CENTRUL DE CERCETARE ŞI DOCUMENTARE „ŞTEFAN CEL MARE”
AL SFINTEI MĂNĂSTIRI PUTNA

INSTITUTUL ROMÂN DE GENEALOGIE ŞI HERALDICĂ „SEVER ZOTTA”

PRO BUCOVINA
REPERE ISTORICE ŞI NAŢIONALE

VOLUM COORDONAT DE
MIHAI-BOGDAN ATANASIU
MIRCEA-CRISTIAN GHENGHEA

BIBLIOTECA NAŢIONALĂ A ROMÂNIEI
EDITURA MITROPOLIT IACOV PUTNEANUL

CENTRUL DE CERCETARE ŞI DOCUMENTARE
„ŞTEFAN CEL MARE”
AL SFINTEI MĂNĂSTIRI PUTNA

INSTITUTUL ROMÂN DE GENEALOGIE ŞI HERALDICĂ
„SEVER ZOTTA”

PRO BUCOVINA. REPERE ISTORICE ŞI NAȚIONALE

Volum coordonat de
MIHAI-BOGDAN ATANASIU
MIRCEA-CRISTIAN GHENGHEA

BIBLIOTECA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI
EDITURA MITROPOLIT IACOV PUTNEANUL

BUCUREŞTI
2010

SUMAR

CONTENTS

SOMMAIRE

INHALTSVERZEICHNIS

CUVÂNT ÎNAINTE

Necesitatea unui demers istoriografic referitor la ceea ce înseamnă Bucovina în ansamblul devenirii istorice a naţiunii române pare oarecum caducă în condiţiile globalizării accentuate din ultimii ani, care implică o amalgamare şi o diluare continuă a reperelor identitare veritabile. Astfel, în acest cadru general, aparent dominat de răsturnarea/bulversarea valorilor fireşti, nu mai este de mirare faptul că unii intelectuali din România se delimitează *ab initio* de diverse întreprinderi şi iniţiative care conţin sau se referă la „repere naţionale". O atitudine, totuşi, explicabilă şi deloc surprinzătoare în condiţiile modificării şi remodelării, mai mult sau mai puţin benefice, a unui întreg registru lingvistic şi semantic, fapt relativ uşor recognoscibil la nivelul ştiinţei istorice româneşti. Aruncarea într-un perimetru al derizoriului a reperelor semnificative pentru devenirea naţională românească pare a fi, astfel, o modă impusă mai degrabă de tribulaţii şi de tulburări intelectuale, conceptuale, de căutări ale unei identităţi abstracte, care nu mai îngăduie valorizarea „naţionalului" decât într-o manieră periferică.

Volumul de faţă, intitulat *Pro Bucovina. Repere istorice şi naţionale*, reprezintă inclusiv concretizarea unei iniţiative promovată în cadrul Departamentului de Cercetare al Facultăţii de Istorie din cadrul Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, susţinută de Institutul Român de Genealogie şi Heraldică „Sever Zotta" şi de Centrul de Cercetare şi Documentare „Ştefan cel Mare" al Sfintei Mănăstiri Putna. Lucrarea se plasează în continuarea unor preocupări mai vechi ale coordonatorilor, reflectate atât în diverse articole şi studii publicate în periodice de specialitate, cât şi în apariţia volumului *Pro Basarabia – repere istorice şi naţionale* (coordonat de Mircea-Cristian Ghenghea şi Mihai-Bogdan Atanasiu, Iaşi, Editura Alfa, 2007, 226 p).

Volumul de faţă reuneşte contribuţii originale atât ale unor nume deja cunoscute şi consacrate în peisajul istoriografic ieşean, cât şi ale unor tineri cercetători şi doctoranzi formaţi în cadrul şcolii istorice de la Iaşi. Textele lucrării au fost ordonate conform criteriului cronologic, poate cel mai potrivit pentru a oferi o imagine coerentă asupra evoluţiei realităţilor istorice specifice regiunii. O primă parte este alocată unor studii referitoare

la aspecte specifice medievalităţii şi premodernităţii, cu interesante reflexii până în zilele noastre. Aproape toate textele cuprinse în segmentul modernităţii se constituie într-un generos apel la presa de veac XIX şi de la începutul celui de-al XX-lea, acestora alăturându-li-se câteva semnificative consideraţii şi precizări de ordin sigilografic şi heraldic. Studiile de istorie contemporană conţin, în bună măsură, contribuţii privitoare la diferite realităţi postbelice care i-au afectat nemijlocit pe românii bucovineni, nevoiţi să suporte consecinţele modificărilor politice şi teritoriale din anii ’40 ai veacului trecut. Acestor aspecte li se adaugă aporturile documentare referitoare la doi înalţi prelaţi ortodocşi care au activat în Bucovina, precum şi la mişcarea separatistă ucraineană din România anilor celui de-al doilea război mondial.

Am considerat oportună introducerea unei secţiuni intitulate *Restitutio*, cuprinzând câteva texte puţin cunoscute despre vechi familii nobiliare bucovinene, despre monumentele de cultură şi de civilizaţie din nordul Moldovei, precum şi despre legăturile lui Gheorghe Sion cu Bucovina.

Inclusiv din această extrem de succintă descriere se poate forma o imagine edificatoare despre complexitatea subiectelor abordate de către autori, ce vizează o multitudine de planuri – politic, economic, instituţional religios, social, al mentalităţilor etc. Toate aceste elemente se îmbină într-un tablou dens şi variat, reflectare mai mult sau mai puţin fidelă a unor realităţi astăzi uitate sau dispărute.

Bucovina a fost şi este un teritoriu de referinţă, din punct de vedere istoric şi spiritual, pentru istoria românilor. În special alături de Transilvania şi de Basarabia, Bucovina reprezintă, prin excelenţă, un spaţiu al sintezei etnice şi confesionale, un teritoriu ai cărui locuitori s-au văzut nevoiţi să-şi exprime diversitatea identitară în contexte şi în conjuncturi istorice nu întotdeauna favorabile şi aşezate.

COORDONATORII

DE LA IOAN TĂUTU LA IONAŞCO GHENGHEA. PĂMÂNTUL ŞI MOŞTENIREA GENEALOGICĂ

LUCIAN-VALERIU LEFTER
(Iaşi)

Chipul celui mai cunoscut boier al lui Ştefan cel Mare, logofătul Ioan Tăutu, veghează până astăzi în biserica de la Bălineşti. Pe peretele ctitoriei sale este înfăţişat un om cu „mustaţa roşie [şi] barba rară”[1], precum dintr-o tresărire a condeiului ni-l descrie marele istoric N. Iorga. Nu acelaşi lucru putem spune despre un alt mare logofăt al Ţării Moldovei, Ionaşco Ghenghea, dregător în timpul mai multor domni, în prima parte a secolului al XVII-lea. Nu-i cunoaştem nici un portret, nici măcar biserica sa din Iaşi nu mai există, iar cronicile nu-i descriu chipul.

Aparent, e greu de sesizat legătura dintre cei doi mari boieri, dacă nu cunoaştem legătura genealogică. Între Ioan Tăutu şi Ionaşco Ghenghea se interpun trei generaţii de femei prin care s-a perpetuat legătura de rudenie. Urmărind curgerea generaţiilor[2], constatăm că Irina, soţia lui Ionaşco Ghenghea, este strănepoata lui Ioan Tăutu. Având în minte modelul biblic, această descendenţă feminină poate fi descrisă astfel: Ioan Tăutu a avut pe Nastasia, Nastasia a avut pe Odochia, Odochia a avut pe Agafia, iar Agafia a avut pe Irina Ghenghioaia. Astfel, fiii lui Ionaşco Ghenghea sunt stră-strănepoţii lui Ioan Tăutu.

***

Ioan Tăutu a rămas în memoria urmaşilor datorită faptelor sale transfigurate în mit, „de care nu se mai bucură nici un alt mare dregător al

---

[1] N. Iorga, *Contribuţii la istoria bisericii noastre*, în **AARMSI**, s. II, t. XXXIV (1911-1912), p. 482.

[2] Asupra acestei legături de rudenie, vezi Mircea Ciubotaru, *O străveche aşezare de pe valea Bârladului: Negreşti (jud. Vaslui)*, I, în **AIIAI**, XX (1983), p. 326, precum şi spiţa genealogică, pl. II. Ulterior, spiţa de neam a fost corectată, vezi idem, *Ipoteze şi certitudini genealogice*, în **ArhGen**, II (VII), nr. 3-4, 1995, p. 273 şi spiţa genealogică, p. 276.

Moldovei medievale”[3], fiind „una din cele mai autentice figuri din galeria eroilor de epopee ai lui Ştefan cel Mare”[4]. În secolul al XVIII-lea, la două veacuri şi jumătate de la moartea logofătului, imaginea sa legendară încă dăinuia, ceea ce este „un lucru cu adevărat rar”[5]. În planul existenţei istorice, vreme de două decenii, în timpul domniilor lui Ştefan cel Mare şi a fiului acestuia, Bogdan al III-lea, Ioan Tăutu a fost actantul principal al politicii externe, dovedindu-şi abilitatea şi calităţile diplomatice[6] în raporturile moldo-polone şi moldo-otomane.

Coroborând diverse mărturii documentare ulterioare, reiese că Ioan Tăutu s-a născut în anii 1440-1445[7]. Şi-a început activitatea[8] ca pisar al cancelariei domneşti, funcţie pe care a deţinut-o timp de opt ani, în intervalul 1464-1472[9], în vremea marilor logofeţi Ion Dobrul şi Toma. Cel din urmă trebuie să fi murit în lupta de la Vaslui, astfel că Ioan Tăutu preia dregătoria de mare logofăt, primul document în care este menţionat ca atare datând din 14 aprilie 1475[10]. Ultimul act care poartă pecetea sa este din vremea lui Bogdan al III-lea, de la 21 septembrie 1510[11]. A trecut la cele veşnice în anul următor, 1511, aşa cum atestă piatra funerară din biserica de la Bălineşti[12], fapt consemnat în letopiseţ[13].

---

[3] Ştefan S. Gorovei, *Ioan Tăutu logofătul*, în **MI**, XXVII (1993), nr. 9, p. 50.

[4] Emil Turdeanu, *Oameni şi cărţi de altădată*, I, ediţie îngrijită de Ştefan S. Gorovei şi Maria-Magdalena Székely, Bucureşti, 1997, p. 85.

[5] Ştefan S. Gorovei, *op. cit.*

[6] Pentru aceasta, vezi idem, *Activitatea diplomatică a marelui logofăt Ioan Tăutu*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Judeţean”, V, 1978, p. 237-251.

[7] *Ibidem*, p. 238.

[8] Pentru cariera şi prezenţa în sfatul domnesc a marelui logofăt, vezi Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, Iaşi, 1933, p. 26-27, continuare a notei 5 din pagina precedentă. Vezi şi Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova. Sec. XIV-XVII*, Bucureşti, 1971, p. 287-288.

[9] **DRH**, II, vol. întocmit de Leon Şimanschi în colab. cu Georgeta Ignat şi Dumitru Agache, Bucureşti, 1976, nr. 119-185 (28 aprilie 1464-1 iunie 1472).

[10] *Ibidem*, nr. 199.

[11] **DIR**, XVI/1, nr. 78.

[12] Încă din 1926, când Gh. Balş publică inscripţia şi imaginea pietrei funerare, aceasta era deteriorată la locul însemnării datei (*Bisericile lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1926, p. 283). Melchisedec publicase textul inscripţiei cu anul 1501, citind eronat, din cauza lipsei ultimei litere slavoneşti, 7009 în loc de 7019; tot astfel şi la N. Iorga, *op. cit.*, p. 481: „Acesta e mormântul dumisale Ioan Tăutul marele logofăt al domnului Ştefan voievod, care a răposat în anul 7009...”. Pentru această problemă, vezi Mihai Costăchescu, *op. cit.*, p. 26-27; idem, *Arderea târgului Floci şi a Ialomiţei în 1470. Un fapt necunoscut din luptele lui Ştefan cel Mare cu muntenii*, Iaşi, 1935, p. 61, continuare a notei 11 de la p. 59. Însă atât Gh. Balş,

Cel dintâi purtător al numelui marelui logofăt, poate tatăl său, este un pisar care a scris un document, la 7 iulie 1430: Tăutul pis (a scris)[14]. Originea neamului ar putea fi legată de satul Tăuți, întărit la 3 ianuarie 1459, în stăpânirea panului „Lână Rugină”, împreună cu alte sate, pe Prut, în ținutul Covurlui: „Rugineanii, unde a fost casa lui”[15], jumătate din Telejina, Ştoborenii, Botăşenii, iezerul Leahului şi Bogata. Vechiul uric se pierduse, căci lui „Lână Rugină” „i l-au furat când nişte răufăcători i-au prădat casa”. Spre sfârşitul secolului, la 1495[16], satul revine în stăpânirea neamului Tăutu, atât Tăuții cât şi „Rujenii”, pe Horincea, în micul ținut omonim din sudul Moldovei. Cu acest prilej, Ştefan cel Mare confirmă surorilor Neaga şi Stana, fiicele lui Dragomir Tăutul, jumătate din satul Leuşteni, la „Chighiiaci”, cealaltă jumătate fiind a „seminții” lor, marele logofăt Ioan Tăutu. Şi satul Ştoborenii a fost al logofătului, de vreme ce acesta s-a aflat în stăpânirea ginerelui său, Dragotă Săcuianul, care l-a pierdut pentru hiclenie, „când a ridicat cu alți necredincioşi, domn pe un lotru, asupra nepotului domniei mele Ştefan voievod şi asupra țării noastre”[17], spune Petru Rareş, într-un uric de la 8 aprilie 1528. Aşadar, după cum afirma şi istoricul Mihai Costăchescu, reiese că Dragomir i-a fost unchi logofătului Ioan Tăutul. Iar „neamul lui Tăutul sau va fi fost înrudit cu al lui Lână Rugină sau satul Rugineanii, ca şi Tăuții, va fi aparținut câtăva vreme neamului lui Tăutul, după care se va fi întors iarăşi la neamul lui Rugină”[18],

---

cât şi Mihai Costăchescu, îndreaptă greşeala, arătând că anul de pe piatră trebuie să fi fost 7019 (1511).

[13] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediția a II-a, îngrijită de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 141. În februarie 1511, moare „Mariia doamna lui Ştefan vodă”, iar „într-acelaşi an au murit şi Tăutul logofăt”.

[14] **DRH**, I, vol. întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, 1975, nr. 99.

[15] *Ibidem*, II, nr. 81.

[16] *Ibidem*, III, vol. întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi N. Ciocan, Bucureşti, 1980, nr. 166.

[17] **DIR**, XVI/1, nr. 260. Prin acest uric, se întăreşte lui Toader logofătul stăpânirea în mai multe sate din Moldova, prilej cu care primeşte în schimbul satului Starosilți (a treia parte), „un sat în ținutul Horincei, anume Stoboreni” confiscat de la ceaşnicul Dragotă Săcuianul pentru trădare. Mai multe informații despre acest personaj şi familia sa, inclusiv o spiță genealogică, vezi Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, p. 29-31, nota de subsol.

[18] *Ibidem*, p. 25, nota 1. Un document din 2 iunie 1753, atestă pe urmaşii lui Lână Rugină, răzeşi în satele respective. Prin acest document, Constantin Racoviță, întăreşte nepoților şi strănepoților lui Drăghici Rugină, precum şi ai surorii acestuia, Stanca, satele Rugineanii, Botoşanii şi izvorul Leahului, aflate în ținutul Covurlui; însă, „Tăuții, giumătate

deoarece ambele sate se regăseau în stăpânirea familiei Rugină, la jumătatea secolului al XVIII-lea.

Dacă Ioan Tăutu se înrudea cu neamul lui „Lână Rugină", aşa cum ne sugerează curgerea stăpânirii funciare, şi dacă ţinem cont de două documente din anul 1495, atunci originile şi înrudirile marelui logofăt trebuiesc căutate şi în neamul unuia din cei mai vechi şi mai puternici boieri moldoveni, dregător în sfatul domnesc de-a lungul întregii domnii a lui Alexandru cel Bun, cu un mare domeniu[19] funciar situat pe cursul superior al râului Bârlad, anume al celui numit Negrea de la Bârlad[20].

Unul din cele două documente amintite deja, care s-a păstrat în original, ne-a transmis forma corectă a neamului înrudit cu Tăutu, anume ***Rugiră***, nicidecum ***Rugină***[21]. La 5 februarie 1495, nepoţii lui Sima Rugiră vând vărului lor, Toader pisarul, satul Sinaşeuţi aflat pe Nistru, moştenit din

---

de Telejna şi Stoborănii sunt necercate de dânşii (urmaşii lui Lână Rugină), fiind ei oameni cu nevoe" (Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, XXIV, Iaşi, 1930, p. 41- 42).

[19] Cu un domeniu de aproape 20 de sate, „Negrea era unul dintre cei mai puternici feudali din primele decenii ale secolului XV. Fiii, nepoţii şi strănepoţii îşi împart satele şi moşiile, această continuă succesiune reducându-i treptat la condiţia modestă de boiernaşi de ţară sau de răzeşi. Genealogia lui Negrea se poate reconstitui până la sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare, deşi lacunele şi ştersăturile din acte nu permit o articulare perfectă a arborelui". Dintre urmaşii lui Negrea, cel mai cunoscut e Toader pisarul lui Ştefan cel Mare, apoi logofăt al doilea, rudă cu Ioan Tăutul. Pentru mai multe informaţii despre neamul lui Negrea, vezi Mircea Ciubotaru, *O străveche aşezare*…, p. 322.

[20] Marele domeniu care se întindea pe vreo 20 km de-a lungul Bârladului, „justifică epitetul întâlnit în chiar primul document în care este martor de credinţă Negru de la Bârlad" (*ibidem*, p. 321). În sfatul domnesc, întâlnim pentru prima dată credinţa lui „Negru de la Bârlad" la 28 iunie 1401 (**DRH**, I, nr. 13), apoi îl regăsim pe Negru sau Negrea, ca vornic, începând din 7 ianuarie 1403 (*ibidem*, nr. 17) sau vornic de Suceava (*ibidem*, nr. 18). La 16 septembrie 1408, Negrea este doar vornic, Oană fiind vornic de Suceava (*ibidem*, nr. 23); în calitate de vornic, Negrea este menţionat până la 19 februarie 1412 (*ibidem*, nr. 32). După această dată, apare în sfatul domnesc fără dregătorie, până la ultima menţionare, 24 septembrie 1429 (*ibidem*, nr. 94), cu excepţia anului 1425, când Negrea este menţionat în sfat ca vornic (*ibidem*, nr. 60-61). Despre cariera lui Negrea, satele şi descendenţa lui, vezi comentariile lui Mihai Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, I, Iaşi, 1931, p. 88-89, 334-336; idem, *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, p. 190-192; idem, *Documentele moldoveneşti de la Bogdan voevod*, Bucureşti, 1940, p. 12-18; Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 280.

[21] Numele Lână Rugină este straniu, documentul care ni-l transmite nu este original, drept pentru care numele personajului pare să fie alterat. În documentul original, numele trebuie să fi fost Rugiră, iar prenumele de asemenea, prin intermediul copistul parvenind forma coruptă Lână. De fapt, Lână Rugină trebuie să fie acelaşi personaj cu Sima Rugiră!

„ocinile străbunicului lor, pan Negrea”[22]. Însă, acest pisar, apoi logofăt al doilea, s-a căsătorit cu Nastasia, fiica lui Ioan Tăutu[23], deşi, urmărind evoluția stăpânirii funciare, constatăm că Toader pisarul şi Ioan Tăutu erau rude îndepărtate, prin intermediul familiei „Rugină” avându-l ca strămoş comun pe Negrea[24].

Am arătat mai înainte că una din fetele lui Ioan Tăutu, căreia nu-i ştim numele, a fost căsătorită cu marele ceaşnic Dragotă Săcuianu. De asemenea, o altă fată, Nastasia, a fost măritată cu Toader pisarul. Urmărind curgerea proprietății, regăsim unele din satele lui Ioan Tăutul în stăpânirea familiei Huhulea, deoarece Odochia (călugărită Dionisia), căsătorită, probabil[25], cu postelnicul Petru Huhulea, era fiica Nastasiei şi a lui Toader logofătul, fost pisar. Paharnicul Lupu Huhulea, fiul Dionisiei călugărița, nepotul lui Ioan Tăutu, pierduse pentru hiclenie satul Popeşti cu mănăstirea Trestiana, aflat la obârşia râului Vaslui. Unchiul său, Dragotă Săcuianul, fusese implicat în complotul Arbureştilor şi Găneştilor împotriva lui Ştefăniță vodă, la 1523, drept pentru care unii boieri au pierit decapitați

[22] **DRH**, III, nr. 179. În acelaşi document, alți strănepoți ai lui Negrea vindeau satul Rizina de pe Nistru, tot lui Toader pisar. Celălalt document, din 24 ianuarie 1495, păstrat în copie fragmentară, aminteşte de aceleaşi personaje, nepoții lui Sima „Rugină”, precum şi vărul lor, Toader pisarul, şi alții, împărțindu-şi satele lor de pe apa Bârladului şi de pe Nistru (*ibidem*, nr. 175).

[23] Urmărind curgerea proprietății, profesorul Mircea Ciubotaru a demonstrat, încă din 1983 (*O străveche aşezare…*, p. 323), că Nastasia nu e soția marelui logofăt Toader Bubuiog, cum au afirmat, la vremea lor, Gh. Balş sau Mihai Costăchescu (*Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, p. 27-28, nota de subsol), apoi Nicolae Stoicescu (*op. cit.*, p. 330-331) şi alți istorici, ci a lui Toader, logofăt al doilea (fost diac sau pisar), în timpul lui Ioan Tăutul. Pentru acesta vezi şi Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareş. Studiu prosopografic*, Iaşi, 2002, p. 56-57 şi spița genealogică a lui Toader pisarul (diacul), anexa 1, p. 489.

[24] Vezi şi spița genealogică reconstituită de Mircea Ciubotaru, *O străveche aşezare…*, planşa III; Toader pisarul era nepotul lui Giurgiu Drăguşanu, fiul lui Dragoş de la Stavnic, care era fratele sau, mai degrabă, cumnatul lui Negrea.

[25] Pentru familia Huhulea şi spița genealogică a acesteia, vezi Mircea Ciubotaru, *O străveche aşezare…*, p. 323 şi planşa II; Maria Magdalena Székely, *op. cit.*, p. 46-47 şi spițele de neam, anexele 1 şi 2, p. 489-490. În 1983, Mircea Ciubotaru a arătat că Odochia, fiica lui Toader pisarul, a fost căsătorită cu Dumitru Huhulea (vezi *supra*, *ibidem*); tot astfel consideră şi Maria Magdalena Székely, atât în studiul din 1995 (*Marii logofeți ai Moldovei lui Petru Rareş (I)*, în **SMIM**, XIII, 1995, p. 81), cât şi în 2002 (*Sfetnicii lui Petru Rareş*, vezi *supra*). Însă, între timp, în 1995, profesorul Mircea Ciubotaru revizuieşte spița genealogică, arătând că, de fapt, Odochia este soția postelnicului Petru Huhulea, astfel că, Dumtru Huhulea este fiu, respectiv frate cu Lupul, Agafia, Neacşa şi pitarul Petru Huhulea (*Ipoteze şi certitudini genealogice*, p. 273 şi spița genealogică, p. 276).

împreună cu Luca Arbure; printre aceştia, probabil, s-a numărat şi ceaşnicul Dragotă Săcuianul, ginerele lui Ioan Tăutul, deoarece numele său nu mai apare, ulterior, între cele ale membrilor sfatului domnesc. Şi Lupu Huhulea, tot ceaşnic, s-a ridicat împotriva lui Alexandru Lăpuşneanu şi a avut soarta unchiului său. Pentru trădare, i se confiscă satul Popeşti cu mănăstirea Trestiana, aşa cum se arată în ispisocul emis la 13 aprilie 1560 (păstrat în suret): „cel sus numit sat Popeştii, cu mănăstirea Trăstiiana, cu prisăci şi cu poienile, au fost a Lupului pah(arnic), fecior Dionisiei călugăriţii, nepot Tăutului, şi le-au pierdut în vremea vicleniei sale, când s-au ridicat domn asupra capului domniei mele şi cu alţi vicleni, când au şi pierit întru vinovăţiile sale”[26]. Drept urmare, Alexandru Lăpuşneanu dăruieşte satul mănăstirii Râşca, iar mănăstirea Trestiana devine metoh al acesteia. Bogdan vodă Lăpuşneanu reconfirmă dania, 10 ani mai târziu[27].

Trestiana, aflată la obârşia râului Vaslui, fusese ctitorită de Ioan Tăutul la 1496, „precum ieste scris numele lui pe clopot”[28], nota cronicarul Axinte Uricariul în secolul al XVIII-lea pe manuscrisul letopisețului lui Grigore Ureche. Marele logofăt stăpânea aici mai multe sate, alături de Popeşti având şi Pocreaca[29], precum şi o prisacă, aflată „între Vasluiu şi

---

[26] **DRH**, VI, vol. întocmit de I. Caproşu, Bucureşti, 2008, nr. 278.

[27] „… acest sat l-au perdut Lupul ficiorul Dionisii călugăriţii, nepot Tăutului, în vreme viclenii sale, căci s-au fost rădicat domnu asupra capului părintelui domnii mele, Alecsandru v(oie)vod, când au şi pierit”, spunea Bogdan vodă Lăpuşneanu (*ibidem*, nr. 451 – 6 iulie 1570).

[28] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 141. Biserica de astăzi este din lemn şi poartă hramul „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul”, fiind construită în vremea lui Ioan Nicolae Mavrocordat, după cum atestă pisania săpată în grinda de lemn, unde este menționat anul 7252 (1744-1745), arătând că „au făcut răzăşii această sfântă biserică”, în zilele lui „Ion Nicolai vod(ă)” (conform dosarului 135/1967, din arhiva Mitropoliei din Iaşi, referitor la biserica din Trestiana, Parohia Pocreaca). La această biserică s-au păstrat cărţi de cult cu însemnări ale ctitorilor şi donatorilor din anii 1749, 1763, 1786 şi 1791. De remarcat însemnarea de la 8 martie 1763, pe o *Evanghelie*, arătând că este cumpărată de Ioniță Bogdaprosti, mazil din Pocreaca, „dimpreună cu toţi răzăşii şi ctitorii [...] cu bani ci sântu răzăşeşti şi am dat-o la Sfânta Biserică Trestiana...”; peste 40 de ani, la 1 martie 1805, *Evanghelia* a fost legată de ginerele lui Ioniță Bogdaprosti şi preotul Ene, lăsând însemnare pentru aceasta (*ibidem*). Prin urmare, trebuie corectată informația, potrivit căreia această biserică ar fi fost construită în anul 7220 (1711-1712), conform datelor oferite de către Ştefan Balş (Ştefan S. Gorovei, *Mănăstirea Trestiana*, în **MMS**, XLIV (1968), nr. 9-10, p. 567).

[29] Despre satele lui Ioan Tăutu, vezi şi Mihai Costăchescu, *Arderea târgului Floci şi a Ialomiței*, p. 65-67, nota 11, continuare de la p. 59). La 12 mai 1642, Candachia, soția lui Grigore Hermeziu, vinde lui Isac din Pribeşti, pentru 200 de galbeni ungureşti siliştea Popeştii de la ţinutul Vasluiului, „din capătul pârăului Vasluiului”, şi altă silişte, lângă Popeşti, anume Pocreaca, cu loc de prisacă „din sus de mănăstire Trestiana în poiană

între Vasluieț”[30], moştenită de familia Huhulea. În această zonă s-a aflat şi un sat Tăuteşti, menționat pe la 1590[31] în stăpânirea fiilor lui Petru Huhulea. Satul exista în secolul al XVII-lea[32], iar numele său păstra amintirea vechiului stăpân[33].

În ținutul Vasluiului, Ioan Tăutu, după cum am văzut deja, stăpânea câteva sate pe cursul superior al râului omonim. Un alt grup de sate le avea pe râul Bârlad iar altele pe Nistru, din moştenirea vornicului Negrea. Pe la 1590, fiii pitarului Petru Huhulea, Ionaşcu Huhulea şi surorile sale, Măgdălina şi Varvara, în calitate de strănepoți ai logofătului Tăutul îşi

---

deasupra Vasluiului”. Candachia era fata Nastasiei, nepoata Irinei Ghenghea, strănepoată Agafiei, care a fost fiica Odochiei monahia (Dionisia), „şi Odochie au fost nepoată bătrânului Tăutul log(o)f(ă)t şi a lui Toader pisarul” (**DRH**, XXVI, vol. întocmit de I. Caproşu, Bucureşti, 2003, nr. 455).

30 **DIR**, XVI/3, nr. 401. La 5 august 1586, Agafia, fata Dionisiei călugărița (Odochia Huhulea), nepoată lui Toader logofătul (fost pisar), strănepoată lui Tăutul logofătul, vinde monahului Teodor, din uric de la Ştefan cel Mare, o prisacă veche, cu loc de moară, aflată la Piscul Cornilor, între pâraiele Vaslui şi Vasluieț, pentru 6000 de aspri.

31 *Ibidem*, nr. 570.

32 În secolul al XVII-lea, Grigore Hermeziu locuia la Tăuteşti, iar soția sa, Candachia, era stră-strănepoata Odochiei Huhuloaia, care era nepoata lui Ioan Tăutul. Satul Tăuteşti trebuie să fi fost moştenire a Candachiei. La 30 martie 1637, Grigore Hermeziu şi soția sa, Candachia, şi fiica lor, Măricuța, din Tăuteşti, vindeau un loc de prisacă de la Popeşti (**DRH**, XXIV, vol. întocmit de C. Cihodaru şi I. Caproşu, Bucureşti, 1998, nr. 47). Câțiva ani mai târziu, acelaşi Grigore Hermeziu din Tăuteşti, pierde un proces cu răzeşii din Pribeşti. Hermeziu pretindea, că o bucată de moşie din hotarul Pribeştilor ar fi fost din hotarul Popeştilor, în consecință „le împresoară ace bucată de loc fără de legi şi fără ispravă”, drept pentru care pierde judecata cu răzeşii din Pribeşti, conform cărții de judecată de la 18 septembrie 1639 (**DRH**, XXV, vol. întocmit de Nistor Ciocan, Dumitru Agache, Georgeta Ignat şi Marius Chelcu, Bucureşti, 2003, nr. 237). La indicele volumului XXIV, p. 590, Tăuteşti figurează ca fiind din ținutul Vaslui, lângă Popeşti, comuna Micleşti. Indicele din vol. XXV, p. 629, ne spune că, acelaşi sat Tăuteşti era, probabil, în fostul ținut Iaşi, astăzi în satul Rediu, suburbie a municipiului Iaşi. În realitate, este vorba de un singur sat Tăuteşti, aflat între Pribeşti şi Popeşti, în ținutul Vaslui, astăzi dispărut.

33 Mihai Costăchescu (*Arderea târgului Floci şi a Ialomiței*, p. 66), considera că „se vede neamul Tăutului şi aşezările lui, în apropierea Iaşilor”, având în vedere şi inscripția de pe cartea dăruită de marele logofăt la 25 ianuarie 1492, când „s-a început a se scrie acest *Minei pe fevruarie* <de> Ion Tăutul logofăt [...] sfintei mănăstiri din Iaşi, unde este hramul Adormirea Născătoarei de Dumnezeu” (*Însemnări de pe manuscrise şi cărți vechi din Țara Moldovei. Un* ***corpus***, editat de I. Caproşu şi E. Chiaburu, I, Iaşi, 2008, p. 18). Însă ultimele două rânduri ale inscripției, anume cele care menționează numele mănăstirii, sunt adăugate, „foarte probabil”, ceva mai târziu (Emil Turdeanu, *op. cit.*, p. 87), fapt ce ridică semne de întrebare asupra existenței unei asemenea mănăstiri în Iaşi, la sfârşitul secolului al XV-lea.

împărţeau 15 sate[34]. În ţinutul Vaslui, majoritatea aşezărilor erau grupate pe cursul superior al râului Bârlad, în preajma satului Negreşti.

Ion Neculce consemnează între „cuvintele” sale şi o tradiţie al cărei adevăr istoric este de netăgăduit, deşi conotaţiile gestului stârnesc nedumerire. La încheierea tratatului de pace cu Polonia, din 12 iulie 1499, consecinţă a campaniei regelui Ioan Albert sfârşită tragic pentru polonezi la Codrii Cosminului, în toamna anului 1497, rolul logofătul Ioan Tăutul a fost primordial. S-a transmis până în secolul al XVIII-lea tradiţia potrivit căreia, după încheierea păcii, „au dăruit craiul leşescu Tăutului aceste sate de margine: Câmpul lungu rusăscu, Putila, Răstoaceli, Vijniţa, Ispasul, Miliia, Vilavcea, Carapciul, Zamostiia, Văscăuţii, Voloca. Toate acestea li-au dăruit craiul leşescu Tăutului logofătului. Şi au pus hotar apa Cirimuşul, întru o duminică diminiaţa”[35]. Această informaţie a fost culeasă de Neculce de la membrii familiei Tăutu, care au stăpânit satele respective[36]. Donaţia regală consta într-un număr de sate de-a lungul apei Ceremuşului, fapt deosebit de relevant, având drept consecinţă „aşezarea definitivă a Ceremuşului ca hotar între Moldova şi Polonia”[37]. Totuşi, controversata problemă a fixării hotarului nu s-a încheiat, căci disputa va continua în vremea lui Bogdan al III-lea, însă, deocamdată, s-a ajuns, în mod tacit, la această soluţie diplomatică. Satele respective au constituit „un dar făcut unei persoane,

[34] **DIR**, XVI/3, nr. 570. Documentul este din vremea lui Petru Şchiopul, datat 7099 (1590-1591). Majoritatea satelor împărţite erau doar jumătăţi sau părţi de sate, pe care bunica lui Ionaşcu Huhulea, Odochia, soţia postelnicului Petru Huhulea, trebuie să le fi moştenit de la mama ei, Nastasia, nevasta lui Toader pisarul, fata lui Ioan Tăutul. Sunt menţionate satele de pe Bârlad şi Nistru ale lui Toader pisarul din moştenirea lui Negrea (cu excepţia Mălineştilor, cumpărat de Toader): Negreştii (jumătate), Băloşeştii, Mălineştii şi Răzina; apoi, Slobozenii (jumătate) desprins din Mălineşti, Răceştii şi Şofrăneştii (Sofroneştii) desprinse din Todireşti. De asemenea, celelalte sate, pe râurile Vaslui şi Nistru: Tăuteşti (jumătate), Şcheai, Novaci, Geamăni, Frăteşti, Oprişeni (jumătate), Tudora (jumătate), Paşcani (a patra parte). Pentru aceasta, vezi şi Mircea Ciubotaru, *O străveche aşezare…*, p. 324. Despre Negrea şi descendenţii lui, Huhuleştii stăpâni la Băloşeşti, lângă Negreşti, vezi idem, *Comuna Vultureşti*, I, *Studiu de istorie socială. Onomastică*, Iaşi, 2003, p. 36-38.

[35] Ion Neculce, *Opere. Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte*, ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, 1982, p. 167.

[36] Ştefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, ***Princeps omni laude maior.*** *O istorie a lui Ştefan cel Mare*, Sfânta Mănăstire Putna, 2005, p. 358.

[37] *Ibidem*. Pentru mai multe detalii asupra acestei probleme, p. 358-361; vezi şi Ştefan S. Gorovei, *Activitatea diplomatică a marelui logofăt Ioan Tăutu*, p. 245-247.

logofătului Tăutu, iar nu ţării sau domnului ei”[38]. Prin urmare, polonezii au considerat donaţia ca o rentă viageră acordată lui Ioan Tăutu[39], însă moldovenii, dimpotrivă. Ulterior, Ştefan cel Mare trebuie să fi dăruit logofătului satele de pe malul moldovenesc al Ceremuşului, de vreme ce au fost stăpânite de urmaşii lui Ioan Tăutu, documentele târzii amintind „dania de la Ştefan voievod”[40].

Jumătate dintre satele donaţiei de la Ceremuş se regăsesc în secolul al XVII-lea în stăpânirea lui Mihail Tăutu, pârcălab de Hotin, la 1623[41]: Vijniţa, Milia, Câmpulung, Văscăuţi şi Voloca. Dintre aceste sate, Vijniţa „şi-a cumpărat şi a curăţat singur în codrii de nepătruns, unde câmp niciodată n-a fost nimic”, Milia, de asemenea, este cumpărătură, însă Câmpulung, „ce este în munţi”, îi era „dreaptă moşie”, precum şi jumătate din Văscăuţi[42] şi jumătate din Voloca. Documentul nu precizează de la cine anume a cumpărat satele Vijniţa şi Milia, probabil de la rudele lui, aşa cum a cumpărat jumătate din Grămeşti, pe Siret, de la unchiul său, Toader Tăutu; jumătate din Rudeşti era moştenire de la tatăl său, Zaharia Tăutu.

Vijniţa iese din stăpânirea lui Mihail Tăutu. Un privilegiu ulterior, de la 1644[43], confirmă satul „Vişniţa” de pe Ceremuş, ţinutul Cernăuţi, în stăpânirea stolnicului Lupaşco Bucium[44], care trebuie să-l fi cumpărat de la Mihail Tăutu.

---

[38] Constantin C. Giurescu, *Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*. Ediţia a II-a, Bucureşti, 1997, p. 323. Donaţia trebuie să fi avut şi caracterul unei reparaţii morale, compensaţie pentru ceea ce suferise Ioan Tăutu în august 1497 când, împreună cu Isac vistiernicul, plecaţi în solie la regele Poloniei, acesta „au prins pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistearnicul, de i-au ferecat în obezi şi i-au trimis de i-au închis tocma la Liov” (Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 110). Pentru această solie, vezi Maria Magdalena Székely, *Isac, vistiernicul lui Ştefan cel Mare*, în vol. *Vocaţia Istoriei. Prinos Profesorului Şerban Papacostea*, îngrijit de Ovidiu Cristea, Gheorghe Lazăr, Brăila, 2008, p. 576-579.

[39] Ştefan S. Gorovei, *Activitatea diplomatică a marelui logofăt Ioan Tăutu*, p. 247.

[40] Ştefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, ***Princeps omni laude maior***..., p. 360.

[41] La 12 aprilie 1623, Ştefan Tomşa îl confirma pe acesta stăpân asupra unor părţi din 14 sate, din care cinci erau pe Ceremuş (**DRH**, XVIII, vol. întocmit de I. Caproşu şi V. Constantinov, Bucureşti, 2006, nr. 58).

[42] În aceeaşi perioadă, la Văscăuţi, este pomenit un Athanasie Tăutu, într-un document din 20 ianuarie 1617 (**DIR**, XVII/4, nr. 122).

[43] **DRH**, XXVII, vol. întocmit de Petronel Zahariuc, Cătălina Chelcu, Marius Chelcu, Silviu Văcaru, Nistor Ciocan, Dumitru Ciurea, Bucureşti, 2005, nr. 230.

[44] *Ibidem*, nr. 230, nota 1. Documentul este păstrat în copie şi cuprinde neclarităţi. Menţiunea documentară care aminteşte pe marele vornic Bucium este eronată. Probabil,

Un alt sat din donația de la Ceremuş, Ispasul, se regăseşte, la 1638[45], în stăpânirea lui Ionaşco Tăutu, fratele lui Mihail Tăutu. Şi la Vilavcea trăiau Tăuteşti în a doua parte a secolului al XVIII-lea, precum Ion Tăutul, fiul lui Istrate Tăutul şi verii săi[46].

Numărul satelor aflate în stăpânirea marelui logofăt Ioan Tăutu formau un domeniu funciar impresionant, comparabil doar cu al lui Luca Arbure. Erau aproape 40 de sate, grupate în câteva „domenii": vreo 15 sate, din moştenirea vornicului Negrea, se aflau pe cursul superior al râului Bârlad, în ținutul Vaslui; 11 sate (din care mai bine de jumătate sunt probate documentar în stăpânirea familiei sale) se aflau la marginea țării, pe râul Ceremuş; cinci sau şase sate se aflau în zona Iaşilor şi în imediata apropiere, în ținutul Vaslui, la obârşia râului omonim; cel puțin cinci sate erau în sudul Moldovei, pe Prut, în ținuturile Tigheci (inclusiv Horincea) şi Covurlui. La acestea, adăugăm satele Grămeşti şi Bălineşti, pe Siret, în ținutul Sucevei.

Satul Bălineşti, în vechime Bălileşti, s-a transmis urmaşilor logofătului. La începutul secolului al XVII-lea, printr-un ispisoc din 1601, Zaharia, Toader şi Mărica, „feciorii Tăutului, ce-au fost log(o)f(ă)t mari", erau întăriți stăpâni în satul „Bălileşti, ce iaste pe Săret, unde au fost curtea bătrânului marelui log(o)f(ă)t Tăutului"[47]; evident, intervalul cronologic

Lupaşco Bucium a cumpărat satul de la Mihail Tăutu; şi menționarea sa ca mare logofăt fiind, de asemenea, greşită.

[45] La 30 ianuarie 1638, Ionaşco Tăutu se judeca cu un alt Tăutu, fost logofăt, pentru a patra parte din Ispas, ținutul Cernăuți, având „un zapis cu blăstăm iscălit de părintele său, Zaharie, scriind, precum din bunăvoia lui, la moartea sa, a dat fiului său Ionaşco Tăutul a patra parte de sat de Ispas" (*ibidem*, XXIV, nr. 237).

[46] La 8 februarie 1768, Ion Tăutul dăruia finului său, băiatul preotului Simion, un loc de casă în Vilavcea, căci „l-au ținut la botez, un loc de casă ci i-au dat părintele nostru Estratie Tăutul". Iscăleau zapisul de danie şi „vărul nostru Vasile Tăutul" dar şi nepotul, Dumitraş Tăutul. Un Tănase Tăutu se afla şi el trăitor în Vilavcea, în acea vreme (N. Iorga, *Din ținuturile pierdute. Boieri şi răzeşi în Bucovina şi Basarabia în cele dintăi decenii după anexare*, în **ARMSI**, s. II, t. XXXV (1912-1913), p. 17 şi 19-20).

[47] **DIR**, XVII/1, nr. 20. Un document din 15 octombrie 1645, pomeneşte pe un Isac, fiul lui Toader Tăutu, care înaintea morții a dăruit partea sa de ocină din Bălineşti („a cincea parte din două părți din jumătatea satului Bălileşti") nepotului său, Pătrăşcan, fiul logofătului Tăutul, deoarece , „şi l-a luat de fiu şi l-a învățat carte, pentru că îi este nepot drept de frate, cum a mărturisit şi mama lui vitregă, Tudosca, cneaghina lui Toader Tăutul". Drept pentru care a lăsat cu limbă de moarte să-i facă „pomenirea la înmormântare şi de trei zile şi de nouă zile şi de 20 de zile şi de 40 de zile şi de jumătate de an şi pe an să-l pomenească şi să-l grijească de acum precum scrie în zapis, cu mare blestem" (**DRH**, XXVIII, nr. 222).

presupune că cei trei nu puteau fi decât nepoţii marelui logofăt. Ca şi în alte cazuri, numele de familie s-a transmis şi prin femei[48].

Tradiţia consemnată de Ion Neculce atribuie lui Bogdan al III-lea închinarea ţării către turci, într-unul din „cuvintele" sale[49], iar Ioan Tăutu este văzut drept cel care a mers de a plătit primul bir către Poartă, prilej cu care a avut loc celebrul moment anecdotic al servirii cafelei[50]. Din aceeaşi epocă, secolul al XVIII-lea, datează şi interpolarea din letopisețul lui Grigore Ureche. De bucurie că s-a închinat ţara, sultanul i-ar fi dăruit lui Ioan Tăutu banii birului, care „i-au adus în ţară şi au zidit pre acei bani o sfântă biserică în satu în Bălineşti"[51]. Evident, sultanul nu putea să dăruiască solului moldovean întreaga sumă de bani, iar biserica din Bălineşti a fost zidită zece ani mai târziu, deci, „la temelia ei nu stau banii din haraciul Moldovei"[52]. Inscripţia bisericii din Bălineşti are ca dată ziua hramului, Sfântul Nicolae, 6 decembrie 1499, aşezată de Dragotă Tăutulovici, care şi-a înscris numele pe marginea pisaniei[53]. În biserică se păstrează piatra de mormânt a Mariei, mama lui Dragotă, autorul pisaniei, răposată la 23 martie 1499; de asemenea, lespezile funerare a patru copii ai logofătului Ioan Tăutu: Petru (22 septembrie 1494), Teodor (20 septembrie 1494), Vasilca (18 septembrie 1500) şi Magda (29 septembrie 1500). Astfel că, în portretul votiv figurează numai copiii care erau în viaţă după 1500[54], alături de Ioan Tăutu stând fiii Pătraşcu şi Ioan, iar alături de soţia sa, fiica Nastasia. Portretele marelui logofăt şi al jupânesei sale reflectă, probabil, cu fidelitate, chipurile acestora[55], pictura prezentând „uşoare sfumaturi" după tehnica

---

[48] La 10 iulie 1641, Gavril Tăutu, feciorul Maricăi, fiică a lui Ioan Tăutu logofătul, nepoată lui Pătraşco şi strănepoată marelui logofăt Ioan Tăutu, dăruia partea sa din Bălineşti (Bălileşti) ginerelui său (*ibidem*, XXVI, nr. 170).

[49] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 168.

[50] Pentru mai multe informaţii, vezi Ştefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, ***Princeps omni laude maior***..., p. 246-247.

[51] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 135.

[52] Ştefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *op. cit.*, p. 248. Referitor la această tradiţie, vezi şi Constantin Giurescu, *Capitulaţiile Moldovei cu Poarta Otomană*, în vol. *Studii de istorie*. Ediţie îngrijită de Dinu C. Giurescu, Bucureşti, 1993, p. 495-498.

[53] *Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare*. Sub redacţia lui M. Berza, Bucureşti, 1958, p. 172.

[54] Vezi Ion I. Solcanu, *Biserica din Bălineşti: datarea construcţiei şi a picturii interioare*, în **AIIAI**, XIX (1982), p. 536.

[55] Vezi *Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare*, p. 180, fig. 134; Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările române*, I, Bucureşti, 1959, p. 828.

occidentală. Respectivele portrete constituie „o realizare excepțională, din toate punctele de vedere”[56]. Este evidențiată imaginea lui Ioan Tăutu ca un „bărbat frumos, voluntar, demn, stăpân pe sine, care totuşi păstrează o «noblețe smerită» în fața Atotputernicului”[57]. Logofătul poartă o tunică strâmtă, cu şnururi şi o manta aruncată pe umeri. Este de remarcat îmbrăcămintea somptuoasă, alcătuită din mantie cu palmete aurii, despicate la mâneci. Blana de samur de la gât lasă la vedere gulerul cămăşii, împodobit cu motive geometrice, romboidale. Logofătul poartă caftan, iar pe cap are o tocă poloneză cu broderie de aur, cum purtau toți marii boieri ai vremii, precum vedem la portretele lui Luca Arbure şi Toader Bubuiog.

Soția lui Ioan Tăutu, numită, se pare, Magdalena[58], este îmbrăcată într-o haină şi o manta de brocart verde cu mâneci albe, căptuşită cu blană pe o altă haină, roşie. La gât poartă un colier de mărgăritare, iar sub pălăria albă se observă o maramă brodată; trei lănțişoare de aur, cu perle şi smaralde, îi cad pe umeri. Fiica ei, Nastasia, este înfățişată având o diademă cu pandantivi, nişte cercei de o eleganță desăvârşită şi mărgăritare la gât.

În pomelnicul-grafitti din biserica de la Bălineşti sunt trecuți copiii lui Ioan Tăutu – Pătraşco, Ioan şi Nastasia –, iar în a doua generație apar pomeniți nepoții Zaharia, Anesia, Mărica şi Toader, ca fii ai lui Ioan, fiul logofătului. În ceea ce-l priveşte pe Dragotă Tăutulovici, îl găsim ca pisar spre sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare, la 1497[59]. Trebuie să fi fost nepotul de frate al lui Ioan Tăutu[60]. La Bălineşti este înmormântat, în aceeaşi perioadă, un fiu al lui Dragotă, Toader[61], şi el fost pisar. Mult mai

---

[56] Ştefan S. Gorovei, *Biserica de la Bălineşti*, în **MMS**, LII (1976), nr. 1-2, p. 114.

[57] *Ibidem*.

[58] Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, p. 27. Informația este preluată după un pomelnic-grafitti, aflat în biserică, care menționează pe un Ioan Tăutu cu soția sa, Magdalena, „dacă nu cumva acest Ion Tăutul va fi fiind altcineva decât logofătul”. Tot în pomelnic sunt trecuți fiii: Pătraşco, Ioan şi Nastasia, precum şi nepoții, respectiv fiii lui Ioan: Zahariia, Anesiia, Mărica şi Toader. Pomelnicul a fost publicat de N. Iorga, *Contribuții la istoria bisericii noastre*, p. 484. Iar în pomelnicul Mănăstirii Sucevița sunt pomeniți la numele Tăutul: „Ioan, doamna lui Măgdălina şi fiii lor Pătraşco şi Nastasia” (Victor Brătulescu, *Pomelnicul cel mare al Mănăstirii Sucevița*, în **MMS,** XLIV (1968), nr. 3-4, 1968, p. 195).

[59] Apare ca pisar a două documente, emise la Vaslui, din 6 martie şi 15 martie 1497 (**DRH**, III, nr. 207 şi 222).

[60] „Tăutul, tatăl lui Dragotă, poate este un frate al logofătului” (Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, p. 27).

[61] Lespedea funerară: „Acesta e mormântul lui Toader Dragotovici pisarul...” (N. Iorga, *Contribuții la istoria bisericii noastre*, p. 483).

târziu, la 1617, aici şi-a găsit veşnica odihnă Anghelina, prima soţie a lui Mihail Drăgan Tăutu, pisar, logofăt şi pârcălab de Hotin[62]. Până în secolul al XVIII-lea, unii din urmaşii marelui logofăt şi-au găsit odihna de veci aici, alături de strămoşul lor.

***

Odochia[63] Huhuloaia (călugărită Dionisia), fiica Nastasiei, nepoata lui Ioan Tăutu, a fost căsătorită, după câte se pare, cu postelnicul Petru Huhulea. Printre urmaşii ei se numără Agafia, căsătorită cu Maxim, pârcălab de Neamţ[64]. Ionaşco Ghenghea era ginerele Agafiei şi al lui Maxim, ca urmare a căsătoriei cu fata lor, Irina[65].

N. Iorga nu avea cuvinte măgulitoare la adresa marelui logofăt Ionaşco Ghenghea. La început de domnie, Vasile vodă Lupu înlătură pe

[62] Piatra de mormânt a Anghelinei este din 30 mai 1617: „Acest mormânt l-a înfrumuseţat Drăgan Tăutul logofăt doamnei sale Anghelinei, care s-a prestăvit la veşnicele lăcaşuri în anul 7125 (1617) mai 30". De asemenea, o altă lespede este a Mariei, fiica lui Mihail Tăutu: „Această piatră de mormânt a făcut-o şi înfrumuseţat-o dumnealui Mihail Tăutu fiicei sale Mariei, care s-a prestăvit la veşnicele lăcaşuri la anul 7143 (1634), luna lui noiemvrie 6" (N. Iorga, *Contribuţii la istoria bisericii noastre*, p. 483).

[63] Vezi *supra*, notele 2 şi 24. Odochia Huhuleasa a avut pe Lupu Huhulea, paharnicul, Petru Huhulea, pitarul, Dumitru Huhulea, vornicul, Neacşa, căsătorită cu hatmanul Ioan Sturza şi Agafia.

[64] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 315. Maxim a fost pârcălab de Neamţ câteva luni, în intervalul decembrie 1572 – mai 1573.

[65] Potrivit unui document din 12 mai 1647, păstrat într-un rezumat de secol XIX, Candachia, soţia lui Grigore Hermeziu, era fiica Nastasiei, respectiv „nepoata Irinei Ghenghioaea", strănepoata Agafiei, „ce au fost fată Odochiei monahiei", care a fost nepoata „bătrânului Tăut logofăt şi a lui Toader pisar" (Theodor Codrescu, *Uricariul*, XX, Iaşi, 1892, p. 276). Actul este menţionat cu prilejul unui proces al mănăstirii Râşca pentru hotarul moşiilor Popeşti, Trestiana şi Pocreaca, aflate la obârşia pârâului Vaslui, cu răzeşii din neamul Bogdaprosti şi mănăstirea Galata, drept pentru care, Ioniţă Sandu Sturdza emite un hrisov la 10 ianuarie 1825 (*ibidem*, p. 292-302). Nicolae Stoicescu susţinea că soţia lui Ionaşco Ghenghea ar fi fost fiica lui Luca Stroici, mare logofăt (*op. cit.*, p. 400). Această afirmaţie avea la bază studiul lui I. Tanoviceanu, *Istoria moşiei Săvenii. Scoasă din scrisorile ei cele vechi*, publicat în „Arhiva", an III (1892), nr. 6-7, unde se spune că Ionaşco Ghenghea era văr după soţie cu Miron Barnovschi şi rudă de aproape cu Lupu Stroici: „ţinea nepoata sau poate chiar pe fata lui" (*ibidem*, p. 339). Însă, nu ştim în temeiul cărui document emitea Tanoviceanu această supoziţie preluată de Stoicescu. Dimpotrivă, faptul că Ionaşco Ghenghea stăpânea sate care au aparţinut logofătului Ioan Tăutu şi ginerelui acestuia, Toader pisarul, nu se putea realiza decât în virtutea gradului de rudenie, a soţiei sale, care trebuie să fie acea Irina Ghenghioaia, strănepoata lui Ioan Tăutu.

„«cânele bătrân» trădător al multor domni, Ghenghe, [care astfel] îşi pierdu rostul fiind trimis la mănăstire de vechiul său duşman care puse mare logofăt pe Toderaşcu Ianovici”[66]. Dar nu după multă vreme, Ghenghea redevine în ochii domnului „adevărat credincios şi cinstit batrân boier al nostru”[67], când, la 20 februarie 1635, îi reconfirma partea sa din satul Negreşti, în ținutul Vaslui. Marele logofăt deținuse un rol important în sfatul domnilor de până atunci. În vremea iminentei numiri la domnie a lui Alexandru Iliaş, în locul lui Moise Movilă, scaunul domnesc a rămas în grija caimacamilor „Ghenghe logofătul şi Enachie postelnicul”[68]; noul domn nu a fost dorit de boieri, „ştiindu cu toții hirea”, şi a fost alungat. Apoi, decapitarea lui Miron Barnovschi la Constantinopol a fost urmată de închiderea marilor boieri care l-au urmat: „Ghenghea logofătul, Başotă hatmanul, Cehan vornicul, Roşca vistiernicul, Costin postelnicul”[69], care ulterior au fost eliberați.

Numele logofătului Ghenghea trebuie legat de un strămoş trăitor în vremea lui Ştefan cel Mare în sudul Moldovei. La 16 ianuarie 1495[70], Petre Ghenghe împreună cu fratele său Gavril şi surorile sale, Maruşca şi Muşata, împreună cu verii lor, erau întăriți stăpâni în satul Popeşti[71], pe Jerăvăț, în ținutul Tutovei. Un strănepot al lui Petre Ghenghea sau, poate, al fratelui său, Gavril, trebuie să fie Cozma Ghenghea, pe care îl găsim menționat în vremea lui Petru Rareş, la 25 mai 1543[72], ca unul din cei doi pârcălabi de Orhei. Pe când era pârcălab de Roman, la 14 aprilie 1547[73], Cozma Ghenghea cumpără trei sate pe Siret, în ținutul Suceava. Va cumpăra şi alte două sate, în ținutul Hotin, drept pentru care, prin două acte din 1552[74], Ştefan Rareş întărea fostului pârcălab de Roman (Cetatea Nouă) stăpânirea a

---

[66] N. Iorga, *Istoria românilor*, ediția a II-a, vol. VI, *Monarhii*, îngrijit de Ştefan Andreescu, Bucureşti, 2000, p. 41.

[67] **DRH**, XXIII, nr. 38.

[68] Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, în *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice şi glosar de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 96.

[69] *Ibidem*, p. 104.

[70] **DRH**, III, nr. 165.

[71] Precum vom vedea mai jos, un sat Popeşti este menționat la 1620 în ținutul Bârladului, pe „Bârsăta”, în stăpânirea fraților Ionaşcu şi Grigore Ghenghea. Actul s-a păstrat doar în suret, însă satul ar putea fi identificat cu cel de la 1495.

[72] **DIR**, XVI/1, nr. 375. Cozma „Ghianghea” cumpără a treia parte din Roşcani.

[73] *Ibidem*, nr. 494. Satele cumpărate: Huețenii, la gura Voronei şi cu mori în Siret, şi Sineştii, precum şi alte două părți din Roşcani.

[74] **DRH**, VI, nr. 97 (29 aprilie) şi nr. 98 (30 aprilie).

nouă sate[75] şi părţi de sate cumpărate de acesta în ţinuturile Suceava şi Hotin, precum şi la Soroca.

Fratele lui Cozma Ghenghea era Andreica Şeptilici, al cărui nume este o poreclă pentru cel de-al şaptelea copil din familie sau pentru pruncul născut prematur, dar care nu este legat de Andreica, ci de un înaintaş al său, căci însuşi Cozma Ghenghea era numit într-un document polonez Şeptelicevici[76] (fiul lui Şeptelici). Cei doi fraţi, Cozma şi Andreica, primesc danie de la Petru Rareş satul Săveni, pe Başeu, confiscat de acesta de la Sava husarul, „pentru hiclenia <aceluia>, când a pribegit în Ţara Leşească”[77]; Cozma Ghenghea împarte satul cu nepoatele sale, fiicele lui Andreica Şeptilici[78], fapt confirmat de Iliaş Rareş la 5 mai 1548.

Din a doua parte a secolului al XVI-lea avem menţiuni despre fiul pârcălabului Cozma Ghenghea, vornicul Grigore Ghenghea. La 5 decembrie 1576, Petru Rareş întăreşte uric marelui logofăt Ion Golăi pentru numeroase tranzacţii funciare, printre care se afla şi cea cu „Gligorie Ghianghea vornic, fiul lui Cozma Ghianghea pârcălab, cu un uric de danie pe care l-a avut tatăl lui, Cozma Ghianghea pârcălab, de la Ştefan voievod cel Tânăr, fiul lui Petru voievod cel de mai înainte”[79], pentru un loc pustiu aflat pe Ciuhur, Rujinţi (amintit anterior), aflat în ţinutul Hotinului. Grigore Ghenghea a avut şi dregătoria de hatman, iar pe cei trei fii ai săi, Ionaşco, Gligorie şi Gheorghe, îi găsim împreună cu mătuşa lor, Anghelina, fiica lui Andreica Şeptelici, în judecata avută pentru satul Săveni, la 24 februarie 1592[80].

Mai târziu, unul dintre aceşti fraţi, Ionaşco Ghenghea, după ce trece prin dregătoriile de vornic de gloată sau spătar, ajunge mare logofăt al Ţării Moldovei între anii 1616 şi 1623, după care deţine funcţia de mare vornic al Ţării de Jos şi revine ca mare logofăt până la 1634. La jumătatea anului 1635 era mort, căci la 25 iulie, „Lupul Ghianghea şi fratele lui, Dumitraşco

---

[75] Cele nouă sate şi locuri de sate: Hueţeni la gura Voronei şi cu moară în Siret, Sineştii şi părţi din Roşcani, sat aflat la confluenţa râurilor Suceava şi Siret; de asemenea, părţi din satele Bilăuţi şi Ravacăuţi, în ţinutul Hotinului. Tot în ţinutul Hotinului, primea întărire pentru jumătate din satul Nelipăuţi, pe Prut, precum şi pentru două locuri din „pustie”, Fântâna Parcova şi Rujinţi, „pe de amândouă părţile Ciuhurului, ca să-ş(i) facă luiş doâ sate”, iar în ţinutul Soroca avea în stăpânire satul Pribăteag, pe Răut.

[76] Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1979, nr. 70.

[77] **DIR**, XVI/1, nr. 521.

[78] Andreica Şeptilici a fost pârcălab de Hotin între anii 1540 şi 1541 (Nicolae Stoicescu, *op. cit*., p. 329).

[79] **DIR**, XVI/3, nr. 95 şi nr. 96.

[80] *Ibidem*, XVI/4, nr. 56.

Ghianghea, fiii lui Ionaşco Ghianghea fost mare logofăt"[81], împreună cu nepotul lor, Ion Ciolpan, dădeau cumnatului lor, marele clucer Lupul Prăjescu, părțile lor din satele Sirețel, Stolniceni, Boteşti şi Parcova, ca să plătească zăloagele tatălui lor avute la un negustor; tranzacția era confirmată prin act domnesc, la 29 martie 1636. Domeniul funciar al marelui logofăt Ionaşco Ghenghea, dar şi al familiei sale, era foarte mare. Un izvod arată în stăpânirea sa şi a fratele său, Grigore Ghenghea, pe la 1620[82], peste 20 de sate, risipite în toată Moldova, dar majoritatea concentrate în nord, în ținuturile Hotin, Cernăuți şi Suceava, restul satelor fiind împrăştiate în celelalte ținuturi. După moartea lui Ionaşco Ghenghea, fiii şi ginerii săi îşi împart satele cuvenite ca moştenire. Izvodul moşiilor este din 1 septembrie 1635[83], prin care cei patru urmaşi ai marelui logofăt, doi fii (Lupu Ghenghea şi Dumitraşco Ghenghea) şi doi gineri (Lupu Prăjescu şi Ion Ciolpan, care, de fapt, era nepot, fiul hatmanului Grigore Ciolpan, ginerele lui Ionaşco Ghenghea) îşi împart cele aproape 40 de sate şi părți de sate. Un alt ginere, Constantin Roşca[84], murise pe la 1622; probabil n-a lăsat urmaşi, de vreme ce nu apare nici un Roşca moştenitor în satele fostului logofăt.

Dacă avem în vedere izvodul de la 1620, constatăm că în stăpânirea lui Ionaşco Ghenghea şi a fratelui său, Grigore, s-au aflat încă 20 de sate; prin urmare, putem număra peste de 60 de sate şi părți de sate, în diferite ținuturi ale Moldovei, cele mai multe în nord, în Bucovina:

---

[81] **DRH**, XXIII, nr. 183; *ibidem*, nr. 379.

[82] **DIR**, XVII/4*,* nr. 628. Act datat 7129 <1620-1621>, după un suret din secolul al XVIII-lea. Sunt menționate următoarele sate, în număr de 21, „toat(e) moşiile lui Ionaşco Ghenghea log(o)f(ă)t şi frăține-său Grigorii Ghenghe, anume […] a lor drepte ocine şi moşii de la părinți şi de cumpărătură": la ținutul Suceava – Joldeştii cu mori în Siret, jumătate de Vorona, Vlădeşti pe Şomuz, Şerbăuții la Suceava şi Stărcenii; de asemenea opt sate din ținutul Cernăuți cumpărate de la Ionaşco Stroici: Ternavca la Cernăuți, Zadobrevca, Rohozna (a treia parte), Dobrenăuți (trei părți de sat), Stroicenii „ce să numescu Grămeştii", Onutul de Sus (jumătate), Lenţeşti (trei părți) cu mori pe Prut, Boian (trei părți) cu loc de mori pe Prut. Apoi, satele: Chelmeştii şi Parcova la Hotin, Străşinenii la Dorohoi, Socii, Bocanii şi Pietroasa la Iaşi, Surdeştii, Popeştii şi Măgurenii la Tutova.

[83] **DRH**, XXIII, nr. 227.

[84] Constantin Roşca a fost mare paharnic în Țara Românească (1602-1603); a ocupat diferite dregătorii în Moldova, mai ales de vistiernic (1613-1615) şi mare vistiernic (1616-1617), precum şi pârcălab de Hotin (1617-1618 şi 1620), când era socrul său mare logofăt. Ultima dregătorie este de mare vornic al Țării de Jos, la 1622 (Nicolae Stoicescu, *op. cit*., p. 400-401).

Cernăuţi: Boian, Dobrenăuţi (trei părţi), Lenteştii (trei părţi), Lucoviţa, Onutul de Sus (jumătate), Stroicenii sau Grămeştii, Şărbăuţii, Ternavca, Rohozna (o treime), Budilcea sau Zadubrovca[85].

Hotin: Bilăuţii, Chelmeştii, Coteleva, Marşinţii (Mărăşenii?), Sancăuţii de Câmpie, Şişcăuţii „care acum se numeşte Novoseliţa"[86] (Noua Suliţă), Parcova[87], Ravacăuţii, Rujinţii, Volcineţ.

Suceava: Buteştii sau Boteştii, Frăteştii, Hueţenii, Joldeştii, Ruginoasa, Stărcenii, Sineştii, Sireţel, Stolnicenii, Şerbăuţii, Roşcanii[88], Vlădeştii, Vorona (jumătate).

Cârligătura: Scoposenii.

Covurlui: Ghinduşenii, Tuluceştii[89].

---

[85] La 20 martie 1618 satul Zadubrovca este menţionat ca fiind „întemeiat pe hotarul Budilcei" (**DIR**, XVII/4, nr. 307), iar 10 ani mai târziu, marele vornic al Ţării de Sus, Gavrilaş, cumpără mai multe sate în ţinutul Cernăuţi, Iujeneţul, seliştea Lipnic „care acum se cheamă Pohrilăuţi", precum şi „Budilacea", care „acum se cheamă Zadubruca", de la marele vornic al Ţării de Jos, Ionaşco Ghenghea, care la rândul său cumpărase satul de la Ionaşco Stroici, fiul marelui logofăt Stroici, pentru 100 de ughi (**DRH,** XIX, nr. 334).

[86] Cele patru sate, Coteleva, Sancăuţii de Câmpie, Marşinţii şi Novoseliţa fuseseră luate de Gheorghe pârcălabul, socrul lui Ieremia vodă Movilă, aşa cum se jeluiau Ionaşco Ghenghea şi ginerele său, marele vistiernic Constantin Roşca, la 12 martie 1617 (**DIR**, XVII/4, nr. 153); Constantin Movilă le înapoiase două sate, Marşinţi şi Novoseliţa, iar Radu Mihnea şi pe celelalte două.

[87] La 15 iulie 1614**,** vornicul de gloată Ionaşco Ghenghea era „tare şi puternic […] să se aşeze în satul Parcova ce este pe Ciuhur de la ţinutul Hotin, unde sunt Buteştii, pentru că i-a fost cumpărătură acolo numai un loc de odae, pentru un cal" (**DIR**, XVII/3, nr. 265). Între timp, se pare că satul este vândut de urmaşii vechiului stăpân de acolo, de vreme ce la 10 august 1615 Ghenghea întoarce banii lui Demeşcanul, fost miedar, 200 de „zloţi tătărăşti, bani gata, însă nu alţi bani, ci toţi ungureşti şi taleri număraţi şi potronici" (*ibidem*, nr. 327). Întrucât a întors banii lui Demeşcanul şi altora, precum Gligorcea aprod, Tiron aprod, Bileca aprod, „toţi fiii şi ginerii şi nepoţii lui But cel bătrân", marele logofăt Ionaşco Ghenghea este reîntărit stăpân în Parcova la 20 martie 1618; de asemenea, „şi pentru casa lui Tiron iarăşi a plătit, afară de aceasta şi i-a dat pentru casa lui trei boi, iar ceilalţi oameni ei şi-au mutat singuri casele de acolo. Căci acest loc a fost demult de moştenire al lui Ghianghia logofăt, dar a fost scos de ei de vânzare. Însă i-a vândut numai loc de odae unui vecin a lor, anume But, care este mai sus scris, care locuia în ocina lor în alt cătun care se cheamă tot Parcova, care este în ţinutul Iaşilor. Şi după aceea ei nu şi-au făcut odae ci şi-au întemeiat sat şi au avut să intre şi în iazuri" (*ibidem*, nr. 307).

[88] Satul Roşcanii aflat pe Suceava este cumpărat de pârcălabul de Orhei Cozma Ghenghea, la 25 mai 1543, de la Indruca fiul lui Perpici, pentru 350 de zloţi tătăreşti (**DIR**, XVI/1, nr. 375). De asemenea, câţiva ani mai târziu, la 14 aprilie 1547, Cozma Ghenghea, de această dată pârcălab de Cetatea Nouă, era întărit stăpân în alte două sate aflate în aceeaşi zonă, Hueţenii la gura Voronei şi cu mori pe Siret şi Sineştii (*ibidem*, nr. 494).

Dorohoi: Străşinenii, Săvenii[90].

Fălciu: Leoştii, Mălăeştii[91].

Hârlău: Tomeştii.

Iaşi: Bocanii, Dăneştii[92], Pietroasa, Socii.

Orhei: Văscăuţii.

Roman: Bădeştii, Costeştii şi Corneştii, câte jumătate din a treia parte din fiecare sat[93]; Lăţcanii (jumătate) cu vad la Siret[94].

Tutova şi Bârlad: Costeştii, Doljăştii, Läleştii[95], Măgiurcanii[96] (Măgurenii?), Popeştii (Popii), Roşcanii[97], Ruptura, Stoicanii, Surdeştii.

Vaslui: Lineştii, Negreştii (jumătate).

Au mai fost, probabil, şi alte sate, de vreme ce, după pierderea Bucovinei, la 1788, în satul Voloca de lângă Văscăuţi, pe Ceremuş, trăiau fraţii Ghenghea, pentru care mai mulţi boiernaşi şi mazili din Bucovina

---

[89] La 14 mai 1623 se încheie actul prin care este cumpărat „tot satul Tuluceşti, pe Prut, aproape de Galaţi, ce este în ţinutul Covurlui, cu o vie" (**DRH**, XVIII, nr. 69); câteva zile mai târziu, la 30 mai, lui Ionaşco Ghenghea i se reconfirmă stăpânirea în Tuluceşti, precum şi în Ghinduşeni, pentru 180 de paşi din ţarină (*ibidem*, nr. 77).

[90] Deşi în vremea lui Petru Rareş satul Săveni este întărit fraţilor Cozma Ghenghea şi Andreica Şeptilici, ulterior ajunge în stăpânirea lui Ionaşco Ghenghea, la 16 mai 1626 (**DRH**, XIX, nr. 64) pe când era mare vornic, fiindu-i dăruit de Maria Căzaca Trifăneasa, adică soţia lui Mihail Trifan postelnic, de la care va cumpăra anul următor şi nişte case în Iaşi; probabil, această Maria Căzaca se va fi înrudit cu familia lui Ionaşco Ghenghea, de vreme ce stăpânea la Săveni.

[91] Leoştii şi Mălăeştii au fost cumpărate de Ionaşco Ghenghea la 23 ianuarie 1623 (**DRH**, XVIII, nr. 11)

[92] Satul Dăneşti, aflat pe Prut, era în stăpânirea fostului logofăt la 30 mai 1625 (*ibidem*, nr. 334).

[93] Sate întărite lui Ionaşcu Ghenghea prin actul din 20 martie 1618, care le avea cumpărătură de la Filoftei ieromonah, nepotul lui Pătraşco ceaşnic (**DIR**, XVII/4, nr. 307).

[94] Jumătate din satul Lăţcani se afla în stăpânirea lui Ionaşco Ghenghea, conform actelor din 6 martie 1623 şi 20 decembrie 1624 (**DRH**, XVIII, nr. 27 şi nr. 250); ulterior, ajunge în stăpânirea lui Lupu Prăjescu, ginerele lui Ionaşcu Ghenghea, precum vedem la 1 martie 1627, căci „îi este danie de la socrul lui, credinciosul nostru boier Ghianghea mare <vornic> care şi lui i-a fost cumpărătură de la nepoţii lui Luca ceaşnic" (*ibidem*, vol. XIX, întocmit de Haralambie Chirca, Bucureşti, 1969, nr. 160).

[95] Satele Lăleşti şi Stoicani, pe Tutova, sunt întărite prin actul din 15 mai 1623 (**DRH**, XVIII, nr. 70).

[96] La 12 aprilie 1623, Ionaşco Ghenghea cumpără de la Alexandru vodă Iliaş satul Măgiurcanii, pe Tutova, în ţinutul Bârlad, care făcea parte din ocolul târgului Bârlad. Totodată, i se întăreşte stăpânirea peste jumătate din Ruptura, pe apa Bârladului, precum şi în jumătate din Tomeşti, în ţinutul Hârlău **(DRH**, XVIII, nr. 57).

[97] Împreună cu alte şapte sate şi părţi de sate, jumătate de Roşcani din ţinutul Bârlad era întărit în stăpânirea lui Ionaşco Ghenghea la 1618 (**DIR**, XVII/4, nr. 307).

mărturiseau şi, totodată, cereau consiliului nobililor de la Liov ca acestora să li se recunoască originea boierească, căci „să trag din Ghenghe logofăt mare, care în multe scrisori vechi este însemnat”[98]. Atât Voloca, la ţinutul Cernăuţi, cât şi Negreştii cu Lineştii, la ţinutul Vaslui, au ajuns în stăpânirea lui Ionaşco Ghenghea în urma înrudirii sale, prin căsătorie, cu descendenţii lui Ioan Tăutu.

Pe lângă cuprinzătorul domeniu funciar, pe vremea când era mare vornic al Ţării de Jos şi în plin proces de afirmare a puterii, Ionaşco Ghenghea cumpăra de la Maria Căzaca, cneaghina lui Mihail Trifan postelnic, „nişte case cu pivniţe de piiatră şi cu cuhne şi cu tot locul acestor case pe Uliţa Mare în târgul Iaşi”[99], cu 120 de galbeni ungureşti, la 7 februarie 1627.

Urmaşii lui Ionaşco Ghenghea nu au mai atins apogeul puterii acestuia[100]. Biserica din Iaşi a strămoşului lor stătea mărturie pentru aducerea aminte a vremurilor de odinioară. Cu o jumătate de veac în urmă, se putea zări, în apropierea casei lui Vasile Alecsandri din Iaşi, pe strada ce-i poartă numele, o biserică ce amintea de ctitorul său din veacul al XVII-lea, marele logofăt Ionaşco Ghenghea, fiind numită „Biserica Gheanghei”.

Deşi biserica este atestată abia la 24 iunie 1642, când Ciomârtan, fost căpitan, vindea o casă lângă biserica Sfântul Ilie[101], construirea lăcaşului de cult poate fi atribuită lui Ionaşco Ghenghea. Calitatea de ctitor a acestuia este confirmată de un zapis din 28 mai 1656, prin care Ioniţă Prăjescu, fost vistiernic, dăruieşte lui Contăş cămăraşul un loc de casă de pe Uliţa Nouă, aflat lângă „Beserica Ghenghei log(o)fătul”. La rândul său, Ioniţă Prăjescu primise locul de casă de la socrul său, Ionaşco Ghenghea: „Acel loc de casă l-am dat şi am dăruit priiatenului nostru dumisaale lui Contăş cămăraşul, care loc de casă îm(i) iaste mie direaptă ocină şi moşie de la Gheanghea log(o)f(ă)tul”[102]. Un alt document, din 8 septembrie 1666, ne

[98] Sever Zotta, *Descendenţa prin femei a marelui logofăt Ionaşco Gheanghea* (O colecţie veche de spiţe de neam), în **RI**, an XIV, 1928, nr. 4-6, p. 158.

[99] „Aceste case cu pivniţe le-a făcut însuşi Trifan postelnic cu cneaghina lui, Maria Căzaca, iar locul acestor case încă l-au cumpărat ei pe banii lor drepţi şi proprii” (**DRH**, XIX, nr. 146).

[100] Dimitrie Cantemir menţionează în lista familiilor boiereşti şi „Ghengheştii” (*Descrierea Moldovei*. Traducere după originalul latin de Gh. Guţu. Introducere de Maria Holban. Comentariu istoric de N. Stoicescu. Studiu cartografic de Vintilă Mihailescu, Indice de Ioana Constantinescu. Cu o notă asupra ediţiei de D. M. Pippidi, Bucureşti, 1973, p. 283).

[101] Ioan Caproşu şi Petronel Zahariuc, *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*, vol. I, Iaşi, 1999, nr. 308 (în continuare: *Documente Iaşi*); **DRH**, XXVI, nr. 502.

[102] Ioan Caproşu şi Petronel Zahariuc, *Documente Iaşi*, nr. 418.

vorbeşte despre Isac croitorul şi familia sa care vindea un loc de casă „alături cu lo<cu>l lui Gligori ceprăgariul ce iaste lângă Beserica Ghianghei”[103]. Cunoaştem şi numele unui preot al bisericii. Un zapis din 28 noiembrie 1662 îl menţionează pe „popa Tasie de la beserica Ghianghei”[104] împreună cu alţii, cum vinde un loc de casă pe Uliţa Mare.

Despre construirea bisericii Sfântul Ilie s-a scris relativ recent[105]. Ctitoria lui Ionaşco Ghenghea a fost metoh al mănăstirii Buhalniţa, fiind administrată de egumeni greci, până la secularizarea averilor mănăstireşti din 1863. Aflată pe aceeaşi uliţă cu casa poetului Vasile Alecsandri, biserica a intrat în peisajul copilăriei acestuia; din 1878, strada Sf. Ilie a luat numele Vasile Alecsandri. Însă, aşa cum scria Vasile Panopol, acestei străzi „pe vremuri i se spunea Uliţa Ghenghei, după numele marelui logofăt sub mai multe domnii, vel logofătul Ionaşco Ghenghea”[106].

După secularizare, rămânând fără venituri, biserica nu a mai putut fi reparată şi s-a degradat, încât la 1898 a fost închisă. Arhitectul Gh. Balş ne-a lăsat o descriere a lăcaşului de cult: „Biserica nu avea turlă pe naos, ci o calotă destul de turtită. […] Biserica pare a fi fost zidită la început fără zid median între naos şi pronaos. Pridvorul e îngust şi cu clopotniţă circulară deasupra lui, ceea ce e un lucru foarte rar”[107]. Biserica avea o intrare pe latura de vest, dar avea şi intrarea veche, pe latura de sud a pridvorului, împodobită cu un bogat chenar cu volute vegetale. Faţada bisericii era împărţită în două registre de un brâu median: partea de jos era decorată cu lungi firide cu arcuri polilobate şi în acoladă, sprijinite pe pilaştri semicirculari, iar cea de sus era împodobită cu lungi ocniţe oarbe, simple[108], ornamentaţie specifică secolului al XVIII-lea, când biserica a fost restaurată.

După primul război mondial, biserica devine filială a parohiei Talpalari, dar ajunge în stare de ruină, încât, în 1929, se impunea dărâmarea ei sau repararea capitală. S-a ales calea din urmă, astfel că, în 1938, biserica este sfinţită. Însă, în timpul celui de-al doilea război mondial, ca urmare a unui bombardament din 1944, biserica este grav avariată; nu a mai fost

---

[103] Ioan Caproşu, *Documente Iaşi*, vol. II, Iaşi, 2000, nr. 142.

[104] *Ibidem*, nr. 43.

[105] Pr. Nicolae Dascălu, *Biserica „Sf. Ilie” – Iaşi, o ctitorie din care a mai rămas doar hramul*, în „Monumentul”, VII (2005), Lucrările Simpozionului Naţional Monumentul – Tradiţie şi viitor, volum coordonat de Silviu Văcaru şi Aurica Ichim, Iaşi, 2006, p. 59-68.

[106] *Ibidem*, p. 62.

[107] Gh. Balş, *Bisericile moldoveneşti din veacul al XVII-lea şi al XVIII-lea*, Bucureşti, 1933, p. 221.

[108] *Ibidem*, p. 223.

niciodată restaurată, iar vechea biserică a lui Ionaşco Ghenghea dispare din peisajul urbanistic al oraşului Iaşi în anul 1953, când este dărâmată.

***

Explicaţia numelui logofătului Ioan Tăutu necesită identificarea originii etnice a strămoşului, aşa cum precizau Ioan Bogdan şi N. Iorga, căci numele Tăutu înseamnă *slovac*, numit *tóth* în ungureşte[109], vreun oştean aflat în slujba Coroanei maghiare, în secolul al XIV-lea, răsplătit cu beneficul unui „domeniu”, câteva sate la est de munţi, unde luptase cu tătarii, rămase moştenire urmaşilor acestuia, precum acele sate din sudul Moldovei, unde ar trebui căutată originea neamului.

Şi identificarea originii numelui lui Ionaşco Ghenghea ne trimite în aceeaşi arie transilvăneană. Prin numele său, Petre Ghenghe din vremea lui Ştefan cel Mare ne aminteşte de adjectivul din limba maghiară *gyenge*, cu sensul de *slab*, *plăpând*[110]. Familia Gyenge de Csikenöfalva este atestată în secolul al XIV-lea în Maramureş[111].

Stema familiei Gyenge de Micloşoara (Miklósvár) din secolul al XVII-lea a fost pictată, împreună cu ale altor familii de secui înnobilaţi, în biserica din Căpeni, în perioada interbelică, de către heraldistul Keöpeczi Sebestyén Joszef. Stema cuprinde în scut un câmp tăiat; în partea superioară, pe roşu, un cuib în culori naturale, în care stă un pelican de argint hrănindu-şi puii; în a doua parte, pe azur, o semilună de argint înspre

---

[109] Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, Bucureşti, 1913, p. 151: „Din ung. *Tót[h]* vine probabil şi numele propriu românesc *Tăut*”. N. Iorga, *Contribuţii la istoria bisericii noastre*, p. 481. La 28 mai 1470, câţiva unguri din Hârlău (Carlac Laslău/Korlát László, Toth Iştifan/Tóth István, Sebiştian/Sebestyén, Fasechiş/Fazekas şi Imbriv/Imre, precum şi Staşco/Staško, care poate să fie un slovac) vindeau 9 fălci şi 40 de prăjini de vie pentru 544 zloţi tătăreşti. Pentru acest document, vezi şi **DRH**, II, nr. 166.

[110] Maria Magdalena Székely, *Familii de boieri din Moldova de origine transilvăneană (secolele XIV-XVI)*, în **ArhGen**, I(VI), 1994, nr. 1-2, p. 101. De asemenea, la 1483, un document aminteşte pe un „Gyenge Iohannes wolahus seu pastor” lângă Budapesta; vezi Radu Popa, *Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea*, ed. a II-a, Bucureşti, 1997, p. 52, nota 60, informaţia fiind preluată din lucrarea lui L. Tamás, *Romáiak, románok és oláhok Dácia Trajánában*, Budapesta, 1935. În acest caz, ar putea fi vorba de un oarecare român Ion, păstor sau nu, dată fiind controversata similitudine din evul mediu între termenii valah şi păstor; acest personaj, din cauza constituţiei sale fizice ar fi putut căpăta o atare poreclă în limba maghiară.

[111] Ioan Mihalyi de Apşa, *Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Sighet, 1900, p. 227.

dextra, flancată de două stele cu câte şase raze, de aur. Coif (cască) de argint cu gratii de aur, în profil, timbrată cu o coroană deschisă de aur, împodobită cu pietre preţioase („Diadema Regium”). În cimier, un braţ dextru în armură de argint ţinând o sabie curbată cu lamă de argint şi mâner cu gardă de aur. Lambrechinii roşu-argint la dextra, respectiv azur-aur la senestra[112].

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, actele cancelariei moldoveneşti atestă o altă familie boierească de origine secuiască, Seachil, „formă alterată a numelui Szekely (Secuiul)”[113]. Fără îndoială, este vorba de un secui, „trecut cândva peste munţi, în Moldova”[114], pe vremea când au „descălecat” mulţi alţii din Ardeal, din Maramureş sau din secuime. Atunci va fi venit un secui, al cărui nume sau poreclă, Gyenge, a fost transcris în actele moldoveneşti aşa cum se pronunţa: Gheanghea/Ghianghea sau Ghenghea; tot astfel va fi venit şi un slovac, numit în ugureşte Tóth, care în româneşte devine Tăut. Aceştia făceau parte din generaţia acelor „viteji cavaleri de obârşie maramureşeană”[115], din suitele lui Dragoş şi Bogdan, iar marii boieri ai ţării de mai târziu, precum Ioan Tăutu şi Ionaşco Ghenghea, poartă, prin numele lor, amintirea acelor vremuri.

---

[112] Szekeres Attila Istvan, Tudor Radu Tiron, *Stemele din biserica reformată de la Căpeni – un ansamblu unic de heraldică publică şi privată*, în „Monumentul”, X (2008), vol. 2, Lucrările Simpozionului Naţional Monumentul – Tradiţie şi viitor, volum coordonat de Sorin Iftimi, Aurica Ichim şi Lucian-Valeriu Lefter, Iaşi, 2009, p. 347, fig. 34.

[113] Maria Magdalena Székely, *Familii de boieri din Moldova de origine transilvăneană*, p. 102; eadem, *O familie de secui în Moldova: Seachileştii*, în **ArhGen**, II (VII), 1995, nr. 3-4, p. 19-23.

[114] *Ibidem*, p. 19.

[115] N. Iorga, *Istoria românilor*, ediţia a II-a, vol. III, îngrijit de Victor Spinei, Bucureşti, 1993, p. 180. Aici, istoricul menţionează din nou că „Tăutul aminteşte ungurescul Tóth, care înseamnă «slovac»”. Adăugăm, de asemenea, faptul că toponimul Totoeşti, precum şi numele Micul Totoescul, reaminteşte de Tóth; un sat Totoeşti se afla pe râul Vaslui, altul pe Pârâul Alb, în ţinutul Neamţ, lângă care avea stăpânire Levet Miclăuş (Levente Miklós). Vezi şi Maria Magdalena Székely, *Familii de boieri din Moldova de origine transilvăneană*, p. 95. Este interesant, că un boier cu nume similar lui Tăutu, Micul Totoescul, a fost membru al sfatului domnesc între anii 1454 şi 1456; a stăpânit satul Condreşti (inclus în Zăpodeni), de pe Telejna, în ţinutul Vaslui, vecin cu un sat care aminteşte de descălecători, anume Sărăcineşti. Pentru aceasta, vezi Lucian-Valeriu Lefter, *Zăpodenii*, I, Iaşi, 2004, p. 28.

Fig. 1. Chipul logofătului Ioan Tăutul
din biserica de la Bălineşti

Fig. 2. Stema familiei Gyenge de Micloşoara/Miklósvár

CARIERA UNUI GREC, STAROSTE AL ȚINUTULUI CERNĂUȚI – DIMITRIE MACRI

MIHAI-BOGDAN ATANASIU
(Iaşi)

Primii reprezentanți ai familiei de origine greacă Macri, ai cărei ascendenți coboară în timp până în veacul al XIII-lea[1], sunt atestați în Moldova încă de la începutul secolului al XVII-lea. La 12 februarie 1601 Macri armaş se număra printre martorii vânzării unor vii la Hârlău[2], iar la 10 martie 1607, Nastea, văduva armaşului Macri, este pomenită ca stăpână a moşiei Bainți din ținutul Suceava[3]. Fiul lor, de care avem astăzi cunoştință, Vasile, la 10 august 1615 era diac, martor la o răscumpărare[4], iar la 13 martie 1620 era dat în judecată de către Ionasco Dracea fost mare sulger, pentru o parte din moşia mamei lui, Bainți[5]. Trei decenii mai târziu, mai exact la 6 martie 1648, apare menționată în Moldova o „Grăpina, jupâneasa lui Macri”, mătuşă Saftei, soția lui Gavrilaş Mateiaş[6], iar peste alte două decenii, la 20 aprilie 1667[7] şi 16 noiembrie 1668[8], apare în documente un Constantin Macri fost pârcălab. Din păcate, documentele ajunse până la noi nu ne relevă dacă între armaşul de la 1601, soția sa Nastea şi fiul lor Vasile, Grăpina de la 1667 sau pârcălabul Constantin, a existat vreo legătură de rudenie şi nici dacă personajul nostru, Dimitrie Macri, trăitor la finele veacului al XVII-lea şi prima jumătate al celui următor, se trage din vreunul dintre cei amintiți.

---

[1] I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Bucureşti, 1919, p. 273. Vezi şi Mihai Dim. Sturdza, *Dictionnaire historique et généalogique des grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople*, 2e édition revue et augmentée, Paris, 1999, p. 312.

[2] **CDM**, supl. I, p. 90-91, nr. 201.

[3] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, V, Cernăuți, 1939, p. 5.

[4] **CDM**, supl. I, p. 126, nr. 318.

[5] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, VII, ediție îngrijită de Ioan Caproşu, indice de Arcadie Bodale, cuvânt înainte de Dumitru Vatamaniuc, Iaşi, 2005, p. 127.

[6] **CDM**, supl. I, p. 223, nr. 678.

[7] *Ibidem*, p. 272, nr. 855.

[8] *Ibidem*, p. 281, nr. 880.

Despre Dimitrie Macri ştim că a fost căsătorit cu Maria, fiica marelui logofăt Nicolae Donici, alături de care este menţionat în actul prin care urmaşii răposatului logofăt împărţeau averea rămasă de la acesta, cumnaţii săi fiind Darie Donici mare vornic şi Ştefan Căpotici postelnic al doilea, soţul Nastasiei[9]. Dintre copiii lui Macri şi ai Mariei, atestaţi documentar sunt doar doi, Vasile, care la 8 aprilie 1713 primea de la monahul Isaia Nacul jumătate din satul Balileşti din ţinutul Suceava[10], iar la 7 iunie 1742 era menţionat ca stăpân a unei jumătăţi din satul Codreni, ţinutul Dorohi[11] şi Constantin, căruia, la 7 aprilie 1658, Grigore Ghica îi întărea stăpânirea asupra satului Popeni din ţinutul Dorohoi, danie de la mătuşa sa Stârcioaia[12]. Doi ani mai târziu, la 11 mai 1760, se realiza hotarnica satului Revna din ţinutul Cernăuţi, moşie primită de Constantin Macri jitnicer, zestre de la Nicolae[13], iar la 6 iulie acelaşi an, era menţionat ca fost mare jitnicer şi judecător al ţinutului Hârlău[14].

Dimitrie Macri este atestat pentru prima dată în Moldova, ca vătaf de păhărnicei, în vremea domniei lui Constantin Cantemir, mai exact în august 1689 când era întocmită o listă cu bucatele (vitele) pe care le primea de la răposatul Gheorghiţă vistierul[15]. La finele anului 1691, domnul, „ca un tiran, au trimis pe Macri, vătaful de păhărnicei, cu slujitori" să ridice pe Miron Costin acuzat de hiclenie, pe care „Macri, ca un om rău şi de nemic, nu i-au fostu milă de sufletul stăpânu-său şi s-au grăbit de l-au omorât. Că de l-ar hii dus în Iaşi, poate s-ar hii îndreptat şi n-ar hii perit. Că multe sluji să tâmplă la domni vrednice, de nu să grăbăscu şi ferescu pe stăpâni de păcat [...]. Iar acesta, ca un varvar, nefiind de neam, n-au socotit"[16]. Următoarele menţiuni referitoare la personajul nostru datează din vremea primei domnii a lui Antioh Cantemir, pe când Dimitrie Macri era, la 17 februarie[17] şi 28 august

[9] Ioan Caproşu, *O condică de documente a familiei Donici (I)*, în **AŞUI**, XXXV, s. III, Istorie, 1989, p. 76-78, nr. 13.

[10] **CDM**, V, p. 309, nr. 1153.

[11] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, ediţie cu introducere, note, indici şi glosar alcătuită de Corneliu Istrati, vol. II, Iaşi, 2008, p. 189, nr. 585.

[12] Gh. Ghibănescu, *Documente*, în „Arhiva Societăţii Ştiinţifice şi Literare din Iaşi", XII, 1901, p. 383-384.

[13] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, III, Cernăuţi, 1937, p. 37.

[14] Colecţia „Achiziţii noi", vol. II, întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, Mirela Comănescu, Laura Niculescu, Bucureşti, 2008, p. 265, nr. 1949.

[15] **CDM**, IV, p. 272, nr. 1204

[16] Ion Neculce, *Opere. Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte*, ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, 1982, p. 336.

[17] **CDM**, IV, p. 470, nr. 2142.

1700[18] postelnic (al doilea sau al treilea). Ştiutor de carte şi probabil al limbilor greacă şi turcă[19], el este numit, înainte de 16 octombrie 1702, logofăt al doilea[20]. În aceeaşi vreme, cu gând de a se „mântui” de Constantin Duca, vistiernicul Iordache Ruset a îndemnat pe mulți dintre boierii țării să-l părăsească pe domn. Astfel au fugit în Țara Românească „ca la vro 50 şi mai bine” de boieri, printre care se aflau Costăcheştii, Mihalachi spătarul sau Bogdan hatmanul[21], iar dintre cei rămaşi la Iaşi, la stăruințele aceluiaşi vistiernic, au pornit pe drumul pribegiei, spre Ardeal, Ilie Cantacuzino, Ion Balş, Gheorghe Ursachi sau Ion Sturza, iar spre Polonia, Macri banul [?][22], Gheorghiță Mitre comisul, Pilat serdarul „şi alții mai mici din căpitănei”[23]. Conştient şi îngrijorat de consecințele fugii lor, domnul „trimisă la boierii cei pribegi de la ungurii şi de la leşi cu giurământ să-ş vie în urmă la pământul lor. Şi viniră iarăşi înapoi acasă”[24].

Revenit în scaunul de la Iaşi, Antioh Cantemir îl numeşte pe Macri, înainte de 30 iulie 1705, în dregătoria de mare pitar[25], rang pe care îl pierde odată cu mazilirea acestuia. În vremea domniilor ce au urmat (Mihai Racoviță, Nicolae Mavrocordat, Dimitrie Cantemir), el este întâlnit de câteva ori în documente ca fost mare pitar cum sunt, de pildă, cele datate 4 aprilie[26] şi 3 mai 1708[27] sau 9 februarie 1711[28]. Tot fost mare pitar este atestat şi pe întreaga durată a celei de a doua domnii a lui Nicolae Mavrocordat, vreme în care însă a fost numit staroste de Cernăuți. În această calitate îl găsim pentru întâia oară la 11 decembrie 1711, când îi era adresată

[18] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, III, p. 109-110, nr. 83.

[19] Mai târziu, aşa cum vom arăta la rândul cuvenit, el este trimis de Mihai vodă Racoviță cu slujbe la turci şi la tătari, ales probabil pentru că, pe lângă încrederea de care se bucura în fața domnului, cunoştea limba acestora.

[20] **CDM**, V, p. 43, nr. 171.

[21] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 419.

[22] Cronicarul îl pomeneşte în acest context pe Dimitrie Macri cu funcția de ban pe a deținut-o însă abia treisprezece ani mai târziu când i-a fost încredințată, pentru o lungă perioadă, de către Mihai vodă Racoviță. În vremea acestei pribegii documentele îl atestă ca mare ban pe Savin Zmucilă cum se întâmplă, de pildă, la 7 noiembrie 1702 (*Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*, vol. III, ed. Ioan Caproşu, Iaşi, 2000, p. 183-184, nr. 213 – în continuare: Ioan Caproşu, *Documente Iaşi*) sau la 4 iunie 1703 (*ibidem*, p. 196-197, nr. 227).

[23] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 421.

[24] *Ibidem*, p. 423.

[25] *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, Bucureşti, 1966, p. 108-109, nr. 22 (în continuare: *Documente agrare*, II).

[26] **CDM**, V, p. 187-189, nr. 725.

[27] *Ibidem*, p. 195, nr. 744.

[28] *Ibidem*, p. 272, nr. 1014.

porunca de a cerceta o pricină privitoare la satul Orăşeni[29]. Aflat tot în nordul ţării, fostul mare pitar şi staroste al ţinutului se număra la 10 ianuarie 1712 printre semnatarii actului unei vânzări din satele Lucavăţ, Panca şi Berhomete către Dumitraşco Calmuţchi[30]. În anii ce au urmat, documentele îl atestă pe Macri tot la ţinutul Cernăuţi, unde, ca staroste, îndeplineşte o serie de porunci domneşti, cum s-a întâmplat la 26 iunie 1712, când stabilea hotarul moşiei Orăşeni datorită conflictului apărut între fostul spătar Ion Paladi şi Ion Figarschi[31]. Dintre poruncile domneşti adresate lui Macri pentru a alege hotarele unor sate bucovinene ni s-a păstrat actul din 1 iulie 1712 (pentru satul Oşehlib)[32], iar dintre cele ce-l învredniceau cu judecarea unor pricini le menţionăm pe cele datate 2 iulie (pentru o sumă de bani între Ştefan Volcinschi şi Mihai Munteanul)[33] şi 2 august 1715 (pentru împresurarea satului Borăuţi al stolnicesei Maria Ursachi de către Gavril Nacu şi Ion Figarschi)[34].

Un rol important în istoria vieţii politice a principatului Dimitrie Macri va juca începând cu cea de a treia domnie a lui Mihai Racoviţă care, încă de la venirea sa, îl numeşte în funcţia de mare ban, într-un sfat în care „nu era nici unul mai de cinste decât altul, că era mai tot un neam[35]. Deşi înlocuit vremelnic de cumnatul său Darie Donici[36], revine în dregătorie în toamna aceluiaşi an, după uciderea, la porunca vizirului Gil-Ali, a marelui vornic Lupu Costachi[37]. Din aceeaşi perioadă datează şi o danie a marelui ban dovedită de o însemnare pe paginile unui *Octoih* tipărit la Buzău, dăruit de acesta bisericii din Vlădeni[38].

La finele anului 1716 trupele austriece conduse de căpitanul Françisc Ernaut au invadat Moldova cu gândul de a prinde şi înlătura de la domnie pe Mihai vodă, iar primul lor obiectiv a fost ocuparea Caşinului şi a cetăţii Neamţ. De pe aceste poziţii cucerite, o uniate a fost detaşată la Focşani

[29] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, VI, Bucureşti, 1942, p. 292.

[30] *Ibidem*, III, p. 164-165, nr. 130.

[31] **CDM**, V, p. 293, nr. 1096.

[32] N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. VII, Bucureşti, 1904, p. 214, nr. 30 (în continuare: N. Iorga, *Studii şi doc.*).

[33] **CDM**, V, p. 361-362, nr. 1324.

[34] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, IV, Cernăuţi, 1938, p. 184-185.

[35] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 654.

[36] Aurel V. Sava, *Documente privitoare la târgul şi ţinutul Orheiului*, Bucureşti, 1944, p. 172-174, nr. 180 (Darie Donici, mare ban la 9 iunie 1716).

[37] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 656.

[38] *Însemnări de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei*, vol. I (1429-1750), editat de I. Caproşu şi E. Chiaburu, Iaşi, 2008, p. 338.

pentru a ocupa mănăstirea de acolo, risipită însă repede de oastea turcească din Brăila, unde fuseseră trimişi din timp de domn, „ca să slujească cu cele trebuincioase pe aga şi pe celelalte căpetenii” banul Macri şi Lascarachi al doilea uşer, ambii cunoscători ai limbii turce[39]. O altă misiune încredințată în această vreme banului Macri a fost aceea de a merge în Bugeac, împreună cu marele vistiernic Constantin Costachi, „să aducă vro doao, trei mii de tătarî” în sprijin contra cătanelor austriece. „Şi mergând acei boiari la tătarî, s-au rădicat câțiva mârzaci să vie, încă şi mai mulți de câți poftisă Mihai vodă. Şi viind cu dânşii până în gios de Movila lui Constantin vodă, i-au lăsat Constantin vistiernicul pe tătarî supuşu în Valea lui Aron vodă şi au venit să spue lui Mihai vodă; *că era lucru cu taină, de nu ştiia nime că vin tătarî* [subl. n.]”[40], fapt ce indică încrederea de care se bucura marele ban din partea lui vodă care îi încredință, cu atâta taină, această misiune. La 10 ianuarie 1717 Macri se afla la Iaşi, unde, alături de domn şi toată curtea, cu şase sute de călăreți, în dealul Copoului, aşteptau, gata de luptă, cătanele austriece conform scrisorilor de avertizare venire de la Sandu Sturza[41].

Informații din cronică privind prezența marelui ban, la finele anului 1716, la Focşani, alături de turcii din Brăila, ne sunt confirmate de un act nedatat, însă ulterior victoriei împotriva austriecilor, prin care Mihai vodă îi dăruia lui Macri, moşiile lui Nicolae Raneti căpitan, pierdute prin viclenie în „aceste vremi cumplite” şi ale lui „Ioniță fost catană”, pentru că i se aprobase o sumă de bani ce nu i-a fost orânduită „căzând țara la mare robie”, iar el a cheltuit 388 lei la Focşani cu „oastea Brăilei ce au fost venit de la Mustafa paşa, care oaste a venit împotriva acelor catane”[42].

La începutul anului 1719 domnul decide să ridice pe Sandu Sturza, drept răsplată „pentru a lui dreaptă şi încredințată slujbă ce-au slujit domniei şi țării […] când au venit Frențu căpitanul şi cu Velicico sulgerul cu cătanele cu oaste asupra noastră”[43], din rangul de mare clucer[44] în cel de mare ban în detrimentul lui Macri care a fost din nou însărcinat cu stărostia

---

[39] *Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între 1695-1754*, text grecesc însoțit de traducerea românească cu prefață, introducere, glosar şi indice. Ediție îngrijită de Nestor Camariano şi Adriana Camariano-Cioran, Bucureşti, 1965, p. 197-199.

[40] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 659.

[41] *Cronica Ghiculeştilor*, p. 201.

[42] **CDM**, V, p. 418, nr. 1523.

[43] Ioan Caproşu, *Documente Iaşi*, vol. III, p. 519-521, nr. 591.

[44] **CDM**, V, p. 424, nr. 1554.

Cernăuților[45], la care ținut îl aflăm, fără întrerupere, până la finele domniei lui Racoviță[46].

Urcat pe tronul Moldovei în toamna anului 1726, Grigore Ghica nu îl include pe Dimitrie în sfatul său, documentele atestându-l pe acesta, la 15 ianuarie 1727, tot ca fost mare ban[47]. Mai apoi, conform *Cronicii Ghiculeştilor*, „în al doilea an al domniei sale", Ghica face prima modificare majoră între boierii divaniți, numind pe Macri mare ban în locul lui Iordache Cantacuzino, ridicat în slujba de mare spătar[48]. Această informație de cronică este la rândul ei probată de două documente, datate 25 mai[49] şi 30 iunie 1728[50], în care Dimitrie, prins în jurul unor hotărnicii şi judecăți privind satul său Iurcăuți, ținutul Cernăuți, apare din nou în funcția de mare ban al Moldovei. La încă un an după această numire, în ziua de Sfântului Vasile, domnul a modificat din nou structura sfatului. „Atunci a făcut şi pe Constantin Costachi hatmanul, mare vornic al Țării de Jos, pe Constantin postelnicul [Ipsilanti, n.n.] hatman şi pe Toader Paladi (pe care îl mazilise) l-a făcut, din vistier, mare ban. Dar nici pe Macri banul nu l-a lăsat mâhnit, ci la făcut staroste de Cernăuți"[51]. Îl aflăm aşadar, la scurtă vreme, reîntors ca staroste în ținutul în care avea cea mai mare parte a stăpânirilor sale. Este atestat în actul datat 17 aprilie 1729, prin care domnul îi poruncea să alunge

[45] Deşi Sandu Sturza apare pentru prima oară atestat cu noua dregătorie abia în anul 1720 (Ioan Caproşu, *Documente Iaşi*, vol. III, p. 506-507, nr. 584), Macri era deja staroste de Cernăuți la 25 februarie 1719, dată la care domnul îi poruncea să cerceteze o pricină (N. Iorga, *Studii şi doc.*, VI, Bucureşti, 1904, p. 128-129, nr. 9). Până la această dată Dimitrie Macri este regăsit ca mare ban în mai multe documente dintre care amintim aici pe cele datate 25 aprilie 1717 (*Condica lui Constantin Mavrocordat...*, vol. II, p. 550-552, nr. 1324), 14 iulie 1717 (N. Iorga, *Studii şi doc.*, XVI, Bucureşti, 1909, p. 311-312, nr. 44); 15 decembrie 1717 (Teodor Balan, *Documente bucovinene*, III, p. 189-191, nr. 152), 7 februarie 1718 (*ibidem*, p. 193-195, nr. 153), 1 iunie 1718 (*Documente istorice tecucene*, vol. II, secolul al XVIII-lea. Identificare, selecție, transcriere, cuvânt înainte şi indice de Ştefan Andronache, Tecuci, 2001, p. 41-42, nr. 32), 19 februarie 1719 (Ioan Caproşu, *O condică ...(I)*, p. 77).

[46] Este atestat ca fost mare ban şi staroste la Cernăuți în mai multe documente până la finele domniei lui Racoviță dintre care le menționăm pe cele emise la 24 martie 1719 (**CDM**, V, p. 447-448, nr. 1630), 26 octombrie 1719 (*ibidem*, p. 455, nr. 1660), 26 iulie 1720 (Teodor Balan, *Documente bucovinene*, IV, p. 4-5, nr. 2), 24 octombrie 1720 (*ibidem*, p. 6-7, nr. 3), 27 martie 1721 (*ibidem*, p. 10-11, nr. 6). În anul 1724, la 10 mai (*Documente agrare*, II, p. 149-150, nr. 79) şi 8 august (Teodor Balan, *Documente bucovinene*, IV, p. 38-39, nr. 27), Dimitrie Macri fost mare ban este întâlnit din nou în capitala moldavă.

[47] Colecția „Achiziții noi", vol. II, p. 130, nr. 1444.

[48] *Cronica Ghiculeştilor*, p. 261.

[49] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, IV, p. 82-83, nr. 57.

[50] *Ibidem*, p. 84-85.

[51] *Cronica Ghiculeştilor*, p. 263.

pe oamenii din Cernăuți de pe moşia Cuciurul Mare a mănăstirii Putna[52]. Pseudo-Amiras povesteşte o întâmplare, petrecută înainte de 5 mai 1730[53], în urma căreia Dimitrie Macri, ce „era foarte socotit şi destul miluit de Grigorie vodă" a pierdut pentru totdeauna autoritatea ținutală de la Cernăuți. Conform cronicarului, Macri nu „s-au îndestulatu de câtă bogăție avea, fiindu mai bogatu decâtu alți boieri, ce încă s-au sculatu, şi din slujba văcăritului de la Cernăuți ce-i dedese Grigorie vodă în sema lui, au făcutu vicleşugu şi au furatu o somă de bani din văcăritu, şi dintre altele din tote ce i se didesă în semă, s-au aflatu vicleanu […]. Ce Dumnedzeu celu dreptu ce nu priimesce strâmbătate, n-au suferitu, ce l-au tâmpinatu, că au aflatu Grigorie vodă vicleşugul lui, şi au trămisu pe vătafu de copii şi l-au adusu pe banul Macri în fere şi în urgie de acolo de la Cernăuți şi l-au pusu la închisore. Însă fiindu acestaşu domnu milostivu […], altă pedepsă nu i-au datu, precum i se cădea ca unui viclenu, foră câtu cinci pungi de bani au luatu de la densul, globă la visterie, şi paguba ținutului ce făcuse şi erăşi l-au slobodzitu lipsitu din cinstea ce avusese şi au făcutu staroste în locul lui Macri, pre Radu Racoviță jignicerul, feciorul lui Dumitraşcu hatmanul"[54]. Măsura în care Macri a săvârşit toate faptele de care a fost acuzat, astăzi nu o putem stabili, însă consemnarea în cronică este garanția că acel eveniment a avut răsunet în epocă, răsfrânt în viața şi activitatea viitoare a lui Dimitrie. După această dată Macri apare din ce în ce mai rar în documente, ca fost mare ban, cum se întâmplă la 12 martie 1731, când îi este hotărnicită o jumătate din satul Vijnița din ținutul Cernăuți[55] sau la 23 aprilie 1735 când, împreună cu Andrei Balş fost al doilea spătar şi Miron Gafenco uricariul, hotărnicea satul Cârstineşti, din ținutul Dorohoi, al mănăstirii Sucevița[56]. Ultima sa atestare documentară datează din cea de-a doua domnie a lui Grigore Ghica, mai exact din 1 august 1738, când domnul întărea hotarnica satelor Prelipca şi Cobâla din ținutul Dorohoi, realizată de fostul mare ban.

Averea nemişcătoare a marelui ban Dimitrie Macri a fost constituită din câteva sate şi părți de sate, vii şi mori răspândite în ținuturile Cernăuți,

---

[52] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, IV, p. 86, nr. 60.

[53] La această dată Dimitrie Macri era semnalat doar ca fost ban, nu şi staroste de Cernăuți, într-un act în care vodă, în urma unei judecăți, îl dă rămas şi obligat să restituie vornicului Mihai un țigan cu țiganca lui (Colecția „Achiziții noi", vol. II, p. 137, nr. 1525).

[54] *Cronica anonimă a Țerei Moldovei care se începe de la domniea lui Istrati Dabija vv. şi se sfârşesce cu domnia lui Grigore Ghica vodă celu bătrânu*, în *Cronicile României*, editate de Mihai Kogălniceanu, vol. III, Bucureşti, 1874, p. 179.

[55] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, VII, p. 245-246, nr. 181.

[56] Colecția „Achiziții noi", vol. II, p. 150, nr. 1671.

Suceava, Tecuci şi Orhei, adunate, aşa cum vom vedea, din danii, cumpărături şi partea de avere revenită soţiei sale Maria de la părinţi. La 9 februarie 1711, Isaia Nacul, egumenul mănăstirii Humor, dăruia nepotului său Dimitrie Macri, jupânesei şi copiilor lui o parte din satul Balileşti, ţinutul Suceava, cu vad de moară în Siret, cu biserică de piatră, pivniţe, silişti, câmp, fânaţ, bălţi de peşte, heleşteu, râmnic în selişti, locuri de prisăci şi vecini[57]. Pe lângă această substanţială danie, monahul îi mai dădea şi jumătate din satul Milie din ţinutul Cernăuţi, fostă a cumnatului său Ilie Drăguţescu[58]. După patru ani, la 1 mai 1716, Ioan Stroici, fiul lui Dumitraşco Nacul, nepot de frate egumenului, dădea vărului său Macri, pentru o datorie de 135 vedre de miere plătite de acesta turcului Ahmed Tunusoglu, o jumătate din satul Iurcăuţi, la Cernăuţi[59]. În acelaşi ţinut banul Macri mai deţinea, la 12 martie 1731, şi o jumătate din satul Vijniţa[60]. Acestor stăpâniri din nordul ţării, locul unde a activat ca staroste un număr însemnat de ani, s-au adăugat, spre finele deceniului doi al veacului al XVIII-lea, alte câteva care, în mod evident, i-au rotunjit averea. Astfel, în prima jumătate a anului 1718, pentru suma de 388 lei cheltuită de Macri la Focşani cu „oastea Brăilei ce au venit Mustafa paşa” împotriva cătanelor austriece, domnul îi dăruia „moşiile lui Nicolae Raneti căpitan”[61] (ginerele Moţocesii[62]) pierdute de acesta prin hiclenie „în aceste vremi cumplite”, precum şi viile paragină de la Odobeşti şi cele de la Milcov, un vad de moară şi o moară gata ce au aparţinut lui Ioniţă fost catană[63]. În acelaşi an, la 1 iunie, marele ban cumpăra de la Ionaşco Corban şi rudele acestuia patru pogoane de vie la Nicoreştii de Jos în ţinutul Tecuci[64]. La 25 februarie 1719 Darie Donici mare vornic, Dimitrii Macri mare ban şi postelnicul al doilea Ştefan Căpotici, fiul şi ginerii răposatului mare logofăt Nicolae Donici, împărţeau moşiile acestuia şi ale soţiei sale, încă în viaţă, Lupa Jora[65]. „Părţile ce s-au vinit surorii noastre Marii, giupânesei dumisale lui Dumitru Macri vel ban” au fost satul întreg Zăhăiceni, cu vecini, iaz şi vad de moară în Ciuhur şi părţile din Crăuleni pe

[57] **CDM**, V, p. 272, nr. 1014.
[58] *Ibidem*.
[59] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, III, p. 181-182, nr. 146.
[60] *Ibidem*, VII, p. 245-246, nr. 181.
[61] **CDM**, V, p. 418, nr. 1523.
[62] *Ibidem*, p. 113-114, nr. 429.
[63] *Ibidem*, p. 418, nr. 1523.
[64] *Documente istorice tecucene*, vol. II, p. 41-42, nr. 32.
[65] Ioan Caproşu, *O condică ...(I)*, p. 76-78, nr. 13.

Nistru, din ținutul natal al Doniceştilor, Orhei[66]. Deşi nu le cunoaşte numele, pe lângă aceste moşii, la căsătoria cu Maria, Macri a primit şi altele, tot în zona Orheiului, despre care ne vorbeşte Darie Donici în acelaşi act al împărțirii lor, când amintea de satul întreg Işnovăț şi de jumătate din Făureşti, pe care tatăl său Nicolae i le-a dat lui „*osăbi de alți frați pentru căce, tâmplându-să căsătoritul dumnealui pe urma altor frați, nimică zestre dela părinți n-au luat* [subl. n.], nice la căsătoritul dumisale nimică n-au cheltuit părinții, ce sângur dumnealui cu ce-au putut ş-au rădicat cheltuiala la căsătoritul dumisale”[67].

După cum am arătat, istoria moldovenească a acestui grec ajuns starostele ținutului de la hotarul nordic al țării, a debutat în anul 1691 când, în urma unei porunci domneşti, a mers la Neamț de unde l-a ridicat şi l-a ucis apoi, „ca un om rău şi de nemic”, pe logofătul Miron Costin, acuzat de hiclenie, episod ce l-a statornicit în memoria urmaşilor doar ca ucigaş al celui mai mare cronicar moldav. Un fapt mai puțin cunoscut, însă, a fost acela că, după patru decenii, ironia sorții a făcut ca Dimitrie Macri, starostele Cernăuților, pe când „era foarte socotit şi destul miluit” de domni, oprindu-şi mai mult decât i se cuvenea din banii văcăritului, a ajuns el însuşi în postura marelui logofăt, adus „în fere şi în urgie” la Iaşi spre a fi judecat, eveniment în urma căruia, deşi nu şi-a pierdut capul, a părăsit pentru tot restul zilelor scena vieții politice din principatul care l-a adoptat.

[66] *Ibidem*, p. 77.
[67] *Ibidem*, p. 78.

NOTE ŞI OBSERVAŢII DESPRE ARMENII DIN SUCEAVA. VECHIUL CIMITIR ARMENESC DE LA SF. SIMEON

ALEXANDRU PÎNZAR
(Suceava)

Atunci când călătorul păşea pe străzile vechiului târg al Sucevei, nu putea să nu observe, deasupra întregului peisaj urban, verticalele turnurilor, simboluri ale autorităţii şi puterii. Centrul vechiului oraş, Curtea Domnească şi bisericile curţii erau şi sunt vegheate de impozantul turn ridicat de Alexandru Lăpuşneanu. Mitropolia nouă era şi este vegheată de turnul ridicat de Petru Şchiopul. Focarele târgului medieval erau astfel marcate prin aceste expresii ale puterii domneşti, care poartă şi astăzi numele voievozilor ctitori. Dar Suceava mai avea şi mai are câteva turnuri, aproape la fel de impozante ca şi cele domneşti: cele trei turnuri armeneşti, care marcau axul *armenimii*, cum era numită zona oraşului locuită de acest neam. Primul, turnul de la biserica Sf. Cruce, arăta începutul cartierului lor, apoi se înălţa Turnul Roşu, care era limita oraşului până aproape de vremurile noastre şi, deasupra tuturor, veghea turnul de la mănăstirea Zamca. Nici un alt neam nu şi-a afirmat identitatea şi influenţa atât de pregnant ca armenii, şi aceasta fiindcă nici un alt neam nu a jucat rolul atât de important pe care l-au avut ei în viaţa târgului şi a Moldovei medievale şi premoderne.

La umbra Turnului Roşu, lângă biserica Sf. Simeon, era şi mai este încă vechiul cimitir armenesc. O vizită făcută printre pietrele răsturnate şi crucile rupte îţi lasă aceeaşi imagine a puterii şi a importanţei celor care odihnesc acolo. Starea în care se află acum şi faptul că există pericolul ca el să dispară, înghiţit de cavourile din beton care au apărut de acum câţiva ani, de când cimitirul a fost redeschis şi pentru ortodocşi, m-au făcut să încerc să scriu câteva cuvinte despre el, despre cei ce odihnesc acolo şi despre destinul unui neam în viaţa unui oraş de care a fost atât de legat.

Cum pietrele şi monumentele din cimitir datează, în cea mai mare parte, de la sfârşitul veacului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea, mă voi limita la această perioadă în demersul meu recuperator. Dar trebuie să arăt, foarte pe scurt, şi evoluţia istorică ce a dus la o anumită situaţie a

comunităţii armene din Suceava în perioada imediat premergătoare anexării Bucovinei, şi pentru aceasta trebuie să încep încă din secolul al XIV-lea. Atunci, la 1386, e prima menţionare sigură a armenilor din Moldova[1]. Tot atunci, la 18 august 1388, un act armenesc emis de catolicosul Theodoros al II-lea oferă prima atestare documentară a târgului Suceava, după ce, cu câteva luni înainte, un act de cancelarie moldovenesc atesta cetatea Sucevei[2]. Deci, încă de la începuturile sale, istoria târgului nu poate fi scrisă şi înţeleasă fără a cerceta şi afla rosturile şi evoluţia comunităţii armeneşti din Suceava[3]. Negustorii armeni au contribuit la prosperitatea capitalei şi a Moldovei în epoca clasică a oraşului, importanţa şi numărul lor fiind arătate de faptul că, din 1506, au primit scaun episcopal în Suceava, încheindu-se, astfel, mai bine de 100 de ani de dependenţă religioasă faţă de Liov[4]. Atunci, în secolul al XVI-lea şi la începutul celui de-al XVII-lea, şi-au construit bisericile lor din piatră, care au rezistat, aproape toate, până astăzi şi i-au impresionat pe călătorii străini prin numărul şi prosperitatea lor. Între 1606 şi 1646, trei mărturii consonante ale acestora estimau populaţia armenească din Suceava ca având între 1600 şi 3000 de locuitori şi 300-400 de case[5], armenii numărând aproape jumătate din locuitorii oraşului. Au existat, desigur, şi sincope, precum cea din timpul lui Ştefan Rareş[6], dar până la mijlocul veacului al XVII-lea, armenii au coexistat paşnic cu moldovenii şi celelalte neamuri într-un târg care-şi pierdea, încet-încet, aspectul polietnic.

Momentul de fractură pentru armenimea suceveană şi, odată cu ea, pentru tot târgul, a venit odată cu sfârşitul domniei lui Vasile Lupu. Asediul şi jafurile, mai ales din partea cazacilor lui Timuş Hmielniţki, care au cam dat iama prin bogaţii armeni suceveni, i-au făcut pe o parte din aceştia să plece în Polonia, în nou-înfiinţatul târg de graniţă Stanislau (acum Ivano-Frankivsk), unde, spune Dimitrie Dan, „monopolizară întreg negoţul de vite din Moldova”[7]. Şi, mai apoi, în timpul celei de-a doua domnii a hrisofilului Gheorghe Duca (1669-1672), vremea unei noi persecuţii la adresa lor, au

[1] Ştefan S. Gorovei, *Note de istorie medievală suceveană*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Judeţean”, X, 1983, p. 223.

[2] *Ibidem*, p. 190.

[3] „Pe de altă parte, istoria vieţii orăşeneşti de la Suceava e de nedespărţit de istoria comunităţii armene de acolo...” (*ibidem*).

[4] *Ibidem*, p. 214.

[5] *Ibidem*, p. 215.

[6] Dimitrie Dan, *Armenii orientali din Bucovina*, Cernăuţi, 1891, p. 13.

[7] *Ibidem*, p. 22.

ales să părăsească Suceava, împreună chiar cu episcopul lor Minas (sau Mennas[8]) Zilichtar-Oglu[9], o parte alegând Polonia, iar alta, mai numeroasă, cu tot cu episcop, Transilvania, unde s-au aşezat în Gherla şi Dumbrăveni (Elisabethstadt). Acolo au primit ritul latin, probabil şi pentru a păstra legăturile cu Liovul, unde, în plină ofensivă a contrareformei, armenii de acolo acceptaseră unirea cu Roma[10].

Dar n-au plecat cu toţii. Două documente, din 1673 şi 1677, arată că domnii Moldovei au realizat cât de mult pierdea viaţa economică a Moldovei prin plecarea lor şi încercau să dreagă ce mai rămăsese de dres, prin privilegii şi scutiri de dări acordate armenilor rămaşi în Suceava[11]. Mai mult, Antonie Ruset, în 1677, le promitea scutiri şi protecţie armenilor care ar fi revenit în Suceava şi îi îndemna pe localnici să încerce să-i readucă pe cei plecaţi[12]. Dar acest document este important fiindcă ne arată cum s-au constituit cele două moşii ale comunităţii armene sucevene, Zamca şi Mitoc. Pământul acestora, în hotarul târgului, era domnesc, căci armenii, nefiind ortodocşi, nu puteau să deţină moşii, ci numai locuri de casă în târguri şi vii[13]. Dreptul de folosinţă al pământului nu însemna şi că aveau pământul

---

[8] *Ibidem*.

[9] N. Grămadă, *Aspecte de viaţă din trecutul oraşului Suceava*, în **MMS**, 10-12, 1957, p. 877.

[10] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 23.

[11] *Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria oraşului. 1388-1918*, Bucureşti, 1989 (în continuare: *Suceava*...), p. 325, nr. 198; p. 346, nr. 203.

[12] „Mai departe, de acum înainte şi în viitor, pot să cheme încă mai mulţi armeni şi să se adune la un loc, sau din Turcia, ori din Polonia, şi dacă armenii, aici, în această ţară vor veni, atunci aceştia de asemenea vor rămâne liberi, după cum scrie mai sus. Şi dacă aceştia vor veni la Episcopie, se vor înfăţişa în faţa Domniei noastre, pentru ca noi să le facem un salvconduct, ca ei să nu fie tulburaţi de nimeni. Din această cauză slujitorii noştri nu-i vor tulbura şi nu-i vor asupri, şi acela ce le va sta în cale, va fi foarte aspru pedepsit" (*ibidem*, p. 346, nr. 203).

[13] „În Moldova n-au fost şi nici iaste obiceiu ca acesta să aibă armenii sau jidovii de la domni moşie dată danie de veci fără numai mănăstirile ş<i> boiarilor se dau danii moşii de la domni ş<i> se întăresc daniile cu privileghii ş<i> de către alţ<i> domni mai pe urmă cari acele rămân statornice ş<i> se păzesc nestrămutat", într-o scrisoare domnească a lui Constantin Moruzi voievod adresată generalului maior Enzenberg, guvernatorul militar al Bucovinei, privind fixarea termenului pentru rezolvarea vechiului diferend dintre mănăstirea Sfântul Ilie cu armenii din Suceava şi Ştefan Zota, pentru moşia Gropile din 24 februarie 1780 (*ibidem*, p. 452, nr. 293).

În răspunsurile Divanului Moldovei la cele 19 ponturi ale Guvernului Bucovinei (1782):

„18) Armenii şi jidovii, de au acea dreptate, a cumpăra moşii la ţară pe vecie?

18) Armenii şi jidovii n-au avut după dreptate a cumpăra moşii la ţară de veci, nici

danie, cu uric, chiar dacă era vorba de o mănăstire. Să nu uităm că armenii erau „eretici", iar bisericile lor erau numite invariabil „capişti"[14]. Cu atât mai mult, acordarea de către Antonie Ruset a dreptului de a lua singur zeciuiala de pe cele două moşii episcopului armenesc, prin renunţarea la dreptul domnesc, era un privilegiu excepţional, generat de o situaţie excepţională[15]. Practic, acest privilegiu consfinţea dreptul de proprietate al episcopiei şi, mai târziu, al comunităţii armeneşti asupra celor două moşii şi aşa a şi fost receptat în veacurile următoare[16].

Nu ştim dacă aceste măsuri au oprit exodul armenilor suceveni, dar cel mai probabil acest lucru nu s-a întâmplat, mai ales că au urmat războaiele turco-polone de la sfârşitul veacului al XVII-lea, care au ars de două ori oraşul şi practic au distrus tot nordul Moldovei. Nici armenii plecaţi în Ardeal nu au fost scutiţi de războaie şi persecuţii, o parte dintre ei revenind din Dumbrăveni în Suceava în timpul primei domnii a lui Mihai Racoviţă (1703-1705), ca urmare a persecuţiilor suferite din partea lui Francisc Rákóczi în timpul revoltei curuţilor[17].

După ce vremurile s-au mai liniştit, în secolul al XVIII-lea, armenii reapar în documente legate de oraş în 1739, când dau o mărturie Toma Ciomag, Tănasie, Grigoraş Pelealbă, Iacsin Botăşan şi Zaharie sin

---

au; ear casă şi dugheni la târguri au putut şi potu cumpăra; însă armenii numai, pot cumpăra şi vii" (*Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice şi demografice*, Bucureşti, 1998, p. 369 – în continuare: *Primele descrieri...*).

[14] „Însă în Suceava au făcut ocop pe giur capiştea armenească despre Areani" (N. Costin, *Letopiseţul Ţerei Moldovei de la Ştefanu sin Vasile-vodă. De unde este părăsitu de Miron Costin logofetul de pre isvoadele lui Vasile Damianu ce au fostu treti logofetu, a lui Tudosie Dubău logofetul şi altora*, în *Cronicele României*, editate de Mihail Kogălniceanu, vol. II, Bucureşti, 1873, p. 38).

[15] „În viitor, din roadele pe care oamenii le vor obţine pe câmpul episcopal, ca şi la Mitoc, nu le va fi luată de Domnia noastră zeciuiala din aceste roade şi altfel nimeni să nu-i tulbure, ci să ia episcopul armean din roade şi din toate veniturile zeciuiala. Însă nimeni încolo să nu fie puternic să acţioneze împotriva poruncii noastre domneşti" (*Suceava...*, p. 346, nr. 203).

[16] În 1785, când se hotărniceşte moşia Zamca, se spune: „...chiar după depoziţia armenilor înşăşi şi de asemenea a acestor târgoveţi moldoveni, această bucată de teren aparţinând mănăstirii armeneşti şi, respectiv, episcopiei, niciodată nu a fost despărţită de pământul propriu al oraşului, ci acest pământ era folosit mereu ca păscătoare comună şi o vale de aici dinaintea mănăstirii ca arătură comună, cu condiţia ca să aibă a plăti către mănăstire zeciuiala pentru cele cultivate acolo... Un crâng aflat în spatele mănăstirii şi mica pădure sunt însă rezervate doar lor..." (*ibidem*, p. 482, nr. 303).

[17] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 26.

Andronic[18]. Tot atunci, pe la 1727, au încercat să reactiveze episcopia, chemând din Armenia un episcop, numit Ignatie, aşa cum arată armenii Bogdan Moises şi Ariton Pruncul în 1782[19]. După 1740, armenii încep să revendice proprietăţile conaţionalilor bejeniţi, într-un efort care arată o nouă prosperitate (nu era deloc ieftin să te judeci la Iaşi) şi coagularea unei comunităţi care va acţiona cu perseverenţă în a apăra drepturile armenilor. Documente din 1761 şi 1768, în pricini privitoare la o pivniţă de piatră din oraş şi două fâneţe din hotar, arată cum armenii, organizaţi într-o breaslă[20], considerau că au dreptul colectiv de a dispune asupra proprietăţilor părăsite de conaţionalii plecaţi din Moldova[21]. Primul staroste atestat este Grigore Pruncul, în 1757, când a fost confirmat, ca oricare staroste de breaslă[22], de către Constantin Mihai Cehan Racoviţă[23]. Documentul din 1768 ne dă numele starostelui Ariton Pruncul, fiul lui Grigore Pruncul[24], care îi avea alături pe Toma Găină, Cârste Chelealbă şi Ioan Kapri, iar armenii care revendicau pivniţa erau Andronic Găină, Toros şi Grigori Tăbăcar, toate nume pe care le vom mai întâlni, Grigore Pruncul şi Ioan Kapri fiind chiar ascendenţi ai celor mai bogaţi şi importanţi armeni din perioada bucovineană. Ultimul staroste consemnat documentar, înaintea anexării

---

[18] *Suceava...*, p. 372, nr. 233.

[19] R. Gassauer, *Contribuţiuni la istoria Sucevei şi a împrejurimei*, în „Anuarul Liceului Ort. Or. «Ştefan cel Mare» în Suceava, publicat la finele anului şcolar 1925/26", Suceava, 1927, p. 23.

[20] *Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar* (coord. Ovid Sachelarie şi Nicolae Stoicescu, Bucureşti, 1988) precizează, sub voce *breaslă*, că nu numai armenii din Moldova erau organizaţi într-o astfel de instituţie, ci şi cei din Transilvania, de unde putem deduce că acest mod de organizare data încă de dinainte de exodul armenilor suceveni de pe la 1670.

[21] „Şi întâi am întrebat pe toată briasla armenilor cu ce pricină stăpânesc ace pivniţă şi, de au la mâna lor vreo scrisoare sau dovadă, să ne arăte. La care întrebare alt răspuns sau dovadă n-au avut fără numai cu gura lor au arătat că ace pivniţă ar fi fost a unui Cighir arman, carile de multă vreme lipsind din ţara aceasta au trecut în Ţara Unguriască. Şi nerămâind nimene aici din niamul acelui Cighir armanul s-au întovărăşit aceşti trii armeni şi au cheltuit şi au curăţât-o şi au făcut şi case pe dânsa şi o ţân tustrei de tovărăşie, iar altă dovadă sau scrisoare n-au arătat" (*Suceava...*, p. 405, nr. 257).

„...Şi cercetând şi însumi Domniia me această pricină de giudicată, am cunoscut că armenii umblă făr-de cale. Întâi că ei din neamul lui Danovici nu sînt, nici nu au rămas din neamul aceluia cinevaş ca să cei gropile acelea de fânaţ la stăpânirea lor, cum de au dat şi danie aceli gropi Danovici cu vreo scrisoare mănăstirii lui cei armineşti iarăşi n-au arătat..." (*ibidem*, p. 430, nr. 277).

[22] *Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar*, sub voce *staroste*.

[23] Cătălina Opaschi, *O diplomă de înnobilare – noi date despre familia Prunkul*, în „Cercetări Numismatice", VIII, Bucureşti, 2002, p. 475.

[24] *Ibidem*, p. 480.

Bucovinei, a fost Petru Chelealbă, în 1775[25]. Organizarea internă a breslei armenilor poate fi interpolată cu ajutorul descrierii făcută de Dimitrie Dan, după 100 de ani, epitropiei sau eforiei armenilor suceveni: 12 membri, aleşi pe trei ani de către adunarea naţională, din care cinci membri comitetul restrâns[26]. Şi, mai mult, nu cred că această structură e foarte departe de cea din perioada „clasică" medievală, cu şoltuzul armenesc şi pârgarii lui, dintre care unii vel pârgari[27].

Pentru a vedea sursa noii lor prosperităţi trebuie să aflăm ce neguţau armenii în perioada imediat premergătoare anexării Bucovinei. O ştim din mai multe surse: generalul Spléný, primul guvernator militar al Bucovinei, spune că ei făceau comerţ cu Turcia şi Polonia, dar mai ales cu Silezia, unde duceau cirezi de vite la Breslau[28]. Pe lângă vite, ei mai neguţau şi cai, având exemplarele cele mai frumoase în hergheliile lor[29]. Aceste afirmaţii sunt confirmate şi de către contemporanul Budai-Deleanu[30]. Rolul preponderent al armenilor în comerţul transfrontalier cu animale i-a făcut să mute târgul de vite din Suceava în zona locuită de ei, spre paguba bisericii Sf. Dumitru, pe pământul căreia era situat tradiţional târgul. A fost nevoie de intervenţia domnească, în 1756, pentru a restabili situaţia[31]. Dimitrie Dan, după 100 de ani, spune că armenii se ocupau, pe la 1775, „afară de dubitul şi coloritul în roşu al pieilor" cu „rentabilul negoţ cu Orientul"[32]. Am întâlnit, deja, numele de familie Tăbăcar, care confirmă încă o dată una din ocupaţiile lor. Mai mult, există şi astăzi în oraş strada Tăbăcarilor, care şi-a luat numele tocmai de la armenii care practicau această meserie şi care străbate zona „unde aveau armenii dubălăriile"[33]. Pentru a îngrăşa cirezile şi hergheliile destinate exportului aveau nevoie de nutreţ. Fânul îl cumpărau de la ţărani, şi se pare că se stabilise o relaţie bine statornicită între aceştia şi armeni, care obţinuseră un soi de monopol tacit asupra resurselor de nutreţ, după cum se plânge generalul Spléný[34]. Comerţul cu vite le aducea venituri mari

---

[25] Ştefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 198.

[26] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 39.

[27] Ştefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 197.

[28] *Primele descrieri...*, p. 65.

[29] *Ibidem*, p. 49.

[30] „... ei se ocupară numai cu negoţul, care la ei era mai ales negoţ de vite, anume cai, boi şi capre..." (*ibidem*, p. 391).

[31] *Suceava...*, p. 398, nr. 250.

[32] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 41.

[33] R. Gassauer, *op. cit.*, p. 23.

[34] „... Când se apropia timpul tributului, obişnuia să vândă o vită sau alta sau lua de la moşierul său sau de la străini, dar mai ales de la armeni, un avans pentru făcutul fânului"

şi era benefic şi pentru ţară, într-o perioadă când restul produselor agricole stăteau sub monopol turcesc[35].

Însă armenii nu mai erau atât de mulţi. Cele câteva emigrări în masă lăsaseră o populaţie mult redusă faţă de perioada lor de glorie de la începutul veacului al XVII-lea. Splény număra, în primii ani ai ocupaţiei imperiale, doar 58 de familii în toată Bucovina[36], probabil un număr mai mic decât cel real, căci alte relatări (din 1779, 1781, 1786) vorbesc de 113, 129, respectiv 114 familii, iar după câţiva ani, al doilea guvernator militar, generalul Karl von Enzenberg, găsea 118 familii doar în Suceava[37].

Aşa i-a găsit pe armenii suceveni anexarea Bucovinei de la 1775, care le-a deschis noi oportunităţi, de care au ştiut să profite pe deplin. Au continuat să facă comerţ cu vite, uşurat acum de faptul că la Breslau nu mai mergeau ca străini. Cifrele sunt impresionante: la 1802, Luca von Pruncul din Suceava, nepotul starostelui Grigore din 1757, cumpăra 144 de boi cu 10835 lei din Moldova, de unde avea şi 160 de stoguri de fân, pe care le vindea[38]. Tot atunci, preotul armean Marcu Popovici, parohul bisericii Sf. Simeon[39], semna, prin fiul Bogdan Popovici şi Bogdan Ciuntu, un contract cu Georg Englert privind furnizarea de vite pentru tăiere în valoare de 2000 de florini renani[40].

Noii stăpâni, care ridicaseră mercantilismul[41] la rangul de politică de

(*Primele descrieri...*, p. 83).

„În ceea ce priveşte fânul, deoarece ţăranul refuză să-l vândă ca şi altă dată magaziei, în parte fiindcă nu face mai mult fân decât are nevoie pentru hrana vitelor sale sau, chiar dacă face mai mult, este de părere că poate vinde cu mai mult folos surplusul său armenilor decât vistieriei...” (*ibidem*, p. 99).

35 Referindu-se la comerţul cu vite Budai-Deleanu spune: „şi întru atâta erau statului de folos” (*ibidem*, p. 391).

36 *Ibidem*, p. 263.

37 Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 27, 29.

38 *Suceava...*, p. 555, nr. 346.

39 *Ibidem*, p. 577, nr. 359.

40 *Ibidem*, p. 560, nr. 349.

41 „Mercantilismul e faza de formare a burgheziei. El stă sub influenţa comerţului... Caracteristica acestei prime faze de dezvoltare a burgheziei este: *tutela energică a puterii de stat asupra vieţii economice îndeosebi şi a întregii vieţi sociale în genere*... Spre a da avânt comerţului, deţinătorii puterii de stat creează un întreg sistem de căi de comunicaţie, prin care leagă oraşele cu satele; distrug orice bariere lăuntrice şi desfiinţează orice regionalism economic şi politic...” (Şt. Zeletin, *Burghezia română. Originea şi rolul ei istoric*, Bucureşti, 2006, p. 21). Această scurtă caracterizare se aplică perfect imperiului condus de Iosif al II-lea, pe care îl vom vedea interesat chiar şi de solicitarea a doi negustori veniţi din obscurul târg de graniţă Suceava.

stat, au fost foarte interesaţi să valorifice legăturile şi abilităţile negustorilor armeni. Aveau experienţa colaborării cu cei din Liov şi, mai ales, cu armenii din Ardeal. Generalul Enzenberg, la 1779, îi scria contelui Hadik, şeful Consiliului Aulic de Război din Viena, despre proiectul, dezbătut împreună cu reprezentanţi ai armenilor lioveni, de a repopula oraşul Suceava – de unde veniseră apreciaţii armeni ardeleni – cu conaţionali aduşi din Moldova. Intenţia era să reorienteze comerţul către Bucovina imperială şi să contracareze înfiinţarea, de către domnul Moldovei, a târgurilor Fălticeni şi Burdujeni[42]. Dar, cu toate planurile, se pare că o parte din negustorii armeni au plecat la începutul perioadei imperiale din Suceava şi Bucovina, îndeosebi către Botoşanii apropiaţi[43]. În ansamblu, populaţia armenească a continuat să crească, chiar dacă nu în ritmul dorit de oficialităţi: la 1802 erau numărate 205 familii cu 965 de suflete, la 1820 erau 200 de case armeneşti, la 1825 250 de familii, la 1847 350 de familii, pentru ca, la sfârşitul secolului al XIX-lea, să existe în Suceava 300 de familii cu 1200 de suflete, după afirmaţiile contemporanului Dimitrie Dan[44]. Datele oferite de recensămintele oficiale, care îi înregistrau pe recenzaţi după limba vorbită în familie, ne dau însă nişte cifre surprinzător de mici (la 1890, mai puţin de 12 armeni în Suceava (!!!)[45]) arătându-ne, de fapt, că procesul de asimilare al lor era în plină desfăşurare.

Negustorii armeni au fost încurajaţi de către oficialităţile austriece să

---

[42] „... oraşul Suceava ar fi fost locuit, în vremurile de demult, de peste 800 de familii bogate de armeni şi de unde descind aproape toţi armenii transilvăneni...”.

„... Preaînalta Curte se îngrijeşte stăruitor ca comerţul cu ţările turceşti din vecinătate, apoi din Ucraina, să fie tras încoace, în afară de obicei, în statele austriece, şi împreună deci, familiile armeneşti bogate” (*Suceava...*, p. 450, nr. 292).

[43] În „Catagrafia de toţi sudiţii din târgul Botoşani în anul 1820” sunt menţionaţi, ca sudiţi nemţeşti, armenii născuţi în Suceava: Ioan Caracaş, bogasier, Neculai şi Ştefan Focşăneanu, neguţători „ţinând un biliart şi cafine”, Ivan Gogasievici, „tiutiungiu”, Hagi Ohan Iacobenţi, Iacob Sava Popovici, bogasier, Mezrup şi Andronic Zenean sin Mezrup, preotul bisericii armeneşti şi rachier, Mihai Chelialbă, precupeţ de mărunţişuri, Agop Iosăfescu, bogasier, Bogdan şi Marcul Ciomag, „precupeţi de vite”, Ştefan Mane, „precupeţ de vite şi de moşie”, Crâste Andronic, care „se neguţătoreşte cu vite”, Neculai Robovici, care „se află în slujbile D-sale Vornicului Alecu Calimah”, Anton Bolfosu, care „să neguţătoreşte cu vite de negoţ, ţiind moşii cu anul”, Crâste David, blănar, Avac Narzis, bogasier, Hriste Teodorovici, care „se neguţătoreşte cu vite, ţiind moşii sterpe cu anul”, Bogdan David, „şufăr la alţi neguţitori”, Gheorghe Ciomag, care „se neguţătoreşte cu vite de negoţ, ţiind imaş cu anul” (Arthur Gorovei, *Monografia oraşului Botoşani*, Fălticeni, 1926, p. 82-91).

[44] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 29.

[45] G. Bogdan-Duică, *Bucovina. Notiţe politice asupra situaţiei*, Sibiu, 1895, p. 187.

se aprovizioneze din manufacturile imperiului. Vedem că, pentru a-şi deschide debuşee în noile provincii din est, conlucrează autorităţi până la cel mai înalt nivel. Fraţii Nicolae şi Vartires Kapri, fiii lui Ioan Kapri, bogat negustor din Suceava, care avea venituri anuale de peste 3000 de lei[46], având recomandări şi garanţii oferite de către guvernatorul von Enzenberg, au vizitat Viena în 1785 pentru a se aproviziona cu mărfuri de acolo. În faţa abundenţei din capitala imperiului au constatat că numerarul pe care îl aveau le era insuficient şi au solicitat un împrumut de 6000 de florini cu „dobânda ţării" de la Consiliul Aulic de Război, „pentru ca..., la această primă speculaţie a lor, să nu se micşoreze creditul lor"[47], prin apelarea la cămătari. Împrumutul le-a fost acordat, şi chiar fără dobândă, ca urmare a rezoluţiei împăratului Iosif al II-lea la raportul prezentat de contele Hadik[48]. Fraţii Kapri, împreună cu tatăl lor, acumulaseră capital, folosit pentru „speculaţiile" lor încurajate de autorităţile imperiale. Putem spune, fără să greşim, că e vorba de una dintre cele două forme primitive ale capitalismului: capitalul comercial[49]. Nici cealaltă formă, capitalul de camătă, nu le era străin: îl vedem la 1798 pe Neculai Andrieş von Kapri „cel tânăr" cum profita de pe urma acestei practici[50].

Averile strânse le foloseau şi pentru a exploata cea mai mare oportunitate care li se oferise, aceea de a putea cumpăra pământ. Dacă până la anexare puteau doar lua în arendă moşii[51], având proprietăţi doar în târguri, după 1775 au profitat din plin şi au cumpărat numeroase proprietăţi rurale. Îl găsim pe Ioan Kapri, în 1785, deja proprietar şi „boier" la Măreţei,

---

[46] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 27. Ioan sau Ovanes Kapri a trăit între 1722 şi 1791 (Andi-Marius Daşchevici, *Precizări genealogice pentru o istorie a familiei Missir*, în **ArhGen**, V(X), 1-2, 1998, p. 165.

[47] *Suceava...*, p. 493, nr. 306.

[48] „Deoarece s-a aflat în aceasta a se încuraja armenii în Suceava la comerţ, în special însă cu ajutorul familiei Capri, după cum deja ei s-au oferit ca să aducă încoace din Moldova mai mulţi armeni înstăriţi şi rudele acestora şi prin aceasta chiar să împiedice intenţia hotărâtă a domnului Moldovei ca să nu facă să se ridice, ca oraşe comerciale satele Fălticeni şi Burdujeni, aflate în apropierea Bucovinei, în paguba negoţului în ţările noastre, în acest fel lasă Consiliul Aulic de Război la aprecierea Maiestăţii voastre dacă nu veţi binevoi să încuviinţaţi ca să poată fi daţi cu anticipaţie cei 6000 de florini, fără dobândă, acestor Capri aflători aici..." (*ibidem*, p. 395, nr. 307).

[49] Şt. Zeletin, *op. cit.*, p. 78.

[50] *Suceava...*, p. 543, nr. 336.

[51] La începutul perioadei austriece „Baiaşeşti, Iacobeşti, Măreţei şi Theodoreşti sunt în arenda fraţilor Capri; Calafindeşti, Şerouţi şi Negostina în arenda lui Bogdan Moysa; Şcheia în arenda lui Ariton Pruncul etc." (Cf. R. Gassauer, *op. cit.*, p. 13).

cum cumpără jumătate din Iacobeşti, o altă moşie pe care o ţinea iniţial în arendă[52]. Şi Ariton Pruncul, arendaşul boierului Balş de la Şcheia[53], lângă Suceava, a cumpărat până la urmă moşia pe care urmaşii săi au stăpânit-o până în 1948. În 1798, Nicolae, fiul lui Ioan Kapri, a fost implicat, alături de Teodor Mustaţă, în afacerea schimburilor de moşii între Moldova şi Bucovina[54]. Astfel s-a ajuns ca, spre sfârşitul secolului al XIX-lea, armenii să deţină aproape o treime din moşiile bucovinene, după estimarea lui Dimitrie Dan[55]. Însă noii „boieri” armeni nu mai erau oamenii vechiului regim. Ei continuau să-şi păstreze toate interesele comerciale şi cele legate de târg. Aveau acolo în continuare mari proprietăţi, de mii de florini[56], „moşii pe care le aveau proprietate ereditară a neamului lor”[57], după cum declarau cu mândrie. Experienţa bogată de arendaşi şi interesele comerciale i-au făcut să exploateze noile proprietăţi cu aceeaşi pricepere în obţinerea unui profit cât mai mare, din care să obţină capitalul pentru viitoarele afaceri[58]. Contemporanul Budai-Deleanu a subliniat perfect caracterul noilor

[52] *Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente 1393-1849*, întocmit de Vasile Gh. Miron, Mihai Ştefan Ceauşu, Gavril Irimescu, Sevastiţa Irimescu, Bucureşti, 1983 (în continuare, *Tezaurul...*), p. 485, nr. 1470, 1471.

[53] *Suceava*..., p. 482, nr. 303.

[54] „În anul 1798, schimbul moşiilor metropolitane Bosanci, Lisaura şi Udeşti «cum atinentiis», cu moşiile situate în Moldova ale lui Theodor Mustaţa «Faraoni sau Jubaneste şi Formosa» a fost aproape săvârşit. Nicolai de Capri însă, care împreună cu Mustaţa voia să cumpere moşiile fondului religionar situate în Moldova, zădărniceşte schimbul, discreditând pe Mustaţa faţă de Mitropolie, fiindcă Mustaţa mai târziu nu-l recunoaşte ca asociat la cumpărarea moşiilor. Mustaţa îl dă pe Capri în judecată pentru daune de interese de 483.106 florini, în care sumă figurează 198.540 fl. ca pagubă suferită din pricina frustrării schimbului şi anume o pierdere anuală de 9927 fl. pe 10 ani cu procente, fiindcă moşiile metropolitane dădeau un venit anual de 11.000 fl., iar venitul moşiilor moldovene ale lui Mustaţa era numai de 1073 fl.” (R. Gassauer, *op. cit.*, p. 18, nota 1).

[55] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 42.

[56] Ioan Kapri şi fiul său, Nicolae garantau în 1786 cu bunurile lor imobiliare, estimate la 6000 de florini, faptul că evreul Berl Moldauer va plăti anual arenda şi taxele de monopol pentru vin şi băuturi alcoolice, care se ridicau la suma de 2800 de florini anual (*Tezaurul*..., p. 623, nr. 1987).

[57] „Aşa indică [în faţa comisiilor de delimitare a proprietăţilor, n.n.] Grigorie Gaina, Thoma Bogdan «Nababul», Axenti Moises, Ariton Pruncul, Ioan Soul, Ioan Capri locurile de casă şi pivniţele care le aparţin «als ihrem Geschlechte erbeigenthümliche Moschien»” (R. Gassauer, *op. cit.*, p. 12).

[58] Noile relaţii capitaliste, într-o ţară agricolă, trebuie „să determine a produce pentru schimb, deci a munci în chip intensiv, pe nişte ţărani, ce până atunci erau obişnuiţi a produce numai pentru nevoile lor proprii şi eventual ale stăpânilor pământului pe care erau aşezaţi. Acesta este chipul în care capitalismul ruinează vechea economie a ţării respective –

„boieri” şi „nobili”: „Ei ştiu să profite de ţărani, încât aceştia lucră de trei ori, de patru ori mai mult decât ar fi datori să lucre. Ca şi evreii pricep arta de a se pune bine cu funcţionarii administrativi publici, care trebuie să-i apere în contra tuturor pârilor eventuale ale supuşilor. Şi cei care au fost făcuţi nobili rămân tot neguţători şi exploatează pe supuşi”[59].

Aşadar noii „boieri” au reuşit să obţină, după sute de ani de cvasi-ignorare din partea moldovenilor, recunoaşterea titlurilor lor nobiliare. Căci ei au venit din Cilicia cu o ierarhie medievală bine stabilită, după cum o arată chiar numele rangurilor: treapta cea mai de jos a nobleţii era cea de „der”, apoi urmau „baronii”, şi, în vârful tuturor, „amirii”, sau principii[60]. Ar fi absurd să considerăm societatea lor, în Moldova, în mediul orăşenesc, ca una egalitară. Şi-au păstrat cu sfinţenie sute de ani rangul în cadrul comunităţii lor, iar când au depăşit stadiul de locuitori „toleraţi”, cum erau consideraţi, practic, în Moldova, au întreprins toate demersurile pentru a intra în structura socială a imperiului pe poziţiile care credeau că li se cuveneau. Şi, mai mult, odată asimilaţi în rândul nobilimii, aveau un avantaj care nu putea fi ignorat uşor în vremurile acelea, cu guvernare militară urmată de războaiele napoleoniene: erau scutiţi de încartiruire militară[61]. Teoretic nu le era uşor să ajungă nobili. Conform decretului imperial din 14 martie 1787, prin care boierii şi mazilii din Bucovina au fost asimilaţi în cadrul structurii nobiliare a imperiului, ei trebuiau să demonstreze că fuseseră numiţi aşa în „izvodul” Moldovei sau în documente de judecată[62]. Şi totuşi vedem, încă de prin anii 1790, că elita armenimii sucevene îşi adăugase la numele lor de familie românizate un „von” care-i arăta incluşi în categoria „cavalerilor”. La început von Kapri şi von Prunkul, mai apoi, la jumătatea veacului al XIX-lea von Popowicz, von Alacian, von Petrovici[63]. Mai multe date în această chestiune avem despre familia Pruncul. Ei

---

economia naturală – şi o revoluţionează în sensul său: o schimbă în economie bănească, în producţie pentru schimb” (Şt. Zeletin, *op. cit.*, p. 53).

[59] *Primele descrieri...*, p. 391. În 1817, Primăria Suceava, la nota comisiei cezaro-crăieşti de cercetare a reclamaţiei unor negustori suceveni către împărat, în problema păşunii oraşului, făcea cunoscut că aceştia nu se pot prezenta în faţa comisiei fiind plecaţi în scopuri comerciale în Moldova, Basarabia şi Ungaria. Negustorii erau: „... Lazăr Romaşcan, Garabet Ibrăilean, Bogdan Mane, Mardiros şi Ariton Cojocar, Mane Gregore şi Simion Focşinian, Toma Botoşan, Andrei Romaşcan, Criste Merhab şi Ariton v<on> Pruncul, Teodor Cojocar” (*Suceava...*, p. 608, nr. 371).

[60] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 41.

[61] R. Gassauer, *op. cit.*, p. 12.

[62] Cătălina Opaschi, *op. cit.*, p. 478.

[63] *Suceava...*, p. 661, nr. 394.

fuseseră înscrişi în *Consignatio Legitimatorum Incolarum Bucovinensium* încă din 22 octombrie 1790[64]. Ştim şi ce au folosit pentru a demonstra originea lor nobilă: documentul din 1757 de confirmare a starostelui Grigore Pruncul de către Constantin Mihail Cehan Racoviță. La solicitarea unui membru al familiei, acest document a fost tradus în latină, tocmai în 1790, de către translatorul gubernial Johannes Blajenski[65]. Hotărâtor pentru acceptarea statutului Prunculeştilor trebuie să fi fost faptul că documentul confirma dreptul de judecată asupra armenilor, organizați într-o breaslă, coroborat poate şi cu confuzia cu dregătoria de staroste, pe care o aveau şi galițienii şi polonezii. Ne confirmă că documentul din 1757 a fost folosit pentru a obține rangul dorit faptul că, la 1861, când un Cristi Pruncul din Suceava obținea „certificatul de nobilitate”, starostele Grigore Pruncul era arătat drept primul ascendent nobil al familiei[66]. Că Prunculeştii nu erau armeni de rând o arată tradiția familiei, care spune că se trag din neamul de baroni Danovac[67], probabil însă că prin femei. Nu am aflat prin ce artificiu familia negustorilor Kapri a obținut titlul de cavaler, însă şi ei aveau temeiuri justificate, ca baroni armeni, semnând ca atare cu mândrie „baron von Kapri” până la instaurarea epocii comuniste. Primul membru al familiei, cu numele românizat Kapri, l-am putut afla în Suceava înainte de 1731, de când datează piatra de mormânt a lui Grigorie Nigora baron Kapri, pe care a găsit-o Dimitrie Dan în curtea bisericii Sf. Cruce[68].

Armenimea suceveană, având experiența a secole de adaptare la diversele încercări la care i-au supus timpurile, înconjurați de popoare care, dacă nu le-au fost întotdeauna ostile, rămâneau totuşi foarte diferite în limbă, religii şi obiceiuri, au oferit un model exemplar de integrare în societatea imperiului. Şi, de aceea, nu numai datorită prosperității, constatăm că în Suceava, la începutul secolului al XIX-lea, rolul lor în comunitate creşte foarte repede. Dacă analizăm documentele privitoare la istoria oraşului vedem cum, în vremea guvernării militare, primii semnatari ai diverselor protocoale de delimitare a proprietăților erau moldoveni, vechi boieri precum Şeptilicenii, sau negustori. Alături de ei apărea comunitatea armeană, doar prin reprezentanții ei, în anii 1785-1790 Luca Botoşan, Ioan

[64] Cătălina Opaschi, *op. cit.*, p. 480.
[65] *Ibidem*, p. 475.
[66] *Ibidem*, p. 477.
[67] Despre aceşti baroni armeni, ctitori ai mănăstirii Hagigadar vezi Ştefan S. Gorovei, Mihai Sorin Rădulescu, *Familii armeneşti între români*, **ArhGen**, I(VI), 1-2, 1994, p. 113.
[68] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 12.

Kapri, Bogdan Moise şi Ariton Pruncul[69]. N-au trecut decât câţiva ani şi Suceava avea primar armean, la 1793, prin Simon Dzaduri[70], dar în documentul prin care se delimita în acelaşi an păşunea oraşului semnau încă mai mulţi moldoveni decât armeni[71]. În 1796, când oraşul cumpăra moşia Iţcanii Vechi au semnat, din partea comunităţii orăşeneşti, alături de primarul şi un funcţionar nemţi, un moldovean şi un armean, iar martori sunt armenii înnobilaţi Gheorghe Kapri şi Luca Pruncul[72]. Lucrurile aveau să se schimbe fundamental la începutul secolului al XIX-lea. La 1828, târgoveţii suceveni i-au scris logofătului Nicolae Canta, rugându-l să intervină la mitropolitul Veniamin Costachi pentru soluţionarea diferendului privitor la moşiile Areni şi Tătăraşi. Toate, dar absolut toate semnăturile sunt ale armenilor[73]. În scrisoarea de mulţumire, adresată aceluiaşi logofăt, tot în 1728, în afară de patru nemţi şi doi moldoveni, semnează 11 armeni[74]. Având o asemenea influenţă şi importanţă în târg, e lesne de înţeles indignarea burghezimii armene la alegerea din 1848 în Dieta de la Viena a unui ţăran din Hatna drept deputat al circumscripţiei care cuprindea şi târgul. În memoriul adresat Prezidiului Provincial al Galiţiei prin care solicitau un deputat al oraşului, care să le reprezinte interesele la Viena, pe care-l şi desemnaseră deja în persoana armeanului Cristof von Petrovici, semnează 97 de orăşeni. Din cele şapte semnături de consilieri municipali, patru sunt ale armenilor, iar în ansamblu, cel puţin 28 de semnături sunt ale lor, deci aproximativ 30%[75]. E mult, ţinând cont că ei reprezentau, în oraşul

---

[69] *Suceava...*, p. 482, 484, nr. 303, 304.

[70] *Ibidem*, p. 530, nr. 330.

[71] *Ibidem*, p. 524, nr. 329.

[72] *Ibidem*, p. 534, nr. 332.

[73] „Iohan Botoşan preot, Marcu Popovici preot, Ifrim Maniţalău, Ursu Moisa, Grigori baron Kapri, Gavriil fon Pruncul, Bogdan Botoşan, Simion Baronce, Ursu Ciuntu, Toma Botoşan, Grigori Alaci, Iosef Maniţalău, Grigori Sarchis-Găină, Andronic Ciuntu, Bogdan Popovici, Anton Găină, Iacob Mane, Cerchez Botoşan, Ariton Cojocari, Toma Ciuntu, Iacob săn Dascăl, Petrea Focşenean, Vartires fon Pruncul, Ariton von Pruncul" (*ibidem*, p. 629, nr. 380).

[74] *Ibidem*, p. 632, nr. 382.

[75] Armeni care semnează memoriul: „Elias von Prunkul, consilier municipal, Iakob Bottoschan, consilier municipal, Axenty Iohann Bottoschan, consilier municipal, Andreas Bottuschan, consilier municipal, Nicolaus von Popowicz, Gregor Baron Kapri, Kriste Aprihan, Ariton von Prunkul, Wartires von Prunkul, Mihay Gaina, Kristi Koshokar, Gregor Mana, Mana Romaschkan, Bogdan Ioan Botosan, Iosip fon Alacian, Grigorie Tăbăcar, Ştefan Gaina, Grigor Alacian, Iohann Thoma Bottuschan, Luka Romaschkan, Grigorie Cristi Găină, Nicolaie Romascan, Lazar von Prunkul, Bogdan Missir, Deodat Georg von Prunkul, Gabriel von Prunkul, Nicolaus Aprihan, Joseph baron Kapri" (*ibidem*, p. 661, nr. 394).

cu 7000 de suflete, sub 20% din populaţie. În secolul al XIX-lea, armenii au mai dat doi primari, Abraham şi Michael von Prunkul, în 1865-1870 şi, respectiv, 1884-1886. Primul, în 1867, intervenea la Viena pentru construcţia unei căi ferate, pentru obţinerea dreptului de tăiere liberă a animalelor şi pentru procurarea lămpilor necesare iluminatului oraşului Suceava. Nimic surprinzător, fiindcă ocupaţiile de căpătâi ale armenilor suceveni rămăseseră creşterea şi exportul vitelor şi negoţul[76].

Revenind la anul revoluţionar 1848, constatăm că şi armenii suceveni au participat la marea mişcare burgheză care a zguduit Europa, prin studenţii Ioan Popovici şi Ioan Pruncul. Primul a participat direct la revoluţia din Viena[77], iar al doilea a fost condamnat, în 1853, „pentru corespondenţă instigatoare şi posedare de înscrisuri”[78]. Ce tipărituri subversive au găsit organele la studentul universităţii vieneze? Printre altele, avea *Istoria poporului românesc*. Am ajuns, astfel, la capătul istoriei de sute de ani a comunităţii armene sucevene, asimilarea.

Se părea că lucrurile nu evoluau către acest sfârşit, întrucâtva previzibil. Preocupaţi să-şi păstreze identitatea religioasă, armenii suceveni obţinuseră de la împărat, în ultimii ani ai veacului al XVIII-lea, permisiunea să aducă preoţi din Armenia şi să stea sub jurisdicţia patriarhului lor din Constantinopol şi, cu aceasta, sub ascultarea Catolicosului din Etcimiadzin[79]. Au rezistat şi încercărilor de a le fi impusă uniaţia, prin intermediul armenilor lioveni. Iată-l, pe la 1820, pe preotul Ioan Botoşan afurisindu-l în public pentru încercările sale de uniaţie pe episcopul armean unit din Liov Samuel Stefanowicz, care venise în Suceava şi predicase în biserica parohială[80]. Şi-au construit, în 1824, şi o şcoală primară, a cărei clădire, există şi astăzi[81]. Şi

[76] „În timpul din urmă însă se ocupă ei numai cu agronomia, crescutul vitelor, îngrăşatul boilor şi transportul lor la Viena, apoi cu tăiatul vitelor, fabricatul brânzii de oi şi cu negoţul cu lână; scapă însă pe zi ce merge din mână ram după ram de negoţ, fiindcă îi înlătură jidovii asociaţi şi altfel mai numeroşi şi cu mai mult capital; la această înlăturare pe terenul negoţului contribuie mult şi viaţa cea mai rafinată la care s-au dedat, înaintând în cultură: spesele enorme şi teama de neplăcerile şi ostenelile îmbinate cu expediţiile de negoţ” (Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 42).

[77] *Suceava...*, p. 674, nr. 397.

[78] *Ibidem*, p. 675, nr. 398.

[79] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 30.

[80] *Ibidem*.

[81] La sfârşitul perioadei comuniste era folosită pentru atelierele de practică şcolară ale Liceului „Ştefan cel Mare”. Atunci când mă pregăteam să devin un om multilateral dezvoltat în acele ateliere, nu ştiam că acolo învăţaseră carte armeneşte, nemţeşte şi româneşte copiii târgoveţilor armeni, cu 100 de ani în urmă.

aceasta când românii nu aveau una în limba lor, pe care au obţinut-o de-abia la începutul secolului al XX-lea, mulţumită şi intervenţiilor deputatului dietal armean Varteres Pruncul[82]. Şi totuşi, seminţele asimilării erau de mult sădite. Încercările de a se opune uniaţiei i-a îndreptat către biserica ortodoxă şi către limba română, căci armenii catolici erau polonofili şi românofobi[83]. Căsătoriile mixte, care nu erau evitate[84], erau catalizatorul asimilării, după cum am constatat şi din registrele bisericilor sucevene: la 21 februarie 1835, fata armeanului Vartires Găină şi a Casandrei, care locuiau în casa cu numărul 599, în armenime, era botezată ortodox la biserica Sf. Dumitru.

Aşa s-a încheiat povestea armenilor suceveni, din care au mai rămas foarte puţini care mai păstrează conştiinţa originii lor. În urma lor au rămas însă monumentele. Şi nu sunt puţine, chiar dacă unele au dispărut în „epoca de aur" care a mutilat oraşul. Pe lângă biserici şi mănăstiri, mai sunt casele lor: conacul Pruncul, fostă casă a învăţământului sucevean, mai apoi restaurantul „Naţional", de pe fosta stradă Pruncul, acum numită nedrept Nicolae Bălcescu, conacul Kapri, acum numit Hanul Domnesc, situat pe fosta stradă Kapri, acum 6 Noiembrie şi Ciprian Porumbescu, frumoasele lor case cu ceardac de pe strada Armenească, dar şi capela Pruncul, clădită de Vartires, deputatul dietal, şcoala armenească din curtea bisericii Sf. Cruce, conacul Pruncul de la Şcheia, lângă oraş, capela şi necropola boierilor Kapri de la Şerbăuţi. Au dispărut, nu cu mulţi ani în urmă, demolate gratuit, frumoasa clădire a hotelului Langer, clădit de un baron Kapri la 1808, şi cafeneaua armenească.

Tot între monumentele armeneşti trebuie inclus şi vechiul cimitir al lor, abandonat în favoarea celui de lângă capela Prunculeştilor încă de pe la sfârşitul secolului al XIX-lea[85]. În starea actuală nu mai păstrează decât o parte din monumentele funerare care existau acolo nu mai departe de acum câţiva ani, restul fiind îndepărtate de noii „ocupanţi", care au şi umplut mai mult de jumătate din fostul cimitir cu monumentele din beton care corespund gustului actual. Ce a mai rămas, însă, este impresionant. Pietre funerare din gresie şi chiar marmură, împodobite cu motive florale şi inscripţii frumos dăltuite, cu o caligrafie clară şi regulată, blazoane sculptate în piatră, obeliscuri din granit, toate arată bogăţia şi importanţa celor care odihnesc acolo. Căci monumentele care au trecut testul timpului sunt cele

---

[82] *Suceava...*, p. 700, 701, nr. 414, 416.
[83] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 45.
[84] *Ibidem*, p. 41.
[85] *Ibidem*, p. 20.

ale bogaţilor negustori şi moşieri armeni care au fost elita Sucevei la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea. Cea mai veche piatră şi cea mai frumoasă este una din marmură, ce poartă anul 1788 (fig. 1). Am apelat la doi armeni, ambii din Erevan, rugându-i să-mi traducă frumoasa inscripţie. Vorbitori de armeană orientală modernă, ambii nu au reuşit să înţeleagă textul scris într-un dialect vestic medieval. Şi totuşi, bariera lingvistică nu m-a descurajat. Cu alfabetul armenesc în faţă am încercat să aflu măcar numele de pe pietrele cu inscripţie armeană. Am găsit destul de repede modalitatea de a identifica poziţia unor nume în inscripţii. Armeana veche nu cunoştea sunetul „f", litera corespunzătoare intrând în alfabetul armenesc de-abia în secolul al XIII-lea. Ca urmare, căutând în inscripţii litera „feh", foarte rar folosită, am găsit aproape de fiecare dată cuvântul „fon", particula nobiliară pe care o foloseau cu mândrie armenii înnobilaţi. Altă modalitate de a identifica numele în inscripţii este căutarea cuvântului „baron", litera „bey" având o formă uşor de găsit. Şi astfel, ajutat şi de monumentele cu inscripţie bilingvă, în germană, latină sau română, am putut citi 19 nume pe cele 35 de monumente care au inscripţii măcar parţial lizibile, nume prezentate în anexă. E vorba de opt monumente ale familiei Pruncul, trei ale familiei Kapri, unul aparţinând familiei Missir, două familiei Popovici, patru familiei Hadzi, unul familiei moldoveneşti Volcinschi şi 16 pe care nu le-am identificat încă. Efortul de a afla cât mai multe informaţii din inscripţiile de pe monumentele din cimitirul sucevean trebuie continuat, şi aceasta pentru că informaţiile referitoare la *familiile* armeneşti, spre deosebire de cele legate de *comunitate*, sunt foarte puţine[86]. Datele obţinute pot fi coroborate cu cercetările istoricilor şi genealogiştilor în această direcţie. Concret, membri ai familiei Pruncul găsiţi în cimitirul de la Sf. Simeon completează spiţa familiei alcătuită de Cătălina Opaschi[87]. Despre familia Missir au scris Gh. Bezviconi şi Andi-Marius Daşchevici[88], iar despre familia Kapri a scris Ştefan S. Gorovei[89], ca şi despre familia Chelealbă[90]. Nu am ştiinţă să existe note despre familia Botoşan, Popovici, Tăbăcar, Alaci sau Alacian, Petrovici, Ibrăilean, Hadzi şi lista nu e câtuşi de puţin încheiată.

[86] Ştefan S. Gorovei, Mihai Sorin Rădulescu, *op. cit.*, p. 112.

[87] Cătălina Opaschi, *op. cit.*, p. 480.

[88] Andi-Marius Daşchevici, *op. cit.*.

[89] Ştefan S. Gorovei, *Cronica genealogică a familiei Kapri*, în **ArhGen**, III(VIII), 1-2, 1996.

[90] Idem, *Note de istorie medievală suceveană*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Judeţean", X, 1983, p. 217.

Mai adaug doar câteva cuvinte despre un copil Volcinschi, al cărui monument funerar l-am găsit în cimitirul armenesc. Dimitrie Dan ne spune că grădina familiei Volcinschi aparţinuse unui baron Kapri, pe ea mai existând, în secolul al XVIII-lea, ruinele bisericii armeneşti Sf. Treime[91]. E foarte posibil ca această grădină să fi ajuns în proprietatea familiei Volcinschi printr-o căsătorie încheiată cu o Kapri, astfel explicându-se cum un descendent al unei vechi familii boiereşti se odihneşte în cimitirul armenesc.

Aceste rânduri au dorit să atragă atenţia asupra unui fenomen care a depăşit orice limită în anii din urmă, şi anume distrugerea deliberată sau inconştientă, în numele profitului sau a utilităţii, a memoriei oraşului, în care armenii au un loc dintre cele mai importante. Şi dacă ei au reuşit să-şi salveze vreme de sute de ani monumentele, în vreme ce bisericile moldoveneşti s-au ruinat în marea lor majoritate, e păcat ca armenii suceveni să fie şterşi acum din istorie, colectiv, dar şi individual. Vechiul lor cimitir de la Sf. Simeon este un monument istoric şi ar trebui declarat ca atare şi protejat ca un bun de preţ al oraşului!

---

[91] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 12.

ANEXĂ

Nume pe monumente funerare cu inscripții în germană, latină, română

Nr. crt.	Nume	Data naşterii	Data decesului	Observații
1.	Ioan cav. de VOLCINSCHI	26.07.1881	23.08.1887	
2.	Bogdan Gabriel von PRUNKUL	25.08.1829	11.02.1882	
3.	Gregor von PRUNKUL	1772	1823	= 4
4.	Hrepsima von PRUNKUL	1789	1839	= 3
5.	Marie PRUNKUL	?	1848 (?)	= Gregorius de MISSIR
6.	Ignaz Freiherr von KAPRI de la Măreței	?	?	monument ridicat de soție şi fiu, blazon
7.	Gregor Theodor von PRUNKUL	23.06.1822 în Suceava	13.06.1879 în Linz	= 8
8.	Repsina von PRUNKUL născută Goilav	1842 în Botoşani	29.12.1879 în Reuseni	= 7
9.	Gregor HADZI	08.01.1831	13.01.1907	= 10
10.	Maria Gregor HADZI	17.04.1835	10.12.1902	= 9
11.	Johann Gr. HADZI	05.05.1866	25.03.1884	fiul lui 9 şi 10
12.	Christea Gr. HADZI	1855	12.07.1928	= 13, fiul lui 9 şi 10 (?)
13.	Mathilde Chr. HADZI născută IBRĂILEANU	1868	11.05.1920	= 12
14.	Leon Popovici	1836	1893	protopresviter şi paroh Sf. Simeon
15.	Margos Popowicz = Marcu Popovici	1797	1861	paroh Sf. Simeon, monument ridicat în 1883 de ginerele Agop şi fiica Irma.

Nume pe monumente funerare cu inscripţii în armeană

Nr. crt.	Nume	Data(ele) de pe piatră	Observaţii
1.	baron Kevork fon Kapri = Georg von Kapri = Gheorghe Kapri	1799	fig. 2
2.	baron Atom fon Kapri = Ariton (?) Kapri	1801	fig. 3
3.	Krikor Vart fon Prownkowl = Gregor von Prunkul = Grigore Pruncul	–	fig. 4 mort la 34 ani (?)
4.	Krikor Kowstĕ (?) fon Prownkowl = Gregor Konstantin von Prunkul = Grigore Costea Pruncul	1816-1837	fig. 5

Fig. 1. Piatră tombală din marmură (1788)

Fig. 2. Piatră tombală cu numele Kevork fon Kapri (1799)

Fig. 3. Piatră tombală cu numele Atom fon Kapri (1801)

Fig. 4. Piatră tombală cu numele Krikor Vart fon Prownkowl

Fig. 5. Monument funerar cu numele Krikor Kowstĕ fon Prownkowl

Fig. 6. Monumentul funerar al lui Bogdan Gabriel von Prunkul

Fig. 7. Monumentul funerar al lui Gregor şi al Hrespimei von Prunkul

Fig. 8. Monumentul funerar al lui Gregor Theodor şi al Respinei von Prunkul

Fig. 9. Monumentul funerar al unui prunc de sex feminin din familia Pruncul

Fig. 10. Monumentul funerar al unui membru al familiei Pruncu

Fig. 11. Piatră tombală purtând numele fon Prownkowl şi datele 1827-1842

Fig. 12. Monumentul funerar al lui Ignatz Freiherr von Kapri

Fig. 13. Blazonul familiei Kapri pe monumentul funerar al lui Ignatz Freiherr von Kapri

Fig. 14. Monumentul funerar al Mariei Punkul, soţia lui Gregorius de Missir (1848)

Fig. 15. Monumentul funerar al lui Ioan cav. de Volcinschi

Fig. 16. Monumentul funerar al lui Leon Popowici

Fig. 17. Monumentul funerar al lui Margos Popowicz

Fig. 18. Monumente funerare ale familiei Hadzi

Fig. 19. Monument funerar al familiei Hadzi

Fig. 20. Piatră tombală ce poartă numele Stef'an „fiul lui …"

Fig. 21. Piatră tombală datată 1818

a)

b)

c)

d)

e)

f)

Fig. 22. Pietre tombale din cimitirul armenesc

a)

b)

c)

d)

e)

f)

Fig. 23. Monumente funerare şi pietre tombale din cimitirul armenesc

Fig. 24. Piatră tombală datată 1806

Fig. 25. Piatră tombală datată 1857

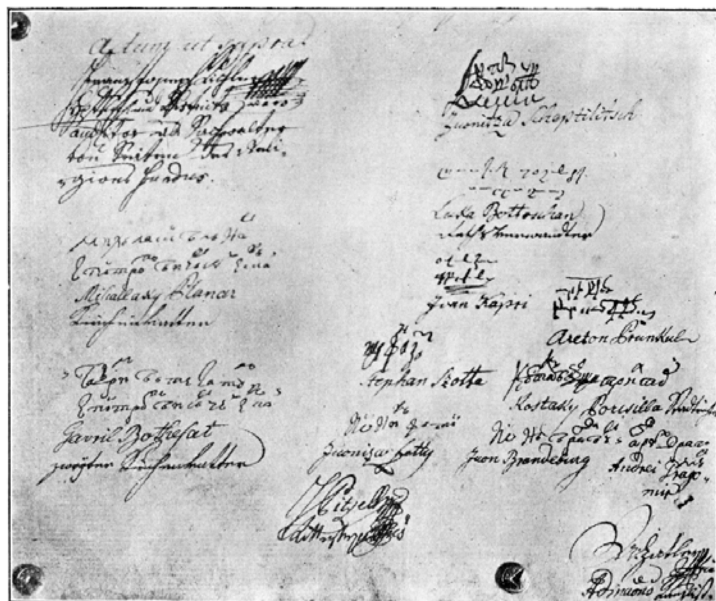

Fig. 26. Semnăturile reprezentanţilor oraşului Suceava pe unul din protocoalele comisiei Pitzelli, 1785.
În dreapta sus, după semnătura lui Ioniţă Şeptilici,
semnăturile armenilor Luca Botoşan, Ioan Capri şi Ariton Pruncul.
(După: R. Gassauer, *Contribuţiuni la istoria Sucevei şi a împrejurimei*, Suceava, 1927).

Fig. 27. Biserica Sf. Simeon, Turnul Roşu şi cimitirul armenesc la sfârşitul secolului al XIX-lea.
(După *Der Österreichisch-Ungarischen Monarchie in Wort und Bild. Bukowina*, Viena, 1899).

Fig. 28. Armean din Suceava în port oriental la sfârşitul secolului al XIX-lea.
(După *Der Österreichisch-Ungarischen Monarchie in Wort und Bild. Bukowina*, Viena, 1899).

Fig. 29. Slujbă în biserica parohială armenească Sf. Cruce din Suceava la sfârşitul secolului al XIX-lea.
(După *Der Österreichisch-Ungarischen Monarchie in Wort und Bild. Bukowina*, Viena, 1899).

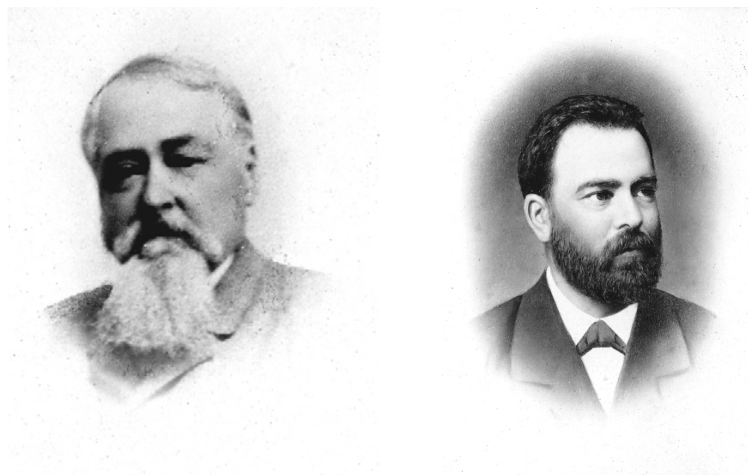
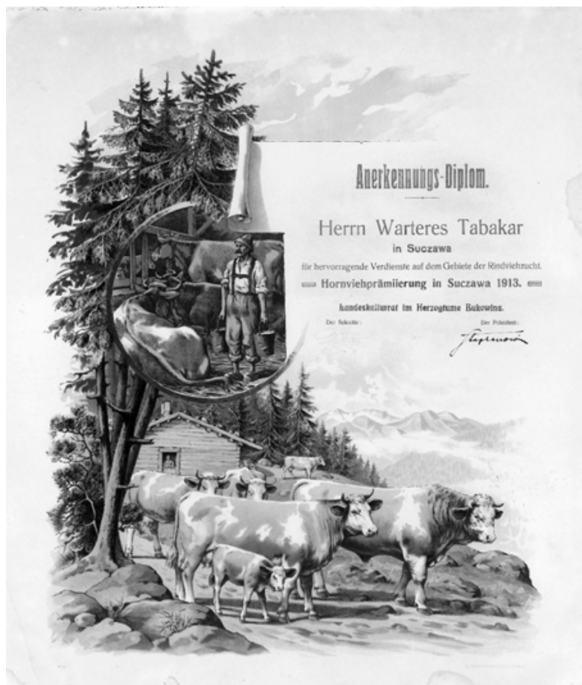

Fig. 30. Primari armeni ai Sucevei, în secolul al XIX-lea.
Abraham (stânga) şi Michael (dreapta) von Prunkul

Fig. 31. Zona centrală a Sucevei, în perioada interbelică – Strada Pruncul.
În prim plan casa Pruncul, în planul doi, în dreapta, casa Kapri (acum Hanul Domnesc).

Anerkennungs-Diplom.

Herrn Warteres Tabakar

in Suczawa

für hervorragende Verdienste auf dem Gebiete der Rindviehzucht.

Hornviehprämiierung in Suczawa 1913.

Landeskulturrat im Herzogtume Bukowina.

Der Sekretär: Der Präsident:

Fig. 32. Diploma din 1913 acordată
negustorului armean sucevean Varteres Tăbăcar (mort în 1936)
pentru rezultate deosebite în creşterea vitelor

Fig. 33. Negustori armeni din familia Tăbăcar,
în perioada interbelică

SIGILIILE FAMILIEI HURMUZACHI DE LA ARHIVELE NAȚIONALE IAŞI

SORIN IFTIMI
(Iaşi)

Colecția „Sigilii” de la Direcția Județeană Iaşi a Arhivelor Naționale conține 1408 matrice sigilare, depuse aici începând cu anul 1836. Majoritatea lor sunt sigilii administrative, săteşti şi bisericeşti. În anul 1912, sigiliile au fost extrase din celelalte categorii de materiale arhivistice, constituindu-se o colecție separată, care a fost înregistrată într-un inventar special. Cel căruia îi datorăm înființarea Colecției „Sigilii” este Sever Zotta, pe atunci director al Arhivelor ieşene[1].

În inventarul acestei colecții aflăm un număr de 14 matrițe sigilare în dreptul cărora este trecută însemnarea: „pecete care a aparținut familiei Hurmuzachi”. Acest fapt oferă posibilitatea de a îmbina sfragistica cu genealogia, putând aşeza impresiunile sigilare pe o spiță de neam ce cuprinde mai multe generații. Departe de a fi un simplu artificiu, aceasta este chiar metoda de cercetare urmată pentru identificarea persoanelor cărora le-au aparținut sigiliile respective.

Pentru început este necesară o scurtă incursiune istorică cu privire la neamul Hurmuzăcheştilor şi a reşedinței lor din Bucovina. La 1781, proprietar al moşiei Cernauca era marele medelnicer Constantin Hurmuzachi. Acesta a fost înscris în rândurile nobilimii recunoscute a Bucovinei, cu rangul de cavaler, prin patenta din 14 martie 1787[2]. El a avut patru fii: Alexandru, Iordache, Constantin şi Doxache. Acesta din urmă, Doxache (Eudoxiu), este tatăl vestiților frați Hurmuzachi, care au jucat un rol de prim rang în cadrul mişcării naționale din Bucovina. El a moştenit Cernauca, mutându-se în

---

[1] Gh. Balica, *Colecția „Sigilii”*, capitol din *Îndrumător în arhivele Statului Iaşi*, IV, Bucureşti, 1970, p. 149.

[2] Ilie Luceac, *Familia Hurmuzachi*, Cernăuți-Timişoara, 2000, p. 130-131; vezi şi Octav-George Lecca, *Familiile boiereşti române. Istorie şi genealogie (după izvoare autentice)*, cu adnotări, completări şi desene de Mateiu Caragiale, ediție de Alexandru Condeescu, Bucureşti, f. a., p. 341-342.

această reşedinţă la 1804. Doxache a rămas însă „supus moldovenesc”, stăpânind în continuare moşiile sale din Moldova neocupată de austrieci. În 1819, Doxachi a primit chiar, în ierarhia moldovenească, rangul de căminar[3]. Abia fii săi, prin implicarea în viaţa politică a Bucovinei, prin locurile pe care le-au ocupat în Parlamentul de la Viena, au putut accede la rangul de baron.

Se ştie că dintre fiii lui Doxachi trei au rămas celibatari, fiind lipsiţi de moştenitori: Constantin, Eudoxiu şi Alexandru. Singurul căsătorit, la 1852, era Gheorghe. Deoarece neamul putea continua doar prin descendenţii acestuia, familia a decis în acel an ca Gheorghe să rămână stăpânul moşiei strămoşeşti, Cernauca, cu obligaţia de a acorda despăgubiri fraţilor săi[4]. Astfel, Cernauca avea să rămână pe mai departe în patrimoniul familiei pentru următoarele generaţii ale Hurmuzăcheştilor.

Cei trei fraţi celibatari s-au stins într-un interval mai scurt de cinci ani[5]. Supravieţuind fraţilor săi, Gheorghe a moştenit bunurile acestora, îndeplinindu-le şi obligaţiile testamentare. Datorită lui Gheorghe a ajuns în ţară valoroasa colecţie de *Documente externe privitoare la istoria românilor*, cuprinzând în jur de 6000 de acte, transcrise de Eudoxiu Hurmuzachi, mai ales din Arhivele austriece. Era evident că această colecţie manuscrisă, adunată cu discreţie şi reprezentând interesele istorice româneşti, nu putea vedea lumina tiparului între graniţele Imperiului. Aduse în ţară, manuscrisele au poposit mai întâi la Miclăuşeni (situat pe atunci în ţinutul Romanului), la palatul Sturdzeştilor, unde era tezaurizat un bogat fond arhivistic şi o foarte preţioasă colecţie de carte veche. De acolo, colecţia Hurmuzachi a fost transportată la moşia Dulceşti. Localitatea se afla în proprietatea Elizei, sora fraţilor Hurmuzachi[6], care era, la acea dată, văduva lui Gheorghe Sturdza. De la Dulceşti, documentele au fost preluate de D. A. Sturdza, pe atunci şeful guvernului, care le-a adus la Bucureşti. Acesta a devenit reprezentantul lui Gheorghe Hurmuzachi în editarea monumentalei colecţii de documente, după 1874[7].

Gheorghe Hurmuzachi a avut un fiu Eudoxiu (Doxuţă) şi o fiică, Elena, căsătorită cu Iancu cavaler de Zotta. Aceasta a fost mama

[3] Ilie Luceac, *op. cit.*, p. 130-131.

[4] *Ibidem*, p. 148. A mai fost căsătorit şi un alt frate mai mic, Nicolae, cu Natalia baroneasă Stârcea, dar probabil că după 1852, când a avut loc amintitul consiliu de familie.

[5] *Ibidem*, p. 137.

[6] Prin grija Elizei, probabil, la Dulceşti se află şi mormintele a doi dintre fraţii Hurmuzachi: Constantin şi Alexandru (Alecu).

[7] Ilie Luceac, *op. cit.*, p. 136.

genealogistului Sever Zotta[8], întemeietorul revistei „Arhiva Genealogică” şi director al Arhivelor Statului din Iaşi.

Cunoaştem pecetea unui strămoş al Hurmuzăcheştilor, dar care nu a lăsat urme în heraldica familiei. Este vorba despre o impresiune sigilară aparţinând lui Cârstea fost vornic al doamnei, presupus nepot (sau chiar frate) al lui Gheorghe Duca vodă (călugărit la mănăstirea Hangu, sub numele de Hrisant), pe un document din 1739. Acesta a avut un fiu cu prenumele Hurmuzachi, care a devenit apoi nume de familie. Pe amprenta sigilară a lui Cârstea-Hrisant, imprimată în fum, se vede un leu şezând, orientat spre dextra[9].

***

După dimensiunile impresiunilor sigilare aflate în registrul de inventar s-ar putea crede că cele 14 matrice sigilare păstrate la Arhivele ieşene sunt inelare. În realitate, toate sunt sigilii de birou, lucrate în metal galben (alamă) şi fixate în mânere obişnuite din lemn, fără elemente de lux.

1. Sub numărul de inventar 1338 este înregistrat un sigiliu cu înfăţişare puţin spectaculoasă. Forma dreptunghiulară (21x17 mm) este uşor rotunjită pe la colţuri (**fig. 1**). Un chenar fin delimitează câmpul sigilar în care se află două iniţiale în alfabet gotic, folosit în Bucovina. Apare o problemă de paleografie gotică: cel care a întocmit inventarul Colecţiei „Sigilii”, în 1952, nefiind deprins cu această scriere, a echivalat literele respective cu iniţialele „S. B” din alfabet latin, ceea ce făcea imposibilă identificarea comanditarului, prin raportare la spiţa de neam. Dacă prima literă a fost greşit citită, cea de-a doua a fost şi prost gravată, semănând, într-adevăr, cu un „B”. Credem că, în realitate, literele respective ar trebui citite „E. H.”. De unde anterior nu se anunţa nici un candidat pentru a fi identificat drept posesorul sigiliului, acum sunt mai mulţi. Consultând spiţa genealogică a Hurmuzăcheştilor, constatăm că au existat trei personaje masculine cărora le corespundeau aceste iniţiale: Doxachi, tatăl fraţilor Hurmuzachi, Eudoxiu, alcătuitorul colecţiei de documente, şi Doxuţă, fiul lui Gheorghe Hurmuzachi. Lor li se adaugă două personaje feminine care au avut, cel puţin în calitate de domnişoare, aceste iniţiale: Eliza (Săftica) Hurmuzachi, căsătorită cu Gheorghe Sturdza, şi Elena, fiica lui Gheorghe Hurmuzachi, mama lui Sever Zotta.

[8] *Ibidem*, p. 148.
[9] **DANIC**, Documente istorice (**BAR**), CXXX/185.

Pentru a elimina unele din aceste candidaturi ne vine în ajutor coroana care timbrează cele două inițiale. Este o coroană tipică de baron german, având opt perle, dintre care doar cinci vizibile, în reprezentările de acest tip[10]. Fiind încredințați că acest element de pe sigiliu, corect reprezentat, reprezintă o calitate reală a posesorului şi nu un simplu element decorativ, constatăm că el elimină din cursă atât pe cel dintâi, Doxachi Hurmuzachi, care nu a avut acest titlu, cât şi pe cele două femei. Dintre cei doi rămaşi în cursă, ambii având titlul de baroni ai Imperiului, credem că cel mai îndreptățit la atribuirea acestui sigiliu este Eudoxiu Hurmuzachi istoricul (1812-1874), fost căpitan al Țării Bucovinei şi membru al Academiei Române, din 1872. Lui Doxuță îi putem atribui un alt sigiliu din această serie. Prin această identificare, sigiliul ar putea fi considerat cel mai valoros dintre cele 14 analizate. Probabil că nu întâmplător Sever Zotta a început înregistrarea sigiliilor Hurmuzăcheşti cu acesta.

2. Sub numărul de inventar 1339 aflăm un elegant sigiliu de formă rotundă (26 mm în diametru), având în câmp aceleaşi inițiale ca şi cele din sigiliul anterior. Inițialele „E. H.” au terminațiile în „floare de crin”, alcătuind o frumoasă monogramă, care indică un gust feminin al comanditarului (**fig. 2**)[11]. De aceea credem că el poate fi atribuit uneia dintre cele două femei din familie, care aveau acestei inițiale. Faptul că literele amintite aparțin cu claritate alfabetului latin, şi nu celui gotic, ne determină să datăm acest sigiliu într-o perioadă mai recentă, şi să îl atribuim Elenei, născută Hurmuzachi, mama lui Sever Zotta. Sigiliul trebuie să fi fost o relicvă foarte scumpă genealogistului, deoarece el avea doar doi ani în 1876, când aceasta a decedat.

3. Un alt sigiliu dreptunghiular (20x15 mm), de o mare simplitate, a fost înregistrat la numărul 1340 (**fig. 3**). Doar laturile laterale ale chenarului, cele scurte, au fost arcuite discret în acoladă. În câmpul sigilar se află două inițiale gotice, decorative prin ele însele. În inventarul din 1952, cel care a efectuat înregistrarea a identificat greşit literele: „F. D.”. În realitate avem de a face cu inițialele „G. H.”. Acestea corespund unui singur personaj din arborele genealogic al familiei: Gheorghe Hurmuzachi (1817-1882), moştenitorul patrimoniului întregii familii, ales „şeful casei Hurmuzăcheştilor” în 1852.

[10] Vezi Marcel Sturdza-Săuceşti, *Heraldica. Tratat tehnic*, Bucureşti, 1974, p. 111; vezi şi 112, fig. 4.

[11] Cele două inițiale sunt haşurate orizontal, ceea ce, după codul cromatic al heraldicii, ar indica azurul. Suprafața sigiliului este uşor convexă, ceea ce face ca el să nu poată fi imprimat pe hârtie; a fost conceput, probabil, pentru a fi aplicat în ceară.

El a fost căsătorit cu Eufrosina Flondor. Gheorghe a ajuns deputat în Camera Imperială de la Viena, fiind onorat şi cu titlul de baron al Imperiului; de aceea este surprinzătoare lipsa din sigiliul său a coroanei cu perle, care simboliza acest rang de noblețe. O explicație ar fi posibilitatea ca sigiliul să fie anterior dobândirii titlului arătat.

4. Următorul sigiliu, de formă aproape pătrată (15x17 mm), are doar colțurile frânte (ceea ce îl face să poată fi privit şi ca un sigiliu octogonal); el are numărul de inventar 1341 (**fig. 4**). În câmp se află inițialele gotice „K. H.”. În inventarul din 1952 al colecției, cu un alt scris, cineva a adăugat cuvintele „sec. XIX” şi „Costache Hurmuzachi”, identificare pe care o considerăm corectă. Constantin, cel mai mare dintre frații Hurmuzăcheşti (1811-1869), deşi născut la Cernauca, sub austrieci, a preferat să-şi facă o carieră în Moldova, ajungând membru al *Divanului ad-hoc* (1857) şi apoi ministru de justiție sub Cuza vodă (1859, 1861). Trăind în Moldova, neobişnuite par doar inițialele gotice din sigiliul său, ceea ce arată că a fost comandat într-un atelier de pe teritoriul Imperiului. Mormântul său se află la Dulceşti, unde stăpânea sora sa, Eliza (căsătorită cu Gheorghe Sturdza), indicând filiera prin care a ajuns sigiliul său personal în posesia urmaşilor colaterali.

5. La numărul 1342 se află un sigiliu de aceeaşi factură cu cel anterior (14x16 mm), cu deosebirea că inițialele sunt timbrate de o coroană de baron (**fig. 5**). Literele nefiind prea lizibile, au fost identificate iarăşi incorect în inventarul din 1952: „D. B.” în loc de „D. H.” (a doua literă chiar a fost gravată ca un „B”). Atât inițialele, cât şi coroana, duc spre atribuirea acestui sigiliu lui Doxuță Hurmuzachi (1845-1913), baron al Imperiului, fiul lui Gheorghe Hurmuzachi, căsătorit cu Ştefania, fiica lui Iacob cavaler de Petrowicz. Această atribuire este susținută şi de sigiliile care urmează.

6. Următorul sigiliu, cu numărul 1343, este de formă ovală (18-27 mm), cu bordură, având inițialele „I. P.” scrise cu litere „de mână”, în alfabetul latin şi nu în cel gotic, precum sigiliile anterioare (**fig. 6**). Consultând spița genealogică a familiei Hurmuzachi, constatăm că acest sigiliu poate fi atribuit doar lui Iacob cavaler de Petrowicz, socrul lui Doxuță Hurmuzachi.

7. Un alt sigiliu, elipsoidal (19x24 mm), înregistrat la numărul 1344, poate fi atribuit aceluiaşi proprietar: Iacob cavaler de Petrowicz (**fig. 7**). De această dată, inițialele numelui – „I. P.” – sunt gravate în caractere gotice, potrivit practicii din Bucovina. Câmpul central, pe care sunt gravate cele două litere, este delimitat de o bordură lată, realizată din linii dese, care se întretaie „în rețea”, realizând un interesant efect decorativ.

8. În legătură cu acelaşi personaj poate fi identificat şi sigiliul aflat la numărul 1345 (**fig. 8**). Este o piesă de mici dimensiuni (11,5x14 mm), de formă rectangulară (colţurile fiind retezate). Câmpul sigilar conţine două iniţiale în alfabet latin: „S. P.”. Acestea corespund Ştefaniei Petrowicz, fiica lui Iacob cavaler Petrowicz şi soţia lui Doxuţă baron Hurmuzachi.

9. Un alt sigiliu din seria atribuită Hurmuzăcheştilor are o amprentă mică, de formă ovală (15x18 mm), pe care sunt frumos gravate, cu litere „de mână”, iniţialele „O. Z.” (**fig. 9**). Acesta a aparţinut, credem, lui Octavian Zotta, fratele genealogistului.

***

Seria de sigilii atribuite familiei Hurmuzachi conţine şi cinci *sigilii heraldice*, concepute pentru a fi aplicate în ceară. În cazul aplicării lor în tuş, pe hârtie se imprimă doar conturul scutului şi atributele sale exterioare, rămânând invizibile elementele esenţiale, cele aflate în interiorul scutului. Cu toate acestea, urmele de cerneală păstrate sugerează că unele dintre aceste matriţe au fost utilizate nu doar pentru ceară.

10. Un prim sigiliu heraldic este cel de la numărul 1346 (**fig. 10**). Este o piesă cu o gravură elegantă, având dimensiunile de 18x20 mm. Scutul, de tip francez modern, despicat de un filet, are în dextra capul de zimbru (vechea stemă a Moldovei, acceptată şi ca stemă a Bucovinei); în senestra întâlnim nouă stele, „semănate” uniform pe întreaga suprafaţă (2x1x2x1x2x1); haşurile orizontale indică faptul că ambele partiţiuni aveau câmpul de azur. Scutul este susţinut de doi lei rampanţi şi timbrat de o coroană de conte[12]. Spre deosebire de cea de baron, coroana de conte are 16 raze subţiri şi înalte (dintre care doar nouă sunt vizibile în desen), în vârful căreia se află câte o perlă mare.

Traian Larionescu, în *Armorialul Moldovei de Sus*, a publicat o stemă a familiei Hurmuzachi în care în locul stelelor întâlnim nouă bezanţi (monede de aur) având o dispunere spaţială identică (**fig. 11**)[13]. Bezanţii se regăsesc şi în stema conferită în 1883, de către împăratul Franz Joseph, lui Gheorghe Hurmuzachi[14] (**fig. 12**). Asemenea bezanţi întâlnim, în heraldica

[12] Marcel Sturdza-Săuceşti, *op. cit.*, p. 111, fig. 20.

[13] Traian Larionescu, *Armorialul Moldovei de Sus*, p. 26, fig. 286; p. 68, fig. 662.

[14] Maria Dogaru, *Din Heraldica României*, Bucureşti, 1994, p. XVIII, fig. 84 (color); vezi şi Traian Larionescu, *op. cit.*, p. 126, fig. 1179.

bucovineană, în număr şi cu o dispunere diferită, în stemele familiilor Străjescu, Drăghici, Şeptilici, Tuduri, Tacu etc.[15].

De unde au apărut, atunci, stelele? O stemă perfect identică cu cea reprezentată în sigiliul de la Arhivele Iaşi posedau şi alte două familii bucovinene: Stamati şi Ieşan (**fig. 13**)[16]. Ne putem întreba dacă stema sigiliului analizat nu este o alcătuire *ad-hoc*, plecând de la elementele din stema atribuită pe atunci Bucovinei, având în vedere faptul că Eudoxiu Hurmuzachi a fost căpitan al Ţării Bucovinei, iar Gheorghe Hurmuzachi a fost deputat de Bucovina în Camera Imperială de la Viena. În heraldica napoleoneană a fost folosit un şef semănat cu stele, indicând rangul de ducat[17]. Este posibil ca şi în cazul amintitelor steme bucovinene câmpul înstelat asociat cu capul de zimbru să semnifice tocmai statutul de ducat al Bucovinei.

11-12. Sub numerele de inventar 1349-1350 (**fig. 14, 15**) întâlnim două sigilii identice, având dimensiunile de 16x18 mm. După inscripţiile gravate lateral, pe matriţă, ele au fost lucrate la Viena („Wien") de către gravorul J. Radnitzky. Sigiliile nu conţin indicii care să permită identificarea posesorilor, între membrii familiei Hurmuzachi. Atragem atenţia doar asupra coroanei ducale[18] care timbrează scutul. Coroana de duce avea opt fleuroni vegetali (din care doar cinci vizibili în desen).

Tipul coroanelor, de rang superior, ordonează cronologic aceste sigilii după cele cu monogramă, care aveau coroane de baron, chiar dacă prima tentaţie ar fi de a considera sigiliile heraldice mai vechi. Ştim că membrii familiei Hurmuzachi nu au deţinut titlurile de conte sau duce. Coroana ducală ar putea fi pusă în legătură cu desprinderea Bucovinei de Galiţia şi organizarea sa ca Mare Ducat, separat, prin Constituţia din 1849. În înfăptuirea acestui act Eudoxiu Hurmuzachi a jucat un rol foarte important[19].

13. La numărul 1347 este un sigiliu cu stema familiei Sturdza (**fig. 16**). Scutul, de tip francez modern, este despicat, având în dextra crucea pe care este încolăcit un şarpe, iar în senestra leul încoronat, ţinând în gheara dreaptă o sabie ridicată. Scutul este timbrat de un coif încoronat, văzut din faţă şi având viziera ridicată; din coif coboară, de o parte şi de alta a scutului,

---

[15] Traian Larionescu, *op. cit.*, Indice.

[16] *Ibidem*.

[17] John Woodward, G. Burnet, *Woodward's a treatise on Heraldry. British and foreign*, Newton Abbot, 1967, p. 118-119.

[18] Marcel Sturdza-Săuceşti, *op. cit.*, p. 111, fig. 18.

[19] Petru Rusşindilar, *Hurmuzăcheştii în viaţa culturală şi politică a Bucovinei*, Iaşi, 1995, p. 96-97. Titlul de „Ducat" va fi păstrat de Bucovina şi după ce amintita *Constituţie* a fost abrogată în 1851.

lambrechini vegetali. Sub scut se află o eşarfă pe care este inscripţionată deviza „UTROQVE CLARISCERE PULCHRUM" („Străluceşte peste tot în mod deosebit"). Consultând spiţa genealogică a Hurmuzăcheştilor, constatăm că există un personaj căruia îi putem atribui acest sigiliu: Gheorghe Sturdza de la Dulceşti, căsătorit cu Eliza (Safta), sora fraţilor Hurmuzachi.

14. Ultimul sigiliu din această serie, de dimensiuni mai mari, are o formă ovală (**fig. 17**). Aspectul general baroc, forma scutului, sugerează o influenţă a heraldicii poloneze. În câmpul scutului se află o figură de forma unei crengi, flancată de două stele cu câte şase raze. Figura este, de fapt, un corn de cerb, frecvent în heraldica bucovineană, simbolizând probabil, iniţial, concedarea dreptului de vânătoare pe domeniile suzeranului. Este vorba de stema familiei Cazimir, urmaşi ai nobililor polonezi Kazimir, strămoşul îndepărtat fiind regele Kazimir cel Mare (1310-1370). Un Kazimir Kazimirski, emigrat la 1662 din Polonia în Moldova. În literatura heraldică poloneză sunt mai multe neamuri cu acest nume; în cazul de faţă, interesează familia Kazimirski din herbul Biberstein, a cărei stemă, *un corn de cerb în scut auriu*, a fost moştenită de urmaşii moldoveni[20]. Până acum nu am putut identifica vreo înrudire care să justifice prezenţa acestei piese între sigiliile familiei Hurmuzachi, deşi ea este atribuită ca atare în inventar.

***

Mărturisim că, iniţial, aveam convingerea că genealogistul Sever Zotta a fost cel care a adunat aceste sigilii Hurmuzăcheşti, fiind înrudit îndeaproape, prin mama sa, cu majoritatea personajelor care au deţinut sigiliile analizate mai sus. Aşezând, însă, impresiunile acestor sigilii pe arborele genealogic al familiei, se constată altceva. *Doxuţă Hurmuzachi*, care a trăit până la 1931, este cel care putea să moştenească, în modul cel mai natural, majoritatea sigiliilor amintite: a moştenit trei sigilii prin tatăl său, Gheorghe Hurmuzachi, a recuperat unul sau două sigilii de la mătuşa sa, Eliza Sturdza (n. Hurmuzachi) şi a colecţionat alte trei sigilii din partea familiei soţiei sale, Petrovici. Sever Zotta a adăugat sigiliul fratelui său, Octavian Zotta, şi, eventual, pe cel al mamei sale, Elena (n. Flondor).

---

[20] Gh. Bezviconi, *Contribuţii la istoricul familiilor basarabene*, în revista „Din trecutul nostru", III, 1935, nr. 17-20, p. 22-23; Ştefan S. Gorovei, *Începătorii familiei Kazimir*, în **ArhGen**, I (V), 1998, nr. 1-2, p. 125-140.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

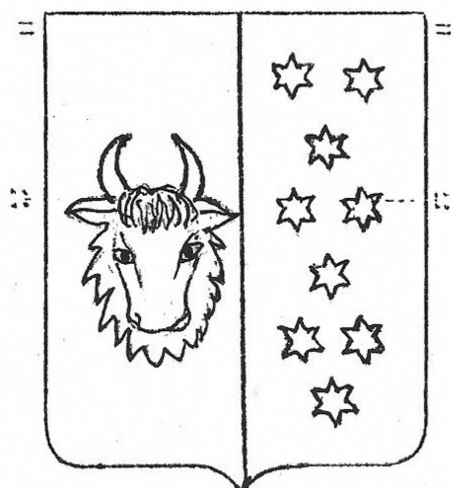

Fig. 11

Fig. 12

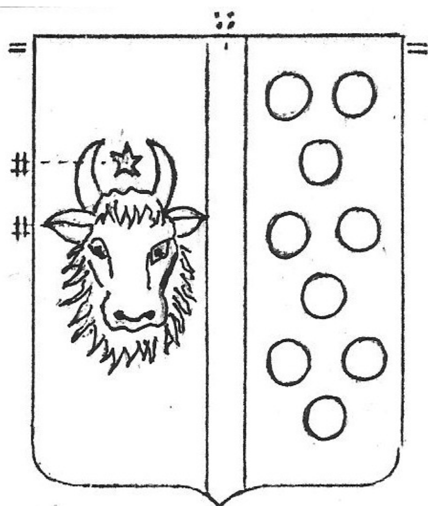

Fig. 13

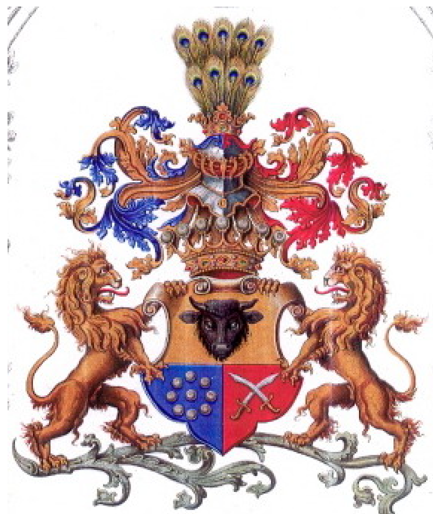

Fig. 14

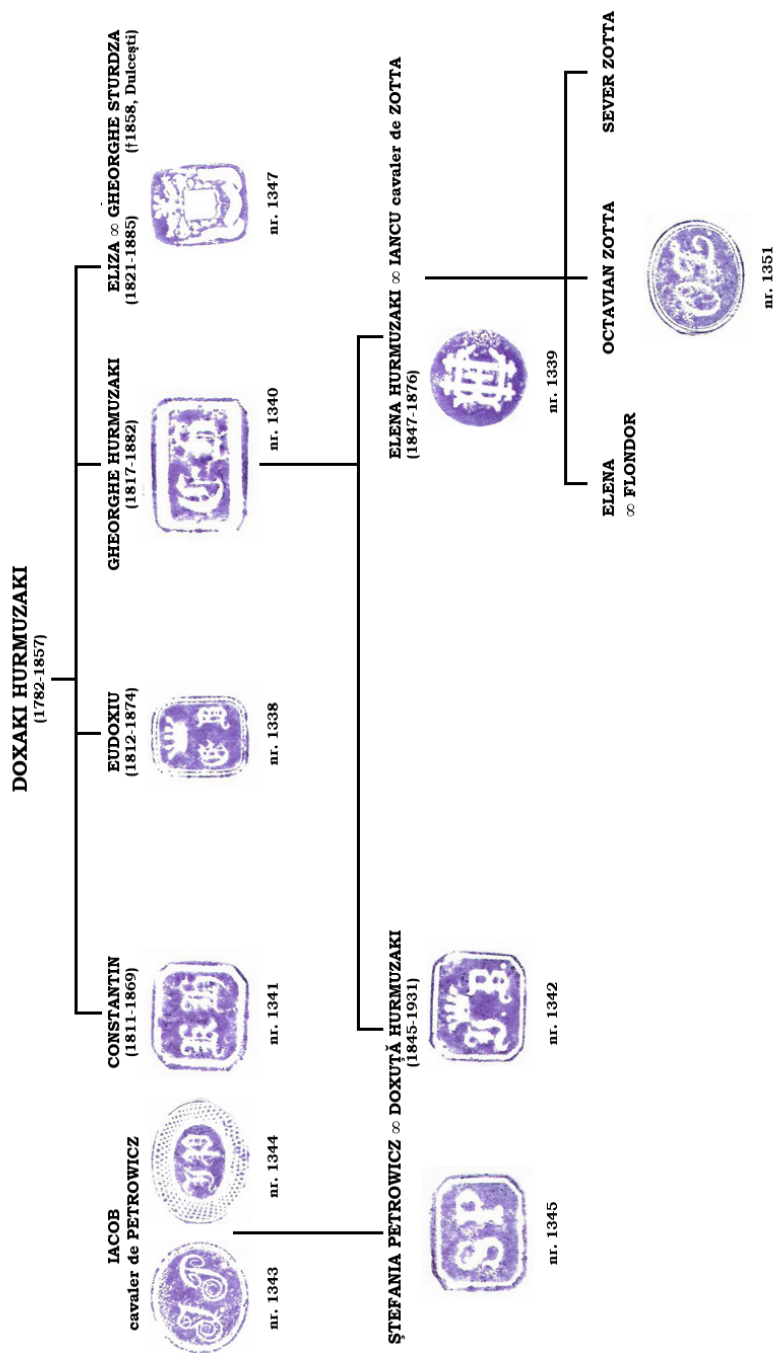
Fig. 15

Fig. 16

Fig. 17

DOXAKI HURMUZAKI
(1782-1857)
CONSTANTIN
(1811-1869)
nr. 1341
EUDOXIU
(1812-1874)
nr. 1338
GHEORGHE HURMUZAKI
(1817-1882)
nr. 1340
ELIZA ∞ GHEORGHE STURDZA
(1821-1885) (†1858, Dulcești)
nr. 1347
IACOB
cavaler de PETROWICZ
nr. 1343
nr. 1344
ŞTEFANIA PETROWICZ ∞ DOXUŢĂ HURMUZAKI
(1845-1931)
nr. 1345
nr. 1342
ELENA HURMUZAKI ∞ IANCU cavaler de ZOTTA
(1847-1876)
nr. 1339
ELENA
∞ FLONDOR
OCTAVIAN ZOTTA
SEVER ZOTTA
nr. 1351

BISERICI DIN CERNĂUȚI (ORAŞUL CERNĂUȚI LA 600 DE ANI)*

ILIE LUCEAC
(Cernăuți)

Alexandru I (1400-1432), supranumit cel Bun, domnul Țării Moldovei, era – ca cel mai mare fiu al lui Roman Muşat şi al Anastasiei, fiica lui Lațcu – succesorul necontestat al tronului Moldovei. I s-a spus „cel Bun” mai târziu, după moartea lui. La Grigore Ureche, în primul sfert al secolului al XVII-lea, întâlnim expresia „*Alexandru vodă cel Bătrân şi Bun*”. Nicolae Iorga este de părere cum că sensul de „*bunul*” înseamnă „*bunicul*”, adică „*bătrânul*”, iar Vasile Bogrea mizează pe sensul moral al acestei sintagme, care, cică, ar avea afinități cu vechea expresie românească „*oameni buni şi bătrâni*”. Cert este că singurul domn român cu această poreclă a fost Alexandru I muşatinul.

Letopisețele moldoveneşti din secolele XV-XVII menționează că Alexandru cel Bun a domnit „*32 de ani şi 8 luni*”, murind la 1 ianuarie 1432. Vechiul letopiseț anonim al Moldovei menționează că Alexandru cel Bun „*a fost îngropat în mănăstirea Bistrița, pe care o şi zidise el însuşi*”, înainte de 1407. Este primul domn din neamul Bogdăneştilor care rupe tradiția înmormântărilor domneşti în biserica episcopală Sfântul Nicolae din Rădăuți.

În timpul domniei sale îndelungate, toată grija domnitorului a fost îndreptată asupra organizării interne a principatului, şi în primul rând, a treburilor bisericeşti. Alexandru este acela care reuşeşte să stabilească reşedința de mitropolit la Suceava, unde în 1402, din îndemnul lui Iosif, fost episcop de Akkerman, izbuteşte să aducă de la Cetatea Albă (unde, după legendă, Ion, negustor din Trapezunt, a suferit martiriul), moaştele Sfântului Ioan cel Nou, acum patronul Bucovinei. Vechea biserică mitropolitană, care

* Textul a mai fost publicat, în forme uşor alterate, cu următoarele titluri: *Oraşul Cernăuți cu bisericile sale – la 600 de ani*, în „Glasul Bucovinei”, anul XV, nr. 2 (58), Cernăuți-Bucureşti, 2008, p. 7-35; *Biserici din Cernăuți*, în „Monumentul IX. Lucrările Simpozionului Național Monumentul – Tradiție şi viitor. Ediția a IX-a, Iaşi, 2007”, volum coordonat de Lucian-Valeriu Lefter şi Aurica Ichim, Iaşi, 2008, p. 59-83. La solicitarea expresă a autorului, publicăm acest material fără nici o intervenție editorială.

servea şi ca biserică de încoronare a domnilor, se mai păstrează şi astăzi sub numele de biserica Mirăuților. Ea a fost construită încă înainte de 1400, odată cu palatul domnesc învecinat, ale cărui ruine denotă folosirea aceluiaşi material de construcție ca şi la ridicarea bisericii. În această biserică s-au păstrat şi moaştele Sfântului Ioan cel Nou, până ce au fost strămutate în biserica mitropolitană a Sf. Gheorghe, reconstruită în 1522, unde se află şi azi. La mitropolia din Suceava, Alexandru întemeiase şi o şcoală pentru fiii de domni şi de boieri, cât şi alta pentru clerici, pe care o puse sub conducerea învățatului călugăr şi scriitor bisericesc Grigore Țamblac din Constantinopol.

O dată cu refacerea Mitropoliei, Alexandru înființează şi două episcopii, care erau subordonate mitropoliei din Suceava. Una dintre aceste două episcopii era la Rădăuți. Biserica episcopală era biserica Sf. Nicolae, existentă aici din vremea lui Bogdan I, ca biserică mănăstirească şi lăcaş de veci al domnilor şi care mai există şi azi, cu clădiri adăugate ulterior. Ea a rămas biserică episcopală până în perioada austriacă, când în 1782 episcopia din Rădăuți a fost strămutată la Cernăuți.

Între ctitoriile din Bucovina ale lui Alexandru trebuie menționată şi mănăstirea *Moldovița*, ridicată în 1401 pe râul cu acelaşi nume. Din timpul domniei lui Alexandru cel Bun datează şi cea mai veche ştire (1427) despre mănăstirea *Humor*. Alături de mănăstirea din Rădăuți, care a existat aici încă înainte de instaurarea episcopatului, şi de mănăstirea dominicanilor pe lângă episcopia din Siret, mănăstirile de la Moldovița şi Humor sunt cele mai vechi din Bucovina. Alexandru şi soția sa Maria au dăruit mănăstirii Moldovița o evanghelie de valoare, care a fost apoi vândută unui venețian, de la care a trecut în posesiunea bibliotecii Universității din Oxford. Ea a fost descoperită de A. Treboniu Laurian, care i-a semnalat-o lui Constantin Hurmuzaki, când acesta se ocupa în toamna anului 1855, cu ocazia unei vizite efectuate la biblioteca Universității din Oxford, de tratatul cu privire la statutul juridic al Principatelor, încheiat între Petru Şchiopul şi regina Angliei Elisabeta, la 27 august 1588.

Alexandru acorda o grijă deosebită promovării comerțului şi traficului. În documentul pe care l-a dat la 8 octombrie 1408 negustorilor din Liov, Suceava apare ca centru al întregului trafic comercial, ca loc de intrepozitare şi stație principală de vamă; alte stații de vamă sunt la Siret şi la Cernăuți (numite aici pentru prima oară) pe drumul comercial spre Liov, apoi la Moldovița, actuala localitate Vama pe drumul comercial spre Bistrița. Negustorii din Braşov obținură de asemenea un privilegiu de negoț, care le acorda pentru Suceava o vamă mai favorabilă decât celor din Liov.

Aşadar, la 8 octombrie 1408 voievodul Moldovei Alexandru cel Bun a emis la Suceava un *Privilegiu,* prin care comercianţii din Liow (Lemberg, astăzi Lvov) aveau dreptul să treacă cu mărfurile lor prin Cernăuţi. Acest *Privilegiu* stabilea o deschidere spre înflorirea economiei ţării, întrucât drumul moldovenesc care trecea pe la vadul cernăuţean al Prutului ducea de la Lvov spre Siret şi Suceava şi de acolo mai departe, spre Transilvania prin Baia, iar spre Braşov prin Ţara Românească, şi, respectiv, drumul care ducea spre sud, către Brăila, trecea prin Bacău şi Bârlad sau cel care ducea către Cetatea Albă.

Profesorul Alexandru Bocăneţu, referindu-se în 1933 la acest *Privilegiu* comercial, scria: „Negociatorii din partea Moldovei au fost cei mai pricepuţi dregători: Gheorghe, starostele de Cernăuţi, Vlad, pârcălabul din Siret, Mihail, pârcălabul din Dorohoi, Oană, vornicul Sucevei şi alţi doi boieri moldoveni; din partea polonilor au fost patru negustori de toate naţiile: Misko Kulikowski (probabil polon), Zimirstan Hans şi Hans Werst (germani) şi Rus Nikkios (grec sau armean) şi secretarul din Liow, Hans”[1].

Originalul acestui document se află astăzi la Muzeul de Stat de Istorie din Moscova. O copie a lui există şi la Cernăuţi, însă nu este accesibilă oricărui cercetător. Din fericire, informaţia o putem găsi în parte la istoricii Al. Bocăneţu, C. Loghin, T. Bălan, N. Iorga, I. Nistor, C. C. Giurescu, W. Schmidt. Chiar şi în surse ucrainene, unele mai vechi[2], altele recent apărute la Cernăuţi, se aminteşte despre Gramota lui Alexandru cel Bun de la 1408, referitoare la târgul Cernăuţilor. E adevărat că în culegerea colectivă *Bucovina, Istorycinyi naris (Bucovina, Schiţă istorică)*[3] se cam trece cu vederea importanţa faptului, nominalizându-se doar punctele de vamă Cernăuţi şi Hotin. Data însă este fixată: 8 octombrie 1408. Cert este că odată cu încheierea acestui *Privilegiu* comercial, şi nu a Gramotei, cum apare nominalizat documentul în unele publicaţii, numele oraşului Cernăuţi îşi face intrarea în istorie.

Prin urmare, anul acesta, în luna octombrie, oraşul Cernăuţi a marcat aniversarea a 600 de ani de la prima sa atestare documentară.

Cercetătorii care au scris despre istoria Cernăuţilor diferenţiază câteva etape de dezvoltare ale acestui oraş septentrional. Între 1359-1774

---

[1] Al. Bocăneţu, *Istoria oraşului Cernăuţi pe timpul Moldovei*, ediţia a II-a, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei”, 1933, p. 51.

[2] Gusar Iu. S., Rozumnâi S. M., *Cernivţi, Şcio? De? Iac?*, Fotoputivnic, Kiev, Mâsteţtvo, 1991, p. 25.

[3] *Bucovina, Istorycinyi naris (Bucovina, Schiţă istorică).* Culegere colectivă, coordonator V. M. Botuşanski, Cernivţi, Zelena Bucovyna, 1998, p. 31.

(415 ani) el a făcut parte din Moldova (Țara de Sus a Moldovei), ulterior numită de austrieci Bucovina. Din 1775 până în 1918 (143 ani) provincia s-a aflat sub stăpânirea Imperiului Habsburgic. Din 1918 până în 1940 şi, respectiv, din 1941 până în 1944, oraşul Cernăuți intra în componența Regatului României. Între 1940-1941 şi respectiv 1944-1991 (aproape 48 de ani) acest teritoriu s-a aflat în componența U.R.S.S. Începând din 1991, oraşul face parte din statul suveran Ucraina.

Până pe la anul 1500 Cernăuțiul se cota ca un punct vamal la trecătoarea peste râul Prut. Din această stațiune vamală s-a dezvoltat apoi târgul Cernăuților, aşezat mai întâi pe malul stâng al Prutului. În secolul al XVII-lea, pe timpul domniei lui Vasile Lupu (1634-1653), după ce Prutul îşi strămută albia mai spre nord, târgul Cernăuților se stabileşte definitiv pe malul drept al Prutului, unde se află şi azi. Localitatea Cernăuți a fost în decursul vremurilor adeseori centru de lupte şi de operații militare în războaiele domnitorilor Moldovei cu regii Poloniei, îndeosebi pentru posesiunea Pocuției. Astfel, în anul 1497, regele Poloniei Ioan Albert, porni cu oaste împotriva Moldovei. La Codrul Cosminului a fost însă bătut crunt de către Ştefan cel Mare. Rămăşițele oştirilor polone, trecând prin oraş, au jefuit trei zile de-a rândul târgul Cernăuților. Însă voievodul Ştefan le-a tăiat retragerea la vadul Prutului. Regele Ioan Albert abia a scăpat cu viață, retrăgându-se. În anul 1503 Ştefan cel Mare a mai trecut prin Cernăuți, în luptele sale ce le-a avut cu polonii pentru Pocuția. În anul 1509, pe timpul lui Bogdan cel Orb (1504-1517), fiul lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, polonii au ars Cernăuții şi alte târguri de la marginea Moldovei. Iar în timpul domniei lui Vasile Lupu, târgul Cernăuților a fost ars de tătari. Documentele atestă că între anii 1709 şi 1712, rămăşițele oştirilor regelui suedez Carol al XII-lea, învins de Petru cel Mare la Poltava, au staționat în mai multe rânduri la Cernăuți, iernând prin luncile Prutului. În 1738, ruşii şi cazacii au năvălit în Moldova, trecând prin Zastavna, Cernăuți şi Horecea. La Rarancea şi Stăuceni s-au dat luptele decisive între ruşi şi turci. Retrăgându-se peste Nistru, ruşii au luat cu ei o mulțime de prizonieri moldoveni. Atunci a fost silit să treacă în Rusia şi mitropolitul Moldovei Antonie Putneanul (1730-1739), care era originar din Cernăuți şi întemeiase în apropierea târgului schitul Horecea. După războiul ruso-turc din anii 1768-1774 şi retragerea trupelor ruseşti, nordul Moldovei a fost cedat austriecilor. Detaşamentele militare sub comanda generalului Gabriel Spléný von Miháldy au intrat în Cernăuți la 31 august 1774. De atunci Cernăuțiul a fost rânduit să fie capitala Moldovei de Sus.

La venirea austriecilor Cernăuțiul era încă un târg mic şi nu atât de bogat, din cauza multor războaie, jafuri, incendii şi distrugeri. Raza târgului începea cam de la gara principală de azi, se întindea apoi peste partea de nord a oraşului, cu vechiul cartier evreiesc, unde se afla piața centrală, şi ajungea spre sud până la biserica Sfânta Paraschiva, iar spre est, până la aşa numita Selişte, a cărei centru era biserica Sfântul Nicolae, construită în 1607, de boierul Stroescu, fost staroste de Cernăuți în acea perioadă. În cartierul Seliştea locuia pe vremea aceea compact populația românească. Sub austrieci, capitala Bucovinei s-a dezvoltat foarte repede, transformându-se într-un oraş cu aspect european. În anul 1783 şi respectiv 1786, Cernăuțiul a fost vizitat de către împăratul Austriei Iosif al II-lea, care a inițiat proiectul Bisericii romano-catolice din oraş. În anul 1828, Cernăuțiul a adăpostit timp de şapte zile alți doi împărați: Franz I al Austriei şi Aleksandru I al Rusiei, care urmau să se întrunească la Congresul „Sfintei Alianțe". Cu toate că în 1859 Cernăuțiul a mai suferit un incendiu masiv, la 1 septembrie 1866 oraşul întâlnea cu urale cea dintâi locomotivă şi, bineînțeles, calea ferată. Iar în 1875 s-a înființat Universitatea din Cernăuți, care era un cadou făcut bucovinenilor de către împăratul Franz Josef I, în cinstea zilei sale de naştere.

Soarta multiseculară, uneori dramatică, a oraşului s-a schimbat periodic în urma asupririlor, invaziilor, incendiilor, cunoscând atât bucuria victoriilor, cât şi tristețea vremurilor de restrişte. Ea s-a răsfrânt asupra aspectului său, făcându-l expresiv şi neasemuit. Au trebuit să treacă multe secole până când oraşul şi-a căpătat aspectul său original de astăzi, după care îl cunoaşte toată lumea. El apare în fața noastră somptuos şi enigmatic, cu străzile lui inconfundabile, casele şi monumentele arhitectonice, bisericile şi parcurile lui, trezind un sentiment de uimire, stimă, mândrie şi nostalgie în acelaşi timp. Printre edificiile cele mai frumoase ale oraşului se numără fosta Reşedință a mitropoliților Bucovinei, clădire somptuoasă, construită în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în stil mauro-bizantin, de renumitul arhitect ceh Iosif Hlavka, care a proiectat şi biserica armeano-catolică din Cernăuți. Primăria din Piața Centrală, Catedrala ortodoxă, bisericile cu turlele şi cupolele lor strălucitoare, muzeele, edificiul Teatrului dramatic, construit în 1905 de către arhitecții vienezi F. Fellner şi H. Helmer, fostul Palat cultural al românilor (astăzi casa ofițerilor), proiectat de arhitectul Horia Creangă, fosta Cameră de Comerț şi Meserii, unde funcționează în prezent Universitatea de Medicină, Filarmonica da stat, hotelurile, parcurile şi grădinile publice – toate acestea şi multe alte monumente arhitectonice de o strălucire deosebită vorbesc de la sine despre istoria acestui oraş, ce s-a aflat la periferia imperiilor şi la marginea țărilor

care l-au disputat şi revendicat pe parcursul anilor. Cu toate acestea, frumuseţea şi originalitatea lui din toate timpurile a făcut din el o „Vienă” în miniatură, unde şi astăzi în locurile publice sau la piaţă, pe lângă limba de stat ucraineană, mai poţi auzi vorbindu-se limbile rusă, română, germană sau poloneză. În prima jumătate a secolului al XX-lea oraşul era numit chiar „mica Vienă”, fiind comparat şi cu „micul Paris”, cum era numit Bucureştiul odinioară.

În paginile ce urmează nu vom insista asupra toponimului Cernăuţi, a aşezării geografice şi vetrei oraşului, a vechimii şi dezvoltării lui istorice. Nu vom vorbi nici despre populaţie, starea (înfăţişarea) socială, economie, industrie sau comerţ. Există atâtea surse de informaţie – enciclopedii, dicţionare şi lucrări consacrate istoriei oraşului, din care oricine se poate documenta. Mai ales că despre Cernăuţi au scris istorici, savanţi şi oameni de cultură, de la Nicolae Iorga, Ion G. Sbiera, R. Fr. Kaindl, F. A. Wickenhauser, Dimitre Onciul, Ion Nistor, Dimitrie Dan, Simeon Reli, Constantin Loghin, Arkady Jukovsky, Rudolf Wagner, Georg Drozdovsky până la istoricii din zilele noastre. Cernăuţiul este amintit în *Documentele Hurmuzaki*, în cronicile lui Ureche, Costin şi Neculce, în sintezele istorice de mai târziu.

E cunoscut, de asemenea, şi faptul că populaţia din Bucovina nu este şi nu a fost uniformă în ce priveşte originea etnică, începând chiar din primii ani după anexarea austriacă. Potrivit informaţiilor ce ni le furnizează documentele şi cronicarii, atât cei români, cât şi cei străini, prima populaţie a oraşului şi a judeţului, în general, a fost preponderent românească. De aceea tradiţia culturală a oraşului a fost şi rămâne foarte veche. Acest adevăr nu ar fi fost posibil, dacă nu ar fi existat un corolar cultural românesc, bazat pe tradiţie. Să ne amintim de rădăcinile cronicarilor Miron Costin şi Ioan Neculce, ale căror familii boiereşti îşi trăgeau originea de aici, din Bucovina.

În secolul al XIX-lea toţi reprezentanţii familiei Hurmuzaki au înţeles să continue şi să dezvolte această tradiţie spre cinstea şi folosul poporului român din Bucovina.

Aron Pumnul, fraţii Hurmuzaki şi atâţia alţii au creat aici un focar de ştiinţă, literatură şi simţire românească, încât nu se mai poate vorbi de Bucovina, de Cernăuţi, fără să amintim de familiile Zotta, Onciul, Flondor şi altele. Să nu uităm ce a însemnat pentru destinul istoriei româneşti din toate Principatele conacul de la Cernauca sau casa din Cernăuţi a Hurmuzăkeştilor.

Tot din spaţiul cultural bucovinean au pornit personalităţi ca Eugenie Hacman, Silvestru Morariu-Andrievici, Iraclie şi Ciprian Porumbescu, Mihai Eminescu, Epaminonda Bucevschi, Dimitre Onciul, Raimund Friedrich Kaindl, mai târziu, Iosef Schmidt, Viorica Ursuleac, Paul Celan,

Gregor von Rezzori, Grigore Nandriş, Olga Kobyleanska, Vladimir Trebici, Radu Grigorovici, Myhailo Ivasiuk şi mulți alții. Tradiția veche românească a fost întotdeauna foarte puternică în Bucovina, încât s-ar putea aborda o temă extrem de interesantă referitor la unele familii intelectuale de elită.

Oraşul Cernăuți nu mai adăposteşte astăzi descendenți din vechile familii boiereşti de altădată. Din păcate, nu mai ştim să existe cineva. O lume nouă, străină acelor tradiții vechi s-a aşezat în incinta lui, împingând la periferie elementul autohton. Dar, cum scrie profesorul Bocănețu în cartea sa despre Cernăuți, e bine s-o ştim cu toții, că „în acest oraş şi-n aceste locuri, noi nu suntem veneticii târzii în căutare de situații mai bune şi de foloase, ci noi am fost odată stăpânii acestor locuri [...], că înființarea şi înflorirea oraşului de odinioară prin noi s-a făcut. Viața istorică a Cernăuților începe de abia atunci când domnii Moldovei îşi întind spada lor ocrotitoare şi asupra acestor locuri”[4].

Aidoma vorbei poetului: „natura, vai, se năruie andante”, astăzi constatăm cu tristețe că din fosta strălucire de altădată a oraşului Cernăuți au mai rămas lăcaşurile de cult – bisericile şi mănăstirile, câteva „podoabe” arhitectonice vechi de mare valoare, care mai rezistă timpului, alături de amintirile înaintaşilor, aşternute pe hârtie.

Istoricii ne informează că pe la 1490 existau în târgul Cernăuților două biserici, cu câte un preot fiecare. Acestea, fiind din lemn, au ars peste ani.

Cea mai veche biserică ortodoxă a oraşului a fost *Biserica Sf. Nicolae*. Monument de arhitectură de pe timpul Moldovei feudale, ea a fost ridicată la 1607 de starostele de Cernăuți, boierul Stroescu, pe timpul domniei lui Simion Movilă.

La 1642 sunt amintiți părintele Ignat şi Gligorie diaconul ca martori într-un act de vânzare. Iată ce atestă documentele: „Costea Grama cu fiii vinde o *selişte* (sublinierea noastră) nepotului său Lupu Stroescu, pentru 200 de galbeni. «De la Troian până la Nistru». Marturi: Andrei Talpă, Pintilii Barboțchi, Isac Cocoranul, Isac «curierul domnesc din Cernăuți», Popa Ignat, Gligorie diacon, Ştefan Ungurean «der Alexa Piircsu mit 12 Bürgern», Toader Goian, Scrie Ionaşco”[5]. Deci cartierul unde a fost înălțată biserica se numea pe atunci Seliştea (astăzi masivul care se întinde şi de o parte şi de

[4] Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 9.

[5] N. Iorga, *Studii si documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, Bucureşti, 1903, p. 399; Al. Bocănețu în cartea sa *Istoria oraşului Cernăuți pe timpul Moldovei*, la p. 74, face următoarea notă: „Cernăuți, 20 Iunie 7150 (1642). Troian sunt şanțurile la Lențeşti, unde a învins Ştefan cel Mare pe poloni, după lupta din Codrul Cosminului”. Presupunem că de aici şi-a luat denumirea termenul, devenit toponim: Valul lui Troian (Traian).

alta a străzii Sahaidacnyi, cât şi cel din preajma ei, de pe strada Ruska, până la calea ferată). Biserica din Selişte a fost construită din lemn de stejar, acoperită cu şindrilă, sub formă de navă, fără turlă, reprezentând astfel tipul tradițional al vechilor biserici săteşti din Bucovina. Aşa a rămas întipărită în memoria înaintaşilor noştri, aşa o ținem minte şi noi.

Din însemnările prof. univ. Simeon Reli aflăm că temelia bisericii – din piatră – era mult adâncită în pământ, ea fiind ultima incintă religioasă ce mai rămăsese în mijlocul oraşului, pe locul unde a fost construită inițial, din vremea când acesta era parte integrantă a Țării Moldovei. În fața ei se afla o veche clopotniță, având clopotul afară, ancorat de stâlpi de zidărie, tip de construcție numit zvoniță. În decursul existenței sale seculare, a fost deseori reconstruită sau reparată, ultima dată în 1885, astfel că s-au şters urmele din primele începuturi ale ctitoriilor anterioare[6]. Referitor la restaurarea *Bisericii Sf. Nicolae*, găsim o informație şi la prof. Constantin Loghin. El scrie că această biserică „a fost refăcută în anul 1748 şi restaurată în 1779 şi 1885”[7].

Biserica Sf. Nicolae – o mărturie a vremurilor de altădată – nu mai există. În dimineața zilei de sâmbătă, 14 noiembrie 1992, în împrejurări acoperite de umbra misterului, această unică ctitorie moldovenească din Cernăuți a ars. Prezentăm în numărul de față trei imagini ale fostei biserici, din diferite timpuri, cu speranța că mulți dintre cernăuțeni îşi vor aduce încă o dată aminte câtă frumusețe, istorie şi poezie tăinuiau pridvorul de lemn şi icoanele pictate pe lemn care încă înfrumusețau naosul rusticei bisericuțe[8] prin anii ’60-’70 ai secolului trecut.

Această biserică a fost „reconstituită”, tot din lemn, de către autoritățile ucrainene, în 1996, însă are astăzi altă istorie decât cea a fostei biserici din Selişte. În unele publicații contemporane, fotografia bisericii apare cu următoarea inscripție: Biserica Sf. Nicolae „*a construit-o boierul*”[9]. Intenționat sau nu făcute, aceste inscripții alterează adevărul istoric, derutând cercetătorul neavizat care trebuie să ajungă la documentul sau sursa originală.

---

[6] Simeon Reli, *Călăuza monumentelor religioase-istorice din Eparhia Bucovinei*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1937, p. 26-27.

[7] C. Loghin, *Cernăuții*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1936, p. 54.

[8] Date mai amănunțite referitoare la împrejurările dispariției *Bisericii Sf. Nicolae* în 1992 vezi: Gh. Gorda, *Demagogia: armă a dezmoştenirii băştinaşilor*, în „Glasul Bucovinei”, 1/1994, p. 37-40 (cu o fotografie a ruinelor bisericii care a ars); Mircea Pahomi, *Biserica Sfântul Nicolae din Cernăuți*, în „Analele Bucovinei”, an. III, 1/1996, p. 71-73.

[9] Zirka Menzatiuk, *Bisericile noastre (Наші церкви)*, Soniaşnyk, Kyiv, 2002, p. 55.

În imediata apropiere a fostei biserici de lemn, Fondul Religionar al Bucovinei, prin grija mitropoliţilor Nectarie Cotlarciuc şi Visarion Puiu (1935-1940), s-a ridicat o frumoasă biserică din piatră şi cărămidă, păstrându-i-se hramul Sf. Nicolae. Ea a funcţionat şi în timpul puterii sovietice. După 1960, când sovieticii au închis *Catedrala* ortodoxă din Cernăuţi, episcopul Damian (1960-1964) a mutat catedrala la noua *Biserică Sf. Nicolae.* Mai târziu, episcopul Teodosie (1967-1972) renovează biserica, pe care a pictat-o ca pe o catedrală, construindu-i şi două paraclise noi, unul la etaj cu hramul *Sf. Ioan Botezătorul* şi altul la subsol, cu hramul *Sf. Teodosie al Cernigovului*. De asupra uşii de intrare în pronaosul Bisericii sunt gravate următoarele cuvinte: „Această sfântă biserică, cu hramul „Sf. Nicolae" din oraşul Cernăuţi începută în anul 1927 din dorinţa Mitropolitului Bucovinei Nectarie s-a zidit şi s-a terminat în anul 1939 în vremea domniei regelui Carol al II-lea al României, din râvna şi îndemnul Mitropolitului Visarion al Bucovinei, Hotinului şi Maramureşului cu cheltuiala Mitropoliei Bucovinei pentru îmbisericirea creştinilor din acest oraş în vecii vecilor. Amin". Sub aceste cuvinte urmează o altă inscripţie, în limba rusă, care datează din 1968. Ea este următoarea: „Сей святой храм – Святого Николая – Кафедральный собор в г. Черновцы обновлен трудами и усердием Преосвященнейшего Өеодосия, Епископа Черновицкого и Буковинского, соборного духовенства и верующих чад для славы Божией и спасения людей. 1968 год". (Acest sfânt lăcaş – Sfântul Nicolae – Biserica catedrală din oraşul Cernăuţi a fost renovat prin munca şi osârdia Înalt Prea Sfinţitului Teodosie, episcop al Cernăuţilor şi Bucovinei, a preoţimii soborniceşti şi a credincioşilor întru slava lui Dumnezeu şi mântuirea oamenilor. Anul 1968).

Concepţia arhitectonică a turlelor în formă de spirală ale noii *Biserici Sf. Nicolae* din Cernăuţi se aseamănă foarte mult cu cea de la *Biserica Curtea de Argeş*.

Pe timpul sovieticilor, la *Biserica Sf. Nicolae*, în paraclisul de la subsol puteai să auzi uneori şi câte o rugăciune în limba română. De aceea, la sărbătorile de Crăciun, de Bobotează şi mai ales de Paşte, mulţi dintre românii din Cernăuţi şi din apropierea oraşului se întâlneau aici la slujbele religioase.

În perioada interbelică, sub oblăduirea Mitropolitului Visarion Puiu, cu cheltuielile Fondului Religionar al Bucovinei s-a construit şi *Biserica Sfinţii Petru şi Pavel* din suburbia numită pe atunci Mănăstirişte. Pe placa instalată de asupra uşii din pridvorul de la intrarea în biserică găsim imprimat istoricul ei: „Această Sfântă Biserică cu hramul sfinţilor apostoli din suburbia Monastirişte oraşul Cernăuţi s-a zidit în vremea domniei

regelui Carol al II-lea al României din râvna şi îndemnul Mitropolitului Visarion al Bucovinei, Hotinului şi Maramureşului cu cheltuiala Mitropoliei Bucovinei şi cu truda protopresviterului Petre Popescu şi s-a sfințit în anul 1938 pentru îmbisericirea creştinilor din acest oraş în veci. Amin". Interiorul acestei biserici este foarte frumos. Acest lucru se poate vedea din reproducerile foto, care apar în numărul de față al revistei. Frescele care reprezintă sfinții de pe pereții naosului bisericii sunt cele originale. Biserica nu a mai cunoscut, se pare, o restaurare totală a interiorului ei, poate că au fost reînnoite foițele de aur cu care a fost împodobit iconostasul, – şi el de o frumusețe frapantă. În timpul de față Biserica *Sfinților Apostoli Petru şi Pavel* slujeşte drept biserică a Institutului Teologic Ortodox din Cernăuți, subordonat Mitropoliei Cernăuțiului şi Bucovinei. Clădirea Institutului Teologic Ortodox din Cernăuți se înalță chiar în curtea Bisericii *Sfinților Apostoli Petru şi Pavel*, alcătuind astfel un ansamblu arhitectural foarte reuşit şi plăcut ochiului şi tot atât de necesar spiritului creştin ortodox.

Referitor la istoria altei bisericuțe moldoveneşti, care a existat în Cernăuți la începutul secolului al XVIII-lea, Constantin Loghin scrie: „Pe locul de lângă «fântâna turcească», unde este astăzi o grădiniță împrejmuită, în care se celebrează sfințirea apei de Iordan, se ridica odată un dâmb înalt, iar în vârful lui sta *Biserica domnească.*

Ea a fost clădită din dărnicia voievodului Nicolae Mavrocordat (1709-1716) şi dăruită cu privilegii domneşti de fiii acestuia, Constantin şi Ioan. Tot aici se făcea sfințirea apei de Iordan. În anul 1779, această biserică a fost transportată la Şerăuții de Jos.

În 1783, în locul ei se ridică altă biserică, tot din lemn, cu hramul *Adormirii Maicii Domnului*. Şi această biserică a fost transportată în 1876 la Caliceanca"[10]. (Vezi reproducerea foto a *Bisericii Adormirii Maicii Domnului* după o pictură de Franz Xavier Knapp). Această biserică veche moldovenească din lemn, cu o clopotniță din piatră lângă ea, se găseşte şi astăzi la marginea suburbiei Caliceanca, pe strada Novouşițki, colț cu strada Zelena, imediat după cimitirul evreiesc din Cernăuți. Pe peretele exterior de lângă uşa de la intrare este o placă pe care sunt scrise cuvintele: „Церква Успіня Пресвятої Богородиці / Українська Радянська Соціалістична Республіка / Пам'ятник Архітектури / Успенська церква та дзвіниця / 1783. Охороняється державою / Пошкодження карається законом". (Biserica Adormirii Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu / Republica Sovietică Socialistă Ucraineană / Monument de Arhitectură / Biserica

[10] Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 48.

Adormirii Maicii Domnului şi clopotnița / 1783. Se află sub ocrotirea statului / Orice deteriorare se pedepseşte conform legii). Aşadar, această bisericuță din lemn era lăcaşul de închinăciune care se înălța pe dâmbul de lângă podul turcesc, pe care îl cunoaşte toată lumea din Cernăuți. Lângă Biserica *Adormirii Maicii Domnului*, pe locul unde se află ea astăzi, în 1991 a fost construită o fântână cu acoperiş din tablă. Ea a fost săpată de către familia Cuşniriuc din suburbia Roşa. Păcat că istoricii de astăzi nu amintesc nici de pictorul Franz Xavier Knapp, grație picturii căruia cunoaştem înfățişarea exterioară a Bisericii *Adormirea Maicii Domnului* şi nici de dania voievodului Nicolae Mavrocordat, prin mila căruia s-a construit inițial acest lăcaş de închinăciune, care nu întâmplător s-a numit şi *Biserica domnească*[11]. În schimb foarte insistent şi cu lipsă de documente se implementează ideea cum că voievodul Alexandru cel Bun şi-ar fi, chipurile, zidit fiica Tamara în peretele unei cetăți[12]. De la sine se naşte o întrebare simplă: oare cum a putut poporul să-şi numească voievodul cu apreciativul „cel Bun”, dacă legenda descoperită de unii specialişti de astăzi îl caracterizează într-o lumină atât de nefavorabilă?!

Biserica Sf. Treime a fost ridicată aproximativ la 1774 de episcopul de Rădăuți Dositei (Dosoftei) Herescu, împreună cu fratele său, Ilie Herescu, medelnicer, staroste de Cernăuți (1771-1773) şi cu soția acestuia, Ecaterina. *Biserica Sf. Treime*, care a slujit ca cea dintâi biserică episcopală, era o construcție din lemn, fără turlă, având alături de ea o clopotniță tot din lemn, ambele acoperite cu şindrilă, conform vechilor construcții româneşti din partea locului. Biserica se înălța în zona centrală a oraşului, pe o platformă înaltă, loc în care ulterior a fost amenajat terenul de sport al Şcolii Normale de băieți (astăzi Colegiul Pedagogic al Universității din Cernăuți) din fosta str. Mihai Eminescu (astăzi str. Gorki), colț cu fosta str. Sf. Treime (astăzi str. Hmelnițki). Este biserica care se găsea peste drum de una din gazdele lui Mihai Eminescu la Cernăuți, şi anume, casa birjarului Nicolai Țirțec. („Casa se afla peste drum de bisericuța de lemn Sf. Treime şi era a bisericii. Odăile ei slujiseră ca chilii pentru călugări şi erau, dar, foarte bune pentru a ține lume în gazdă, mai ales că o mare grădină cu plopi şi pomi roditori o înconjura” – G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, Chişinău,

---

[11] Oleksandr Masan, *Cu două sute de ani în urmă în Cernăuți erau 400 de proprietăți (Двісті років тому в Чернівцях було 400 домоволодінь)*, în „Doba”, nr. 20/600/, 22 mai 2008, p. 12.

[12] Valeria Ciornei, *Întemeietorul oraşului Cernăuți şi-a zidit fiica în peretele unei cetăți (Засновник Чернівців свою доньку замурував у стіну фортеці)*, în „Molodyi bukovyneț”, nr. 51, 8 mai 2008, p. 12.

Literatura artistică, 1989, p.75). „Cu reparațiile impuse de trecerea timpului, modesta biserică-catedrală a funcționat, liturghisindu-se slujbele arhierești, până la 1864, când slujbele au început să se țină în noua catedrală din Cernăuți. Biserica a mai dăinuit pe locul ei până la 9 noiembrie 1874, când, împreună cu clopotnița, au fost desfăcute şi mutate în forma lor originară în cimitirul din Clocucica, unde a rămas până în 1966, ca o relicvă sfântă a neamului românesc. În anul respectiv, modesta *Biserică Sf. Treime*, monument de arhitectură populară românească din secolul al XVIII-lea, a fost transportată la Muzeul de Artă ucraineană din Lvov, metamorfozată peste noapte din creație românească, în una ucraineană. Astfel dispar urmele prezenței românilor autohtoni din nordul Bucovinei"[13].

Pe timpul ocupației austriece, în Cernăuți mai existau două biserici moldovenești din lemn, care, mistuite de incendii, au dispărut cu timpul. Din păcate, nici la Wickenhauser, nici la Kaindl, nici măcar în volumul *Die österr.=ung. Monarchie in Wort und Bild*, Band *Bukowina*, Wien, 1899, nu găsim vreo fotografie sau stampă, din care am fi putut lua cunoştință cum au arătat aceste lăcaşuri de cult.

Pe locul unde astăzi se înalță *Biserica Sf. Paraschiva* se găsea din timpurile mai vechi o bisericuță de lemn. Nu ştim când a fost ridicată, dar ştim că dăinuia de prin secolul al XV-lea. E posibil să fi fost vreuna din bisericile despre care am vorbit mai sus că nu avem nici o ştire documentară despre ele, nici o fotografie, nici o reproducere prin cărțile mai vechi. Al. Bocănețu scrie, că un boier Leca, care pe la 1768 era deja mort, a construit *Biserica Sf. Paraschiva.* Informația pe care o dă prof. Bocănețu ne-o confirmă şi cea a istoricului Wickenhauser. El notează următoarele: „Popa Simion vinde episcopului Dosoftei de Rădăuți casa, cu grădina, pivnița de lemn şi fânațul de lângă biserica Sf. Paraschiva din Cernăuți (in der Stadt Cernäuz bei der Kirche des selingen Leca)"[14].

Din relatările profesorului Bocănețu aflăm în continuare că „biserica s-a ruinat cu timpul şi epitropii au reparat-o în anul 1779. Pe la 1832 Andrei Vasilovici, numit aşa după tatăl său Vasile după moda de atunci, paroh la Sf. Nicolae de aici, se purta cu gândul să zidească o biserică de piatră şi anume pe locul bisericii la care servea. Fiind însă *Biserica Sf. Paraschiva* în ruină, el se

[13] Mircea Pahomi, *Bisericile din Bucovina*, în „Analele Bucovinei", an. III, 2/1996, p. 399-400. Mai vezi: Mircea Lutic, *Episcopul Dositei Herescu – un ocrotitor al continuității româneşti în Bucovina înstrăinată*, în „Glasul Bucovinei", nr. 4/1994, p. 32-44.

[14] F. A. Wickenhauser, *Molda oder Beiträge zur Gescbichte der Moldau und Bukowina*, Czernowitz, Bd. I-IV, 1881–1890, vol. IV, p. 142.

decise a zidi biserica sa în locul acesteia. La 22 iulie 1843 s-au sfinţit temeliile. Averea întreagă a bunului şi piosului preot n-a ajuns pentru terminarea bisericii şi Fondul Religionar a contribuit şi el cu o sumă. În apropierea acestei biserici era vama, de aceea s-a şi numit *Biserica vămească*”[15].

Fondul Bisericesc din Bucovina, contribuind cu o sumă de bani, a încredinţat continuarea şi încheierea lucrărilor *Bisericii Sf. Paraschiva* arhitectului A. Pawlowski, care a conceput şi cele două turle, una mai zveltă peste pronaos şi alta mai mare, dar mai joasă, peste naos. Târnosirea bisericii s-a făcut cu mare solemnitate în anul 1862, ea fiind în acelaşi timp şi prima biserică ortodoxă din Cernăuţi zidită din cărămidă şi piatră. Până la acea dată, toate bisericile ortodoxe din capitala Bucovinei erau numai din lemn, cu excepţia *Mănăstirii Horecea.* Conform unui inventar de la 1843, care s-a păstrat în Arhivele de stat din Cernăuţi, la acea dată în biserică se păstra o *Evanghelie* de la 1723, un *Liturghier* de la 1758, o *Psaltire* de la 1766, un *Octoih* de la 1804 şi alte podoabe bisericeşti de preţ. Din toată bogăţia iniţială a bisericii a rămas un candelabru şi clopotul mare. În timpul puterii sovietice biserica a fost închisă şi transformată în depozit, apoi a fost folosită ca club de şah. Datorită strădaniilor părintelui Myhailo Kobla, în 1991 biserica a fost retrocedată cultului de către autorităţi. Începând cu data de 25 iunie 1992 *Biserica Sf. Paraschiva* este considerată biserică catedrală a creştinilor ortodocşi autocefali din Cernăuţi.

Cercetătorul Mircea Pahomi, referindu-se la situaţia actuală a acestei biserici, scria: „Biserica ortodoxă românească Sf. Paraschiva, considerată ca ocrotitoarea neamului moldav, a fost dăruită de către autorităţile ucrainene prin comitetul regional al partidului comunist[*] rutenilor de religie greco-catolică, care au declarat-o «loc naţional sfânt al ucrainenilor bucovineni»”[16]. Cele menţionate de d-nul Mircea Pahomi nu corespund realităţii. *Biserica Sf. Paraschiva*, ca şi „reconstituita” Biserică din lemn *Sf. Nicolae* aparţin astăzi Bisericii creştin-ortodoxe autocefale ucrainene. Serviciul divin în ea se oficiază numai în limba ucraineană şi se propagă o istorie falsă a acestor ctitorii, chipurile, întemeiate numai de ucraineni.

Populaţia din Cernăuţi de confesiune greco-catolică, unită, are lăcaşul său de cult, care s-a redeschis după prăbuşirea Uniunii Sovietice şi

---

[15] Al. Bocăneţu, *op. cit.*, p. 73.

[*] Menţionăm aici un detaliu: Comitetul regional al P.C.U.S. din Cernăuţi, ca şi P.C.U.S., ca structură, nu mai existau din august 1991, după puciul de la Moscova.

[16] Mircea Pahomi, *Vechi biserici ortodoxe moldoveneşti din oraşul Cernăuţi*, în „Analele Bucovinei”, an. III, 1/1996, p. 78.

proclamarea Statului independent ucrainean. Biserica greco-catolică cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*, situată în fosta str. Romană (astăzi str. Ruska, nr. 28), a fost ridicată între anii 1820-1821. Istoria ei este următoare. În 1814 boierul Tadeu Turcul a donat prin testament toată averea sa mobiliară şi imobiliară comunităţii greco-catolice din oraş. Din vânzarea acestor bunuri materiale s-a construit *Biserica greco-catolică*, care purta la început numele Sfântului Apostol Tadeu. Înfăţişarea ei iniţială avea însemnele unei arhitecturi clasice. Iconostasul era de o valoare reală. Însă biserica era mică şi neîncăpătoare pentru numărul de enoriaşi. De aceea, după 1918, biserica a fost mărită, adăugându-i-se o aripă nouă. La proiectul de reconstrucţie a ei a luat parte cunoscutul om de cultură şi activist public Volodimyr Zalozietski. Noua reconstrucţie a bisericii a fost realizată în stil baroc. O pictură policromă înfrumuseţează interiorul bisericii. Această biserică a fost renovată în ultimii ani de comunitatea greco-catolică a oraşului. Biserica *Adormirii Maicii Domnului* slujeşte astăzi ca Biserică catedrală a greco-catolicilor din Cernăuţi.

Mănăstirea de călugăriţe din Cernăuţi *Intrarea Maicii Domnului în Biserică* a fost construită cu binecuvântarea mitropolitului Bucovinei şi Dalmaţiei Vladimir de Repta în 1904. Pe frontispiciul uneia din clădirile din incinta mănăstirii sunt scrise cuvintele: „Sfânta Mănăstire de călugăriţe a fost deschisă cu binecuvântarea Mitropolitului Vladimir. Anul 1904”. Acest edificiu de cult a fost construit pe cheltuiala Fondului Religionar al Bucovinei, cumpărându-se iniţial un teren de 10.983 metri pătraţi de pe fosta stradă Egergasse (astăzi Bukovynska, 10), din teritoriul spitalului municipal. În 1926 obştea monahală se constituia din 16 oameni. Din 1925 duhovnic al mănăstirii era părintele Gheorghe Veligorschi. Până în 1952 numărul de măicuţe a ajuns la 35. În timpul puterii sovietice părintele duhovnic al mănăstirii a fost protoiereul Casian Bohatyreţ. Din toate maicile stareţe ale mănăstirii, una dintre cele mai inimoase a fost monahia Vera (fiica Anei Mighera), călugărită în 1922. Maica stareţă Vera a făcut foarte mult pentru sporirea avutului obştii monahale a mănăstirii cât şi pentru ocrotirea lăcaşului de închinăciune. Ea a închis ochii în 1954. La 20 iulie 1960 autorităţile sovietice au închis mănăstirea şi toate maicile au trecut la mănăstirea Hreşceatik. La 27 decembrie 1994 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ucrainene a hotărât redeschiderea Mănăstirii *Intrarea Maicii Domnului în Biserică*. Iar la 2 iulie 1998 s-a sfinţit piatra de temelie a Bisericii *Sfânta Treime* cu paraclisul de la subsol în cinstea cuviosului Ioan Kuşnik (în limba română Colibaşu). Se cuvin a fi spuse câteva cuvinte despre acest martir al credinţei creştin-ortodoxe. El s-a născut la

Constantinopol, în timpul împăratului Leo cel Mare, care a domnit între anii 457-476. Cuviosul Ioan Colibaşu a avut o soartă interesantă. Tatăl său, care se chema Eutropiu, era un om înstărit. Pe mama o chema Teodora. Dintre cei trei copii din această familie, Ioan era cel mai mic. El a hotărât să se dedice vieţii monahale. După mai mulţi ani petrecuţi în mănăstire, el s-a retras şi locuia foarte modest în preajma părinţilor săi, care nu-l mai recunoşteau însă îl ajutau des cu de-ale gurii, deoarece el îşi ducea viaţa ca un adevărat pustnic. Până la urmă, a ajuns să locuiască într-o colibă pe timp de iarnă (de aici vine şi numele Colibaşu). După adormirea lui în cele veşnice, el a fost recunoscut de părinţii săi după Biblia din care se ruga şi citea, ferecată în aur şi cu pietre scumpe, pe care i-au dăruit-o cândva chiar părinţii însăşi.

În 2007 s-a pictat altarul principal de la parterul Bisericii cu hramul *Sfânta Treime*. Lucrarea a fost făcută de pictorul bucovinean Ştefan Purici cu echipa sa. Pictura este realizată în stil bizantin. Pe pereţii altarului a fost aplicată tehnica tempera alsecco. S-a lucrat şi cu aplicarea foiţelor de aur. Iconostasul este din lemn de tei, lucrat şi el în tempera-ou şi foiţe de aur. Pe unul dintre registrele pictate este reprezentată *Liturghia îngerească*, motiv ce apare pentru prima dată în picturile bisericilor din nordul Bucovinei. În ansamblul lucrării realizate s-a respectat programul iconografic bizantin, ceea ce denotă încă o dată despre iscusinţa meşterilor pictori.

Suburbiile Cernăuţiului au şi ele bisericile lor istorice. La Roşa a existat biserica de lemn *Sfântul Mihail*, ridicată în 1768 de Constantin Ianoş, Constantin şi Lazar Grecu, Stanislau Grigoraş, Ion şi Vasile Zama[17]. Mutată mai târziu, prin 1905, „la Holm”, ea a mai funcţionat un timp. În prezent acest lăcaş vechi nu mai există. Biserica nouă de piatră din Roşa cu hramul *Arhanghelilor Mihail şi Gavril* a fost zidită în 1900. În preajma Bisericii se află şcoala medie generală nr. 10 din Roşa (Cernăuţi), înfiinţată la 1 decembrie 1816. Unul dintre întemeietorii ei a fost profesorul Simighinovici. Corpul clădirii noi a fost ridicat în 1970. În decembrie 2008, şcoala va sărbători cea de a 192-a aniversare. În ea au învăţat generaţii întregi de intelectuali români bucovineni.

Despre *Biserica Sf. Treime,* care în 1874 a fost strămutată din zona centrală a oraşului Cernăuţi lângă cimitirul din Clocucica, am vorbit mai sus. Reamintim doar că ea a înfrumuseţat suburbia Clocucica până la 1966, când a fost transportată definitiv din Bucovina.

---

[17] Despre istoricul acestei biserici vezi: Dimitrie Dan, *Biserica cea veche din Roşa*, în „Junimea literară”, 1926, nr. 1-2, p, 69-70.

Biserica din deal de la Horecea Urbană cu hramul *Înâlțarea Domnului* a fost construită în perioada dintre cele două războaie mondiale. Sub oblăduirea mitropolitului Bucovinei Visarion Puiu, în anii ’30 ai secolului al XX-lea şi cu banii Fondului Bisericesc al Mitropoliei Bucovinei au fost construite trei biserici româneşti în Cernăuți, dintre care două – în suburbiile Horecea Urbană şi Mănăstirişte şi una – în centrul oraşului, cea de pe strada Ruska, Biserica nouă *Sfântul Nicolae*.

În 1934 a fost pusă piatra de temelie a Bisericii de la Horecea Urbană *Înălțarea Domnului*. Gospodarul horecean Petre Ungureanu şi soția sa Domnica, cât şi cuscrii acestora, soții Melniciuc, au pus la dispoziție jumătate de hectar de pământ pe al cărui teritoriu s-a turnat temelia viitoarei biserici. În 1938 biserica a fost sfințită de către mitropolitul Visarion Puiu cu hramul *Înălțarea Domnului* (la Ispas). La târnosirea bisericii au lucrat meşteri din Argeş – tencuiala şi interiorul. Probabil şi pictura interioară a fost executată de maeştri tot din Argeş. În tot cazul, se ştie sigur un lucru: clopotele au fost aduse din Argeş. Tencuiala şi fațada interiorului se aseamănă cu cea a Bisericii seminariale din incinta fostei Reşedințe a mitropoliților Bucovinei. Iconostasul inițial era lucrat din stejar. Prin anii ’60 când biserica a fost transformată de sovietici în depozit de maşini, a dispărut şi frumosul iconostas, care, cică, a luat drumul Ivano-Frankivsk-ului. Au dispărut şi clopotele. Prin minune a rămas clopotul mare, care nu a putut fi demontat. În 1992 biserica a fost renovată şi redeschisă din nou. În timpul de față preotul paroh al acestei biserici este părintele Chiseliță. Această informație o avem de la gospodarul Nicolae Danciuc a lui Ilie, descendent din familia lui Dionisie Voronca, fost candidat în deputați în Dieta Bucovinei pe la începutul secolului al XX-lea.

Altă suburbie pitorească a Cernăuțiului – Horecea Mănăstire – are o biserică la marginea unui rest de pădure, pe înălțimea de pe malul drept al Prutului, în apropierea podului şi a şoselei ce duce spre Mahala, Boian şi Noua Suliță. *Biserica Sf. Gheorghe* din Horecea îşi are povestea ei aparte. Pe locul unde se ridică ea astăzi, la 1719 exista o sihăstrie, atestată de pe la 1712. Prin osârdia unuia dintre sihaştri, cu numele Antoniu, ajuns episcop de Rădăuți, mitropolit al Moldovei şi, ulterior, mitropolit în Rusia, la 1730 se ridică o biserică din lemn, cu câteva chilii. „În 1767 în locul bisericii de lemn s-a ridicat în piatră o mănăstire. Clădirea aceasta a fost ridicată prin îngrijirea egumenului din Horecea, Artemon... Sub stăpânirea austriacă mănăstirea şi-a pierdut multe din proprietăți şi, odată cu secularizarea

averilor mănăstireşti, a devenit biserică sătească"[18]. Documentele atestă că pentru construcţia acestei biserici a jertfit şi împărăteasa Ecaterina a II-a a Rusiei, cât şi voievodul Moldovei Alexandru Ghica. La 1768 Biserica a fost sfinţită de către Mitropolitul Moldovei Antonie. Ea are trei paraclise: cel mai important este cel de la parter, cu hramul *Naşterea Maicii Domnului*, cel cu hramul *Sfântul Gheorghe* la etajul întâi şi paraclisul de la etajul doi cu hramul *Sfintei Mucenici Varvara.* Aceste trei nivele au fiecare iconostasul lor. Unele icoane care împodobesc iconostasul sunt din biserica veche. Pe parcursul anilor, în această biserică s-a oficiat în limbile slavonă veche bisericească, în greacă şi română.

Astăzi Mănăstirea de călugări de la Horecea s-a reînfiinţat, revendicându-şi drepturile asupra imobilului, cât şi asupra unora din teritoriile sale. Stareţul mănăstirii este părintele arhimandrit Veniamin. Rugăciunile şi slujbele la biserica mănăstirii se fac astăzi în limbile slavonă veche bisericească şi română, enoriaşii fiind în majoritatea lor români.

După cum am mai menţionat, Biserica *Sf. Treime* din Cernăuţi a slujit ca biserică episcopală în Bucovina din 1774 până în 1864. Episcopul Daniil Vlahovici se adresează în 1792 autorităţilor imperiale de la Viena cerând aprobarea construirii unei noi biserici catedrale episcopale greco-orientale la Cernăuţi. Cu toate repetatele intervenţii din partea clerului bucovinean, abia la 15 iulie 1843 se aprobă hotărârea de a amplasa viitoarea catedrală în zona centrală a oraşului Cernăuţi. Piatra de temelie s-a pus la 15 iulie 1844, în cadrul unei mari ceremonii religioase, condusă de episcopul Eugenie Hacman.

Catedrala ortodoxă din Cernăuţi este o biserică somptuoasă, impunătoare, care domină oraşul. Ea se înalţă în mijlocul unei grădini mari, în centrul oraşului. Arhitectonic este concepută în stilul Renaşterii, cu cupole rotunde, după modelul catedralei Sf. Isac din Sankt-Petersburg, având hramul la *Pogorârea Sf. Duh.* Cu câţiva ani în urmă pe frontispiciul Catedralei se mai putea citi inscripţia românească cu litere chirilice aurite: „**Unuia în trei ipostasuri Dumnezeu. Anno Domini 1844**". Astăzi au rămas gravate doar literele latine: **A. D. 1844**.

Elaborarea proiectului şi conducerea tehnică a lucrărilor de construcţie au fost încredinţate inginerilor Marin şi Röll. Sfinţirea catedralei a avut loc la 5/17 iulie 1864 de către episcopul Eugenie Hacman, ctitorul Catedralei, al cărui monument din bronz în mărime naturală a fost instalat în faţa Catedralei la 12 martie 2006. Autorul monumentului este sculptorul cernăuţean Mykola Miroşnicenko.

[18] C. Loghin, *op. cit.*, p. 58.

Între anii 1893–1895, sub îndrumarea mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievici, *Catedrala* a fost renovată şi pictată de către pictorul vienez Carol Iobst.

Prin grija mitropolitului Bucovinei Visarion Puiu, în 1936, *Catedrala* a fost din nou restaurată, reîmprospătându-i-se şi pictura. Ea a fost resfinţită şi redată cultului la 29 noiembrie 1936.

În anul 1960, sovieticii au închis *Catedrala* din Cernăuţi. Localul ei a fost folosit un timp ca depozit de mărfuri, apoi muzeu de artizanat – ca dovadă, cât de repede se poate transforma sacrul în profan...

După 1987 *Catedrala* a intrat în reparaţii pentru a fi redată ulterior cultului ortodox. Din anii 1990-1991 ea îşi recapătă menirea esenţială, contribuind în continuare la menţinerea integrităţii Bisericii ortodoxe din Bucovina.

În fiecare duminică şi la alte sărbători de peste an, dangătul clopotelor *Catedralei* încearcă să reînvie în sufletul enoriaşilor cernăuţeni sentimentul aproape pierdut al credinţei în Dumnezeu. Aici vin în majoritate pentru a se închina şi românii din oraş, ca şi cei din împrejurimile lui. În timpul serviciului religios poţi să auzi şi câteva rugăciuni în limba română.

În 1782, Dositei Herescu, fiind numit episcop exempt al Bucovinei, a fost instalat în scaunul eparhial de la Cernăuţi. Administraţia militară a Bucovinei a fost nevoită să-i construiască în grabă o reşedinţă episcopală. Clădirea cu această menire, terminată la repezeală în 1783, avea un aspect sărăcăcios. Ea era compusă din încăperi mici şi joase, cu o mică capelă pardosită cu cărămida. Prinzând o ciupercă din cauza umezelii, în 1790 o parte din această clădire (vezi imaginea vechii reşedinţe episcopale) s-a prăbuşit, restul trebuind să fie dărâmată, aşa încât episcopii Dositei Herescu, Daniil Vlahovici, Isaia Baloşescu şi parţial Eugenie Hacman au fost nevoiţi să se mute în dese rânduri prin diferite case luate cu chirie şi total necorespunzătoare demnităţii postului pe care îl ocupau.

Cu toate plângerile şi rapoartele făcute de episcopul E. Hacman între anii 1851–1852 către administraţia din Lemberg (Lvov) şi Ministerul Cultelor din Viena, prin care P. S. S. arăta că mutarea episcopului dintr-o casă în alta este nedemnă, abia în 1860 Ministerul Cultelor emite un decret prin care este anunţat concursul pentru noul proiect ai reşedinţei. Acest concurs îl va câştiga renumitul arhitect ceh Iosif Hlavka (1831–1908), autorul Operei Imperiale (Hof-Oper), al Liceului academic, Bisericii Lazariţilor şi al Bisericii Sf. Ottomar din Viena, al Maternităţii din Praga, al bisericii din Köpfing (Austria de Sus) şi altele – cca. 140 de imobile diverse, cu o stilistică inconfundabilă.

Chiar „a doua zi după sfinţirea bisericii catedrale, anume la 6 iulie 1864, s-a aşezat temelia pentru noul *Palat mitropolitan* din Cernăuţi, care s-a terminat numai la 1882, în zilele mitropolitului Silvestru”[19].

Splendida clădire a Reşedinţei mitropoliţilor din Bucovina – unul dintre cele mai frumoase monumente arhitectonice din răsăritul Europei – mai bine de o sută de ani stă drept mărturie a bogăţiilor Bucovinei (piatra, o parte din marmoră şi alabastru din Carpaţii Bucovinei, mărgeanul, lemnul din pădurile Fondului Bisericesc de la Bilca şi Vicov – toate materiale din Bucovina, folosite la construcţia Palatului), a muncii şi talentului meşterilor români din partea locului.

Concepută în stil mauro-bizantin, după modelul palatului califilor mauri din Granada (Spania), cu ziduri roşii-cărămizii, având aspectul unei cetăţi medievale şi bogat decorată ca un castel spaniol, *Reşedinţa* se compune din trei clădiri distincte, aşezate în formă de careu. Primul corp, cel din stânga, dacă priveşti de la poarta de intrare, a fost finisat între anii 1866-1870.

Zugrăvirea interiorului, decorarea şi pictura lui a realizat-o pictorul vienez Carol Iobst în 1869. Acest corp cuprinde şi *Biserica seminarială* închinată *Sf. Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigore Teologul şi Ioan Gură de Aur*.

Imaginea *Bisericii seminariale* este imprimată pe coperta a 4-a a revistei noastre, aşa încât cititorul poate să-i admire frumuseţea ori de câte ori ţine în mână un număr al revistei „Glasul Bucovinei”.

În 1872 arhitectul Iosif Hlavka s-a îmbolnăvit grav şi a fost nevoit să se întoarcă la Viena. Lucrările celorlalte două corpuri au fost conduse în continuare de ajutorul său, inginerul Reinecke, şi, ulterior, de arhitectul din Cracovia Felix Ksiezarski. Terminarea lucrărilor a întârziat cu zece ani, faţă de termenul stabilit la început.

Catapetesmele celor două biserici ale *Reşedinţei mitropolitane* s-au terminat de pictat în 1880, fiind sfinţite de către mitropolitul Silvestru Morariu în ianuarie 1882.

Corpul din dreapta de la intrarea în *Reşedinţă* are un turn cu ceas. El a fost numit în trecut *Mănăstirea*, fiind destinat iniţial clerului monahal al capelei şi al Catedralei episcopale nou construite. Pictura decorativă a capelei a fost executată de pictorul Carol Iobst în colaborare cu profesorul vienez Johann Klein. Capela are hramul *Sf. Ioan Botezătorul*. Ulterior acest

[19] I. Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina şi a rostului ei naţional-cultural în viaţa românilor bucovineni*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1916, p. 63.

corp a fost numit *Presbiteriu*. În el a funcționat pe vremuri prima tipografie românească din Bucovina, întemeiată în 1882 de către mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici.

Clădirea principală a palatului este cea din mijloc. Aici au fost pe vremuri biroul secretariatului Mitropoliei, Salonul roşu şi Salonul albastru, Sălile de şedințe ale Consiliului eparhial şi celebra Sală sinodală sau aşa-zisa Sală de marmoră. Sala sinodală a devenit istorică prin faptul că aici s-a votat unirea Bucovinei cu Regatul României, în 28 noiembrie 1918.

Pictura interioară executată în sălile corpului central şi în Sala sinodală de meşterii români Epaminonda Bucevschi, E. Maximovici, Tr. Bărgăuan, cât şi de pictorul ceh Carol Swoboda, merită o descriere aparte. Păcat că nu s-au mai păstrat nici tablourile mitropoliților şi episcopilor în mărime naturală din Saloanele roşu şi albastru, nici cele 11 lucrări în frescă din Sala sinodală, nici renumita frescă[20] de pe porticul de deasupra uşii de intrare în corpul drept al *Reşedinței,* care simboliza artele frumoase protejate de mitropolitul Silvestru.

Astăzi fosta *Reşedință mitropolitană* înglobează patru dintre facultățile Universității cernăuțene: Facultatea de Filologie (ucraineană şi română), Facultatea de Teologie, Facultatea de Limbi Străine şi Facultatea de Geografie.

Celelalte comunități confesionale din Cernăuți au şi ele bisericile şi casele lor de rugăciuni.

Comunitatea evreiască avea în Cernăuți o casă de rugăciuni încă de pe la începutul secolului al XVIII-lea. La 1770 ruşii au distrus-o. Constantin Loghin scrie că „între 1820–1845, evreii au început să-şi reclădească vechea sinagogă. Afară de aceasta, mai sunt numeroase sinagogi în diferite puncte ale oraşului. Încăpătorul *Templu izraelit* a fost ridicat între 1872-1877 şi e construit în stil mauric, după planurile arhitectului Iulian cav. de Zachariewicz din Leov”[21]. La început, templul avea trei nivele. Intrarea era înfrumusețată de o arcadă monumentală, care imprima templului o prestanță deosebită. Pereții laterali erau împodobiți cu geamuri enorme care aveau forma unei potcoave ornamentate. Pe partea centrală a acoperişului se înălța cupola, care nu mai există astăzi. Iar pilaştrii care înconjurau perimetrul lateral al

---

[20] Vezi imaginea cu fresca amintită şi istoricul ei: Ilie Luceac, *Un pictor bucovinean: Epaminonda Bucevschi*, în „Glasul Bucovinei”, nr. 2/1994, p. 29; Idem, *Unele considerații cu privire la originea familiei pictorului Epaminonda A. Bucevschi*, în „Glasul Bucovinei”, nr. 3 (7), 1995, p. 29.

[21] C. Loghin, *op. cit.*, p. 62.

acoperişului erau înfrumusețați cu minarete în miniatură care armonizau în ansamblu cu cupola centrală. Înălțimea inițială a templului cu tot cu cupolă atingea 39 de metri.

În timpul celui de al doilea război mondial nemții şi sovieticii au încercat să distrugă Templul izraelit, însă nu au reuşit. Bineînțeles că bombardamentele au distrus cupola centrală şi aspectul exterior al templului. Înfățișarea lui actuală nu mai este aşa cum arăta ea inițial. Lipseşte cupola şi pilaştrii cu ornamentele arhitectonice neomauritane de la acoperiş care imprimau clădirii o eleganță splendidă. În 1959 templul a fost reconstruit şi transformat în cinematograf, destinație, din păcate, pe care o are şi în ziua de astăzi.

Tot profesorul C. Loghin scrie că „cei dintâi catolici au venit la Cernăuți odată cu cele dintâi trupe austriece. De aceea serviciul divin catolic era lăsat în seama preoților militari şi se făcea într-o capelă de lemn care se afla pe locul vizavi de biserica de azi, unde se află o cruce [astăzi nu mai există această cruce, n.n. I. L.]. Mai târziu, Iosif al II-lea a dat ordin să se ridice o biserică romano-catolică, pentru care statul a pus la dispoziție terenul de lângă comenduirea pieței de azi. Construcția ce s-a ridicat s-a prăbuşit de mai multe ori, până ce actuala biserică romano-catolică a putut fi sfințită în 1814. Turnul acestei biserici, fiind mistuit de un incendiu în 1866, a fost refăcut şi schimbat în forma de astăzi”[22]. În zilele noastre, Biserica romano-catolică *Înălțarea Dreptmăritoarei Cruci* are un turn asemenea cu cel despre care aminteşte C. Loghin. Trebuie să menționăm că pentru comunitatea romano-catolică din oraşul Cernăuți anul 2008 este un an jubiliar. Comunitatea va marca cea de a 230-ea aniversare a instituirii ei. După cum am menționat mai sus, documentele istorice mărturisesc că la 1778 în Cernăuți se înălța deja o biserică romano-catolică. Construită din lemn, acest lăcaş de cult a fost prototipul Bisericii din piatră *Înălțarea Dreptmăritoarei Cruci*, care se află astăzi în oraşul nostru. Construcția bisericii s-a realizat conform planurilor inginerului Tenikors. Potrivit cronicii *Istoria bisericii romano-catolice din Cernăuți*, semnată de prelatul Frantischek Kraiewski, regretatul paroh al bisericii „administrația de atunci a oraşului a antrenat soldații austrieci de confesiune romano-catolică la construcția bisericii. O comunitate catolică monolită încă nu exista pe vremea aceea în Cernăuți. Prima biserică papistaşă construită din lemn, care avea şi un turn, se înălța pe platoul din fața bisericii romano-catolice actuale.

[22] *Ibidem*, p. 59-60.

Serviciul divin era oficiat de un capelan militar”[23]. Aşadar, anul 1778 poate fi considerat ca fiind începutul istoriei comunităţii romano-catolice din capitala Bucovinei. Primul decan al parohiei catolice din Cernăuţi a fost capelanul Wenzel Kristoff Kekert. Documentele istorice amintesc despre vizita din 1786 întreprinsă de împăratul Iosif al II-lea la Cernăuţi[24]. El ar fi ales locul unde trebuia să fie târnosită biserica romano-catolică din piatră, a cărei construcţie a durat circa 30 de ani. La sfârşitul lunii februarie 2008, Biserica *Înălţarea Dreptei Cruci (Înălţarea Dreptmăritoarei Cruci)* s-a învrednicit să aibă în incinta ei, pentru o perioadă scurtă de timp, una din relicvele lumii creştine – copia sfinţită a Giulgiului de la Torino, pelerina, în care, potrivit legendei, a fost înfăşurat trupul Mântuitorului. La festivităţile de închinare în faţa acestui odor sfânt a fost prezent în Cernăuţi şi arhiepiscopul-coauditor al Arhidiecezei romano-catolice din Lvov, Mecislav Mokschytzki, secretar al fericitului întru pomenire suveran pontif papa Ioan Paul al II-lea, cât şi a celui actual – papa Benedict al XVI-lea. E salutabil faptul că în incinta Bisericii romano-catolice au loc în ultimul timp recitaluri de orgă, concerte ale unor solişti vocali sau ale corului Bisericii romano-catolice, unde pot fi audiate lucrări de I. S. Bach, C. Saint-Saëns, W. A. Mozart, I. Sonevyţki etc.

Altă biserică romano-catolică din Cernăuţi, care anul acesta împlineşte 100 de ani de când a fost târnosită, este *Biserica Sfântul Antoniu*, de pe strada Nikitin, nr. 31. Biserica *Sfântul Antoniu* a fost construită pe cheltuiala feroviarilor din partea locului. Orăşenii au dorit să aibă în partea pe atunci periferică a oraşului un lăcaş de cult. Astfel biserica a fost construită în cinstea jubileului împăratului Franz Josef I pentru credincioşii romano- şi greco-catolici. La 25 iulie 1904 feroviarii din Cernăuţi au organizat un comitet de conducere al construcţiei. În 1908 enoriaşii romano-catolici aveau colectate 22.322 coroane. Credincioşii papistaşi adăugau bani peşin sau materiale de construcţie, aşa încât biserica a fost construită în 1908 pe cheltuielile comunităţii romano-catolice din Cernăuţi. Anul acesta biserica împlineşte 100 de ani de când a fost construită. Pe frontispiciul ei sunt gravate literele: ANNO DOMINI 1904. Astăzi această biserică funcţionează.

Armenii catolici, care nu mai sunt astăzi la Cernăuţi, îşi aveau *Biserica armeano-catolică*, ridicată între 1869-1875, după planurile aceluiaşi

[23] Volodymir Botiuk, *Romano-catolicii din Cernăuţi – la 230 de ani*, în „Doba”, nr. 13 (593), 27 martie 2008, p. 4.

[24] Moriz Bermann, *Maria Theresia und Kaiser Iosef II. in ihren Leben und Wirken*, Wien. Pest. Leipzig A. Hartleben’s Verlag, 1881.

arhitect I. Hlavka, care a construit Reşedinţa mitropolitană. La începutul anilor ’70 ai secolului al XIX-lea comunitatea armeano-catolică din Cernăuţi a hotărât construcţia acestei biserici. A fost format un comitet în frunte cu primarul de atunci al oraşului Iacob cavaler de Petrowicz. Este una din cele mai frumoase construcţii din Cernăuţi, în stil gotic-bizantin. În 1940 comunitatea armeană a părăsit Cernăuţiul şi biserica a fost închisă.

În anii ’90 frumoasa clădire a *Bisericii armene* – după ce a slujit în vremea sovieticilor ca depozit de filme – a fost restaurată în interior şi transformată în Sală de orgă. Biserica are o acustică foarte bună. În prezent în incinta ei cu loc concerte de orgă, susţinute de artiştii din ţară, cât şi din străinătate. Impunătoarea orgă instalată în Biserica armeano-catolică a fost confecţionată de firma „Riger-Kloss” de la Praha, special pentru Sala de orgă din Cernăuţi.

O comunitate armeană nu mai există la Cernăuţi, ca şi *protestanţii*, de altfel, care au fost în toate timpurile mai puţini la număr decât catolicii. Şi ei au venit în Cernăuţi după anexarea de la 1775. La început, pe la 1797, o mică comunitate evanghelică îşi ţinea ritualul religios în case particulare. Abia după ridicarea noii biserici catolice (1814), protestanţii au cumpărat vechea biserică romano-catolică de lemn care se înălţa la colţul străzilor Şkilna şi Principală de astăzi, aşezând-o pe actuala stradă a Universităţii, pe locul unde mai târziu a fost construită casa pastorului evangelic. Prin anii 1815-1817, acest teren a fost dat de către administraţia oraşului comunităţii evangheliste-luterane în scopul satisfacerii necesităţilor de cult.

Aşa cum biserica de lemn sta să se prăbuşească, „protestanţii clădesc în 1847, după planul arhitectului I. Engels, o nouă biserică evangelică, terminată în 1849”[25]. Iar în 1852 a fost construită casa pastorului, alături de biserică.

Biserica evangelică nu mai are astăzi forma exterioară pe care a avut-o iniţial. A rămas clădirea fără turn, cu două nivele, care în timpul puterii sovietice a avut altă destinaţie. În 1941, în incinta clădirii, care a suferit şi modificări interioare, se găsea arhiva regională a NKVD-KGB. În 1960 s-a început a aplica proiectul de reconstrucţie a clădirii, care a devenit ulterior Casa tehnicii, mai târziu Casă de propagandă tehnico-ştiinţifică. Însă, ca prin minune, reconstrucţia din anii ’60 ai secolului trecut nu a deformat aspectul iniţial, de bază, al clădirii, încât ea a putut fi retrocedată cultului, recăpătându-şi destinaţia de Biserică evangelică. Odată cu instituirea Statului suveran ucrainean, comunitatea creştină evanghelică a trecut de pe strada Horihivska, 32, din suburbia Roşa, în vechea Biserică

[25] C. Loghin, *op. cit.*, p. 62.

evangelică de pe strada Universităţii, nr. 23, astfel că prin 1991 s-au început a oficia slujbele religioase.

Biserica iezuită *Sfânta între sfinte inimi a lui Isus* din Cernăuţi a fost ridicată între anii 1891–1894. De fapt iezuiţii au venit la Cernăuţi ca misionari creştini în 1820. Pe fosta stradă Gartengasse, adică în apropierea Grădinii Publice (astăzi Parcul Şevcenko) locuia Arhiepiscopul din Varşovia Zigmund Felinski. În casa lui s-a organizat o capelă, unde venea să se roage obştea iezuită. Locul pentru închinăciune fiind foarte mic, catolicii îşi doreau o biserică spaţioasă. În 1867, după cum bine se ştie, a fost adoptată noua Constituţie dualistă a Imperiului. În această perioadă prelatul polonez Jan Badeny a blagoslovit ideea construcţiei unei biserici, după planul arhitectului J. Leitzner. Ea a fost concepută în stil neogotic, fiind o construcţie unică din capitala Bucovinei. Turnul din faţă, care parcă ţâşneşte în înălţimi, are la baza lui o coroană împărătească simbolică, frumos ornamentată arhitectonic, formând astfel împreună cu faţada un tot întreg, de la temelia bisericii până la crucea din vârful ei. Biserica iezuită a fost construită într-un timp record, fiind sfinţită la 25 octombrie 1894. Devizul financiar a atins suma de 208 mii florini. Biserica a supravieţuit celor două războaie mondiale. Însă în 1944 puterea sovietică l-a ridicat pe ultimul pastor al comunităţii iezuite din Cernăuţi, Wladislaw Kumirovicz, deportându-l în Siberia. În felul acesta biserica a fost închisă. Toate bogăţiile şi podoabele bisericii iezuite au fost înstrăinate în 1963. De menţionat că în biserica iezuită era instalat şi funcţiona una din cele mai bune şi mai scumpe orgi din Europa[26]. Tuburile instrumentului erau de aramă. Au dispărut frescele şi vitraliile care împodobeau pereţii laterali şi geamurile. Un alt lucru de preţ şi foarte scump a fost ceasul care era instalat în turnul bisericii. Confecţionat de meşterii din Praga, el împodobea turnul bisericii, însă au dispărut icoana Maicii Domnului şi tăbliţele de argint care erau instalate în jurul lui. Pe aceste tăbliţe era gravat în poloneză şi germană următorul text: „Fiecare oră şi fiecare minut sunt închinate Slavei lui Dumnezeu. Întru mulţumirea de întotdeauna şi în vecii vecilor”.

Astăzi există un comitet parafial al bisericii iezuite, în frunte cu Inna Keller, care este doctorandă a Universităţii Catolice de la Lublin. Acest comitet luptă pentru retrocedarea bisericii cultului la care aparţine. Potrivit afirmaţiilor Innei Keller, în 1963, puterea sovietică a transformat acest locaş

---

[26] Valeria Ciornei, *În biserica iezuită a existat o orgă scumpă cu tuburi de aramă (В єзуїтському костелі був дорогий орган із мідними трубами)*, în „Misto” supliment la ziarul „Molodyi bukovyneţ”, din 1 mai 2008, p. 6.

de cult în sediul Arhivei de stat a regiunii Cernăuți. Toate sculpturile, icoanele, odoarele şi cărțile bisericeşti au fost transferate bisericii romano-catolice, unde o parte din ele se păstrează până astăzi.

Turnul bisericii *Inima lui Isus* – ca o mantie de călugăr din Ordinul lui Ignațiu de Loyola – străjuieşte şi astăzi, aidoma unui „ochi de pază”, peste împrejurimile oraşului – şi la propriu şi la figurat. La propriu – fiindcă este de o înălțime impresionantă, încât abia se vede pe timp de ceață. La figurat – fiindcă în interiorul austerei biserici, cu scări laterale înguste, în formă de spirală, construite din piatră, sunt depozitate încă şi până astăzi Arhivele Statului, unde istoria Bucovinei şi a oraşului Cernăuți este ferecată în lanțuri, şi se drămuieşte pe felii, cu meticulozitate, nu oricui, ca nu cumva documentele româneşti să vadă lumina zilei.

Fig. 1. Fosta Biserică Sfãntul Nicolae
(cum a arătat ea până la incendiu) şi zvoniţa

Fig. 2. Biserica Sfântul Nicolae „reconstituită" după 1996

Fig. 3. Zvonița care s-a păstrat până astăzi în forma ei inițială

Fig. 4. Biserica nouă Sfântul Nicolae

Fig. 5. Biserica Sfinții Apostoli Petru şi Pavel

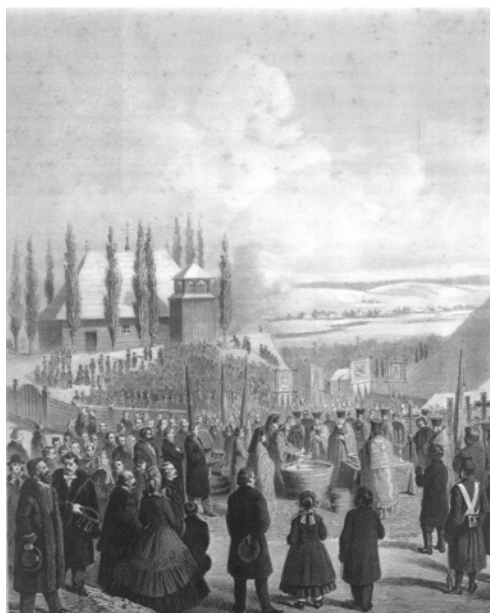

Fig. 6. Fosta Biserică cu hramul Adormirii Maicii Domnului
(Biserica domnească) – astăzi nu mai există
(Sfințirea apei de Iordan – pictură de Franz Xavier Knapp, sec. XIX)

Fig. 7. Biserica Sfânta Paraschiva

Fig. 8. Biserica greco-catolică Adormirea Maicii Domnului

Fig. 9. Biserica Sfânta Treime a Mănăstirii de călugărițe din Cernăuți

Fig. 10. Biserica din suburbia Roşa cu hramul Arhanghelii Mihail şi Gavril

Fig. 11. Biserica Înălțarea Domnului de la Horecea Urbană

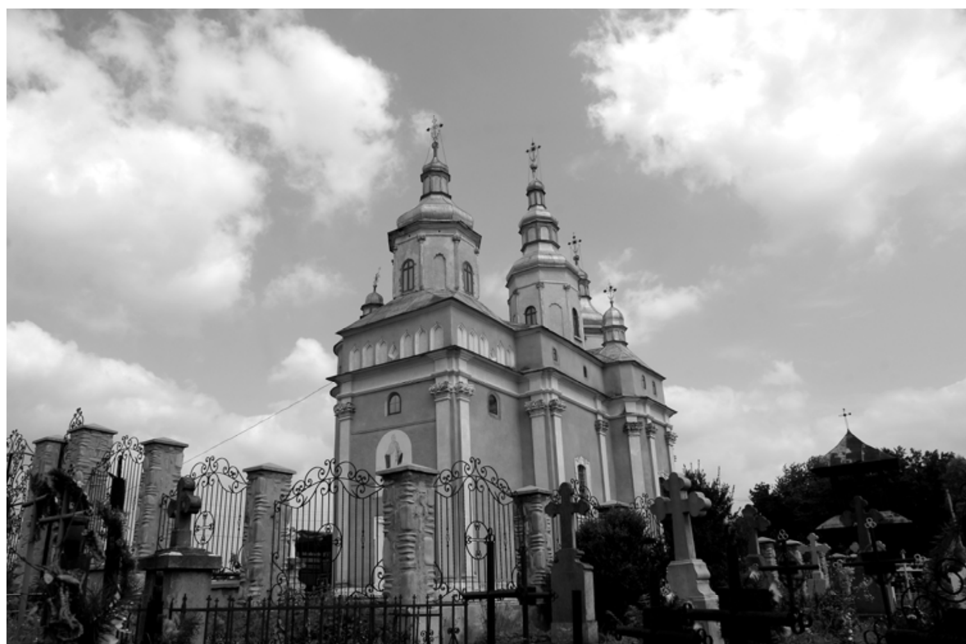

Fig. 12. Biserica Sfântul Gheorghe a Mănăstirii de călugări de la Horecea Mănăstire

Fig. 13. Catedrala ortodoxă din Cernăuți
cu hramul Pogorârea Sfântului Duh

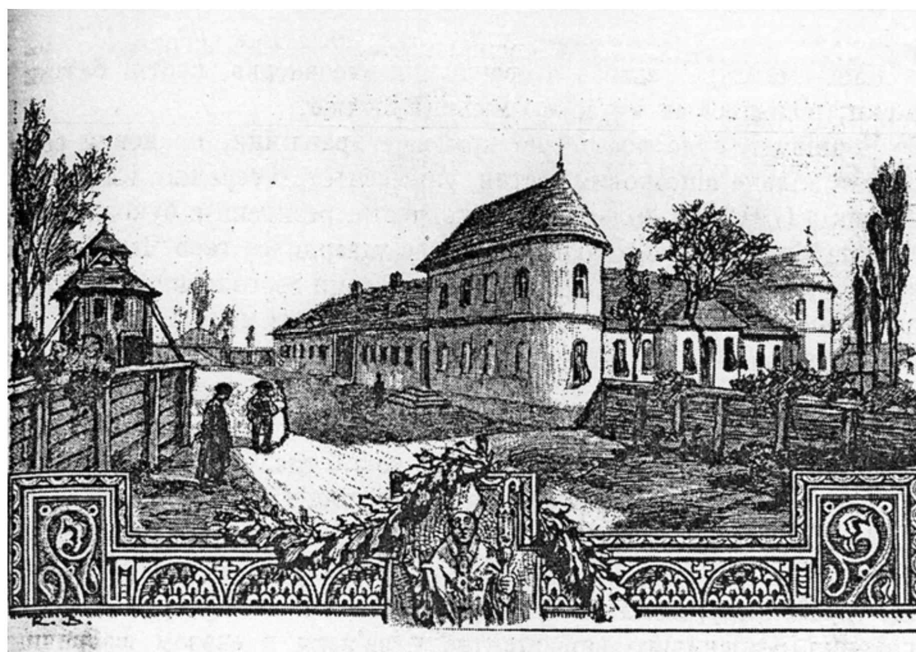

Fig. 14. Fostul vechi Palat al Reşedinței episcopale din Cernăuți

Fig. 15. Fosta Reşedinţă Mitropolitană din Cernăuţi
(astăzi corpul administrativ al Universităţii din Cernăuţi)

Fig. 16. Biserica seminarială Sfinţii Trei Ierarhi,
Vasile cel Mare, Grigore Teologul şi Ioan Gură de Aur

Fig. 17. Biserica romano-catolică Înălțarea Dreptmăritoarei Cruci

Fig. 18. Biserica romano-catolică Sfântul Antoniu

Fig. 19. Biserica armeano-catolică

Fig. 20. Biserica evangelică

Fig. 21. Biserica iezuită Sfânta între sfinte inimi a lui Isus

Fig. 22. Templul izraelit din Cernăuți (aşa cum a arătat inițial)

GRIGORE ALEXANDRU GHICA ŞI BUCOVINA (1849-1856)

CODRIN MURARIU
(Iaşi)

Alegerea tratării unui subiect legat de relaţiile lui Grigore Alexandru Ghica, în calitatea sa de domnitor al Moldovei, cu Bucovina, nu este o decizie întâmplătoare. După o serioasă activitate de cercetare şi documentare, credem că putem vorbi de o oarecare insuficienţă în abordarea temei respective. Pe de altă parte, o invitaţie la analiză, oricât de sumară, a unui aspect de istorie modernă românească ce are ca elemente definitorii numele de Grigore Alexandru Ghica şi cel de Bucovina, a fost generată şi de interesanta, dar tragica similitudine cu domnitorul asasinat la 1 octombrie 1777.

Anul accederii lui Grigore Alexandru Ghica la tronul Moldovei a coincis cu o importantă schimbare a statutului *de jure* al Bucovinei. Sub impactul mişcărilor revoluţionare din 1848, dar şi datorită implicării liderilor români din această zonă, adunarea constituantă de la Kremsier a votat, la 4 martie 1849, noua constituţie a Imperiului Austriac. Prin stipulaţiile sale, Bucovina devenea o „ţară de coroană ereditară”, fiind despărţită de Galiţia şi proclamată ducat[1]. Interesant ne apare faptul că stema Bucovinei (capul de bour cu o stea între coarne)[2], însemna o recunoaştere a apartenenţei istorice a acestei provincii la principatul Moldovei.

Câteva luni mai târziu, prin numirea lui Grigore Alexandru Ghica ca domnitor al Moldovei, apăreau noi speranţe în direcţia afirmării aspiraţiilor naţionale româneşti. În suplimentul numărului din 17/29 iunie 1849, gazeta „Bucovina” semnala desemnarea noului domnitor prin următoarele consideraţii: „În sfârşit ne agiunse ştirea sigură că hatmanul Grigorie Al. Ghica, fiul venerabilului şi mult estimatului logofât Alecu Ghica se numi principe al Moldovei. Caracterul uman a D. Gr. Ghica, probitatea sa şi patriotismul cel cunoscut vă pot garanta că alegerea aceasta a fost salutată cu aplaos, nu

---

[1] Ioan Cocuz, Dumitru Cucu, *Băncile şi creditul funciar românesc în Bucovina (1840-1918)*, Suceava, 1999, p. 14.

[2] Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*, Bucureşti, 1993, p. 52.

numai de moldovenii cei adevăraţi patrioţi, dar chiar şi de străini. Noi îi dorim, din toată inima, pe lângă recunoscutele sale însuşiri, fermitate şi perseverinţă”[3]. Se poate opina că intenţiei clare de informare a românilor din Bucovina cu privire la evenimentele politice din Moldova i se alătura una mai subtilă, legată de ceea ce se putea aştepta de la noua conducere în privinţa aspiraţiilor naţionale, prin descrierea caracterului lui Grigore Alexandru Ghica.

Una dintre primele măsuri adoptate de noul domnitor a constat în rechemarea exilaţilor paşoptişti moldoveni, o iniţiativă înţeleaptă, care denota caracterul liberal şi înclinat spre progres al regimului proaspăt instaurat. Nu întâmplător, o parte din ei, cei mai mulţi viitori colaboratori ai lui Grigore Alexandru Ghica, aleseseră Bucovina ca loc de refugiu, datorită proximităţii de Moldova, care permitea o mai rapidă şi mai clară informare cu privire la evenimentele în desfăşurare. Prin urmare, în timp ce unii s-au stabilit la Cernăuţi, alţii au profitat de ospitalitatea familiei Hurmuzachi, fiind găzduiţi la moşia acesteia, de la Cernauca[4].

În cele ce urmează, s-ar cuveni să insistăm asupra legăturilor domnitorului Moldovei numit prin Convenţia de la Balta-Liman cu Hurmuzăcheştii, din perspectiva obiectivelor de recunoaştere a drepturilor şi libertăţilor românilor în timpul şi imediat după revoluţia de la 1848.

Încă de la începutul domniei, Grigore Alexandru Ghica l-a numit pe Constantin Hurmuzachi în rândul colaboratorilor săi apropiaţi. Bucovineanului trecut în Moldova în 1844 i-a fost încredinţată, în 1850, calitatea de membru în Comisiunea pentru Reorganisarea Învăţământului Public, pentru ca, în 1852, acesta să fie numit membru al Comisiunii Legilor. Ţinând cont de rezultatele activităţii acestor două comisii (*Aşezământul Şcolar* din 1851 şi *Codul Penal*), răsplata acordată de domnitor lui Constantin Hurmuzachi pentru activitatea depusă s-a concretizat neîntârziat; acesta a fost ridicat mai întâi la rangul de agă, apoi la cel de mare vornic. În cele din urmă, la 1 aprilie 1856, Grigore Alexandru Ghica i-a recunoscut împământenirea, prin decret domnesc[5]. În acelaşi an, pentru acţiunile vizând „tărâmul emancipării românilor bucovineni”, pentru ospitalitatea de care a dat dovadă între 1848-1849 faţă de exilaţii moldoveni,

---

[3] „Bucovina”, anul II, nr. 19, 17 iunie 1849, p. 99, supliment.

[4] Ioan Căpreanu, *Bucovina: istorie şi cultură românească (1775-1918)*, Iaşi, 1995, p. 38.

[5] I. G. Sbiera, *O pagină din istoriea Bucovinii din 1848-1850*, Cernăuţi, 1899, p. 31.

dar şi pentru meritele şi credinţa în „Noi şi Patrie”, domnitorul l-a ridicat la rangul de mare vornic şi pe Doxachi, tatăl lui Constantin[6].

În lupta pentru recunoaşterea şi apărarea drepturilor istorice ale Principatelor, purtată în perioada finală a domniei, Grigore Alexandru Ghica a beneficiat inclusiv de sprijinul lui Eudoxiu Hurmuzachi, probabil cel mai cunoscut dintre fiii lui Doxachi. Interesant este faptul că acesta din urmă nu a nutrit, iniţial, gânduri apreciative la adresa guvernului moldav. Într-o scrisoare din decembrie 1852, adresată fratelui său Constantin, Eudoxiu Hurmuzachi îşi exprima dezamăgirea cu privire la eşecul planului „pentru editarea de documente istorice româneşti”, în care spera să-l atragă şi pe domnitorul Moldovei. Menţionând că remisese planul în cauză „ginerelui princiar Nicachi Mavrocordat, pe când se afla în trecere pe la Viena”, autorul scrisorii observa, deziluzionat, referindu-se la Grigore Alexandru Ghica: „Se pare că n-a făcut nimic, sau nimic esenţial şi planul, se pare, se găseşte şi astăzi fără rost în mâinile sale”[7].

Cu toate acestea, acelaşi Eudoxiu Hurmuzachi a întreţinut o corespondenţă bogată cu oameni politici precum Mihail Kogălniceanu, Costache Negri sau Alexandru Ioan Cuza, traducând „unele legi austriece pentru Principate” şi călătorind, împreună cu fratele său Constantin, la Paris; acolo, spre sfârşitul anului 1855, cei doi, alături de Ioan Maiorescu, au redactat „un memoriu privind drepturile Principatelor dunărene în faţa reprezentanţilor puterilor europene”. Preluând iniţiativa, Eudoxiu Hurmuzachi l-a sfătuit pe fratele său „să ceară să i se trimită de la Iaşi o copie a tratatului economic moldo-englez, din 27 august 1588, spre a dovedi că Poarta Otomană n-a anulat suveranitatea Principatelor Române”[8].

Un episod oarecum controversat, în opinia noastră, din legăturile lui Grigore Alexandru Ghica cu fraţii Hurmuzachi şi, implicit, cu Bucovina, l-a constituit acţiunea de suprimare a ziarului cu acelaşi nume, desăvârşită în octombrie 1850. Am redat, mai sus, reacţia generată de nominalizarea noului domnitor în 1849, moment când, în ciuda criticilor care mai erau formulate faţă de situaţia din Moldova, vina pentru aceasta era atribuită exclusiv ocupaţiei ruseşti a principatului, persoana lui Grigore Alexandru

[6] Ştefan Purici, *Mişcarea naţională românească în Bucovina între anii 1775-1861*, Suceava, 1998, p. 209; vezi şi I. G. Sbiera, *op. cit.*, p. 30.

[7] Petru Rusşilindar, *Hurmuzăcheştii în viaţa culturală şi politică a Bucovinei*, Iaşi, 1995, p. 184.

[8] Ştefan Purici, *op. cit.*, p. 220.

Ghica nefiind menționată[9]. În perioada ulterioară numirii, însă, ziarul şi-a intensificat observațiile negative asupra stării de lucruri existentă în Moldova, ca rezultat al ocupației militare prelungite a Rusiei țariste, ceea ce a nemulțumit şi a neliniştit consulatul rus din Iaşi[10].

Inițial, Tumanski, consulul rus în capitala Moldovei, a înaintat o plângere guvernului lui Grigore Alexandru Ghica, care i-a sugerat să intervină la consulatul austriac în vederea interzicerii difuzării ziarului „Bucovina" în Moldova. Se pare, totuşi, că domnitorul însuşi a redactat scrisori adresate guvernului de la Viena, în care, alături de reiterarea sugestiei de interzicere a respectivei publicații în principatul pe care îl conducea, îi cerea chiar suprimarea. Reclamațiile guvernului Moldovei s-au amplificat în decursul anului 1850, ziarul fiind acuzat că duce o propagandă periculoasă, iar felul „incendiar" de a scrie al redacției „nelinişteşte mereu" populația[11].

Câteva scurte considerații referitoare la acest episod se impun. Astfel, nu trebuie pierdut din vedere faptul că regimul ocupației militare ruseşti în Moldova anilor 1848-1851 a lăsat autorităților prea puțină libertate de acțiune şi de impunere a principiilor de conducere. Contextul dificil le-a obligat, fără îndoială, să recurgă la măsuri contrare principiilor respective, cu riscul înrăutățirii situației. Însă nu putem să nu punem sub semnul întrebării gestul lui Grigore Alexandru Ghica de a scrie la Viena în sensul *suprimării* [subl. n.] ziarului „Bucovina".

Lăsând la o parte posibilele şi explicabilele oscilații de atitudine şi comportament ale domnitorului cu privire la diversele chestiuni de politică internă şi externă (între acestea din urmă intrând şi dorința de a nu supăra Rusia), ne-am putea întreba de ce acesta, conducător cu vederi liberale, largi, cu înclinații naționale, patriotice, nu s-a limitat la recomandarea interzicerii ziarului în Moldova. Exces de zel? În cazul unui răspuns pozitiv, nu ne-ar rămâne decât trista constatare a unei ironii: un ziar care saluta cu bucurie numirea unui prinț purtător de mari speranțe pentru români în 1849 să dispară un an mai târziu, ca rezultat al eforturilor depuse de acelaşi prinț, în colaborare cu puterea ocupantă a principatului său. Indiferent de rațiunea care l-a determinat, gestul în sine rămâne unul condamnabil.

---

[9] Teodor Balan, *Frații George şi Alexandru Hurmuzachi şi ziarul „Bucovina". Un capitol din istoria politică a Bucovinei din anii 1848-1850*, Cernăuți, 1924, p. 20.

[10] *Ibidem*, p. 42-43.

[11] *Ibidem*, p. 43-44.

Un alt aspect legat de interacţiunea dintre guvernul moldav şi Bucovina în perioada 1849-1856 îl constituie vizitele omagiale efectuate la Cernăuţi, cu ocazia prezenţei temporare a împăratului Francisc Iosif acolo. Cea dintâi a avut loc în octombrie 1851, iar a doua în iunie 1855; trebuie menţionat că în spatele ambelor s-ar părea că a stat mai mult interesul domnitorului Moldovei pentru menţinerea unor legături amiabile cu Austria decât considerentul atenţiei faţă de românii bucovineni.

Se remarcă, de asemenea, faptul că în cazul primei vizite a fost trimisă o „deputăţie" formată din membri ai guvernului, în timp ce a doua a inclus prezenţa lui Grigore Alexandru Ghica însuşi, însoţit, pe lângă alţii, de secretarul său personal. Conform corespondenţei întreţinute de Eugéne Poujade, consulul francez de la Bucureşti, după ce s-a asigurat că prezenţa sa ar fi putut da naştere unor complicaţii în relaţiile politice cu Imperiul Otoman, prinţul a ales să nu participe la vizita din 1851, ca lider al deputăţiei moldovene[12].

Formată din „Logofătul Nicolai Cantacuzino, ministrul din Năuntru, Prinţul Iorgu A. Suţu, ministrul de Finanţe, Hatmanul Nicolai Mavrocordat, General-Inspector al trupelor moldave şi din Postelnicul Alecu Sturza, Secretariul Statului", deputăţia amintită pleca la 5/17 octombrie 1851 spre Cernăuţi, având ca scop prezentarea felicitărilor domnitorului către Francisc Iosif[13]. Un amănunt semnificativ, din perspectiva subiectului nostru, a fost donaţia de 50 de ducaţi făcută de Nicolae Cantacuzino pentru înfiinţarea şi dotarea bibliotecii româneşti din capitala Bucovinei, donaţie la care tot atunci s-au adăugat şi altele, trimise din Moldova[14]. În scrisoarea sa din 19/31 octombrie 1851, Gardner, consulul britanic la Iaşi, menţiona acordarea *in absentia* a Marelui Cordon şi a ordinului Crucea de Fier lui Grigore Alexandru Ghica, alături de distincţiile militare oferite membrilor deputăţiei şi de cadourile oferite suitelor acestora, observând că toate au fost trimise, ulterior, la Constantinopol[15].

Ţinând cont de prezenţa domnitorului în fruntea delegaţiei moldovene de felicitare a împăratului Francisc Iosif, se poate aprecia că

[12] Poujade către Turgot, Bucureşti, 17/29 iunie 1852 (**ASI**, Fond Franţa, rola 3, fila 130).

[13] Gardner către Palmerston, Iaşi, 12/24 octombrie 1851 (**ASI**, Fond Anglia, rola 24, fila 152).

[14] Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*. Ediţie şi studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, Bucureşti, 1991, p. 150.

[15] Gardner către Palmerston, Iaşi, 19/31 octombrie 1851 (**ASI**, Fond Anglia, rola 24, fila 161).

implicaţiile şi impactul vizitei din 1855 au fost semnificativ mai mari. Fără îndoială pus la curent cu evenimentele, Gardner îi semnala lui Clarendon, prin depeşa din 17/29 iunie 1855, plecarea domnitorului, în ziua anterioară, spre Cernăuţi, adăugând că acesta „se va întoarce imediat după plecarea Împăratului”[16]. Însoţit de Edouard Grenier, secretarul său personal, de marele vornic Teodor Ghica, precum şi de coloneii Dumitru Toti şi Andrei Stamatin, domnitorul a profitat de calitatea de iniţiator al acestei vizite de curtoazie pentru a-i expune împăratului „situaţia ţării în culori sumbre”[17].

La peste o săptămână de la întoarcerea lui Grigore Alexandru Ghica de la Cernăuţi, acelaşi Gardner observa: „primirea sa de către Împăratul Austriei fusese marcată de toată bunătatea şi consideraţia, intenţionate, fără îndoială, să toarne balsam pe o rană imperfect vindecată”[18]. Făcând, astfel, referire la recentul incident al duelului lui Constantin Balş, soţ al uneia dintre fiicele domnitorului, cu graful Stohlberg, duel încheiat cu moartea primului[19], consulul continua referirea la atenţia acordată de Francisc Iosif lui Grigore Alexandru Ghica, remarcând: „Cum perioada nominalizării Prinţului la Hospodariat va expira în curând, ar putea avea un efect providenţial în a o prelungi”[20].

Revenind, pentru a privi prin prisma temei tratate de această scurtă analiză, nu ne putem împiedica să speculăm, cu prudenţă, asupra unei reacţii a românilor bucovineni la vizita princiară din iunie 1855. Fără îndoială, manifestări ample sau organizate nu ar fi putut avea loc; pe lângă dispariţia unicei surse de informare cu privire la evenimentele politice din zonă, autorităţile austriece ar fi eliminat, cu siguranţă, orice posibil incident neprevăzut de pe traseul domnitorului.

Credem, totuşi, că o parte din elita românească a Bucovinei a avut cunoştinţă şi a apreciat, într-o oarecare măsură, ţinând cont de scop, prezenţa acestuia la Cernăuţi. În această ordine de idei, merită amintit că şi tatăl lui Grigore Alexandru Ghica vizitase capitala Bucovinei, aşa cum reiese din raportul consulului prusian Kreuchely, întocmit în 1826: „Alecu Ghica, care se află încă la Cernăuţi, în Bucovina, este de un caracter mult

---

[16] Gardner către Clarendon, Iaşi, 17/29 iunie 1855 (**ASI**, Fond Anglia, rola 34, fila 66).

[17] Leonid Boicu, *Austria şi Principatele Române în vremea războiului Crimeii (1853-1856)*, Bucureşti, 1972, p. 220.

[18] Gardner către Clarendon, Iaşi, 10/22 iulie 1855 (**ASI**, Fond Anglia, rola 34, fila 70).

[19] Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 229.

[20] Gardner către Clarendon, Iaşi, 10/22 iulie 1855 (**ASI**, Fond Anglia, rola 34, fila 70).

mai nobil şi prin urmare mult mai puțin fudul, mai puțin vanitos şi posedă infinit mai multe cunoştințe”[21].

De asemenea, trebuie amintit faptul că, în momentul plecării în exil a prințului, după instituirea ocupației ruse din 1853, acesta s-a oprit, în drumul său spre Viena, la Cernăuți, după cum ne atestă consulul britanic la Iaşi, Gardner; aici, Grigore Alexandru Ghica şi-a aşteptat fiul, Constantin, să se întoarcă din Rusia cu fonduri colectate de pe urma profiturilor moşiilor sale din Basarabia, pentru a-şi putea plăti creditorii din capitala Imperiului Austriac. Consulul adăuga, în raportul său, că „Prințul ar putea rămâne trei săptămâni la Cernăuți”[22].

Fără îndoială, în timpul domniei sale, Grigore Alexandru Ghica s-a confruntat cu mai multe situații complexe şi neprevăzute, apariția lor impunând o reconsiderare a priorităților şi imperativelor de moment. În acest context, atenția acordată de domnitor legăturilor cu românii aflați în provinciile limitrofe Moldovei nu putea să fie una prea mare sau, în orice caz, prea susținută. Considerăm, aşadar, că existența unor asemenea legături s-a datorat în principal unor evoluții conjuncturale; ele au fost posibile atât prin eforturile elitei româneşti bucovinene (în special a familiei Hurmuzachi) de a menține vii conştiința națională şi sentimentul apartenenței provinciei la Moldova, cât şi prin atitudinea lui Grigore Alexandru Ghica față de Austria, în contextul ocupației principatului său, între 1854 şi 1856.

Respectiva atitudine, componentă a unei strategii politico-diplomatice concepute de domnitor în raporturile cu această mare putere, a diminuat posibilitatea adoptării unei poziții mai ferme în legătură cu lupta românilor bucovineni pentru recunoaşterea drepturilor şi poziției lor în cadrul Imperiului. Este, în opinia noastră, unul dintre motivele slabelor interacțiuni dintre guvernul Moldovei şi aceştia în perioada 1849-1856.

---

[21] Radu Rosetti, *Amintiri*, vol. I, *Ce-am auzit de la alții*. Ediție îngrijită şi prefațată de Mircea Anghelescu, Bucureşti, 1996, p. 213.

[22] Gardner către Clarendon, Iaşi, 26 octombrie / 7 noiembrie 1853 (**ASI**, Fond Anglia, rola 28, fila 110).

„UN COLȚ AL PATRIEI” – DESPRE BUCOVINA ÎN PRESA DIN PRINCIPATELE UNITE ROMÂNE (1859-1865)

MIRCEA-CRISTIAN GHENGHEA
(Iaşi)

Constituirea statului național român, în urma dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza în Moldova şi în Țara Românească, la 5/17 şi la 12/24 ianuarie 1859, a avut implicații deosebite asupra dezvoltării de perspectivă a ansamblului națiunii române, ampla dezbatere referitoare la împlinirea idealului național putându-se desfăşura, astfel, într-un cadru mult mai generos decât până atunci. O contribuție însemnată la precizarea coordonatelor identitare specifice perioadei, precum şi la fixarea şi la promovarea reperelor naționale fireşti, a aparținut presei vremii, care devenise, deja, o „realitate stabilă”[1], o constantă a spațiului public şi a societății noastre. De altfel, peisajul de ansamblu al jurnalisticii româneşti cunoscuse modificări încă din perioada prepaşoptistă – pe lângă faptul că se trecuse de la caracterul eminamente informativ, ce predominase până la 1840[2], la palierul specific unei prese specializate, cu publicații de profil în diverse domenii, sunt suficiente amănunte care ne îndrituiesc a considera că, în anii ’60 ai veacului al XIX-lea, se poate vorbi de o consolidare a rolului presei în viața națională.

Inclusiv din aceste motive, demersul nostru vizează un interstițiu temporal (1859-1865) important pentru edificarea unui discurs național şi a unei imagini de ansamblu a realităților româneşti prin intermediul presei. Semnificațiile evenimentelor ce constituie bornele acestui segment cronologic sunt lesne de înțeles, având consecințe nu doar pentru starea de lucruri din Bucovina, ci şi pentru planul general românesc. Astfel, anul 1859, pe lângă dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, poate fi considerat, totodată, ca unul deosebit de important pentru evoluția presei româneşti într-un cadru

---

[1] Vasile Pasailă, *Presa în istoria modernă a românilor*, Bucureşti, 2004, p. 50.
[2] *Ibidem*, p. 50.

modern, național, capabil să răspundă cerințelor unei societăți care încerca să se racordeze spiritului vremii şi ritmurilor de dezvoltare de la nivel european. Pe de altă parte, anul 1865, prin apariția periodicului „Foaia Societății pentru literatura şi cultura română în Bucovina”, marchează, într-un fel, o renaştere a presei de limbă română în această provincie, după câteva momente de un anumit impact gazetăresc şi nu numai[3].

Accentuarea preocupărilor de esență națională în cadrul presei româneşti a fost lesne observabilă pentru perioada pe care o avem în atenție. Conturarea unei imagini ample şi elocvente a modului în care gazetarii vremii (în primul rând cei din Principatele Unite) înțelegeau să promoveze idealul unității şi armoniei naționale, cu referiri nemijlocite la situația politică şi la statutul românilor aflați sub stăpâniri străine, poate fi efectuată inclusiv prin parcurgerea şi analizarea unor adevărate articole-program de atunci. Or, din acest punct de vedere, este suficient să cităm un pasaj edificator, în opinia noastră, pentru cele afirmate anterior: „Românii, fie din România liberă, fie din orice provincie austriacă, rusească sau turcească nu trebuie să aibă decât o politică națională, o politică românească. Această politică românească luptă în partea de jos a Dunării cu politica bulgară; în Tracia, în Epir, în Macedonia, în Tessalia etc. cu politica greacă; pe Bug şi

[3] Prima publicație românească din Cernăuți şi, totodată, din Bucovina, este „Calendar” (a apărut în perioada 1811-1824, la Cernăuți), realizată de V. Țintilă, dascăl la şcoala moldovenească din Tereblecea. În 1820, sub îngrijirea lui Teodor Racoce, translator imperial pe lângă guvernul provincial din Lemberg, a apărut „Chrestomaticul românesc sau Adunare a tot felul de istorii şi alte fapte, scoase din autori de osebite limbi”. A urmat, la distanță de aproximativ două decenii, „Calendarul pentru Bucovina” (ce a apărut în perioada 1841-1873, la Cernăuți, cu excepția volumului din 1854, ce a apărut la Lemberg). Cel care s-a ocupat, inițial, de acest calendar, a fost Porfirie Dimitrovici, dascăl la şcoala moldovenească din Cernăuți şi ieromonah la Mănăstirea Putna. În 1848-1850, tot la Cernăuți, s-a tipărit publicația „Bucovina”, la a cărei apariție au contribuit Gheorghe şi Alexandru Hurmuzaki (redactori responsabili) şi Iraclie Porumbescu (secretar de redacție). Periodicul a fost unul deosebit de important pentru acel timp; au colaborat, pe lângă frații Hurmuzaki, Andrei Mureşanu, Iacob Mureşianu, Vasile Alecsandri, Aron Pumnul, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Pogor, George Barițiu, Mihail Kogălniceanu, Andrei Şaguna, Gavril Munteanu etc. Pentru toate aceste mențiuni, a se vedea Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Dicționarul presei româneşti (1731-1918)*, Bucureşti, 1995, p. 68, 89, 105. Vezi şi Vasile Schipor, *Bucovina istorică. Studii şi documente*. Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, Bucureşti, 2007, p. 201, 227-229; Petru Rusşindilar, *Hurmuzăcheştii în viața culturală şi politică a Bucovinei*, Iaşi, 1995, p. 69-79; Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal şi realizare (O istorie a culturii româneşti din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*. Cuvânt înainte de acad. Ştefan Ştefănescu, Cernăuți – Timişoara, 2000, p. 148-154.

în Bassarabia cu politica rusească sau polonă; în Bucovina, cu Rutenii şi ceilalţi Slavi; în Transilvania, în Maramureş etc. cu politica austriacă, maghiară sau saxonă; în Banat, Crişana etc. cu politica sârbească, slovacă sau maghiară; dară aceasta ne e indiferent. Politica română să lupte necontenit şi fără preget, în fiecare din aceste provincii, opunând inimicilor săi arme egale şi proprii [potrivite, n.n.] pentru felul de resbel din acea localitate. Naţionalitatea română este una şi nedespărţită, şi espresiunea ei, oricare va fi şi prin orice mod va cere trebuinţa locală a se face, acestea vor fi diferite simboluri ale aceleiaşi dogme eterne, imuabile, imprescriptibile!"[4].

Să nu rămânem, însă, cu impresia că presa românească a perioadei 1859-1865 a fost dominată de astfel de afirmaţii, impregnate cu o puternică încărcătură emoţională[5]. Din contră, pornind de la faptul pe care l-au evidenţiat adesea – necesitatea abordării în ansamblu, în mod unitar, a problemei naţionale –, gazetarii de atunci au susţinut, în numeroase articole, în mod lucid şi raţional, ideea că interesele naţionale trebuiau să primeze atât pentru românii din Principatele Unite, cât şi pentru conaţionalii lor din teritoriile aflate sub stăpânire străină.

Segmentul temporal 1859-1865 prezintă semnificaţii aparte pentru situaţia românilor din Imperiul Habsburgic, în general, şi pentru cei din Transilvania şi din Bucovina, în particular. Aceasta deoarece, de la sfârşitul anului 1860, în statul vecin Principatelor Unite, s-a instaurat, în mod oficial, „un regim constituţional liberalist"[6], care a permis, cu nuanţele de rigoare, afirmarea şi promovarea intereselor naţiunilor şi naţionalităţilor monarhiei. În cazul românilor transilvăneni şi bucovineni, respectivul regim liberalist a oferit inclusiv posibilitatea manifestării şi recunoaşterii lor în planul politicii regionale, ca factor activ în discutarea şi gestionarea situaţiilor provinciilor menţionate. Numai că, spre deosebire de conaţionalii din Transilvania, românii bucovineni au beneficiat mai repede de prevederile actelor imperiale

---

[4] „Buciumul", anul I, nr. 59, 11 iulie 1863, p. 233.

[5] A se vedea, în acest sens, şi „Dacia", anul I, nr. 1, 9 martie 1861, p. 1: „Stindardul nostru este acela al Românismului, în jurul căruia noi facem apel la toţi fără distincţiune de credinţele lor politice, de opiniunile lor. Dinaintea noastră casta dispare ca să facă loc la tot Românul, fie Basarabean, Bănăţean, Transilvan, Muntean sau Vălean etc. etc.

Ca să fim uniţi printr-un pact politic, se cade mai înainte de toate a fi strânşi prin legămintele inimilor noastre, care să ne ţie împrejurul unei fiinţe, ce se pune pe deasupra tuturor, care rezumă totul, care este totul, Naţiunea!

Ea, odinioară, a fost şi mare şi puternică. Este, dară, de datorinţa noastră ca să ţintim la vechea ei splendoare. Visul nostru este România…".

[6] Simion Retegan, *Reconstrucţia politică a Transilvaniei în anii 1861-1863*, Cluj-Napoca, 2004, p. 9.

din 1860 şi 1861[7], fapt care a permis instituirea unei vieţi parlamentare încă din 6 aprilie 1861, când a avut loc deschiderea oficială a lucrărilor Dietei Ducatului Bucovinei[8]. Pe lângă aceasta, Bucovina nu deţinea şi nici nu avea cum să deţină ponderea care îi era atribuită Transilvaniei în ecuaţiile politice şi diplomatice ale Curţii de la Viena[9].

În acest context, dominat de o efervescenţă politică deosebită atât în Principatele Unite, cât şi în Transilvania şi în Bucovina, periodicele româneşti s-au manifestat ca un factor de unitate şi de armonizare a intereselor naţionale, din punct de vedere ideatic şi programatic. Acest aspect a fost vizibil inclusiv la nivelul sintagmelor şi formulărilor utilizate, în anii ’60 ai veacului al XIX-lea, pentru indicarea şi caracterizarea realităţilor specifice diferitelor provincii istorice româneşti – „România Transcarpatină”, „România de dincolo de munţi”, „România de dincolo de Milcov” etc. Presa a avut o contribuţie însemnată la evidenţierea şi analizarea situaţiei elementului etnic românesc pentru întregul spaţiu în care acesta fiinţa la acea vreme, spaţiu privit ca un ansamblu al unor mici Românii – Moldova, Muntenia, Transilvania, Oltenia, Bucovina, Banat, Basarabia, Maramureş, Crişana, Dobrogea –, elemente constitutive ale marelui ansamblu naţional România. Tocmai de aceea considerăm că, la nivelul acestei prese pe care o avem în vedere, a fost posibilă edificarea unei adevărate geografii a românismului, prin conturarea scriptică şi mentală a limitelor spaţiului etnic şi istoric românesc şi prin fixarea clară, în conştiinţa contemporanilor, a necesităţii înfăptuirii obiectivelor de esenţă naţională.

În împrejurările favorabile dezbaterii scopurilor imediate şi de perspectivă ale românimii, cu o consistenţă mult sporită datorită apariţiei statului naţional la sud şi la est de Carpaţi, presa a fost factorul cel mai dinamic în acest demers de anvergură, cu repercusiuni de incontestabilă însemnătate pentru ansamblul naţiunii. Din punct de vedere politic, apariţia Principatelor Unite a reprezentat un real catalizator pentru intensificarea

---

[7] Ne referim la cele două acte de indiscutabilă însemnătate pentru realităţile de atunci din Imperiul Habsburgic – *Diploma din Octombrie* (20 octombrie 1860) şi *Patenta din Februarie* (26 februarie 1861).

[8] *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei. Din viaţa parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediţie bilingvă, cu stabilire de text, prefaţă, note şi comentarii de Ilie Luceac. Traducerea textului german de Catrinel Pleşu, Bucureşti, 2007, p. 50.

[9] Pentru aceasta, a se vedea Mircea-Cristian Ghenghea, *Transilvania şi Imperiul maghiar din centrul şi sud-estul Europei. Motivaţii şi justificări pentru o himeră istorică (1825-1867)*, în **OI**, VII$_1$, Iaşi, 2006, p. 164-178.

luptei de recunoaştere a drepturilor fireşti ale românilor din teritoriile aflate sub stăpânire străină. Or, abordând situația din acest unghi, nu putem decât să remarcăm faptul că presa a avut un rol deosebit, după 1859, în cadrul procesului de menținere şi de afirmare a identității româneşti în respectivele teritorii. Totodată, gazetele şi foile epocii au contribuit din plin la conştientizarea opiniei publice din Principatele Unite referitor la situația conaționalilor din Imperiul Habsburgic, Imperiul rus şi Imperiul otoman. Această partitură complexă şi-a sporit exponențial semnificațiile dacă ne gândim la faptul că, în diverse perioade (inclusiv după 1859), în unele regiuni, nu a existat presă de limbă română, periodicele din Principate suplinind, pe cât posibil, această lipsă.

Se poate considera că într-o asemenea situație s-a aflat, cu nuanțările de rigoare, şi Bucovina, din 1850 până în 1865[10], astfel că, inevitabil, prezența acestei provincii în conştiința națională a epocii a fost asigurată, în măsură destul de importantă, inclusiv prin intermediul unor articole şi relatări ale presei din Principate, cu un anumit impact la nivelul mentalului românesc de atunci. Indiscutabil, în comparație cu Transilvania, situația românilor bucovineni s-a aflat mai puțin în atenția presei şi a opiniei publice din Principatele Unite, din motive bine ştiute; ba, chiar, unul dintre cele mai cunoscute şi mai apreciate periodice de atunci, „Revista Carpaților", menționând, la un moment dat, lipsa ştirilor „din Bucovina, ca şi din Basarabia rusească", se referea la aceste teritorii ca reprezentând „părți uitate ale României"[11]. Aceasta nu înseamnă, însă, că, în perioada 1859-1865,

[10] Având în vedere această realitate, redacția „Revistei Carpaților" menționa, într-o notă de la rubrica *Chronica lunară*, din decembrie 1860: „Numai în Banat şi Bucovina nu se vede vreo foaie publică. Oare la ce să atribuim miseria aceasta? Oare nu sunt destui Români cari să poată întreținea o foaie? Oare nu sunt Români cari să fie capabili de a scoate o foaie? Asta este o adevărată decepțiune!" – vezi „Revista Carpaților", anul I, 1 decembrie 1860, p. 601. În luna martie a anului 1861, în aceeaşi revistă găsim inserată, tot la rubrica menționată, următoarea ştire: „Ceea ce ne surprinde este o scrisoare ce primim în momentele acestea din Bucovina. Ni se spune că acolo au început a se face alegerile pentru dietă; şi că sunt lupte înverşunate între partitul național român şi cel antinațional armeano-polon. Aceasta o numim adevărat surprisă: fiindcă până acum nici ziarele din Principate, nici cele din Ardeal n-au vorbit încă nimic despre aceasta; ba nici nu am văzut încă decretul prin care să se fi prochiamat [proclamat, n.n.] convocarea dietei şi modul composițiunii sale, – căci frații Bucovineni sunt atât de aratiei [?], încât, după ce nu au nici un organ de publicitate, apoi nici simt necesitatea de a ne comunica şi nouă note despre viața şi mişcările lor politice" – 15 martie 1861, p. 388. Cu toate acestea, o publicație în limba română a existat şi în acei ani, dar nu putea suplini caracterul informațional şi de analiză al unei gazete – vezi *supra*, nota 3.

[11] „Revista Carpaților", anul II, 1 ianuarie 1861, p. 68.

nu au existat preocupări reale şi demne de toată atenția în vederea prezentării şi cunoaşterii corespunzătoare a situației românilor din Bucovina, a trecutului acestei provincii, precum şi a perspectivelor prin care se urmărea integrarea regiunii într-un ansamblu național mult mai cuprinzător.

Desigur, unul din momentele amintite anterior a făcut ca realitățile bucovinene să fie prezentate şi analizate într-un mod mai aplicat şi mai cuprinzător decât până atunci. Este vorba despre deschiderea lucrărilor Dietei Bucovinei, când au fost oficializate şi experimentate cadrele unei vieți parlamentare moderne, în care şi românii bucovineni se regăseau pentru prima dată. Astfel că nu trebuie să ne surprindă o analiză de genul celei inserate în „Revista Carpaților", în care sunt înfățişate împrejurările imediat anterioare şi circumstanțele în care s-a ajuns la formarea dietei: „În Bucovina încă au urmat lupte serioase pentru alegerea deputaților la Dieta provincială. Această țară pentru prima dată intră în viața constituțională: de aceia poporul nefiind destul de pregătit şi luminat, neînțelegând importanța regimului representativ, s-a lăsat a se corumpe cu felurite mijloace şi a alege sau oameni inemici ai intereselor naționale, sau străini sau necapabili pentru misiunea de represintanți. Junimea studioasă din Cernăuți, care singură simția pericolul de care era amenințată națiunea, şi care singură înțelegea posițiunea actuală, luă de la sine sarcina şi misiunea de a lumina poporul; patru tineri plecară în diferite părți ale Bucovinei, ca să predice ca apostolii românismului şi să esplice locuitorilor ignoranți spiritul legei ce-i cheamă la eserciţiul dreptului electoral. Aceştia însă fură prinşi de autorități, arestați şi dați judecății ca turburători ai linişteii publice. Astfel, alegerile făcându-se sub influința guvernului şi a ambițiunilor, s-a văzut că Suceava, vechia capitală a Moldovei şi reşedința lui Ştefan cel mare a dat de deputați la dieta țării un rutean şi un armean; iar în numărul de 30 deputați de cari este compusă dieta, n-au putut intra decât vreo zece români!

La 6 Apriliu (st. n.) Dieta Bucovinei se deschise sub preşedinția D-lui Episcop Hacman, numit prin decret imperial Căpitan, sau preşedinte al camerei representative. Ea, după ce-şi constitui biroul, rămase a se ocupa cu alegerea deputaților ce cată a se trimite la Senatul de la Viena"[12].

[12] „Revista Carpaților", anul II, 15 aprilie 1861, p. 499-500. Într-o notă aferentă acestei relatări, la p. 500, se arată: „Dintre Românii aleşi, numai două nume sunt mai cunoscute: acela al D. Eudossiu Hurmuzachi – frate actualului ministru de Justiție din Moldova, om erudit şi plin de merite – şi al D. N. Petrino, care a mai fost în desființatul senat imperial".

Însă realitățile epocii au oferit şi o altă perspectivă de vizualizare şi de percepere a Bucovinei de către presa din Principate – aceea de teritoriu românesc inclus în planurile vaste de germanizare aparținând fie Austriei, fie Prusiei[13]. Astfel că regiunea a fost cuprinsă în cadrul mai larg al analizelor dedicate delicatei şi spinoasei chestiuni a colonizării germane.

În Principatele Unite, problema apariției unui organism suprastatal european dominat de rasa germanică era intim conexată cu o alta, care a provocat numeroase valuri în perioada respectivă – colonizarea chiar a Principatelor cu elemente etnice germane. La nivelul presei anului 1860, de exemplu, se regăsesc destule articole şi analize care abordează acest aspect, reflectând nu doar tendințele expansioniste manifestate de Austria şi de Prusia în plan economic şi, implicit, politic, ci şi temerea firească a tânărului stat național român de a nu îşi putea articula un organism economic propriu, capabil să permită şi să susțină afirmarea de sine stătătoare a intereselor sale.

Perspectiva prea puțin optimistă pe care o prevedeau şi o preziceau partizanii teoriei colonizării a dus, inevitabil, inclusiv la enunțarea unor concluzii parțial sau complet eronate, care, nu în ultimul rând, contribuiau la crearea unei imagini mai mult decât sumbre pentru viitorul românismului. E suficient să menționăm aici încheierile desprinse într-un articol din gazeta „Independența”, la sfârşitul anului 1860: „în Bucovina limba română a dispărut; în Banat şi Transilvania naționalitatea română este cu totul năbuşită de elementul străin”[14].

Dincolo de asemenea exagerări şi aprecieri alarmiste, care aveau, totuşi, rolul lor în efortul de sensibilizare a opiniei publice în legătură cu situația compatrioților înstrăinați, trebuie remarcat faptul că pericolul germanizării era unul real, deloc nou pentru românii aflați sub stăpânire habsburgică. Promovarea, de către factorii decizionali vienezi, a planului privind realizarea „Imperiului celor 70 de milioane de germani”, precum şi ambițiile tot mai evidente ale Prusiei[15], nu puteau decât să conducă la

[13] *Românismul şi Bucovina*, în „Dacia”, anul I, nr. 4, 14 martie 1861, p. 3: „Puterea Germanizatoare a Austriei nicăieri, poate, n-a făcut mai repede progres decât în Bucovina, această frumoasă ramură a arborelui celui mare al Românității”.

[14] P. Buescu, *Colonisarea germană*, în „Independența”, anul III, nr. 4, 3 noiembrie 1860, p. 15.

[15] De o anumită relevanță pentru acest aspect al unei entități statale dominante în centrul continentului au fost ideile promovate de către două personalități de impact în lumea germană, Friedrich List (1789-1846) şi Constantin Frantz (1817-1891). Cel dintâi, economist prin formație, a mizat pe argumente de ordin economic şi pe necesitatea ca Germania (termen utilizat ca denumire generică în epoca respectivă) să dobândească spațiu

apariția unor reacții în consecință. Presa din Principatele Unite a asigurat, astfel, cadrul necesar şi firesc al unei dezbateri de amploare, ce a interesat ansamblul societății româneşti de atunci, fie şi din simplul motiv că întreg spațiul istoric şi etnic românesc era cuprins în aceste ambițioase planuri, după cum se arăta şi în ziarul „Românul": „Aibă grijă mare Românii, căci Prusia a şi uitat c-a fost odată țară slavică: că Posnania se germanisează; că Boemia, Silezia, Moravia sunt germanisate, Iliria asemenea; că Ungaria este pe jumătate germanisată: că Galiția este iudaizată, voesc a zice austriacită; că Bucovina este mai perdută, că nenorocita Transilvanie, cetatea României, este în mânele austriacilor şi că germanismul apasă ca un munte sdrobind şi fluierele picioarelor române, adică Principatele-Unite. Aibă grijă Românii că în Moldova comerciul, industria şi-n mare parte însăşi agricultura sunt în mâinile Israeliților austriaci; că-n Iaşi, numai pe ulița de la Copou, mai sunt câteva case boiereşti, şi restul, adică toată capitala, este a Israeliților austriaci; şi nu numai capitala, ci toate târgurile țării fără osebire. Poştele, diligințele sunt Austriace"[16]. Or, în aceste condiții, se considera că singura speranță pentru o viață națională reală în teritoriile româneşti aflate sub stăpânire străină, precum Bucovina şi Transilvania, era reprezentată de existența Principatelor Unite şi de ajutorul ce putea veni de aici: „Încă o dată dar, Bucovina şi Transilvania sunt îngenunchiate şi numai speranța că le vom întinde o mână puternică de frate le mai ține viața. Numai aceste două Principate [Principatele Unite, n.n.] au mai rămas încă din trupul României. Să ne românim dar, în loc d'a ne germanisa, şi să ne românim cât mai curând şi cât mai bine, ca să putem să ne-nvârtoşim brațele, spre a putea, să scoatem înfigându-le cu tărie pe două tărâmuri în adevăr române din prăpastie şi pe cealaltă jumătate a trupului nostru: condițiune fără de care viața este peste

vital – *Ergänzungsgebiete* (teritorii suplimentare). *Mitteleuropa*, protecționismul economic şi realizarea Germaniei Mari se regăsesc printre teoriile sale de economie politică. Constantin Frantz, „alt campion al ideii «central-europene»", considera că nu se poate ajunge la concretizarea ideii de *Mitteleuropa* decât în cadrul unei uniuni federale. În viziunea sa, atât Austria, cât şi Prusia, trebuiau să sprijine această formulă de organizare, iar rivalitatea dintre cele două puteri germane ar fi fost neutralizată prin intermediul pangermanismului, fapt ce ar fi presupus, conform opiniei sale, o alianță a tuturor statelor germanice, incluzând Olanda, Scandinavia şi Anglia. Rolul conducător al acestui conglomerat ar fi trebuit să revină dinastiei de Habsburg. Vezi, pentru aceste aspecte, Louis L. Snyder, *Macro-Nationalisms. A History of the Pan-Movements*, Westport-London, 1984, p. 40-41.

[16] *Colonisarea germană*, în „Românul", anul IV, nr. 265, 21 septembrie 1860, p. 797-798.

putință, şi mai cu seamă în epoca în care trăim, când orice naționalitate este datoare a fi vie şi unită sau a face loc celui mai tare”[17].

Dintre toate articolele inserate în presa perioadei la care ne referim, unul atrage în mod particular atenția, prin amploarea expunerii efectuate şi prin reliefarea înțelesurilor istorice deosebite ale Bucovinei pentru ansamblul corpului național românesc. Ne referim la articolul lui George Sion, publicat în „Revista română”, în anul 1862[18], al cărui început ne-a inspirat în alegerea titlului textului nostru: „Voi [vreau, n.n.], prin acest articol, să mai vorbesc Românilor despre un colț al patriei lor, care la tot pasul înfățişează suvenire de glorie sau de calamități. Bucovina este o țară clasică pentru istoria noastră. Nu era încă un secol şi Moldova era întreagă: ea se întindea despre resărit până în Nistru şi despre Nord până în frontierele Poloniei”[19]. Pentru preocupările sale referitoare la trecutul şi la soarta Bucovinei, George Sion avea şi o motivație de ordin sentimental, după cum recunoaşte chiar în cuprinsul articolului: „Pentru această țară, ruptă de la inima patriei mele, am avut totdeauna simțiminte particulare de afecțiune. Am fost născut pe țărmurile sale în urma evenimentelor de la 1821, când mumă-mea fuse silită să emigreze din Moldova; şi această singură împrejurare poate a infiltrat în sângele meu simțimintele pe care le am astăzi”[20].

Prima parte a articolului reprezintă un mic excurs istoric, George Sion referindu-se la câteva momente semnificative pentru istoria Moldovei şi a Bucovinei în veacurile XVII-XVIII, precum domnia lui Mihai Racoviță şi acea „conjurațiune teribilă” a stolnicului Vasile Ceaurul, episodul apariției monumentului cunoscut de ieşeni sub denumirea de *Crucea lui Ferenț*, dar şi împrejurările care au dus la uciderea lui Grigore Ghica al III-lea, Sion punând la îndoială atitudinea acestuia față de Poartă în privința cedării Bucovinei: „Unor istorici le-a plăcut a atribui Domnului Grigorie Ghica o memorie glorioasă, zicând că el ar fi protestat sau ar fi supus Porții un protest din partea țării. Cu toate acestea, nici forma unui asemenea protest nu e cunoscută, nici vreo mărturie demnă de credință nu vine a atesta o asemenea aserțiune. Este adevărat că Grigorie Ghica a fost ucis de un Imbrohor turcesc din ordinul Sultanului pe la capătul anului 1777. Dar cu ce

[17] *Ibidem*, p. 798.

[18] Este vorba, în fapt, de o primă parte a unui articol mai amplu, însă continuarea nu a mai fost publicată.

[19] G. Sion, *Bucovina*, în „Revista română”, anul II, tomul II, 1862, p. 197.

[20] *Ibidem*, p. 200. Amănunte interesante în legătură cu afinitățile bucovinene ale lui George Sion se regăsesc într-un articol al lui Sever Zotta, *Georghie Sion şi Bucovina*, în „Cetatea Moldovei”, anul II, vol. II, nr. 11-12, august-septembrie 1941, p. 229-245.

se poate adeveri că această urgie a meritat-o pentru că ar fi protestat în contra cesiunei Bucovinei? Oare nu e tot atât de probabil că Poarta a decretat moartea sa, simțind că tocmai el a fost complice la această trădare? Dar dacă fantasia altor scriitori a socotit că din tragica ucidere a lui Grigorie Ghica ar fi bine să facă o apologie atât de frumoasă în favoarea causei, noi vom stări a susține că drepturile Moldovei asupra Bucovinei sunt neprescriptibile, şi că oricând, la un timp de justiție, Românii pot revendica drepturile lor în contra Austriei”[21].

O atenție deosebită a fost acordată Mănăstirii Putna, „care, atât prin antichitatea [vechimea, n.n.] sa, cât şi prin suvenirile ei, e demnă de venerațiunea Românilor”[22]. În cuprinsul articolului a fost inserată şi o frumoasă stampă a mănăstirii, ce a contribuit, fără îndoială, la o anumită sensibilizare mentală şi vizuală a cititorilor de atunci. George Sion deplânge starea locului, arătând că „Putna astăzi numai numele îl are de mănăstire; căci sub aseminea nume Românii înțeleg locaşurile acele, unde este adunătură de călugări. Pe când s-a luat Bucovina de Austria, Putna avea o mare comunitate de călugări. Dar încetul cu încetul aceşti călugări au dispărut; fiindcă împărăția Nemțească, luând bunurile mănăstirii pe seama Statului,în bugetul său n-a destinat sume decât spre ținerea unui egumen şi a doi trei preoți neapărat trebuitori pentru serviciul bisericei”[23].

„Revista română” nu a fost singura publicație în care George Sion a descris plaiurile bucovinene şi stările de lucruri existente în regiune. În „Revista Carpaților”, al cărei redactor-şef era, se regăseşte, în serial, scrierea sa intitulată *Suvenire contimpurane*, dedicată împrejurărilor din anii 1848-1849. Atunci, după evenimentele de la Iaşi, alături de mai mulți dintre cei indezirabili lui Mihail Sturdza, a părăsit Moldova, trecând în Transilvania şi, de acolo, în Bucovina[24], prilej de a prezenta realitățile zonei.

O altă imagine asupra Bucovinei ne putem forma din paginile gazetei „La Voix Roumaine”, condusă de către publicistul francez Ulysse de Marsillac, cel care afirma, încă din primul articol al gazetei, necesitatea ca imaginea României şi interesele româneşti să fie promovate în planul

---

[21] G. Sion, *op. cit*, p. 199-200.

[22] *Ibidem*, p. 208.

[23] *Ibidem*, p. 213.

[24] A se vedea, de exemplu, „Revista Carpaților”, anul II, 15 noiembrie 1861, p. 621-637 şi 1 decembrie 1861, p. 641-684.

publicisticii europene[25]. Totodată, acelaşi de Marsillac a efectuat o prezentare de ansamblu a spaţiului românesc[26], în cadrul căreia noţiunea de România a căpătat o conotaţie politică precisă, fiind enumerate şi descrise toate regiunile sale istorice[27]; de asemenea, au fost precizate limitele geografice ale acestui spaţiu[28]. Bucovinei îi era atribuit, astfel, locul firesc în evoluţia organică a naţiunii române, alături de celelalte provincii[29].

Încheierea acestui articol-serial din „La Voix Roumaine” este elocventă pentru importanţa acordată problemei naţionale în presa din Principatele Unite, fapt observat şi precizat ca atare de către Ulysse de Marssillac: „Je ne veux point en ce moment toucher à une question qui renferme peut-être des tempêtes: la question de savoir quand et comment s'accomplira la reconstitution de la nation roumaine. Trop d'interêts sont ici en jeu, trop de combinaisons de premier ordre s'y trouve engagées, pour que je puisse incidemment traiter d'une matière aussi grave. Je crois que l'équité, aussi bien que la sagesse, exige qu'à un moment donné, chaque peuple se reconstitue dans la plénitude de sa liberté et que ce n'est qu'à ce moment-là que le monde pourra se vanter d'avoir conquis une paix durable. Mais quand se moment viendra-t-il? C'est le secret de Dieu!”[30].

---

[25] Ulysse de Marsillac, *Notre But*, în „La Voix Roumaine”, anul I, nr. 1, 1/13 ianuarie 1861, p. 1-2: „Nous venons, au nom de la Roumanie, demander une place dans la publicité européenne”.

[26] Prezentarea la care ne referim se regăseşte într-un articol-serial, publicat sub forma unor scrisori adresate unui prieten – U. M., *Lettres sur la Roumanie à Monseigneur Felix Coquereau, chanoine-éveque du Chapitre impérial de St. Denis; aumonier en chef de la Flotte française. etc. etc. etc.*, în „La Voix Roumaine”, anul I, nr. 1, 1/13 ianuarie 1861, p. 3-4; nr. 2, 8/20 ianuarie 1861, p. 6-7; nr. 3, 15/27 ianuarie 1861, p. 11.

[27] *Ibidem*, nr. 3, 15/27 ianuarie 1861, p. 11: „La Roumanie comprend huit provinces d'inégales grandeur et soumises à des dominations diverses. C'est: la Valachie, la Moldavie, la Bessarabie, la Bucovine, le Marmoros, la Transylvanie, la Crisiana et la Temesania”.

[28] *Ibidem*, nr. 1, 1/13 ianuarie 1861, p. 3: „Géographiquement, la Roumanie est comme une île foit vaste, enserée dans les plis du Danube, de la Mer Noire, du Dniester et de la Theiss”.

[29] Descrierea Bucovinei este următoarea: „Il est infiniment probable que la Bucovine tire son nom du dorique *βουχολια*, métier de pâtre ou *βουχόλιον*, lieu où paissent les boeufs. C'est en effet un pays renommé pour l'excellence de la race bovine. C'est de là que viennent ces grands boeufs blancs aux cornes gigantesques, dont le jardin des plantes de Paris possède quelques individus, objet de la curiosité et de l'admiration du promeneur parisien.

La Bucovine appartient aujourd'hui à l'Autriche. Elle est voisine de la Gallicie, dont elle est séparée par une branche des Karpathes. Elle a pour capitale Cernautzi, sur la rïve droite du Pruth” – *ibidem*, nr. 3, 15/27 ianuarie 1861, p. 11.

[30] *Ibidem*.

Odată cu apariția „Foii Societății pentru literatura şi cultura română în Bucovina", în ianuarie 1865, Bucovina ieşea, oarecum, din conul de umbră publicistic în care se găsea[31]. Aceasta nu înseamnă că periodicele din Principatele Unite aveau să nu mai prezinte ştiri şi analize referitoare la situația din regiune. Însă, momentul 1865 are importanța sa bine precizată, întrucât Bucovina revenea, după o întrerupere de 15 ani, în circuitul presei româneşti[32].

Având în vedere chestiunile descrise şi analizate în textul nostru, putem concluziona că, în perioada 1859-1865, ca, de altfel, în întreaga noastră modernitate, faptul de presă a avut implicații militante pe deplin asumate şi înțelese de presa românească în ansamblul său (fie că vorbim de publicațiile din Principatele Unite Române, fie că ne gândim la cele din Imperiul Habsburgic). Menținerea reperelor identitare şi conştientizarea necesității regăsirii într-un cadru istoric şi politic firesc a tuturor celor ce se revendicau de la trunchiul național românesc au constituit adevărate precepte ale acestei prese. Or, având în vedere acest aspect, nu pare deloc hazardată afirmarea deziderатului referitor la reconsiderarea şi redimensionarea rolului presei în modernitatea românească, în procesul manifestării şi dezvoltării conştiinței naționale româneşti.

[31] „Foaia Societății pentru literatura şi cultura română în Bucovina" este o „revistă lunară de cultură, literatură şi folclor apărută la Cernăuți din ianuarie 1865 până în decembrie 1869, având ca redactor responsabil şi editor pe Ambrosiu Dimitroviță, iar din iulie 1866, după moartea acestuia, pe profesorul I. G. Sbiera" – *Dicționarul general al literaturii române*, Bucureşti, 2005, p. 178. În revistă nu sunt publicate informații despre situația politică locală, ci numai informații de politică generală. Pentru aprecieri referitoare la semnificațiile publicației în cultura română şi în cadrul realităților bucovinene, precum şi la promovarea unor valori literare locale, vezi Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina 1775-1918 (în legătură cu evoluția culturală şi politică)*. Ediție îngrijită de Alexandrina Cernov, Cernăuți, 1996, p. 125-177.

[32] După cum s-a menționat anterior, la nota 3, în perioada 1859-1865 a existat, totuşi, o publicație în limba română – „Calendarul pentru Bucovina", care nu avea cum să suplinească, însă, lipsa unei gazete sau a unei reviste de genul celor ce existau în Principate.

GEORGE TOFAN, UN BUCOVINEAN LA „VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

BOGDAN-ALEXANDRU TEODOR
(Iaşi)

Soarta românilor din provinciile aflate sub stăpânire străină a constituit, chiar din momentul apariției primului număr, una dintre preocupările centrale ale revistei „Viața Românească”. Această stare de fapt este dovedită de completarea articolului-program cu articolul *V. R. la frații de peste hotare*, care a apărut în numărul din mai 1906[1]. Cuprinzând ideea că revista „trebuie să fie o oglindă a întregii vieți româneşti, – a vieții întregului neam românesc”, „Viața Românească” se angaja față de cititori să-i pună „în curent cu mişcarea politică, culturală, economică, etc. din toate părțile locuite de Români” prin intermediul corespondenților din Bucovina, Ardeal şi Basarabia. În realizarea acestui scop, revista pleca de la ideea unității culturale a neamului românesc, considerând că „hotarele politice nu pot şi nu trebuie să formeze vreo barieră pentru viața noastră sufletească”[2]. Până în anul 1916, „Viața Românească” a avut în vedere problemele românilor din Bucovina, militând pentru eliberarea acestora şi pentru realizarea idealului național al poporului român, unirea într-un singur stat.

Rubrica *Viața Românească în Bucovina*, care, începând cu anul 1909, devine *Scrisori din Bucovina*, este dominată de articolele semnate de George Tofan[3], cel care, în perioada cuprinsă între anii 1906 şi 1914, a fost

---

[1] P. Nicanor & Co., *Miscellanea – V. R. la frații de peste hotare*, în „Viața Românească”, anul I, nr. 3, mai 1906, p. 479.

[2] *Ibidem*.

[3] Gheorghe Giurcă, *George Tofan – o viață închinată şcolii*, Suceava, 1995, p. 11-17; George Tofan s-a născut pe 5 noiembrie 1880 la Bilca (jud. Suceava); în 1892 devine elev al Liceului Clasic din Suceava, pe care l-a absolvit în anul 1900. Începând cu acest an, urmează cursurile de limba română, istorie şi geografie în cadrul Universității din Cernăuți, în perioada 1901-1904 fiind membru al Societății studențeşti „Junimea”. În 1909 a fost ales preşedinte al Asociației Corpului Didactic Român din Bucovina, iar în anul 1914 devine secretar al Societății pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina şi director al Gimnaziului de Băieți din Bazargic. În anii 1917-1918, George Tofan desfăşoară o

corespondent permanent al revistei. Acesta considera inițiativa „Vieții Româneşti” – „la manifestările vieții româneşti să participe cu puținul lor Românii de pretutindeni” – ca fiind salutară şi singura soluție pentru îndeplinirea idealurilor culturale şi naționale ale românilor bucovineni. George Tofan, în calitate de colaborator al revistei, îşi face cunoscute obiectivele: „În acest sens, cu scopul de a ajuta ca negura, în care e învălit poporul român bucovinean, să fie împrăştiată, îmi pun modestele mele puteri în serviciul frumosului program desfăşurat de «Viața Românească». Desigur, că articolele mele, care vor da schițe din trecutul şi prezentul neamului român bucovinean, care vor arăta fazele de dezvoltare de pe diferitele terenuri de activitate, stadiul în care ne aflăm şi țelul ce voim să-l urmărim în viitor, nu vor prezenta un interes deosebit de mare, cuprinzând rezultatele muncii şi gândirii unui popor mic la număr şi rămas înapoi pe multe terenuri, totuşi cred că voiu reuşi să atrag atenția acelor bărbați, care urmăresc cu dezinteresare lupta, ce o ducem pentru emanciparea noastră”[4].

Articolele semnate „George Tofan”, „Gt.”, „Un Bucovinean”, „George Bucovineanul”, au în vedere cele mai importante aspecte ale vieții românilor din Bucovina: probleme legate de învățământul primar în limba română; activitatea jurnalistică din provincie; teatrul românesc; instituțiile de creditare; viața politică şi evoluția diverselor curente de opinie; activitatea societăților studențeşti; rezultatele recensămintelor de populație; salarizarea învățătorilor.

***

Recensămintele realizate la fiecare zece ani de către autoritățile austriece erau considerate de George Tofan o componentă a politicii de deznaționalizare a românilor din Bucovina. Acesta este motivul pentru care el le acordă o atenție specială, prin articolele şi studiile publicate în revista

---

activitate intensă în Basarabia, participă la Congresul învățătorilor, iar în 1918 este numit revizor şcolar al județului Chişinău. În aprilie 1919 este numit în funcția de secretar şef al Departamentului Instrucțiunii Publice din Bucovina şi, mai târziu, director al Şcolii Normale din Cernăuți. S-a stins din viață la 15 iulie 1920.

Despre viața şi activitatea lui George Tofan vezi şi: N. Iorga, *George Tofan*, în „Transilvania”, 1920, nr. 10; Ion I. Nistor, *Zece ani de la moartea lui George Tofan*, în „Junimea literară”, 1930, nr. 5-8; Petru Rusşindilar, *George Tofan – tribun al românismului în Bucovina*, Suceava, 1998.

[4] George Tofan, *Viața românească în Bucovina – Ziaristica noastră*, în „Viața Românească”, anul I, nr. 3, mai 1906, p. 454.

„Viața Românească” încercând să demonstreze că modul în care se desfăşurau şi maniera de interpretare a rezultatelor nu erau corecte. Importanța analizării datelor oferite de aceste recensăminte stătea şi în faptul că rezultatele „acestei numărări” influențau situația politică, națională, culturală şi economică a românilor bucovineni.

Evoluția elementului etnic românesc este analizată în articolul *Naționalitățile din Bucovina după statistica din 1900*[5]. Datele pe care ni le oferă George Tofan sunt preluate din documentele oficiale ale recensământului realizat de autorități în luna decembrie a anului 1900, care au fost publicate la Cernăuți în anul 1907. Conform datelor oferite[6], „românii au ajuns, în țara moştenită de la strămoşii lor, ca factor numeric, cu care se calculează în ziua de azi, în locul al doilea”. Din textul articolului reiese în mod clar faptul că autorul nu este de acord cu datele cuprinse în rapoartele oficiale: „cifrele pe care ni le dă statistica oficioasă nu sunt cifrele cele adevărate”.

Pentru a-şi susține poziția, realizează o analiză a datelor cuprinse în recensămintele din anii 1880, 1890 şi 1900. Un element important folosit de George Tofan în demonstrația sa îl constituie faptul că statisticile menționate nu fac nici un fel de referire la naționalități, limba de conversație fiind criteriul de stabilire a apartenenței la o etnie sau alta. Folosirea acestui criteriu pentru realizarea statisticilor oficiale este considerată, de către autorul articolului, ca fiind o componentă a politicii de deznaționalizare a românilor: „S-a observat poate că în aceste statistici nu se vorbeşte de loc de naționalități; ci de limba de conversație. *Acest procedeu află explicare în raporturile naționale complicate de la noi şi poate şi în tendința ce se urmărea la făcutul statisticii* [subl. n]”. Faptul că există români care vorbesc „amândouă limbile” – limba română şi limba rusă – nu justifică înregistrarea lor în statisticile oficiale ca ruteni. O altă informație ce vine în sprijinul celor afirmate de George Tofan se referă la majoritatea absolută deținută de români în patru districte – Suceava, Gura-Humorului, Câmpulung şi Rădăuți –, în timp ce rutenii sunt elementul dominant în doar trei districte – Coțman,

---

[5] Idem, *Viața Românească în Bucovina – Naționalitățile din Bucovina după statistica din 1900*, în „Viața Românească”, anul II, nr. 7, iulie 1907, p. 77-82.

[6] *Ibidem*, p. 77: „După statistica făcută la 1900 se urcă numărul locuitorilor din Bucovina la 723.504 locuitori – în 1880 erau 568.453, iară în 1890: 642.495 – care se repartizează asupra diferitelor națiuni din țară precum urmează: Românii: 229.018, Rutenii: 297.798, Germanii (socotiți şi Ovreii): 159.486, Polonii: 26.857, Maghiarii: 9.516, Slovacii: 596, Slovenii: 108, Italienii: 119, Serbi: 6”.

Vijnița și Cernăuți, districte ce reprezintă, din punct de vedere teritorial, doar 30% din suprafața Bucovinei[7].

Scăderea populației românești din Bucovina nu poate fi însă explicată doar prin realizarea statisticilor oficiale într-o manieră tendențioasă; se adaugă politicii oficiale și alte cauze, precum natalitatea scăzută și mortalitatea în continuă creștere, starea de sănătate și situația economică a populației românești, emigrația etc.[8].

George Tofan aduce în atenția opiniei publice, prin intermediul articolelor publicate în paginile revistei „Viața Românească", și alte pericole ce amenințau existența populației românești din Bucovina din punct de vedere etnic, dar și economic, politic sau social. Din păcate, amenințarea de ordin social venea și din interiorul populației românești: „Până acum aveam doi dușmani mai periculoși: Evreii, pe terenul economic, și Rutenii, pe terenul etnic, la care se mai adaugă biurocrația austriacă, pe terenul politic și administrativ, crescută în ură înverșunată în contra a tot ce-i românesc și băștinaș în țară, și, în sfârșit, castele noastre, pe terenul social, – *căci mai mult decât ne-au stricat și ne strică străinii ne-am stricat noi singuri și ne mai stricăm încă, deoarece cele 200.000 și mai bine nu sunt un popor, ci, cel puțin, trei popoare, cu tendințe și aspirații deosebite* [subl. n.]"[9].

Un alt aspect al vieții românilor din Bucovina, abordat de George Tofan, îl reprezintă viața urbană, orașele fiind considerate centre ale activității culturale, economice, sociale și politice. Analizând datele oferite de recensămintele din 1890 și 1900, autorul consideră că românii erau defavorizați, numărul lor fiind în continuă scădere în rândul populației principalelor orașe din Bucovina. Acest lucru afecta dezvoltarea lor firească din punct de vedere economic, politic și cultural[10]. Se atrage atenția asupra faptului că în Cernăuți, „capitala țării", elementul românesc este într-o continuă scădere; astfel, dintr-o populație totală de 67.622 de locuitori, doar

---

[7] *Ibidem*, p. 80.

[8] Idem, *Viața Românească în Bucovina – Slăbirea elementului românesc în țară*, în „Viața Românească", anul II, nr. 12, decembrie 1907, p. 467.

[9] Idem, *Scrisori din Bucovina*, în „Viața Românească", anul IV, nr. 4, aprilie 1909, p. 125.

[10] Idem, *Scrisori din Bucovina – Orașele Bucovinei*, în „Viața Românească", anul IV, nr. 6, iunie 1909, p. 454: „Un popor, care n-are în stăpânirea sa orașele, are o viață politică și culturală știrbită. Într-o astfel de situație se află și românii bucovineni. Orașele așezate în mijlocul satelor lor nu sunt centre în care să se concentreze tot ce satele au mai copt ca activitate economică, mai ales ca activitate socială și mai înnaintat ca cultură, reprezentând astfel inima regiunii, ci sunt centre de exploatare nerușinată, ajunse pe deplin în mâinile străinilor".

9.400 erau români, în timp ce ruteni erau 13.030[11]. Nici la Suceava situația românilor nu era mai bună: „din cei 10.955 locuitori ai Sucevei, numai 2.780 sunt Români, pe când 4.229 sunt Evrei, vreo 2.174 sunt Nemți şi 598 Ruteni”, iar în Gura Humorului „populațiunea de 4.063 locuitori se împarte în 2.000 Nemți, 1.457 Evrei, 582 Români şi 37 Ruteni”[12].

Situația dificilă în care se găseau românii bucovineni era şi o consecință a agitațiilor din viața politică a provinciei, căreia George Tofan îi dedică mai multe articole în „Viața Românească”. El are meritul de a fi realizat un tablou amănunțit al vieții politice din Bucovina. Desele conflicte ce aveau loc între grupările politice româneşti îl conduc pe George Tofan spre următoarea concluzie: „Deputații, care nu se simțeau mandatari ai poporului, ci aleşi ai guvernului, nu se credeau obligați să reprezinte interesele de tot felul ale maselor, ci îngrijeau cel mult de interesele clasei lor sau de interesele lor personale şi încolo lăsau totul la buna chibzuință a ocârmuirii, care, de binevoitoare ce ne este, a făcut, în decursul unui secol şi ceva, dintr-o țară cu populație, tradiție şi trecut românesc, conglomeratul de azi, unic în felul său, în care Evreii ne stăpânesc economiceşte, Rutenii ne deznaționalizeză, iar biurocrația austriacă internațională le acordă sprijinul ei binevoitor, ca să se îndeplinească cât mai curând vorba unui fost prefect: că peste 50 de ani nu vor mai exista «Valahi» în Bucovina”[13].

George Tofan realizează o sinteză a istoricului partidelor politice româneşti din Bucovina, având în vedere perioada cuprinsă între anii 1890 şi 1910, acesta din urmă fiind anul în care autoritățile deciseseră înlocuirea Dietei Bucovinei cu o Dietă provincială[14]. În decursul celor două decenii de confruntări politice s-au format mai multe partide, unele dintre ele, însă, dispărând de pe scena politică a Bucovinei la fel de repede pe cât de neaşteptat luaseră naştere – „Partidul Național Român, Partidul Poporal, Partidul Democrat, cel Apărărist [grupare dizidentă, desprinsă în anul 1906

---

[11] *Ibidem*, p. 456.

[12] *Ibidem*, p. 457.

[13] Idem, *Scrisori din Bucovina – Organizația politică*, în „Viața Românească”, anul V, nr. 9, septembrie 1910, p. 488.

[14] Idem, *Scrisori din Bucovina – Noua lege electorală pentru dietă. Cadastrul național*, în „Viața Românească”, anul V, nr. 11, octombrie 1910, p. 320: „În ziua de 8 Octombrie s-a stâns, nejălită de nimeni, dieta Bucovinei. Această dată nu înseamnă însă numai încheierea unui period legislativ, ci şi încheierea unei perioade de dezvoltare politică. Bucovina a primit constituțiunea sa prin patentul din 26 Februar 1861. Prin acest patent se înființează şi pentru Bucovina o dietă provincială, care în marginile trase de constituția fundamentală a statului avea să se ocupe cu problemele legislative ale țării”.

din rândurile Partidului Național Român, numită astfel după organul său de presă „Apărarea Națională”, n.n.] şi în sfârşit actualul Partid Național unit”[15].

Implicarea în viața politică din Bucovina l-a apropiat pe George Tofan de Partidul Democrat Țărănesc, al cărui lider era deputatul Aurel Onciul. După unirea cu gruparea condusă de Iancu Flondor, la începutul anului 1909, este adoptată mai vechea denumire de Partidul Național Român din Bucovina, George Tofan făcând parte din conducerea partidului. La alegerile pentru dietă, din aprilie 1911, George Tofan a candidat în districtul Rădăuți, dorind să-şi pună în aplicare programul. Din păcate, în urma unor manevre din interiorul partidului, a fost desemnat candidat, pentru districtul Rădăuți, Aurel Țurcan. George Tofan nu a renunțat la candidatura sa, dar divizarea alegătorilor a condus la un rezultat negativ, pierzând alegerile la o diferență de doar 27 de voturi. Acest episod din viața politică a Bucovinei a condus şi la o distanțare treptată a lui George Tofan față de Aurel Onciul, deputatul pe care îl susținuse în nenumărate rânduri şi a cărui activitate a fost prezentată în mod favorabil în mai multe articole, apărute în paginile revistei „Viața Românească”[16].

***

Studiile şi articolele sale din „Viața Românească” reflectă preocuparea constantă pentru organizarea şi sprijinirea educației şi a şcolii româneşti, ca parte a luptei pentru păstrarea identității naționale a românilor bucovineni. George Tofan a susținut emanciparea corpului didactic românesc din Bucovina şi dezvoltarea învățământului în limba națională.

În numărul din octombrie al celui de al doilea an de apariție a revistei „Viața Românească”, prin intermediul articolului *Viața românească în Bucovina – Şcolile secundare. Din activitatea dietei*[17], George Tofan ne face cunoscută o victorie a învățământului românesc din Bucovina. Este

---

[15] *Ibidem*, p.321.

[16] Idem, *Viața românească în Bucovina – Alegerile*, în „Viața Românească”, anul II, nr. 5, mai 1907, p. 302-307; idem, *Viața românească în Bucovina – Dr. Vasile Găină. Carmen. Dieta țării. Gimnaziul din Câmpulung*, în „Viața Românească”, anul II, nr. 9, septembrie 1907, p. 382-385; idem, *Viața Românească în Bucovina – Viața politică. Societăți de meseriaşi. Teatru. Conferințe*, în „Viața Românească”, anul III, nr. 6, iunie 1908, p. 478-483; idem, *Scrisori din Bucovina*, în „Viața Românească”, anul IV, nr. 4, aprilie 1909, p. 125-129; ş.a.

[17] Idem, *Viața românească în Bucovina – Şcolile secundare. Din activitatea dietei*, în „Viața Românească”, anul II, nr. 10, octombrie 1907, p. 92-95.

vorba despre deschiderea, în toamna anului 1907, a gimnaziului din Câmpulung, în condițiile pe care le ceruseră românii, mai precis o parte din materie urmând a fi predată în limba română. În urma susținerii examenului pentru acceptarea în primul an de gimnaziu au fost înscriși „91 elevi, dintre care 74 Români, aşa încât autoritatea şcolară a fost nevoită să deschidă două secții”. Faptul că pe lângă cei 74 de elevi români au mai fost înscrişi doar „6 Nemți şi 10 Ovrei” demonstrează, din perspectiva autorului, cât de nefondată era cererea de a se deschide la Câmpulung un gimnaziu cu o secție în limba germană[18]. Funcția de director al gimnaziului din Câmpulung a fost încredințată dr. Daniil Verenca, profesor la şcoala reală din Cernăuți şi autor al unor studii „foarte temeinice asupra istoriei Bucovinei de la încorporarea ei la Austria”.

În contextul anunțării deschiderii gimnaziului din Câmpulung, George Tofan realizează o trecere în revistă a situației şcolilor secundare din Bucovina şi a numărului de elevi români înscrişi la aceste şcoli. Cea mai importantă şcoală secundară este considerată cea de la Suceava, „un fel de Blaj al bucovinenilor”, care funcționa cu două secții – una în limba română, şi o a doua în limba germană. Cursurile acestui liceu erau urmate de 699 elevi, „dintre care 381 Români, 281 Nemți (între ei 198 Ovrei), restul alte naționalități”. Şcoala secundară din Rădăuți prezintă o situație specială – deşi se afla în centrul celui mai mare şi mai bogat district românesc, liceul avea doar secții cu predare în limba germană, explicându-se astfel faptul că din cei 342 de elevi înscrişi în anul 1907, doar 50 erau români. Liceul din Siret, localitate de graniță, prezintă o situație similară: „Din cei 332 elevi câți i-a avut liceul în ultimul an [anul şcolar 1906-1907, n.n.], 52 sunt Români, 41 Ruteni iar din cei 234 care sunt trecuți cu limba nemțească 189 sunt Ovrei”. La Cernăuți funcționau, în perioada respectivă, trei licee de stat; primul dintre ele, liceul german, avea 821 de elevi dintre care doar 68 români; cel de al doilea, pentru care nu se precizează numărul elevilor români, avea înscrişi 689 de elevi, „dintre care 351 Ruteni, 264 Nemți, între ei 158 Ovrei”; iar la cel de al treilea, liceul românesc, studiau 500 de elevi, „dintre care 270 Români şi vreo 200 Ovrei”. În paralel cu aceste licee funcționau, la Cernăuți, o şcoală reală superioară – dintre cei 648 de elevi înscrişi în ultimul an, doar 72 erau români – şi o şcoală normală, „pedagogicul din Cernăuț”, având 321 de elevi, dintre care 174 români[19]. Datele prezentate de George Tofan, preluate din anuarele liceelor pe anul

[18] *Ibidem*, p. 92.
[19] *Ibidem*, p. 93-94.

1907, ne indică faptul că românii se situau pe locul al doilea ca număr de elevi înscrişi în şcolile secundare[20].

Învăţământul primar din Bucovina nu prezintă nici el o situaţie mai bună, mai ales dacă avem în vedere faptul că această formă de învăţământ era obligatorie: „Acestea sunt roadele unui învăţământ primar obligator de peste treizeci de ani: din 730.195 locuitori câţi s-au numărat în Bucovina în 1900, 513.664 nu puteau nici ceti nici scrie. Cei mai mulţi analfabeţi îi au Rutenii care se prezintă cu 79.62%, apoi urmează Românii cu 71.56%, Nemţii cu 29.59%”[21].

Situaţia prezentată de George Tofan avea multiple cauze: programa învechită, „atât de lipsită de ceea ce i-ar putea folosi ţăranului în ocupaţia sa, încât nu e de mirare că ţăranul priveşte şcoala ca o pacoste, care pică pe capul lui, tocmai când are mai mare lipsă de braţele copiilor săi”; organizarea deficitară a institutului pedagogic, care avea funcţia de a-i pregăti pe viitorii învăţători; existenţa a patru limbi de predare în şcolile primare; lipsa sprijinului financiar din partea autorităţilor pentru deschiderea de noi şcoli în sate, cu predare în limba română; salariile mici ale învăţătorilor; „lipsa de cărţi didactice potrivite şi mijloace de învăţământ, care toate au contribuit partea lor la starea tristă, în care se află acum învăţământul primar”[22].

Pentru rezolvarea problemei salariilor învăţătorilor a fost depus spre discuţie un proiect de lege de către deputatul Aurel Onciul. Acest proiect de lege a fost însă respins de guvernul central, deşi „dieta bucovineană, care are să legifereze asupra salarierii învăţătorilor – şcolile primare sunt susţinute în Austria de provincii – a decis de trei ori unanim o sporire a lefilor învăţătoreşti, fixând salarul învăţătorului egal cu cel al celor patru categorii inferioare de funcţionari publici”[23]. La 1 ianuarie 1909 a fost sancţionată şi a intrat în vigoare o nouă lege a salarizării învăţătorilor, care, consideră George Tofan, „are o deosebită importanţă, atât pentru dezvoltarea viitoare a învăţământului primar şi, în legătură cu acesta, şi a progresului cultural al ţării, cât şi din punct de vedere naţional, înlesnind învăţătorimii, apăsate de

---

[20] *Ibidem*, p. 94: „Un calcul final ne arată că naţionalităţile din Bucovina dau următoarele contigente pentru şcolile secundare: Ovrei în frunte cu 1900 elevi, Românii cu aproape 1200 elevi, Rutenii cu aproape 800 de elevi, apoi vin Nemţii, Polonii”.

[21] Idem, *Viaţa românească în Bucovina – Învăţământul primar şi roadele lui*, în „Viaţa Românească”, anul II, nr. 11, octombrie 1907, p. 278.

[22] *Ibidem*.

[23] Idem, *Viaţa românească în Bucovina – Viaţa politică. Societăţi de meseriaşi. Teatru. Conferinţe*, în „Viaţa Românească”, anul III, nr. 6, iunie 1908, p. 479.

grijile existenții zilnice munca în interesul instituțiunilor naționale, încredințate, în mare parte, conducerii ei”[24].

În luna decembrie a anului 1908, Societatea culturală „Şcoala Română” şi-a serbat „jubileul de 25 ani de existență şi activitate rodnică”. Această societate culturală înființată în anul 1883, inspirată de modelele german şi ceh, „Deutscher Schulverein” şi „Matica Skolska”, a jucat un rol foarte important în sprijinirea învățământului românesc din Bucovina[25]. Atenția societății s-a concentrat asupra liceului din Suceava, care funcționa din 1860, dar abia în 1881 a fost înființată prima clasă, cu 47 de elevi, a secției române – „în această clasă toate materiile de studiu se predau în limba română”. Lipsa inițială de manuale în limba română a fost soluționată prin împrumutarea de cărți de la liceele din Ardeal şi traducerea de manuale. Tot acest proces era grevat, însă, de numărul mic de elevi români înscrişi, situație cauzată de lipsa şcolilor primare de la sate, a cadrelor didactice calificate şi a materialelor didactice. Societatea „Şcoala Română” a contribuit la modificarea acestei situații, prin înființarea de şcoli primare româneşti în satele unde acestea lipseau şi încurajarea unor tineri pentru a urma cariera de învățători – „într-un period de 10 ani, de la 1884 la 1895, societatea a cheltuit pentru sprijinirea acestor tineri suma de 10.000 coroane”[26]. O altă soluție a fost aceea de a organiza cursuri pregătitoare de vară pentru cei care urmau să susțină examenul de admitere la gimnaziu; premierea învățătorilor ce se prezentau cu un număr mare de elevi bine pregătiți la acelaşi examen; sprijinirea copiilor săraci care doreau să-şi continue studiile, „plătindu-le bani pentru gazdă, taxele şcolare, îngrijind de masă, de îmbrăcăminte, de ajutor medical, iar pentru a-i ajuta cu cărțile de studiu a creiat o bibliotecă, din care, în schimbul unei cotizații mici, – cei sărmani sunt dispensați, – se împrumută toate cărțile de studiu”[27]. Rezultatul

[24] Idem, *Scrisori din Bucovina – Noua lege de salarizare a învățătorimii din Bucovina*, în „Viața Românească”, anul IV, nr. 8, august 1909, p. 282.

[25] Idem, *Scrisori din Bucovina – Douăzeci şi cinci de ani de activitate culturală. Jubileul „Şcoalei Române” (1883-1908)*, în „Viața Românească”, anul IV, nr. 1, ianuarie 1909, p. 113-114: „Societatea «Şcoala Română» este o societate culturală. Scopul ei statuar este «înnaintarea învățământului la poporațiunea românească din Bucovina». Ideea înființării a purces de la d. Teodor Stefanelli, actual consilier la curtea de apel din Leov, scriitor bucovinean fruntaş, şi de la Ştefan Ştefureac, fost profesor la liceul din Suceava şi autor didactic. […] Societatea «Şcoala Română», având de scop progresul cultural al poporului român din Bucovina, s-a interesat de învățământul românesc din țară, sprijinind învățământul național de toate gradele, primar, secundar şi superior”.

[26] *Ibidem*, p. 115.

[27] *Ibidem*, p. 116.

acestor inițiative a fost unul notabil; de la 47 de elevi înscrişi în anul şcolar 1881-1882, numărul acestora a crescut la 482 de elevi în anul şcolar 1908-1909.

În perioada cuprinsă între anii 1883 şi 1908, Societatea culturală „Şcoala Românească" a fost condusă de cinci directori: George Popovici, Dimitrie Costin, Constantin Cosovici, Simeon Florea Marian şi Iorgu G. Toma. S-au pus bazele unei tipografii şi ale unei librării în Suceava şi, de asemenea, s-au deschis mai multe filiale ale societății, cele mai importante fiind cele din Cernăuți, Storojineț, Siret, Rădăuți şi Câmpulung.

***

Viața culturală a românilor din Bucovina – teatrul şi literatura, organizarea în societăți culturale – a constituit una din temele abordate de George Tofan în articolele sale din „Viața Românească". Scopul urmărit este acela de atrage atenția asupra importanței pe care o are contribuția românilor bucovineni la dezvoltarea mişcării culturale româneşti, militând pentru „strângerea legăturilor de comunitate culturală dintre diferitele fracțiuni ale poporului nostru"[28]. În spiritul acestei idei se căuta orice prilej de întâlniri cât mai dese cu românii de pretutindeni.

În vara anului 1908 a avut loc comemorarea a 25 de ani de la moartea „compozitorului român bucovinean, Ciprian Porumbescu". George Tofan îi informează pe românii din Regat că acest eveniment a fost marcat prin diverse acțiuni „în centrele mari de viață românească, ca Bucureşti, Craiova, Sibiu, Braşov, Cernăuți, Suceava, cum şi în oraşele şi orăşelele de provincie ca Turnu-Severin, Lugoj, Turnu-Măgurele"[29]. Manifestările prilejuite de comemorarea lui Mihai Eminescu, în 1909, au avut loc şi în principalele oraşe bucovinene: Cernăuți, Suceava, Câmpulung. Acțiunile culturale din Suceava au fost organizate cu sprijinul societăților culturale „Şcoala Română", „Ciprian Porumbescu" şi „Clubul Român". Discursul şi conferința susținute, cu acest prilej, de profesorul Sextil Puşcariu, la Cernăuți, au fost publicate în paginile revistei „Junimea Literară". George Tofan aprecia că „bucovinenii, sărbătorind pe cel mai mare poet al neamului

---

[28] Idem, *Viața românească în Bucovina – Ziaristica noastră*, în „Viața Românească", anul I, nr. 3, mai 1906, p. 460.

[29] Idem, *Viața românească în Bucovina – Doi compozitori: Ciprian Porumbescu şi Tudor cav. de Flondor*, în „Viața Românească", anul III, nr. 7, iulie 1908, p. 124.

românesc, sărbătoreau totodată şi pe unul din puținii scriitori români, care le-au cunoscut țara şi le-a înțeles durerile”[30].

Anul 1910 a fost unul deosebit de important din punctul de vedere al manifestărilor culturale ce au avut loc în Bucovina. Astfel, pentru a comemora 20 de ani de la moartea scriitorului Ion Creangă, au fost organizate cinci şezători literare: câte una în Suceava, Câmpulung, Rădăuți şi două în Cernăuți. Interesant este faptul că aceste şezători au fost organizate de Societatea scriitorilor români, din partea căreia au participat: Mihail Sadoveanu, D. Anghel, Şt. O. Iosif, Natalia Iosif-Negru, Emil Gârleanu, Cincinat Pavelescu, Ion Minulescu, Caton Theodorian şi A. Herz. Venirea scriitorilor români în Bucovina a fost considerată un eveniment literar şi datorită faptului că aceştia nu s-au oprit doar în Cernăuți, „ci au colindat şi prin provincie, dând ocazia tuturor regiunilor româneşti din Bucovina să-i poată saluta şi asculta”[31].

În aceeaşi perioadă a avut loc serbarea lui Titu Maiorescu, la împlinirea vârstei de 70 de ani, eveniment organizat de „Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina” împreună cu studenții de la Universitatea din Cernăuți. Inițiativa organizării acestui eveniment a aparținut Societății „România Jună” din Viena, Titu Maiorescu fiind membru de onoare al acestei societăți.

Universitatea din Cernăuți avea, în anul 1908, aproximativ 800 de studenți, dintre aceştia aproape 200 fiind români. Organizațiile studenţeşti din Bucovina, patru în total, erau „Academia ortodoxă”, „Bucovina”, „Dacia” şi „Junimea”. Cele patru societăți studențeşti erau organizate în funcție de specificul pregătirii membrilor, astfel: „«Academia ortodoxă» îngrijeşte de pregătirea specială [teologică, n.n.] a membrilor ei, «Bucovina» se ocupă cu sportul, «Junimea» cu cultivarea membrilor pe terenul literar, iar «Dacia» dă atenție problemei poporaniste”[32].

Societatea studenţească „Junimea” era cea mai veche dintre ele, fiind înființată în anul 1878, bucurându-se şi de cel mai mare prestigiu. „Junimea” dispunea de o sală de lectură, de o bibliotecă şi se ocupa cu

[30] Idem, *Scrisori din Bucovina – Comemorarea lui Mihai Eminescu în Bucovina*, în „Viața Românească”, anul IV, nr. 7, iulie 1909, p. 99.

[31] Idem, *Scrisori din Bucovina – Ştiri culturale. Ştiri politice. Comemorarea lui Ion Creangă. Sărbătorirea lui Titu Maiorescu. Un țăran conferențiar ambulant pentru satele periclitate de slavism. Rezultatele noii legi comunale*, în „Viața Românească”, anul V, nr. 2, februarie 1910, p. 286-287.

[32] Idem, *Viața românească în Bucovina – Societățile studențeşti*, în „Viața Românească”, anul III, nr. 12, decembrie 1908, p. 439-440.

editarea revistei „Junimea Literară”. Alte activități priveau organizarea de manifestări culturale: conferințe literare, reprezentații teatrale şi concerte. „Bucovina” era o societate studențească organizată după principiile conservatoare şi după model german. Membrii săi erau preocupați de sport, dar şi de literatura română, dovadă fiind almanahul literar editat timp de doi ani. „Academia ortodoxă” avea ca principal obiectiv pregătirea membrilor săi pentru „cariera grea şi spinoasă de păstor sufletesc şi de conducător național”. Activitate culturală a acestei societăți studenţeşti includea: conferințe şi şedințe literare, cultivarea muzicii naționale şi a celei bisericeşti prin organizarea de serate muzicale şi literare în oraşele din provincie. Societatea studențească „Dacia” avea stabilit ca obiectiv principal „luminarea maselor populare”, obiectiv care i-a adus acuzația că ar fi doar o simplă filială a Partidului Democrat din Bucovina, lucru ce s-a dovedit a fi fals. George Tofan descrie detaliat activitatea societății studenţeşti „Dacia”: „În realizarea programului ei, ea a făcut pentru suburbii cursuri pentru analfabeți, bibliotecă populară, conferinți; în sate a deşteptat cabinetele de lectură şi le-a înzestrat cu cărți folositoare, a creiat arcăşiile, opera exclusivă a acestei societăți; a stat şi stă în contact cu poporul şi a întreprins măreața excursie cu cei 1700 țărani la expoziția jubiliară. Acțiunea ei se îndreaptă acum spre problema şcolilor particulare în satele mazililor şi ale răzeşilor deznaționalizați; în scopul acesta a înființat chiar o secție culturală, căreia îi aparțin şi bărbați din afară de societate”[33].

Realizând o trecere în revistă a principalelor activități culturale, autorul se opreşte asupra spectacolelor de teatru susținute de trupe româneşti în Bucovina şi a rolului deosebit de important „ce l-au avut acele reprezentări pentru întărirea vieții naționale de la noi”. Mai multe companii de teatru importante din România au susținut spectacole în Bucovina: trupa condusă de Mihail Pascali a avut o stagiune de aproape trei săptămâni la Cernăuți; în 1893 s-a aflat tot la Cernăuți, pentru o stagiune de o lună de zile, „trupa de operete de subt conducerea lui A. L. Bobescu”, care va reveni în 1897 şi în primăvara anului 1906, la Suceava, „cu o trupă de comedie şi dramă”; trupa aflată sub direcția lui Olăreanu-Cosinschi a făcut un turneu în Bucovina în toamna anului 1905[34].

Activitatea teatrală din Bucovina a fost sprijinită de Societatea „Armonia”, care, în perioada 1883-1907, a susținut punerea în scena a 65 de

[33] *Ibidem*, p. 442.

[34] Idem, *Viața românească în Bucovina – Teatrul*, în „Viața Românească”, anul II, nr. 1, ianuarie 1907, p. 118-123.

spectacole[35]. Un eveniment teatral de mare ținută, după cum îl caracterizează George Tofan, a avut loc în vara anului 1910. Meritele bunei organizări şi desfăşurări a evenimentului au revenit „Societății pentru cultura şi literatura română din Bucovina”. Este vorba de turneul teatral al trupei conduse de Petre Liciu, ce a avut loc între 5 iunie şi 7 iulie 1910. Au participat la acest turneu actori ai Teatrului Național din Bucureşti şi ai Teatrului din Craiova; amintim aici doar câteva nume: Aristița Romanescu, Stela Poenaru, Ana Mărculescu, Al. Mihăilescu, G. Constantinescu, Constantin Duțulescu. Trupa de teatru condusă de P. Liciu a susținut, în decurs de o lună de zile, cât s-a aflat în Bucovina, un număr de 19 reprezentații în principalele oraşe, repartizate astfel: „Cernăuți 8 [spectacole, n.n.], Rădăuți 2, Siret 1, Suceava 3, Gura-Humorului 2, Câmpulung 2, Storojineț 1”[36]. Succesul obținut de trupa românească de teatru a fost cu atât mai mare cu cât turneul a avut loc într-o perioadă în care trupele de teatru ale actorilor ruteni se aflau în plină ofensivă, încercând să domine scenele teatrelor din principalele oraşe bucovinene.

***

„Viața Românească” consemna, în numărul din luna iulie a anului 1920, dispariția colaboratorului său George Tofan, profesor şi publicist, „neobosit luptător pentru redeşteptarea provinciei sale şi pentru unitatea culturală a tuturor românilor”. Activitatea sa este trecută în revistă, articolele şi cronicile publicate de-a lungul celor zece ani de colaborare fiind considerate în totalitatea lor „o istorie contemporană a Bucovinei”. Revista sublinia faptul că, prin moartea lui George Tofan, „Bucovina a pierdut pe cel mai bun, pe cel mai nestrămutat dintre luptătorii pentru cultura națională, pe acela care a lucrat mai metodic şi mai conştient la unirea sufletească dintre toți românii, pregătind astfel condițiile morale pentru marea şi definitiva Unire”[37].

[35] Idem, *Viața românească în Bucovina – Teatrul*, în „Viața Românească”, anul II, nr. 4, aprilie 1907, p. 114-120; idem, *Viața românească în Bucovina – Viața politică. Societăți de meseriaşi. Teatru. Conferințe*, în „Viața Românească”, anul III, nr. 6, iunie 1908, p. 478-483.

[36] Idem, *Scrisori din Bucovina – Trupa Liciu în Bucovina*, în „Viața Românească”, anul V, nr. 6, iunie 1910, p. 397.

[37] P. Nicanor & Co., *Miscellanea – George Tofan*, în „Viața Românească”, anul XII, nr. 5, iulie 1920, p. 309.

UN AN DIN VIAȚA LUI ION GRĂMADĂ (AUGUST 1914 – AUGUST 1915)

LIVIU PAPUC
(Iaşi)

În calitatea sa de erou al Bucovinei, Ion Grămadă a stat permanent în atenția cercetătorilor, aşa încât viața şi activitatea sa bogată de prozator, poet, traducător, istoric, gazetar militant este îndeobşte cunoscută[1]. Mai puțin străbătută a fost activitatea sa din ultima perioadă a vieții, focalizarea făcându-se exclusiv pe momentul morții apoteotice, fiind lăsate în umbră, trecute cu vederea sau chiar deformate prezențele sale publice, mai ales din anii de neutralitate ai României (1914-1916). Este un gol pe care ni l-am propus a-l umple, parțial, în chiar aceste pagini.

Începutul primului război mondial i-a găsit pe tinerii intelectuali bucovineni prin concedii, ordinele de chemare sub arme surprinzându-i pe la casele lor. După cum consemnează Leca Morariu, în dimineața zilei de sâmbătă 1 august 1914: „Cei doi «soldați» ai casei, Ite [I. E. Torouțiu, n. n.] şi Leca, buimaci, se tot dau cu capul de pereți: plecăm şi noi, sau mai stăm? Hai la Primărie, să vedem cum şi ce. Pe brama bisericii – afişul: «M.S. Apostolică au (!) binevoit (!) a decreta mobilizarea generală»”[2]. Dacă Leca Morariu şi Torouțiu se aflau la Pătrăuți, pe Ion Grămadă îl prinde declararea războiului la Cernăuți, dar în aceeaşi zi pleacă acasă la părinți, la Zahareşti, unde ajunge duminică, dar revine luni, pe 3 august[3]. La data de 7 august,

---

[1] Vezi măcar Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iaşi, 2004, p. 441-442; Emil Satco, Ioan Pînzar, *Dicționar de literatură. Bucovina*, Suceava, 1993, p. 88-89; Const. Loghin, *Viața şi opera lui I. Grămadă*, prefață la Ion Grămadă, *Scrieri literare*, Cernăuți, 1924, p. V-XXXI. În linii mari, reținem: născut la Zahareşti, în 1886, face şcoala la Suceava şi Universitatea la Cernăuți şi Viena, doctorat în acest din urmă oraş (*Participarea românilor la asediul Vienei, 1683* – în 1913), redactor la „Deşteptarea” din Cernăuți (1907-1908), „Românul” din Arad (1912-1913) şi „Viața nouă” din Cernăuți (1914), trece în România, se înrolează voluntar şi moare la Cireşoaia-Bacău, în 27 august 1917.

[2] Leca Morariu, *Viață. Din carnetul unui român, prizonier în uniforma împăratului*. Ediție îngrijită şi prefață de Liviu Papuc, Iaşi, 2001, p. 14.

[3] *Ibidem*, p. 52.

„iată-l şi pe Niţucă Grămadă la masa noastră: voinic, voios, verde şi vorbăreţ, el nemilitarul, adică militar reformat; ba chiar prea lărmuitor şi dornic de discuţii şi polemici – pentru noi, cei cu belciugul la bot... Că ce-i pasă? Carnetul de note la chimir şi cutreieră ţara de-şi «adună material» pentru o carte a războiului, c-o fi roman, c-o fi istorie, urma va alege...”[4].

Găsim, aici, prima menţiune a intenţiei lui Ion Grămadă de a scrie o carte care să cuprindă ororile războiului. Mai târziu, se va vedea, se fixează şi asupra titlului, *Cartea sângelui*, din care nu am descoperit până acum decât două fragmente declarate ca atare (vezi Anexele VIII şi IX)[5], dar cărora li s-ar putea adăuga şi unele dintre celelalte texte din Anexe. Până una-alta, cutreiera ţara pentru a lua pulsul populaţiei, pentru a constata *de visu* atmosfera în vreme de război, aceasta şi în calitatea sa de redactor la gazeta „Viaţa nouă”, organ al Clubului Naţional Român din Bucovina.

În prima lună a stării de beligeranţă apare şi unul dintre articolele sale, mult incriminat la vremea respectivă şi rămas încă şi astăzi ca un punct obscur într-o existenţă, de altfel, rectilinie şi impecabil naţional-românească. Este vorba de articolul *Presa din România*, ale cărei idei nu le cunoaştem decât mediatizat. Iată ce ne spune unul dintre martorii oculari: „Cât am stat la Cernăuţi, o zi, m-am întâlnit cu I. Grămadă. Era deprimat. Se simţea urmărit de organele poliţieneşti. Se credea nesigur la Cernăuţi. Mi-a citit atunci articolul *Presa din România*, care avea să apară în «Viaţa nouă» din 30 august 1914. Când l-am sfătuit să fie mai prudent în aprecierile sale faţă de presa românească din Regat, contrară Austriei, el mi-a răspuns înfundat, cu o străfulgerare în ochi: «Trebuie să-i înşel. Trebuie să le întunec vigilenţa. Tu de altfel ştii unde vom sfârşi amândoi». Ne-am strâns mâna, ne-am despărţit în actuala Piaţă a Unirii, iar la începutul lui septembrie ziarele din Bucureşti aduceau primul interviu dat de Grămadă, care, în zăpăceala produsă de înaintarea fulgerătoare a ruşilor spre porţile Cernăuţilor, trecu frontiera pe la Mamorniţa şi se stabili la Bucureşti”[6].

Un alt contemporan face de asemenea aluzie la această luare de atitudine, atribuind-o unei comenzi de partid: „Mrejele în care îl încurcaseră în ajunul războiului politicieni egoişti şi lipsiţi de orice iubire de neam nu l-au împiedicat ca la declararea mobilizării austriece să afle calea adevărată şi să

---

[4] *Ibidem*, p. 36-37.

[5] Titlul acesta, *Cartea sângelui*, a fost, din păcate, uzurpat de un grafoman, care a adunat într-un ghiveci naţional tot ceea ce a descoperit el de şi despre Ion Grămadă.

[6] D. Marmeliuc, *Ion Grămadă scriitorul şi luptătorul*, în broşura *Eroului de la Cireşoaia. Omagiu prietenesc şi camaraderesc*. Două conferinţe ţinute de Prof. univ. D. Marmeliuc şi Prof. univ. I. Andrieşescu, Cernăuţi, 1936, p. 11-12.

treacă frontiera în România, de unde încă din copilărie aşteptam cu toții mântuirea Bucovinei. Şi doi ani de zile a fost aici unul din cei mai aprigi îndemnători la lupta sfântă. Cu cuvântul şi cu scrisul a dezvăluit suferințele noastre de-acasă, iar când dorobanțul român a ridicat brațul ca să ne răzbune, Ion Grămadă a alergat sub steag”[7].

Faptul că semnătura sa a fost un act de compromis îl dovedeşte curânda sa fugă peste hotare, în România[8], precum şi imediata poziționare în presa românească, îndeosebi în „Dimineața” şi „Adevărul” din Bucureşti, în primul dintre acestea, la 2 septembrie 1914, oferind şi explicarea apariției nefericitului articol (vezi Anexa I). Acest lucru nu l-a scutit, însă, de contestări, aşa cum a fost aceea făcută public de V. Mironescu, sub titlul *Cazul d-rului Grămadă*[9], urmat însă imediat de reacția fermă a lui G. Bogdan-Duică, sub acelaşi titlu al redacției, două zile mai târziu[10]. Tot G. Bogdan-

---

[7] F. Doboş, *† Ion Grămadă*, în „Foaia voluntarilor români din Austro-Ungaria” (Kiev), anul I, nr. 11, 28 septembrie 1917, p. 3-4.

[8] „Când a izbucnit războiul mondial (1914), Ion Grămadă se afla în Cernăuți, unde a fost martor la ocuparea oraşului de către ruşi, după care, la finea lunii august sau la începutul lui septembrie, a trecut în vechiul Regat pe la Mamornița [ascuns în un car cu fân, n.n.], după cum îmi povestise el în gara Burdujeni, unde ne-am întâlnit şi am stat de vorbă” (Ilie Dugan-Opaiț, *Amintiri familiare*, partea a II-a, p. 169-170 – **ASI**, Fond „Frații Dugan”, Dosar 31). Dintr-o notă de la Herța, apărută în ziarul „Adevărul”, anul XXVII, nr. 9864, joi 28 august 1914, p. 2, aflăm că dr. Grămadă, „profesor de istorie şi ziarist” era deja refugiat şi dădea relații privind ocuparea de către ruşi a Cernăuțiului.

[9] „Societatea literară a românilor bucovineni «Arboroasa» a ținut ieri o şedință extraordinară, ocupându-se de cazul d-rului Grămadă, care apărase interesele austriace în ziarul «Viața Nouă» din Bucovina, şi după ocuparea Bucovinei de către ruşi s-a refugiat în țară, făcând pe apărătorul fraților din Bucovina.

După lungi discuții, comitetul a admis o moțiune cu următorul cuprins:

1) Denunțând opiniei publice cele arătate mai sus, comitetul «Arboroasei» avertizează pe bunii români să vadă cu cine se însoțesc şi care pot să fie consecințele acestei însoțiri;

2) *Dr. Grămadă nu reprezintă pe nici un român din Bucovina* şi, ca vândut străinilor, precum însuşi a recunoscut în «Adevărul» (Manifest), abia se poate reprezenta pe sine;

3) Orice adrese, apeluri, invitări venite de la vreo societate în care ar figura numele dr. Grămadă, românii bucovineni le vor considera ca neavenite.

Preşedinte: *V. Mironescu*” („Epoca”, Bucureşti, anul XXI, nr. 261, 22 septembrie 1914, p. 1).

[10] „D. G. Bogdan-Duică, unul din membrii comitetului bucovinean şi ardelean pentru înrolarea de voluntari, ne trimite scrisoarea ce urmează:

«Bucureşti, 22.IX.1914

Domnule Director,

Dr. Ion Grămadă – membru al unui comitet de ardeleni şi bucovineni – este un tânăr atât de bine cunoscut prin puterea sa de muncă şi bunele-i sentimente româneşti, încât

Duică, o lună şi ceva mai târziu, îl foloseşte pe I. Grămadă drept un exemplu, printre altele, de bucovinean urmărit îndeaproape de spionii austrieci, oferindu-ne şi explicaţia drumului efectuat de acesta la Cernăuţi, în interesul Academiei Române: „Detectivi – care nu sunt ai d-lui Panaitescu, deci spioni – îi caută pe bucovinenii refugiaţi în Bucureşti, îi caută pe la casele lor particulare; aici, în mijlocul Capitalei! Dr. I. Grămadă plecase la Cernăuţi, pentru nişte afaceri ale Academiei Române; detectivul străin întrebă pe gazda lui surprinsă: «Din ce trăieşte? Cine vine la casa lui?» etc."[11].

Din moment venirii în ţară, fără oboseală, cu pana sau cu făptura, prin articole, cuvântări la întruniri publice[12], integrarea în mişcările româneşti ale momentului (Liga Culturală, Acţiunea Naţională, Asociaţia Bucovineană, mai târziu Federaţia Unionistă[13]), Ion Grămadă „a scris şi a vorbit despre nedreptăţile de un veac şi jumătate ale regimului austriac faţă de românii bucovineni, s-a zbuciumat şi a luptat pentru intrarea României alături de Puterile Antantei. Conştiinţa lui, care fusese încătuşată la Cernăuţi o lună şi ceva, se descătuşă vehement. Graiul şi condeiul lui reprezentau împunsături de sabie în conştiinţa fraţilor liberi. Cuvântul lui răsună alături de cel al ardelenilor refugiaţi O. Goga şi V. Lucaci la Congresul românilor de peste hotare, la 15 martie 1915. Din pana lui ieşeau aproape în fiecare săptămână articole lămuritoare"[14].

În toată perioada neutralităţii României, Ion Grămadă, alături de Emilian Sluşanschi, Gavril Rotică, V. Huţan (prin poezie), Aurel Morariu, I. E. Torouţiu, N. Cotos, I. Nistor, Iorgu G. Toma, Eusebie Hotinceanu şi

---

cu părere de rău am citit în «Epoca» de la 22 septembrie (nr. 261) rândurile îndrăzneţe şi nelogice ale d-lui V. Mironescu.

Vă rog a publica, tot în «Epoca», hotărârea acelui comitet de a rămâne fără d. V. Mironescu şi cu dr. Ion Grămadă, acre se bucură de toată stima noastră.

G. Bogdan-Duică»

***

Din parte-ne, luăm act cu plăcere de această lămurire şi ne pare rău că s-a putut publica acea versiune în contra d-lui dr. Grămadă" („Epoca", Bucureşti, anul XXI, nr. 263, 24 septembrie 1914, p. 1).

[11] G. Bogdan-Duică, *Operaţiile şi manoperile spionilor austrieci la Bucureşti*, în „Epoca", Bucureşti, anul XXI, nr. 302, 2 noiembrie 1914, p. 1.

[12] Sub titlul *Bucovinenii la meeting* şi însoţită de o fotografie a conferenţiarului, „Adevărul", anul XXVIII, nr. 10149, 14 iunie 1915, p. 1, publică nota: „În numele bucovinenilor va lua cuvântul mâine la *Arenele Romane* d. prof. Grămadă, cunoscut prin articolele pe care le-a publicat asupra celor îndurate de bucovineni în războiul actual".

[13] Aderarea făcută publică în „Adevărul", anul XXVIII, nr. 10247, 20 septembrie 1915, p. 4, ca subscriere la *Declaraţia publiciştilor transilvăneni*.

[14] D. Marmeliuc, *op. cit.*, p. 12.

alte zeci de condeieri, a ținut sus stindardul românismului bucovinean, împingând, alături de ardeleni, opinia publică din România către un război împotriva Austro-Ungariei. În afara textelor aflate în Anexe, unele dintre ele menționate de exegeți anteriori, altele surprize plăcute apărute pe parcursul cercetării, mai facem loc aici unui fragment de discurs pronunțat la depunerea jurământului voluntarilor bucovineni: „De cum ați luat haina asta, v-ați îmbrăcat în cămaşa morții. Ştiu că vă trimitem la moarte sigură. Unde vă veți aduna doi sau trei în numele meu, acolo voi fi şi eu în mijlocul vostru. În numele Bucovinei, în numele țării noastre ne-am adunat. O simțim în inima noastră, ea stă în mijlocul nostru, o vedem sfâşiată, sângerând din mii de răni, în agonie. Faceți-vă răzbunătorii ei! Croiți hotare mai largi României; de vă vor opri puhoaiele de duşmani, deschideți-vă cale cu săbiile voastre. Sunt noi, strălucitoare, cu fulgere de lumină pe ele: botezați-le în sângele asupritorilor noştri; adăpați-le cu sânge. Vi le dăm curate: să le aduceți îndărăt închegate cu sânge. Bucovina roabă şi îndurerată vă încinge azi coapsele voastre cu ele: fiți vrednici de ele...”[15].

Pe de altă parte, Teodor Balan menționează alte două contribuții de-ale lui Ion Grămadă: „Un grup de refugiați români din Bucovina, la sfârşitul lunii lui septembrie 1914, adresase un memoriu primului ministru al României, arătând în ce mod barbar sunt tratați românii din Bucovina de către organele austriace. Ceva mai în urmă Grămadă singur lansă un *Memoriu asupra ororilor din Bucovina, comise de ruşi şi de austriaci*, în care imploră sprijin pentru sărmanele victime ale acestei brutalități. El vedea Bucovina goală, despuiată de bărbați şi văduvită de tineri. Jalea domnea pe locurile unde odinioară se răsfățase veselia. «Bisericile», zice el, «stau zăvorâte, clopotele nu-i cheamă la rugăciune, e o nespusă jale şi o sfâşietoare deznădejde în sufletele acelor nenorocite ființe care mor pe capete din pricina epidemiilor şi a foametei»”[16]. Şi mai oferă Teodor Balan câteva citate: „Mergeți, spune el soldaților români, mergeți batalioane româneşti de împlântați steagul neamului pe ruinele din Suceava, mergeți de vă închinați la Putna, mergeți şi înfigeți pajura românească la Alba Iulia şi nu vă opriți decât la apele tulburi ale Tisei, în care îşi adapă caii fiii pustei maghiare”. Apoi, presimțind apropierea clipei celei mari: „O simt, aud muzici; aud chiote şi plânsete de bucurie, văd steaguri fluturând, văd

[15] Const. Loghin, *op. cit*., p. XVIII, cu mențiunea în Notă: „Din hârtiile lui”.

[16] Teodor Balan, *Suprimarea mişcărilor naționale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914-1918*, Cernăuți, 1923, p. 191.

talazuri de oameni ce curg spre Carpați ca șuvoaiele de primăvară ce mătură totul în cale”[17].

Două cuvinte referitor la *Cartea sângelui*. Ideea nu era de o deosebită originalitate, odată ce, în aceeaşi perioadă, au mai apărut lucrări care treceau în revistă ororile petrecute în provincia nordică sub diferitele ocupații: Emilian Sluşanschi, *Bucovina în zilele ruşilor. Fragmente din carnetul meu*, Bucureşti, 1915, 87 p.; Dr. Aurel Morariu, *Bucovina 1774-1914*, Bucureşti, Biblioteca Bucovina, nr. 11-16, [1915], 146 p.[18]; Dr. Nicolae Coman (= Nicolae Cotos), *Martiriul Bucovinei, 1914-1915*, Bucureşti, Ed. Librăriei Pavel Suru, Biblioteca Bucovina, nr. 20-25, 1915, 288 p., sau, de orientare propagandistică filo-austriacă, arătând atrocitățile comise de ruşi: Romulus Deladorna, *Bucovina în 1914-1915*, Ed. Autorului, Tipografia „Şcoala Română”, Suceava, 1915, 80 p. De ce nu a ajuns să ducă până la capăt proiectul? O explicație poate fi chiar apariția cărților de mai sus, care conțineau numeroase exemple ce figurează şi în fragmentele publicate de el. O altă explicație poate să țină de implicarea sa cu toată ființa în organizarea

---

[17] *Ibidem*, p. 192. Cu precizarea în Notă: „Ştirile despre Grămadă Ion sunt luate din Grămadă Ion: Material inedit”.

[18] Acesta spunea, printre altele: „Nesuccesele trupelor austro-ungare, care formau extrema linie de bătaie a aripii drepte, neapărat erau în legătură cu înfrângerile pe care centrul armatelor austro-ungare le înduraseră în Galiția. Totuşi autoritățile militare din Bucovina şi cele civile, folosindu-se cu multă îndemânare de puterea dată lor prin dreptul statal, găsiră că spioni şi trădători recrutați din toate păturile sociale ale neamului nostru din Bucovina au trădat pozițiile şi tot planul de acțiune al trupelor austro-ungare din nordul Bucovinei. De aci apoi goana oarbă după aceşti închipuiți criminali. Preoți, învățători, țărani români, denunțați de străini răuvoitori, fură arestați, maltratați şi executați în mod sumar. Sunt atât de multe, atât de odioase aceste cazuri, încât privind totalitatea lor nu poți să crezi decât că un sistem bine premeditat şi acea vădită intenție de a nimici neamul românesc din Bucovina era călăuza numitelor autorități” (p. 135-136).

„Pe motiv că ar fi prădat, că ar fi fraternizat cu armatele vrăjmaşului, că ar fi nesocotit şi călcat în picioare credința pe care o datorau împăratului de la Viena – care, în treacăt fie zis, habar nu are de ce se întâmplă prin Bucovina – țărani şi cărturari români fură arestați, puşi în lanțuri şi transportați peste munți în Țara ungurească. Iar dacă respectivul jandarm se întâmpla să fie un om cu mai mult temperament, victimele denunțate de aceiaşi străini – patrioți patentați – erau imediat executate pe spânzurătorile ridicate în toate satele şi oraşele acelor ținuturi. Astfel, teritoriul bucovinean de la Prut în jos peste apa Siretului şi până aproape de râul Suceava a fost bântuit de cea mai grozavă vijelie, care, odată dezlănțuită, n-a cruțat nici oameni, nici puținul lor avut. Valuri pustiitoare biciuite de biciul de foc al lui Marte, trecând într-un grozav flux şi reflux peste ținuturile străjuite de codrul Cozminului şi până departe peste lăcaşul de odihnă al celui mai mare Voievod al Moldovei, lăsat-au în urma lor acea pustietate, acel straşnic prăpăd a cărui linişte de moarte îți îngheață sângele în vine” (p. 136-137).

campaniei anti-austriece, ceea ce nu i-a mai lăsat răgaz pentru definitivarea unei cărți. Ori, poate, o oarecare lehamite, mai ales că lucrurile păreau să se pună în mişcare în direcția dorită, iar el visa acțiunea[19]. Oricum, textele care figurează în Anexe, precum şi altele, publicate în anul următor (1915-1916), conturează structura posibilului volum.

Oferim mai jos un mănunchi din intervențiile lui Ion Grămadă în presă, incomplet, desigur, pentru că incomplete sunt şi colecțiile noastre de periodice, dar sugestiv şi semnificativ pentru ceea ce a însemnat manifestarea în public a unei conştiințe româneşti active, forjate la focul mic dar susținut al opresiunii unui sistem totalitar. E un început, care poate fi continuat de orice binevoitor, până la împlinirea adevăratei *Cărți a sângelui* a lui Ion Grămadă, care va trebui cândva să vadă lumina tiparului.

ANEXA I

Goana contra românilor bucovineni

Senzaționale destăinuiri ale profesorului şi publicistului român dr. ION GRĂMADĂ, refugiat în țară

În Capitală a sosit, venind din Cernăuți, d. dr. Ion Grămadă, profesor şi publicist, directorul ziarului românesc bucovinean „Viața nouă".
Cititorii noştri îşi amintesc că acum câtva timp am reprodus un articol din acel ziar prin care era insultată presa românească din țară şi opinia noastră publică pentru că nu e de partea Austro-Ungariei.

Arătam însă, atunci, că socotim acel articol că e o urmare a stării marțiale din Austro-Ungaria, ca o violentare a conştiinței ziariştilor români bucovineni.
Din articolul de mai jos, pe care ni l-a pus la dispoziție d. dr. Ion Grămadă, – totodată şi autor al articolului din *Viața Nouă* de care pomenim – se va vedea că observațiile noastre erau întemeiate şi că situația ca şi sentimentele românilor bucovineni sunt cu totul altele decât acelea care ar reieşi din articolele scrise cu jandarmul la spate.

[19] După cum îi spunea, în 18 aug. 1914, la despărțire, lui Leca: „Tare mi-i şod că *scriu* numai şi nu *fac* şi eu *istorie*! Şi nu ştiu zău de-oi răbda pân-la capăt" (Leca Morariu, *op. cit.*, p. 61).

O comedie dureroasă

De la izbucnirea războiului austro-rus şi până azi s-a deschis între românii din regat şi cei din Austro-Ungaria o prăpastie aşa de adâncă, încât uneori aveam impresia că stau faţă în faţă două neamuri cu tendinţe deosebite şi cu idealuri diametral opuse. Pe când în ziarele românilor de peste munţi se predica – şi se predică încă – o alianţă a României cu Germania şi Austro-Ungaria, în regat toate inimile băteau pentru Franţa şi pentru amicii ei. Din această pricină a început dincolo şi aici o înverşunată campanie de incriminări şi de acuze nedrepte, care deschideau răni dureroase şi-ntr-o parte şi-ntr-alta; de aceea în Bucureşti, la manifestaţii, auzi mai dese şi mai călduroase izbucniri de simpatie pentru Franţa, decât pentru românii din Austro-Ungaria. Iar aceasta-i o nedreptate!

Pricina adevărată a acestui război gazetăresc, între fraţi şi fraţi, este că nu ne cunoaştem unii pe alţii, *că nu ne dăm silinţa să ne cunoaştem*. Dacă presa şi bărbaţii politici din România şi-ar da mai bine seama de împrejurările în care trăim *dincolo*, nu ne-ar taxa în aceste clipe mari, prin care trecem acum, de *spioni* ai Austro-Ungariei, ei ar descoperi în inimile noastre aceeaşi dragoste de neam, acelaşi ideal, care-i al *tuturor* românilor.

Vorbesc aici pentru bucovineni, *în numele lor chiar*, căci vreme de jumătate de an şi până lunea trecută am condus ziarul partidului naţional din Bucovina, şi prin urmare sunt în măsură să cunosc perfect iţele politicii bucovinene. De acolo, din Bucovina, s-au trimis aici manifeste *„patriotice”* pentru Austria, s-au scris articole vehemente împotriva presei rusofile de aici, s-au aranjat manifestaţii cu steaguri negre-galbene şi cu torţe, încât lumea din regat a rămas stupefiată, dureros impresionată. *Şi pe nedrept, căci pot s-o spun acum, în auzul lumii întregi, că totul a fost o comedie, o reprezentaţie de carnaval, n-a fost expresia sinceră a inimilor noastre, a tainei ce o păstrăm ca pe comoară nevăzută de ochii jandarmilor şi ai poliţiei! Aceste manifestaţii au fost făcute de groaza legii marţiale, la ordinul guvernului şi al prefectului de poliţie!*

Acesta-i adevărul şi nu altul.

Arestarea intelectualilor români

Austria ne-a cerut pentru acest război averea noastră şi i-am dat-o; ne-a cerut feciorii, şi i-am dat; dar se înşeală amar când crede că putem să-i dăm şi inimile noastre. Nu! Acele sunt ale neamului nostru şi nu bat pentru jandarmii ei. Barim de s-ar fi arătat guvernul austriac recunoscător pentru grelele jertfe ce le-am adus; barim să ne fi lăsat să jelim în linişte pe cei căzuţi pentru apărarea pajurii duble, tot arfi fost bine, aşa însă guvernul austriac a dezlănţuit cea mai neagră urgie împotriva noastră, fără pereche chiar în Ungaria.

Încă înainte de război, se viola secretul epistolar. Scrisorile care mergeau în România, sau veneau de aici, erau rupte şi apoi lipite din nou. Bărbaţii politici ai

românilor erau urmăriți de aproape de agenți secreți. Ziarul „Viața Nouă”, al partidului național, era supus celei mai neîndurate cenzuri, încât nu era un număr care să n-aibă coloane albe, „confiscate”.

După izbucnirea războiului s-a aplicat legea marțială, o adevărată maşină infernală. Numărul agenților a fost întreit, iar cenzura era o adevărată tortură: un ziar trebuia să fie cenzurat de şapte instanțe, până ce apărea. Ziarele din România, dar şi cele din Ardeal, care trecuseră prin cenzura ungurească, erau cenzurate din nou de autoritățile din Bucovina. O mulțime de funcționari străini se ocupau cu serviciul rentabil al spionării şi denunțării. Roadele s-au şi văzut imediat: Nimeni nu mai era sigur nici de prietenul cel mai devotat, nici chiar de frații săi. Lumea, dacă avea să-şi comunice vreo veste din România, o şoptea prietenilor la ureche, în taină. Discuțiile politice încetară şi cu ele şi nota națională din politica românilor bucovineni.

Cu pumnii strânşi, cu ochii injectați, cu revolta în suflet, strigam cu toții: *Trăiască Austria*!, dar în gând adăugam: *Să piară Austria*! Era o adevărată comedie, dureroasă însă pentru noi.

De la poliție a venit ordin aspru să încetăm lupta între naționalități şi între partide, amenințându-ne în caz contrar cu sistarea ziarului. În aceeaşi vreme însă rutenii, cu consimțământul guvernului, au făcui noi asalturi asupra bisericii noastre, ocupând la catedrală mai multe posturi importante, iar noi, fiind cu lacătul pe buze, tăceam şi răbdam în interesul... patriei! Nu ne era permis să ne revoltăm!

Cel mai revoltător spectacol ni-l ofereau însă arestările. Zilnic soseau din provincie convoiuri de țărani legați în lanțuri, nu pentru că ar fi furat, ci pentru că unul sau altul s-a exprimat că e timpul ca Bucovina să fie redată Românei, iar aceasta să meargă alăturea cu Austria. Ce s-a întâmplat cu dânşii, nu ştim. Studentul în teologie **Flaişer** a fost arestat pentru că... a băut bere cu sifon!! Birtaşului i s-a părut că acest obicei se practică numai în Rusia şi deci numitul student... e spion rusesc. Bineînțeles că a fost liberat imediat.

Preotul **Giurumia** a fost dus în lanțuri, pentru că, la începutul acestui an, a răspândit nişte calendare care aveau şi chipul țarului, dar care trecuseră o dată prin cenzură. Profesorul în pensie de la şcoala reală **Galer** a fost arestat şi dus în lanțuri pentru că o dată, într-un local de noapte, cântându-se *Gott erhalte*, nu s-a sculat în picioare. Studentul în teologie **Jitariu** a fost arestat tot pentru nişte minciuni; poetul **G. Rotică**, împreună cu mai mulți învățători, a spus unora ca să nu fie obraznici, căci îi vor domestici muscalii. Imediat au fost arestați. Preotul **Țopa**, care-i şi profesor la şcoala reală din Cernăuți, a fost arestat pentru că... a vorbit cu o țărancă din satul Rarancea, unde s-a întâmplat o trădare pe timpul luptei de la Boian. Ceea ce s-a petrecut cu părintele Țopa e desigur cea mai revoltătoare infamie de pe timpul *Standrechtului* (legii marțiale). De la locul de unde a fost arestat şi până la prefectura poliției a fost pălmuit, scuipat în față, lovit cu picioarele şi bătut cu ciomegele de plebea care stătea pe ambele părți ale drumului. Nime, nici un sergent, nici un soldat nu-l apăra, iar la poliție s-a dovedit că-i

nevinovat, din care cauză l-au şi pus în libertate. Cine-i răzbună însă onoarea, cine-i dă satisfacţie pentru nemaipomenita batjocură? Nime!

Dar cazurile cu arestările sunt nenumărate. Preotul **Usatiuc** din Rarancea, neştiind ce să facă la intrarea ruşilor în satul său, s-a îmbrăcat în odăjdii, le-a ieşit înainte şi i-a rugat să cruţe satul şi populaţia. După alungarea ruşilor a fost prins de jandarmii austriaci, legat în fiare şi dus în apus ca să fie judecat de Curtea marţială. Acelaşi lucru i s-a întâmplat preotului **Prelici**, tot în nordul Bucovinei. Profesorul **Liţu**, de la liceul statului din Cernăuţi, a fost arestat în Vatra-Dornei şi dus în fiare spre Innsbruck sau Linz, unde va fi împuşcat, pentru că, într-o discuţie cu agentul austriac care-i deputatul Chisanovici, şi-a arătat simpatia pentru România. Tot pentru asemenea lucruri a fost arestat studentul la drepturi **Timu**, iar în 26 august s-a văzut pe străzile Sucevei un preot român din Rădăuţi alături cu un ţigan, ambii legaţi în fiare. Aceştia cu toţii sunt români, ca să nu mai vorbim de rutenii rusofili. Toţi aceşti nenorociţi – afară de preotul Ţopa şi de studentul Flaişer – au fost duşi în fiare la Linz, la Graz şi la Innsbruck, unde vor fi judecaţi după legea marţială şi împuşcaţi fără milă, ca nişte câini. Acestea-s cazurile pe care le cunosc eu, dar sunt sute de alte cazuri care s-au întâmplat în sudul Bucovinei şi care vor fi cunoscute mai târziu.

Aceasta-i recunoştinţa Austriei pentru miile de feciori români care mor luptând în ţări străine, pentru o cauză străină de sufletul lor, dar amăgiţi că România merge alăturea de Austria ca să recucerească Basarabia. Numai această înşelăciune explică şi faptul că românii bucovineni, mai ales de la munte, au venit cu sutele de s-au înscris ca voluntari în armata austriacă, până şi copiii de 16 ani. Plini de curaj şi de veselie mergeau cântând pe drum:

Hai cu Domnul sfântul,
Haidem peste Prut,
Să luăm pământul
Care l-am avut...

Recunoştinţa Austriei

Iar recunoştinţa? Încă înainte de venirea ruşilor la Cernăuţi, guvernul austriac, printr-un emis ministerial, a desfiinţat toate clasele paralele de la şcolile medii, adică a desfiinţat toate şcolile medii ale românilor şi ale rutenilor, care erau ca nişte anexe pe lângă liceele germane. Acestea însă n-au fost desfiinţate. În urma acestui emis au rămas pe drumuri, pieritori de foame, 200 de profesori secundari români. Cu toate acestea partidul naţional, care trece în ochii guvernului de partid iredentist, a primit ordin de la guvern să publice un manifest patriotic, prin care voia să arate României că noi ţinem la Austria şi că nu ne doare capul de ceea ce vrea România.

Şi am publicat acest manifest, iar presa de aici a crezut că-i sincer, că e spontan, că izvorăşte din inimile noastre şi nu e rezultatul legii marțiale.

Sub genunchiul legii marțiale

Cauzele apariției acestui manifest sunt însă mai multe. Înainte de a apare manifestul am scris eu însumi un articol în care am spus şi următoarele: „Sperăm că pentru jertfele de sânge ce le aducem pe *altarul* patriei, ni se vor crea în acest stat alte condiții de viață şi vom putea fi alături de celelalte popoare din monarhie". Ei bine, pentru această frază am fost amenințat de preşedintele țării, de procuror şi de prefectul poliției cu sistarea ziarului şi cu alte consecințe mult mai grave. Drept reparație pentru crima ce-am comis-o, cerând drepturi în schimbul sângelui nostru, am fost siliți să publicăm manifestul amintit şi pe care „Correspondenzbureau" l-a trâmbițat în toată lumea, ca expresie a românilor.

Dar aceasta n-a fost destul. Văzând directorul de poliție că am scris în „Viața Nouă" un articol calm şi drept prin care căutam să justific atitudinea neutrală a României, m-a chemat la dânsul în birou şi mi-a dat ordin să scriu infamul articol împotriva presei din România, care simpatizează cu Tripla Înțelegere, articol care mi-a dezonorat pana pentru totdeauna. Mi-a dat amănunte ce să scriu şi cum să scriu. A nu asculta de ordin, însemna că nu eşti patriot, ci un rebel cu gânduri ascunse, iar urmarea era cu siguranță judecata curții marțiale. Am fost în aceeaşi situație ca şi ostaşii români din Bucovina, care au primit ordin în lupta de la Boian să tragă în frații lor din Basarabia, şi au tras; mie mi-au spus să scriu, şi am scris, deşi ştiam bine că rănesc adânc pe frații mei din România. Dar acesta mi-a fost ultimul articol în „Viața nouă", căci am încetat ziarul, mi-am făcut bagajele şi, după ce au venit ruşii la Cernăuți, am trecut în Rusia, ca să nu mai fiu silit a-mi prostitua pana.

Spre onoarea noastră trebuie s-o spun că, oferindu-ni-se de prefectul poliției bani, ca să scoatem ziarul nostru săptămânal de mai multe ori pe săptămână, membrii partidului național au refuzat să primească. Pe lângă o infamie pe care am comis-o de silă, nu puteam comite şi a doua.

Culmea perfidiei şi ticăloşiei guvernului din Bucovina este însă alta. Cu toate că ne exploata în modul cel mai infam, de la poliție li s-a spus membrilor partidului național că, în caz că România ar merge în contra Austriei, noi, cei din partidul național, vom fi cei dintâi care vom fi băgați în fiare şi judecați. E un cinism revoltător!

***

Voi mai spune că acum, după ce ruşii au ocupat trei sferturi din Bucovina, guvernul bucovinean, de teamă să nu se afle despre dezastrele din Galiția, a publicat afişe pe toate străzile oraşelor din sudul Bucovinei, că acele persoane, care

vor aduce pe ascuns ziare din România, vor fi pedepsite cu zece zile închisoare. Dar modul mişelesc cum au fost trataţi toţi funcţionarii, de toate naţionalităţile, neplătindu-li-se salariile, deşi guvernul avea bani şi-i ţinea la dânsul? E o minune că până acum n-a izbucnit o revoltă. La Cernăuţi va fi în curând foamete, căci lumea, neavând parale, apoi scumpindu-se viaţa şi neputând oamenii pe de altă parte emigra, căci ruşii îi opresc pe cei care n-au paşapoarte de la consulatul român – numai românii capătă paşapoarte – vor vinde, pe preţuri ridicole, tot ce au, iar apoi vor pieri în chinuri groaznice.

Invazia rusească a pricinuit groază, pentru că ruşii sunt străini şi nu se ştie ce gânduri au cu populaţia, dar revolta împotriva guvernului austriac care, după 140 de ani, ne-a tratat ţara ca pe o ţară de jaf, este fără margini şi de aceea toată suflarea din Bucovina, de orice naţionalitate ar fi, aşteaptă cu dor venirea românilor, mereu se uită pe culmile dealurilor, în zare, dacă nu se arată dorobanţi sau roşiori. Aşteptarea pare să le fie însă, vai, zadarnică!

Între fraţi

Şi acum un episod înduioşător. Un ofiţer român din Basarabia, care, în lupta de la Boian, s-a bătut cu soldaţii români din Bucovina, ucizând şi rănind mulţi dintr-înşii, venind cu trupele ruseşti la Cernăuţi, a colindat toate spitalele de răniţi, oprindu-se la patul fiecărui rănit român din Bucovina şi, cuprinzându-i capul în palme, îl săruta pe fruntea fierbinte de friguri, zicând: „Ne-am bătut pe câmpul de bătaie ca nişte duşmani, aşa am avut poruncă; acu însă suntem fraţi, ne-a înfrăţit durerea”. Iar ochii lui înlăcrimaţi parcă cereau iertare.

Oare eu, care am rănit cu pana, în urma ordinului poliţiei din Cernăuţi, pe atâţia din fraţii mei, afla-voi iertare în inimile lor?

Dr. Ion Grămadă

[„Dimineaţa”, Bucureşti, anul XI, nr. 877, 2 septembrie 1914, p. 1].

***

ANEXA II

Ocuparea oraşului Cernăuţi de către Ruşi

Amănunte noi. – Panica şi zăpăceala austriacă. – Un sublocotenent de 25 ani ocupă Cernăuţiul cu 100 de oameni. – Ruşii amabili cu românii, dar grosolani cu primarul. – „Jos cu tabloul lui Franz Iosef”. – Cavalerismul României. – Contribuţia de război

Se ştie că duminică în 17 august autorităţile politice din Cernăuţi au părăsit în taină oraşul, fără ca cineva să afle de plecarea lor. Guvernatorul Bucovinei,

contele Meran, era perfect informat că se apropie de Cernăuți numeroase trupe rusești pentru care, ca zel, avea ordin să se mute la Vatra Dornei. Trupele austriace au rămas însă până în dimineața zilei de 18 august când, pe la orele 3 dimineața, au aruncat în aer podurile de peste Prut şi pe cel care leagă oraşul cu mahalaua Horecea. Din cauza detunăturii s-a produs o panică indescriptibilă în populația oraşului, care alerga îngrozită pe străzi, orbecăind prin întuneric, căci, după a doua detunătură, s-au stins toate lămpile de pe valea Prutului. Luminându-se de ziuă, s-a văzut că podurile sunt sfărâmate, că armata şi autoritățile politice sunt plecate spre sud şi că în oraşe e o mare lipsă de apă din cauza ruperii ce trecea peste podul de pietoni de peste Prut.

Lumea care avea bani a lua trăsuri şi a fugit spre Siret şi Vatra Dornei, cei sărmani au rămas acasă. Toată ziua de 18 august nu s-a văzut însă nici un rus prin apropierea oraşului, asemenea şi marți în 19 august. Cu toate acestea oraşul rămase şi mai departe în voia întâmplării. Atunci un rănit rus, care se afla într-un spital din oraş, profitând de zăpăceala generală, a evadat şi a alergat spre nord, până ce a întâlnit trupe rusești, înştiințându-le despre evacuarea Cernăuțiului.

Comandantul micului detaşament de ruşi din apropierea Cernăuțiului, voind să se încredințeze de adevărul celor relatate de rănitul evadat, a trimis în oraş, miercuri în 20 august, pe la orele 7 dimineața, o patrulă de recunoaştere, care a intrat pe strada rusească, trăgând focuri în aer cu scopul de a-i atrage pe austriacii pe cari îi bănuiau ascunşi. Nearătându-se nimene, s-au întors îndărăt peste Prut în stația Jucica.

Un cazac s-a rătăcit însă prin oraş, a intrat într-o cârciumă şi s-a îmbătat de-a binelea, încât, suindu-se pe cal, a fost luat la bătaie de mulțimea care-l înconjura. I s-a furat calul, armele şi cartuşele, iar după aceea, stâlcit cum era, a fost lăsat într-un şanț, de unde l-au dus pe urmă într-un spital.

Dincolo, peste Prut, se aflau numai 100 de soldați ruşi, sub comanda sublocotenentului (porucicului) **Evghenie Mihailovici Pigarevschi**, un tânăr de 25 ani, de loc din Petrograd. Acesta fiind un om hotărât, a luat ca ostateci pe doi locuitori din Jucica, un tată şi fiul său, şi a trimis, la orele 12 jum., prin cel din urmă, o scrisoare către primarul oraşului, pe care scrisoare am copiat-o din arhiva primăriei din Cernăuți. Epistola e scrisă ruseşte, dar şi în copie nemțească:

Oraşul Cernăuți. Trimit la d-sa, domnule primar, ca să aflu dacă eşti dispus să predai oraşul şi să garantezi intrarea oştirii ruseşti fără luptă. În caz că eşti înțeles, te rog să vii la fabrica de zahăr din Jucica Veche, ca să discutăm în privința locuitorilor de acolo.

Porucic (sublocot.) Pigarevschi

Traducerea în nemţeşte, după originalul rusesc, a fost făcută de un soldat evreu din armata rusă, dar e făcută într-o nemţească înspăimântătoare.

În caz că cel mai tânăr dintre ostateci n-avea să se întoarcă cu răspunsul până la 2 ore după amiază, tatăl său, care fusese reţinut, avea să fie împuşcat.

Primarul oraşului s-a dus cu toţi consilierii comunali pe la orele 2 la fabrica de zahăr din Jucica, unde tânărul sublocotenent Pigarevschi a fixat condiţiunile pentru predarea oraşului. Ele au fost scrise în ruseşte şi în nemţeşte. Le dau aici după originalul nemţesc, pe care l-am copiat din arhiva primăriei:

Fac cunoscut că azi, în 20 aug., armata rusească a luat oraşul Cernăuţi. De azi înainte oraşul se află în mâinile noastre. Îi înştiinţez pe locuitori că, în caz că se va auzi o singură împuşcătură, oraşul va fi imediat nimicit. Ordon locuitorilor ca nimenea să nu se arate pe la fereşti sau pe balcoane, ca ferestrele să fie în decursul nopţii luminate, iar otelurile să fie goale şi închise. Pentru aceea mă oblig că nu voi primejdui oraşul Cernăuţi.

În caz că se va opune o rezistenţă, atunci oamenii care se află la noi vor fi împuşcaţi şi oraşul nimicit.

Comandantul oraşului Cernăuţi,

Porucic Pigarevschi

Primarul a predat apoi cheile de aur ale oraşului, care au fost trimise la Movilău în Rusia şi depuse în muzeul regimentului „Ţarul Alexandru I”. *Nimeni din Cernăuţi n-a ştiut, până după ocuparea oraşului, că Cernăuţiul a fost ocupat numai de 100 de oameni!*

Întorcându-se primarul în oraş, a tipărit imediat afişe cu condiţiunile impuse de ruşi pentru predarea oraşului. Puţin după aceasta a plecat cu birja din oraş spre Jucica şi girantul consulatului român din Cernăuţi, d. G. D. Gallin, împreună cu fiul său mai mare, care [e] şi el funcţionar la consulat. Pe capră duceau un steag alb şi drapelul României. Întâlnindu-se cu comandantul Pigarevschi, i-a spus că în Cernăuţi se află un consulat al României, care-i neutrală în acest război, şi pentru care cere scut, ca şi pentru supuşii români aflători în acest oraş. Ofiţerul rus s-a purtat foarte amabil cu reprezentantul consulatului român, promiţându-i că va scuti consulatul şi pe supuşii români; totodată i-a dat o gardă de onoare ca să-l petreacă până acasă. D. Gallin însă a refuzat să primească garda, deoarece nu voia ca tocmai reprezentantul României să fie acela care a adus mai întâi soldaţi ruşi în acest oraş. Garda l-a însoţit numai până la Prut.

Două ore mai târziu au intrat trupele ruseşti în oraş, prin mai multe puncte deodată, cu toate că podurile erau rupte. Marşul a durat peste 2 ore şi jumătate. Cei dintâi au intrat cazacii şi cerchezii, apoi infanterie, artilerie, dragoni şi iarăşi cazaci. Trupele erau comandate de generalii Aritinov şi Pavlov.

Dintre aceştia cel mai mare în rang era Aritinov, un omuleţ de-o şchioapă, chel şi foarte brutal. Pe cap purta căciulă albă de astrahan, semnul distinctiv al

generalilor de cazaci. Când îi vorbea primarul Weisselberger, în fața primăriei, că-i predă oraşul, generalul, făcând spume la gură de furie, striga bătând din picior: „Gavarit poruschi! Gavarit poruschi!" (Vorbeşte ruseşte!). Nici cu mitropolitul nu s-a purtat la început mai cum se cade, pe urmă însă, intrând în primărie, i-a sărutat crucea şi mâna şi a pus şi pe ceilalți ofițeri să-l imite.

Unul din aceştia, văzând tabloul în mărime naturală al M. S. împăratului Francisc Iosif I, l-a lovit cu cravaşa, spunând redactorului Menczel de la „Allgemeine Zeitung" să-l dea jos de pe perete.

– Dă-l d-ta, dacă-ți place!, a fost răspunsul.

Pe cât de brutal s-a purtat generalul cu primarul, pe atât de amabil a fost cu girantul consulatului român, d. G. D. Gallin, care a ținut în franțuzeşte următoarea vorbire:

„Am onoarea a mă prezenta Excelenței Voastre în calitate de gerant al consulatului regal al României în Cernăuți. Cum imperiul Rusiei şi regatul României sunt legate prin sentimente de prietenie şi patria mea nu are nici un fel de amestec în evenimentele războinice care se petrec între Rusia şi Austro-Ungaria, eu solicit scutul Exc. Voastre pentru oficiul meu, pentru personalul şi clădirea Consulatului şi pentru supuşii români. În acelaşi timp am onoarea a ruga pe Exc. Voastră să binevoiască a lua în scut şi instituțiunile şi clădirile românilor bucovineni, ca: internatele de băieți şi de fetițe române şi cel de meseriaşi, azilul de băieți orfani, palatul național şi palatul reşedinței Mitropolitului, care, deşi nu aparțin României, ci sunt făcute pe cheltuiala românilor bucovineni, totuşi aparțin unui popor cu care avem legături prin faptul că avem origină şi cultură comună.

Totodată, pentru că consulatul, fiind de 20 ani aici, datoreşte recunoştință statului pe lângă care a fost acreditat, îmi iau libertatea a solicita bunăvoința Exc. Voastre pentru un supus austriac, general la pensie, om de aproape 80 ani, care trăieşte în Cernăuți, un venerabil prieten al meu, general de brigadă Unczowski".

La acestea, generalul Aritinov a răspuns: „Bine! Domnilor! Orice ar cere consulatul român, să se facă fără discuție, căci România a fost întotdeauna în frăție de arme cu noi".

Generalul Aritinov, neştiind franțuzeşte, un ofițer din suită a făcut pe interpretul între dânsul şi d. Gallin. Imediat după această convorbire, generalul rus a dat ordin să i se trimită la locuința generalului Unczowski o gardă de onoare de 10 soldați, iar generalului i s-a dat permis să se mişte netulburat de nimeni prin oraş.

Atitudinea românească şi hotărâtă a girantului consulatului român a făcut cea mai bună impresie atât între românii bucovineni, cât şi între străinii din oraş, aceasta cu atât mai mult cu cât, a doua zi, d. Gallin a cerut de la generalul Pavlov – generalul Aritinov plecase dimineața – ca să ia sub scut pe toți românii bucovineni care se vor afla în raza ocupațiunii ruseşti. Motivarea d-lui Gallin a fost în adevăr măiastră. D-sa a zis că o face ca un act de condescendență față de Austria, care de 20 de ani a arătat toată solicitudinea față de consulatul român, dar şi din convingere că, în caz că i se vor încredința sub scutul său românii bucovineni, aceasta va face

cea mai bună impresie în România, trezind simpatii pentru Rusia, care se poartă bine cu elementul românesc.

Argumentarea d-lui Gallin şi-a avut efectul dorit, căci generalul Pavlov, un om foarte amabil, a admis toate, chiar şi acordarea de paşapoarte speciale pentru ieşirea din ţară a românilor bucovineni şi trecerea lor în România prin vama Mamorniţa. D. Gallin merită toată recunoştinţa noastră, a bucovinenilor, dar şi a guvernului austriac, căci tot d-sa a fost acela care, văzând că ruşii au de gând să ia duminică, în 24 aug., pe toţi răniţii austriaci din spitalele din Cernăuţi – aproape toţi erau români răniţi în lupta de la Boian – şi să-i transporte în Rusia, a cerut de la comandantul oraşului Cernăuţi, căpitanul Kirienko, ca să-i dăruiască pe cel mai grav rănit dintre ofiţerii austriaci. Norocul a căzut pe sublocotenentul Gorjeţchi, care avea trei răni în piept şi care murea, desigur, pe drum, dacă ar fi fost transportat în Rusia.

În aceeaşi seară de 20 aug. s-a impus şi contribuţia de război de 600.000 cor. – *după obiceiul austriacilor şi germanilor*, a zis generalul Aritinov – şi care a fost redusă în urma intervenţiei mitropolitului Repta la jumătate. În 24 de ore s-au strâns toţi banii în aur şi argint, dar şi în obiecte de aur şi argint. Pe baza acestui stoc metalic s-au emis bancnote cernăuţene în limba română, rusească şi germană, căci în oraş se simte o mare lipsă de bani mici.
I. Grămadă

[„Adevărul”, Bucureşti, anul XXVII, nr. 9872, 5 septembrie 1914, p. 4].

***

ANEXA III

Către românii de peste graniţă stabiliţi în ţară. Un apel

Suntem rugaţi să publicăm următorul apel:

„Dintr-un moment într-altul se aşteaptă ca România să facă apel la fiii săi, să-şi facă datoria pe câmpul de onoare.

Felul cum ei au răspuns în trecut la chemarea ţării ne îndreptăţeşte să credem că şi mai mare va fi însufleţirea astăzi, când fiecare ştie că în cumpănă sunt destinele întregului neam românesc.

E doar aşa de frumos şi sfânt dreptul de a-şi face datoria, luptând pentru patrie şi neam!

Acest drept aşa de scump mulţi, foarte mulţi dintre noi, nu-l avem.

Trebuie însă să-l avem şi-l vom avea!

Guvernul ţării, care, ca şi guvernul din trecut, n-a făcut şi nu face deosebire între noi şi fiii ţării, ne va acorda şi această supremă favoare.

Să o cerem numai!

Pentru a înlesni obținerea acestei favori, facem cunoscut că mai multe societăți naționaliste au hotărât să înființeze în Bucureşti, Aleea Blank B. Nr. 46 un birou de înregistrare.

Cei din Bucureşti se pot înscrie în fiecare zi de la 3-5 p.m., iar cei de afară sunt rugați să-şi trimită adresa pentru a li se comunica cele necesare.

(ss) Simion C. Mândrescu
Profesor universitar
Dr. Ion Grămadă

[„Dimineața”, Bucureşti, anul XI, nr. 3788, 19 septembrie 1914, p. 1].

Către rominii de peste graniță stabiliți în țara

Un apel

Sintem rugațî să publicăm următorul apel:

„Dintr'un moment într'altul se aşteaptă ca Romînia să facă apel la fiii săi, să-şi facă datoria pe cîmpul de onoare.

Felul cum ei aŭ răspuns în trecut la chemarea țării ne îndreptățeşte să credem că şi mai mare va fi însuflețirea astăzi, cînd fiecare ştie că în cumpănă sînt destinele întregului neam romînesc.

E doar aşa de frumos şi sfînt dreptul de a'şi face datoria, luptînd pentru patrie şi neam!

Acest drept aşa de scump mulți, foarte mulți dintre noi, nu-l avem.

Trebue însă să-l avem şi-l vom avea!

Guvernul țării, care ca şi guvernul din trecut n'a făcut şi nu face deosebire între noi şi fiii țării, ne va acorda şi această supremă favoare.

Să o cerem numai!

Pentru a înlesni obținerea acestei favori, facem cunoscut că mai multe societăți naționaliste aŭ hotărît să înființeze în Bucureşti, Aleea Blank B. No. 46 un birou de înregistrare.

Cei din Bucureşti se pot înscrie în fiecare zi dela 3—5 p. m.; iar cei de afară sînt rugați să'şi trimeată adresa pentru a li se comunica cele necesare.

(ss) Simion C. Mîndrescu
Profesor universitar
Dr. Ion Grămadă

Apelul semnat de Simion C. Mândrescu şi de Ion Grămadă

***

ANEXA IV

Retragerea ruşilor din Cernăuți
sau
Cum am scăpat de ştreangul austriacilor

Am plecat spre Cernăuți, eu şi cu d. Albini de la Academia Română, marți în 7 oct., adică în ziua când s-au retras ruşii din Cernăuți. Noi însă n-aveam nici o ştire despre aceasta. Înainte de a intra în mahalaua Horecea, am zărit o patrulă de cazaci care călăreau peste mirişti; la barieră staționau şase milițieni ruşi şi un polițist din Cernăuți care purta uniformă rusească. Milițienii aveau pe şepci cruci de alamă, semnul milițienilor ruşi. Ne-au cerut paşapoartele şi, după ce le-au aflat în regulă, ne-au dat drumul mai departe.

Intrând în Cernăuți, am găsit oraşul aproape gol de oameni, prăvăliile închise şi nici o birjă pe piață. Toate birjele fuseseră luate luni seara de ruşi, care i-au tras jos pe birjari de pe capră, s-au suit ei înşişi deasupra şi au plecat spre nordul țării, lăsându-i pe bieții birjari păgubaşi de averea lor. Luni seara, înainte de plecare, ruşii au devastat totul ce aparținea statului: au luat de prin cazărmi până şi scaunele, paturile, saltelele, mesele etc., şi le-au dus în Rusia. Pe cine întâlneau pe stradă, îl somau să ridice mâinile în sus, ca să-i ia apoi toți banii.

Acelaşi lucru s-a repetat şi marți dimineața pe la 7 ore, mai ales față de evrei. Unui negustor i-au luat în chipul acesta 50.000 de coroane. Străinii, înspăimântați de banditismele ruşilor, se ascunseseră prin case ca şi românii, care nu se temeau însă atâta de ruşi, ca de austriaci. De aceea încuiaseră porțile şi uşile

şi numai rar om se strecura pe uliţele oraşului, dispărând repede pe la colţurile străzilor. Oraşul părea pustiu, aproape fără viaţă.

În curtea Mitropoliei am văzut cum erau scoşi de prin odăi răniţii austriaci şi ruşi şi urcaţi în trăsurile ambulanţei ruseşti. Pe turnul de la primărie, pe edificiul fostului guvernor austriac şi încă pe vreo câteva clădiri publice mai fâlfâia încă steagul rusesc. Autorităţile ruseşti fugiseră însă de cu bună vreme. Marţi dimineaţa, pe la orele 10, a plecat guvernorul Evreinov, inspectorul poliţiei ruseşti, care era un italian, fost maestru de scrimă în Cernăuţi, apoi faimosul avocat Gerowski etc. Acesta a îngrijit şi de primarul T. Bocancea, punându-i la dispoziţia lui şi a familiei sale un automobil şi o escortă de zece cazaci călări.

În Cernăuţi nu mai rămăseseră decât vreo 20 de soldaţi ruşi, care erau însărcinaţi cu paza ordinii. Din cauza aceasta plebea căpătase curaj şi voia să dea jos steagurile ruseşti, ba chiar să-i atace pe cinci cazaci greoi şi bădărani, îmbrăcaţi cu pelerine negre, de pâslă, şi cu căciuli de oaie pe cap. acestora însă nici nu le păsa de mulţimea care umpluse pe la un ceas după amiază piaţa principală, ba, la un moment dat, apucară puştile de ţeavă şi începură să lovească în mulţimea care fugea ţipând pe străzi, ascunzându-se care pe unde putea.

Dintr-un moment în altul se aştepta intrarea trupelor austriace, care se aflau în apropierea oraşului Cernăuţi, cam pe la Ceahor şi Cuciurul Mare. Cernăuţul însă mişuna de spioni şi de agenţi secreţi austriaci, care se plimbau prin mulţime. Eu, care, înainte cu vreo două luni, dădusem pe faţă într-un articol în **Dimineaţa** toate atrocităţile de până atunci ale austriacilor faţă de românii bucovineni, mă temeam să nu fiu arestat pe stradă de vreun agent secret, ceea ce ar fi fost tot una cu moartea, căci din cauza acelui articol a fost dat împotriva mea mandat de urmărire pentru delict politic, iar acesta, în caz de război, are drept consecinţă pedeapsa cu moartea prin ştreang sau glonţ. Trebuia deci să mă gândesc la scăparea mea.

Spaima de a fi arestat mă stăpânea însă atât de mult, încât îmi pierdusem cu totul capul, ba nici picioarele nu mă mai slujeau, iar spaima aceasta era mărită şi prin faptul că fiecare român, când mă vedea, îmi striga: „Fugi cât mai repede, că de nu te aşteaptă ştreangul!”. Şi aceasta se repeta la tot pasul. Aş fi luat o birjă să fug, dar nu găseam nicăieri, nu numai birje, dar nici chiar trăsuri ţărăneşti. O luai atunci pe jos spre mahalaua Horecea, încet însă, ca şi cum aş merge la plimbare, ca să nu atrag atenţia trecătorilor. După vreo cinci kilometri dau de un birjar ce venea spre Cernăuţi şi îi dau atâta cât a cerut ca să mă ducă la Mamorniţa, unde-i vamă românească. Când colo, la barieră, cei şase miliţieni ruşi mă opresc locului şi-mi cer paşaportul, care, de altfel, era în regulă, n-avea însă viza guvernorului rus din Cernăuţi. Din pricina aceasta nu vroiau să mă lase să trec. După multe târguieli, le-am dat vreo 22 de franci bacşiş, şi care valorau pentru dânşii cu mult mai mult decât viza guvernorului. Acu paşaportul meu era în regulă!

Am plecat. Pe drum l-am ajuns pe un student rus, M. Smerecinschi, din Cernăuţi, care fusese pe timpul ruşilor funcţionar la primărie şi care are doi fraţi întemniţaţi de austriaci încă de la începutul războiului. Şi el se temea să nu ajungă

soarta fraților săi şi de aceea, de cu bună vreme, a căutat să fugă de austriaci, care îi persecută pe toți rutenii filoruşi. Pe la orele patru după amiază am ajuns la Mamornița, pentru mine adevărat liman de mântuire.

Nu mult după ce trecusem noi bariera de lângă Cernăuți, s-au retras şi cei şase milițieni ruşi, lăsând drumul liber. Atunci cincisprezece gardişti din fosta gardă civică a Cernăuțului s-au urcat în două birje şi au început să gonească după mine, ca să mă prindă. Voinicoşi gardişti: cincisprezece pe unul. Faptul acesta l-am aflat de la un profesor din Cernăuți care a sosit după mine în Bucureşti şi a fost martor cum mă căutau agenții prin Cernăuți.

Eu însă şi cu tovarăşul meu de drum nici habar n-aveam că două birje cu agenți austriaci aleargă după noi. Tot timpul cât am petrecut în Cernăuți fusesem observat pe furiş de agenții secreți, se dăduseră semnalmentele mele şi eram cât pe ce să fiu arestat, dacă n-ar fi fost acei vreo douăzeci de soldați ruşi de care spionii pajurii cu două capete se temeau să nu fie prinşi şi ei. Am scăpat de ştreang numai ca prin urechile acului, grație norocului meu orb.

Văzând zbirii că nu m-au putut prinde, au crezut, probabil, că m-am ascuns prin satele de lângă graniță, căci miercuri, a doua zi după această întâmplare, un agent austriac s-a interesat la gazda unde locuiesc dacă am sosit sau nu încă de la Cernăuți, ce fel de om sunt, ce mijloace de trai am etc. Va să zică în capitala României există un întreg serviciu de spionaj austriac, care observă toate mişcările românilor de dincolo, iar siguranța generală a statului îi tolerează şi nu-i trimite peste graniță.

Să fie aceasta o dovadă de ospitalitate excesivă, sau o lipsă de supraveghere? Oricum, faptul acesta denotă o dată mai mult de câtă obrăznicie şi de câtă libertate se bucură duşmanii neamului nostru în capitala României.
Dr. Ion Grămadă, profesor

[„Dimineața”, Bucureşti, anul XI, nr. 3811, 12 octombrie 1914, p. 6].

***

ANEXA V

D-l Ion Grămadă, profesor din Bucovina:

Fraților,

Văd că e cald în sală, sunteți grăbiți, vă rog fiți aşa de buni şi aveți răbdarea trebuitoare câteva minute, ca să ascultați şi suferințele noastre, ale celor din Bucovina, precum şi noi am avut răbdare să le suportăm 140 de ani, aveți şi dv. răbdare să le ascultați câteva minute. Vă veți întreba, desigur, ce caută bucovinenii în sala aceasta în care s-a vorbit de cele mai multe ori despre marile suferințe ale

DRAGI ROMÂNI
de peste hotare

Veniți cu toții la Congresul Romînilor de dincolo, la „ATHENEUL ROMÂN" in ziua de 15 Martie, Duminica Floriilor, orele 9 dimineața și la întrunirea publică din SALA „DACIA" aceași zi, orele 2 jumătate d. a.

Fruntașii neamului nostru vă vor vorbi de suferințele și dorințele fraților noștri fără de noroc din Ardeal și din Bucovina.

Cei cari puteți, bărbați si femei dela țară, veniți in frumosul port ardelean sau bucovinean.

Publicul Capitalei este rugat să asiste in număr cât mai mare. Să facem din congresul nostru o măreață manifestare națională. Așa o cere interesul neamului, așa o cere cinstea noastră.

Afişul cu Invitarea la congresul din 15 Martie 1915.

fraților noştri din Ardeal, ale celor din Basarabia şi foarte puțin despre ale celor din Bucovina.

Ce căutăm noi aci? Suntem noi nedreptățiți? Suntem oare noi nemulțumiți? Dar bine, n-a spus-o ministerul de externe austro-ungar că românii din Bucovina sunt ca în rai, că ei sunt trup şi suflet cu nemții, că nu voiesc câtuşi de puțin să fie dezlipiți de la Austria? N-a spus contele Meran, reprezentanților presei din România, că românii din Bucovina sunt mulțumiți cu dominațiunea austriacă? Nu se ştie aci la Bucureşti că suntem vesela grădină? Ei bine, ce căutăm noi aci?

Voim să distrugem acea legendă falsă ce s-a creat împrejurul pretinselor noastre libertăți, voim să spunem o dată pentru totdeauna adevărul, că toate aceste pretinse libertăți sunt minciuni. În țara noastră, care a fost răpită de 140 de ani din trupul mamei sale, în țara noastră am fost întâi covârşitori ca număr, astăzi suntem abia a treia parte, biserica nu mai are nici cea mai mică umbră de autonomie, pe când cea din urmă sinagogă se bucură de cea mai desăvârşită libertate; biserica română nu este în stare să-şi administreze singură averea sa, statul i-a luat cu forța din mână tot. N-avem nici o singură şcoală medie. Acestea sunt libertățile pentru care austriecii, crezând că vom rămâne pentru totdeauna ai lor, spun că românii sunt mulțumiți cu ele.

Acestea sunt, pe scurt, cele ce aveam de spus pentru trecut. Dați-mi voie ca, cu vocea înecată de emoțiune şi cu lacrămile în ochi, să deschid cartea prezentului, cartea celui mai trist şi mai sângeros prezent din istoria noastră.

Domnilor, în actualul război nu este o singură țară care să fi suferit atâta de pe urma luptelor dintre duşmani şi stăpâni, cum am suferit noi. Voi face o paranteză şi voi întreba: Fraților, e posibil ca în sala aceasta, în țara românească, să auziți o dată şi un glas care este poate în discordanță cu atmosfera ce domneşte în sală?

Atunci voi aminti de acea anchetă pe care a trimis-o nu ştiu cine, se zice că a fost trimisă de presă, de avocați, de cei care s-au dus în Bucovina ca să constate ororile comise de ruşi şi au constatat dumnealor într-adevăr barbarii nemaipomenite, au constatat că surorile şi femeile noastre, că însăşi mamele noastre au fost siluite, au constatat că li s-a luat şi cea mai mică bucățică de pâine de al gură, au constatat că aceia care au venit cu crucea într-o mână şi cu sabia într-alta au devastat tot, au pustiit tot. Adevărate sunt acestea, domnilor, dar sunt circumstanțe atenuante: ei au venit într-o țară duşmană, a cărei populațiune a fost asmuțită de înşişi guvernanții țării contra lor; apoi mai este o circumstanță atenuantă şi faptul că aceste orori n-au fost comandate de la Petrograd, ci au fost cazuri izolate ale câtorva cazaci sălbateci. Dar cum se explică ororile austriecilor? Care stat din Europa a exterminat pe proprii lui cetățeni? Unde este ancheta lor?

De la izbucnirea războiului şi până astăzi un lanț de prigoniri, de împuşcări şi de spânzurări s-au petrecut în această țară, călcată în picioare şi pălmuită în fața românilor de aci şi care n-au ştiut ce s-a petrecut acolo, între noi şi ruşi. Era un zid chinezesc, jandarmii şi soldații nu permiteau nimănui să iasă din țară. Eu însumi am văzut convoiuri întregi de bărbați şi femei, țărani toți de la Boian, cum erau legați şi duşi la Cernăuți. Am văzut şi eu cum aceşti țărani erau duşi în incinta tribunalului din Cernăuți, în care incintă s-au ridicat două spânzurători; doi călăi aveau de lucru zi şi noapte şi pentru fiecare cap de spânzurat luau câte 5 coroane. Unul dintre dânşii, Calpac, a fost prins de ruşi şi acela a mărturisit adevărul întreg. Noaptea erau duşi într-un loc ascuns din Horecea şi acolo erau îngropați, fără a şti nimeni de dânşii. După prigoana împotriva țăranilor, pe care-i bănuiau că sunt spioni ruşi, s-a pornit prigoană în contra intelectualilor, în contra preoților şi învățătorilor. Pe un preot de la Dorna, care a ieşit îmbrăcat în odăjdii şi a rugat pe ruşi să cruțe satul, după retragerea ruşilor, venind austriecii, l-au smuls de lângă soția sa bolnavă pe patul de moarte, l-au bătut şi l-au dus într-un oraş din Ungaria, după ce până acolo la fiecare stație l-au scuipat şi l-au bătut. A fost aflat nevinovat mai târziu, dar când s-a dus la Dorna, a înnebunit de durere: copiii lui rămăseseră singuri, căci soția sa murise.

Acestea sunt numai unele din ororile comise de austrieci. În gara Hadicfalva[20], în fața contelui Meran, care este un descendent al Habsburgilor, căci este nepotul împăratului, un preot a fost pălmuit şi insultat, şi cu toate acestea nici nu l-a mângâiat măcar, ci i-a zis: aşa e la război, n-avem ce face.

Ştiți, domnilor, ce este stroiul? N-ați auzit. Ei din Ardeal ştiu, cei din România nu. Să le spun. Stroiul este o pedeapsă aplicată în armata austriacă până la 1848. Se forma o stradă de soldați care aveau în mână câte o vargă. Cel osândit trebuia să meargă de la un capăt la celălalt al străzii şi fiecare soldat trebuia să-l lovească peste spate. În capul străzii era un toboşar care bătea toba, ca să nu se audă urletele şi răcnetele de durere ale osânditului. Această pedeapsă s-a desființat la 1848 şi s-a reînființat la 1914, în al XX-lea secol; dar nu cu vergi băteau acum. În satul Tereblecea au fost duşi țăranii, şi soldații băteau cu paturile puştilor şi pe femei şi pe moşnegi; când oboseau erau înlocuiți cu alții, şi băteau tobele ca să nu se audă urletele lor. Toate aceste crime cu greu au pătruns dincoace. Au căutat autoritățile să le muşamalizeze, au convocat adunarea de la Suceava, unde cu bani şi cu amenințări i-au făcut pe toți să declare că în Bucovina e linişte, că în Bucovina sunt toți mulțumiți şi că nu trebuie să se amestece nimeni în trebile Bucovinei.

Cine a pus la cale această monstruoasă adunare a fost un Iuda, un român de-ai noştri; 90.000 de coroane a luat pentru această adunare, sub pretextul că ele se vor împărți în formă de pâine şi cereale locuitorilor din Suceava. Nici nu ştiau oamenii despre ce era vorba, toate vorbirile erau tipărite dinainte, oratorii vorbeau câte cinci minute şi la urmă s-a terminat adunarea sub paza baionetelor.

---

[20] Actualmente: **Dorneşti** [n.n.].

O voce: Cine era trădătorul?

D-l Ion Grămadă: Aurel Onciul. Iată de ce am venit noi bucovinenii aci. N-am venit să cerem dreptate, ci să stăm la judecată împotriva călăilor noştri, am venit să-i acuzăm în faţa lumii pentru toate prigonirile, pentru toate schingiuirile, am venit să-i acuzăm pentru cei împuşcaţi. Nu suntem singuri aci, nu suntem numai această mică sumă de oameni ce o vedeţi aci, suntem şi nevăzuţi, suntem aci cu toţii, sunt cei care au căzut la Crasnic, sunt toţi cei căzuţi la Rudnic, toţi care au căzut pe câmpiile Bucovinei, toţi cer răzbunare aci.

Fraţilor, răzbunare aşteaptă Bucovina. Şi dacă armata românească nu va trece, Bucovina nu va mai fi o veselă grădină, cum se spune, ci un adevărat cimitir; de nu veţi veni, vom rătăci ca cei din Ucraina.

În Bucovina s-a exterminat elementul românesc. Isus Christos, când a fost crucificat şi când a văzut că se prăbuşeşte sub povara durerilor sale supraomeneşti, a strigat cu vocea stinsă: „Doamne, de ce mă laşi crucificat?”. De nu veniţi să ne scăpaţi, vom spune şi noi murind: „Fraţilor, de ce ne-aţi lăsat?”.

La graniţa despre România au fost văzuţi noaptea ţărani români îngenuncheaţi care se închinau cu faţa spre România, cu mâinile frânte, cerând să vie odată mântuitorii. Zi şi noapte suiţi pe dealuri privesc să vadă dacă nu apare dorobanţul, dacă nu se văd roşiorii. Să vie! Aceasta este speranţa noastră. Să vie mai degrabă, căci prea e grea crucea, n-o mai putem răbda!

[Congresul românilor de peste hotare aflători în ţară.
15 martie 1915, Bucureşti, 1915, p. 64-67].

***

ANEXA VI

Martiriul românilor bucovineni

După o ezitare îndelungată, m-am hotărât să destăinuiesc azi o parte din suferinţele românilor bucovineni, care gem sub teroarea autorităţilor militare austriace. *Destăinuirile mele de azi se referă la biserica românească din Bucovina şi la însuşi capul ei, la mitropolitul Vladimir de Repta, care este, împreună cu întregul său consistoriu, tratat ca un prizonier de război al austriacilor*.

Azi, *când nu mai sunt cetăţean austriac*, dacă aş tăcea mai departe, ar însemna să mă fac complicele zbirilor naţiunii mele. Denunţ deci lumii şi opiniei publice româneşti şi străine fărădelegile şi prigonirile cârmuirii austriace faţă de biserica noastră şi faţă de venerabilul ei cap în Bucovina, *având ferma speranţă că, la viitoarele întruniri ale „Ligii culturale” şi ale „Acţiunii Naţionale” vor fi discutate aceste fapte din Bucovina*.

Mitropolitul Vladimir de Repta

Nu voi povesti în mod amănunțit *cine* este mitropolitul Vladimir de Repta. Aceasta ar putea-o face mult mai bine ambii mitropoliți de azi ai României, care i-au fost pe vremuri elevi la facultatea de teologie din Cernăuți. Scriind acest articol, mă gândesc şi ce ar putea face foştii elevi pentru profesorul de ieri şi mitropolitul de azi, pentru ca autoritățile militare şi politice din Vatra-Dornei să-i redea acestui venerabil şi paşnic bătrân libertatea şi toată stima şi considerația ce i se cuvin unui cap al bisericii ortodoxe româneşti din Bucovina.

Mitropolitul Vladimir de Repta

Se ştie că atunci când autoritățile austriace din Cernăuți au fugit în fața primei năvăliri ruseşti, mitropolitul Repta, deşi slab şi bătrân, de aproape 80 de ani, a rămas totuşi la postul său pentru mângâierea şi ajutorarea păstoriților săi, lăsați în cea mai cumplită deznădejde de vitregii lor stăpâni. Impunând ruşii oraşului Cernăuți o contribuție de război de 600.000 coroane, ei au redus această sumă – care trebuia adunată în 2 ore – la jumătate, numai în urma intervenției lui Repta, care, văzând că nu se ajunge banii, *a oferit ruşilor însăşi mitra sa de mitropolit, bătută cu pietre scumpe*, numai să fie uşurată populația săracă de un impozit aşa de oneros. Ruşii însă, ce-i drept, n-au primit-o, după cum n-au voit să ia cu dânşii nici contribuția de război.

Numai cine n-a trăit în acele clipe de nespusă groază şi desperare – când ruşii spuneau că vor dărâma oraşul cu tunurile, în caz că nu se vor strânge banii în termenul fixat – numai acela nu-şi poate da socoteală de opera creştinească şi românească a lui *Repta* şi a d-lui *Gh. Ga*lin, girantul consulatului român din Cernăuți, cărora bucovinenii le poartă toată recunoştința pentru jertfa lor în acele vremuri grele şi neuitate.

Austriacii însă, deşi ei înşişi dăduseră ordinul să rămâie în Cernăuți şi să primească pe ruşi, deciseră, încă înainte de a se reîntoarce la Cernăuți, prinderea lui Repta, pe simplul motiv că el a fost silit de guvernatorul rusesc Evreinov să dea acea circulară din 19 septembrie 1914 către preoții din Bucovina, ca să se roage lui Dumnezeu pentru sănătatea țarului rusesc. *De fapt altele erau însă motivele lor pentru a-l ține în captivitate cu întregul consistoriu*.

Răzbunarea guvernului austriac împotriva lui

Imediat după retragerea ruşilor din Bucovina, i se anunță lui Repta – într-o miercuri – vizita contelui Meran, preşedintele Bucovinei. Repta retractase circulara

din 19 septembrie prin altă circulară, publicată în „Foaia ordinăciunilor”, zicând că tot ce a făcut pe timpul ruşilor a făcut numai sub presiunea baionetelor. Cu toate acestea, Meran îl „*sfătui*” pe bătrânul mitropolit să se retragă la Dorna „*din motive de sănătate*”, cu atât mai mult că aceasta era şi dorința guvernului central din Viena, care – de milos ce era! – nu voia ca mitropolitul, om bătrân şi slab, să suporte o eventuală bombardare a Cernăuțului!

Mitropolitul însă nu voia să plece la Vatra-Dornei şi avea pentru aceasta motivele sale bine întemeiate. Unui mitropolit, adică unui urmaş al lui Hristos, nu-i este permis să-şi părăsească turma şi dieceza în fața primejdiei, dezertând de la datorie. Aceasta ar fi însemnat să calce canoanele ecumenice. Afară de asta, un om bătrân, debil, ca mitropolitul Repta, nu putea suporta clima cea aspră de la munte, fără să-şi primejduiască sănătatea. Dar austriacii n-aveau aceste lucruri în vedere.

Văzând Meran că nu i-a succes să-l înduplece pe Repta de a părăsi reşedința sa, a plecat cu automobilul la Dorna. Două zile după plecarea acestuia, îi sosi mitropolitului o telegramă de la guvernul central din Viena – *din partea ministrului de culte Hussarek* – ca să părăsească numaidecât Cernăuțul, împreună cu întregul consistoriu, şi să se aşeze în Vatra Dornei. Dar Repta s-a opus şi de data aceasta, nevoind să se mişte de la postul său.

Austriacii îi întind o cursă

Văzând Meran că mitropolitul opune o astfel de rezistență machinațiunilor guvernului, puse la cale o stratagemă, în urma căreia Repta avea să cadă în cursa ce i-o întinsese în înțelegere cu colonelul Fischer. Îi telegrafie mitropolitului, din Vatra Dornei, să vie numaidecât acolo, în interes de serviciu, iar după aceasta va putea să se întoarcă îndărăt la Cernăuți.

Guvernatorul Bucovinei

CONTELE MERAN

Cel care a dovedit atita vitregie față de nenorocita populație romînească a Bucovinei. Creiatorul „legiunilor” de așa zisă apărare a țărei, legiuni cari aû răpit dela căminurile lor și pe ultimiĭ bărbațĭ romînĭ, dîndu-ĭ peirei.

Contele Rudolf von Meran

Mitropolitul, nebănuind nimic, plecă duminică în 8 noiembrie la Dorna, *unde contele Meran îi comunică ştirea că nu-i este permis să părăsească Dorna, ci trebuie să rămâie acolo, la dispoziția guver*nului. Zadarnice i-au fost toate protestele, capul bisericii româneşti din Bucovina fu reținut în *captivitate*. I se dădu o odăiță deasupra locuinței contelui Meran, la poarta căruia străjuiau soldați înarmați.

În curând fură aduşi la Dorna – cu nepusă masă – şi membrii consistoriului, precum şi patru lăzi mari cu cele mai importante şi indispensabile acte din arhiva mitropoliei.

Dovada cea mai eclatantă că mitropolitul nici de gând n-avea să se retragă de bună voie la Dorna este şi faptul că mitropolitul chemase pentru joi 3 noiembrie pe 11 studenți teologi, ca să-i sfințească în preoți. Aceştia fură chemați apoi, două săptămâni mai târziu, pentru acelaşi scop

la Dorna, unde fură sfinţiţi. Vineri în 14 noiembrie, ruşii intrară din nou în Cernăuţi.

Scopul austriacilor era: jefuirea fondului bisericesc

Guvernul îşi dădu pe faţă adevăratele gânduri ce le avea cu mitropolitul Repta şi cu întregul consistoriu bisericesc din Bucovina.

Se ştie că statul austriac este administratorul marii averi a bisericii române din Bucovina. *Cu toate acestea, statul austriac nu poate lua, după statute, o leţcaie din acest fond, fără ca mitropolitul şi consistoriul să fi votat – măcar de formă, pentru salvarea simulacrului legalităţii – acea sumă de care statul are nevoie. Dar nici biserica nu poate întrebuinţa nici ea vreun ban fără consimţământul guvernului*.

Fondul bisericesc din Bucovina dispune de un numerar de aproape 36 milioane de coroane, plasate pe la băncile din Viena în hârtii de stat, şi anume rentă de aur.

Aflându-se acum statul austriac, din cauza războiului, într-o mare strâmtorare, a făcut un împrumut intern, *negarantat însă prin nimic*, dar la care *au fost silite* să contribuie toate instituţiile financiare, precum şi ceilalţi contribuabili cu dare de mână. Între instituţiile cu averi mari este şi fondul bisericii române din Bucovina.

Voind guvernul austriac să aibă, cu vremea, la dispoziţia sa, pentru necesităţile războiului, tot fondul disponibil al bisericii române din Bucovina, adică suma de 36 milioane coroane, iar mai târziu *cu siguranţă şi banii luaţi cu împrumut, ipotecând moşiile din Bucovina, a pus mâna pe mitropolitul Repta şi pe întregul său consistoriu, ca să le poată smulge iscăliturile – prin diferite mijloace – pentru votarea sumelor necesare molohului războiului*.

La Dorna, sub teroarea legii marţiale, mitropolitul Repta şi consistoriul său au fost constrânşi să voteze, deocamdată, numai suma de două milioane coroane în aur pentru împrumutul de război. Cele două milioane de coroane sunt însă pierdute pentru totdeauna, deoarece statul austriac, care va bancruta în curând sau se va desfiinţa, n-a garantat acest împrumut prin nimic.

Chiar dacă nu s-ar realiza această ipoteză, totuşi fondul bisericii române din Bucovina va fi păgubit cu vreo 600.000 coroane, deoarece şi-a dat din mână hârtiile sale bune, garantate prin renta de aur, într-o vreme când cursul banului austriac a scăzut pe toate pieţele financiare cu cel puţin 20 la sută.

Iată deci, de unde izvorăşte „mila” guvernului austriac pentru sănătatea mitropolitului Bucovinei şi Dalmaţiei! *Hinc illae lacrimae*!

De altfel guvernul austriac n-a jefuit fondul religionar din Bucovina pentru *prima dată*, sub pretextul unui „împrumut de război”. Au mai fost până acum şi alte „împrumuturi” de acest soi, care n-au fost plătite nici până azi. În anul 1859, după teribilul dezastru al Austriei la *Magenta* şi *Solferino*, episcopul *Eugeniu Hacman* – un rutean – a fost *silit* să împrumute statului austriac 2 milioane coroane, tot aşa şi după înfrângerea de la Königgraetz, în 1866.

Mitropolitul e târât peste munți iarna, pe viscol

În vreme ce austriacii întrebuințau acest ruşinos şantaj față de capul bisericii din Bucovina, ruşii se apropiară cu oaste numeroasă de Câmpulung şi de Dorna. Austriacii fură atunci constrânşi să părăsească Dorna şi să treacă munții în Ardeal, *luându-l cu dânşii pe mitropolitul Repta, împreună cu întregul său consistoriu*.

Atunci le-a fost dat românilor bucovineni să-l vadă pe bătrânul lor cap bisericesc, om de 76 de ani, slab, bolnav şi zdrobit sufleteşte din cauza umilințelor şi suferințelor prin care trecuse, târât de austriaci în puterea iernii celei aspre şi silit să treacă munții în Ardeal pe un viscol cumplit, într-un automobil. După zile de suferințe şi de chinuri, rebegit de frig, slab, prăpădit şi bolnav ajunse la Cluj ca un dezertor involuntar din eparhia sa, călcând prin aceasta şi canoanele bisericeşti, care nu permit unui episcop să-şi părăsească dieceza în vremuri grele.

Iată ce au făcut austriacii cu un moşneag octogenar, cu un prinț al bisericii sale, cu un membru al Senatului din Viena, cu un consilier intim al împăratului Franz Iosef I! Şi să ne mai mirăm acum de atrocitățile austriace, comise față de nişte simpli „valahi puturoşi”, care au fost schingiuiți, împuşcați şi spânzurați ca nişte dobitoace necuvântătoare?

La Cluj a petrecut mereu sub pază, umilit şi amărât până în adâncul sufletului său, afară de asta privat şi de cel mai elementar confort.

În aceste clipe grele l-a ispitit gândul să se retragă într-o mănăstire, depunând cârja pastorală, dar în cazul acesta austriacii sunt hotărâți să-l numească în locu-i pe un rutean, Artemon Manastirsky, iar această numire a unui slav în scaunul mitropoliei bucovinene, într-o vreme când Bucovina e în pericol să devie provincie rusească, ar putea avea nişte consecințe nespus de grave pentru biserica noastră.

Desigur că numai teama de urmările unui astfel de pas l-au determinat pe Repta să ducă crucea suferinței şi a umilinței până la sfârşit.

Ruşii îl cheamă pe Repta la Cernăuți

Intrând ruşii *a doua oară* în Cernăuți, guvernatorul Cernăuțului, Evreinov, văzând că mitropolitul şi-a părăsit reşedința, i-a trimis înştiințare mai întâi la Dorna, unde petrecea pe atunci Repta, ca să se întoarcă în scaunul păstoriei sale, deoarece nu i se va întâmpla nimic. Mitropolitul, *care locuieşte – şi azi – la Dorna într-o biată cămăruță, deasupra guvernorului Meran, la poarta căruia păzesc soldați înarmați*, ce putea să facă, decât să deie un răspuns evaziv, că este bolnav?

Ruşii voiau să aducă mitropolit rus

Văzând Evreinov că nu-i chip să-l aducă îndărăt pe Repta în scaunul său, le comunică preoților din Cernăuți *că va aduce la Cernăuți un episcop rus, ca să păstorească dieceza văduvită*.

Aceştia, împreună cu alți români din Cernăuți, merseră la consulatul român, cerând intervenția României, ca să împiedice lovitura ce li se pregătea. Şi numai grație intervenției consulatului român din Cernăuți, al cărui girant a pus în vedere d-lui Evreinov că asemenea măsură ar face sânge rău în România şi ar putea da prilej la agitațiuni contra Rusiei, se datoreşte că Bucovina a scăpat de episcopie rusească.

Evreinov, convins de argumentările aceste, renunță la măsura cea drastică, spunându-le mai târziu şi preoților că nu se mai gândeşte, deocamdată, la realizarea acestui plan, deşi starea bisericilor şi poporului din satele fără preoți este lamentabilă.

Urmările prigonirii preoților: pustiirea satelor

În acest punct, al lipsei de preoți, Evreinov avea perfectă dreptate, deşi măsura ce o proiectase era o lovitură pentru noi, mult mai dureroasă ca a austriacilor.

De la începutul războiului între Austria şi Rusia, austriacii au dezvoltat o teroare nemaipomenită mai ales împotriva preoților şi învățătorilor din Bucovina, care erau prin satele din apropierea câmpului de bătaie. Din aceste sate, pentru o simplă *bănuială* de spionaj, fură aproape toți preoții şi învățătorii din nordul Bucovinei parte arestați, parte împuşcați sau spânzurați alături de ei şi o mulțime de țărani. Unii din preoți fură recrutați şi duşi, ca preoți militari, în război, *încât sate întregi au rămas fără preoți, fără primari şi fără învățători, adică fără cei mai chemați conducători ai poporului, mai ales în aceste vremuri de restrişt*e.

De opt luni de zile, de la izbucnirea războiului, în o mulțime de sate din Bucovina, mai ales în nord, se nasc copii fără a primi mai târziu botezul; nu se fac cununii, oamenii mor fără să primească sfânta cuminecătură şi sunt înmormântați ca şi câinii, fără preoți, deoarece preoții lor – dacă n-au fost încă trimişi pe lumea cealaltă – zac cu zecile în temnițele din apusul Austro-Ungariei. Bisericile stau zăvorâte şi pustii, iar unde sunt preoți nu e permis să sune nici clopotele şi să-i cheme la slujba dumnezeiască pe cei rămaşi acasă, care sunt însetați de cuvântul lui Dumnezeu. E o nespusă jale şi o sfâşietoare deznădejde neagră în sufletele acelor nenorocite ființe, care n-au putut să asiste, în acest an, măcar la slujba Învierii. Ei mor pe capete, neştiuți de nimeni, din pricina epidemiilor şi a foamei, sunt îndobitociți şi înnebuniți de schingiuirile jandarmilor austriaci şi trăiesc în bătaia tunurilor şi ploaia gloanțelor ce bântuie în preajma lor. Cine să-i apere? Cine să-i mângâie şi să-i sfătuiască? Nimeni!

Ruşii îl cheamă din nou pe Repta la Cernăuți

Un singur pretext îl putea induce sărmanul mitropolit Repta – *prin gura căruia vorbea însă guvernul austriac* – că n-are la ce merge la Cernăuți, anume că el poate conduce dieceza şi de la Dorna. După ce a ieşit însă din cuprinsul diecezei sale, petrecând la Cluj, el nu mai avea nici acest pretext.

Atunci guvernorul rusesc Evreinov îi trimise o întrebare precisă: *vine* sau *nu vine* la Cernăuți?

În caz *că avea să vie*, guvernorul îi făgăduia că-i va trimite un act în toată forma, prin care i se garanta libertatea personală şi toate drepturile şi privilegiile ce le avusese şi înainte. Iar de *nu venea*, existau două motive pentru acest refuz: sau *nu voia*, şi atunci Evreinov era hotărât să-l privească drept dezertor şi să-l înlocuiască, sau *nu putea veni*, ceea ce însemna că *austriacii îl țin în captivitate, ca pe un prizonier de război*, şi în cazul acesta ruşii aveau să ia alte măsuri, probabil represalii.

Răspunsul ce-l dete mitropolitul Repta era însă aşa de nelămurit, încât Evreinov le comunică preoților ortodocşi din Cernăuți, asemenea şi altor români, că e decis să ia hotărâri în privința ocupării scaunului de mitropolit.

Dar, şi de data aceasta, tot în urma intervenției consulatului român din Cernăuți, care-i atrase atenția asupra susceptibilității opiniei publice din România. Evreinov n-avu încotro şi renunță la planul său.

În curând ruşii fură alungați din Bucovina până la Boian, uitând şi de mitropolitul Repta şi de planurile lor reformatoare.

Repta petrece însă până azi în captivitatea austriacilor, în cămăruța sa păzită de soldații lui Fischer.

Propaganda catolică împotriva ortodoxiei

Şicanele şi prigonirile guvernului austriac împotriva bisericii române şi a credincioşilor ei din Bucovina nu sunt cazuri izolate, ele fac parte dintr-un sistem diabolic, bine stabilit, sistem menit a ne zdrobi prin orice mijloace şi a ucide în noi orice sentiment românesc, orice legătură ce am putea avea cu frații noştri din regat. Iar biserica este, desigur, o astfel de legătură trainică între noi şi ei, de aceea duşmanii i-au jurat pieirea.

Din pricina dezastrelor armatelor austriace în Galiția şi Bucovina, s-a produs în cercurile cele mai înalte din Viena o astfel de atmosferă duşmănoasă față de tot ce-i ortodox în monarhia habsburgică, încât aceste cercuri nu fac taină, ci spun pe față *că o parte din aceste dezastre ale austriacilor sunt de atribuit* – risum teneatis! – *şi faptului că în nord-estul monarhiei este o populațiune ortodoxă, despre care pretind ei că simpatizează cu Rusia şi trădează mişcările armatei austriace.*

După război, guvernul austriac e hotărât să dezvolte o vastă propagandă catolică în aceste provincii austriace, deoarece biserica româno-catolică va forma un zid izolator între Rusia şi foştii ortodocşi. Din pricina acestei atmosfere insuportabile, duşmănoase, a sferelor înalte de la Viena, toți ortodocşii sunt aproape constrânşi să treacă pe față la catolicism.

Avem astfel de înregistrat, în timpul din urmă, trecerea la catolicism şi a doi membri din aristocrația română din Bucovina, *frații baron Vasilco*, dintre care unul, Ştefan, este consilier la ministerul de interne, iar altul, Alexandru, căpitan în armata austro-ungară şi aghiotantul unui arhiduce austriac. Ei au făcut acest pas de silă, lepădându-se de credința strămoşească, cu toate că un frate al lor este preot ortodox şi cu toate că rudele lor din Bucovina şi din România se țin încă de legea veche strămoşească.

Pasul lor explică îndeajuns pornirea duşmănoasă a guvernului austriac împotriva tuturor ortodocşilor şi în special împotriva românilor.

Austriacii pun mâna pe odoarele mănăstirilor bucovinene

Despre aceste „*adăpostiri*” ale odoarelor din vechile mănăstiri bucovinene şi din muzeul mitropoliei din Cernăuți s-a amintit ceva şi până acum în presa din România. Ştirea este adevărată şi n-a fost dezmințită până acum. Asupra marelui preț şi a importanței acestor odoare, guvernul austriac din Bucovina nu-şi dăduse încă bine seama. În vara anului 1913, însă, a făcut o călătorie de studii pe la mănăstirile din Bucovina vestitul profesor de istoria artelor de la Universitatea din Viena, *Strzygowski, care a atras atenția guvernului într-un articol-foileton din ziarul „Zeit” asupra neprețuitei valori artistice a acestor odoare, decât care, spunea el, nu sunt altele mai de preț în întreaga monarhie, afară de cele din tezaurul curții împărăteşti din Viena*.

Cunoscătorii spun că prețul acestor odoare, rămăşițe scumpe de la marii voievozi ai Moldovei şi de la vechii boieri din acea țară, trece peste 20 milioane coroane.

Aceste odoare au fost – aşa zicând – *confiscate*, pentru că nu e de crezut că austriacii le vor reîntoarce mănăstirilor şi mitropoliei din Bucovina, ci le vor păstra, sub diferite pretexte, chiar şi dacă li s-ar impune în viitorul tratat de pace să le restituie foştilor proprietari.

În pacea de la Paris, în 1815, i s-a cerut Franței să restituie comorile de artă răpite de Napoleon, cu toate acestea cele mai însemnate din ele au fost trecute ca pierdute în vălmăşagul războiului, iar azi împodobesc muzeele din Paris.

Cu siguranță că şi austriacii vor face acelaşi lucru şi vor induce aceleaşi scuze. *Pierderea acestor vechi comori de artă veche moldavo-bizantină este deci ireparabilă, din moment ce ele au intrat în ghearele vulturului cu două capete şi două fețe*.

Răpirea moaştelor Sfântului Ioan de la Suceava
atinge suveranitatea statului român

Sub pretextul că ruşii ar putea fura relicviile sfântului din vechea mitropolie a Sucevei, austriacii au trecut racla cu moaştele lui peste munţi, în Ardeal, însoţite de păr. protosinghel *Pancratie Sidorovici*, care a mers cu ele până la Viena, unde au fost aşezate în capela românească de acolo.

Nu mă ridic împotriva faptului că a fost dus la Viena acest sfânt, care *este patronul Bucovinei şi de ale cărui moaşte, de când Alexandru cel Bun le-a adus de la Cetatea Albă, în 1402, se leagă o bună parte din istoria Moldovei*, ci mă ridic împotriva faptului că transportarea acestor moaşte, *în mod clandestin*, de către autorităţile austriace *a atins, întrucâtva, suveranitatea statului român şi drepturile ce le are acest stat asupra moaştelor şi asupra mănăstirii din Suceava în care au fost păstrate*.

Se ştie că mănăstirea din Suceava, împreună cu moaştele Sf. Ioan, stă sub patronajul României. Mitropolitul de la Iaşi împreună cu ministrul de culte de la Bucureşti au dreptul, rămas prin uz şi tradiţie, de a propune spre numire pe egumenul acelei mănăstiri; mitropolia din Iaşi subvenţionează mănăstirea din Suceava cu 6.000 lei pe an, prin urmare o astfel de transportare clandestină a moaştelor şi odoarelor din această mănăstire ating direct înseşi drepturile de patron ale statului român, care cred că n-a fost deloc înştiinţat de guvernul austriac despre acest proiect de răpire.

Guvernul român are dreptul să-i ceară socoteală celui austriac de acest pas. Dacă austriacii se temeau ca moaştele şi odoarele de la Suceava – şi din celelalte mănăstiri – să nu fie luate de ruşi, n-aveau decât să le treacă peste apă la Burdujeni, cum au făcut cu sutele de vagoane şi de maşini, care au împiedicat cu lunile circulaţia pe liniile româneşti. *Sau poate vagoanele de porci ale statului austriac sunt mai de preţ decât comorile de artă ale bisericilor şi mănăstirilor noastre?*

Ruşii pun gardă de onoare la mormântul lui Ştefan cel Mare

Dovadă că austriacii n-aveau nici un motiv să ia aceste măsuri faţă de invazia ruşilor şi că, dimpotrivă, ruşii au arătat cu mult mai multă pietate faţă de bisericile şi mănăstirile noastre, dovadă este, zic, însăşi purtarea ruşilor la mănăstirea Putna pe timpul celei de a doua invaziuni a lor, *care purtare diferă de barbariile germane de la Reims*.

Înainte de a trece ruşii apa Siretului, *pe care ei îl considerau ca viitoarea graniţă între România şi Rusia* (?!?), a venit la Cernăuţi însuşi comandantul aripii stângi ruseşti, adică a armatei din Galiţia şi Bucovina, generalul *Webel*, ca să puie la cale operaţiunile din sudul Bucovinei.

De la acest general consulatul român din Cernăuți a obținut promisiunea că mormântul şi mănăstirea din Putna – care este o adevărată „Mecă” a românilor – nu vor fi încălcate de trupele ruseşti.

Şi în adevăr generalul Webel a dat ordine severe generalilor Aritinov şi Laurentiev, colonelului de cazaci Seşin, precum şi şefului statului major al aripii stângi, generalul Monkiewicz, să nu permită soldaților ruşi să intre înarmați în incinta mănăstirii, doar cel mult pentru rugăciune, ca să se închine, însă totdeauna fără armă. Asemenea şi ofițerii n-aveau voie decât să se închine, încolo nu le-a fost permis să intre în locaşul cel sfânt.

Ba, ce-i mai mult, oamenii de prin partea locului spun că ruşii au pus la început gardă de onoare la mănăstire, care o păzea să nu se întâmple vreo pângărire. Pe urmă a fost retrasă.

Episodul acesta, în care purtarea unor duşmani contrastează aşa de mult cu impietatea austriacilor, a făcut cea mai bună impresie între românii bucovinenei, care numai filo-ruşi nu sunt. El merită să fie cunoscut şi de lumea românească din regat, cu atât mai mult că într-un ziar din Iaşi s-a scris prin noiembrie că Putna a fost prădată de cazaci.

Alte orori austriace

Austriacii, de o îndrăzneală care frizează obrăznicia, vor căuta desigur să dezmintă acuzațiile grave ce le-am adus în acest articol-rechizitoriu, voind să tragă din nou un văl de nepătruns peste ruşinoasele lor fapte şi crime față de neamul şi biserica românească din Bucovina. Ei pot smulge chiar declarații de dezmințire însuşi mitropolitului Repta şi consistoriului, dar toate aceste declarații nu vor avea nici o valoare, deoarece ştim, *când, cum* şi *în ce împrejurări* au fost smulse acele declarații. Eu voi menține în întregime cele afirmate aici de mine.

Dezmințirile ce ar putea urma nu mă vor opri de la dezvăluirea *celorlalte* orori comise de ei, şi pe care țin de o sfântă datorie a mea de a le denunța românilor de pretutindeni, când frații noştri din Bucovina nu pot vorbi ei înşişi cum trebuie.

În curând voi stigmatiza din nou autoritățile militare austriace, aducând alte cazuri mai înfiorătoare. Jandarmii şi soldații austro-ungari, în loc să se războiască cu duşmanii, dinaintea cărora fug mereu, asasinează în mod laş propria lor populație paşnică, neînarmată şi nevinovată.

Aceste „*isprăvi*” vor fi în curând cunoscute.

Dr. Ion Grămadă

[„Adevărul”, Bucureşti, anul XXVIII, nr. 10.090, 17 aprilie 1915, p. 1-2].

***

ANEXA VII

Cuvântarea d-lui Ion Grămadă

Fraților români, înainte de a vorbi de durerile celor din Bucovina, de unde am venit, dați-mi voie să fac o declarație: S-a spus că bucovinenii şi ardelenii s-au pus în slujba opoziției ca să dărâme guvernul.

Dați-ne voie să respingem aceste acuzații nedemne. Nu suntem dinamitarzi, nici comitagii, nu de aceea ne-am expus pericolului, ci ca să fim glasul de solie al nenorocirii noastre de acolo, de peste munți. Am venit să fim goarna de alarmă. Cu inima îndurerată, luăm parte la aceste întruniri. Trebuie să rupem în fiecare moment rănile care abia se cicatrizaseră.

A spus d. Goga că la această întrunire simțim că asistăm la prohodirea neamului. Simțim şi noi bucovinenii aripile morții. Asistăm ca într-o cameră mortuară la înmormântarea neamului. Şi ni se spune să nu vorbim, să nu scriem. Să ne fie îngăduit cel puțin să tragem cortina la o parte să arătăm spectacolul înfiorător de peste munți.

Sărmană Bucovină, frumoasă grădină a Moldovei, în ce hal ai ajuns!

Şi deşi avem în față această mizerie, nu cerem primului ministru să intre în acțiune fără garanții, dar cel puțin să dea un cuvânt de mângâiere, de nădejde, pe care să-l ducem solie bună la cei de-acasă.

Dar se pare că cupa amărăciunilor noastre nu s-a împlinit. Se aude că partea nordică a Bucovinei va fi sfâşiată şi ținutul dintre Prut şi Nistru va fi jertfit!

Să-mi dați voie ca aci să ne luăm rămas bun în numele celor jertfiți. Între Prut şi Nistru sunt două ținuturi curat româneşti la Cernauca, la Boian, sunt locuri istorice şi de aceea de la acest ținut să-mi dați voie să ne luăm rămas bun cu inima sfâşiată. (Mulțimea: Nu, vor fi ale noastre!).

Să-mi dați voie acum să mă transpus cu gândul în clipa când în România Mare se vor auzi strigăte de bucurie. Lăsați-mă să mă gândesc la Bucovina sfâşiată. Când se vor întoarce toți estropiații şi prizonierii din Siberia şi vor vedea că la sud neamul românesc râde, în zâmbetul lor se va amesteca lacrima de amărăciune şi vor spune:

Doamne, primeşte această jertfă grea pe care o dăm cu inima sângerândă pentru neamul nostru.

[„Dimineața”, Bucureşti, anul XII, nr. 4053, 16 iunie 1915, p. 3].

***

ANEXA VIII

Spânzurătorile lui Franz Iosef

Sunt ultimele, şi cele mai înfiorătoare, monumente ale *Kultur*-ei austriace în Bucovina. Le vezi pretutindeni, în toate satele şi în toate oraşele, căci sunt de mai multe categorii: cu scripeți – acestea-s cele mai *moderne* – furcile de la fântâni, crengile copacilor din pădure şi de pe la marginea drumurilor, felinarele din gări, stâlpii de la telegraf sau trei pari înfipți în pământ, în formă de piramidă.

Pe aceste infernale instrumente de tortură şi de răspândire a *loialității* sunt ştrangulați, de un an de zile, cu sutele, românii şi rutenii din Bucovina. Maeştrilor în această branşă li se plăteşte câte 5 coroane de fiecare ştrangulat şi nu se poate spune că ei nu-şi câştigă pâinea *în sudoarea feței lor*. O spânzurare nu-i lucru uşor: de multe ori ți se rupe funia cu cel ştrangulat pe jumătate şi numai ce vezi că el se zvârcoleşte şi se târâie pe pământ, milogindu-se şi cerând iertare. Deci o nouă funie, o nouă ridicare între cer şi pământ. Altă dată e nevoie să-i legi *fedeleş* pe cei condamnați, să le fracturezi oasele mâinilor şi ale picioarelor cu funia şi abia după aceea să-i tragi la *maşină*.

Cele mai cunoscute sunt spânzurătorile din curtea tribunalului penal din *Cernăuți*. Ele au fost ridicate încă la începutul războiului, când condamnații politici erau scoşi în fiecare zi din celulele lor în curtea tribunalului, spre a fi petrecuți de gardieni pe sub cele 2 spânzurători: *furcile caudine* din antichitate au răsărit acu în Bucovina… Aceasta ca o necontenită tortură sufletească, iscodită de sadicul colonel *Fischer*, care voia să-i îngrozească pe nefericiții întemnițați.

De la izbucnirea războiului – afară de mici intervale – ele funcționau fără întrerupere, iar noaptea, când se lăsa întunericul peste crimele făptuite *în numele M. Sale Împăratului*, din curtea tribunalului din *Cernăuți* se vedeau ieşind căruțe cu sicrie negre, coborând la vale spre cimitirul din *Horecea*, un semn că moartea avusese o bogată recoltă în acea zi. Când armatele austriace se retraseră în fața celei de a doua invazii ruseşti, ele uitară să ascundă spânzurătorile din curtea tribunalului. Ruşii, aflându-le acolo, chemară o mulțime de ziarişti străini – între care şi italieni – ca să le fotografieze spre veşnică aducere aminte de zilele de groază ale sângeroasei stăpâniri a lui *Franz Iosef* !

Celelalte spânzurători, fiind mai puțin *artistice* şi răspândite în întreaga țară, nu le-am putut fotografia, dar le va veni şi lor timpul. Până atunci ele stau însă ca mărturii nepieritoare şi răspânditoare de groază ale fioroaselor crime făptuite față de neamul nostru în acest neuitat an în care s-a vărsat atâta sânge românesc nevinovat; ele sunt, ca şi celebrele *făclii omeneşti* din grădinile lui *Nero*, monumentele favorite ale *Aceluia* în numele căruia s-au dat sentințele pentru înfăptuirea acestor crime.

Generațiile viitoare ale neamului nostru, de câte ori vor trece pe lângă aceste *locuri necurate*, își vor face, cu spaimă, cruce și vor blăstăma pe criminalii și ucigașii părinților lor, iar în suflete le va clocoti pe veci o revoltă și o ură nestinsă față de asupritorii și vrăjmașii lor din vremurile de azi.

Ceea ce s-a petrecut un an întreg pe pământul Bucovinei n-are păreche nici în analele inchiziției spaniole, condusă de marele *Torquemada*. Cunoaștem cazuri – ca cele din *Voloca* și *Hatna* – când cei spânzurați erau lăsați zile întregi atârnând de funie, cu ochii sticloși, cu limba scoasă și fața pământie, spre a-i înspăimânta pe spectatori. S-a întâmplat că multora le-au scos corbii ochii și le-au mușcat din carne, până ce rudele celor ștrangulați îndrăzneau să le taie funia, noaptea, pe furiș, și să-i înmormânteze.

Mulți n-aveau nevoie nici de prohod, căci li se făcuse prohodul încă în viață, cum s-a întâmplat un caz groaznic la Rădăuți, când preotului, care cânta *veșnica pomenire*, îi clănțăneau dinții în gură și-l treceau sudori reci, de groază.
Iar azi, când în Bucovina decorațiilor, a titlurilor, a rangurilor și a spânzurătorilor se trag clopotele și fâlfâie biruitor steagul negru-galbăn, sărbătorindu-l pe *Împăratul Roșu*, poate că din sutele de morminte risipite pe întinsul țării se vor ridica, în albe giulgiuri de suferințe, stafiile tuturor spânzuraților, împușcaților și ale celor morți în urma schingiuirilor și, în lung convoi, vor apare amenințătoare în mijlocul celor ce jubilează și trag salve de tunuri. Ele vor fi solii durerii noastre nemărginite, care cere răzbunare…

[„Unirea”, Iași, anul IV, nr. 27, 5 august 1915, p. 1.
În cadrul unei ediții speciale a gazetei, cu titlul generic *Bucovina în doliu*,
care a beneficiat de semnături notabile: A. C. Cuza, Emil Vasiliu-Barnoschi,
G. Rotică, A. Condrea, Eusebie Hotinceanu, Şt. P. Moldovanu, Delamoldova].

***

ANEXA IX

Din *Cartea sîngelui*[21]. *„Stroiul”*

Toader Paulencu, gospodar în satul Oprișeni (județul Sirete) locuiește lângă șoseaua principală din acest sat. Atât rușii cât și austriacii, când treceau prin sat, intrau la el. Prin octombrie 1914, dându-se o luptă pe acolo, s-au ascuns după

[21] Acesta este titlul cărții pe care o va publica în curând d. *Dr. Ion Grămadă* și în care va povesti pe larg toate cruzimile și crimele comise de austrieci față de românii din Bucovina, timp de un an de zile. Ea va fi un trist monument funerar pe mormintele fraților noștri din Bucovina, uciși și schingiuiți mișelește de ucigașii lor austro-maghiari [**Nota Redacției ziarului „Unirea”**].

gardul grădinii lui Paulencu şi vreo câțiva ruşi, care n-au stat însă multă vreme. Retrăgându-se aceştia, au intrat în sat austriacii în urma lor.

Numitul gospodar era atunci, din întâmplare, la moară în Frătăuți. Sosind austriacii în Tereblecea, evreul din Oprişeni, cu numele **Cucoş Hornştein**, denunță autorităților militare pe Toader Paulencu că ar fi găzduit soldați ruşi la sine, iar soția şi fata acestuia ar fi spălat cămăşi cazacilor. *Soțul fetei lui Paulencu este de loc din Presăcăreni şi ostaş în armata austriacă, luptând pentru tronul habsburgic.* Locotenentul în rezervă **Franz Garber** (inginer), care comanda detaşamentul de trupe din acel sat, fără să mai cerceteze veracitatea spuselor lui Cucoş Hornştein, le leagă pe cele două femei în lanțuri şi le ia la bătaie, deşi vedea bine că *cea mai tânără din ele era în poziție, aşteptând ceasul naşterii*.

În acel moment soseşte cu trăsura de la moară şi Toader Paulencu care, îngrozit până la nebunie de cele ce vedea, se duse în fața locotenentului Garber şi, luând poziție militărească, îi spuse: „Domnule locotenent, şi eu am fost soldat şi ştiu că dacă un țivil spune ceva sau îl împiedică pe un soldat duşman de la vreo faptă, acesta are dreptul să-l împuşte pe țivil. Aşa şi aceste două femei, dacă s-ar fi împotrivit ruşilor, ele ar fi fost împuşcate. Prin urmare ele nu sunt vinovate”. Locotenentul Garber însă nu-l lăsă să termine, ci dădu ordin să-l lege şi pe el în lanțuri, alături de cele două femei nenorocite. Toți trei fură taxați de „trădători”. Paulencu se rugă de Garber să lase măcar pe unul din ei la gospodărie, căci, altfel, le rămâne casa pustie; dar zădarnică le-a fost rugămintea.

Ei fură ridicați într-o trăsură şi duşi spre Tereblecea, bătuți mereu pe drum de jandarmul Onusz şi de alți zbiri până la gara din Tereblecea.

Aici s-au petrecut lucruri de-o sălbăticie îngrozitoare, pe care mi le-au povestit mai mulți martori oculari:

În fața gării, pe ambele margini ale drumului, au fost postați câte 50 de soldați, față în față.

Unii din ei aveau în mâini ciomege groase, iar alții țineau puştile. Cei trei nenorociți fură dezbrăcați de pieptarele lor țărăneşti şi trecuți printre şirurile de soldați. Fiecare soldat lovea, cu lacrimile în ochi, în cei trei martiri nevinovați, care trebuiră să se întoarcă de mai multe ori pe acelaşi drum al durerii. Aceasta se cheamă în armata austriacă: **a trece prin stroiu**. Pedeapsă barbară, care a fost de mult desființată de actualul împărat, sub care a fost însă din nou reînviată pe timpul războiului, ca o pată sângeroasă a bătrâneților sale.

Cei trei osândiți, plini de sângele ce le străbătea prin cămăşile lor albe şi cu oasele rupte de lovituri, abia se mai puteau târî. Fata cădea dintr-un leşin într-altul. Din sâni îi țâşnea sânge îmbelşugat; tatălui ei îi curgea sângele şi pe gură şi pe nas, iar soția acestuia, primind o lovitură cu stratul puştii peste genunchi, nu se mai putea ține pe picioare şi de aceea se răzima de soțul şi de fiica ei. Tustrei adevărate statui ale durerii.

Cu toate acestea au mai fost trecuți încă de două ori prin „stroiu”, dar mai mult împinşi de lovituri. A treia oară au căzut tustrei jos, zdrobiți şi copleşiți de loviturile soldaților.

De față la această barbarie era şi fruntaşul gospodar din Tereblecea **Costan Patraş**, om cu oarecare carte şi cu trei clase liceale. Văzând el cruzimile aceste, se adresă lui Garber şi milițienilor care îi schingiuiau pe cei trei nevinovați: „Oameni buni, nu-i chinuiți pe bieții de ei ca pe Domnul Hristos! Lăsați-le viața. Şi apoi la ce ați fugit din satul lor şi i-ați lăsat în mâna ruşilor?”.

Auzind locotenentul acestea, porunci să treacă şi C. Patraş la mijloc. Acesta, opunându-se, a fost lovit din toate părțile cu straturile puştilor şi cu ciomegele, iar un glotaş evreu i-a spintecat o ureche cu baioneta. Un soldat român, care n-a voit să lovească în cei 4 osândiți, fu legat şi dus sub escortă la Sirete. Ce s-a întâmplat cu el nu ştim.

La intervenția unui sergent de jandarmi, care era român şi se chema Precup Semeniuc, Costan Patraş a fost lăsat în pace, dar pe urmă l-au silit să plece cu trăsura lui proprie la Sirete, plin de sânge şi cu urechea sfârticată, atârnând în jos.

Sergentul de jandarmi Precup Semeniuc stătuse toată vremea, cât a durat schingiuirea, cu fața în palme, plângând ca un copil.

La Sirete Toader Paulencu, împreună cu soția şi fiica sa, au fost dați jos din trăsură spre a fi lapidați de vulgul evreiesc din Sirete. Femeia cea tânără, care era în poziție, a leşinat de mai multe ori, iar pe drumul spre Dorna, unde au fost transportați cei patru oameni torturați, fiica lui Paulencu, în urma cumplitelor chinuri şi bătăi, *a născut un copil mort*.

[„Unirea”, Iaşi, anul IV, nr. 27, 5 august 1915, p. 3].

DOUĂ FOTOGRAFII-DOCUMENT DIN ARHIVA MĂNĂSTIRII PUTNA

MONAH ALEXIE COJOCARU
(Mănăstirea Putna)

Cele două documente pe care le prezentăm se găsesc în arhiva Mănăstirii Putna. Până în anul 1970, acestea au aparţinut compozitorului şi dirijorului sucevean Alexandru Zavulovici. După moartea acestuia, soţia sa Natalia Zavulovici, printr-un act de donaţie încheiat cu stareţul de atunci al mănăstirii Putna, Iachint Unciuleac, a dăruit, printre altele, acestei mănăstiri şi 48 de fotografii personale ale soţului ei.

Prima fotografie înfăţişează ceremonia de învestitură în demnitatea de Mitropolit al Bucovinei a Episcopului de Argeş, Visarion Puiu. La această ocazie, amintitul compozitor a luat parte (putând fi identificat în ultimul rând, primul, de la stânga la dreapta). Ceremonia are loc în sala festivă a Palatului Mitropolitan din Cernăuţi (astăzi sediu al Universităţii din acest oraş) aşa cum arăta atunci. Astăzi, această sală arată altfel din cauza distrugerilor survenite în timpul celui de al doilea război mondial. În imagine se pot vedea tablourile a doi foşti mitropoliţi ai Bucovinei, probabil Vladimir de Repta (stânga) şi Teofil Bendella (dreapta). În centrul imaginii, înconjurat de o numeroasă şi eterogenă asistenţă, se află mitropolitul Visarion, purtând două engolpioane (semn specific mitropoliţilor, episcopii poartă doar unul) flancat de personalităţi politice, militare şi eclesiastice.

1. Instalarea mitropolitului Visarion Puiu (Cernăuţi, 10 noiembrie 1935)

Mitropolitul Visarion Puiu (Victor, din botez) s-a născut în târgul Paşcanilor, la 27 februarie 1879, în familia învăţătorului Ioan Puiu. Între anii 1893 şi 1896 a urmat cursurile Seminarului Teologic „Sf. Gheorghe” din Roman, apoi pe cele ale Seminarului din Iaşi (1896-1900). După absolvire, se înscrie la Facultatea de Teologie din Bucureşti, pe care o absolvă în anul 1905 cu licenţa *Creştinism şi naţionalitate* (calificativ *Magna cum laudae*). Este tuns în monahism la Roman, pe 2 decembrie 1905, primind numele Visarion. Trei săptămâni mai târziu (22 decembrie)

este hirotonit diacon pentru Catedrala Episcopiei din Roman, unde slujeşte până în ianuarie 1907. După această dată pleacă la Kiev pentru un an, la Academia de acolo. În anul 1908, ierodiaconul Visarion se întoarce în ţară, în eparhia Dunării de Jos, unde, la 6 decembrie, este hirotonit preot. La 1 ianuarie anul următor primeşte distincţia de arhimandrit după care, în acelaşi an, la 1 aprilie, este instalat director la Seminarul Teologic „Sfântul Andrei” din Galaţi. Pentru meritele sale (deja publicase câteva cărţi – *Preoţi săteşti* (1902); *Creştinism şi naţionalitate* (1904); *Câteva cuvântări bisericeşti* (1904) îi este conferit, de Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, ordinul „Răsplata muncii pentru Biserică”, clasa I).

După izbucnirea primului război mondial, arhimandritului Visarion i se încredinţează conducerea spitalului pentru răniţi instalat în localul Seminarului „Sf. Andrei”. Apoi, la 1 septembrie 1918 este numit director al Seminarului Teologic din Chişinău precum şi exarh al mănăstirilor din Basarabia. Între timp devine membru al Comisiei Monumentelor Istorice, filiala Chişinău, şi membru în Comisia Arhivelor Statului din Basarabia.

La 17 martie 1921, Visarion Puiu este ales episcop al Argeşului, fiind hirotonit arhiereu la 25 martie, acelaşi an, în catedrala Patriarhiei din Bucureşti. În această calitate, propune Ministerului Cultelor înfiinţarea unei Comisii de pictură care să examineze şi să valideze pictorii bisericeşti. Odată înfiinţată, comisia îi are ca membri, printre alţii, pe episcopul Argeşului, pe rectorul Academiei de Arte Frumoase din Bucureşti şi pe profesorul Costin Petrescu.

La 29 martie 1923, Visarion Puiu este ales episcop al proaspăt reînfiinţatei episcopii a Hotinului, cu sediul la Bălţi. El înfiinţează Seminarul din Edineţ, o şcoală de cântăreţi la Dobruşa şi o şcoală pentru fete la Japca. Finalizează construirea a 19 biserici, repară alte 350 lăcaşuri de cult, iniţiază construcţia a încă 53 de biserici. Tot acum, peste 40 de mănăstiri sunt restaurate. Episcopul construieşte sau repară edificii şcolare, oferă burse de studii şi tipăreşte manuale şi materiale şcolare. Amintindu-şi de acele vremuri, mitropolitul spunea: „Cei mai frumoşi ani ai vieţii mele puşi, prin episcopat, în slujba Bisericii Domnului nostru Iisus Hristos şi pentru zidirea sufletească, prin creştinism, a poporului ce am păstorit, au fost cei din vremea episcopatului meu în eparhia Hotinului, urmat de un cler care după câteva şovăieli m-a înţeles şi m-a secondat în toate actele eparhiale ce am săvârşit, cu mănăstiri care, deşi slabe copii ale celor din Rusia de odinioară, totuşi păstrau un monahism mai înviorat decât cel vegetativ dinlăuntrul ţării, apoi sprijinit de un popor cu drag de Biserică, bun şi ascultător, cum e ramura românească a moldovenilor dintre Prut şi

Nistru. Cei doisprezece ani de păstorire în episcopia Hotinului au trecut producându-mi bucurii sufleteşti”[1].

La 7 octombrie 1935, vlădica Visarion al Hotinului a fost ales mitropolit al Bucovinei. Cu ocazia instalării sale în Cernăuți mărturisea: „Doresc a-mi îndeplini îndatoririle în aşa fel încât să mă pot învrednici a fi socotit cândva printre vlădicii care au folosit credinței şi poporului nostru”[2].

La 14 septembrie 1939, vlădica Visarion adresa o scrisoare lui Iosif Visarionovici Stalin. În aceasta el făcea interesante analize privind rolul Bisericii în societate, dezavuând modul lui Stalin „exagerat de aspru” prin care acesta înțelesese să trateze Biserica în Uniunea Sovietică. Iată un fragment: „Paginile istoriei popoarelor arată limpede şi documentat cum chestiunile religioase nu pot fi trecute cu vederea, nici oprimate din considerațiuni de incultură religioasă a cârmuitorilor şi cu atât mai puțin din considerațiuni subiective personale, pornind de la elemente de conducere trecătoare, ştiut fiind că oprimările sufleteşti religioase rămân pururea zadarnice şi sunt mult păgubitoare şi celor ce le determină, nu numai celor ce le îndură. Persecuțiile religioase au avut întotdeauna urmări rele pentru oameni şi rezultate iluzorii pentru cei care le-au determinat, credința apărând iarăşi ca pluta deasupra apei îndată ce nu mai apasă asupra ei vreo mână sau alt obiect, elementul credinței religioase fiind indestructibil şi veşnic. Şi dacă înfuriata revoluție rusă a scăpat din vedere această axiomă, o poate foarte lesne recunoaşte şi folosi astăzi”[3].

În anii 1942 şi 1943, Visarion Puiu a preluat organizarea unei misiuni bisericeşti în Transnistria. Datorită acesteia, dar şi pentru scrisoarea adresată lui Stalin, mitropolitul Transnistriei, Visarion, a trebuit să se refugieze, în august 1944, în Occident. După mai multe peregrinări prin Austria, Italia şi Elveția, în cele din urmă s-a stabilit în Paris. În anul 1946, la Bucureşti, „Tribunalul poporului” îl condamnă pe mitropolitul Visarion Puiu la moarte.

La Paris, între anii 1949 şi 1958, fostul mitropolit al Bucovinei conduce o eparhie românească pentru Europa Occidentală.

Vlădica Visarion moare la 10 august 1964, în vârstă de 85 de ani. Este înmormântat în Viels-Maison (lângă Chateau-Thierry, Aisne) şi apoi reînhumat în cimitirul Montparnasse din Paris.

---

[1] Antonie Plămădeală, *Visarion Puiu. Corespondență*, Sibiu, 2005, p. 11-12.

[2] **BAR**, fond Visarion Puiu, doc. A 2652 a, p. 63-64 apud Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 12.

[3] Antonie Plămădeală, *Visarion Puiu. Documente,* Sibiu, 2005, p. 20.

Alte lucrări publicate ale mitropolitului Visarion:

Din călătoriile ieromonahului rus Partenie prin Moldova (traducere din limba rusă), 1910.

Mănăstirile de călugărițe. Schițe istorice, 1910.

Din istoria vieții monahale, 1911.

Mănăstirile din Basarabia, 1919.

Predici pentru orașe, 1920.

Glas în pustie, 1931, 1935.

Documente basarabene, 2 vol., 1928-1939.

Cântarea din bisericile noastre, în **BOR**, nr. 8/1936.

2. Mitropolitul Bucovinei Vladimir de Repta în mijlocul unui grup format din diferite personalități eclesiastice şi laice.

Cea de a doua fotografie a fost făcută la 26 octombrie 1921 (ziua Sfântului Dimitrie Izvorâtorul de mir) în fața Palatului Mitropolitan din Cernăuți, probabil după Sfânta Liturghie. Fotografia a fost donată domnului Alexandru Zavulovici de către prof. Ana Fochi şi prof. ing. Eusebiu Fochi din Iaşi (conform mențiunii de pe verso). În centrul imaginii se află mitropolitul Vladimir de Repta, în mijlocul unui grup de fruntaşi ai Bucovinei. Pe spatele fotografiei sunt scrise, pe lângă data realizării ei, numele celor prezenți:

Rândul IV:

1) I. Țigâra; 2) G. Sârbu; 3) P. Katerinciuc; 4) Dr. F. Grigori; 5) I. Popescu; 6) B. Grigorovița; 7) I. Volosciuc; 8) R. Sbiera; 9) G. Negură; 10) I. Vasilovici; 11) I. Spânu; 12) V. Coniac.

Rândul III:

1) C. Cozmiuc; 2) Dr. Tarnavschi; 3) Dr. Smereca; 4) D. Kozac; 5) T. Dracinschi; 6) T. Sauciuc; 7) C. M. Scarlat; 8) V. Reuț; 9) D. Popovici; 10) G. Strejac; 11) M. Bendeschi; 12) M. Sârbu; 13) necunoscut.

Rândul II:

1) necunoscut; 2) Dr. Eugen Kozac; 3) Dr. V. Gheorghiu; 4) Cl. Popovici; 5) Dr. Dori Popovici; 6) I.P.S. Vladimir Repta; 7) Dr. I. Vorobchievici; 8) Dr. E. Popovici; 9) I. Tomoiagă; 10) C. Tarangul; 11) N. Luminiceanu; 12) M. Percec.

Rândul I:

1) T. Simonovici; 2) G. Boghean; 3) D. Căbune; 4) Dr. Em. Cuparencu; 5) I. Cevschi.

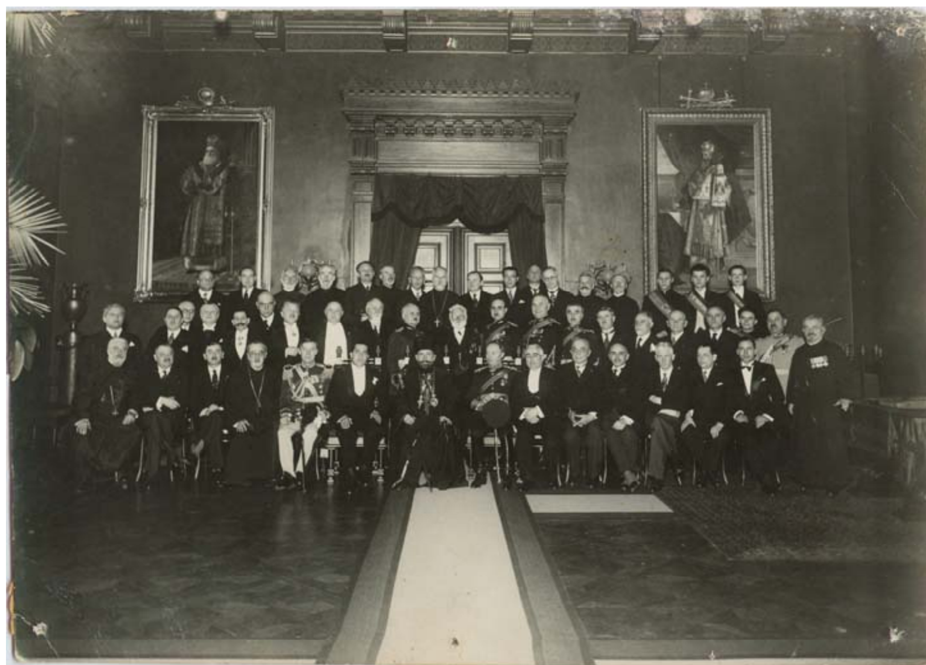

Fig. 1.

Fig. 2.

MANIFESTĂRI ALE MIŞCĂRII SEPARATISTE UCRAINENE ÎN BUCOVINA (1939-1942)

DANA-RAMONA VATAMANIUC
(Bucureşti)

Mişcarea separatistă ucraineană s-a dezvoltat în Europa de Est cu precădere după anul 1918, vizând înglobarea în statul ucrainean a unor teritorii, printre care şi Bucovina, regiune istorică românească, în care minoritatea ucraineană ajunsese să reprezinte, din cauza anumitor circumstanţe, un procentaj destul de important al populaţiei.

Conform recensământului din 1930, în judeţele care compuneau fosta provincie austriacă Bucovina (Cernăuţi, Storojineţ, Rădăuţi, Suceava, Câmpulung), procentajul populaţiei de origine ruteano-ucraineană era de 27,7%, relativ semnificativ prin comparaţie cu majoritatea românească de 41%. După cum rezultă din datele prezentate în tabelul 1, etnicii ucraineni erau majoritari în două judeţe din nordul Bucovinei (Cernăuţi şi Storojineţ)[1], judeţe în care mişcarea separatistă ucraineană a fost mult mai activă în comparaţie cu judeţele din sudul provinciei. Această structură demografică s-a păstrat, în linii mari, până în 1939.

Problema a fost sesizată de către autorităţile române imediat după Unirea Bucovinei cu Regatul României. Iancu Flondor, ministru desemnat la Cernăuţi, s-a adresat prim-ministrului, abordând chestiunea susţinerii mişcării separatiste ucrainene de către membrii misiunii anglo-franceze de la Cernăuţi. Agitaţiile provocate de către ucraineni în Bucovina începuseră după sosirea acestei misiuni în capitala regiunii; totodată, se desfăşurau concomitent cu apariţia unor ştiri în presa străină, prin care se susţinea că nordul Bucovinei cade în sfera intereselor ucrainenilor[2].

Interesul autorităţilor române faţă de chestiunea respectivă este reflectat de numărul mare de documente redactate în perioada interbelică de către diverse instituţii ale statului român, în care au fost analizate mişcarea

[1] Recensământul din 1930, Direcţia Generală de Statistică, Bucureşti, 1933.
[2] Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei 1775-1944*, Bucureşti, 1993, p. 97.

separatistă ucraineană şi impactul acţiunilor acesteia asupra intereselor României, atât în plan intern, cât şi în plan extern. Astfel, într-un referat privind chestiunea ucraineană, întocmit în 1939 de către Direcţiunea Politică din cadrul Ministerului Afacerilor Străine de la Bucureşti, D. Cotlarciuc analiza posibile puncte de plecare pentru realizarea ambiţiilor statale ucrainene. Era puţin probabil ca regiunea vecină Bucovinei, Ucraina Subcarpatică, să poată constitui „Piemont-ul” aspiraţiilor de independenţă a Ucrainei, deoarece era o zonă săracă, numai cu terenuri muntoase, fără oraşe importante, fără centru de cultură, fără căi de comunicaţie potrivite (fig. 2), lipsită de intelectuali; pe deasupra, se confrunta cu probleme generate de wielko-ruşi, care se declarau filo-poloni, filo-maghiari şi chiar filo-ruşi[3].

Mişcarea separatistă ucraineană avea un oarecare sprijin în cadrul emigraţiei conaţionalilor din Europa, centrele acesteia fiind capitale precum Paris, Londra, Berlin, Varşovia şi Praga. În Polonia şi Rusia, ţări cu populaţie ucraineană numeroasă, majoritatea intelectualităţii s-a polonizat sau s-a rusificat. Populaţia îşi păstrase conştiinţa naţională, însă o problema era reprezentată de faptul că existau prea mulţi conducători. În linii mari, se puteau distinge două curente: **niprenii**, care preconizau o Ucraină cuprinzând teritoriul din jurul râului Nipru, deci Ucraina Sovietică de atunci, mulţumindu-se cu o Galiţie autonomă, şi **nistrenii**, care luptau pentru Ucraina Mare, care să cuprindă teritoriul până la Nistru, adică întreaga Ucraină poloneză[4].

Principalele grupări separatiste ucrainene, activând în centrele menţionate, au avut o evoluţie sinuoasă, sub diferite forme (partide politice, grupări militare, comitete mixte etc.), elaborând diverse proiecte teritoriale şi având abordări diferite ale aspectelor enumerate anterior:

▪ U.N.D.O. – Partidul Republican Democrat Ucrainean, cu sediul la Lwow, preconiza o politică de înţelegere cu Polonia şi păstra legături strânse cu guvernul ucrainean din exil, care a fost iniţiat de S. Petliura la Paris imediat după încheierea primului război mondial;

▪ Organizaţiile U.W.O. (Organizaţia Militară Ucraineană) şi U.N.O. (Organizaţia Naţională Ucraineană), cu sediul la Berlin, conduse iniţial de către colonelul Konovaleţ, şi ulterior, după asasinarea acestuia în 1938, de către colonelul A. Melnik, au organizat revolte, asasinate politice şi acte de sabotaj, fiind în permanent antagonism cu facţiunile naţionaliste moderate;

---

[3] Arhivele Diplomatice ale României, Fond U.R.S.S., vol. 42, referat intitulat *Chestiunea Ucrainei*, fila 263.

[4] Ibidem, fila 266.

▪ Gruparea hatmanistă a lui Skoropadski din Berlin, ce milita pentru Ucraina Mare, formată cu ajutorul Germaniei[5].

Încă din 1934 a luat fiinţă la Cernăuţi o filială a O.U.N., cu numele *Zalisniak* (*Omul de Fier*), având ca organ de presă ziarul „Samostinistii" („Independenţa"). În 1937, în urma manifestărilor ostile faţă de România ale conducătorilor mişcării, gruparea a fost dizolvată, iar conducătorii acesteia acţionaţi în judecată şi condamnaţi de Tribunalul Militar din Cernăuţi. După eliberare, ei şi-au reluat activitatea antiromânească, adaptându-şi formele de luptă condiţiilor existente în Bucovina anului 1939. Deoarece activitatea politică era suspendată, ucrainenii s-au concentrat asupra asociaţiilor cu caracter cultural camuflat, precum *Casa Ucraineană* (*Narodnâii Dim*) şi *Şcoala Ucraineană* (*Ukrainska Scola*), care finanţau case de cultură, biblioteci, presă, o editură ucraineană etc. Pe lângă asociaţiile culturale, mişcarea separatistă a folosit şi asociaţii feministe, muzicale, sportive care, prin activitatea desfăşurată, au contribuit inclusiv la creşterea coeziunii minorităţii ucrainene[6].

Trebuie menţionat faptul că în Bucovina acţionau, deja, în ilegalitate, brigăzile banderiste, dar nu aveau în totalitate sprijinul populaţiei locale. Astfel, din relatările locuitorilor comunei Ciumârna din Bucovina, a cărei populaţie majoritară este de origine ruteană (huţuli), banderişii provocau, prin acţiunile lor extremiste, mai mult teamă decât entuziasm în rândurile locuitorilor[7]. Încă de la intrarea autorităţilor române pe teritoriul Bucovinei eliberate, huţulii s-au manifestat loial faţă de acestea, în ciuda eforturilor separatiştilor ucraineni de a-i convinge să se numească ucraineni. Au privit cu multă rezervă tendinţele separatiste de creare a unui stat independent şi s-au pronunţat, în majoritate, pentru rămânerea în cadrul statului român[8].

Un rol foarte important în plan local l-a jucat Partidul Naţionalist Ucrainean, fondat în 1927 de către mai mulţi lideri ucraineni; fiind condus de către Vladimir Zaloziecki, formaţiunea a devenit, în scurt timp, cel mai important partid al minorităţii ucrainene din România, atât ca număr de membri, cât şi prin activitatea desfăşurată. V. Zaloziecki a luat parte la numeroase congrese internaţionale privind problema minorităţilor, în cadrul cărora a cerut, în numele ucrainenilor din Galiţia şi Bucovina, „autonomie

[5] **AMAE**, Fond U.R.S.S., vol. 42, referat intitulat *Date asupra populaţiunii ucrainene din Bucovina*, fila 6.

[6] Ibidem, fila 9.

[7] Studii de teren realizate în comuna Ciumârna, judeţul Suceava, în anul 2005.

[8] Pavel Moraru, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941-1944)*, Chişinău, 2004.

teritorială”, afirmând că aceasta era singura soluție pentru a rezolva problema minorităților[9].

O altă variantă de rezolvare a acestei probleme în Bucovina, preconizată de către un reprezentant ucrainean, era transferul de populație. Într-un memoriu redactat în iulie 1941 de către Basil Trepke, fost consilier la Misiunea Diplomatică şi Militară Extraordinară a Ucrainei în România, se propunea rezolvarea problemei minorităților ucrainene din România şi române din Ucraina printr-un schimb de populație benevol, aplicându-se un regim de toleranță binevoitoare şi de reciprocitate față de cei ce nu vor emigra[10].

Trepke insista asupra pericolului comun, pentru Ucraina şi România, al panrusismului şi comunismului, considerând că restaurarea unui stat ucrainean independent era atât un ideal al poporului, cât şi în interesul imediat al României. Elementul ucrainean care se găsea pe teritoriul României era menit, în mod firesc, a fi o punte de înțelegere reciprocă între poporul român şi cel ucrainean şi a fi o bază pentru pregătirea relațiilor viitoare. Propunerea ucraineană prevedea următoarele elemente: înființarea unei comisii mixte româno-ucrainene pentru studierea problemei ucrainene şi elaborarea programului de activitate în această chestiune; numirea unui referent special pentru problema ucraineană pe lângă guvernul român; agrearea unei reprezentanțe ucrainene care să conducă afacerile ucrainene în România până la stabilirea raporturilor oficiale cu viitorul guvern ucrainean; organizarea, la Bucureşti, a unui curs special în domeniul ucrainologiei; formarea, tot la Bucureşti, a unui corp militar independent, activând sub ordinele Comandamentului Român, care ar fi putut reprezenta un simbol pentru populația ucraineană în lupta antisovietică[11].

Se pare că ideea unui stat ucrainean care să contracareze tendințele expansioniste ruse nu a fost agreată la Berlin, fapt confirmat şi într-o telegramă a ministrului român, Raul Bossy, transmisă de la Legațiunea din Berlin a României. Acesta trimitea asigurări din partea reprezentanților germani care susțineau că nu se putea realiza Ucraina Mare la granița României, deoarece se renunțase la ideea creării de state independente pe fostul teritoriu al Uniunii Sovietice. Nu avea să existe Ucraina de sine

[9] **AMAE**, Fond U.R.S.S., vol. 42, fila 9.
[10] Ibidem, vol. 43 – „Problema ucraineană”, fila 163.
[11] Ibidem, fila 165-166.

stătătoare, ci urmau să fie căutate formule de guvernare care să contracareze pericolul reînvierii Rusiei Mari sau al propagării misticismului panslavist[12].

Pe plan local, în Bucovina, mişcările separatiste erau foarte active, răspândind manifeste care criticau lipsa de implicare a germanilor în constituirea Ucrainei Mari.

Dacă, iniţial, războiul antisovietic a readus în rândul ucrainenilor speranţa formării Ucrainei independente (şi, prin urmare, au manifestat simpatie faţă de trupele româno-germane eliberatoare), ulterior, după reinstaurarea autorităţilor române în nordul Bucovinei, situaţia a devenit din ce în ce mai tensionată. Fiind îndemnaţi de către liderii mişcării să fie pregătiţi pentru răsturnarea oricărei autorităţi străine, ucrainenii nu dădeau ascultare administraţiei române, crezând că această situaţie este provizorie, manifestând o puternică atitudine antiromânească. Spre exemplu, în judeţul Rădăuţi, în zona oraşului Siret, se vorbea pretutindeni în ucraineană, numeroase femei erau încinse cu brâie naţionale în culorile galben-albastru, iar propaganda ucraineană se manifesta mai vizibil ca oricând. Ţăranii nu îşi trimiteau copii la şcoală pentru a învăţa româneşte, de educaţia acestora ocupându-se organizaţiile separatiste[13].

Faptul că *Reich*-ul nu a procedat, până în 1942, la înfiinţarea unui stat independent ucrainean, a făcut ca ucrainenii să îşi piardă încrederea în germani. Manifestele răspândite îndemnau populaţia să comită acte teroriste şi de sabotaj, prin orice mijloace, contra autorităţilor române şi germane, pentru crearea Ucrainei independente şi unite; de asemenea, se protesta împotriva arestării liderilor banderişti de către germani[14].

Nemulţumirile separatiştilor ucraineni din Bucovina au fost transmise şi pe cale oficială, în formă scrisă. În 1942, în urma unei întâlniri a reprezentanţilor ucraineni din Cernăuţi, a fost redactat un memoriu, înaintat ulterior consulului german din Cernăuţi, solicitându-se transmiterea documentului către forurile conducătoare de la Berlin. În memoriu se preciza că ucrainenii din Bucovina nu se bucurau de nici un fel de libertate, nefiind admise existenţa unor societăţi sau organizaţii culturale ucrainene, cu toate că fuseseră înaintate cereri în această privinţă. Se afirma că, din punct de vedere economic, ucrainenii nu se bucurau de nici un fel de sprijin, fiind total excluşi

[12] Ibidem, vol. 43 – „Problema ucraineană”, *Telegramă de la Legaţiunea din Berlin*, fila 180.

[13] Pavel Moraru, *op.cit.*, p. 107.

[14] **AMAE**, Fond U.R.S.S., vol. 43 – „Problema ucraineană”, *Notă a Direcţiunii Poliţiei de Siguranţă, M.A.I.*, fila 406.

din viaţa economică. Din toate magazinele deschise la Cernăuţi, nu exista nici unul care să fie acordat unui ucrainean, nefiind admise nici cooperative ţărăneşti. În continuare se mai arăta că, deoarece populaţia nordului Bucovinei era reprezentată în proporţie de 76% de ucraineni, aceştia constituind majoritatea absolută, autorii considerau că ar fi fost în concordanţă cu politica *Reich*-ului german să se organizeze un plebiscit în Bucovina[15].

Afirmaţiile privind excluderea din viaţa economică cuprinse în memoriul de mai sus sunt parţial contrazise de o dispoziţie a generalului Antonescu, din aprilie 1942, prin care se constata că numărul comercianţilor români şi evrei era egal şi dădea dispoziţii ca ucrainenii să fie admişi să deschidă întreprinderi comerciale[16].

Răceala din relaţiile germano-ucrainene în Bucovina nu se reflectă numai în manifestele răspândite de ucraineni, ci rezultă şi din declaraţiile oficialilor germani de la Cernăuţi:

▪ *Germanii au avut mult de suferit din cauza trădărilor ucrainene*.
▪ *Ucrainenii nu sunt capabili de autoguvernare*.
▪ *Pretenţiile ucrainenilor asupra teritoriilor româneşti nu mai găsesc ascultare în forurile competente germane*.
▪ *Duşmănia dintre germani şi ucraineni se înăspreşte*[17].

Pe parcursul anului 1942, nemulţumirile separatiştilor ucraineni din Bucovina au luat amploare ca urmare a lipsei de reacţie a autorităţilor germane în îndeplinirea dezideratelor ucrainene, ceea ce a dus la răcirea completă a relaţiilor dintre germani şi ucraineni şi, în mod inerent, la trecerea mişcării ucrainene în clandestinitate. Totodată, ucrainenii au căpătat convingerea fermă că Germania a abandonat rezolvarea problemei înfiinţării statului ucrainean. Pe fondul acestei stări de spirit, în Bucovina s-au coagulat două grupări politice, fiecare cu programul său:

▪ O.U.N. – Organizaţia Naţionaliştilor Ucraineni, în special facţiunea banderistă, ce preconiza continuarea luptei pe cale conspirativ-teroristă contra românilor şi germanilor, pentru a-i determina să efectueze concesii teritoriale şi politice;
▪ Curentul politic moderat, ce urmărea câştigarea bunăvoinţei oficialităţilor române în vederea dezvoltării culturale şi economice şi pregătirea conştiinţa

[15] Ibidem, vol. 43 – „Problema ucraineană”, fila 399.

[16] Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 143.

[17] **AMAE**, Fond U.R.S.S., vol. 43 – „Problema ucraineană”, *Notă informativă cuprinzând declaraţiile unui ofiţer german de la Cernăuţi*, fila 420.

maselor în vederea unui plebiscit, prin care urma să se rezolve problema ucraineană.

Pe cale conspirativă, au fost inițiate o serie de activități prin care se urmărea realizarea unei platforme politice comune în nordul Bucovinei. De la Bucureşti au fost adunate fonduri pentru finanțarea vechilor societăți sportive ucrainene ce activaseră în nordul Bucovinei în 1938, sub conducerea organizației separatiştilor ucraineni „Zalesniac". Se urmărea organizarea unor manifestări sportive cu ocazia cărora membrii mişcării separatiste se puteau deplasa dintr-o comună în alta pentru contact şi transmiterea ordinelor[18].

Pe plan local, organizația O.U.N., facțiunea banderistă, a continuat cu propaganda antigermană în rândurile ucrainenilor, acuzând forurile politice germane de nesinceritate şi trădare față de cauza ucraineană[19].

Una din zonele cele active din Bucovina din punct de vedere al propagandei separatiste a fost regiunea din jurul oraşului Siret, deoarece 22 din 26 de comune erau locuite de ucraineni. Se milita pentru formarea Ucrainei Mari, care urma să cuprindă Bucovina până la râul Siret; propaganda se realiza prin intermediul intelectualității ucrainene din mediul rural, care primea instrucțiuni de organizare direct de la Cernăuți. Propagandiştii speculau orice nemulțumire a populației, făcând din aceasta un puternic mijloc de propagandă, având numeroşi aderenți şi constituind, astfel, un pericol pentru statul român.

Un element favorizant pentru propagarea mesajelor separatiste ucrainene, utilizat cu succes în nordul Bucovinei, a fost stilismul, deoarece acesta era practicat la scară mare, un procentaj de 60-80% din sărbători fiind celebrate pe stil vechi[20].

Lipsa protectoratului german a determinat O.U.N., care acționa înainte în mod semi-oficial în materie politică, să treacă toată activitatea sa pe linie strict conspirativă, începând cu organizarea în acest sens a populației de la țară şi de la oraşe. Centrul de unde erau emise toate directivele era oraşul Văşcăuți[21].

Manifestările mişcărilor separatiste ucrainene din Bucovina au depins foarte mult de situația politico-militară din regiune: radicalizarea şi creşterea conspirativității au fost determinate de lipsa de reacție pozitivă a

---

[18] Ibidem, vol. 43 – „Problema ucraineană", *Notă privind problema ucraineană din 10 iunie 1942*, fila 410.
[19] Ibidem, fila 412.
[20] Ibidem, fila 415.
[21] Ibidem, fila 416.

Reich-ului față de proiectele mişcării. În sine, mişcarea a fost fragmentată, răspândită pe teritoriul unor țări precum Polonia, România, Ungaria, având o multitudine de lideri, adepți fie ai soluțiilor militare / de *guerilla*, fie ai unor soluții politice de unificare națională.

Dacă în timpul regimului sovietic din Bucovina (iunie 1940 – iunie 1941) populația ucraineană fie a luptat împotriva ocupanților ruşi, fie a trecut granița în România, alături de români, în timpul administrației antonesciene (iulie 1941 – august 1944), mişcarea separatistă a avut manifestări antiromâneşti, accentuate odată cu agravarea disensiunilor cu oficialitățile germane. Trebuie remarcat faptul că aceste manifestări au avut loc în special în nordul Bucovinei (județele Cernăuți şi Storojineț) şi în zona oraşului Siret, fiind adoptate forme conspirative de propagandă (utilizarea societăților sportive sau culturale pentru contacte şi transmitere a ordinelor, folosirea sărbătorilor religioase pentru transmiterea de manifeste etc).

Județul / Naționalitatea	Cernăuți	Storojineț	Rădăuți	Suceava	Câmpulung	TOTAL Bucovina	
Români	78.589	57.595	89.002	96.401	5.804	**379.691**	**41%**
Ucraineni	136.386	77.382	13.916	2.090	6.362	**236.130**	**27,7%**
Evrei	51.247	153.222	11.508	6.677	7.738	**92.492**	**10,8%**
Germani	19.586	8.990	17.857	3.991	1.909	**75.533**	**8,8%**
Polonezi	15.895	8.489	16.323	3.499	2.048	**46.254**	**5,4%**

Tabelul 1: Recensământul din 1930 – rezultatele pentru Bucovina

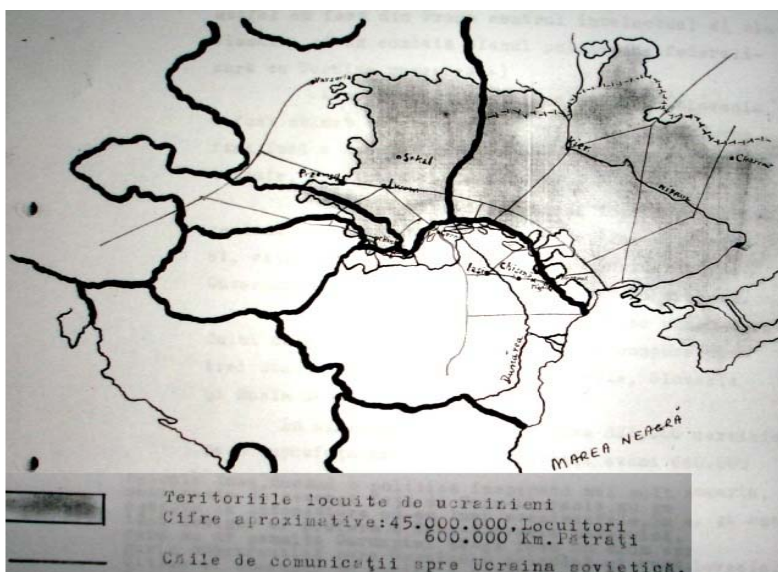

Figura 1: Hartă privind teritoriile locuite de ucraineni, 1939, Ministerul Afacerilor Străine

ISTORIE, POLITICĂ ŞI DESTIN. CONTRIBUŢII LA O ISTORIE ÎNDURERATĂ A BUCOVINEI

VASILE I. SCHIPOR
(Suceava)

Motto: „Zice-va neştine: «Prea târziu iaste! După sutele de ani, cum să vor putea şti poveştile adevărate, de atâtea veacuri?» Răspunz: Lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minţii omeneşti, scrisoarea, dintru carea, dacă va nevoi omul, cele trecute cu multe vremi le va putea şti şi oblici, şi nu numai lucrurile lumii, staturile şi începăturile ţărilor şi a împărăţiilor, ci şi singură lumea, ceriul şi pământul, că sunt zidite după cuvântul lui Dumnezeu celui puternic".

(Miron Costin, *Predoslovie* la *De neamul moldovenilor*)

În peisajul tipăriturilor din Bucovina septentrională, almanahul „Ţara Fagilor", îngrijit la Cernăuţi de Dumitru Covalciuc, începând din 1992, se distinge prin interesul constant pentru restituirea istoriei noastre din veacul trecut. O secţiune de rezistenţă în istoria acestui almanah bucovinean, *Golgota neamului românesc*, în câţiva ani cu titlu modificat, *Pagini din Cartea Neagră a Bucovinei*, se constituie într-o adevărată arhivă a calvarului românilor bucovineni, cuprinzând anchete de istorie orală, însemnări, amintiri, povestiri, evocări, texte din folclorul deportării. În paginile sale se publică tabele cu persoanele şi familiile româneşti deportate şi persecutate din Bucovina, exterminate în Gulagul sovietic în perioadele 1940-1941, 1944-1953 ori refugiate în România (1940, 1944), toate reconstituind, prin cele 14 tomuri de până acum, dimensiunea tragediei românilor bucovineni sub ocupaţia sovietică şi, în acelaşi timp, învederând înaltul civism prin care bucovinenii din regiunea Cernăuţi îşi cultivă memoria colectivă[1].

[1] În periodicul „Analele Bucovinei", fondat în 1994, Vasile I. Schipor publică recenzii la „Ţara Fagilor", almanahul de la Cernăuţi, subliniind rolul acestuia în recuperarea „istoriei confiscate" din veacul trecut: anul II, nr. 2, 1995, p 485; anul III, nr. 2, 1996, p. 496-497; anul V, nr. 2, 1998, p. 445-447; anul VI, nr. 1, 1999, p. 236-237; anul VII, nr. 1, 2000, p. 268-270; anul VII, nr. 2, 2000, p. 589-590; anul VIII, nr. 1, 2001, p. 216-217; anul XI,

Mărturiile supravieţuitorilor, folclorul deportării, tabelele cu victimele represiunii sovietice pentru multe localităţi din regiunea Cernăuţi inaugurează un drum în cercetarea ştiinţifică din Bucovina care trebuie, însă, continuat, prin studierea fondurilor arhivistice, inaccesibile încă cercetătorilor, şi acoperirea tuturor localităţilor. Dintre concluziile cercetărilor de astăzi, câteva se impun: „Pentru românii nord-bucovineni, momentele instalării şi reinstalării puterii sovietice rămân cele mai negre pagini din istoria lor. Potrivit cercetărilor realizate în ultimii ani, numărul persoanelor din regiunea Cernăuţi care şi-au pierdut viaţa din cauza regimului comunist se ridică la circa 50-70 mii de persoane, dintr-un total de 800 mii locuitori. Chiar dacă nu există încă date exacte, credem că nu greşim atunci când susţinem că, în rândul grupurilor etnice care au suferit de pe urma represiunilor comuniste, românii se situează pe primul loc". „Drept urmare a represiunilor practicate de sovietici, a refugierii unei părţi a populaţiei în adâncul ţării în faţa înaintării Armatei Roşii, la 1 ianuarie 1945, în regiunea Cernăuţi locuiau 567 mii persoane, cu 35,2% mai puţin decât la 1 ianuarie 1941"[2].

---

nr. 2, 2004, p. 498-500; anul XII, nr. 1, 2005, p. 251-254. Un tablou al preocupărilor comunităţii româneşti din regiunea Cernăuţi, pentru perioada aprilie 1991 – iulie 1998, se află în lucrarea lui Vasile Ilica, *Martiri şi mărturii din nordul Bucovinei (Fântâna Albă, Suceveni, Lunca, Crasna, Igeşti...)*, Oradea, 2003, p. 194-211. Presa românească din regiunea Cernăuţi consemnează evenimentele comemorative organizate periodic: „Zorile Bucovinei" şi „Plai Românesc" (începând din 1991), „Arcaşul" (din 2001). O menţiune aparte facem pentru periodicul „Libertatea cuvântului" care publică în cadrul rubricii *Glasul adevărului* un material amplu, *Martirii ţinutului Herţa*, în numerele sale din 22 iulie, 5, 19 august, 7, 14, 18 octombrie, 2, 23 decembrie 2005, 31 martie 2006, sub semnătura lui Petru Grior de la Arhivele Statului Cernăuţi. Preocupările românilor de la Cernăuţi pot fi ilustrate grăitor de versurile lui Arcadie Suceveanu: „Înviat-aţi la icoane / Nume dragi, nume orfane / De părinţi, surori şi fraţi / Morţi de foame, împuşcaţi, / Răstigniţi fără de vină, / Plânge-i, maică Bucovină!", aşa cum o face, cu religiozitate, refugiatul Vasile Ilica în lucrarea menţionată mai sus. Cele 40 de monumente şi troiţe ridicate în satele din regiunea Cernăuţi în memoria victimelor represiunilor staliniste ilustrează, de asemenea, preocupările societăţii civile de aici pentru recuperarea istoriei confiscate şi cinstirea martirilor neamului românesc. Vezi şi Dumitru Covalciuc, *Românii nord-bucovineni în exilul totalitarismului sovietic*, în „Ţara Fagilor". Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni, XII, Cernăuţi – Târgu-Mureş, 2003, p. 63-77.

[2] Ştefan Purici, *Golgota românilor din Bucovina în paginile almanahului „Ţara Fagilor"*, comunicare susţinută în cadrul colocviului ştiinţific *Bucovinenii şi literatura spaţiului concentraţionar*, organizat de Centrul pentru Studierea Problemelor Bucovinei, Rădăuţi, 5 iulie 2005.

Spre deosebire de ţările din fostul spaţiu sovietic, cărora politica de *glasnost* le permite, începând din 1986, raportarea la trecut, printr-o „confruntare deschisă” cu acesta, pentru restabilirea adevărului, ca preocupare a istoricilor, dar şi a societăţii în ansamblul ei, în România procesul programatic de recuperare a memoriei colective începe în 1990. În partea sudică a Bucovinei, inclusă astăzi în judeţul Suceava, referiri la rezistenţa anticomunistă locală încep să apară, mai ales, abia după 1994. Câteva ziare („NordPress”, „Monitorul de Suceava”, mai târziu „Crai nou”, „7 zile bucovinene”) publică articole, interviuri, documentare etc. consacrate unor bucovineni care au trecut prin Gulagul comunist. În periodicele ştiinţifice de aici se publică studii ori recenzii ale unor cărţi, pe această temă, după anul 2000[3]. Cele dintâi manifestări ştiinţifice, consacrate exclusiv fenomenului, se organizează abia în 2005. Teme ce ţin de istoria recentă, precum refugiul, exilul, deportările în U.R.S.S. şi în Bărăgan, rezistenţa armată anticomunistă, revoltele ţărăneşti din 1949, închisorile comuniste nu pot fi găsite în preocupările instituţionalizate din viaţa provinciei timp de aproape 15 ani (proiecte de cercetare individuale şi în echipă, manifestări ştiinţifice, expoziţii documentare etc.)[4].

---

[3] Idem, *Represiunile sovietice în regiunea Cernăuţi (anii ’40 – ’50 ai secolului al XX-lea)*, în „Analele Bucovinei”, anul VIII, nr. 2, 2001, p. 249-268; Rodica Iaţencu, *Forme ale rezistenţei anticomuniste în partea de sud a Bucovinei. Mişcarea de partizani (1944-1958)*, în „Analele Bucovinei”, anul VIII, nr. 2, 2001, p. 269-291; Marian Olaru, *Aspecte privind rezistenţa armată anticomunistă în Munţii Bucovinei. „Jurnalul” lui Vasile Motrescu*, în „Analele Bucovinei”, anul XI, nr. 1, 2004, p. 125-174 şi anul XII, nr. 1, 2005, p. 217-237; Rodica Iaţencu, *Organizaţii şi mişcări studenţeşti anticomuniste (1945-1959). Studiu de caz: bucovineni în Mişcarea Tineretului Regalist*, în „Analele Bucovinei”, anul XII, nr. 2, 2005, p. 393-432 şi anul XIII, nr. 1, 2006, p. 203-261.

[4] Cele dintâi manifestări ştiinţifice consacrate exclusiv fenomenului se organizează abia în 2005. Centrul pentru Studierea Problemelor Bucovinei al Academiei Române organizează reuniunile ştiinţifice *Bucovinenii şi literatura spaţiului concentraţionar*, Rădăuţi, 5 iulie 2005, *Conştiinţă şi acţiune politică anticomunistă – cazul Bucovinei. Arestaţi, condamnaţi, deportaţi, exilaţi*, Rădăuţi, 18 noiembrie 2005. Aici trebuie menţionat, însă, şi simpozionul *Rezistenţa anticomunistă în munţii Bucovinei*, organizat de Filiala din Câmpulung Moldovenesc a Fundaţiei Culturale „Memoria”, în 2002. În partea de nord a Bucovinei, inclusă astăzi în regiunea Cernăuţi din Ucraina, Societatea Regională „Golgota” organizează periodic manifestări diverse. În 20 mai 2006, în Sala de Festivităţi a Şcolii Medii Generale nr. 29 din Cernăuţi, se desfăşoară un simpozion consacrat represiunilor staliniste, la împlinirea a 65 de ani de la masacrele de la Fântâna Albă şi Lunca, de la deportările în masă ale bucovinenilor în Siberia şi Kazahstan. Vezi Ion Creţu, *Urmaşii îşi comemorează martirii*, în „Crai nou”, Suceava, anul XVII, nr. 4188, 2 iunie 2006, p. 3. În acest cadru, la Cernăuţi se propune acum alcătuirea unei *Cărţi negre a memoriei*, proiect de echipă, prin care se urmăreşte să se adune toate materialele publicate

În acest efort de recuperare a memoriei se disting, în primul rând, câţiva scriitori, foşti deţinuţi politici. Cărţile bucovinenilor care au cunoscut direct ororile din spaţiul concentraţionar al regimului comunist apar exclusiv cu sacrificiul autorilor şi prin grija unor apropiaţi (ziarişti, medici, preoţi, profesori), în condiţii grafice modeste şi în tiraje mici. Multe dintre acestea sunt greu de găsit până şi în marile biblioteci publice din Bucovina. Mărturiile lor despre rezistenţa anticomunistă şi detenţie contribuie la cunoaşterea imaginii infernului concentraţionar comunist şi la impunerea unui „model românesc" al scrierilor despre rezistenţa anticomunistă şi despre detenţie. Represiunea, tortura, imaginea deţinutului politic român ca tip uman, „eshatologia" detenţiei, rezistenţa în interiorul Gulagului, soluţia ieşirii din spaţiul şi universul concentraţionar al regimului comunist sunt înfăţişate în pagini memorabile, deseori demne de orice antologie şi colecţie tematică[5]. Scrierile lor (versuri, memorialistică, eseuri) îndeplinesc funcţii multiple: de cunoaştere, în cadrul procesului de recuperare a istoriei, a memoriei confiscate; de catharsis şi autocatharsis / de „vindecare a memoriei", de reumanizare a trecutului şi de educare, pentru ca astfel de fapte reprobabile să nu mai poată fi repetate de omenire în viitor[6]. În acest

---

pe această temă, precum şi documentele de arhivă, sub îndrumarea unui comitet organizatoric, în frunte cu scriitorul Vasile Tărâţeanu. La manifestările din regiunea Cernăuţi participă şi reprezentanţi ai Administraţiei Regionale de Stat, care aduc mulţumiri organizatorilor pentru „comemorarea istoriei tragice a regiunii" şi pentru păstrarea vie a memoriei neamului. În partea de sud a Bucovinei, însă, la comemorarea victimelor represiunii comuniste (mai ales la 9 martie, Ziua Foştilor Deţinuţi Politici din România), precum şi la puţinele manifestări ştiinţifice organizate pe această temă, de regulă, nu participă nici un reprezentant al autorităţilor locale ori judeţene. Puţine sunt aici şi monumentele de for înălţate în memoria foştilor deţinuţi politici. Nici măcar întocmirea unor liste ale acestora, pe localităţi, cu date sumare privind condamnarea şi detenţia nu constituie o preocupare de istorie locală, dar şi o datorie morală de onoare a profesorilor de istorie, de limba română, a preoţilor. Fiind aproape de arhivele de stare civilă şi de supravieţuitorii Gulagului, tot mai puţini pe zi ce trece, profesorii şi preoţii ar putea oferi cercetării date şi informaţii extrem de folositoare. O mărturisire a lui Vasile Pânzariu, plină de tristeţe şi amărăciune, este grăitoare în acest sens: „Şi astăzi, noi trăim şi activăm, într-un fel, în clandestinitate, în timp ce toţi se bucură azi de libertatea în numele căreia noi ne-am jertfit cei mai frumoşi ani din viaţă" (Suceava, mai 2006).

[5] Vezi studiile semnate de Vasile I. Schipor, *Dumitru Oniga. Poezia-spovedanie, poezia-penitenţă şi drum de izbăvire, Vasile Pânzariu. Calvarul cuvântului condamnat la moarte în „veacul marelui prăpăd"*, în „Analele Bucovinei", anul XII, nr. 2, 2005, p. 327-340, 341-354.

[6] Vezi şi Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceauşism*, vol. I – *Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*, Iaşi, 2004; Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conştiinţa românească. Memorialistica şi literatura închisorilor şi lagărelor comuniste.*

cadru înțelegem o mărturisire a lor, care străbate ca un laitmotiv scrierile despre tragica lor experiență de viață: „Am iertat, dar nu vom uita niciodată”[7].

Un proiect de cercetare ştiințifică, inițiat în 2004, la Rădăuți, aduce în viața ştiințifică ideea realizării unui *Martirologiu al Bucovinei*[8]. Acesta cuprinde un studiu introductiv, ce prezintă, cronologic, realizările din Bucovina (articole de presă, studii, volume de memorialistică, eseistică, versuri) pe această temă de istorie recentă, cu o bibliografie impresionantă în planul cercetării naționale[9]. Partea propriu-zisă a lucrării este un dicționar biografic[10]. Bucovinenii identificați pe baza cercetării de arhivă şi bibliotecă sunt prezentați în ordine alfabetică, cu date esențiale de fişier biografic,

---

Eseu de mentalitate. Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Iaşi, 2005; idem, *Comunism şi represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național*, Iaşi, 2006.

[7] Vezi şi Vladimir Tismăneanu, *Noaptea totalitară. Crepusculul ideologiilor radicale în Europa de Est*, Bucureşti, 1995, lucrare ce poartă pe copertă mențiunea: „A ierta nu înseamnă a uita, însă a uita este de neiertat”. Extinzând mărturisirea autorului din *Cuvânt înainte. Splendoarea şi mizeria radicalismului utopic*, şi noi avem credința că lucrările consacrate Gulagului pot „contribui la consolidarea unei culturi a încrederii, a onestității şi toleranței, atât de necesară pentru o societate deschisă” (p. 16).

[8] Folosim termenul *martirologiu* cu sensul oferit, prin generalizare, de dicționarele uzuale ale limbii române contemporane: „lista celor care au suferit ori au murit pentru o idee, pentru o convingere”, vezi *Dicționarul explicativ al limbii române DEX*. Ediția a II-a, Bucureşti, 1996, p. 601; „enumerare, povestire a suferințelor îndurate”, conform Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Noul dicționar universal al limbii române*, Bucureşti – Chişinău, 2006, p. 782. Pentru ideea întocmirii unei astfel de lucrări, vezi şi Alain Besançon, *Nenorocirea secolului. Despre comunism, nazism şi unicitatea Şoah-ului*. Traducere din limba franceză de Mona Antohi, Bucureşti, 1999. Din capitolul V, intitulat *Memoria*, p. 107-138, reținem precizarea: „Deşi au existat sub comunism mai mulți martiri ai credinței decât în oricare altă epocă din istoria Bisericii, nu constatăm vreo grabă sau vreun zel în întocmirea martirolog[i]ului” (p. 112).

[9] Vezi Vasile I. Schipor, *Bucovinenii în spațiul concentraționar al regimului comunist. Martiri, martori şi mărturii*, în Marian Olaru, *Bucovineni împotriva comunismului: frații Vasile şi George Motrescu*. Prefață de Dimitrie Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române. Postfață de Vasile I. Schipor, Suceava, 2006, p. 249-320.

[10] Sub influența unor preocupări din spațiul catolic german, în ultimii ani au existat şi la noi preocupări de redactare a unui „Martirologiu al României”, intitulat *Martiri pentru Christos în perioada comunistă.* Sub patronajul Patriarhiei Române, lucrarea ar fi trebuit să-i cuprindă pe slujitorii tuturor cultelor care au murit în Gulagul comunist. Reprezentanții Bisericii Greco-Catolice au formulat obiecții de ordin metodologic şi apoi s-au retras din colectivul de elaborare. În Basarabia s-a tipărit o „carte a memoriei” victimelor totalitarismului comunist: Elena Postică (editor), *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, vol. I-IV, Chişinău, 1999-2005. Şi la Cernăuți există un proiect de elaborare a unei „cărți a memoriei”, coordonat de istorici ucraineni.

referinţe şi surse bibliografice. Cele câteva sute de nume şi destine din Bucovina, identificate astfel până acum şi înregistrate în acest instrument de lucru, ilustrează dimensiunea fenomenului de rezistenţă anticomunistă, precum şi politica planificată de distrugere a societăţii civile din România. Impresionează numărul mare de ţărani împuşcaţi, arestaţi, anchetaţi, torturaţi şi deportaţi (în U.R.S.S. şi în Bărăgan), partizani din grupurile antisovietice şi anticomuniste, elevi, studenţi, funcţionari, militari, învăţători, profesori, preoţi, avocaţi, judecători, medici, ingineri, oameni politici. În multe cazuri, din ariditatea informaţiilor – lacunare, cât timp accesul cercetării este drastic îngreunat de o legislaţie complicată şi de proceduri anevoioase – capătă relief biografii impresionante şi destine tragice.

***

Bacinschi, Aurelian. Născut la 17 ianuarie 1906 în comuna Bălcăuţi, fiul lui Epifanie şi al Victoriei Bacinschi. Absolvent al Liceului „Laţcu Vodă” din Siret. Învăţător în comuna Bilca. Căsătorit, în 1930, cu învăţătoarea Iulita Cuşniriuc. Funcţionar, după această dată, la Camera Agricolă a judeţului Rădăuţi, ca responsabil pentru comuna Bălcăuţi, unde se ocupă cu introducerea tehnologiei moderne în agricultură, cu ameliorarea culturilor şi a zootehniei. În perioada 1944-1946 este pretor şi prim-pretor al Plasei Siret. Arestat, în 1947, anchetat la Siret şi Rădăuţi şi persecutat. Arestat la 2 august 1948 şi condamnat de Tribunalul Rădăuţi la două luni de închisoare corecţională, pentru „instigare contra regimului comunist” şi la două luni de închisoare, pentru „manifestări duşmănoase la adresa regimului comunist”. Rearestat în 1950 şi condamnat de către Tribunalul Militar Iaşi, prin sentinţa penală nr. 31/10 ianuarie 1950. Închis timp de un an şi câteva luni. Rearestat la 17 martie 1952 şi condamnat la un an de închisoare, pentru „nepredarea cotelor la stat” („sabotaj”), conform sentinţei penale nr. 73/1952 a Tribunalului Rădăuţi. Pus în libertate la 23 martie 1953. În perioada 1947-1953, deţinut în închisorile din Rădăuţi, Galata – Iaşi, Aiud şi în coloniile de muncă Poarta Albă, Peninsula şi în Bărăgan, la Luciu – Giurgeni.

Întreaga familie este supusă prigoanei politice. Soţia, Bacinschi Iulita (născută la 25 mai 1899, în comuna Sinăuţii de Jos, fiica lui Gheorghe şi a Paraschivei), absolventă a Şcolii Normale din Cernăuţi (1922), învăţătoare la Hilişeu – Gafencu, judeţul Dorohoi (1923), Dersca, Stăneştii de Jos pe Ceremuş, Bălcăuţi (din 1936) este mutată la Şerbăuţi, în 1949, şi apoi îndepărtată („epurată”) din învăţământ, la 31 septembrie 1950. În 1950,

învăţătoarea Bacinschi Iulita şi fiul ei, Aristotel, sunt obligaţi să iasă la arat în ziua de Paşti, în timp ce se sfinţea blidul cu pască la biserică. La 22 noiembrie 1952, Tribunalul Rădăuţi o condamnă, în temeiul Decretului 183/1949 şi al Decretului 17/1952, la trei ani de închisoare corecţională, 2000 lei amendă corecţională, 950 lei despăgubiri şi 50 lei cheltuieli de procedură, pentru delictul de sabotaj: „o restanţă de 380 litri de lapte nepredată la cote". În sentinţa penală de condamnare nr. 1527/1952 este considerată „chiabură care, în ura sa neîmpăcată, a lipsit oamenii muncii şi întreprinderile industriale de cele necesare, împiedicând îndeplinirea planului de stat". Arestată la 24 noiembrie 1952. Detenţia la penitenciarul Ghencea din Bucureşti. Pusă în libertate la 16 aprilie 1953, în baza Decretului 155/1953. Autorităţile „regimului democrat-popular" îi refuză, în repetate rânduri, cererea de reîncadrare în învăţământ. În perioada mai 1959 – ianuarie 1960 este angajată ca infirmieră la Spitalul de Copii Neuropsihici din Siret, în care a funcţionat ca director în perioada 1944-1946. Prin sentinţele civile nr. 997 din 4 iunie 1954 şi nr. 2589 din 20 iunie 1955 ale Tribunalului Popular Raional Rădăuţi, casa, anexele gospodăriei şi cele 13,19 ha de teren sunt trecute în proprietatea statului. Copiii, rămaşi fără casă şi sprijinul părinţilor, sunt supuşi, de asemenea, persecuţiei. Bacinschi Aristotel (născut la 7 august 1936) este exmatriculat de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi" din Rădăuţi, la sfârşitul anului şcolar 1951-1952, după ce absolvise cursurile clasei a IX-a. Bacinschi Viorel-Octavian (născut în 1934) nu este primit la examenul de absolvire a Şcolii Tehnice Zootehnice din Rădăuţi (iunie 1952). Până în 1964, amândoi sunt supuşi persecuţiei şi nu îşi pot continua studiile. Pentru a supravieţui, sunt nevoiţi şi obligaţi să facă munci grele, în condiţii inumane, în timp ce părinţii lucrează pe şantier, în Oltenia, tatăl ca magaziner, iar mama ca muncitoare sezonieră: „În toată această perioadă de dictatură comunistă (mai precis, de ură comunistă împotriva celor avuţi, capabili şi muncitori), am fost terorizaţi, persecutaţi, ameninţaţi cu arestarea şi cu închisoarea, insultaţi şi lipsiţi cu desăvârşire de orice drept al omului, batjocoriţi în public şi molestaţi (am fost molestat într-o noapte de gardienii ce-l însoţeau pe tata de la închisoarea din Rădăuţi spre vagonul-dubă din gară, lovit cu patul armei şi cu cizmele)"[11].

---

[11] Cf. Aristotel Bacinschi, *Represiunea şi persecuţia comunistă împotriva familiei Bacinschi Aurelian din com. Bălcăuţi, jud. Suceava*, text inedit, manuscris dactilografiat, pus la dispoziţia noastră, redactat în Rădăuţi, la 26 iunie 2006, p. 5. Documentul este însoţit de 22 de anexe cuprinzând acte doveditoare, în xerocopie, şi cinci fotografii de epocă. Cicerone Ioniţoiu nu-i menţionează pe Bacinschi Aurelian şi soţia sa, Bacinschi Iulita, între victimele regimului comunist. Vezi Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi,*

Baumgartner, Albert. Născut la 23 ianuarie 1913 în localitatea Poiana Micului, districtul Gura Humorului. Fiul lui Carol şi al Rosaliei Baumgartner, o familie veche de catolici de origine germană. Îşi face studiile primare şi gimnaziale la Liceul de Stat „Eudoxiu Hurmuzachi” şi la Gimnaziul German Catolic Particular (*Detsches Privat-Real Gymnasium*) din Rădăuţi. Studii de filosofie la Seminarul „Sfântul Duh” (1930-1933), continuate la Academia Teologică „Sfântul Duh” din Bucureşti, al cărei rector era Anton Durcovici. Hirotonit în tonsură la 8 decembrie 1933, subdiacon la 29 iunie 1937 şi preot la 29 iunie 1938, în Catedrala „Sfântul Iosif” din Bucureşti. Îşi începe activitatea pastorală la 23 iulie 1938 ca vicar la Parohia Bărăţia din Bucureşti şi profesor de religie la Liceul „Sfântul Andrei” din Calea Călăraşilor, patronat de congregaţia „Fraţii Şcolilor Creştine”. Numit capelan la Capela „Sfânta Tereza” din Bucureşti, la 8 decembrie 1939. La 30 septembrie 1942 este eliberat din funcţia de capelan de către arhiepiscopul Alexandru Th. Cisar şi desemnat să activeze la Misiunea Romano-Catolică din Transnistria, condusă de episcopul Marcu Glaser, Vizitator Apostolic, alături de preotul Ioan Tuscherer, ca vicar misionar al comunităţii catolice de aici, care număra la acea dată 70.000 de credincioşi. Rechemat în ţară, la 4 iulie 1943, numit director la Seminarul „Sfântul Duh”, aflat în refugiu la Timişul de Jos, judeţul Braşov. După 23 august 1944, arhiepiscopul Alexandru Th. Cisar dispune verificarea activităţii sale şi a tuturor preoţilor de origine neromână, dar care erau cetăţeni români. Certificatele obţinute de la Chestura de Poliţie Bucureşti sunt toate favorabile. Activitatea preotului romano-catolic Albert Baumgartner nu face nici obiectul Comisiei de Epurare, instituită prin lege la Arhiepiscopia Romano-Catolică din Bucureşti pentru grupul etnic german. Preotul Baumgartner nu este internat, după această dată, în vreun lagăr politic, aşa cum s-a întâmplat cu preotul Francisc Augustin. La 11 ianuarie 1945, arhiepiscopul Cisar cere protecţia nunţiului Andrea Cassulo, vicerectorul Seminarului „Sfântul Duh”, a preotului Albert Baumgartner şi a tuturor preoţilor de origine etnică germană. În dimineaţa zilei de 11 ianuarie 1945, profesorul Albert Baumgartner, care preda la Seminar materiile Dogmatică, Latină şi Botanică, susţine la clasa I ultima sa lecţie de Dogmatică. În noaptea de 11-12 ianuarie 1945, preotul Albert Baumgartner este răpit de N.K.V.D. şi transportat ca deţinut în U.R.S.S. La 15 mai 1945, numele preotului Albert Baumgartner este trecut pe o listă de preoţi dispăruţi sau

---

torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar, vol. I (A-B). Lucrare revizuită de prof. univ. Florin Ştefănescu, Bucureşti, 2000.

deportaţi în U.R.S.S., pe care mai figurau preoţii Emil Kendlbacher şi Francisc Keil din Buzău, întorşi în ţară după câţiva ani. Cicerone Ioniţoiu susţine că, după arestarea sa de către N.K.V.D., în drum spre deportare, preotul Baumgartner a evadat pe teritoriul românesc. Prins şi „bătut îngrozitor, a murit în lagărele de exterminare bolşevice”[12]. Preotul V. Blasutti, fost elev la Seminarul „Sfântul Duh” din Bucureşti, îl elogiază pe preotul bucovinean, în mărturisirile sale: „După plecarea din seminar a preotului Rafael Friedrich, mai mulţi preoţi tineri au fost aleşi prefecţi. Printre ei aş dori să-l amintesc pe preotul Albert Baumgartner, un preot dăruit pentru educarea tineretului, un suflet plin de dragoste pentru aproapele. Prezenţa sa a fost de scurtă durată datorită momentelor vitrege de atunci. Într-o noapte a fost ridicat de poliţie şi a fost dus împreună cu alţi confraţi în Siberia, unde a murit în lipsuri şi mari suferinţe”[13].

Băltărescu, Marcel. Născut la 1 august 1914, în Hârlău. Fiul medicului veterinar Vasile Băltărescu şi al Elizei, născută Apostolescu. Absolvent al Liceului de Stat „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuţi, bacalaureat 1932. Studii universitare la Facultatea de Drept din Cernăuţi, perioadă în care activează în Societatea Studenţească „Arboroasa”. Stagiar şi avocat definitiv în Baroul Rădăuţi. Combatant pe Frontul din Răsărit în cadrul Regimentului 8 Roşiori, începând din 1941. Pentru „curajul excepţional dovedit pe câmpul de luptă” şi faptele sale de arme, este răsplătit cu Ordinul „Coroana României” cu spade, în grad de cavaler, cu panglică de Virtute Militară, prin Înaltul Decret Regal nr. 3031 din 6 octombrie

---

[12] Menţionat, cu date extrem de sumare, de Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu, în lucrarea *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temniţele comuniste*. Supliment al periodicului „Renaşterea”, Cluj-Napoca, 1995, p. 11; Cicerone Ioniţoiu, *Martiriul creştin din România comunistă, 1948-1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în *Cartea de Aur a rezistenţei româneşti împotriva comunismului*, vol. I, [Bucureşti], 1996, p. 306. Aici numele de botez este trecut greşit: Anton. Acelaşi autor, Cicerone Ioniţoiu, îl menţionează cu numele Baumgartner Albert Aurelian – vezi *Victimele terorii comuniste…*, p. 134.

[13] Cf. *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*. Tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, a Înalt Prea Sfinţitului Ioan Robu, Arhiepiscop şi Mitropolit Romano-Catolic de Bucureşti şi a Excelenţei Sale Dr. Cristoph Klein, Episcop al Bisericii Evanghelice C. A. din România, Bucureşti, 2007, p. 72-74. Articolul închinat părintelui Albert Baumgartner este semnat de Dănuţ Doboş, consilier cultural la Episcopia Romano-Catolică de Iaşi. În arhiva Colegiului Naţional „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuţi, noi l-am găsit pe elevul Baumgartner Albert înscris ca elev particular aici, fapt nemenţionat de părintele Dănuţ Doboş. Vezi *Matricola şcolară. Elevii particulari*, vol. I-II, 1926-1927, p. 15.

1942, cu Ordinul „Steaua României”, cu spade şi panglică de Virtute Militară, prin Ordinul de zi nr. 163/1944, şi „Crucea de Fier”, clasa a II-a, din partea Armatei Germane. Combatant pe Frontul de Vest, până în Munţii Tatra. Veteran şi invalid de război. Arestat în 1947, pentru convingerile sale anticomuniste. Închis la Gherla, până la 1 mai 1948. Rearestat la 10 august 1952 şi condamnat administrativ. Detenţia în lagărele de muncă Galeş şi Peninsula. Pus în libertate la 27 mai 1954. Lucrează o perioadă ca muncitor necalificat. După ani de chin şi umilinţă, este angajat jurisconsult la Î.L.F. Suceava. În perioada detenţiei, soţia sa, învăţătoarea Ecaterina, născută Ciobotariu, fiica unor ţărani din Bilca, este îndepărtată din învăţământ, iar mamei i-a fost sistată plata pensiei. Se stinge din viaţă la 23 octombrie 1991 în Bucureşti, fiind înmormântat în Rădăuţi[14].

Bercea, Radu. Născut la 25 august 1939 în Cuciurul Mare – Cernăuţi. Studii la Şcoala de Arte Plastice şi Decorative „Octav Băncilă” din Iaşi. Arestat la 30 aprilie 1959, anchetat la Securitatea din Iaşi şi condamnat prin sentinţa nr. 407 din 16 iulie 1959 a Tribunalului Militar Iaşi la 20 de ani muncă silnică şi 10 ani degradare civică, pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale”. Împreună cu alţi tineri „stăpâniţi de sentimente duşmănoase orânduirii sociale din RPR, a stabilit legături cu elemente contrarevoluţionare constituite într-o organizaţie contrarevoluţionară”; „în repetate rânduri a purtat discuţii duşmănoase regimului din Republica Populară Română, a elogiat modul de viaţă în statele capitaliste, ponegrind în acelaşi timp condiţiile de viaţă din ţara noastră, cum şi condiţiile create de Partidul Muncitoresc Român şi guvern în domeniul învăţământului”. Tribunalul Militar al Regiunii a II-a Militare Bucureşti, prin decizia nr. 2341 din 1959, îi reduce pedeapsa la 15 ani muncă silnică, iar ulterior, prin decizia nr. 19 din 22 februarie 1963, îi reduce pedeapsa la cinci ani de închisoare şi patru ani interdicţie corecţională. Trece prin coloniile de muncă de la Luciu – Giurgeni, Cireşu, Grădina, Strâmba, Salcia, Stoeneşti,

---

[14] Adrian Brişcă, *Marcel Băltărescu (1914-1991)*, în „Arhivele Totalitarismului”, Bucureşti, nr. 1-2, 2004, p. 236-237. În *Victimele terorii comuniste…*, Cicerone Ioniţoiu nu-l menţionează pe bucovineanul Marcel Băltărescu între victimele regimului comunist. Avocatul Vasile Lazăr îl întâlneşte, în detenţie, pe şantierul de construcţie a Stadionului din Constanţa: „Doi inşi s-au dovedit a fi dotaţi deosebit pentru astfel de lucrări pretenţioase: Marcel Băltărescu şi Brunner. Primul era licenţiat în drept şi a practicat avocatura pe lângă Tribunalul din Rădăuţi. A fost condamnat administrativ, pe motiv că, înainte de alegerile din noiembrie 1946, făcuse propagandă pentru liberali. S-a remarcat ca un om bun şi înzestrat cu un caracter ferm şi direct. Mi-a fost un prieten de mare nădejde”. Vezi Vasile Lazăr, *Şase ani în Infern*. Cu un *Cuvânt înainte* de prof. Vasile Precop, Timişoara, 2000, p. 158.

Măraşu, Vaca, La Saivane şi Bacul Gironde. La Stoeneşti este coleg de suferinţă cu Alexandru Paleologu, iar la Salcia cu Alexandru Ivasiuc şi Alexandru Zub. Pus în libertate la 27 aprilie 1964. Stabilit la Gura Humorului. Artist plastic, „om de spirit, jovial, optimist”, care „nu-şi poate închipui o lume fără umor”, îşi expune lucrările la mai multe expoziţii în ţară şi în străinătate, mărturisind că „trebuie să se lepede de zgura unor amintiri tragice, să se descarce de tensiunea unor trăiri pe care le-a îngropat adânc înăuntrul său”: „Trebuie să spun prin ce am trecut. Am rămas atât de puţini cei care am fost în detenţie politică, iar mărturii despre ce s-a petrecut în Gulagul comunist nu există decât sub forma scrisă. Acolo nu s-au făcut fotografii. Sunt singurul care pot reconstitui grafic scenele pe care le-am trăit şi le-am văzut cu propriii mei ochi”. Sub genericul „Memoria retinei Gulagului românesc”, Radu Bercea expune 52 de lucrări grafice, tuşuri şi acuarele, în 2002, la simpozionul *Rezistenţa anticomunistă în munţii Bucovinei*, organizat la Câmpulung Moldovenesc de către Fundaţia Culturală „Memoria”. La 19 mai 2006, în cadrul Muzeului de Istorie Suceava, expune 40 de lucrări de grafică, dedicate „tineretului român, pentru a nu uita unde şi-au irosit vieţile părinţii, bunii şi străbunii”. Convins că „trecutul luminează prezentul”, Radu Bercea se numără printre mărturisitorii represiunii comuniste din România: „Datoria mea faţă de semenii mei, care au suferit pentru o cauză, este una morală… Poate că privitorul celor câtorva lucrări de grafică nu va fi pe deplin edificat asupra calvarului suferit de sute de mii de oameni din această ţară, această imensă tragedie care se vrea uitată… Este un mod de prezentare în premieră, deoarece aparatul de fotografiat era interzis chiar şi celor care instrumentau tortura… Arhivele Securităţii statului totalitar, al[e] sistemului de represiune, ascund o realitatea înspăimântătoare, caracterul masiv şi sistematic al terorii, care în numeroase cazuri s-a soldat cu crime împotriva umanităţii”[15].

Blănaru, Vasile. Născut la 6 februarie 1913 în oraşul Câmpulung Moldovenesc. Absolvent al Academiei de Teatru şi Cinematografie Iaşi, secţia literară, promoţia 1937. Colaborator la diverse periodice ale epocii, în care semnează şi cu pseudonimele Cezar Flamură, Vasile Blănaru-Flamură:

---

[15] Vezi Tiberiu Cosovan, *Mărturii din Infern: „Memoria retinei Gulagului românesc”*, în „Monitorul de Suceava”, anul XI, nr. 96 (3166), 26 aprilie 2006, p. 13; idem, *Cronica plastică. Un vernisaj în tandem sau raza de speranţă că suferinţa unei generaţii nu va fi îngropată în uitare*, în „Monitorul de Suceava”, anul XI, nr. 117 (3187), 20 mai 2006, p. 12. Cicerone Ioniţoiu nu-l menţionează nici pe bucovineanul Radu Bercea în *Victimele terorii comuniste…*.

„Bis” (revistă de teatru şi cinema condusă de Sanda Cocorăscu), „Buna Vestire”, „Curentul”, „Fapta”, „Gazeta bucovinenilor”, „Iconar”, „Libertatea” (Orăştie), „Pământ strămoşesc” (Iaşi), „România” (revista de turism a Ministerului Propagandei), „Sânziana” (editată de C. Gane), „Straja Țării, „Timpul”, „Tribuna tineretului”, „Vremea”. În revistele militare („Soldatul”, „Gazeta luptătorului”) publică reportaje de front semnate ca reporter de război pe frontul antisovietic (1943–1944). Editura „Vremea” îi publică, în 1939, volumul de versuri *Talazuri*, cu o prefață de Victor Eftimiu[16]. Arestat în vara anului 1949 şi închis până în 1954, când este eliberat de la Aiud. Rearestat în noaptea de 13/14 martie 1958. Trece prin închisorile Ministerului de Interne, Botoşani şi Suceava, unde este torturat. Judecat într-un proces înscenat, în care au fost implicați şi doi frați de-ai săi. Condamnat la moarte prin sentința nr. 83 din 20 aprilie 1959. După 804 zile de aşteptare a

[16] Despre acest autor bucovinean nu există informații în lucrările biobibliografice din Bucovina. În lucrările publicate, după 1989, în România, i-am găsit un singur profil biobibliografic, în vol. III al antologiei coordonate de Constantin-Aurel Dragodan, *Poeți după gratii*, Bucureşti, 1995, p. 29. Din creația poetică a acestui autor bucovinean, antologia cuprinde 11 texte provenind din anii detenției sale la Botoşani, Aiud şi Jilava în perioada 1953-1963 (p. 12-29). Dintre acestea, textul *Testament,* p. 13-14, ar trebui reținut în mod special: „Nu plâng, nu mai blestem, doar mă doare nimicnicia. / Sub acest ultim blasfem şi în jug / Sunt cel din urmă rapsod / spre eşafod. / Îmbrățișând pământul, aerul, soarele şi veşnicia / Salut libertatea fraților de la plug! // Nu plâng, nu mai blestem, ci mă caut în azururi, / Pe cimentul-osândă, prin coclauri de ceață, / printre aştri-înfrângeri. / Trudită-i cărarea ce duce spre lumea de-a pururi, / cărările-plângeri. // Sărută-mă, moarte, cu foamea, cu fierul, / Cu dinții-cătuşe, cu buzele tale de gheață. / Sunt cel din urmă rapsod / spre eşafod, / Mi-e inima lacrimi şi sânge mi-i cerul / cernit a prohod…” (iulie 1959, Botoşani). Pentru bibliografia problemei, vezi şi *Poezia în cătuşe*. Antologie, prefață şi note de prof. univ. dr. Aurelian I. Popescu. Postfață de Nicolae Panea, Craiova, 1995, „o carte de istorie”, „trista istorie în versuri a anilor ’50”, „un Arhipelag Gulag al lirismului” din România veacului trecut. Despre poezia acestui „arhipelag al rezistenței”, Cassiasn Maria Spiridon scrie: „Poezia închisorilor se constituie într-o continuare firească a poeziei noastre interbelice. Această poezie a detenției are o dublă importanță, o dată pentru istoria națională şi o dată pentru istoria literaturii ca document şi valoare artistică. […] Poemele stau mărturie nesfârşitelor chinuri aduse jertfă pe altarul demnității. Au rezonanțe biblice, încărcate de mesianism, par clamate de marii profeți ai Ierusalimului, auzi disperarea şi deznădejdea din glasul lui Ieremia sau Iezechiel. […] Universul poetic este marcat de oarece monotonie, dar totul se înnobilează şi înalță prin autenticitatea şi adevărul sentimentelor, a unor simțiri dincolo de banalitate. […] Sunt admirabile sonurile de poezie autentică, desprinse din tragedia celulelor, ce ne înalță, pe nebănuite aripi ale spiritului, spre muzica tăcută a sferelor. Aproape e imposibil de crezut că poate fi creată poezie de aşa o puritate în temnițele îngrozitoare ale terorii” (vezi editorialul *Poezia de după gratii*, în „Convorbiri literare”, serie nouă, anul CXXXII, nr. 2 (38), Iaşi, februarie 1999, p. 1).

executării sentinței, în camera zero de la Jilava, i se comută pedeapsa în muncă silnică pe viață. Eliberat la 31 iulie 1964[17].

Având convingerea că „trebuie să lăsăm pentru mâine măcar o candelă aprinsă, o candelă a iubirii de oameni, care să lumineze toate căile adevărului şi să nu se stingă niciodată”[18], Vasile Blănaru-Flamură scrie *Golgota iluziilor. Amintiri din închisorile comuniste*, *Cazaciocul groazei din Valea Piersicilor. 804 zile şi nopți în lanțurile morții*, *De la Ana la Caiafa. File din jurnalul ascuns al unui proscris*. Dintre acestea, numai cea de a doua vede lumina tiparului, în 1996, şi cuprinde mărturii referitoare la universul concentraționar din România postbelică: „Deținuții politici din închisorile lui Gheorghiu Dej şi Drăghici […] au avut norocul să transforme temnițele în adevărate universități, cu ajutorul unor somități universitare”[19]; „Atunci, la Aiud, am apucat perioada când s-a[u] putut «scrie» poezii, rugăciuni; capitole din *Biblie* se scriau pe săpunuri sau pe bucăți de sticlă acoperite cu un strat subțire de săpun, se scria cu un ac sau cu un vârf de lemn ascuțit şi în foarte mare taină (de aveai ghinionul să fii prins, cunoşteai nu numai pumnii şi bâtele gardienilor, ci şi foamea unor multe zile de izolare sau carceră) şi de pe sticle sau săpunuri se învățau pe de rost. Se ştie că în acest fel s-au «scris» volume întregi de poezii, semnate de poeți consacrați ca: Radu Gyr, Nichifor Crainic, Sandu Tudor, Vladimir Streinu, Simion Lefter, V. V. Martinescu şi alții mai puțin cunoscuți. Într-un timp circulau printre deținuți şi poezii ce aparțineau lui Ion Petrovici şi V. Voiculescu. Eu cu Dancu ne-am afirmat ca versificatori şi acolo, în celula morții, a avut loc un fel de maraton poetic, care pe care, atât de antrenant încât au fost zile când am şi uitat că în orice minut puteam fi ținta plutonului de execuție”[20]; „Povestirile lui Sandu Ionescu despre viața trăită personal în lagărele germane de exterminare (el nu pierdea ocazia să repete mereu «ce bine era acolo unde era rău…»), nuvelele lui Ghiță Ungureanu, povestite într-un plăcut limbaj bucovinean şi «operele» noastre poetice, recitate la întrecere, iată care au fost mijloacele noastre, la Botoşani, de a face să treacă zilele grele şi modalitatea de a ne menține moralul, cât de cât, la nivelul unor pretinşi luptători contra răului comunist”[21].

---

[17] Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, p. 202-203. Vezi şi Alex Ştefănescu, *Istoria literaturii române contemporane, 1941-2000*, Bucureşti, 2005, p. 31.

[18] V. Blănaru-Flamură, *Cazaciocul groazei din Valea Piersicilor. 804 zile şi nopți în lanțurile morții*, Bucureşti, 1996, p. 51.

[19] *Ibidem*, p. 84.

[20] *Ibidem*, p. 340.

[21] *Ibidem*, p. 340-341.

Bobu, Victor. Născut la 15 iulie 1913 în comuna Grămeşti – Siret. Fiul lui Gheorghe şi al Elenei, născută Dărăbăneanu. Absolvent al Facultăţii de Teologie din Cernăuţi (1938). Preot la Bălineşti. Arestat şi anchetat în mai multe rânduri (1949, 1956) pentru opunere la colectivizare. Rearestat, anchetat şi condamnat de către Tribunalul Militar Iaşi, prin sentinţa nr. 318/1960, pentru „uneltire contra ordinii sociale". Detenţia la Suceava, Botoşani, Jilava şi Aiud. Pus în libertate, la 15 ianuarie 1963, în baza Decretului de graţiere nr. 5/1963 al Consiliului de Stat al R.P.R. Preotul Victor Bobu[22] scrie pagini impresionante în *Memoriile unui deţinut politic*[23], oferind posterităţii mărturii valoroase. Câteva episoade se disting prin motivul epifaniei, întâlnit frecvent în literatura memorialistică a spaţiului concentraţionar din România[24], evocând momente de trăire creştină profundă care transformau inumana celulă a detenţiei politice în „adevărată grădină" şi întăreau moralul deţinuţilor politici.

Imaginea lui Iisus Hristos îl însoţeşte pe preotul Victor Bobu pretutindeni în închisorile prin care trece: „Permanent îl vedeam pe Iisus într-o mantie albă, ducându-şi crucea în spate"[25]. În spaţiul traumatizant al detenţiei, cunoaşte, de-a lungul celor trei ani şi 45 de zile, preoţi ortodocşi şi

---

[22] Vezi *Mărturisitori de după gratii*..., p. 15; Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste*..., p. 209; Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor. Anii rezistenţei – anii suferinţei*, Iaşi, 2002, p. 234; Vasile I. Schipor, *Victor Bobu (1913-2000), preot, memorialist şi animator cultural*, Rădăuţi, 2004 (manuscris); Dorin Dobrincu (editor), *Proba infernului. Personalul de cult în sistemul carceral din România potrivit documentelor Securităţii, 1959-1962*, Bucureşti, 2004, p. 73, 98.

[23] Victor Bobu, *Memoriile unui deţinut politic*, Rădăuţi, 2000. Manuscris inedit.

[24] Informaţii valoroase despre sentimentul religios şi circulaţia motivului literar în poezia carcerală din literatura noastră se află în volumul *Poezia în cătuşe*. În comentariul la secţiunea *Iisus în celulă*, p. 135-137, autorul acestei excelente antologii tematice, el însuşi fost deţinut politic, notează: „Mulţi deţinuţi au devenit profund credincioşi, fără ca cineva să-i fi influenţat, încă din timpul anchetelor în singurătatea celulelor securităţii. Fenomenul este simplu de înţeles. Când în faţa ta, zi de zi şi chiar în timpul nopţii, nu vezi decât figuri asasine, întruchipări ale cruzimii ce se manifestau prin insulte dintre cele mai grele, torturi de tot felul, de la bătăi la metode speciale (obligaţia de a nu dormi zile şi nopţi în şir), oamenii căutau undeva, în ceva, un sprijin, un confident, un sfătuitor, un apărător al vieţii în primejdie. Acesta era Dumnezeu, identificat cu singura speranţă de-a supravieţui cumplitelor situaţii impuse arestaţilor de călăii puterii. Numai aşa se mai putea evada dintr-o lume a cătuşelor, a înjurăturilor şi bătăilor, a foamei şi frigului, a disperării, într-o lume a iubirii de semeni, pentru că, orice s-ar spune, voinţa omului nu are puteri nelimitate, indiferent de marile idealuri care o stăpânesc. Această legătură cu cerul, neştiută de satrapi, îi crea viitorului deţinut politic credinţa că nu este singur în faţa brutelor. Credinţa devenea, astfel, scut de apărare împotriva Răului".

[25] Victor Bobu, *op. cit.*, p. 124-125.

catolici, învăţători, profesori, revizori şcolari, avocaţi, procurori, ofiţeri din vechea armată regală, prefecţi, medici, ingineri, studenţi, contabili, administratori de moşii, muncitori, negustori provenind din toate provinciile locuite de români. În închisorile de tranzit Suceava, Botoşani şi Jilava, precum şi în „închisoarea de bază”, la Aiud, primeşte ajutorul semenilor şi le oferă, la rândul său, ajutor. Bolnav de icter, suferind de reumatism şi TBC ganglionar, la Aiud cunoaşte aceleaşi privaţiuni. I se refuză tratamentul medical, este izolat, trece prin „camera neagră”, ca formă de pedeapsă corecţională, face greva foamei şi cunoaşte închisoarea şi sub aspectul ei de „universitate liberă”: „Am fost mutat într-o celulă în care erau închişi şapte preoţi. Perioada cât am stat cu aceşti şapte preoţi a echivalat cu nişte cursuri profesionale, învăţând unii de la alţii lucruri de mare folos sufletesc. Era un preot de la Oradea-Mare […], care avea darul improvizării de versuri. Compunea poezii religioase, în gând, căci nu aveam hârtie sau creion. Dimineaţa, după ce luam micul dejun, ne adunam la marginea patului şi el începea să recite versurile care erau adecvate situaţiei triste în care ne găseam. Un coleg de la Craiova era muzicolog şi imediat le punea pe note şi ieşea un cântec pe care îl murmuram şi noi după el. Era foarte reconfortant. Altul, de la Chişinău, fusese preot militar în Transilvania şi ne povestea că făcuse şcoala rusească de 10 ani, în care se pomenea foarte puţin despre România. Oficiam în fiecare duminică Sf. Liturghie, iar cu pâinea de la micul dejun, pe care o sfinţeam, ne împărtăşeam.

Într-o zi, preotul de la Oradea a fost chemat la grefă şi i s-a adus la cunoştinţă că i s-a redus pedeapsa de la 9 ani la 5 ani. Fusese acuzat că a îndemnat oamenii să nu ducă recolta la arie. A fost fugar vreo doi ani, dar a fost descoperit. După aceasta, am fost despărţiţi, căci nu se cade în puşcărie să te simţi bine”[26].

Plecat de la Aiud fără zeghe, cu „frică de atâta libertate” şi cu sentimentul straniu că se află într-o „lume nouă”, urmărit de „securişti îmbrăcaţi civil”, preotul Victor Bobu găseşte în Bucovina, la Rădăuţi, şi apoi la Bălineşti, realităţi care îl zdrobesc. Ca un nou Iov, îndurerat de risipirea casei sale, primeşte vestea morţii copilului: „Deschide-te, pământule, să intru de viu, căci soarele meu a apus!”; „Am plecat de la Protoierie zdrobit şi rătăceam pe străzi în neştire. M-am trezit la Catedrală, unde am aprins lumânări şi am plâns!”[27]. „Imaginea dezolantă a casei”, în care intra acum „ca un străin”, îndepărtarea soţiei din învăţământ,

[26] *Ibidem*, p. 131.
[27] *Ibidem*, p. 104, 140.

exmatricularea copiilor din şcoli, confiscarea casei şi divorţul impus soţiei, rămasă singură să înfrunte nevoile vieţii de zi cu zi, într-o lume tot mai ostilă, prigoana politică şi marginalizarea socială, îmbolnăvirea şi delaţiunile („Protopopul m-a reclamat la Mitropolie, de unde am primit o mustrare, dar nu şi o parohie”[28]) îi prelungesc multă vreme calvarul. În perioada 1992-1995 construieşte Biserica „Naşterea Maicii Domnului” din Ciomârtan-Zamostea, pentru care a fost închis de regimul comunist. Trece la cele veşnice în Bălineşti, la 24 august 2000.

Bocancea, Ioan. Născut la 2 decembrie 1904 în localitatea Costeşti – Storojineţ, fiul lui Vasile şi al Anei. Preot-călugăr, domiciliat în comuna Pojorâta – Câmpulung Moldovenesc. Reţinut la 9 decembrie 1959 şi condamnat la cinci ani închisoare corecţională, prin sentinţa nr. 19 din 26 ianuarie 1960 a Tribunalului Militar Iaşi, pentru „agitaţie duşmănoasă”[29].

Bodnariu, George. Născut la 8 aprilie 1924, în comuna Mănăstioara-Siret. Fiul lui Partenie şi al Veronicăi. Deţinut politic în perioada regimului comunist. Închinoviat, după 1995, la Schitul Marginea, judeţul Suceava[30].

Bojescu, Filaret. Născut la 13 iulie 1912, în Rădăuţi, fiul lui Herman şi al Leocordiei. Preot greco-catolic, cu domiciliul în localitatea Sebeş–Hunedoara. Arestat la 28 octombrie 1958 de către organele regiunii M.A.I. Hunedoara, judecat într-un proces înscenat la Deva şi condamnat la muncă silnică pe viaţă, prin sentinţa nr. 20 din 15 ianuarie 1959 a Tribunalului Militar al Regiunii Militare III. Eliberat prin Decretul 411 din 1964[31].

Brăileanu, Traian. Născut la 14 septembrie 1882, în comuna Bilca. Studii liceale la Rădăuţi, absolvite în 1901. Absolvent al Facultăţii de Filosofie de la Universitatea din Cernăuţi (1905). Profesor la Liceul „Aron Pumnul” (1906-1908). Doctorat în filosofie (Cernăuţi, 30 noiembrie 1909). Bibliotecar, profesor universitar, decan al Facultăţii de Litere şi Filosofie (1931-1933), ministru. Membru al Academiei de Ştiinţe Politice a

---

[28] *Ibidem*, p. 144.

[29] Dorin Dobrincu, *op. cit.*, p. 73, 110; Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu nu-l menţionează în lucrarea *Mărturisitori de după gratii…*; Nici Cicerone Ioniţoiu nu-l menţionează în *Victimele terorii comuniste…*.

[30] Conform *Cererii de înscriere în AFDPR – Filiala Suceava*, din 27 martie 1995.

[31] Dorin Dobrincu, *op. cit.*, p. 3. Cicerone Ioniţoiu îl menţionează şi el în *Martiriul creştin din România comunistă…*, p. 310, precum şi în *Victimele terorii comuniste…*, p. 225. Condamnarea diferă, însă: 25 de ani de închisoare. Tot de aici aflăm că, după eliberare, Filaret Bojescu a plecat în Germania, unde a slujit sub numele Rafael Haag. Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu îl menţionează în lucrarea *Mărturisitori de după gratii…*, p. 16. Potrivit acestei surse, Bojescu Filaret este preot catolic. Ar fi fost arestat în 1946, împreună cu minerii din Ghelari-Teliuc. În 1947 era la Văcăreşti.

Universităţii Columbia din New York (1936). A desfăşurat o bogată activitate publistică. Publică poezii şi nuvele în revistele vremii. Autor al unor contribuţii ştiinţifice valoroase în domeniul sociologiei, publicate în volume, în perioada 1912-1940. Arestat în 1941 şi achitat. Internat, în 1943, în lagărul de la Târgu Jiu. Arestat, în 1946, învinuit de „dezastrul ţării" şi condamnat la muncă silnică pe viaţă. Moare în detenţie, la Aiud, în ziua de 3 octombrie 1947[32].

Bucescu, Casian. Născut la 28 aprilie 1907 în localitatea Muşeniţa, comuna Baineţ, fiul lui Mihai Bugeac şi al Domnicăi, născută Coroliuc. Rămas orfan de tată la vârsta de şapte ani, este îndrumat de mama sa, de la care moşteneşte dârzenia şi înţelepciunea. Studii la Liceul de Stat Siret (bacalaureat în 1929) şi la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, obţinând licenţa în 1933. Căsătorit, la 20 iulie 1933, cu învăţătoarea Ecaterina Orendovici din Bănceşti-Siret. Hirotonit în 1933 şi numit preot paroh la Broscăuţii Mari, judeţul Storojineţ. În 1940, transferat la Grăniceşi – Suceava, unde, în 1945, începe construirea unei biserici noi. Transferat, în 1950, în parohia Grămeşti – Siret. Arestat la 26 iulie 1958 şi condamnat, prin sentinţa nr. 39 din 1959 a Tribunalului Militar Iaşi, pentru „uneltire contra ordinii sociale", la şapte ani de închisoare corecţională. Închis la Botoşani, Aiud, Gherla, Jilava şi în colonia de muncă de la Ostrov. După eliberare este reîncadrat ca preot paroh la Suceviţa. Ca vrednic slujitor al Bisericii, munceşte şi aici cu mult „curaj şi abnegaţie, prin cuvânt şi faptă, sădind în sufletele credincioşilor învăţătura evangheliei". Munceşte alături de enoriaşi la realizarea unor lucrări de renovare şi modernizare a bisericii parohiale. Activitatea administrativ-gospodărească şi misionar-religioasă îl impune în Bucovina ca exemplu al „dragostei lucrătoare" în folosul satului şi al Bisericii. Trece la cele veşnice la 17 noiembrie 1986, la scurt timp după pensionare[33].

Burlacu, Mihai. Născut pe 29 octombrie 1912 în Burdujeni. Avocat, originar dintr-o familie de ţărani săraci, cu şapte copii. Absolvent al Facultăţii de Drept a Universităţii din Cernăuţi, promoţia 1937. Combatant în armata română, decorat cu Coroana României cu panglică de Virtute Militară. Practică avocatura până pe 25 martie 1949, când este arestat pentru

---

[32] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, p. 262; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iaşi – Suceava, 2004, p. 149-150; Alex Ştefănescu, *op. cit.*, p. 27.

[33] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, p. 279; Constantin Hrehor, *op. cit.*, p. 199-202; Dorin Dobrincu, *op. cit.,* p. 28; Valerian Procopciuc, *Casian Bucescu (1907-1986). Din viaţa dramatică a unui preot bucovinean*, în „Candela", serie nouă, Suceava, anul X, nr. 5, mai 2000, p. 27.

trei săptămâni. Pe 1 aprilie 1950 este rearestat şi bătut la Securitatea din Iaşi, condamnat la un an de închisoare, pentru că nu l-a denunțat pe colonelul Vasile Cârlan. Pe 15 august 1952 este arestat pentru a treia oară. Închis la Galeş, Peninsula şi Poarta Albă. Eliberat pe 29 mai 1954 şi trimis cu domiciliu obligatoriu în Bărăgan pentru încă cinci ani[34].

Caba, Olga. Născută la 23 mai 1913 la Valeva – Cernăuți. Studii filologice la Cluj. Debutează în periodicul „Abecedarul" din Turda (1933). Autoarea volumelor *Vacanță sentimentală în Scoția* (1944), *Poezii* (1970), *Cumpăna din cetate* (1977), influențate prin registrul tematic de poezia clasică britanică, şi de proză (romane, nuvele) *Pasul alături* (1979), *Totaliter aliter* (1982), *Nuvele fantastice* (1984), *Zodia vărsătorului de apă* (1988). Profesoară de limba engleză la Botoşani, Focşani, Oradea, Bucureşti, Sebeş-Alba (1936-1958). Arestată şi condamnată, închisă la Mislea, Ghencea şi Văcăreşti (1952-1953)[35].

Canțer, Ilie. Născut la 27 iulie 1906 în Botoşenița – Siret, fiul lui Nicolae şi al Zenoviei. Studii la Liceul de Stat Siret, bacalaureat la Cernăuți, sesiunea iunie 1929. Absolvent al Facultății de Teologie din Cernăuți, cu licență în sesiunea din iunie 1933. Preot în Parohia Clit – Rădăuți. Transferat, în 1944, în Parohia Botoşenița. Refugiat împreună cu întreaga familie în martie 1944 la Surducu Mic, județul Timiş-Torontal. În vara anului 1945 revine acasă, găsind gospodăria şi întreaga avere risipite. Persecutat după alegerile din noiembrie 1946. După 1948, considerat chiabur, exploatator, duşman al poporului şi al regimului comunist, pentru că avea în proprietate 24 ha teren, casă cu anexe gospodăreşti, animale. În 1952, preotul Ilie Canțer este obligat în ziua de Paşti, după slujba de Înviere, să iasă la arat în câmp. Judecat de Tribunalul Popular al Raionului Rădăuți şi condamnat prin sentința penală nr. 212/28 august 1952 la doi ani de închisoare, 2000 lei amendă, 100 lei despăgubiri civile şi 20 de lei cheltuieli de procedură penală, pentru delictul de sabotaj: nepredarea a 700 de litri de lapte în trimestrul I din 1952. Depus în colonia de muncă forțată Bârlad, unde se construia Fabrica de Rulmenți. În 1952, întreaga familie este izgonită din propria casă. Pus în libertate şi reangajat în Parohia Botoşenița la 1 iulie 1953. Soția preotului Ilie Canțer, învățătoarea Oltea Canțer (născută la 4 aprilie 1923 în localitatea Costişa – Rădăuți, fiica lui Arcadie şi a Mariei Isopescul,

---

[34] Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, p. 302.

[35] *Ibidem*, vol. II (C). Lucrare revizuită de dr. Mihaela Andreiovici şi prof. univ. Florin Ştefănescu, Bucureşti, 2002, p. 11. Vezi şi Emil Satco, *op. cit.*, p. 176; Alex Ştefănescu, *op. cit.*, p. 31.

absolventă a Şcolii Normale „Alexandru Vlahuţă” din Şendriceni – Dorohoi, promoţia 1946) este epurată din învăţământ, arestată în baza mandatului nr. 555/1952, emis de Procuratura Rădăuţi. Fără a fi judecată, pusă în libertate cu Biletul nr. 5083 din 24 noiembrie 1952. În casa lor locuiesc, pe rând, preşedinţii Sfatului Popular şi un activist de partid, care îi risipesc întreaga avere, apoi aici îşi găseşte sediu Cooperativa de Consum. În 1962, preotul Ilie Canţer şi învăţătoarea Oltea Canţer primesc dreptul să revină acasă şi să locuiască într-o cămăruţă, lângă grajdul de vite. În 1963 li se înapoiază casa şi gospodăria în paragină, din care lipseau mobilierul, utilajele agricole şi animalele. Preotul Ilie Canţer funcţionează ca paroh în Botoşeniţa până la 22 noiembrie 1975, când este pensionat pentru limită de vârstă. Învăţătoarea Oltea Canţer este reangajată, la 1 septembrie 1963, la Şcoala Generală Botoşeniţa-Calafindeşti, unde funcţionează până la 31 august 1977, când este pensionată. Şi copiii lor cunosc vitregiile destinului, fiind persecutaţi. Canţer Octavian-Ilie, născut în 1944, studiază la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuţi (1958-1960, 1962-1964), la Şcoala Profesională de Tractorişti Rădăuţi (1960-1962) şi la Şcoala de Impiegaţi de Mişcare Iaşi. Funcţionează ca impiegat de mişcare la Gura Putnei, Vatra Dornei, Roşu, Moldoviţa, Strigoaia, Mestecăniş, apoi la I.U.P.S. Suceava. În 1987 i se desface contractul de muncă, întrucât a refuzat să divorţeze de soţia sa, Cornelia, care a rămas la rude în R. F. Germania. În 1989 reuşeşte să plece în Germania pentru a-şi reîntregi familia. Canţer Nicolae-Dorin, născut la 27 martie 1945, în refugiul de la Surducu Mic, este absolvent al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” (1962) şi al Facultăţii de Medicină Veterinară Iaşi (1970). Funcţionează ca profesor suplinitor la Remezău – Vicovu de Jos (1962-1964) şi Botoşeniţa – Calafindeşti (1964-1965). Medic veterinar la Plugari – Iaşi (1970-1975), Grăniceşti (1975-1977), Gălăneşti (1977-1986) şi la Centrul de Reproducţie Rădăuţi (1986-2001). Canţer Liciniu-Marius, născut la 10 septembrie 1954 în Botoşeniţa, este absolvent al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuţi (1972) şi al Institutului de Marină „Mircea cel Bătrân” Constanţa (1977). Funcţionează ca ofiţer de marină la Întreprinderea de Pescuit Oceanic Tulcea până în 1986, când i se retrage avizul de navigabilitate în apele internaţionale. În 1989 i se desface contractul de muncă, întrucât cumnata sa, Canţer Cornelia, plecată la rude în Germania, nu s-a mai întors în ţară. În 1989, pleacă clandestin în Germania, unde cere azil politic şi se stabileşte definitiv. Preotul Ilie Canţer trece la cele veşnice în 1995[36]. Amintirea vieţii şi păstoririi sale este cultivată cu

[36] Dorin-Nicolae Canţer, *Persecuţia familiei preotului Canţer Ilie şi Oltea din*

religiozitate de cei care l-au cunoscut în anii prigoanei comuniste: „Cu-mprejmuirea ruginie de frunzare / Tu porţi în tine plâns şi toamne multe, / Bisericuţă din Botuşaniţa / Şi sufletul mi s-a oprit s-asculte / Tristeţea ce-o trimite peste zare / Prin clopot, ruga ta de muceniţă. // Plecat a fost părintele Ilie, / Zidit în închisori şi-apoi în moarte; / Şi-atâţia credincioşi azi nu mai sunt. / De tristă şi de grea păgânătate / Arar s-aude zvon de liturghie / Şi-o candelă s-aprinde pe-un mormânt. // Frunzişul te-mpresoară ca o boare / Şi morţii s-odihnesc sub iarba-naltă. / Un sfânt fior prin suflete colindă. / Bat clopote şi inimile saltă / Că-n sânul tău e iarăşi sărbătoare / Şi iar s-adună credincioşii-n tindă”[37].

Capri, Dominicus A. Născut la 12 mai 1892, în satul Negostina, comuna Bălcăuţi. Moşier dintr-o renumită familie de armeni, stabilit după război la Roman. Arestat la 2 martie 1949. I s-a stabilit domiciliu obligatoriu. A murit la 8 august 1963 în timpul executării pedepsei[38].

Cazacu, Marcel. Născut la 18 aprilie 1930, în Rădăuţi, elev de liceu. Arestat la 28 mai 1948 şi dus la penitenciarul Suceava, unde i se dădea să mănânce supă de şobolani tăiaţi bucăţi, cu tot cu blană. A refuzat „reeducarea”. Condamnat la 8 ani de închisoare. A trecut prin penitenciarul Târgşor, unde Nicolschi l-a ameninţat cu moartea, pentru refuzul „reeducării”. A trecut ulterior pe la Peninsula, unde a fost torturat, pe la Poarta Albă, unde s-a aflat printre organizatorii grevei deţinuţilor din 9-25 martie 1956 şi Gherla. Eliberat la 29 mai 1956 şi dus cu domiciliu obligatoriu în Bărăgan. La 11 septembrie 1959 este rearestat şi depus în lagărul „5 Culme”, după care ajunge la Periprava. În anii de detenţie, s-a distins prin comportamentul său demn: „Dar acela care m-a cucerit de la prima vedere şi mi s-a lipit de suflet pentru toată viaţa a fost Marcel Cazacu. Un tânăr frumos, cu ochii mari, pătrunzători şi scăpărători la mânie, dar care exprimau totuşi bunătate şi mărinimie sufletească. Dumnezeu a fost darnic cu el, înzestrându-l cu frumoase calităţi şi cu o voinţă de o rară dârzenie în faţa asupritorilor şi torţionarilor. Aşa se explică faptul că, fiind condamnat la opt ani de închisoare, e executat ani în plus, purtat prin temniţe şi lagăre de muncă forţată. Intransigenţa şi dorinţa de a fi mereu cu capul sus, fără a face

---

comuna Botoşeniţa, judeţul Suceava, manuscris datat 26 iulie 2006, cu 14 anexe cuprinzând, în copie, acte doveditoare, pus la dispoziţia noastră prin bunăvoinţa medicului Aristotel Bacinschi. Cicerone Ioniţoiu nu-l menţionează pe preotul bucovinean Ilie Canţer printre victimele regimului comunist – vezi *Victimele terorii comuniste…*, vol. II.

[37] Cleopatra Hrihor, *Bisericuţă din Botuşaniţa*, în *Doruri mici în noaptea mare. Versuri*, Câmpulung Moldovenesc, 2006, p. 16.

[38] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. II, p. 25.

cel mai mic compromis, a plătit-o scump: şubrezirea sănătăţii. A ieşit din infernul comunist cu conştiinţa curată şi împăcată cu vitregia soartei. […] A fost şi a rămas un om minunat!”[39] Eliberat la 20 septembrie 1960. Supravegheat permanent de Securitate. Din cauza celor 12 ani petrecuţi în detenţie, reuşeşte cu greu să-şi termine liceul şi facultatea şi să-şi găsească un loc de muncă[40].

Cârdei, Vasile. Născut la 30 ianuarie 1921, în satul Bilca, judeţul Rădăuţi, în familia lui Silvestru şi a Ecaterinei Cârdei, născută Irimescu, ţărani gospodari cu mai mulţi copii. Şcoala primară o face în sat, apoi, în anul 1937 se înscrie direct în clasa a III-a a Liceului de Băieţi „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuţi[41]. Obţine diploma de bacalaureat în 1942 la Cernăuţi. În septembrie 1942 se înscrie la Facultatea de Medicină din Iaşi. Arestat înaintea susţinerii examenului de licenţă, în 29 iulie 1948, judecat şi condamnat de Tribunalul Militar Iaşi, prin sentinţa nr. 195 din 21 februarie 1949, la trei ani de închisoare corecţională, trei ani interdicţie corecţională şi cinci mii de lei amendă, pentru delictul de „uneltire contra ordinii sociale”. Detenţia la Aiud (până în iulie 1951), în colonia de muncă de la Bicaz şi în lagărele de la Cernavodă, Coasta Galeş, Peninsula (Valea Neagră). Din 2 iunie 1954 şi până la 20 iunie 1956, cu domiciliu obligatoriu la Ezerul, în Bărăgan. După eliberare, „liber într-o ţară captivă”, obţine licenţa în medicină şi funcţionează ca medic în satele Brodina, Falcău, Frătăuţii Vechi şi în Rădăuţi. Coautor, împreună cu George Muntean, al monografiei *Bilca – o aşezare din Valea Sucevei. Privire istorică*, Suceava, Centrul Judeţean al Creaţiei Populare, 1971. Culegător de folclor, pasionat de credinţe, leacuri şi practici medicale populare din satele Bucovinei[42]. Din 2003, îşi consemnează memoriile din perioada detenţiei politice, sub titlul *Visuri şi temniţe*[43].

---

[39] Vasile Lazăr, *op. cit.*, p. 92.

[40] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. II, p. 48.

[41] În lucrarea *Compendiu istoriografic al Liceului Teoretic „Eudoxiu Hurmuzachi”*, Iaşi, 1997, întocmită de un colectiv, Vasile Cârdei nu este consemnat între absolvenţi. Nici Emil Satco nu-l consemnează în *Enciclopedia Bucovinei*. În volumul al II-lea nu-i trece numele, alături de George Muntean, nici ca autor al monografiei localităţii Bilca, p. 96.

[42] Prin adresa nr. 216 din 22 decembrie 2005, Vasile I. Schipor, secretarul ştiinţific al Centrului pentru Studierea Problemelor Bucovinei confirmă primirea donaţiei medicului Vasile Cârdei referitoare la folclorul medical din Bucovina, rod al muncii sale pasionate de culegere din sate bucovinene. Donaţia cuprinde 26 de mape: – *Dicţionar de medicină populară*, mapă conţinând 188 de fişe cu termeni ordonaţi alfabetic şi un *Descântec pentru vaci când se bolohanesc*; – *Medicină populară*, mapă conţinând 196 de fişe cu termeni ordonaţi alfabetic; – *Descântece pentru animale*; – *Descântece de obrintit*; – *Descântece de junghiu*; – *Descântece pentru răni*; – *Descântece de albeaţă. Boli de ochi*; – *Descântece*

În *Argument* la memoriilor sale*,* Vasile Cârdei mărturiseşte: „Generaţia mea a trecut prin vremuri de cumpănă, istoria a trecut peste noi ca un tăvălug care a lăsat urme adânci în conştiinţa multor generaţii, cu suferinţe care nu se pot uita şi cu atât de puţine bucurii. Trecutul nostru a fost răvăşit de războaie, foamete, refugii, temniţe cumplite, idealuri spulberate, visuri neîmplinite. Şi dacă ne uităm în urmă prin ce am trecut, ne întrebăm nedumeriţi cum a fost posibil să putem suporta atâtea. […] S-a scris mult, s-a suferit mult, s-a murit fără rost, bătrânii au rămas fără copii, tineretul şi-a irosit tinereţea fie pe front, fie în temniţele comuniste. Te întrebi uneori cum de se pot întâmpla atât de multe nenorociri într-o viaţă de om. Cea mai crâncenă pagină de istorie la care a luat parte întreaga populaţie a ţării a fost barbaria comunistă, care ne-a decimat, pervertit, mutilat sufleteşte şi de care nu reuşim să scăpăm nici acum.

Iată deci ce greu este să-ţi depeni amintirile, să le scoţi din vălmăşagul anilor, să le cerni cu evlavie şi să le aşezi la locul cuvenit. […] Simt nevoia să privesc în urmă, să mă destăinui acelora care vor să ştie ce a fost odată. Ne ştim acei care am trecut prin crâncena bătălie, suntem atât de puţini, dar poate că cineva dintre urmaşii noştri, familie, cunoscuţi sau curioşi vor vrea să ştie ce-a fost odată şi să nu uite că şi noi am scris o pagină de istorie”.

Şi în cartea medicului bucovinean Vasile S. Cârdei povestirea despre Gulag devine o formă a justiţiei, căpătând „un puternic relief identitar” şi evidenţiind „o etică exemplară”[44]. Prin alternanţa dintre povestirea la

---

pentru duşmănie; – *Descântece pentru boli umane*; – *Descântece de urcior*; – *Descântece de orbalţ*; – *Descântece de deochi*; – *Descântece de isdat*; – *Descântece pentru boli de piele*; – *Diverse*, mapă cu numele informatorilor din diverse sate bucovinene; – *Descântece diverse*; – *Descântece de muşcături de şarpe, helge*; – *Descântece de gâlci*; – *Descântece pentru boli contagioase*; – *Descântece de dragoste*; – *Descântece de speriat şi nervi*; – *Descântece de rujă*; – *Descântece de beşică*; – *Descântece pentru unele boli la copii*; – *Folclor literar*; – *Din Simeon Florea Marian*, o mapă conţinând texte extrase din volumul *Descântece poporane române* (1886).

[43] Vasile S. Cârdei, *Visuri şi temniţe. Memorii*, Câmpulung Moldovenesc, 2006. Vezi şi Constantin Hrehor, *Neputinţa lanţurilor*, în „Crai nou”, Suceava, anul XVII, nr. 4221, 19 iulie 2006, p. 5. În cronica sa de întâmpinare, scriitorul Constantin Hrehor, precizează, printre altele: „*Visuri şi temniţe* – dincolo de toate calităţile, ori poate tocmai datorită acestora –, e un «dosar» valoros pentru ceea ce, lăudabil, se vrea *Martirologiul Bucovinei*, o piesă în acest ansamblu care, până când se vor ridica obligatorii statui simbolice evocatoare, va fi un capitol de istorie pe care Istoria noastră adevărată va trebui să-l aşeze pentru totdeauna la altitudinea care i se cuvine”.

[44] Vezi şi Smaranda Vultur, *Un trist bilanţ: deportările din perioada stalinistă a comunismului românesc*, în volumul coordonat de Ruxandra Cesereanu, *Comunism şi*

persoana I singular şi povestirea la persoana I plural, relatarea este asumată în numele unui grup social distinct, cel al deţinuţilor politici, cu care memoria îl face solidar pe narator: „Îngrămădiţi unii în alţii ca sardelele în cutie, fără aer, cu o lumină slabă, roşie, tăcuţi şi îngrijoraţi asupra destinului nostru. […] Pornim. E noapte de catran care ne intră în celula purtată pe roţi, trasă de un balaur ce scuipă foc pe nări. Mergem, ne oprim, stăm uitaţi pe o linie pustie şi iar pornim în noapte. Mâncăm pentru câteva zile pâine şi ceva sărătură (slănină râncedă sau un bulgăre de brânză) ne astâmpăra foamea care ne zgâria stomacul. Vrem apă! Şi ni se întindea prin geamlâcul uşii o cană cu apă stătută care nu ajungea la toţi. La o nouă oprire miliţianul o umplea din nou de la robinetul din gară. Unele gări erau pustii, altele forfoteau de lume. Parcă am pornit la drum în alt veac şi zilele se înmulţesc în ordine geometrică, de le-am pierdut socoteala. Dormim în picioare precum caii, ne clătinăm toţi odată la oprirea trenului, ca la pornire să ne clătinăm invers. La unele opriri sunt coborâţi unii dintre noi şi urcă alţii, necunoscuţi. Glasuri de miliţieni sparg bezna nopţii, fără să desluşim ceva. Parc-am fi un vagon de poştă care predă şi preia coletele pe traseu”[45]; „Închişi aici cu garduri şi zăbrele duble, fugeam în copilăria noastră, unde găseam bucurie, nostalgie şi frumoasele amintiri pe care nu le vom mai întâlni niciodată. Tropotele plantoanelor care ne aduceau hârdăul cu mâncare mă trezeau din visare: realitatea era crudă, căci ne aduceau aceeaşi mâncare, din zi în zi tot mai proastă şi mai puţină, iar foamea ne măcina trupul care se usca. Înfometarea crudă ne înspăimânta la fel ca pe vremurile Aiudului, se cuibărea în viaţa noastră ca un cancer”[46].

Cârstean, Valerian. Născut la 13 septembrie 1905 în Frătăuţii Vechi. Absolvent al Liceului de Stat „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuţi (1925) şi al Facultăţii de Teologie de la Universitatea din Cernăuţi. Preşedinte al Societăţii studenţeşti „Academia Ortodoxă”. Preot ortodox, din 1931, paroh

---

represiune în România…, p. 148-151: „Acest discurs capătă un puternic relief identitar, fiind unul reabilitant şi contraofensiv. Mai mult decât atât, fosta victimă devine erou al povestirii, trece prin diverse probe, încercări, pentru a izbândi în cele din urmă, ca eroii din basme. […] Iese astfel treptat la iveală o miză mai importantă a povestirii vieţii, aceea de a reabilita victimele şi de a atribui unei instanţe imanente puterea de a le face dreptate. După cum se poate vedea, memoria individuală se pliază pe modele preexistente ale memoriei colective şi tinde să devină exemplară” (p. 150-151).

[45] Vasile S. Cârdei, *op. cit.*, p. 113.

[46] *Ibidem*, p. 139. Pentru aceeaşi problemă vezi şi p. 109, evocare obsedantă, de coşmar, a drumului prin ţară al deţinuţilor în vagonul-dubă.

la Bilca[47] şi Straja, „dedicat Bisericii cu trup şi suflet”, păstor „cu o mare autoritate morală în mijlocul credincioşilor” din satele bucovinene în care a slujit. În 1958, soția sa, Felicia, născută Deleanu, într-o familie care a dat patru generații de preoți, femeie în vârstă, mamă a mai multor copii, „model de comportare între oameni şi exemplu de gospodină” pentru comunitatea locală, este arestată, judecată şi condamnată la trei ani de închisoare şi confiscarea averii, pentru „atitudine duşmănoasă împotriva regimului democrat-popular”. Preoteasa Felicia Cârstean este deținută la Miercurea Ciuc şi pusă în libertate, după un an, prin amnistie. Preotul Valerian Cârstean trece la Domnul la 2 martie 1964[48].

Cenuşă, Constantin I. Născut la 22 septembrie 1911, în comuna Putna. Unul din cei nouă copii ai unei familii de țărani săraci. A luptat în război în cadrul unei unități de jandarmi, în Transnistria. Rănit, decorat cu Ordinul „Virtutea Militară” şi „Crucea de Fier” germană. Şi-a ajutat consătenii să se refugieze în păduri, în fața barbariei trupelor sovietice şi a asistat la incendierea Putnei. A fost o vreme internat în Spitalul german din Sadova, iar după externare şi-a continuat activitatea antisovietică. Arestat în august 1948 de jandarmi şi predat Securității din Rădăuți. A reuşit să evadeze şi a luat iarăşi drumul codrului. Condamnat în contumacie de Tribunalul Militar Iaşi, la 26 septembrie 1950. Înşelat de promisiunile pacifiste ale Securității, s-a predat la 29 august 1951. Condamnat la muncă silnică pe viață, în 1952. A trecut prin penitenciarele Iaşi, Suceava, Ministerul de Interne, Gherla, Piteşti şi Jilava. Eliberat la 4 februarie 1964.

---

[47] *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 118.

[48] Din câteva lucrări aflăm că preotul Valerian Cârstean a fost arestat în perioada iunie 1958 – august 1959: Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri şi mărturisitori ai Bisericii din România (1948-1989). Biserica Ortodoxă*, Cluj-Napoca, 1998, p. 47; Vasile Manea, *Preoți ortodocşi în închisorile comuniste*, Alba Iulia, 2000, p. 62; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. II, 2002, p. 72 (aici prenumele este Valeriu). Informații care corectează erorile de aici, în Vasile S. Cârdei, *op. cit.*, p. 171, 176. Medicul rădăuțean Vasile S. Cârdei, fost deținut politic, este ginerele părintelui Valerian Cârstean, căsătorit, la 10 noiembrie 1957, cu fiica acestuia, educatoarea Elena Cârstean. Autorul afirmă aici: „Preotul [Valerian Cârstean] a fost legionar cândva şi [a] scăpat ca prin minune de puşcărie”. Tot el ne oferă şi o explicație pentru arestarea preotesei Felicia Cârstean, caz pe care noi nu l-am mai întâlnit în literatura consacrată detenției politice: „Obştea din sat ar fi reacționat într-un fel, dacă ar fi fost arestat preotul lor, dar lovitura a fost dată perfid, pe la spate, şi au arestat preoteasa, ca un avertisment pentru toți că partidul nu iartă. […] A fost nevoie ca preotul Cârstean să vândă bunuri din gospodărie ca să-şi poată cumpăra propria mobilă, maşina de cusut şi alte lucruri scoase la licitație”.

La 7 februarie 1964 a fost găsit spânzurat. Moartea lui a fost trecută în actele oficiale drept sinucidere, dar, de fapt, a fost omorât de Securitate[49].

Cenuşă, Maria/Marioara. Născută în 1909, originară din comuna Putna. Condamnată la 15 ani de muncă silnică, pentru că l-a însoţit pe soţul său, partizanul Constantin Cenuşă, ajutându-l cu alimente şi îmbrăcăminte. A născut în închisoare[50]. Memoriile Marioarei Cenuşă, publicate de Mihai Rădulescu într-un volum de documente[51] şi intitulate *Începutul amarului*, cuprind „amintiri din viaţa de fugar şi din cea de victimă a unor torturi şi umiliri inimaginabile”, învederând un „mare prozator realist” provenit dintr-o „civilizată specie de ţăran bucovinean”[52].

Chirilă, Pantelimon (Pintea). Originar din Tereblecea, avocat în Rădăuţi. Lider al organizaţiei P.N.Ţ. Rădăuţi. Arestat în 1949. Moare în închisoarea Văcăreşti. Şi fraţii săi cunosc prigoana regimului comunist. Avocatul Chirilă Aurel este arestat, judecat în procesul înscenat în jurul Legaţiei Franceze din Bucureşti şi condamnat, în 1951, la şase ani de închisoare. Trece prin penitenciarele Suceava, Aiud, Jilava şi lagărul de la Poarta Albă. Chirilă Miron, deputat de Rădăuţi, de asemenea fruntaş al P.N.Ţ., este arestat şi condamnat în 1949[53].

---

[49] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste...*, vol. II, p. 79. Vezi şi Adrian Brişcă, *Rezistenţa armată din Bucovina, 1950-1952*, vol. II, Bucureşti, 2000, p. 226.

[50] Adrian Brişcă, *op. cit.*, p. 226.

[51] Mihai Răduleascu, *La capătul iadului. Mărturii şi documente*, Bucureşti, 2004, p. 118-164.

[52] *Ibidem*, p. 116.

[53] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste...*, vol. II, p. 106, 108. Despre avocatul Pintea Chirilă, Vasile Lazăr mărturiseşte: „Şi pentru că în declaraţia mea am amintit de avocatul Pintea Chirilă, nu mă lasă inima să nu spun câteva cuvinte şi despre acest om cumsecade şi bun român. El era fecior de gospodar înstărit din comuna Tereblecea, de lângă oraşul Siret, în prezent pământ stăpânit vremelnic, îmi place să cred, de Ucraina. A profesat avocatura la Tribunalul din Rădăuţi şi a făcut politică naţional-ţărănistă, având o bogată activitate în preajma alegerilor din noiembrie 1946. După falsificarea rezultatelor de către comunişti şi instalarea lor la putere, Pintea Chirilă, fiind socotit duşman al poporului, a fost arestat, iar familia, compusă din soţie şi două fetiţe, a rămas fără nici un sprijin material. Mai mult decât atât, casa, proprietate personală, le-a fost confiscată, iar familia obligată să părăsească localitatea, în vilă instalându-se oamenii noii puteri. La doi sau trei ani după arestare, s-a[u] întors acasă un pachet de haine şi înştiinţarea că a murit. Arestarea s-a făcut în mod abuziv, în baza unui ordin administrativ, ţinut secret de organele înalte de partid. Astfel se amuzau comuniştii făcuţi peste noapte cu libertatea, viaţa şi bunurile oamenilor: pe capul familiei îl arestau, pe membrii de familie îi scoteau samavolnic din locuinţă, cu ce aveau pe ei […]. Aşa, deposedaţi de munca şi chiverniseala de o viaţă sau de mai multe vieţi, erau aruncaţi în stradă: în cel mai bun caz, în nişte subsoluri insalubre. Toate aceste abuzuri, lipsite de cel mai elementar sentiment umanitar,

Cilievici, Nicolae. Născut în 1912, fiul țăranilor români Pantelimon Cilievici şi al Margaretei, născută Chmara din Ceahor – Cernăuți, oameni înstăriți, proprietari a 16 ha de pământ. Studii primare la şcoala din Ceahor. În „Cernăuțiul austriac […] întors la rădăcinile româneşti”, tânărul studiază la Liceul Aron Pumnul, iar din 1929 urmează cursurile Facultății de Drept. Din primul an de studenție activează în cadrul Societății Academice „Junimea” şi participă în toamna anului 1929 la Congresul Studenților de la Craiova. După absolvirea facultății, îşi satisface stagiul militar la Regimentul 11 Roşiori din Cernăuți, apoi stagiul profesional în cabinetul avocatului Alexandru Saghin[54]. În 1938 este numit judecător la Vicovul de Sus.

La 29 iunie 1942 Nicolae Cilievici este concentrat şi participă cu Regimentul 11 Roşiori la operațiunile militare de pe Frontul din Răsărit, în cadrul Diviziei a 7-a Cavalerie, până la Cotul Donului. La 14 februarie 1943 este lăsat la vatră, iar în aprilie al aceluiaşi an, decorat cu Medalia „Coroana României” cu spade şi panglică de Virtute Militară în gradul de Cavaler.

La Siret, judecătorul Nicolae Cilievici o cunoaşte pe Annemarie Tomaschek, „fata cea mai frumoasă din oraş”. Tinerii se căsătoresc în refugiu, la Piteşti, în ziua de 23 august 1944.

În 1945 familia se întoarce la Siret. Tot aici se stabilesc Pantelimon şi Margareta Cilievici, trăind de acum mereu cu „nostalgia după Ceahor şi gospodăria lăsată acolo”. În pofida vremurilor grele, viața familiei Tomaschek-Cilievici se desfăşoară după vechi ritualuri, tradiții şi obiceiuri româneşti şi germane, ortodoxe şi catolice.

---

aveau ca motivație lupta de clasă, lupta împotriva exploatatorilor clasei muncitoare”. Vezi Vasile Lazăr, *op. cit.*, p. 78-79. Cicerone Ionițoiu, în lucrarea menționată, afirmă că avocatul Pantelimon Chirilă a fost asasinat la Văcăreşti din dispoziția lui Emil Bodnăraş, deoarece, „fiind foarte popular în Bucovina, reprezenta o problemă pentru afacerile fraților Bodnăraş” (p. 108).

[54] Despre această perioadă a formării sale, în metropola în care activează gruparea literară „Iconar”, Georg Drozdowski, Rose Ausländer, Alfred Margul Sperber, Gregor von Rezzori, fiica sa, Doina-Margareta Onica notează: „Cernăuțiul va rămâne în inima lui ca un loc unic unde energiile se adună şi se desfac, un centru al lumii unde totul este posibil, unde se întâmplă totul. Un loc care nu numai că există, dar care devine, se formează şi creşte o dată cu locuitorii săi. Era un oraş aurit de fantezia tinereții […]. Cernăuțiul moştenise şi ceva din melancolia Vienei şi a Europei Centrale. Magia oraşului îi va rămâne atât de puternic în amintire încât, mental, i-a devenit inaccesibil după încorporarea lui în sfera rusească la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial. A încetat pur şi simplu să existe. […] Cernăuțiul nu era un loc, era o stare de spirit furată cu idolii lui cu tot”. Vezi Doina M. Teris, *O sută de ani în Bucovina. Cronică de familie*, Cluj-Napoca, 2003, p. 77-78.

Privaţiunile şi, curând, tulburările politice afectează şi viaţa familiei Tomaschek-Cilievici: „El pierde slujba de judecător în 1948. A împărţit soarta cu colegii lui, judecătorul Mardare şi şeful Judecătoriei Danciu. Ei au refuzat să semneze procesul-verbal al alegerilor din 1946 […]. Au refuzat, de asemenea, să devină membri ai Partidului Muncitoresc [Român]. În consecinţă, au fost etichetaţi ca reprezentanţi ai regimului burghezo-moşieresc, deci «duşmani ai poporului» şi au fost [disponibilizaţi]. În acele timpuri o etichetă de felul acesta era ca o condamnare, ce dezumaniza pe individ reducându-l la un fel de noţiune abstractă. Mulţi funcţionari care au fost activi în instituţii de stat s-au trezit peste noapte «duşmani» ai poporului. Suferinţa lui [Nicolae Cilievici] a fost enormă, dar mândria sa şi mai mare. Fiu de ţăran care iubea pământul ca [pe] ceva dătător de viaţă, a găsit salvarea în bucăţica de teren moştenită […] pe dealul Ruina”[55]. În 1959, judecătorul Nicolae Cilievici îşi pierde şi petecul de pământ prin care îşi întreţinea familia. Fără să-şi fi pierdut încrederea în oameni, la începutul anilor ’60, Nicolae Cilievici lucrează ca funcţionar la Primăria oraşului Siret, apoi este jurisconsult la Oficiul de Pensii al regiunii/judeţului Suceava, distingându-se prin „capacitatea de a înţelege sufletul omenesc” şi rămânând „un om modern” în multe privinţe, dar mai ales printr-o „atitudine umană care se ridică deasupra oricărei politici”, aşezând mai presus de toate „drepturile omului de a se exprima pe sine” într-o lume supusă uniformizării, sub presiunea „utopiei comuniste”[56]. Face naveta la Suceava până la pensionare (1974). Se stinge din viaţă în martie 1988[57].

---

[55] *Ibidem*, p. 13. Tot aici pot fi găsite informaţii valoroase relative la soarta unei întregi generaţii în anii de după război. Împărtăşind destinul multor intelectuali din România, judecătorul Nicolae Cilievici „iubea libertatea pe care i-o dădea pământul. Pământul devenise [pentru el] un simbol pentru adevăr. Pământul avea şi aura copilăriei de la Ceahor. Peste lanul de grâu putea proiecta tot ce simţea. Pământul putea absorbi durerea, bucuria, speranţa, nostalgia. […] Îşi găsea mulţumirea în comuniunea cu natura. […] Colectivizarea, întreprinsă de regimul dictaturii proletariatului, presupunea predarea pământului pentru crearea de gospodării colective. O formă mai blândă era întovărăşirea agricolă. Ambele erau în ochii lui Nicolae anomalii care nu puteau duce decât la distrugerea ţăranului român. Nu credea în soluţii în care ţăranului i se luau identitatea şi rezultatul muncii lui” (p. 110, 114).

[56] *Ibidem*, p. 114-115.

[57] Informaţii ample şi în Vasile I. Schipor, *Familii înrudite din Bucovina: Tomaschek, Cilievici şi Totoescu. Memorie şi conştiinţă genealogică*, în **RIS**, anul IV-VII, Iaşi, 1999-2002, p. 128-149; idem, *Doina-Margareta Onica, cercetător de prestigiu, memorialist şi mesager al Bucovinei în lume*, în „Analele Bucovinei”, anul XII, nr. 1, 2005, p. 261-277.

Ciobâcă, Teofilact. Născut în 1926 în localitatea Arbore. Intră de tânăr în viaţa monahală, la Mănăstirea Râmeţ, judeţul Alba. În 1950 vine la Mănăstirea Putna, cu recomandarea de a urma cursurile Seminarului Monahal Superior Neamţ. Licenţiat în Teologie. Ierodiacon la Mănăstirea „Sfântul Ioan cel Nou" din Suceava. Îndepărtat din viaţa monahală, la 11 mai 1959, prin aplicarea Decretului 410, împreună cu alţi cinci monahi din chinovia suceveană. Revenit în viaţa monahală şi reînchinoviat la Mănăstirea Putna, ca arhidiacon. Ghid şi casier, „adevăratul cronicar" al Mănăstirii Putna din ultimele decenii. Colaborator la diverse periodice: „Telegraful român" (Sibiu), „Candela Moldovei" (Iaşi), „Candela", serie nouă, „Crai nou" (Suceava)[58].

Colibaba, Alexandrina. Născută la 14 ianuarie 1904, în Rădăuţi, botezată la 19 ianuarie, cu numele Anna. Fiica lui lui Pavel a Georgi Colibaba, „oraşan din Rădăuţi" şi a Zamfirei, fiica lui Ioan Rotar[59]. Absolventă a cinci clase liceale şi a Conservatorului din Iaşi. Intră în cinul monahal în 1922. Monahie la Mănăstirea Japca din judeţul Soroca, tunsă în monahism cu numele Alexandrina, în 1924. Casieră la Mănăstirea Suceviţa[60]. Stareţa Mănăstirii Vasiova din Banatul Severinului (începând din 1938)[61]. Stareţă a Mănăstirii Suceviţa, de la 4 septembrie 1946 până la 25 aprilie 1959[62], unde formează şi conduce un cunoscut cor de maici.

[58] Gherasim Cucoşel Putneanul, Constantin Hrehor, *Iarba din roata amurgului. Alte convorbiri de seară*, Botoşani, 2001, p. 112; Gherasim Putneanul, *Tămâie şi exil. Dialoguri despre pribegia fraţilor*, Botoşani, 2003, p. 132.

[59] Cf. *Condica născuţilor ortodocşi Rădăuţi 1897-1907*, p. 251-252. Documentul oferă informaţii interesante. Dintre acestea, reţinem aici că naşul de botez este Emanuil Rotar, „oraşan din Rădăuţi", iar moaşa care i-a vegheat venirea în lume – Ana Colibaba. Preotul care îi consemnează naşterea şi o încreştinează este Vasile Tomiuc, protopresviter.

[60] *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 33. Anul de naştere trecut aici este greşit (1905). Noi l-am corectat, după datele de stare civilă din documentele păstrate la Primăria Rădăuţi, începând din 1930.

[61] Cf. Arhimandrit Visarion Joantă, *Ghidul aşezămintelor monahale din Episcopia Caransebeşului*, Timişoara, 2004, p. 6; http://www.crestinortodox.ro/carte-880-80343-manastirea-vasiova-6.

[62] Vezi Valerian I. Procopciuc, *Suceviţa, sat al Obcinilor Bucovinei şi gropniţă a Movileştilor*. Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române. Cuvânt de încheiere: Vasile I. Schipor, Rădăuţi, 2003, p. 58. Informaţia privind mănăstirea de metanie (Agafton) este greşită aici. Monahia Alexandrina Colibaba nu este menţionată în nici o lucrare consacrată represiunii regimului totalitar. Destinul monahiei Alexandrina Colibaba, învăluit în Bucovina, timp de o jumătate de veac, într-o nedreaptă tăcere, reprezintă, într-un fel, şi destinul unui teme fascinante de cercetare ştiinţifică, ocolită, considerată minoră, din

Persecutată înainte de 1944 şi în 1959, când este îndepărtată din mănăstire, prin aplicarea Decretului 410.

Coştiug, Teofil. Născut la 12 decembrie 1908, în localitatea Capu-Câmpului din comuna Păltinoasa. Învăţător, muzeograf şi inspector bancar la Rădăuţi. Sub pseudonimele Teofil Lianu, Teofil Dumbrăveanu, poet-zugrav/iconar şi al unui „calvar iluminat”, „patriarhul poeziei bucovinene”, autor al volumelor *Rod, Stampe în lumină* (1933), *Cer valah* (1934), *Curcubeu peste ţară* (1937), *Cântăreţii nopţii* (1961), *Ţara Soarelui* (1967 şi 1976), *Cântece şi distihuri* (1981), *La poartă, la Ştefan Vodă* (1985), *Rapsod în Arboroasa* (1995). Condamnat la 27 noiembrie 1970, pentru că ţinea un jurnal. A trecut prin penitenciarul Gherla. Spre sfârşitul vieţii a intrat în viaţa monahală, primind numele Teodot. A murit la 15 septembrie 1997[63]. Postum, abia în 2005, i se publică volumul de memorialistică *Hai, pană, cu mine-ndărăt!* Redactate în două etape, 1969 şi 1993, amintirile lui Teofil Lianu cuprind puţine referiri la detenţia sa şi la spaţiul concentraţionar din România[64], contrastând şocant cu paginile strălucitoare, consistente consacrate satului natal, anilor de şcoală petrecuţi la Văşcăuţi pe Ceremuş, oamenilor şi vieţii din Bucovina de până la ultimul război. Câteva fragmente se referă la condamnarea poetului, în 1970: „Mă întorn singur la Rădăuţi. Îndrumător la muzeu. Pândit. Judecat de către colegii rădăuţeni”; „M-am trezit interogat de către Securitate. Şi la Rădăuţi şi la Mănăstirea din Putna, unde eram gata să intru în monahism. Şi a şi dat peste mine Securitatea din Rădăuţi. De ce? Nu ştiu. Legionar? De poezie şi nu politică. Arestat la Rădăuţi. Ci, ca să-i sperie pe rădăuţeni, fiind cunoscut în tot judeţul. Apoi dus la Suceava. Şi condamnat, 8 ani de închisoare. Judecat public. «–Sunteţi mulţumit cu 8 ani?» Mi-a zis anchetatorul. Am răspuns: «–Da, sunt mulţumit.» Anchetatorul: «–Atunci degeaba aţi fost condamnat.» «–Degeaba, spun şi eu, şi-s bucuros ajungând între camarazii mei din închisori. Dumnezeu a vrut. Nu voi. Şi eu am vrut.» Şi mi-a fost închisoarea biserică”; „Din Suceava, dus la Botoşani. De la Botoşani, în vagon de fier, şi cumplit de ger. Trecut prin Galaţi. Trecut prin Bucureşti, prin închisoarea de piatră şi apă pe jos. Pe un perete era scris: Ieri am fost dus la condamnare la moarte”.

---

păcate, şi amânată mereu: *Doamne din Bucovina de altădată. Orizonturile vieţii şi activităţii lor creatoare.*

[63] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. II, p. 224.

[64] Teofil Lianu, *Hai, pană, cu mine-ndărăt!* Ediţie îngrijită de Cleopatra Hrihor, Câmpulung Moldovenesc, 2005, p. 74-78.

Crăciunescu, Ştefan. Născut la 6 februarie 1934 în Câmpulung Moldovenesc, fiul lui Nicolae şi al Agripinei. Călugăr închinoviat în Mănăstirea Slatina. Reținut la 15 ianuarie 1959 şi condamnat la opt ani închisoare corecțională, prin sentința nr. 293 din 15 mai 1959 a Tribunalului Militar Iaşi, pentru „manifestație"[65].

Danciul, Boris. Născut în 1921, în Cernăuți. Preot greco-catolic din Bucureşti, arestat în 1962. Judecat şi condamnat la şase ani de închisoare corecțională. Deținut la Aiud[66].

Derevlean(u), Claudie. Născut la 13 martie 1910, în comuna Marginea, districtul Rădăuți. Fiul lui Valerian şi al Varvarei Derevlean(u), primeşte numele de botez Constantin. Studii liceale la Liceul de Băieți „Eudoxiu Hurmuzachi" Rădăuți. Intră în monahism la 14 septembrie 1929. Tuns în monahism la 8 martie 1935, în Mănăstirea Neamț, de către arhimandritul Valerie Moglan, cu numele Claudie. Hirotonit ierodiacon şi ieromonah în 1940 de către arhiereul Eugeniu Laiu, hirotonit protosinghel la 21 octombrie 1945 de către episcopul Galaction Silistreanul. Hirotesit arhimandrit la 28 octombrie 1947 de către arhiereul Pavel Ploieşteanul. Hirotesit duhovnic la 13 septembrie 1970 de către Mitropolitul Justin Moisescu. La 25 mai 1986, numit consilier administrativ în Consiliul economic al Mănăstirii Neamț. Trece la Domnul la 9 septembrie 1991, fiind înmormântat, la 12 septembrie, în cimitirul Mănăstirii Neamț. Prieten al lui Ilie Iacob – intrat în monahism cu numele Ioan Iacob (1933) şi canonizat de Biserica Ortodoxă Română, în 1992, cu numele Cuviosul Ioan Iacob de la Neamț (prăznuit la 5 august) –, în perioada noviciatului său în obştea Neamțului, unde acesta face ascultare ca bibliotecar al mănăstirii. Împreună cei doi monahi pleacă, în toamna anului 1936, într-o călătorie pe urmele sfinților. După viețuirea, o vreme, la Mănăstirea Sfântul Sava din pustiul Betleemului, Claudie Derevlean(u) revine în țară. Călugăr de nădejde, „un om demn [care] vorbea puțin, ținea la cuvânt şi avea o înțelepciune autentică". Cu „discreție monahală", „a făcut mult bine altora": călugări mai tineri, oameni necăjiți, muncitori ai mănăstirii. „Citea mult – scrie un biograf al său –, avea un cuvânt folositor pentru oricine. Scria frumos şi fusese, într-un timp, un bun contabil în cancelaria mănăstirii şi la tipografia

---

[65] Dorin Dobrincu, *op. cit.*, p. 111. Cicerone Ionițoiu nu-l menționează în *Victimele terorii comuniste…*, vol. II.

[66] Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii…*, p. 27; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. III (D-E). Lucrare revizuită de dr. Mihaela Andreiovici, Bucureşti, 2002, p. 24.

mitropolitană”. Părintele Claudie Derevlean(u) este cel dintâi care a întocmit viaţa Sfântului Ioan Iacob, lucrare rămasă până astăzi în manuscris, îmbogăţind contribuţiile româneşti în materie de pateric, prin amănunte preţioase din viaţa prietenului său: petrecerea sa la Mănăstirea Neamţ, tinereţea şi începutul vieţuirii în locurile Sfinte, la Iordan şi în pustiul Hozeva. Îndepărtat din viaţa monahală prin Decretul 410 din 1959. Urmărit de Securitate, care îi percheziţionează chilia şi îi confiscă întreaga corespondenţă primită de la Ioan Iacob. Revine în obştea Mănăstirii Neamţ după potolirea „furiei roşii” şi exilul greu, impus de regimul ateu. După 1990, solicită, fără succes, înapoierea comorii sale epistolare. Părintele Claudie Derevlean(u) lasă prin testament „dorinţa de a nu se vorbi la înmormântarea lui”, oferind celor rămaşi doar un „cuvânt de învăţătură”[67] ce ilustrează, într-o frumoasă compoziţie literară, treptele înălţării omului prin

[67] Cele dintâi informaţii, extrem de sumare, despre monahul bucovinean Claudie Derevleanu le găsim în volumul *Sfinţi români şi apărători ai legii strămoşeşti*, lucrare alcătuită din încredinţarea Sfântului Sinod, sub directa purtare de grijă a Înalt Prea Sfinţitului Nestor, Arhiepiscop al Craiovei şi Mitropolit al Olteniei, tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 550-574. În studiul închinat de P. S. Lucian Tomitanul Cuviosului Ioan Iacob Hozevitul, numele de familie este însă greşit, Derebreanu. Este interesant faptul că acest studiu valorifică masiv corespondenţa în versuri trimisă în patrie de către Ioan Iacob şi confiscată de Securitate. „Ca toţi oamenii mari la suflet, el a purtat ţara în inimă şi depărtarea de patria sa a resimţit-o ca pe o grea încercare, ca pe o «moarte» – în sensul supremului sacrificiu pe care monahul îl acceptă cu gândul la Patria cerească”, notează P. S. Lucian Tomitanul. Poezia *Răspuns unui frate iubit din ţară*, dedicată părintelui Claudie Derevleanu, este elocventă: „Ai venit cu ţara-n suflet, / Ca să n-o mai uiţi în veci / Şi la dânsa, cu dorire, / Te-ai grăbit apoi să pleci! / Frumuseţile din ţară / Negreşit te-au fermecat… / Ai acolo munţii falnici, / Cu poienile cu flori, / Întru care cântă vara / Sute de privighetori. / Ai pâraiele ce zburdă / Prin pădurile de brad, / Cu mulţimea cea de păstrăvi, / Care mişună în vad. / Vara, soarele-ndulceşte, / Nu dogoare ca aici, / Iarna, frigul oţeleşte / Şi vă face mai voinici. / Noi suntem aici mai şubrezi, / Mai străini, mai oropsiţi, / Căci de toate ale ţării / Frumuseţi suntem lipsiţi” (p. 556). Cele mai bune informaţii şi un fişier biografic se află, însă, la Arhim. Timotei Aioanei, *Portrete în cuvinte*. Tipărită cu binecuvântarea Î. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, Iaşi, 2007, p. 180-190. Tot aici se tipăreşte şi „cuvântul de învăţătură”, lăsat urmaşilor, prin testament, p. 184-189. Acasă, în Bucovina, în satul său de naştere, părintele Claudie Derevlean(u) continuă să rămână încă un necunoscut. Vezi Gavril I. Crăciun, Cristina-Violeta Popescu, *Mică enciclopedie a localităţii Marginea-Suceava. Oameni care au îndrăznit, au perseverat, au izbutit*, prefaţă de Dimitrie Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, [Suceava], 2007. În arhiva Colegiului Naţional „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuţi noi l-am găsit înscris printre elevii publici, cu numele de familie Derevlean. Vezi *Matricola şcolară. Elevii publici*, vol. II, 1928-1929, p. 97. Potrivit însemnării operate în foaia sa matricolă, elevul Derevlean Constantin „s-a retras din liceu pe ziua de 16 aprilie 1929”.

credință: omul „trupesc”, omul „sufletesc” şi omul „duhovnicesc”, despre care scrie, în 1924, ierarhul basarabean Gurie Grosu[68].

Dimitriu, Eugen. Născut la 1 octombrie 1923 în localitatea Sărata – Cetatea Albă din Basarabia. Absolvent al Liceului „Nicu Gane” din Fălticeni (1943). Student la Facultatea de Drept a Universității din Iaşi.

---

[68] Gurie Grosu. Născut la 1 ianuarie 1877, în localitatea Nimoreni, ținutul Lăpuşna, cu numele de botez Gheorghe. Face studii la Şcoala spirituală de la Mănăstirea Curchi (1888-1892), Seminarul Teologic din Chişinău (1892-1898) şi Academia Duhovnicească din Kiev (1898-1902), unde obține titlul de magistru în teologie. Închinoviat, în noiembrie 1902, la Mănăstirea Noul Neamț (Chițcani), ierodiacon (6 decembrie 1902) şi ieromonah (7 decembrie 1902), misionar eparhial (din 1902). Contribuții la reînființarea Tipografiei Moldoveneşti a Eparhiei Chişinăului (1905) şi la apariția revistei „Luminătorul” (Chişinău, 1908). Persecutat de autoritățile eclesiale țariste din Basarabia, ia calea exilului. Stareț la Mănăstirea Sfântul Avram din gubernia Smolensk (1909), director al şcolilor normale de învățători din Gruşevsk (1910-1914) şi Samovka (1914-1917). Profesor de limba română la Liceul nr. 3 din Chişinău (1917-1918), militant activ pentru realizarea statului național român unitar, unul dintre fondatorii Partidului Național Moldovenesc. La 21 noiembrie 1917, arhimandritul Gurie Grosu oficializează deschiderea Sfatului Țării. Director general al Învățământului şi Cultelor în primul guvern al Republicii Democratice Moldoveneşti. La 27 martie 1918, însoțit de un sobor de preoți, oficiază în Catedrala Naşterii Domnului din Chişinău un *Te Deum*, prin care sfințeşte Actul Unirii Basarabiei cu Regatul României. Arhiereu-vicar al Mitropoliei Moldovei, în iulie 1918, cu titlul Botoşăneanul, arhiereu-vicar al Arhiepiscopiei Chişinăului, în 1919, cu titlul „de Bălți”. Locțiitor de arhiepiscop al Chişinăului şi Hotinului, la 1 ianuarie 1920, mitropolit al Basarabiei (28 aprilie 1928 – 11 noiembrie 1936). Ca urmare a conflictului cu regele Carol al II-lea, în 1936 este pensionat. Victimă a politicianismului din România, cel dintâi mitropolit român al Basarabiei, promotorul românismului în această străveche provincie românească, trece la Domnul, la 14 noiembrie 1943, în Bucureşti, fiind înmormântat în cimitirul Mănăstirii Cernica. Opera acestui harnic, evlavios şi demn ierarh cuprinde numeroase lucrări (manuale, articole, predici, cuvântări, pastorale) publicate în volum (*Carte de învățătură despre legea lui Dumnezeu*, Chişinău, 1908; *Bucoavna moldovenească*, 1908 (cu litere ruseşti); *Cartea de citire cu ştiințe din gramatica moldovenească*, 1908; *Abecedar moldovenesc*, 1917 (primul abecedar cu grafie latină din Basarabia); *Cuvioasa Paraschive cea nouă*, Iaşi, 1919; *Rugăciunile şi lămurirea lor*, Chişinău, 1920; *Despre post*, 1923; *Păcatul...*, 1923; *Despre omul „trupesc”, „sufletesc” şi „duhovnicesc”*, 1924; *Istoria sfântă a Noului şi Vechiului Testament*, 1924; *Slujirea lui Dumnezeu a unui preot bun*, 1925; *Despre mărturisire*, 1926; *Epistolă arhipăstorească...*, 1930 (în limba rusă); *Carte pastorală*, 1930; *Cuvântare*, 1933; *Predica…*, 1933; *Unitatea etnică a românilor față de revizionism*, Bucureşti, 1934 (în colaborare cu I. Lupaş), traduceri (*Istoria Mănăstirii Noului Neamț*, Chişinău, 1911; M. Calnev, *Despre cinstirea sfintelor icoane*, Chişinău, 1920; Hrapovițchi, *Spovedania*, 1932; Miniat, *Despre Sf. împărtăşire*, 1930; *Treptele „Scării” Cuviosului I. Scărarul*, f. a.) şi localizări (*Rânduiala Ortodoxiei*, 1926). Articolele sale apar, de asemenea, în paginile periodicelor de la Chişinău: „Luminătorul” şi „Misionarul” sau în ziarele „Cuvânt Moldovenesc”, „România Nouă”.

Arestat în 1948 şi condamnat politic. Trece prin penitenciarele Suceava, Jilava, Piteşti, Târgu Ocna şi Aiud. Bolnav de tuberculoză, la Târgu Ocna, în ziua de 1 mai 1951, refuză autodemascarea condusă de Pavnuti Pătrăşcanu, protestând şi determinând solidarizarea oamenilor din apropierea închisorii[69]. După eliberare este muncitor, traducător, cercetător ştiinţific, muzeograf. Fondatorul „Galeriei oamenilor de seamă” din Fălticeni, coautor la elaborarea ghidului biobibliografic *Ştiinţa în Bucovina* (1984, 1985), autor al unor volume valoroase: *S. Fl. Marian şi corespondenţii săi* (1991), *Lovineştii* (2001), *Oraşul muzelor. Case şi locuri memoriale la Fălticeni* (2002), *Cazabanii. O cronică de familie* (2004)[70].

Despre anii de calvar, trăiţi în închisorile politice ale regimului comunist, Eugen Dimitriu mărturiseşte: „Cercetătorii «Experimentului Piteşti» vor trebui să abordeze cu seriozitate – ca o contrapondere – «Fenomenul Târgu Ocna», unde s-a dovedit că oamenii pot deveni sfinţi. […] Când suferinţa nu te prăbuşeşte în disperare, aduce bucuria sfinţirii. Au existat în sanatoriu viziuni ale muribunzilor, care, simţindu-şi sfârşitul dintr-o clipă în alta, cereau un capăt de lumânare, ca să nu-şi dea duhul în întuneric. Unuia i s-a arătat Maica Domnului, care i-a spus: «Nu te iau azi!» Bolnavul a povestit ce s-a întâmplat, a înapoiat lumânarea şi a luat-o în mâini a doua zi, când Sfânta Fecioară l-a chemat în lumea de dincolo.

De Crăciun s-au compus colinzi; s-au scris şi poezii, care cândva vor trebui adunate, pentru a întregi literatura rezistenţei anticomuniste. Eu le-am auzit. Sunt creaţii de autentică valoare artistică, dar şi mărturii despre vremuri apocaliptice, ce trebuie cunoscute de întregul neam. Se vor adăuga celor de la Aiud, Gherla sau Canal, ori scrise în codri, cu arma pe genunchi, într-un moment de răgaz, când îi vânau batalioanele de securitate. […]

Lupta dintre omenie şi barbarie se ducea pe viaţă şi pe moarte. Stările de tensiune, cunoscute de noi, aveau efecte nefaste asupra sănătăţii bolnavilor. Strădaniile medicilor erau în mare măsură anulate. Trona setea de informaţii, care trebuiau smulse prin orice mijloace. Uneltele şcolite la Piteşti, gata de orice, aşteptau doar semnalul şi cadrul adecvat”[71].

Dobrescu, Manolache. Născut la 4 ianuarie 1915 în localitatea Cozieni, judeţul Buzău. Fiul lui Gheorghe şi al Neacşei. Studii la Seminarul

---

[69] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. III, p. 85.

[70] Emil Satco, *op. cit.*, vol. I, p. 327-328.

[71] Eugen Dimitriu, *De aici a pornit renaşterea spirituală,* în *Studentul Valeriu Gafencu, „Sfântul închisorilor din România”. Studiu, mărturii ale camarazilor de suferinţă şi corespondenţă*. Coordonare şi cuvânt înainte de Nicolae Trifoiu, Cluj-Napoca, 1998, p. 76-80.

Teologic Buzău (1929-1937). Absolvent al Facultății de Teologie de la Universitatea din Cernăuți și al Seminarului Pedagogic Universitar (1938-1942). Hirotonit preot, în 1943, pe seama parohiei Cozmeni – Cernăuți. Arestat de două ori în timpul studiilor la Cernăuți. În perioada refugiului (începând din aprilie 1944), preot paroh în Pietraru – Buzău. Arestat și trimis în lagărele de muncă de la Canal (1947-1954), pentru opoziție fățișă la campania de colectivizare. Rearestat, în 1958, judecat și condamnat la zece ani de închisoare și confiscarea totală a averii, pentru „uneltire contra ordinii sociale”. Trece prin penitenciarele Jilava, Aiud (unde stă în aceeași celulă cu preotul Gheorghe Coman, tatăl scriitoarei Ana Blandiana) și Gherla (1958-1964). Cei trei copii și soția sunt alungați din casa proprietate particulară și din sat. Pus în libertate în 1964, când se întoarce acasă ca „o umbră de om”, sprijinindu-se de ziduri și de garduri. După eliberare, lucrează ca muncitor necalificat la Gostat-ul Suceava. Paroh în Slobozia, protopopiatul Rădăuți (1966-1972), transferat în parohia Mihoveni – Suceava, unde slujește până la pensionare (1983). După pensionare, slujește la altarul Bisericii „Învierea Domnului” din Suceava (1984-1987)[72]. „Duhovnic delicat, îngăduitor, spirit luminos, blând sfătuitor, de-o aleasă moralitate și responsabilitate sacerdotală”, „om [al] iertării și al păcii”, care „nu știa altceva să facă decât să iubească desăvârșit”, „model de bunătate și iubire dezinteresată”, „mila și iubirea [fiind] mereu lucrătoare în preoția sa”. Trece la Domnul în ziua de 4 ianuarie 1988[73].

Făgețeanu, Adrian. Născut la 16 noiembrie 1912, în localitatea Deleni din apropiere de Nepolocăuți, districtul Cernăuților. Fiul preotului Mihai Făgețeanu. Absolvent al Liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți (1931). Studii universitare la Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți (1931-1935). Activism cultural în cadrul Societății academice studențești „Junimea”. Apropiat de mișcarea legionară, participă la congresele studențești de la Sibiu, Brașov, Craiova și Suceava, fără a deveni membru al mișcării. Stagiu de avocatură la Fălticeni, în cadrul Baroului

---

[72] Dumitru Irimia, *Monografia Bisericii „Învierea Domnului” din Suceava*. Cuvânt-înainte de Î. P. S. Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, [București], 2008, p. 164.

[73] Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii…*, p. 30; Pr. Vasile Irimia, *Gânduri de venerație în memoria părintelui Manolache Dobrescu (1915-1988)*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, București, anul IX, nr. 3, 1-15 februarie 1998, p. 2; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România…*, p. 66; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 84; Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor…*, p. 233-234; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. III, p. 107.

Baia. Prin concurs, intră în aparatul Ministerului de Interne, devenind comisar la Biroul Administrativ, apoi la Judiciar. În 1939, este numit şeful Biroului de Siguranță Fălticeni, unde lucrează până în 1941. Arestat şi trimis în judecată pentru „acte pregătitoare la rebeliune" (la ordinul subprefectului județului Baia, a întocmit acte de trimitere în judecată pentru 11 evrei, simpatizanți comunişti). Condamnat de Tribunalul Militar al Corpului 4 Armată Iaşi, prin sentința nr. 68 din 17 februarie 1941, la cinci ani de închisoare corecțională. Deținut până în iunie 1941. Trece prin penitenciarele Galata – Iaşi, Văcăreşti şi Braşov. În urma decretului emis de Ion Antonescu, prin care „duşmanii politici aveau şansa să scape de închisoare luptând pe front în linia întâi", Alexandru Făgețeanu alege să plece pe front. Rănit grav la Stalingrad, revine în țară şi este internat în lagărul de la Târgu Jiu, de unde este eliberat în 1943. Experiența traumatică de pe front îl determină să urmeze calea credinței. Revenit la Cernăuți, se înscrie la Facultatea de Teologie. Tuns în monahism la Mănăstirea Putna, cu numele Adrian. La evacuarea Universității din Cernăuți, se refugiază la Râmnicu Vâlcea. Monahul Adrian Făgețeanu îşi continuă studiile la Facultatea de Teologie stabilită la Suceava. În vara anului 1945 este arestat pentru activitatea sa de comisar de poliție şi internat în lagărul de la Slobozia – Ialomița, de unde este eliberat în august 1946. Revenit la Suceava, pentru continuarea studiilor, se implică în lupta împotriva comunismului. Este organizator al echipei artistice religioase din cadrul Facultății de Teologie şi face demersuri pentru reînființarea Societății academice studențeşti „Academia Ortodoxă". După absolvirea Facultății de Teologie, în februarie 1947 pleacă la Bucureşti să studieze filosofia. Studiază la Facultatea de Filosofie a Universității din Bucureşti până în iunie 1947. La Bucureşti, primeşte încuviințarea starețului Vasile Vasilache de a locui la Mănăstirea Antim, unde are ocazia să asiste la celebrele conferințe ale „Rugului Aprins" şi să-l cunoască pe Sandu Tudor, care exercită asupra lui o influență covârşitoare. Preocupat, ca şi alți tineri din generația sa, de înțelegerea şi asumarea propriului destin, prin abandonarea politicii şi aprofundarea căii lui Dumnezeu, monahul Adrian Făgețeanu participă la retragerea, pentru „exerciții spirituale", la Mănăstirea Govora, împreună cu Sandu Tudor, Virgil Stancovici, Valeriu Străinu, Andrei Scrima, Benedict Ghiuş, Sofian Boghiu şi Felix Dubneac. Renunță la facultate şi, cu acceptul Mitropoliei Bucovinei, la 14 octombrie 1947, se stabileşte la Mănăstirea Govora. Aici face ascultare în preajma starețului Gherasim Bica, până în martie 1950, când răspunde chemării lui Sandu Tudor de a veni la Mănăstirea Crasna, județul Gorj, pentru a organiza

împreună o mănăstire de monahi intelectuali, în care aceştia să fie pregătiţi „în scopul luptei pentru combaterea concepţiei materialiste". Arestat în decembrie 1950 şi depus la închisoarea Făgăraş. După o lună şi jumătate este mutat la Jilava, anchetat şi condamnat, la 31 martie 1952, prin decizia penală nr. 1391, la opt ani de temniţă grea, cinci ani degradare civică şi confiscarea averii, pentru „crime de război". Transferat, în mai 1952, la Canal. În 1953, este transferat la Aiud, în iunie 1954 revine la Făgăraş, apoi la Jilava, de unde este eliberat, la 28 septembrie 1956, cu interdicţia de a locui în Bucureşti. Stabilit la Mănăstirea Lainici, face călătorii la Mănăstirea Slatina, Schitul Rarău şi Bucureşti, militând pentru întărirea credinţei şi atragerea de noi oameni spre monahism, având convingerea că „toate cazematele sunt cucerite" iar „singura posibilitate de a lupta este în cadrul bisericii", pentru ca „otrava materialismului" să fie împiedicată astfel să se răspândească. Arestat la 25 februarie 1958, depus la penitenciarul Suceava, anchetat şi bătut sălbatic, după propriile mărturisiri, de anchetatorul Blehan, fiu de cantor bisericesc. De la Suceava este trimis la Bucureşti, unde continuă să fie anchetat. Judecat şi condamnat prin sentinţa nr. 125 din 1958 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militare, la 20 de ani muncă silnică, zece ani degradare civică, 20 de ani „detenţiune grea pentru crima de activitate intensă contra clasei muncitoare şi mişcării revoluţionare", precum şi confiscarea totală a averii. Potrivit art. 101 C. P., deţinutul Alexandru (Adrian) Făgeţeanu urma să execute 20 de ani muncă silnică, zece ani degradare civică, cu confiscarea totală a averii. Hotărârea judecătorească de condamnare rămâne definitivă, prin respingerea recursului, conform deciziei nr. 42 din 21 ianuarie a Tribunalului Suprem, Colegiul Militar. Detenţia la Aiud, unde, „în pofida torturilor la care a fost supus, l-a purtat permanent pe Dumnezeu în suflet". Eliberat în urma Decretului Consiliului de Stat al R.P.R. nr. 411 din 1964. După această dată, bucovineanul Adrian Făgeţeanu încearcă să revină în viaţa monahală. Slujeşte la Turda, în parohia Piatra Fântânii – Bistriţa, trece şi pe la Mănăstirea Cheia din judeţul Prahova. Adăpostit la Mănăstirea Lainici, redeschisă în 1970, şi la Schitul Locurele, fiind un apropiat al stareţilor Caliopie Georgescu şi Calinic Cărăvan. Revine în Bucureşti, la Mănăstirea Antim, unde slujeşte mulţi ani, înconjurat de dragostea a mii de credincioşi. În 2003 se retrage în munte, la Schitul Locurele-Lainici, spre a-şi „găsi liniştea de care atât de puţin a avut parte în viaţă"[74]. În 2008 se retrage la Mănăstirea Putna, chinovia sa de metanie.

[74] Informaţii bogate despre viaţa şi faptele monahului bucovinean la George Enache, *Un mare duhovnic văzut prin ochii Securităţii. Părintele Adrian Făgeţeanu, mărturisitorul,*

Flocea, I(e)raclie. Pe numele de mirean Ion Flocea, născut în 1893, în localitatea Pojorâta, districtul Gura Humorului, în familia ţăranilor români Ignat Flocea a lui Nichita şi Elisabeta. În şcoala primară se remarcă printre cei mai ageri şi mai luminaţi copii. Încă din aceşti ani impresionează prin „râvna lui duhovnicească" şi „vocaţia religioasă". În 1914 este elev într-o şcoală tehnică, fiind pasionat de studiul matematicii şi lectura romanelor. Rănit în tranşeele Primului Război Mondial, când „românii din toate provinciile, antrenaţi pe diferite fronturi să lupte unii împotriva altora, au avut conştiinţa comunităţii de destin atât de trează, încât, peste tot unde i-au mânat imperiile, s-au înfrăţit şi au pregătit Marea Unire". Operat într-un spital din Budapesta, revine pe front şi, inspirat de icoana Sfântului Nicolae, pe care o găseşte într-un tranşeu, cu o lumânare arzând în faţa ei, hotărăşte să se călugărească. La 16 aprilie 1919, în Basarabia, la Hârbovăţ, îl roagă pe stareţul Teognost Donos să-l primească în mănăstire. În iulie 1919, Mihail Sadoveanu, în călătoria sa prin ţinuturile Orhei şi Soroca, îl întâlneşte la

---

în „Rost", revistă de cultură creştină şi politică, Bucureşti, anul IV, nr. 42-43, august – septembrie 2006, p. 8-14. Tot aici se publică materialul *Cuvinte de folos de la Părintele Adrian*, p. 15-16, reunind excerpte din puţinele interviuri acordate de monahul bucovinean, grupate pe criteriul tematic. Din acest material, noi reţinem câteva: „Înainte de venirea comunismului, românii erau mai credincioşi. Marxismul a reuşit să-l despartă pe om de Dumnezeu. Chiar şi mulţi dintre cei care nu credeau sau nu erau de acord cu marxismul au fost zdruncinaţi în credinţă. Iar cei născuţi în comunism au fost cel mai mult distruşi sufleteşte"; „Am făcut parte din mişcarea «Rugul Aprins», am fost un fel de mâna dreaptă a părintelui Daniil, fost Sandu Tudor. Pe mine mă punea să organizez câte o retragere după model athonit. Şi am făcut retrageri din acestea la Mănăstirea Crasna şi la Mănăstirea Govora. Eram acolo cu mulţi oameni deosebiţi; ne-au arestat sub acuzaţia că aveam «activitate intensă contra clasei muncitoare». Noi doar ne rugam. Ne interesa apărarea Ortodoxiei. Pe părintele Daniil l-am reîntâlnit la Aiud, apoi a fost omorât în bătaie"; „În închisoare m-am simţit cel mai aproape de Dumnezeu. Când simţi că toţi te urăsc, toţi te lovesc, toţi doresc distrugerea ta, doar atunci poţi preţui iubirea lui Dumnezeu. El niciodată nu te părăseşte" (p. 16). Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu îl menţionează pe părintele Adrian Făgeţeanu în lucrarea *Mărturisitori de după gratii…*, p. 33, precizând doar atât: „Monah la Mănăstirea Antim. Condamnat cu lotul «Rugul Aprins». În 1959 era la Aiud". Cicerone Ioniţoiu îl menţionează în *Victimele terorii comuniste…*, vol. IV (F-G). Lucrare revizuită de dr. Mihaela Andreiovici, Bucureşti, 2002, la p. 18, unde îi rezervă un fişier, cu destule lacune de informaţie însă. Potrivit acestui autor, locul de naştere al părintelui Adrian-Alexandru Făgeţeanu ar fi în Basarabia. Tot aici este menţionat cu fişier aparte şi un Făgeţeanu Ion, călugăr la Mănăstirea Putna, arestat. Noi credem că este doar o confuzie de nume. Acelaşi autor, Cicerone Ioniţoiu, în *Martiriul creştin din România comunistă…*, p. 325, îi trece greşit numele: Făgeţeanu Ion. Vezi şi Vasile Manea, Cicerone Ioniţoiu, *Martiri şi mărturisitori ai Bisericii din România…*, p. 77; Vasile Manea, *Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste*, p. 95.

Mănăstirea Hârbovăţ şi îi face portretul, inclus în *Drumuri basarabene*, volum tipărit în 1922: „Cercetăm frumoasa şi rânduita gospodărie, în tovărăşia fratelui Ion, un flăcău din Bucovina, nalt şi senin, bun cărturar, dezgustat din timpuriu de deşertăciunile lumii. […] El ne coboară în gropniţa unde sunt înmormântaţi stareţii vechi, ne arată cărţile din strane, bătrâne şi frumoase tipărituri din teascurile mănăstirii Neamţu, şi ne dă, cu un zâmbet blajin, lămuriri pe care nu i le-am cerut. […] Monahii de aici sunt mai toţi moldoveni […] Cum au venit soldaţii de peste Prut dincoace, ei au scos cărţile cele vechi şi au aruncat bucoavnele muscăleşti. […] Părintele econom ne caută grăbit, […] ne cheamă cu dragoste; pe când fratele Ion, smerit şi umilit, îşi ridică numai o clipă pleoapele spre noi c-un fulger de zâmbet şi de inteligenţă”. Tuns în monah (1920), hirotonit în ierodiacon (1925), ieromonah (1927), sub numele Iraclie (Ieraclie), de către arhiepiscopul Gurie Grosu. În 1929, participă împreună cu un grup de bucovineni la pelerinajul la Ierusalim şi Sfântul Munte Athos. Decorat cu Crucea aurită, în 1934. Monah cu preocupări literare, colaborator la revistele basarabene „Luminătorul” (1922-1942) şi „Misionarul” (1929-1939). Din 1935, ca ajutor de exarh al mănăstirilor din arhiepiscopia Chişinăului, este numit misionar principal, conducând din parohie în parohie, până la Chişinău, procesiunea cu sfânta icoană a Maicii Domnului de la Hârbovăţ. Predicile sale în limbile română, rusă şi găgăuză sunt anunţate în „Luminătorul” şi se publică tot aici, la rubrica *Sămănătura de primăvară şi de toamnă pe ogorul sufletesc*, însoţite de observaţii şi dări de seamă amănunţite. În 1938 este numit de către Arhiepiscopul locotenent Efrem Enăchescu subdirector al Şcolii de muzică bisericească a eparhiei, care se mută de la Chişinău la Hârbovăţ. După retragerea lui Efrem Enăchescu la Buzău, în 1940, protosinghelul Iraclie rămâne vicar al eparhiei şi este inclus în comitetul de conducere al revistei „Luminătorul”.

În Basarabia revenită la Patria Mamă, după 1918, bucovineanul Iraclie Flocea se afirmă „ca un copac înflorit mai devreme pe fundalul unei livezi în hibernare”. Publică articole din care „radiază o profundă dragoste creştină, o lumină a harului divin”, situându-se în acţiunea sistematică a vremii de reîmprospătare a vieţii monahale, de reînviere a vechilor tradiţii de cărturărie în mănăstiri, alături de Visarion Puiu, Gurie Grosu, Gala Galaction, Antonie Harghel. Problematica acestora este grăitoare: problema secularizării / „a doua secularizare” (Legea de expropriere din 1920) în eparhiile din Basarabia, înfiinţarea seminarelor monahale, pentru a lichida lipsa de cultură generală a călugărilor şi pentru pregătirea ierodiaconilor şi ieromonahilor („armata” din cele 20 de comunităţi monahale din eparhia

Chişinăului, cu peste 2000 de vieţuitori, „nu mai poate sluji Bisericii lui Hristos fără pregătire culturală"; Biserica trebuie să-şi arate „conştiinţa şi spiritul de jertfă printr-un monahism mai mult activ decât contemplativ"), catehizarea şi evanghelizarea publică, importanţa pelerinajelor şi procesiunilor, ca mijloc misionar, cu predici şi conferinţe în cât mai multe parohii. Dintre aceste articole: *Zosima şi Alioşa din „Fraţii Karamazov"* (1922), *Câteva chestiuni referitoare la starea de acum a monahismului* (1924), *Intelectualii nu aleg viaţa monahală* (1925), *Mănăstirile din Basarabia şi cultura religioasă* (1926), *Cauza ostilităţii unor mănăstiri contra noului calendar* (1926), *Cultura pietăţii* (1926)[75], *Cum va fi privit seminarul monahal* (1927), *Catehizarea şi evanghelizarea publică* (1934), *Directori de conştiinţă* (1934), *Sămănătură spirituală de toamnă* (1934), *Preoţi bătrâni model de activitate* (1934), *Patriarhia Ierusalimului faţă de chestiunea stilului* (1934), *Un experiment duhovnicesc* (1935), *Paisie Velicicovschi faţă de rascolnicie* (1935), *Tragedia românismului din Athos* (1940), *Învierea lui Hristos e liniştea noastră* (1940). Împreună cu misionarii mireni Alexandru Scvoznicov şi Alexandru Bocăneţ traduce materiale scrise de teologii ruşi din exil şi din presa occidentală. Călugărul Iraclie publică traducerea românească la *Rugul ce ardea şi nu se mistuia*, schiţă de comentariu, pe bază dogmatică, a unor însuşiri de veneraţie a Maicii Domnului în Ortodoxie a lui S. Bulgakov, *Demnitatea creştinismului şi nevrednicia creştinilor*, de N. Berdeaev, *Explicarea Evangheliilor*, de B. Gladkov. Sub egida Editurii „Tiparul Moldovenesc" din Chişinău, îi apare volumul *Mozaic literar*, o culegere de articole publicate în periodice (1934)[76].

---

[75] „Cu preoţii care sunt în lume nu poţi birui lumea", scrie călugărul Iraclie, în 1926, îngrijorat de tendinţa preoţimii de a fi ca lumea, nu să smulgă lumea din ale ei. „Să ne scuturăm din când în când de cele trecătoare şi să fâffâim cu tot sufletul în meleagurile veşniciei, în tovărăşia sfinţilor şi îngerilor. […] Acolo unde preotul nu aduce cultura pietăţii, se instalează fanatismul ori sectarul", scrie părintele Iraclie în articolul *Cultura pietăţii*.

[76] Protosinghel Ieraclie, *Mozaic literar*, [1934]. La sfârşitul acestei cărţi, se publică o listă cu „lucrări originale de acelaşi autor şi traduceri". Printre cele 13 titluri, mai apar câteva nemenţionate mai sus: *Sub smochinii din Vitania, Hrană sufletească, Sf. icoană a Maicii Domnului de la Gârbovăţ, Psaltire prescurtată* şi *Foi misionare şi iconiţe cu Maica Domnului*, fără precizarea anului de apariţie, p. 188. Câteva din cele 49 de articole reunite aici, prin informaţii, privesc Bucovina: *Trecând peste câmpiile Basarabiei*, p. 31-36; *Domnul Graf şi şcoala primară*, evocare a contelui Bellegarde, prefect al Câmpulungului în perioada 1902-1908, p. 36-37; *„Tiuralesa" sau Iordanul în munţi*, p. 37-39; *Prin munţii Bucovinei*, p. 181-183. Valoroase sunt şi cele câteva reproduceri: *Port din com. Pojorâta (Bucovina)*, p. 33, *Vedere din com. Pojorâta*, p. 35 şi *Munţii Rarăul şi Giumalăul*, p. 38.

Tipografia Uniunii Clerului Ortodox din Basarabia îi imprimă cartea *Mărgăritare* sau *Evangheliile sărbătorilor şi explicarea lor populară* (1935). La tipografia Mănăstirii Hârbovăţ îi apar volumele: *Miezul Ortodoxiei* (1935), *Biserica şi Împărăţia lui Dumnezeu* (în colaborare cu ieromonahul Vasile, 1935), *În călătorie la Ierusalim* (1935), *Oglindiri pastorale* (1935), *Iisus printre noi* (1944).

După al Doilea Război Mondial, protosinghelul Iraclie este persecutat de regimul sovietic de ocupaţie. Condamnat la opt ani de muncă în lagăr (1945-1953). Se reîntoarce în Basarabia „tot atât de smerit şi harnic propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu". Casier al Mănăstirii Ţigăneşti (1953-1959), ghid la Mănăstirea Noul Neamţ (1959-1962). După desfiinţarea acestora, protosinghelul Iraclie se mută cu traiul la Ion-Nichita Şencenco, fiul său duhovnicesc, din satul Chiţcani. Aici, în apropierea fostei Mănăstiri Noul Neamţ, trece la Domnul, la 16 august 1964. În Arhiva Naţională din Chişinău se păstrează necrologul întocmit în limba rusă de părintele Varlaam Chiriţă, din care înţelegem că autorităţile sovietice „nu-l agreaseră pe directorul de suflete şi de conştiinţă al basarabenilor": „În ziua Schimbării la Faţă a Domnului, un grup de ucenici ai părintelui Ieraclie au săvârşit ritualul prohodului călugăresc într-o chilie strâmtă, întrucât preotul paroh, de frica autorităţilor, n-a riscat să scoată sicriul în curte. Credincioşii veniţi din oraşele şi satele învecinate (Tiraspol, Bender) ascultau, încordaţi şi înlăcrimaţi, cântările care răzbăteau din chilie. Apoi l-au văzut, ca viu, în veşminte de un alb imaculat, cu crucea şi mătăniile în mâini, cu faţa ascunsă în umbra unui zâmbet abia schiţat".

Părintele Iraclie „s-a străduit toată viaţa să sădească între oameni cultura pietăţii prin uneltele lucrului duhovnicesc. El singur a fost o unealtă preţioasă de muncă bisericească vie şi roditoare în mijlocul poporului. […] Scrisul călugărului Iraclie este laconic, plin de naturaleţe şi simplitate. Nu este numai o consecinţă a originii sale ţărăneşti. Stilul lui reflectă curăţia şi simplitatea inimii, smerenia, care vin din disciplina sufletului şi har dumnezeiesc"[77].

---

[77] Conf. *Călugări cărturari din Basarabia. Ieraclie Flocea*, fără editură şi loc de apariţie, 2000, *passim.* Broşura, nesemnată, întocmită în Basarabia, cuprinde date şi informaţii valoroase, unele provenind din Arhiva Naţională din Chişinău, grupate în capitolele: *Călugări cărturari din Basarabia*, p. 1-9; *Publicistica bisericească*, p. 9-16; *Metodele de catehizare publică*, p. 17-23; *Traducător*, p. 23-25; *Note*, p. 26-28. Vezi şi Viorica Cernăuţeanu, *Pojorâta, izvoare ale trăiniciei*, Bucureşti, 2007, p. 138-139. Profesoarei Viorica Cernăuţeanu din Pojorâta îi suntem recunoscători pentru că ni-l semnalează pe acest uitat monah cărturar bucovinean. Informaţiile de aici sunt preluate din

Flondor, Alexandru N. cavaler de. Născut la 4 februarie 1902 în Noua Suliţă – Cernăuţi. Fiul lui Nicolae baron de Flondor (1872-1948), membru în delegaţia României la Conferinţa de Pace de la Paris, parlamentar, primar în trei rânduri al oraşului Cernăuţi, şi nepot al lui Iancu cavaler de Flondor (1865-1924), cunoscut luptător pentru Unirea Bucovinei cu România. Fratele diplomatului Radu baron de Flondor (1900-1956) şi al Elenei Flondor, căsătorită Bohosievici. Inginer agronom, căsătorit cu contesa Daisy Lajanski (1908-1981). Dus cu domiciliu obligatoriu la Piatra Neamţ, la 3 martie 1949. Arestat în 1959, împreună cu alte 10 persoane, de către Securitatea Bacău. Întregul lot este supus torturii pentru a se autodemasca şi denunţa unii pe alţii recunoscând că „au purtat discuţii cu privire la un eventual război ce ar urma să răstoarne orânduirea socialistă". Înscenarea urmărea, de fapt, anihilarea persoanelor care ar fi putut reprezenta o piedică, chiar şi prin comentarii negative, în calea colectivizării forţate a agriculturii. Judecat de Tribunalul Militar Iaşi, condamnat la 25 de ani muncă silnică, prin sentinţa nr. 328 din 28 mai 1959. După eliberarea din detenţie, se stabileşte în Germania[78], unde moare în 1987. Fiul său, inginerul Nicolae Flondor (născut în 1933) se reîntoarce în România, administrând domeniul de la Zahareşti – Suceava, pe care îl recuperează parţial, după anul 2000. Fiica sa, Maria (născută în 1928) se stabileşte în Spania.

Flondor, Gheorghe cavaler de. Născut la 31 august 1892, în Roman. Fiul compozitorului bucovinean Tudor cavaler De Flondor (1862-1908) şi al Mariei Ciuntu (1865-1950), fiica unor mari moşieri din Vechiul Regat. Studii la Liceul de Stat nr. 3 din Cernăuţi, cu bacalaureat (1910), continuate la Facultatea de Drept din Viena şi Universitatea din Praga. Combatant în Primul Război Mondial, pe diverse fronturi, în cadrul Regimentului de Dragoni nr. 14 (1914–1918). Căsătorit cu Lucia Stephanovici (1927), prin care devine unul dintre cei mai mari proprietari de pământ din Bucovina. Deputat şi senator, Rezident Regal al Ţinutului Suceava (1939-1940). Personaj tragic, al cărui destin ilustrează, în multe privinţe, drama elitelor româneşti ale epocii: refugiul la Sibiu, pierderea proprietăţilor, divorţul

---

lucrarea Protosinghel Ieraclie, *Mozaic literar*, p. 37-38. Cicerone Ioniţoiu, autor atent la întreg spaţiul etnic românesc, nu-l menţionează pe protosinghelul I(e)raclie Flocea printre victimele regimului comunist – vezi *Victimele terorii comuniste…*, vol. V (H-L). Lucrare revizuită de dr. Mihaela Andreiovici, Bucureşti, 2003; vezi şi Vasile I. Schipor, *Un monah bucovinean uitat: protosinghelul Iraclie Flocea (1893-1964)*, în „Scriptum", anul XIV, nr. 1-2, Suceava, ianuarie – iunie 2008, p. 19-22.

[78] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. IV, p. 51.

pronunțat în 1945, moartea prematură a băiatului său, Tudor (1952), lupta pentru supraviețuire ca muncitor zilier. Arestat la 14 aprilie 1952 la Sibiu şi internat în lagărul de muncă de la Bicaz (1952-1954). Judecat şi condamnat la zece ani de temniță grea, prin sentința nr. 675 din 1956 a Tribunalului Militar Iaşi, pentru „crime de activitate intensă împotriva clasei muncitoare şi a mişcării revoluționare". Trece prin penitenciarele Văcăreşti, Suceava, Oradea, Aiud, Galați şi Botoşani. Considerat „un element deosebit de periculos pentru securitatea statului", i se fixează domiciliu obligatoriu, pentru o perioadă de 36 de luni, în Bărăgan (comuna Lățeşti, raionul Feteşti). Eliberat la 12 martie 1964, prin decizia nr. 6 306 a M.A.I. În detenție şi apoi până la moartea sa, 26 aprilie 1976, s-a distins printr-o ținută aristocratică, suportând cu stoicism ororile unui regim de exterminare[79].

Florea, Bartolomeu. Născut la 11 iulie 1933, în comuna Stulpicani, în familia lui Mihai, zis Pârlac, şi a Eudochiei (Dochiței) Flocea, încreştinat cu numele Vasile. La vârsta de 20 de ani îşi îndreaptă paşii spre Mănăstirea Brădiceşti, județul Iaşi, ucenicind în vremuri grele, când „monahii erau scoşi din mănăstiri şi obligați să se întoarcă în lume". Aici este tuns în monahism, cu numele Bartolomeu, şi hirotonit diacon. Îndepărtat din viața monahală prin Decretul 410 din 1959. Tânărul monah Bartolomeu „se ascunde într-o căsuță făcută la repezeală la o margine a pământului părintesc de la Stulpicani". Nu este primit la slujbele din biserica satului său natal şi viețuieşte, ignorat de toți cei pe care îi considerase apropiați. „Părintele Bartolomeu – scrie arhim. Timotei Aioanei – şi-a ținut rânduiala de monah în satul natal vreme de cinci ani, singura mângâiere fiindu-i spovedania sub epitrahilul cuviosului şi bunului părinte ieroschimonah Paisie Olaru, care-l îndemna să aibă răbdare până când prigoana va trece"[80]. După reînchinoviere, este ucenic în pictură al arhimandritului Vartolomeu Dolhan. Împreună cu arhimandritul Sofian Boghiu[81], pictează în Siria o catedrală

---

[79] Mihai Pânzaru-Bucovina, *Gheorghe Flondor, ultimul rezident regal al Bucovinei*, Rădăuți, 2000; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste...*, vol. IV, p. 51.

[80] Pentru problematica desființării unor schituri şi mănăstiri, prin îndepărtarea masivă a viețuitorilor, o dată cu aplicarea Decretului 410, din 1959, vezi Gherasim Putneanul, *op. cit.*, *passim*.

[81] Sofian Boghiu. Născut la 7 octombrie 1912, în comuna Cuconeştii-Vechi, județul Bălți, fiind al treilea copil într-o familie de țărani credincioşi şi primind la botez numele Serghei. La vârsta de 14 ani, la Schitul Rughi, județul Soroca, intră ca frate de mănăstire. Doi ani mai târziu se înscrie la Şcoala de cântăreți bisericeşti din Mănăstirea Dobruşa, după absolvirea căreia, în toamna anului 1932, este trimis la Seminarul Monahal de la Mănăstirea Cernica, unde îi are, printre colegi, pe Teoctist Arăpaşu, ajuns Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Gherasim Cristea, Episcopul Râmnicului, şi pe Arhimandritul Grigorie Babuş. La

25 decembrie 1937 îmbracă haina monahală la Mănăstirea Dobruşa, primind numele de Sofian. Doi ani mai târziu, la 6 august 1939, este hirotonit diacon de către Episcopul Hotinului Tit Simedrea, în Catedrala Episcopală din Bălţi. Deşi în anul 1940, după absolvirea seminarului, se reîntoarce la Mănăstirea Dobruşa, ocuparea Basarabiei de către sovietici îl poartă pe drumul refugiului, alături de stareţul său şi ceilalţi călugări din obşte, găsindu-şi loc de aşezare la Mănăstirea Căldăruşani. În toamna anului 1940 se înscrie la Academia de Belle Arte din Bucureşti, secţia Artă Decorativă, devenind, la absolvirea ei, în 1945, pictor licenţiat. În perioada 1942-1946, urmează cursurile Facultăţii de Teologie, obţinând licenţa cu lucrarea *Chipul Mântuitorului în iconografie* (singura sa lucrare, tipărită, în 2001, la Editura Bizantină din Bucureşti). La 15 noiembrie 1945 este hirotonit preot la Mănăstirea Antim. Stareţ al Mănăstirii Antim, în 1950, apoi al Mănăstirii Plumbuita, până în 1958. În vara anului 1958, este arestat, împreună cu alţi 16 intelectuali, clerici şi mireni, pentru participare la mişcarea spirituală „Rugul Aprins". Condamnat de către Tribunalul Militar, într-un proces înscenat, la 16 ani de muncă silnică, prin sentinţa nr. 125/1958. Închis la Jilava, Aiud şi lagărele din Bălţile Dunării, fiind eliberat, în 1964, de la Ostrov, pe baza Decretului de graţiere nr. 411. În 1967 se întoarce la Mănăstirea Antim. „Apostolul Bucureştilor", „pictorul de suflete" Sofian Boghiu pictează mai multe lăcaşuri din ţară şi străinătate: Schitul Darvari (1964 şi 1993), Mănăstirea Agapia (1970), Mănăstirea Deir-El-Harf din Liban (1971), Mănăstirea Radu-Vodă din Bucureşti (1973), Catedrala din Homs, Siria (1978), Biserica din Hama, Siria (1979). Vieţuind, slujind şi lucrând „în timpul furtunii" din veacul trecut, „blând şi smerit, arzând drept ca o lumânare în faţa noianului de suferinţe – consemnează un contemporan –, şi-a purtat Crucea cu răbdare şi supunere, biruind vitregiile şi prigoana, pentru a se înălţa la ceruri de ziua ei. […] În dimineaţa zilei de 14 septembrie 2002, ziua Înălţării Sfintei Cruci, stareţul Mănăstirii Antim, părintele Arhimandrit Sofian Boghiu, a fost chemat la Domnul. […] «Părintele Sofian a plecat la Cer – scria pe atunci Mitropolitul Olteniei, Teofan. Împărăţia cea de sus se îmbogăţeşte cu un pământean. Pământul, în logica lumii, este mai sărac cu un om ceresc. Omenirea, în logica credinţei, devine mai bogată, căci, acolo sus, un rod al ei, găsindu-şi odihna, se osteneşte în rugăciune pentru oamenire». I se mai spunea şi «duhovnicul Bucureştilor». Neîndoielnic, părintele Sofian a făcut parte din acel şir neîntrerupt de stareţi ai Bisericii Ortodoxe Române care, asemenea bătrânilor înţelepţi ai Patericului, a vegheat la transmiterea învăţăturii şi căilor îndumnezeirii omului". Hiritisindu-l, în 1997, la împlinirea a 85 de ani, arhimandritul Ioanichie Bălan îi face un portret admirabil: „Iată vocaţia şi rostul Arhimandritului Sofian pe pământ: să împodobească şi să înnoiască suflete şi biserici, icoane şi oameni. Să săvârşească cele sfinte, să înveţe pe oameni, să mângâie, să aline şi să se jertfească pe sine pentru mântuirea altora; să aducă speranţă, ordine şi frumos acolo unde este tristeţe, dezordine şi urât; să fie întotdeauna cu Dumnezeu şi cu oamenii prin cuvânt şi culoare, prin căldura inimii care dă viaţă cuvântului şi prin căldura culorilor care dau transparenţă şi profunzime divină icoanelor. Ca pictor consacrat de icoane şi biserici, Părintele Sofian realizează fresce de tradiţie bizantină care îndeamnă la meditaţie şi rugăciune. Ca preot şi duhovnic, creşte fii duhovniceşti buni, tămăduind, alinând şi îndemnând cu meşteşug la sfinţenie numeroase suflete însetate după veşnicie. Iar ca protopsalt de renume, Sfinţia Sa dă viaţă şi simţire duhovnicească slujbelor, înmoaie inimi, scoate lacrimi, uneşte cugete şi înalţă sufletele spre Dumnezeu, făcând din ctitoria mitropolitului-martir Antim Ivireanu un altar viu, o vatră caldă în inima Capitalei. Am mai putea adăuga la

ortodoxă. Reîntors în țară, pictează alături de mari pictori: Iosif Keber, Constantin Călinescu şi Nicolae Stoica. „Scriitorul de icoane” Bartolomeu Florea lucrează pictura bisericilor din Stulpicani, Tocileni (Botoşani), Agapia Veche, Agapia Nouă (Biserica „Sfântul Ioan Bogoslovul”), Râşca, Humuleştii Noi, Nemțişor, Icoana, Vovidenia, Mănăstirea Neamț şi Sihăstria (cele două biserici mari de aici, trapeza, gangul de la intrare şi clopotnița). Pentru părintele Bartolomeu Florea „pictura murală înseamnă continuarea unei tradiții seculare în ceea ce priveşte tehnica *fresco*, dar şi realizarea unor mari icoane în mozaic”, la Neamț şi Sihăstria. Este autorul icoanelor oficiale, pictate, în mod special, pentru canonizarea unor sfinți moldoveni, în 1992: Sfântul Ioan Iacob, Cuvioasa Teodora de la Sihla, Binecredinciosul Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt. Patriarhia Română şi Mitropolia Moldovei şi Bucovinei tipăresc felicitări şi icoane cu reproduceri după creații ale arhimandritului iconograf Bartolomeu Florea. El a creat la Sihăstria o adevărată şcoală de pictură, la care s-au format pictori iscusiți: „Toate aceste realizări s-au adunat în ani de răbdare, de trudă, de talent, de dăruire, de ascultare. Părintele Bartolomeu a devenit în acest răstimp un pictor apreciat, un exemplu de muncă şi perseverență, un monah ordonat, muncitor şi demn”, care „adaugă mereu un plus de strălucire chinoviei din care face parte”[82]. La 13 octombrie 1991, primeşte taina preoției, fiind hirotesit arhimandrit şi răsplătit cu Crucea Patriarhală, cu ocazia sfințirii bisericii din Victoria, județul Botoşani. Face călătorii de documentare în Grecia şi la Sfântul Munte, fiind interesat de icoanele pictate de Teofan Cretanul[83], Emanuel Panselinos[84] şi Dionisie din Furna[85].

---

portretul său sufletesc blândețea rară care îl caracterizează, modestia, calmul, îndelunga răbdare şi cultura teologică acumulată”. Vezi, printre altele: Arhimandrit Ioanichie Bălan, *Părintele Sofian Boghiu*, www.formula-as.ro/2007/784/spiritualitate-39/apostolul-bucurestiului-parintele-sofian-boghiu-8280 - 51k; www.nistea.com/sofian.htm - 14k

[82] Cf. Timotei Aioanei, *Arhimandritul Bartolomeu Florea – 70 de ani*, în „Candela Moldovei”, Iaşi, anul XII, nr. 7-8, 2003, p. 36-37; idem, *Portrete în cuvinte*, p. 200-203.

[83] Teofan Cretanul/Grecul (c. 1350 – c. 1410). Pictor şi miniaturist bizantin, ultimul reprezentant dintr-o generație de pictori bizantini din secolul al XIV-lea. Chemat în Rusia, împreună cu alți artişti bizantini, care sunt luați ca model şi întemeiază, la Novgorod, un centru pictural renumit, mai ales, prin Andrei Rubliov (1360? – 1430?). Autor de fresce la Arhanghelskij Sobor din Kremlinul Moscovei şi icoane, realizate într-o viziune dramatică şi monumentală, pictate cu spontaneitate, în tuşe largi, care l-au influențat pe Rubliov.

[84] Manuel Panselinos. Pictor renascentist, creează în Macedonia, în perioada 1290-1320, o adevărată şcoală iconografică.

[85] Ieromonahul Dionisie a trăit în Furna (lângă Agrafe), în Grecia de Mijloc, de unde i se trage numele. A învățat meşteşugul picturii religioase în Muntele Athos, avându-l drept

Găină, Valerian. Născut la Solca, în 15 iunie 1913. Doctor în medicina veterinară al Universității din Bucureşti (1940). Refugiat la Câmpulung Muscel. Apropiat al profesorului Leca Morariu. Cunoscut şi sub numele „Trubadurul Bucovinei”, pentru bogatul său repertoriu muzical: compoziții proprii, cântece bătrâneşti, romanțe, piese de muzică uşoară din anii 1932-1936, arii de operă şi operetă, cuplete celebre din creația lui Constantin Tănase, versuri din lirica lui Eminescu, Coşbuc, Topârceanu, Minulescu, Demetrescu-Gyr. Arestat, condamnat la închisoare, la 27 mai 1950, pentru uneltire contra ordinii sociale. Trece prin închisorile Piteşti, Jilava şi Aiud, unde, după propria-i mărturisire, s-a salvat prin cântec. Eliberat la 31 iulie 1964[86].

Gâțu, Estrate (Emilian). Născut în 1920, în partea de nord a Bucovinei, într-o familie în care, de-a lungul timpului, mai multe vlăstare îmbracă haina monahală. La vârsta de 12 ani intră în viața mănăstirească. După închinoviere, viețuieşte în mănăstiri din Moldova şi Transilvania. Diacon la 5 decembrie 1949, tuns monah la 6 decembrie, în acelaşi an, la Mănăstirea Polovragi. Hirotonit ierodiacon, la 1 decembrie 1950, de Mitropolitul Olteniei Firmilian Marin. Hirotesit ca duhovnic la 21 august 1955, când i se acordă rangul de singhel. Potrivit mărturiilor unor contemporani şi documentelor din arhiva Mănăstirii Polovragi, singhelul Emilian Gâțu duce o „viață îmbunătățită, cu multe rugăciuni şi cu o trăire ascetică deosebită”: „Era un băiat înalt, cu vorbă blândă, care a impresionat cinul monahal” prin viața şi, mai ales, faptele sale închinate Cuviosului Nicodim cel Sfințit de la Tismana. În 1957 reuşeşte să-şi viziteze familia rămasă în Bucovina ocupată. După întoarcerea sa de la Cernăuți, în martie 1958, la Mănăstirea Polovragi se desfăşoară „o anchetă dură” a Securității, în legătură cu acuzația de găzduire a colonelului Iulian Popovici, comandant de jandarmi în Transnistria, condamnat la moarte pentru asasinarea evreilor. Singhelul Emilian Gâțu este anchetat şi torturat pentru a da numele „conspiratorilor”, împreună cu Veniamin Nicolae şi Tit Moldovan, viețuitori

model pe renumitul pictor Manuel Panselinos. În 1701, când îşi cunoştea bine meseria, se stabileşte în comunitatea monahală de la Athos, unde îşi clădeşte, lângă chilia lui, o bisericuță pe care o zugrăveşte personal. Dintre lucrările sale: *Erminia picturii bizantine* (1733), *Viața Sfântului Serafim* (1745).

[86] Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. IV, p. 134. Vezi şi Angela Sehlanec, *Valerian şi Ovidiu Găină*, în Anuarul Colegiului Național „Eudoxiu Hurmuzachi” Rădăuți pe anii 1999-2000 şi 2000-2001, Rădăuți, anul VI (XLIII), 2001, p. 81-85. Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. IV, p. 134, îl menționează cu numele de botez Valeriu.

ai mănăstirii. Din mărturiile unor țărani din Polovragi care au fost anchetați ca martori, rezultă că singhelul Emilian „avea o față luminoasă, ce amintea de martirii de la începuturile creştinismului, căci acesta se ruga pentru sufletele anchetatorilor şi cerea [ca ei] să se întoarcă la adevăr şi credință". Judecat de Tribunalul Militar din Craiova într-un proces care avea menirea, în realitate, de a justifica aplicarea Decretului 410 din 1959, nepublicat în „Buletinul Oficial", prin care erau desființate multe schituri şi mănăstiri, iar monahii şi monahiile izgonite din viața monahală. În fața opiniei publice internaționale, mănăstirile şi schiturile trebuiau să apară ca „locuri de taină pentru legionari şi criminalii de război, unde se complotează împotriva regimului comunist". În paralel, s-a urmărit compromiterea morală a monahilor şi monahiilor, care erau acuzați de furt, înşelăciune şi alte fapte pedepsite de Codul Penal. Astfel de cazuri urmau a fi folosite ca exemple şi în educarea ateistă a tineretului, care „trebuia să vadă în mănăstiri şi slujitorii acestora persoane imorale, demne de tot dispreţul". După pronunțarea sentinței de condamnare, părintele Emilian Gâțu ajunge în lagărele de muncă silnică din Balta Brăilei. Aici trece la Domnul în toamna anului 1961[87].

Gherasim, Teodor M. Născut la 20 martie 1929, în Grăniceşti, în familia lui Mardare şi a Ecaterinei, născută Moroşan, țărani înstăriți, care, în spiritul tradiției satelor româneşti de altădată, s-au străduit, cu mari sacrificii, să le ofere copiilor o educație aleasă şi posibilități noi de afirmare: Aurel, Ilie, Teodor, Veronica, Margareta, Zenovia. Teodor M. Gherasim îşi face studiile primare în satul natal (1937-1941), avându-l aici ca profesor pe preotul Casian Bucescu, bunul păstor şi mucenic mărturisitor în temnițele comuniste, studii pe care le continuă la Liceul „Lațcu Vodă" din Siret (1941-1944) şi la Liceul „Ştefan cel Mare" din Suceava (1945-1948). Studiile universitare şi le face la Academia de Studii Economice din Bucureşti. Aici este arestat la 21 mai 1952, noaptea, în cămin, împreună cu profesorul universitar Dionisie Cornea, bucovinean originar din Bahrineşti. Pentru că a scris o poezie, profesorul Dionisie Cornea este judecat şi condamnat la zece ani de detenție. Teodor Mardare Gherasim este torturat pentru a demasca oponenții din facultate ai regimului „democrat-popular" instalat de sovietici şi condamnat la 12 ani de temniță, pentru că a oferit alimente semenilor din spital şi închisori. În urma rejudecării cazului, sub

[87] Cicerone Ionițoiu îl menționează în *Victimele terorii comuniste...*, vol. IV, p. 146. Biografia sa, în volumul *Martiri pentru Hristos...* p. 275-277. Articolul de aici este semnat de Toma Rădulescu, muzeograf la Muzeul Olteniei din Craiova.

presiunea declaraţiilor întregului lot că anchetatorii au folosit tortura în timpul anchetei, Teodor Mardare Gherasim este condamnat la o pedeapsă de numai cinci ani. Trece prin închisorile Jilava şi Alba Iulia. Este pus în libertate limitată şi controlată, prin decretul din octombrie 1955[88].

În perioada 1962-1968, Teodor Mardare Gherasim urmează cursurile Institutului Politehnic din Cluj-Napoca, obţinând diploma de inginer mecanic, specialitatea construcţii de maşini. În 1978-1981 este doctorand la Institutul Central de Cercetări Economice din Bucureşti (ICCE). În periodice de specialitate din ţară publică aproape 30 de studii şi articole (1968-1983), unele în colaborare. Teodor Mardare Gherasim este, totodată, coautor al unor cărţi, dintre care câteva apar sub egida unor edituri de prestigiu: *Teoria preţurilor. Metode de modelare*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1970 (în colaborare cu Aurel Iancu); *Probleme ale previzionării preţurilor*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1972 (în colaborare cu Gh. Moşanu, C. Mihai, I. Marinescu).

Sub îndrumarea acad. Ion Rachmuth, Teodor Mardare Gherasim elaborează teza de doctorat *Progresul tehnic şi costurile în metalurgie*, lucrare inovatoare ce propune soluţii, aplicate cu succes la Uzinele „Republica”, pentru reducerea importurilor de oţeluri aliate din Suedia.

În 1983, Teodor Mardare Gherasim pleacă în Italia pentru a-şi trata fiul bolnav. Aici, poetul, eseistul şi memorialistul Ion Caraion (1923-1986), stabilit în 1981 în Elveţia, îi dedică lui Gabriel poemul *Ultimul colind*: „Sărăcuţe, straiele / De pe el şi paiele / Nu prea ţin de cald. / Gură de la gură / Încropiţi căldură, / Creşteţi-l înalt, / Zvelt şi năzdrăvan / Cât alţii-ntr-un an. / Mână de la mână / Plăzmuiţi-i lin / Cămăşuici de in, / Pieptăraş de lână. / Nu-i de-ajuns, plăpândul, / Coperişul oii. / Mai dejugă boii / Şi-adunaţi-i cerc. / Mi-i suflaţi cu rândul / (Viaţa nu e joc) / Fiecare-n foc. / Uite, eu încerc. / Să se-aţâţe lemnele! / Proorocii, semnele / Şi le-adeveriră. / Va muri pe-o liră / În formă de cruce / Sfântul prunc din basmul / Celor mai uituce / Năzăriri frumoase / Şi-o să-i fie spasmul / Veşnică fântână. / Mână de la mână, / Târnosiţi-i casa / Într-acelaşi loc / Unde-n staul acum pare, / Pare ca să doarmă. / Viaţa nu e joc, / Viaţa nu e floare. / Viaţa e o armă”.

La întoarcerea în România, după zece ani, Teodor Mardare Gherasim este repus în drepturi şi îşi susţine teza de doctorat, la 17 ianuarie 2000, la Bucureşti, sub îndrumarea acad. Aurel Iancu.

După o perioadă petrecută în Italia, cercetătorul ştiinţific Teodor Mardare Gherasim se stabileşte în Statele Unite ale Americii. Aici este

[88] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. IV, p. 193–194.

colaborator permanent al unor publicații de limba română: „Columna”, „Cuvântul Românesc”, „Luceafărul Românesc”, „Meridianul Românesc”, „Origini. Romanian Roots”. În paginile acestora semnează materiale de interes pentru istoria politică şi culturală a exilului românesc: *Să cunoaştem tinerele talente româneşti din Portland*, în „Columna”, 1994; *Unirea Principatelor Române*, în „Cuvântul Românesc”, 1995; *După Insula Şerpilor urmează Marea Neagră cu axul Dunării*, în „Origini. Romanian Roots”, 1997 (în colaborare cu Ion Dumitreasa); *Ucraina şi România*, în „Columna”, 1997; *Comunitatea românească din Oregon*, în „Luceafărul Românesc”, 1997; *Obiceiuri româneşti de Crăciun*, în „Origini”, 1997; *Un tratat ruşinos*, în „Romanian Routs”, 1997; *Drepturile națiunii române asupra Bucovinei de Nord*, în „Meridianul Românesc”, 1998; *Perspectiva unirii la români, prin prisma generațiilor succesoare de la 1848*, în „Meridianul Românesc”, 1998; *Brâncuşi în America*, în „Origini”, 1998; *Camilian Demetrescu – portretul artistului exilat*, în „Origini”, 1998; *Dezvoltarea industrială a României în perioada interbelică*, în „Origini”, 1999.

O realizare notabilă din programul editorial al bucovineanului exilat Teodor Mardare Gherasim este volumul autobiografic *Astride Two Worlds* [*Călare pe două lumi*], 2000, 394 p. Dedicat „poporului român îndelung încercat de suferință şi satului natal, oamenilor harnici ai Bucovinei”, prin cele 25 de capitole ale sale, însoțite de versuri din creația eminesciană şi de fotografii de familie, volumul reprezintă totodată o radiografie a regimurilor totalitare din Europa de Est, pe care autorul le prezintă în comparație cu democrațiile occidentale, şi o contribuție la cunoaşterea fenomenului concentraționar din România. *Astride Two Worlds* încununează activitatea umanistului Teodor Mardare Gherasim, lider recunoscut al luptei pentru înlăturarea utopiei comuniste şi neobosit ambasador al României în Occident, ca elogiu adus libertății şi valorilor noastre tradiționale[89].

Grigorovici, Gheorghe. Născut la 4 mai 1871, în Storojineț, al 12-lea din cei 13 copii ai învățătorului Vasile Grigorovici. Naşii săi de botez sunt Tudor şi Iancu Flondor, fiii boierului Gheorghe cavaler de Flondor din Storojineț. Absolvent al Facultății de Medicină de la Universitatea din Viena (1901). Căsătorit, la 10 octombrie 1903, cu Tatiana Pisterman, doctor în filosofie al Universității din Berna. Om politic, afirmat în mişcarea social-

[89] Vasile I. Schipor, *Românii de dincolo de orizont. Elogiul libertății şi al valorilor româneşti*, în „7 zile bucovinene”, Rădăuți, anul V, nr. 185, 10-16 iunie, 2004, p. 6–7. Articolul este republicat şi în „The New America”, Cleveland – Ohio, anul III, nr. 11, noiembrie, 2004, p. 1 şi 3.

democrată din Bucovina, deputat în Parlamentul de la Viena (1907-1918). Membru în Consiliul Naţional Român din Viena şi în Consiliul Naţional Român din Bucovina, participant la Congresul General al Bucovinei din 28 noiembrie 1918, care hotărăşte unirea provinciei cu România. Senator în Parlamentul de la Bucureşti (1919-1921), subsecretar de stat în Ministerul Muncii (noiembrie 1939 – mai 1940). Arestat în locuința sa din Bucureşti, în 13 iunie 1949, închis la Văcăreşti, unde moare în spitalul închisorii, la 18 iulie 1950. La 25 septembrie 1952, moare tragic şi soția sa, Tatiana Grigorovici[90].

Grijincu, Vasile I. Născut în 1893 în Pătrăuții de Jos – Storojineț. Arestat de sovietici la 1 aprilie 1941, după evenimentele sângeroase de la Varnița – Fântâna Albă, pentru că asupra sa a fost găsită o cerere de plecare în România. Anchetat la Hliboca şi Cernăuți. Deportat în Siberia şi condamnat la moarte pentru „crimă contrarevoluționară”, prin „participarea la o grupă antisovietică şi încercarea de a trăda patria”. Moare din cauza foamei şi a suferințelor îndurate, înainte de executarea sentinței, la 4 iulie 1942, într-un lagăr din Uralul de Nord. După război, în septembie 1945, întreaga avere îi este confiscată, iar soția şi cei opt copii sunt deportați în Kazahstan, de unde sunt puşi în libertate în vara anului 1948. Întreaga familie este reabilitată în 1990 şi 1991, fiind despăgubită pentru averea confiscată. În 1994, fiul său, Ilie Popescu publică, în colaborare cu Ion Cozmei, *Drumul spre Golgota*, carte-document, „un strigăt al omului simplu invocând dreptatea şi libertatea”, „poveste tragică a unei familii de români, emblematică pentru soarta năpăstuită a bucovinenilor” de la mijlocul veacului trecut[91].

Hoheneker(t), Leopold. Născut la 2 ianuarie 1909, în Rădăuți, fiul lui Johan şi al Silviei. Preot romano-catolic, domiciliat în Vatra Dornei, strada I. V. Stalin, nr. 17. Reținut la 9 ianuarie 1959 şi condamnat la cinci ani de

---

[90] Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. IV, p. 287. Am îndreptat unele inexactități de aici, folosind datele din volumul publicat de Petru Rusşindilar, *George Grigorovici şi social-democrația în Bucovina*, Bucureşti, 1998, care valorifică documente originale din Arhiva Familiei Grigorovici.

[91] Ilie Popescu, Ion Cozmei, *Drumul spre Golgota*, Iaşi, 1994. Cicerone Ionițoiu nu-l menționează pe Grijincu I. Vasile printre victimele regimului comunist. Vezi *Victimele terorii comuniste…*, vol. IV, p. 287. În volumul VIII (P-Q) (prefață de Alex Ştefănescu; lucrare revizuită de Filip-Lucian Iorga, Bucureşti, 2006), p. 384-385, este, în schimb, consemnată deportarea în Siberia a soției sale, Popescu Victoria, şi a celor opt copii: Ioana, Nastasia, Raveica, Veronica, Zamfira, Catrina, Margalina şi Vasile. Soția sa şi-a schimbat numele, revenind la numele de naştere, pentru a-şi salva astfel copiii, după evenimentele tragice, din 1 aprilie 1941, de la Fântâna Albă.

închisoare corecţională, prin sentinţa nr. 356 a Tribunalului Militar Iaşi, pentru „propagandă contrarevoluţionară / contra regimului”[92]. Detenţia la Gherla[93].

Hutu, Arcadie. Născut la 10 noiembrie 1908 în comuna Băişeşti. Absolvent al Facultăţii de Teologie din Cernăuţi. Preot la Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” din Câmpulung Moldovenesc. Arestat în 1945. În detenţie la penitenciarul Galata – Iaşi şi lagărul Caracal, timp de şase luni, fără a fi judecat. Rearestat în 23 noiembrie 1951. Acuzat pentru că păstra în bibliotecă unele „cărţi interzise”: *Poezii* de Octavian Goga şi *Eneida* de Vergiliu. Detenţia la Securitatea din Câmpulung, la închisorile Suceava şi Ghencea, apoi în lagărele de muncă Cernavodă, Galeş, Poarta Albă, Năvodari, Peninsula, fără să fi fost condamnat. Eliberat la 27 octombrie 1955. După eliberare, timp de mulţi ani, nu i s-a permis să revină ca preot la Câmpulung Moldovenesc. Decedat la 4 august 1978[94].

Irimi, Reinhold Johann. Născut la 25 iulie 1927 în Rădăuţi. Urmează cursurile liceale la Brăila, Rădăuţi şi, din nou, la Brăila, unde este arestat, în 1948, împreună cu mai mulţi colegi de liceu. Condamnat de către Tribunalul Militar Galaţi la 15 ani muncă silnică, pentru delictul de „uneltire contra ordinii sociale”. Execută pedeapsa, ca deţinut politic, în închisorile şi lagărele de muncă Brăila, Galaţi, Aiud, Stoeneşti, Poarta Albă, Jilava şi

---

[92] Dorin Dobrincu, în *op. cit.*, p. 113. Cicerone Ioniţoiu nu-l menţionează în dicţionarul său *Victimele terorii comuniste…* – vezi vol. V. Familia de catolici germani Hoheneckert este atestată în Rădăuţi în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Franz Wiszniowski, în cartea sa consacrată oraşului Rădăuţi, *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, Waiblingen, W. Eisele Inh. Täuber jun., 1966, îi menţionează prezenţa, în Rădăuţi, în lista *Die katholischen und evengelischen Einwohner von Radautz im Jahre 1828*, de la p. 338-351. Hoheneckert Joseph (născut în 1772), căsătorit cu Barbara (n. 1792) au 10 copii: Katharina (n 1812), Eva (n. 1814), Joseph (n. 1817), Franziska (n. 1817), Carolina (n. 1820), Johann (n. 1823), Ludwig (1825), Barbara (1827), Anton (n. 1829) şi Benedikt (n. 1832) (p. 342). Această familie de germani este prezentă în Rădăuţi şi la începutul veacului următor: Hohenecker Josef, figurează între absolvenţii Gymnasiului Superior de Stat c. c., promoţia 1896, iar Hohenecker Valentin printre absolvenţii promoţiei 1920. Vezi *Compendiu istoriografic al Liceului Teoretic „Eudoxiu Hurmuzachi”*, Iaşi, 1997, p. 119, 135.

[93] Conf. Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii…*, p. 40. Vezi şi Cicerone Ioniţoiu, *Martiriul creştin din România comunistă…*, p. 330. Cicerone Ioniţoiu nu-l menţionează în *Victimele terorii comuniste…*, vol. V.

[94] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. V, p. 78. Medicul Vasile S. Cârdei îl evocă în capitolul consacrat detenţiei în lagărul de muncă Peninsula sau Valea Neagră: „În această secţie l-am cunoscut pe preotul Hutu Arcadie din Câmpulung, om de o cucernicie şi demnitate deosebită. […] Veşnic zâmbind, îmbrăcat curat, cu o voce blândă, se bucura de respectul tuturor deţinuţilor” – Vasile S. Cârdei, *op. cit.*, p. 135.

Gherla. Eliberat la 9 iulie 1963, după executarea întregii pedepse. Locuieşte în Rădăuţi şi Sibiu, de unde, în 1976, pleacă în Germania. În mărturisirile sale de detenţie scrie, printre altele: „Crucea a fost grea în perioada detenţiei, dar Dumnezeu ne-a ajutat, dăruindu-ne puterea s-o ducem cu smerenie mai departe. Un gând pios pentru cei care s-au stins din viaţă. Oriunde am fi, să facem cunoscut regimul inuman şi de teroare aplicat deţinuţilor politici din România în perioada dictaturii comuniste”[95].

Jacotă, Ipolit. Născut în 1907, în Frătăuţii Noi. Preot ortodox, hirotonit în 1933. Cooperator la Frătăuţii Vechi, administrator parohial la Bădeuţi[96], paroh la Volovăţ. Colaborator la „Cuvântul Preoţesc”, gazetă profesională a clerului din Bucovina (Rădăuţi). Arestat în martie 1945. Detenţia în lagărul de la Caracal[97].

Jauca, Alexandru. Născut la 25 martie 1926, în oraşul Suceava. Jurist şi economist. Arestat la 14 martie 1958, sub acuzaţia de apartenenţă la o organizaţie subversivă, inventată, de fapt, de către Securitate. Torturat în timpul anchetei, timp de şase luni, la Securitatea din Suceava. Condamnat la şapte ani muncă silnică, prin sentinţa nr. 4211 din 21 august 1958. Tribunalul Suprem casează sentinţa, dovedindu-se că „bandiţii sunt nevinovaţi”. Cu toate acestea, întregul lot este dus în lanţuri la Jilava, unde este torturat timp de cinci zile, apoi mutat la Botoşani şi Suceava. La penitenciarul Suceava, anchetele şi bătăile continuă, pentru a se stabili „ce este adevărat şi ce s-a scris în plus”. Pus în libertate la 9 martie 1963. Alexandru Jauca a cunoscut experienţa Gulagului românesc împreună cu fratele său, Gheorghe, născut la 19 martie 1923, în oraşul Suceava,

---

[95] Vasile S. Cârdei, *op. cit.*, p. 194-195. Vezi şi Reinhold Irimi, *Scrisoare către confraţii mei de suferinţă*, în „Memoria”, anul XI, nr. 3 (32), 2000, p. 123-129. Reinhold Johann Irimi trimite, la 24 noiembrie 2005, din Heilbronn – Germania, documentele referitoare la detenţia şi prigoana sa politică la Centrul pentru Studierea Problemelor Bucovinei, împreună cu macheta unei celule cu tinetă, ca realizare personală, pentru neuitarea anilor de coşmar din perioada regimului comunist.

[96] *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 120, 178.

[97] Onisifor Ghibu, *Ziar de lagăr. Caracal 1945*, Bucureşti, 1991, p. 24; Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii…*, p. 43; Vasile Manea, Cicerone Ioniţoiu, *Martiri şi mărturisitori ai Bisericii din România…*, p. 100; Vasile Manea, *Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste*, p. 127; Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. V, p. 228. În toate sursele de mai sus apare numai cu numele de familie şi cu menţiunea „din Suceava”. Preot Dumitru Valenciuc, *„Cuvântul Preoţesc”, gazetă profesională a clerului din Bucovina, 1934-1942*, vol. I, Suceava, 2002, p. 60, 85.

absolvent al Şcolii de Ofiţeri de Cavalerie, arestat, anchetat, torturat şi condamnat în acelaşi lot[98].

Jucan, Simion. Născut la 4 mai 1927, în oraşul Gura Humorului. Elev la Liceul „Dragoş Vodă” din Câmpulung Moldovenesc. Arestat la 15 mai 1948. Anchetat cu duritate la Securitatea Suceava şi condamnat la închisoare. Detenţia în penitenciarele Suceava, Jilava, Piteşti şi Gherla. Eliberat în 1956[99]. Evocat elogios de cei care l-au întâlnit în detenţie: „Nu mă lasă inima să nu-l evoc şi pe un mândru fecior din comuna Mănăstirea Humorului, elev de liceu. Acest tânăr se numea Simion Jucan şi era, ca şi mulţi alţii, fiu de ţăran, pentru că aceştia aveau sufletul nepervertit, iar inima le sângera de asuprirea comuniştilor. Arestat împreună cu alţi colegi, l-am întâlnit la Suceava, când am fost scoşi în curte pentru a ne oxigena plămânii şi a ne aerisi îmbrăcămintea jegoasă şi urât mirositoare. […] Era un băietan înalt, zvelt, cu părul negru şi faţa smeadă, frumoasă, cu linii virile, serioasă, parcă puţin severă şi din cauza ochilor negri, mari şi ageri. Îmbrăcat în costum naţional, părea un descendent direct din plăieşii lui Ştefan cel Mare. Prin atitudinea şi comportamentul avut în timpul cercetărilor, în temniţele şi lagărele de muncă forţată, a dovedit cutezanţă, dârzenie, tărie de caracter de invidiat. Mi-a povestit că a fost chemat de Drăghici Alex., fostul ministru de interne, şi muştruluit că pe unde trecea îşi descărca sufletul plin de revoltă, criticând aspru conducerea comunistă şi tratamentul bestial aplicat deţinuţilor. […] A fost ca un meteor care s-a stins repede, sacrificându-şi viaţa pentru a păstra neîntinată demnitatea neamului în restrişte”[100].

Jura, Gerhard. Născut în 1915, în localitatea Valea Seacă. Absolvent al Facultăţii de Teologie, sfinţit ca preot, la 4 iulie 1943, la Bucureşti, de către Monseniorul Alexandru Th. Cisar, Arhiepiscop de Bucureşti şi Mitropolit Catolic al Regatului României şi trimis la Câmpulung Moldovenesc. Aici, colegul său Salvator Kaminski îi oferă prima liturghie, într-o atmosferă impresionantă. Sub presiunea invaziei sovietice, refugiat la Vatra Dornei, în vara anului 1944, apoi în Germania, la Mănăstirea Niederaltaich din Bavaria. Întors la Câmpulung Moldovenesc, în 1945, se îngrijeşte şi de bisericile din Vatra Dornei şi Iacobeni, dar mai ales de credincioşii săraci din satele învecinate, prin activităţi umanitare. Anchetat, după 1949, când i se înscenează acţiuni care să-l compromită în faţa credincioşilor. Torturat, se îmbolnăveşte şi este internat într-o clinică din

---

[98] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. V, p. 232–233.
[99] *Ibidem*, p. 252.
[100] Vasile Lazăr, *op. cit.*, p. 93.

Cluj. Trece la Domnul în împrejurări neclare, în 1949, fiind înmormântat în Cimitirul Catolic din Câmpulung Moldovenesc[101].

Kristofovici, Vladislav. Născut la 26 noiembrie 1918, în Cernăuţi, într-o familie de origine armeană. Studiază la Facultatea de Silvicultură din Poznan din dorinţa de a administra pădurile de pe domeniile părinţilor săi de la Carapciu pe Ceremuş. Refugiat la Craiova, la invadarea Bucovinei de către sovietici (1940). Începând de la 22 iunie 1941, participă la operaţiunile militare de pe Frontul din Răsărit, luptând până la Cotul Donului. Persecutat de regimul comunist, trece Dunărea înot în Iugoslavia, la 21 septembrie 1948. Internat în lagărul de refugiaţi de la Triest. Emigrează în Statele Unite ale Americii, unde se specializează în ştiinţele politice, devenind profesor la Downtown College din Chicago, în 1958. Doctorat în 1969. Predă la universităţile Columbia din New York, Temple din Philadelphia şi Stanford din California. Membru al Asociaţiei Internaţionale de Ştiinţe Politice şi al Uniunii Geografice Internaţionale[102]. Profesorul bucovinean revine în România şi la Cernăuţi în repetate rânduri, mânat de dorul Bucovinei natale, „o craină dulce şi veselă", mărturisind că „anii trec, dar amintirile rămân vii cât mai rămânem în viaţă". Participând la lucrările sesiunii ştiinţifice *Bucovina istorică. Memoria culturală şi procesul de comunizare, 1945-1989*, Rădăuţi, 20-21 septembrie 2002, îşi încheie emoţionant expunerea: „Doamne, ce oi fi greşit eu / De mă încerci aşa de greu? / Plugul în brazdă când am pus, / Gândul meu spre cer s-a dus; / Bobul când l-am semănat, / Tu l-ai binecuvântat / Cu rază de soare vie / Şi cu vers de ciocârlie; / Masa mea şi casa mea / Când le voi mai revedea? / Doamne, ce oi fi greşit eu, / De mă încerci aşa de greu?".

Lauric, Filon. Născut la 27 aprilie 1908 în, Calafindeşti. Absolvent al Facultăţii de Drept de la Universitatea din Cernăuţi (1934). Avocat. Arestat în 1945. Rearestat la 15 mai 1948. Condamnat la şapte ani închisoare, prin sentinţa nr. 487 din 6 iunie 1950. Detenţia în penitenciarul

---

[101] Vasile Sfarghiu şi Otilia Sfarghiu, *Câmpulungul Moldovenesc. Confesiuni, lăcaşuri de cult şi slujitori ai acestora*, Botoşani, 2007, p. 218-219. Autorii reproduc, de fapt, aici *Cronica Bisericii Romano-Catolice din Câmpulung Bucovina, de la începuturile ei până azi*, întocmită de preotul Francisc Simon, paroh la Câmpulung Moldovenesc în perioada 1988-2006. Cicerone Ioniţoiu nu-l menţionează pe părintele Jura Gerhard printre victimele regimului comunist – vezi *Victimele terorii comuniste…*, vol. V.

[102] Mihai Pelin, *Opisul emigraţiei politice. Destine în 1222 de fişe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securităţii*, Bucureşti, 2002, p. 186-187. Informaţii mai multe despre Vladislav Kristofovici (Kristof, Ladis Kris Donabed) oferă Emil Satco în *op. cit.*, vol. I, p. 594-596.

Aiud şi în lagărele de pe Canal. Eliberat, după 17 ani, prin decretul de graţiere 411 din 1964. Autorul albumului documentar *Amintirile mele*, consacrat Întrunirilor Studenţeşti „Bucovina” şi „Moldova” din Cernăuţi[103].

Lazăr, Vasile. Născut la 14 decembrie 1915, în satul Voitinel. Absolvent al Facultăţii de Drept din Bucureşti. Avocat pledant, stagiar în Baroul de Ilfov, pe lângă renumitul jurist Jaurès Bernea. Arestat la 14 iunie 1948, anchetat la Securitatea din Suceava şi condamnat la cinci ani de închisoare. Detenţia la penitenciarul Aiud şi în lagărele de muncă silnică din Dobrogea, Capu Midia şi Peninsula. Eliberat la un an după expirarea termenului de pedeapsă, la 27 mai 1954[104].

În anul 2000, Vasile Lazăr publică lucrarea *Şase ani în infern*. În partea I, *Despre unii partizani şi rezistenţa lor anticomunistă din munţii Bucovinei*, p. 11-52, autorul valorifică amintiri personale şi mărturisiri ale unor fapte „trăite şi povestite şi de alţi participanţi la rezistenţa din munţii Bucovinei împotriva instalării comunismului în ţara noastră”, cunoscute de-a lungul anilor. În centrul acestora se află figura consăteanului său, partizanul Vladimir Macoveiciuc, „capul şi sufletul rezistenţei” din zonă, personaj ce simbolizează şi în aceste pagini de tensionată evocare destinul tragic al unei întregi generaţii şi al ţării căzute în robie.

Partea a II-a, *Din crunta osândă comunistă*, p. 55-198, cuprinde în cele cinci capitole mărturisirea calvarului său din anii detenţiei şi despre viaţa de proscris de după eliberare. Dacă prima parte a cărţii se apropie de cronică, de eposul eroic, motivat de „afirmarea identităţii româneşti” în confruntare cu „cei mai odioşi ocupanţi”, partea a doua este o radiografie a „unei lumi condamnate la moarte social-istorică, sufletească, fizică, mânată de fiinţe monstruoase, apocaliptice”[105] şi, în acelaşi timp, un tratat de etologie umană. Om „născut şi crescut în spiritul cinstei şi al dreptăţii”, povestitor educat, observator atent şi analist al psihologiei umane în situaţii-

[103] *Ibidem*, p. 308. Informaţii valoroase şi în Vasile Lazăr, *op. cit.*, p. 50-51: „Ceea ce m-a impresionat, m-a izbit, aş putea spune, a fost starea proastă a fizicului său. Din omul falnic cu o constituţie atletică, mi-a apărut o fantomă scheletică (pentru că venea de la Aiud, unde exterminarea se făcea prin înfometare). Hainele de puşcăriaş spânzurau pe el, ca pe o sperietoare de păsări de pe un ogor de cânepă. Numai ochii mari, căprui îi străluceau încă în orbitele înfundate, cu sclipiri de jar. Aceşti ochi încadraţi de o faţă scofâlcită, dar luminoasă, exprimau un suflet şi o inimă fierbinte de încredere şi optimism pentru viitor. Acest organism dărâmat adăpostea o voinţă de viaţă straşnică”; vezi şi Vasile I. Schipor, *Oameni şi locuri din Bucovina*, în „Analele Bucovinei”, anul VII, nr. 2, 2000, p. 563-568.

[104] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste*..., vol. V, p. 317.

[105] Vasile Lazăr, *op. cit.*, p. 6-7.

limită, inflexibil în raportarea sa critică la fapte, evenimente, fenomene sociale şi la comportamentul semenilor, mereu îngrijorat de destinul neamului său şi al țării, Vasile Lazăr oferă celor interesați un document al anilor săi de supliciu şi marginalizare şi al unei epoci de prăbuşire a valorilor umanității, îndemnând la cunoaştere şi reflecție istorică. Excerptele pe care le reținem sunt ilustrative: „Multe necazuri a avut de îndurat poporul român de-a lungul existenței sale, dar de lipsa lichelelor şi a nemernicilor nu s-a putut plânge; au apărut, întotdeauna, taman atunci când cotropitorii au avut nevoie, în număr impresionant de mare”[106]; „O dată cu intrarea pe poarta temniței mi s-au spulberat toate idealurile şi speranțele frumoase de viitor. Aici, la poarta închisorii Suceava, mi s-au tăiat aripile avântului şi dorului de viață, având în față numai hidoşenia infernului comunist”[107]; „Îmi povesteau că, mai cu seamă noaptea, răzbăteau până la subsol țipetele şi strigătele înfiorătoare ale celor bătuți, schingiuiți şi torturați în mod bestial de anchetatori.

Nici unul dintre ei nu fusese încă chemat la interogatoriu şi fiecare se aştepta, ceas de ceas, să-i vină rândul. Nu ştiau precis motivul arestării şi nici despre ce anume puteau fi învinuiți, dar, după cele văzute, erau siguri că li se pregătea ceva grav, pentru a fi exemplu pentru muncitorii liberi, rezistenți la înregimentarea în gloata comuniştilor, apăruți ca ciupercile după ploaie. Doreau să bage frica în mulțimea laşă şi ignorantă; să o facă supusă şi ascultătoare prin teroare şi minciună, principii de bază la instalarea comunismului”[108]; „Deținutul politic, spre deosebire de cel de drept comun, trebuia exterminat prin foame, sedentarism, lipsa medicamentelor în caz de boală şi vizită medicală de formă, lipsită de orice eficiență. Regimul ce ni se aplica era bine chibzuit că să-şi facă efectul în timp, zi de zi, până la totală epuizare; moartea să apară ca un fenomen natural, nu provocată deliberat, criminal”[109]; „Rupți de lume, noi nu bănuiam că şi afară, în libertate, ne aştepta o altă închisoare; că orice comunicare în scris era cenzurată, iar întâlnirile urmărite cu acelaşi zel şi asiduitate ca la închisoare, dacă nu cu mai mare vigilență”[110]; „Ne omoară cu cotele! Ai, n-ai, trebuie să dai cantitățile fixate de primărie. Mari greutăți s-au abătut pe capul nostru, al țăranilor! Trebuie să muncim, să rupem de la gură ca să hrănim trântorii de

[106] *Ibidem*, p. 55.
[107] *Ibidem*, p. 60.
[108] *Ibidem*, p. 60-61.
[109] *Ibidem*, p. 102.
[110] *Ibidem*, p. 163.

partid, răsăriţi ca ciupercile după ploaie, din gunoaie. Toţi golanii, nemernicii şi veneticii au ajuns să ne conducă, să-şi bată joc de oameni!

Şi-a vărsat tata toată amărăciunea şi năduful care-i rodea şi-i învenina inima. Până atunci a trebuit să rabde, să se macine în taină, pentru că intrase dihonia şi neîncrederea între oameni. Se spionau, se pârau unii pe alţii, mai cu seamă aceia care doreau să se pună bine cu partidul, ca să tragă foloase. Era o răsturnare a valorilor. Toţi cei harnici, buni, chivernisiţi, cu gospodării frumos închegate, oameni vrednici şi cinstiţi erau asupriţi şi împovăraţi peste puteri cu obligaţii către stat. Pe când leneşii, destrăbălaţii, beţivii, nimicurile şi răii satului erau la mare cinste şi căutare”[111]; „Mă uitam la oamenii de pe peron şi-i vedeam trişti, împovăraţi de nevoi şi uneori nervoşi. Îmbrăcaţi în portul specific bucovinean, atât bărbaţilor cât şi femeilor mi s-a părut că le dispăruse voioşia şi dragostea de viaţă. […] Cu părere de rău, însă, a trebuit să constat, cu trecerea timpului, că impresiile mele iniţiale, din gara Rădăuţi, au fost mai mult decât adevărate, au fost dureros de reale. Cotele obligatorii, întovărăşirile agricole forţate şi colectivizarea agriculturii sub presiunea securităţii, cu arestări, bătăi, maltratări şi chiar asasinate, nu puteau să bucure pe nimeni, nici să descreţească frunţile încruntate ale ţăranilor cu inimile însângerate de revoltă şi necazuri”[112]; „Singura plăcere şi desfătare sufletească o găseam în sânul naturii. Acolo eram ferit de ochii vigilenţi ai Securităţii şi de răutatea oamenilor; mă simţeam liber, chiar ocrotit. De-ndată ce coboram de pe munte în oraş, între oameni, senzaţia de nelinişte, de nesiguranţă, punea stăpânire pe mine. Lipsa de perspectivă, sentimentul de a fi stigmatizat şi tratat ca un paria al societăţii, mă demoraliza, îmi paraliza bucuria de a trăi, de a gusta şi simţi frumuseţea, farmecul vieţii. Eram mereu îngândurat, trist şi dominat de grija zilei de mâine. Nici situaţia de a fi întreţinutul soţiei sau

---

[111] *Ibidem*, p. 172-173.

[112] *Ibidem*, p. 176-177. Din bibliografia problemei, vezi, printre altele, câteva studii şi cărţi valoroase: Almira Enuţă-Ţentea, *Distrugerea elitelor rurale, element component al destructurării satului tradiţional românesc*, în „Analele Sighet”, VII, 1999, p. 647-650; Dumitru Vacariu, *Atacul comunist asupra satului românesc*, în „Analele Sighet”, X, 2003, p. 307-311; Dorin Dobrincu, *Transformarea socialistă a agriculturii, răscoalele ţărăneşti şi deportările din nordul Moldovei (1949)*, în **AIIX**, XXXIX-XL, 2002-2003, Iaşi, 2003, p. 459-487; Octavian Roske, Dan Cătănuş, *Drama colectivizării satelor româneşti*, în „Dosarele istoriei”, Bucureşti, anul VIII, nr. 1 (77), 2003, p. 13-57; Dorin Dobrincu, Constantin Iordachi (editori), *Ţărănimea şi puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949–1962)*. Cuvânt înainte de Gail Kligman şi Katherine Verdery, Iaşi, 2005.

de a vieţui din mila rudelor ei nu era de natură să mă redreseze moraliceşte; din contră, mă făcea să sufăr cumplit”[113].

Leahul, Victor. Născut la 7 iunie 1921, în comuna Cotul Ostriţei, judeţul Cernăuţi. Tatăl său emigrează în Statele Unite ale Americii în 1924. În 1939, mama pleacă peste Ocean spre a-şi aduce soţul acasă. Împreună cu fratele său, Ionică, rămâne în casa părintească, alături de bunica dinspre tată, sub supravegherea Mariei Oţel, sora cea mai mare a mamei. Studii la Liceul Ortodox de Băieţi „Mitropolitul Silvestru” din Cernăuţi. După ocuparea părţii de nord a Bucovinei de către sovietici, cu sprijinul profesorului său de filosofie Usatiuc, pleacă în Germania, unde ajunge în lagărul pentru români din Gleiwitz. În 1941 ajunge într-o tabără de refugiaţi la Deva. După revenirea administraţiei româneşti la Cernăuţi, se întoarce acasă în Bucovina, unde găseşte un dezastru. Fratele său fusese împuşcat în masacrul de la Lunca-Dorohoi, pe Prut, în încercarea de a trece în România împreună cu un grup mare de tineri consăteni. Bunica sa, în vârstă de 84 de ani, fusese deportată în Siberia, în semn de represalii, unde moare după foarte scurtă vreme. Devine al treilea copil al familiei Oţel, alături de verii săi Aspazia şi Anatolie. După absolvirea liceului şi obţinerea bacalaureatului, se înscrie la Politehnica „Gheorghe Asachi” din Cernăuţi, secţia Construcţii. În 1944 se refugiază şi îşi continuă studiile la Iaşi. Nu-şi poate susţine licenţa, deoarece este arestat în 1948. Anchetat la Securitatea din Iaşi şi Suceava, condamnat la zece ani de închisoare, pentru „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale”. Trece prin închisorile Suceava, Aiud, Baia Sprie, Gherla, Jilava. După executarea celor zece ani, mai primeşte o prelungire de trei ani, pe care o execută în coloniile de muncă forţată 9 Culme, Grindu şi Periprava. După eliberare, îşi susţine licenţa la Iaşi, primind un post de inginer la Ploieşti. Reuşeşte să-şi refacă legăturile cu familia şi să emigreze în Statele Unite ale Americii. Revine în România după moartea mamei sale (1999), urmărind să-şi legalizeze repatrierea. Moare, într-un accident stupid, în locuinţa sa din Sarasota-Retfort (Minesotta), la 24 mai 2004. În cadrul comunităţii româneşti din Detroit a desfăşurat o intensă activitate culturală, susţinând conferinţe pe tema închisorilor politice din România comunistă şi organizând un atelier de iniţiere gratuită în arta încondeierii ouălor şi a cusăturilor româneşti. În România i-a rămas în manuscris volumul *Starţun între temniţă şi vecie,* cuprinzând amintiri din tinereţe şi din închisorile prin

[113] Vasile Lazăr, *op. cit.*, p. 179.

care a trecut, volum pregătit pentru tipar de Aspazia Oţel Petrescu la Roman[114].

Lesiecka, Maria-Josefa. Născută la 9 mai 1918, în Zastavna, judeţul Cernăuţi. Bunicul său, Ştefan Lesiecki, insurgent polonez, s-a stabilit în 1863 în Bucovina, la Cadobeşti, unde a fost administrator al moşiei familiei Liskowacki. Tatăl său, Jan Lesiecki, era şeful Jandarmeriei districtului Zastavna. Absolventă a Liceului de Fete nr. 2 din Cernăuţi şi a Seminarului Pedagogic Franciscan Particular „Surorile Mariei" din Cernăuţi. Învăţătoare la şcoala din Davideni-Zrub (1938-1940). Participă, în toamna anului 1939, la acţiunea de ajutorare a refugiaţilor polonezi, iniţiată de Tadeusz Buynowski, consulul Republicii Polone la Cernăuţi, şi a senatorului Tytus Czerkawski. După intrarea Armatei Roşii în Bucovina, se refugiază la Suceava, apoi la Bucureşti. Activează în interesul serviciului de informaţii polonez „Expozytura R", având sarcini informative şi ca translator. Căsătorită cu ofiţerul român Galidescu. În 1942 li se naşte fiica Haritina. Arestată, în mai 1947, dusă la sediul N.K.V.D. de pe Aleea Alexandru din Bucureşti. Refuză colaborarea, în schimbul eliberării, cu toate că lăsase acasă fetiţa de cinci ani. Anchetată de sovietici la Constanţa şi condamnată la 15 ani închisoare, pentru spionaj. Detenţia în lagărele din Siberia (Vorkuta). Repatriată după opt ani, în noiembrie 1955, şi dusă direct la penitenciarul Gherla, fără să fie anchetată, judecată şi condamnată. Eliberată în 1957. Lucrează ca magazioner la Spitalul Colţea. În 1973 se pensionează. După 1989, activă în cadrul manifestărilor polonezilor din România. Pentru contribuţia sa la întărirea spiritului polonez în cadrul comunităţii din România şi pentru întreaga sa activitate, este distinsă cu înalte ordine şi medalii: Crucea „Polona Restituta" în rang de Cavaler (1997), Crucea de Cavaler al Ordinului de Merit al Republicii Polone (2000), Medalia de Bronz a Armatei Polone, Serviciul Credincios Român în grad de Cavaler, Medalia „Pro Memoria" acordată de Oficiul Polonez al Combatanţilor şi al Persoanelor care au Suferit Represiuni (2005). La venerabila sa vârstă, susţine comunicări la Memorialul de la Sighet, în cadrul comunităţii polonezilor, scrie despre încercările prin care a trecut şi despre oamenii care

---

[114] Conf. Aspazia Oţel Petrescu, *Victor Leahul. Date biografice*, manuscris. Document valoros, prin bogăţia informaţiilor inedite. Cicerone Ioniţoiu îl consemnează pe Victor Leahu în lucrarea sa consacrată victimelor terorii comuniste din România, vezi vol. V, p. 329, însă datele de aici sunt extrem de sumare. Mihai Pelin nu-l consemnează, însă, în lucrarea sa *Opisul emigraţiei politice…*.

i-au fost alături în suferinţă, mărturisind: „Am avut puterea să nu mă vând. Şi, fiind credincioasă, m-a ajutat Dumnezeu”[115].

Lissievici, Ion. Născut în 1896, în comuna Breaza. Colonel de artilerie, şef de stat major la Divizia 35 Infanterie, subdirector general la SSI (1941-1943), comandant al Regimentului 4 Artilerie Grea (1944), şeful SSI din Ministerul de Război (20 septembrie – 24 decembrie 1944). Arestat în 1956. Condamnat la 15 ani închisoare, pentru „acţiuni intense împotriva clasei muncitoare”. Detenţia la penitenciarele Jilava, Făgăraş şi Gherla. Graţiat în 1963[116].

Lucaciuc, Ilie C. Născut la 1 ianuarie 1914, în comuna Stroieşti. Arestat la 3 octombrie 1949, sub acuzaţia de instigare publică. Torturat în timpul anchetei la Securitatea din Suceava. Moare la 5 mai 1950, din cauza torturii. Condamnat post-mortem la patru luni de închisoare, pentru a se acoperi, astfel, perioada de detenţie nejustificată şi moartea prin tortură[117].

Lucan, Aurelian V. Născut la 8 septembrie 1894, în Cernăuţi. Fiu de preot. După studiile teologice, la 1 august 1917, intră voluntar în armată. Urmează Şcoala de Ofiţeri de Artilerie. În al doilea război mondial luptă cu gradul de locotenent-colonel. Decorat cu Coroana României cu trei spade şi panglică pentru virtute militară şi Ordinul Crucea de Fier. Căzut prizonier în Crimeea, la 11 aprilie 1944. Refuză să se înscrie în diviziile „Tudor Vladimirescu” şi „Horia, Cloşca şi Crişan”. Repatriat la 24 decembrie 1948. A fost permanent persecutat de regimul comunist[118].

Lungoci, Luchian. Ţăran din Horodnicu de Jos. Partizan în grupul condus de Petre Maruseac, ce acţiona împotriva trupelor sovietice de pe teritoriul Bucovinei, atacând convoaiele de aprovizionare şi încetinind înaintarea trupelor spre front. Arestat de N.K.V.D. în octombrie 1944. Torturat în timpul anchetei. Condamnat la 10 ani muncă silnică de către un tribunal militar sovietic. Detenţia în lagărele din Siberia. Dispărut[119].

---

[115] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. V, p. 345; Crina Sârbu, *„Am avut puterea să nu mă vând”*, în „Aldine”, supliment săptămânal al ziarului „România liberă”, Bucureşti, anul X, nr. 472, 10 iunie 2005, p. 1. Informaţii şi în lucrări din Polonia: A. Mamulska (redactor), *Polonezii din România vorbesc despre ei*, Lesno, 2000; *Polonezul în lume. Lexiconul Poloniei şi polonezilor în afara graniţei*, Varşovia, 2000; T. Dubicki, *Conspiraţia Polonă în România, 1939-1945*, vol. I (1939-1940), Varşovia, 2002; Kazimirz Dopieral (sub redacţia), *Enciclopedia Emigraţiei Polone şi Poloniei*, vol. III (K-O), Toruń, 2004.

[116] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. V, p. 363.

[117] *Ibidem*, p. 382.

[118] *Ibidem.*

[119] *Ibidem*, p. 391.

Macoveiciuc, Vladimir S. Născut la 26 octombrie 1906, în localitatea Voitinel, fiul lui Samson şi al Ioanei. Orfan de tată, încă de mic copil, împreună cu cele două surori. Tâmplar, apoi mic comerciant, întreţinând o prăvălie în propria casă din sat. Face armata la Regimentul 4 Artilerie Grea, înaintat caporal în 1933. Instructor la premilitari în 1939. Clasat ca inapt pentru serviciul militar, în 1943. Căsătorit cu Domnica, născută Coroamă. Tatăl a patru copii: Silvestru (născut la 6 noiembrie 1926), Victor (născut la 13 niembrie 1928), Visarion (născut în 1930) şi Ileana (născută în 1933). Conducătorul unui grup de partizani, înfiinţat în luna mai 1944, cu un efectiv de 20-40 de oameni. În ambuscada de la Haciungul Mare nimiceşte statul major al unei divizii sovietice. Decorat, pentru faptele sale de arme, cu Crucea de Fier Germană, clasa I şi a II-a, cu Virtutea Militară şi Coroana României, avansat la gradul de locotenent. Capturat prin trădare. Rănit în schimbul de focuri de la Vicovul de Jos, unde locuia sora sa, Minodora, îşi pune capăt zilelor spre a nu cădea viu în mâna sovieticilor, la 8 iulie 1946. „Capul şi sufletul rezistenţei" din Bucovina, care „a luptat şi s-a sacrificat pentru că aşa a simţit în inima şi sufletul său să-şi apere glia în care s-a născut de răutăţile comuniste". „Măreţia jertfei lui, în folosul demnităţii neamului, în vreme de mare urgie şi restrişte" a animat decenii în şir eposul popular eroic din satele rădăuţene. Destinul familiei lui Vladimir Macoveiciuc este dramatic. Macoveiciuc Domnica, născută la 31 martie 1908, fiica partizanului Ioan Coroamă din grupul condus de Vladimir Tironiac, este arestată la 8 septembrie 1945, împreună cu fiul cel mic, Victor. Torturată în timpul anchetei, închisă la Câmpulung Moldovenesc şi Suceava. Moare la Voitinel, în 23 noiembrie 1982. Victor Macoveiciuc, „băitănaşul de 16 ani", este supus unei anchete dure la Suceava, timp de şapte luni, apoi este predat N.K.V.D.-ului. Scăpat din supliciul sovieticilor, este trimis cu întregul lot la Curtea Marţială din Iaşi, spre judecare. După trei luni este scos din lot şi pus în libertate. Silvestru Macoveiciuc, partizan instruit la şcoala din Sadova, „om de mare încredere al lui Macoveiciuc", „flăcău frumos ca mama lui şi curajos ca tata", participă la ambuscada de la Haciungul Mare şi este decorat cu Crucea de Fier. Judecat în contumacie, într-un lot de 16 persoane, achitat prin sentinţa nr. 1161 din 1946. Rejudecat, tot în lipsă, într-un lot de zece persoane, condamnat de Tribunalul Militar Iaşi la muncă silnică pe viaţă, prin sentinţa nr. 231 din 6 februarie 1947. Prins la Satu Mare şi arestat în primăvara anului 1947. Torturat în timpul anchetei. Judecat şi condamnat de Tribunalul Militar Iaşi la şase ani de închisoare, prin sentinţa nr. 487 din 6 iunie 1950. Trece prin penitenciarele Suceava, Galata – Iaşi, Jilava, Aiud şi Târgu Ocna. Pus în

libertate în 1964, prin Decretul de graţiere 411. Moare la 25 august 1969, într-un accident de motocicletă[120].

Marcu, Alexandru D. Născut la 30 decembrie 1894, în satul Burdujeni. Absolvent al Facultăţii de Litere (1919). Studii la Academia di Romania din Roma (1923-1924), cu doctoratul la Florenţa. Conferenţiar universitar la Facultatea de Litere a Universităţii Bucureşti (1923-1926), profesor universitar şi decan al acesteia (din 1927). În perioada 1934-1943 a condus revistele „Studii italiene" şi „Daco-Romania". Premiul „Gheorghe Asachi" al Academiei Române (1931). Premiul Uniunii Scriitorilor pentru traducerea operei lui Dante Alighieri *Divina Comedie* (1935). Decorat ca Mare Ofiţer al Ordinului „Coroana României". Traducător din Vittorio Alfieri, Giovanni Boccaccio, Gabriele D'Annunzio, Emilio de Marchi, Carlo Goldoni, Luigi Pirandello. În 1940, traduce *Viaţa lui Isus* de Giovanni Papini, primind Premiul „San Remo", pentru răspândirea culturii italiene în România. Membru corespondent al Academiei Române (31 mai 1940). Deputat (1931), ministru al Propagandei în perioada 4 decembrie 1941-23 august 1944. Arestat la 18 mai 1946, ca fost demnitar. Condamnat de Curtea Marţială la 12 ani muncă silnică, în baza Legii nr. 312/1945, la data de 6 februarie 1948. Detenţia la Aiud. Moare în spitalul penitenciarului Văcăreşti, în 27 februarie 1955. Repus în drepturi ca membru corespondent al Academiei Române la 3 iulie 1990[121].

Masichievici, Eduard I. Născut la 6 noiembrie 1928, în Cernăuţi. Student. Arestat în noapte de 14 mai 1948. Torturat în timpul anchetei la Securitatea din Iaşi şi Suceava. Condamnat la opt ani de închisoare. În timpul detenţiei este unul dintre adversarii declaraţi ai „reeducării". Grav

---

[120] Informaţii valoroase, provenind din relatări directe, oferă consăteanul familiei Macoveiciuc, avocatul Vasile Lazăr, în *op. cit.*, p. 11-52. Vezi şi *Rezistenţa armată din Bucovina, 1944-1950*, vol. I. Cuvânt înainte de prof. Radu Ciuceanu, Bucureşti, 1998, p. 387; Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VI (M). Lucrare revizuită de Mihaela Andreiovici, Bucureşti, 2004, p. 17-19. O evocare a figurii legendare a partizanului bucovinean Vladimir Macoveiciuc, la şaizeci de ani de la moartea sa, vezi în interviul Vichentie Nicolaiciuc – Victor Macoveiciuc, *„Pentru iscusinţă, inteligenţă, rapiditate şi modul de operare în Rezistenţa anticomunistă în munţi, tatăl meu a fost numit Omul munţilor"*, în „Crai nou", Suceava, anul XVII, nr. 4217, 13 iulie 2006, p. 3 şi anul XVII, nr. 4218, 14 iulie 2006, p. 3.

[121] Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, 1866-2003. Dicţionar*. Ediţia a III-a, revăzută şi adăugită. Cu un *Cuvânt înainte* de academician Eugen Simion, Preşedintele Academiei Române, Bucureşti, 2003, p. 505; Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VI, p. 77; Petre Popescu Gogan, [*„Demolarea" Academiei Române*] *Memento!*, în „Memoria", anul X, nr. 28, 1999, p. 42-43.

bolnav de tuberculoză, moare, la 8 iunie 1951, în penitenciarul Târgu Ocna, din cauza regimului de exterminare şi a lipsei îngrijirilor medicale. Nu i s-a administrat streptomicina adusă de mama sa, datorită refuzului de a deveni informator[122].

Matei, Ştefan-Constantin. Născut la 24 aprilie 1926, în Cernăuţi. Studii la liceele „Aron Pumnul”, „Mitropolit Silvestru” din Cernăuţi, „Ştefan cel Mare” din Suceava, „Mihai Viteazul” din Alba Iulia. Bacalaureat în 1945. Studii universitare la Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti, pe care le abandonează, şi la Facultatea de Medicină Umană din Bucureşti, 1947-1951. În primăvara anului 1948 aderă la organizaţia anticomunistă „Mişcarea Tineretului Regalist”, iniţiată de avocatul Vladimir Traian Corbasca, difuzează manifeste promonarhiste şi publicaţia „Stema Ţării”, apărută într-un singur număr şapirografiat. Arestat la 19 octombrie 1951 şi anchetat la închisorile Rahova şi Jilava. Judecat la 16 februarie 1952 de către Tribunalul Militar Teritorial Bucureşti şi condamnat la cinci ani temniţă grea şi trei ani degradare civică, pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale”, prin sentinţa nr. 634 din 30 mai 1952. Detenţia în colonia de muncă Peninsula de pe Canal. Rejudecat în 1954 şi condamnat la patru ani de detenţie. Pus în libertate în octombrie 1955, prin decretul de graţiere a pedepselor de până la cinci ani. Reînmatriculat la Facultatea de Medicină generală a I. M. F. Bucureşti, în 1956, şi exmatriculat la sfârşitul aceluiaşi an. Lucrează ca felcer-oficiant, tehnician sanitar şi asistent medical în diverse instituţii medicale. Studiază pictura la Şcoala Populară de Arte Bucureşti (1958-1961), promovează examenul de traducător, instituit de Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă, pentru limbile engleză şi franceză, în specialităţile beletristică şi medicină. Reînmatriculat la Facultatea de Medicină Generală în toamna anului 1966. Licenţa în medicină, în 1967[123].

Măntăluţă, Andrei. Născut la 15 noiembrie 1920, în comuna Manja, judeţul Cetatea Albă, singurul fiul al lui Efrem şi al Aculinei Măntăluţă. Şcoala primară în comuna Ermoelia, judeţul Tighina, până în 1935, când se înscrie la Seminarul Monahal de opt clase de la Cernica. Aici urmează

---

[122] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VI, p. 129. Vezi şi Alexandru-Virgil Ioanid, *Mărturie pentru recunoaşterea sfinţeniei şi muceniciei lui Valeriu Gafencu*, în volumul *Studentul Valeriu Gafencu, „Sfântul închisorilor din România”*, p. 88. Vezi şi Gheorghe Penciu, *Târgu Ocna, Bastilia sanitară a României*, în „Memoria”, anul XII, nr. 1 (34), 2001, p. 36-41, articol în care autorul publică numele celor trecuţi, la Târgu Ocna, în „împărăţia tăcerii negre”, „în ciuda tinereţii lor neprielnice”. În această listă provizorie figurează şi bucovineanul Eduard Masichievici.

[123] Informaţii bogate în Rodica Iaţencu, *Organizaţii şi mişcări studenţeşti…*.

cursurile cinci ani, apoi se transferă la Seminarul Teologic din Chişinău. Înrolat în armata română, participă la operaţiunile de pe Frontul de Răsărit, luptând în Crimeea şi Caucaz. În 1945 se înscrie la Facultatea de Teologie din Suceava. Preşedintele studenţilor teologi din cadrul P.N.Ţ. La sfârşitul anului 1946 este arestat. Detenţia la Gherla, de unde este eliberat în 1948, în urma îmbolnăvirii de febră tifoidă şi pneumonie. După detenţie, îşi continuă studiile la Facultatea de Teologie din Suceava şi la Seminarul Pedagogic Iaşi. Căsătorit cu Sinclitichia Tocariu din Suceava. Hirotonit preot şi numit paroh la Cămârzana, judeţul Satu Mare, unde slujeşte timp de nouă luni. Mutat, printre altele, la parohia Ruseni (până în 1951), Viile (1951-1953), amândouă în judeţul Satu Mare, Homorodul de Sus (1953-1960), Cehu Silvaniei (1960-1968), Sanislău (1968-1980). După slujirea în 37 de parohii dintre cele mai grele, în 1980 se pensionează, stabilindu-se la Câmpulung Moldovenesc. Aici slujeşte, ca preot pensionar, timp de mulţi ani, la Biserica „Sfântul Nicolae"[124] ori în propria locuinţă, trăind ca un pustnic, în post şi rugăciune, în simplitate şi modestie, „arătând cât de mare e forţa credinţei şi a rugăciunii izvorâte din adâncul inimii" şi având mereu convingerea că rostul chemării sale este „să ajute oameni în suferinţă"[125].

Mândrilă, Gavrilă. Ţăran din Câmpulung Moldovenesc, în vârstă de 84 de ani. Anchetat de Securitate. Martor al acuzării în procesul lui Gheorghe Ungureanu. În timpul procesului, preşedintele completului de judecată l-a acuzat de minciună, pentru că nu recunoştea cele spuse la anchetă şi a pus grefierul să-i citească declaraţiile. Bătrânul a ascultat cu smerenie, cu o mână făcută pâlnie la ureche, pentru a nu pierde nimic, iar la sfârşit a început să strige: „Eu am declarat la Securitate? Minciună! Totul

---

[124] Conf. Vasile Sfarghiu şi Otilia Sfarghiu, *op. cit.*, p. 62-63. Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu nu-l înregistrează în lucrarea citată mai sus printre „mărturisitorii de după gratii" din perioada regimului comunist. Nici Cicerone Ioniţoiu nu-l menţionează printre victimele regimului comunist – vezi *Victimele terorii comuniste…*, vol. VI. Despre pătimirile şi viaţa de ascet ale acestui „doctor fără de arginţi", vezi Sorin Preda, *Pustnicul din inima oraşului. Părintele Andrei Măntăluţă*, în „Formula As", anul XIII, nr. 589, 3-10 noiembrie 2003, din care, printre altele, reţinem observaţia: „Bucuriile preoţiei şi recunoştinţa oamenilor covârşesc boala şi nedreptăţile, anii de puşcărie şi suferinţa de a-şi fi pierdut propriul copil de numai şase săptămâni din cauza foamei şi a lipsei de medicamente. Fără ipocrizie, părintele e convins că «necazul e crucea pe care se înalţă şi se purifică sufletul. […] Abia în durere, rugăciunea e primită. Aşa trebuie să fie rugăciunea: un strigăt, Doamne, nu mă lăsa! cuprinde toţi psalmii şi toată pravila de pocăinţă»".

[125] Cf. http://www.formula-as.ro/reviste_589_199_pustnicul-din-inima-oraşului.html; Vasile Sfarghiu şi Otilia Sfarghiu, *Câmpulungul Moldovenesc. Confesiuni, lăcaşuri de cult şi slujitori ai acestora*, p. 62-63.

este minciună! Eu nu vreau ca la anii pe care-i am să mă încarc de păcate, acum mă găsesc în pragul mormântului. Nu vreau să mor ca un ticălos. Dacă toți cetățenii țării noastre ar fi aşa cum sunt Ungurenii ăştia, n-ar mai fi nevoie de dumneavoastră aici". Îndreptându-se către sala de judecată, cu mâna întinsă către anchetator, a continuat: „Dumnealui, dumnealui a scris ce a vrut şi m-a silit prin bătaie să iscălesc. Totul e minciună". Scos din sala de judecată şi bătut. A murit după câteva zile[126].

Mirăuță, Nichifor. Născut la 9 noiembrie 1896, în comuna Volovăț. Arestat la 12 martie 1959, sub acuzația de uneltire contra ordinii sociale. Bătut şi omorât în timpul anchetei la Securitatea Suceava, la 14 aprilie 1959[127].

Motrescu, Gheorghe P. Născut la 1 ianuarie 1924. La vârsta premilităriei, se încadrează, voluntar, în grupul de partizani condus de Vladimir Macoveiciuc şi participă, în iulie 1944, la ambuscada din Poiana Haciungului, în care este nimicit statul major al unei divizii sovietice. Îşi face stagiul militar în Batalionul de Gardă Regală. Arestat în noaptea de 10/11 aprilie 1949 şi anchetat până în septembrie 1950. Rearestat la 21 octombrie 1954, anchetat în lotul Gavrilă Vatamaniuc şi condamnat la trei ani temniță grea pentru „omisiune de denunț", prin sentința nr. 968 din 19 iulie 1956. La expirarea pedepsei, la 19 octombrie 1957, i se fixează domiciliu obligatoriu, pe timp de trei ani, în comuna Rubla din Bărăgan. După capturarea fratelui său, Vasile P. Motrescu, la 13 ianuarie 1958, plenul Tribunalului Suprem îi schimbă încadrarea juridică, înlocuind-o cu delictul de „favorizare a infractorului" şi îi majorează pedeapsa la muncă silnică pe viață, prin Decizia nr. 60 din 11 septembrie 1958[128]. Timp de zece ani şi opt luni, George P. Motrescu trece prin închisorile Rădăuți, Suceava, Iaşi (Galata şi Copou), Câmpulung, Ministerul de Interne, Jilava, Gherla, Văcăreşti. În puşcăriile comuniste şi în deportarea din Bărăgan întâlneşte deținuți de drept comun şi deținuți politici. Stă alături de profesori universitari, ofițeri ai Armatei Române, medici, preoți, studenți, țărani, învățători. La Jilava, unde „se afla floarea intelectualității româneşti", îi întâlneşte pe Corneliu Coposu, Radu Câmpeanu şi Ion Domocoş. La Rubla, este singurul țăran dintre cei 170 de oameni trimişi cu domiciliu obligatoriu aici: miniştri, generali,

---

[126] Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste...*, vol. VI, p. 193-194. Informații despre audierea şi mărturia lui Gavrilă Mândrilă şi în V. Blănaru-Flamură, *op. cit.*, p. 278-279.

[127] Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste...*, vol. VI, p. 295.

[128] Adrian Brişcă, *Justiția comunistă – instrument de opresiune. Cazul Gheorghe P. Motrescu*, în „Analele Sighet", VIII, *Anii 1954-1960: fluxurile şi refluxurile stalinismului*, Bucureşti, 2000, p. 579-584; idem, *Rezistența armată din Bucovina, 1950-1952,* vol. II, p. 231.

profesori, ingineri şi 72 de preoţi. La 10 aprilie 1964, George P. Motrescu este eliberat şi revine acasă cu imaginea visului obsedant din „puşcăriile comuniste”, „fărmarea gospodăriei” sale, imagine care îi răscoleşte sufletul până şi în amintirile târzii. Universul concentraţionar este reconstituit memorialistic printr-o bogăţie de informaţii dintre cele mai diverse, referitoare la închisori şi colonii de deportare, anchetatori, gardieni, torţionari, viaţa de zi cu zi în detenţie, strategii de supravieţuire, etologie umană. George P. Motrescu a supravieţuit experimentului stalinist de exterminare aplicat în România în perioada regimului comunist şi-şi mărturiseşte experienţa tragică din Gulag cu serenitatea şi înţelepciunea unui ţăran filosof. În această lume în catabază, el se bucură, însă, când oamenii nu-şi uită omenia. Universul sumbru al Gulagului este luminat, astfel, de oameni precum Doamna Lazăr, învăţătoarea din Rubla, ori localnicul din Însurăţei, care îl ospătează pe deportatul bucovinean şi îi oferă la plecare singura pâine din casă. Mărturisirile lui George P. Motrescu păstrează însemnele naraţiunii populare, cu rol în realizarea culorii locale, în plasticizare şi, uneori, în reumanizarea unui trecut odios[129].

[129] Vezi şi Dan C. Mihăilescu, *op. cit*. Potrivit autorului, începând din 1990, „după atâta dezumanizare şi alterare a «sufletului naţional», setea de autenticitate pilduitoare, formativă, era cât se poate de firească. Istorie şi morală, politică şi destin individual” au marcat mai bine de un deceniu de „recuperare a trecutului cenzurat: fie interzis de-a binelea, fie trunchiat, malformat”. Din „noianul de volume” selectate de acest eseist şi critic literar, ce ilustrează „memoria politică”, „memoria recluziunii” (închisori, deportări, rezistenţă în munţi) şi „memoria culturală”, ocultate aproape o jumătate de secol, continuă să lipsească, din păcate, cărţile bucovinenilor. Editarea, tirajele mici, difuzarea şi promovarea lor în circuitul naţional şi internaţional ar trebui să constituie, în primul rând în Bucovina, subiecte de reflecţie şi încă un motiv pentru apropierea de un alt tip de înţelegere a istoriei contemporane, prin scuturarea de prejudecăţi („retorica anticomunistă a devenit contraproductivă”, de exemplu) şi indiferenţă. Opinia formulată, în acest sens, de Alex. Ştefănescu este, după părerea noastră, îndreptăţită: „Dacă în prezent suntem exasperaţi de degradarea fără precedent a stilului de viaţă din România, trebuie să ştim că la originea actualei stări de lucruri se află politica barbară de distrugere a civilizaţiei româneşti, desfăşurată timp de aproape o jumătate de secol (1945-1989) de ocupanţii sovietici şi de complicii lor din România, grupaţi în partidul comunist şi în Securitate. Este foarte important să ştim ce ni s-a întâmplat. Din nefericire, însă, nu prea ştim. Alte popoare îşi inventariază, cu minuţie vindicativă, victimele actelor de opresiune din trecut. Noi, deşi am fost supuşi unui adevărat genocid, trăim nepăsători exclusiv în prezent, surzi la vaierul celor două milioane de compatrioţi ai noştri de acum câteva decenii, pe care îi întemniţăm astfel încă o dată, într-o sumbră şi friguroasă amnezie naţională” (*Postfaţă* la vol. II al dicţionarului întocmit de Cicerone Ioniţoiu, p. 7).

Motrescu, Ilie. Născut la 18 august 1941, într-o veche familie de ţărani români din Crasna-Putnei, judeţul Storojineţ. Din această familie se afirma, cu jumătate de veac în urma sa, Andronic Motrescu, fondatorul şi primul director al Şcolii Inferioare de Agricultură din Rădăuţi (1897) şi autorul celui dintâi manual de agricultură în limba română, tipărit în 1905 la Viena. Copilăria şi-o petrece în Crasna, vatră străveche a românismului profund, nealterat, loc încărcat de tradiţii, de datini păstrate şi astăzi cu sfinţenie, de poveşti şi legende fabuloase, pe care nici un imperiu dintre cele mari şi trecătoare pe aici nu l-a putut mancurtiza. Ilie Motrescu urmează cursurile şcolii de cultură generală în Crasna, liceul la Ciudei şi Institutul Pedagogic „Alecu Russo” din Bălţi, devenind absolvent al acestuia în 1964. O vreme funcţionează ca învăţător şi profesor de limba română în Crasna, este animator al vieţii culturale de aici, apoi se stabileşte la Cernăuţi, unde lucrează ca ziarist la „Zorile Bucovinei”, în primii săi ani de apariţie, afirmându-se, sub îndrumarea lui Vasile Leviţchi, într-un colectiv valoros (Arcadie Suceveanu, Ilie Zegrea, Vasile Tărâţeanu, Dumitru Covalciuc, Ion Ţâbuleac, Ion Gheorghiţă, Ion Creţu, Ilie Tomiuc). Cu „structura integră a unui suflet foarte dăruit” şi o gândire matură, sobră, Ilie Motrescu este preocupat mai ales de viaţa culturală şi a oamenilor simpli din satele româneşti ale Bucovinei înstrăinate. Semnează materiale consacrate unor meşteri şi poeţi populari, folclorului şi vechilor tradiţii româneşti, realizate „cu dragostea şi dorul unui copil mirat de frumuseţea lumii”[130], legat organic prin sânge şi tradiţii de lumea satului – unic păstrător acum al valorilor românismului –, de oamenii lui trăind „subt vremi”.

Zub zodia tinereţii „prea grabnică la darurile înţelepciunii”, la Cernăuţi, tânărul Ilie Motrescu se cultivă prin „lectură asiduă, pe ales”, frecventează şedinţele cenaclului literar, plin de neastâmpăr, intransigent cu sine şi cu confraţii, mândru ca orice muntean de la Crasna, „frumos la trup şi la suflet”, de o „luciditate profetică”. Intensa lui viaţă intelectuală se consumă acum „în opunere cu împrejurările”, cu mediocritatea şi strânsoarea cămăşii impuse de imperiul bolşevic: „Eu n-am patrie. Ţara mea e departe, neputincioasă şi mică. A uitat sau nici nu-i pasă de mine?… Mă adăpostesc pe la streini. Streinii nu mă înţeleg şi nu mă cred”; „Braţele mele caută disperate un semn / întru Tatăl din cer, un întârziat îndemn / pentru turma potopită de secetă”; „Atât le mai lipseşte contemporanilor mei. Un gânditor, un înaintaş al ideilor, neîmpăcat şi mânios ca mine. Să-l hăituiască,

[130] Adrian Dinu Rachieru, *Poeţi din Bucovina*. Selecţie, studiu introductiv şi profiluri critice, Timişoara, 1996, p. 298-283.

să-l fluiere, să-i râdă în faţă, să-l batjocorească. Să-l numească idealist, să-l facă bolnav-scârbă patologică.[…] Mânaţi-o înainte, turmă cu interes uşor. Ce vă bateţi capul, bine că vă merge. Eu mă bucur de toate, îmi sunteţi scumpi, dar v-aş ucide cu mâna mea, de trădare. O să mă ierte cei care vin”. Articole, proză scurtă, eseuri, poezii îi apar în câteva periodice: „Zorile Bucovinei” (Cernăuţi), „Cultura” (Chişinău), „Satul sovietic” (Storojineţ). Tot acum, se dovedeşte a fi şi un harnic culegător de folclor, pe care îl consideră un etalon al creaţiei literare, adunat în zeci de caiete.

„Poetul-mire”, „copil-minune alintat, cu ochii şi cu sufletul azuriu” dispare misterios la 26 iulie 1969. Câteva zile mai târziu, corpul său neînsufleţit este găsit în Prut şi îngropat în taină. În septembrie 1969, este reînhumat, noaptea, la Crasna, în sunetele buciumelor răzăşeşti, dar fără preot şi sub paza cerberilor stăpânirii. Timp de câteva decenii, numele poetului-martir Ilie Motrescu a fost interzis în Bucovina detrunchiată. Istoria orală a locului l-a ocrotit, însă, dimpreună cu freamătul codrilor bătrâni, în ceasuri de taină, sub apăsarea cizmei sovietice şi a gardurilor de sârmă ghimpată trase prin bătătură şi peste sufletul nostru pribeag. Prietenii i-au tipărit, postum, puţine poezii în culegerile colective *Glasuri tinere* (Ujgorod, 1971), *Dintre sute de catarge* (Chişinău, 1973), *Poeţi din Bucovina* (Timişoara, 1996), *Eterna iubire* (Bucureşti, 1999) şi în câteva periodice: „Zorile Bucovinei” (1989), „Tineretul Moldovei” (1993), „Literatura şi arta” (1996) etc. Tot prin grija lor, în 1999, se mai face un pas important în scoaterea pe deplin din nedreaptă uitare a lui Ilie Motrescu – omul, ziaristul, poetul. Editurile „Augusta” din Timişoara şi „Alexandru cel Bun” din Cernăuţi tipăresc volumul *Hora vieţii*, alcătuit de Ion Ţâbuleac, unul dintre colegii ziarişti de la „Zorile Bucovinei”[131].

---

[131] Ilie Motrescu, *Hora vieţii. Poezii, publicistică*, Timişoara – Cernăuţi, [1999]. Vezi şi Grigore C. Bostan, Lora Bostan, *Pagini de literatură română Bucovina, regiunea Cernăuţi, 1775-2000*. Compendiu şi antologie, Cernăuţi, 2000, p. 452-462; Vasile I. Schipor, *Ilie Motrescu. Hora vieţii şi a morţii în deşertul de cenuşă al imperiului roşu*, în „7 zile bucovinene”, Rădăuţi, anul II, nr. 39, 5-11 iulie 2001, p. 6-7. Cea dintâi evocare publică a lui Ilie Motrescu în România, în cadrul manifestărilor „Zilele municipiului Rădăuţi”, 1-6 iulie 2001. Ionel Maloş, preot paroh în satul Laura, comuna Vicovu de Sus, sat situat doar la câţiva kilometri de Crasna, pe vechiul Drum Împărătesc, mărturiseşte în alocuţiunea sa că n-a ştiut nimic despre poetul Ilie Motrescu şi că la prima sa vizită în Crasna îi va căuta mormântul şi se va ruga acolo pentru veşnica sa odihnă); Laurenţiu Dragomir (editor), *Ilie Motrescu – coborâtor din semeţia dacă. Însemnări, opinii şi amintiri despre scriitor*. Cuvânt înainte de Eleonora Schipor, Bucureşti, 2003. Cicerone Ioniţoiu nu-l menţionează pe Ilie Motrescu în dicţionarul său printre victimele terorii comuniste. Vezi *Victimele terorii comuniste…*, vol. VI.

Motrescu, Vasile P. Născut la 11 octombrie 1920-29. În perioada 1944-1945 activează în grupul de partizani condus de Constantin Cenuşă. În 1948 fuge în pădure. Condamnat, în contumacie, de Tribunalul Militar Iaşi, pentru activităţi desfăşurate în spatele trupelor sovietice în primăvara anului 1944. Se predă la 28 iunie 1951. Încadrat în trupele de Securitate, este folosit pentru capturarea partizanilor din Munţii Făgăraşului şi în Bucovina, împotriva lui Gavrilă Vatamaniuc, pe care, însă, nu-i trădează. Ia din nou calea codrilor la 29 mai 1952. Condamnat, prin sentinţa nr. 508 din 1952, la un total de 23 de ani şi şase luni, pentru tâlhărie, instigare publică repetată şi asociere contra liniştii publice. În 1956, Tribunalul Regiunii a II-a Militare, prin sentinţa nr. 969, îl condamnă, în contumacie, la „moarte prin împuşcare" şi confiscarea întregii averi personale. Arestat, în urma trădării, în ianuarie 1958 şi executat, la 29 iulie 1958, în penitenciarul Botoşani[132]. *Jurnalul* său consemnează evenimentele din perioada 26 mai 1952-16 iulie 1954. Spre deosebire de memoriile foştilor deţinuţi politici, redactate la aproape o jumătate de veac după consumarea evenimentelor trăite, *Jurnalul* partizanului Vasile Motrescu este un document singular în Bucovina, evidenţiind un autor talentat şi înzestrat cu o conştiinţă auctorială surprinzătoare: „De aici încolo, nu mai cunosc pădurile. Mă duc ca lupul, tot spre [miazăzi], cu direcţia Pietrele Muierii. Peste noapte, am dormit sub un brad, la foc, foarte mulţumit sufleteşte că m-a scăpat Dumnezeu în grădina lui. De cum am trecut plaiul ce duce la Ciumârna, până unde scriu aceste rânduri, am trecut şase văi, traversând dealurile paralel cu Obcina Ciumârnei, Poiana Micului, Frumosul"; „Adevărate minuni dumnezeieşti se petrec cu mine. Când am scris aici, mă aflu chiar în adăpost, cam pe la amiază. Până seara am stat în adăpost, iar peste noapte am dormit tot în adăpost"; „Când scriu aceste rânduri, e ora 1 noaptea. Eu cred că la această oră doarme lumea liberă, dar eu, robul veacului al XX-lea, de acum [am] să mănânc"; „Trist, flămând şi supărat, stau în vârf de fag şi scriu aceste rânduri"; „În vârful Gruieţului, pe un fag am găsit scris numele meu, încă din 1944, toamna, când stam fugar pe aceste meleaguri, de frica ruşilor. Şi atunci am trăit greu, dar nu ca acum. Atunci eram prigonit de ruşi, acum sunt de fraţii mei români. Da, stau prigonit de fraţii trădători, care şi-au vândut ţara şi sufletele lor dracilor din Rusia. Pentru un kilogram de zahăr şi o litră de ulei şi-au adus ţara în suferinţă, căci acum simte şi pruncul din faşă că trăieşte în raiul bolşevic"; „Aceste rânduri le-am scris pe un vârf de fag, pe o zi cu soare şi miros de primăvară şi cu speranţa în suflet, că în această

[132] Adrian Brişcă, *Rezistenţa armată din Bucovina, 1950-1952*, vol. II, p. 232.

vară voi scăpa liber"; „Astăzi, am auzit sturzul întâia dată şi, chiar când scriu aceste rânduri, pe stâncă, un fluturaş roşu saltă jucăuş în jurul meu, povestindu-mi bucuria primăverii. […] Timpul e frumos. E cald. Zăpada se topeşte peste tot. Cântă păsări de primăvară. Prind viaţă şi sufletele noastre, chinuite de foame, frică şi nevoi".

Jurnalul interesează istoria recentă prin bogăţia informaţiilor[133]. Ca document al unei epoci şi al unei sensibilităţi umane ultragiate, acesta ilustrează trăirea în ordinea satului tradiţional, supus cu brutalitate destructurării, încadrându-se într-un „model românesc" al povestirii în faţa istoriei. Regionalismele şi formele populare, bogăţia de expresii, superlativul stilistic sunt mărci stilistice ale discursului acestui „om al munţilor" („puiul codrului", cum mărturiseşte el însuşi într-un loc). Consemnarea celor două visuri aminteşte de pagini similare ale memorialisticii detenţiei: „Noaptea, ne-am urcat în sihla de deasupra barăcii, unde am dormit peste noapte, sub foc, la cerul liber. Peste noapte, am visat o grădină cu un fel de poame coapte şi eu mă duceam să le strâng şi biserica de la noi din sat era prefăcută, nu era aşa de înaltă şi în uşa bisericii era o icoană cu Domnul nostru Iisus Hristos şi o stea roşie mare şi parcă Domnul Iisus călca steaua în picioare" (visul din 22/23 septembrie 1952); „Peste noapte am visat că în colţul livezii, la tata, era un tricolor în văzduh. Dinspre miazăzi, veneau plutind steaguri tricolore, cu cruci roşii pe ele şi o mulţime de păsări albe strălucitoare mergeau spre miazănoapte, de numai alb era cerul" (visul de la împlinirea a 32 de ani, 11/12 octombrie 1952).

Compoziţiile sale de factură folclorică se înscriu în aceeaşi „poetică explicită": „Anii dulci ai tinereţii, / Câte mi-au trecut prin minte, / Le pun toate pe hârtie, / Spre aducere-aminte". Vasile P. Motrescu devine „haiduc la coastă" din „poruncă strămoşească", fiind animat de „dorul libertăţii". Destinul său este sugerat prin procedeul izolării, frecvent în folclorul literar: „numai eu pornesc la coastă", „numai eu pornesc la munte", „numai eu mai tulbur morţii, noaptea neagră cu al meu gând". „Nădejdea şi credinţa" îi însufleţesc drumul, „chinuind în frig şi foame", spre „zarea de lumină" urzită doar în „gând de libertate". Pe tonuri de ieremiadă, el deplânge robia „frumuseţii lui de ţară" ce „trăieşte amar", „ca o fată înşelată", sătulă de

[133] Câteva studii, toate publicate în afara provinciei, se referă la importanţa acestuia: Adrian Brişcă, *O zi din viaţa unui partizan*, în „Arhivele Totalitarismului", anul VI, nr. 3, 1995; Theodor Bărbulescu, Liviu Ţăranu, *Existenţa cotidiană a unui „bandit": cazul Vasile Motrescu*, în volumul *Mişcarea armată de rezistenţă anticomunistă din România, 1944-1962*. Coordonator ştiinţific prof. univ. dr. Gheorghe Onişoru, Bucureşti, 2003, p. 281-299.

ibovnici, deznădăjduită, având conştiinţa unui „executor al testamentului lui Ştefan-Vodă”: „Pentru ţară stau pe plai, / Pentru regele Mihai, / Pentru legea lui Hristos, / Stau în codru întunecos. // Prin păduri duc viaţă amară, / Pentru neam şi pentru ţară. / De trei ani port arma-n spate, / Pentru Sfânta Libertate”. În „vremuri de osândă şi silă”/ „ani de prigoană”, el scrie versuri arzătoare despre viaţa sa de haiduc, o „viaţă de vizuină”, „părăsit de toţi”, muncit de „frământări şi gânduri negre”: „În pământ zac, sub o stâncă / Şi pustiul mă mănâncă”.

Documentele ce-i însoţesc *Jurnalul* (apeluri, scrisori, mărturisiri, însemnări şi gânduri răzleţe) învederează faptul că partizanii erau expresia nemulţumirii generale, adevăraţi „purtători de cuvânt ai ţăranilor bucovineni” în raporturile cu autorităţile comuniste[134]: „Nimic nou decât persecuţia şi noi şi mari impozite pe oameni”; „Daţi-mi libertate mie şi la cei din închisori şi luaţi povara cotei, a birurilor grele şi a strânsorilor”; stăpânirea îi învaţă pe copii („fiii României”) „să se lepede de moştenire, de trecut, să înveţe ruseşte, să-şi însuşească cultura şi civilizaţia străină”; „o iarnă am petrecut în Iad, sub umbra morţii şi lucruri grozave am văzut, sub mâna grea a forţei”; „am prins urgie pe partid”; „nu voi trăda pe fraţii mei de suferinţă”, „pentru mine e o cinste să mor ca un erou”; „eu nu sunt codiţă de topor, dar nici coadă de mătură nu sunt”; „Omul care-i necăjit / Merge cu capu-n pământ, / Socotindu-şi cota-n gând”; „iubesc mai mult libertatea decât viaţa”.

Munteanu, Gheorghe N. Născut la 20 noiembrie 1915, în comuna Stroieşti. Ţăran. La 17 noiembrie 1949, l-a împuşcat pe primarul comunist, care teroriza satul. Dat în urmărire, ascuns de consăteni. Condamnat în contumacie de către Tribunalul Militar Iaşi, la 15 ani de închisoare, prin sentinţa nr. 393 din 27 septembrie 1955. Prins şi arestat, la 5 martie 1961, în urma trădării. Rejudecat şi condamnat la 25 de ani închisoare, prin sentinţa nr. 28 din 27 aprilie 1962. Eliberat în 1964[135].

Nandriş-Cudla, Aniţa. Născută la 21 martie 1904, în satul Mahala – Cernăuţi, sora profesorului Grigore Nandriş. Ţărancă, deportată în ziua de 13 iunie 1941 împreună cu cei trei copii în Siberia. Scapă din marele Gulag sovietic în 1959. Cartea Aniţei Nandriş-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean,* Bucureşti, 1991, lucrare premiată de Academia Română şi

---

[134] Adrian Brişcă, Radu Ciuceanu, *Rezistenţa armată din Bucovina, 1944-1950*, vol. I, Bucureşti, 1998, p. 62.

[135] *Ibidem*, p. 402, 407.

tradusă ulterior în limba engleză[136], este „o capodoperă spontană şi naivă a deportării”[137]. Ca şi însemnările lui Dumitru Nimigeanu, autoarea reliefează mecanismul terorii, viaţa în spaţiul concentraţionar şi strategiile de supravieţuire ale românilor bucovineni deportaţi. Destinul Aniţei Nandriş-Cudla „este emblematic pentru colectivitatea bucovinenilor deportaţi masiv în 1940”: „Autoarea nu începe direct cu exilul siberian, ci se foloseşte de o construcţie antitetică, prezentând iniţial partea edenică a vieţii sale, înnegurată apoi de Gulag”[138]. „Pitorescul primitiv şi naiv” al mărturisirilor sale „seamănă cu picturile lui Rousseau-Vameşul, dar transpuse în peisaj siberian”[139]. În cartea sa, figura deportatului reprezintă „un destin prototipal”, soarta sa „depăşindu-şi individualitatea şi sintetizând un destin colectiv”: „Ivită parcă dintr-o tragedie greacă uitată sau dintr-o epopee, voinţa indestructibilă şi dârzenia deportatei sunt încununate de o credinţă puternică. […] Suflet aproape mistic, Aniţa Nandriş-Cudla nu luptă împotriva destinului decât dacă-l simte pe Dumnezeu alături. Tonul este apocaliptic, toate clipele vieţii sale fiind narate în conformitate cu credinţa cu care se zideşte interior. Deportarea este văzută ca o sclavie multiformă. […] Simplitatea credinţei, cuvioşenia unui suflet călit la moarte şi delicateţea sunt armele sale de apărare”[140]. Suflet simplu, înrudit în memorialistica românească a Gulagului doar cu „impetuoasa Elisabeta Rizea”[141], prin „aceeaşi plămadă rustică”, Aniţa Nandriş-Cudla „recunoaşte trei sentimente care i-au însufleţit şi alimentat rezistenţa în exilul siberian: patriotismul, credinţa creştină şi iubirea de clan”. Pentru ea, în acest „ţinut anistoric, blestemat, ca în descântecele din copilărie”, cu adevărat „celălalt tărâm”

[136] Academia Română îi acordă cărţii Premiul „Lucian Blaga” în 1992, recunoscând valoarea sa de „document istoric” şi apreciind, în acelaşi timp, calităţile de „jurnal literar” scris „într-un stil sobru de povestitor popular, trădând chiar de la prima propoziţie o filosofie ţărănească sănătoasă” – Ştefan Hostiuc, *O ţărancă din nordul Bucovinei premiată de Academia Română*, în „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi – Bucureşti, anul I, nr. 3, 1994, p. 172-174. Articolul referitor la acest eveniment cultural se republică în volumul Ion Nandriş, *Satul nostru Mahala din Bucovina*. Ediţie îngrijită şi prefaţată de Gh. Nandriş, Sibiu, 2001, p. 403-405; Aniţa Nandriş-Cudla, *Twenty Years in Siberia*. Traducere de Mabel Nandriş, Londra, 1998.

[137] Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conştiinţa românească…*, p. 364.

[138] Idem, *Comunism şi represiune…*, p. 117.

[139] *Ibidem*, p. 92.

[140] *Ibidem*, p. 155-156.

[141] Vezi *Povestea Elisabetei Rizea din Nucşoara. Mărturia lui Cornel Drăgoi*. Texte culese şi editate de Irina Nicolau şi Theodor Niţu, prefaţă de Gabriel Liiceanu, Bucureşti, 1993.

(„locuri unde cucoşii nu cântă şi oamenii nu îmblă”[142]), „nu există suişuri şi coborâşuri sufleteşti, nu există nuanţe şi griuri, ci doar o rezistenţă fatalistă şi o tenacitate ţărănească naiv-primitivă”[143].

Nestmann, Leopold. Născut în 1919, în Cernăuţi. Preot romano-catolic, cu studii superioare la Roma. Paroh în satul Barticeşti, comuna Boteşti, judeţul Neamţ. Profesor de Teologie la Iaşi, Bucureşti şi Alba Iulia. Predicator renumit la Catedrala romano-catolică din Iaşi. Arestat în 1951, în perioada procesului înscenat cu scopul compromiterii Vaticanului. Umilit în timpul anchetei la Securitate şi depus la Mănăstirea Galata din Iaşi, transformată în închisoare, unde se remarcă prin ajutorul dat colegilor de suferinţă. Rearestat în 1955, în legătură cu episcopul Aron Marton. O parte din detenţie la penitenciarele M.A.I., Sighet şi Gherla. După punerea în libertate, în 1966, reuşeşte să plece din ţară. Numit director al Colegiului de Propaganda Fide din Roma. În 1970, se stabileşte în Germania, la Dioceza de Limburg-Lahn şi apoi la Mănăstirea Altötting din München[144].

Nimigeanu, Dumitru. Ţăran din Tereblecea. Deportat, în 13 iunie 1941, împreună cu familia sa, în Kazahstan şi Siberia[145]. Evadează din lagăr, după şase ani, revine la Tereblecea, trece frontiera în România, ajungând în Banat, la rudele sale aflate în refugiu. De aici fuge în Iugoslavia, cunoaşte iarăşi viaţa din lagărele de muncă şi, în ziua de 21 ianuarie 1950, ajunge în Lumea Liberă, la Triest. În 19 martie 1951 pleacă spre Australia, unde se stabileşte împreună cu soţia şi fiica sa. Autorul cărţii *Însemnările unui ţăran deportat din Bucovina*, cea dintâi lucrare consacrată calvarului românilor bucovineni din veacul trecut, tipărită la Paris, în 1958[146], Londra, 1960[147] şi

[142] Aniţa Nandriş-Cudla, *op. cit.*, p. 132.

[143] Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conştiinţa românească…*, p. 257.

[144] Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii…*, p. 55 (potrivit autorilor, preotul Leopold Nestmann a murit în închisoare); Cicerone Ioniţoiu, *Martiriul creştin din România comunistă…*, p. 342-343; idem, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VII (N-O). Lucrare revizuită de dr. Mihaela Andreiovici, Bucureşti, 2005, p. 83-84.

[145] Din Tereblecea au fost deportate 88 de familii. Din cele 236 de persoane deportate (102 copii, din care au supravieţuit 64, 12 bătrâni peste 70 de ani, dintre care nimeni nu a supravieţuit), 43 de persoane sunt din neamul Nimigean. Acestea au fost deportate în lagărele din Siberia, Kazahstan şi Onega. Cei mai mulţi au murit acolo, din cauza foamei, frigului şi a condiţiilor inumane de muncă. Dintre cele 236 de persoane deportate din Tereblecea, au murit în lagărele din Siberia 165, iar în Kazahstan 14. Vezi şi Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VII, p. 134-135.

[146] Dumitru Nimigeanu, *Însemnările unui ţăran deportat din Bucovina*. Cu o prefaţă de Grigore Nandriş, Paris, 1958.

Timişoara, în 1993[148]. *Însemnările unui ţăran deportat din Bucovina* reprezintă „un document istoric, nu o operă de imaginaţie literară”, căutând „drumul către inimile fraţilor din America, în numele părinţilor, al fraţilor de sânge şi al prietenilor dragi rămaşi […] în satele martirizate din Basarabia, din Bucovina, din Transilvania şi de pretutindeni”: „Această carte este mărturia unui om despre pătimirea milioanelor de fiinţe omeneşti smulse de la vetrele lor şi deportate, pentru a fi distruse, departe de ochii lumii civilizate, în gheţurile Siberiei, în pustiurile Mongoliei, în pădurile sălbatice ale Uralilor sau în minele nopţilor eterne de moartă înceată din bazinul Donului”[149]. Însemnările autorului din cele două capitole ale cărţii, *Drumul în robie*, p. 23-113 şi *Zori de libertate*, p. 115-157, precum şi corespondenţa din *Anexe*, p. 161-172, se constituie într-un „document cutremurător de viaţă”, cuprinzând „un capitol de istorie care sângeră şi azi ca o rană deschisă”[150]. Capitole din *Însemnările unui ţăran deportat din Bucovina* se publică, totodată, în „America”, Cleveland – Ohio (1959), ziar al exilului românesc, care, după instaurarea comunismului în România, „a luptat contra sclaviei în care a fost târât poporul român”[151].

Nistor, Ion I. Născut la 4/17 august 1876, în localitatea Bivolărie, comuna Vicovu de Sus. Studii liceale la Rădăuţi. Absolvent al Facultăţii de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cernăuţi (1904). Profesor la Suceava şi Cernăuţi (1904-1908). Studii postuniversitare la Viena, München, Leipzig, Bucureşti şi Iaşi (1908-1911). Doctor al Universităţii din Viena (1910). Profesor la Catedra de Istorie Sud-Est Europeană a Universităţii din Cernăuţi (din 1911). Participant la Congresul General din 15/28 noiembrie 1918, când s-a votat Unirea necondiţionată a Bucovinei cu România. Rector al Universităţii din Cernăuţi, ministru, senator, profesor la Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti, director al Bibliotecii Academiei Române. Fondator al periodicelor „Junimea literară” şi „Codrul Cosminului”. Activitatea sa ştiinţifică însumează peste 300 de lucrări, studii şi articole, care acoperă o tematică foarte largă, cuprinzând toate epocile istorice.

---

[147] Idem, *Hell Moved Its Border*. Versiune în limba engleză de Margaret Aull [Mabel Nandriş], Londra, 1960.

[148] Idem, *Însemnările unui ţăran deportat din Bucovina*. Prefaţă de Grigore Nandriş. Ediţie îngrijită de Ştefan Munteanu, Timişoara, 1993.

[149] Grigore Nandriş, *Să nu-i uităm!*, în volumul citat la nota 3, p. 19, 20.

[150] Dumitru Nimigeanu, *Însemnările unui ţăran deportat din Bucovina*, p. 5 (în cuvântul introductiv de Ştefan Munteanu).

[151] Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989. Scriitori, reviste, instituţii, organizaţii*, Bucureşti, 2003, p. 45, 47.

Membru corespondent al Academiei Române (18 mai 1911), membru titular (19 mai 1915). Discurs de recepţie: *Un capitol din viaţa culturală a românilor din Bucovina. 1774-1857* (21 mai 1916). Preşedinte al Secţiunii Istorice a Academiei Române (1929-1932). Îndepărtat din Academia Română prin Decretul nr. 76 din 9 iunie 1948, împreună cu alţi şase academicieni din Bucovina istorică (Eugen C. Botezat, Vasile Gheorghiu, Mihail Guşuleac, Ludovic-Iosif Rudescu, Theofil Sauciuc-Săveanu, Ilie E. Torouţiu), care, prin activitatea lor, „s-au pus în slujba fascismului şi reacţiunii, dăunând prin aceasta interesele ţării şi ale poporului". Ion I. Nistor este arestat în ziua de 6 mai 1950 şi depus, fără sentinţă de condamnare, în penitenciarul de la Sighet, de unde este eliberat în 6 iulie 1955. Se stinge din viaţă la 11 noiembrie 1962. Repus în drepturi ca membru titular al Academiei Române la 3 iulie 1990[152].

Lucrarea lui Ion Nistor, *Amintiri din închisoare*, ilustrează poate cel mai bine destinul genului şi asumarea temei ca domeniu fertil de cercetare[153]. Amintirile istoricului bucovinean reprezintă mărturia calvarului din anii de detenţie la Sighet, rememorat „sub stăpânirea unor duioase amintiri", ca unic supravieţuitor al generaţiei Unirii de la 1918: „Am rămas singur în viaţă din generaţia Unirii Naţionale. Au murit Ionel şi Vintilă Brătianu, au dispărut din viaţă Iuliu Maniu, Alexandru Vaida şi Ion Inculeţ, au trecut în cele eterne Nicolae Iorga şi Octavian Goga. Veşnic îmi stă înaintea ochilor apoteoza Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria, împlinitorii visului de aur al neamului nostru. Am rămas singur în viaţă, sortit să înfrunt prăbuşirea măreţei opere naţionale, stropită cu sângele eroilor de la Mărăşeşti". Paginile însemnărilor, datate iunie 1957, reconstituie anii detenţiei de la Sighet, ilustrând, totodată, ritualul depersonalizării umane prin care trec fruntaşii vieţii politice româneşti după proclamarea „statului democrat popular": arestarea, reţinerea obiectelor personale, aplicarea ochelarilor negri, drumul cu duba până la Sighet, descrierea închisorii şi a

---

[152] Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 591-592. Vezi şi Petre Popescu Gogan, [*„Demolarea" Academiei Române*] *Memento!*, în „Memoria", anul X, nr. 28, 1999, p. 13. Informaţii consistente, de acelaşi autor, şi în articolul *Tragedia de la Sighet şi Academia*, în „Memoria", anul XII, nr. 3-4 (36-37), 2001, p. 122-150.

[153] Tipărite, pentru prima oară, de Doina Alexa în volumul *Maramureş, vatră de istorie milenară*, Cluj-Napoca, 1997, p. 179-190. Textul se publică ulterior în „Memoria", Bucureşti, anul XII, nr. 1 (34), 2001, p. 43-51. *Amintirile din închisoare* ale istoricului bucovinean Ion I. Nistor au fost ignorate mai bine de un deceniu la Rădăuţi tocmai de „universitatea liberă" care îi poartă numele. Acum, cei interesaţi pot găsi textul amintirilor din anii detenţiei sale politice şi în Ion I. Nistor, *Istoria românilor*, vol. II, 2003, p. 547-555.

celulelor, referirile la colegii de detenţie: Teofil Sauciuc-Săveanu, Ion Pelivan, Gheorghe Tătărescu, Dinu Brătianu, Gheorghe Brătianu, Gheorghe Gigurtu, Constantin Argetoianu, Dori Popovici, Ioan Lupaş, Iuliu Maniu, Sebastian Bornemisa, Ion Mihalache, Iuliu Hossu, Constantin Tomescu etc. Totodată, prin bogăţia mărturiilor referitoare la regimul alimentar, igienă, interdicţiile şi strategiile de supravieţuire, relaţiile interumane din spaţiul concentraţionar, lucrarea oferă cercetării ştiinţifice date şi informaţii valoroase.

Olinici, Dumitru S. Născut la 30 septembrie 1907, în oraşul Rădăuţi. Cizmar. Arestat în 1955. Condamnat la trei ani de închisoare. Rearestat imediat după eliberare, pentru că i-a vândut ieftin zidarului Hâncu Gheorghe trei căruţe cu pietriş şi patru cu pământ, fapt considerat drept „ajutor legionar”. Condamnat de către Tribunalul Militar Iaşi la 22 de ani muncă silnică, prin sentinţa nr. 434 din 23 iulie 1959[154].

Oloieru, Octavian. Preşedintele organizaţiei orăşeneşti de tineret Rădăuţi a P.N.Ţ. Arestat la 1 mai 1947 şi dus la penitenciarul Gherla. Rearestat la 15 august 1949 şi condamnat la cinci ani de închisoare. Detenţia la Jilava şi lagărul Peninsula. Arestat, pentru a treia oară, în 1956, şi condamnat la 17 ani muncă silnică. Trece acum prin penitenciarele Rădăuţi, Suceava, Botoşani, Galaţi, Aiud şi Gherla. Eliberat în 1964, cu decretul de graţiere nr. 411. Ridicat de Securitate în 1970 şi internat cu forţa în spitalul Răducăneni, pentru a fi supus unui tratament psihiatric. Reuşeşte să trimită scrisori în afara ţării, prin care explică practica exterminării prin tratamente psihiatrice forţate. După 76 zile de grevă, este luat din spital şi dus la penitenciar. Condamnat la 12 ani muncă silnică, prin sentinţa nr. 309 din 14 septembrie 1970[155].

Onica, Vasile. Născut la 22 martie 1912, în comuna Horodnic de Sus. Studii la Liceul „Dimitrie Cantemir” din Cozmeni (1923-1930), bacalaureat la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuţi (1930). Studii universitare la Facultatea de Teologie din Cernăuţi (1930-1934). „Membru activ de frunte” al Societăţii studenţeşti „Academia Ortodoxă”. Hirotonit preot în 1934, paroh în Broscăuţii Vechi – Storojineţ (1935-1936), administrator parohial în Sinăuţii de Sus (1936-1938)[156], paroh în Calafindeşti (1938-1965). Preot misionar în Protoieria Siret (1946-1948). La Calafindeşti, construieşte o biserică nouă, pictată de Ion Irimescu şi cu

[154] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VII, p. 196.
[155] *Ibidem*, p. 197.
[156] *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 136. Aici numele de familie este trecut Onică.

catapeteasma sculptată de Iftimie Bârleanu. Colaborator la periodice ale vremii („Cuvântul Preoțesc”, Rădăuți), preot cu preocupări literare şi de artă plastică. Desenator şi caligraf, prezent în expoziții sucevene. În colaborare cu preoții Ioan Zugrav şi Nicolae Pentelescu, realizează lucrări de interes documentar, rămase în manuscris: *Cartea de aur a Parohiei „Sfântul Dumitru” din Suceava*, *Cartea de aur a Parohiei „Sfântul Gheorghe” (Mirăuți) din Suceava*, *Pomelnicul ilustrat al Bisericii „Maica Domnului” din Suceava*, *Istoria Facultății de Teologie din Cernăuți*, *Însoțirea cizmarilor români din Suceava*, schiță monografică şi album (1976), *Fețe bisericeşti din Bucovina*, album omagial (1981), *Un veac de muzică corală în Țara de Sus* [157]. Arestat şi condamnat înainte de 1944 şi după 1949.

Oniga, Dumitru[158]. Născut la 14 august 1925, în comuna Stupca, într-o familie de țărani. Elev la Liceul „Ştefan cel Mare” din Suceava, arestat în martie 1941 şi condamnat la trei ani de închisoare corecțională, prin sentința din 27 aprilie 1942. Detenția la Cernăuți, Aiud şi Alba Iulia, de unde este eliberat în 25 mai 1944. Arestat la Cluj, în 21 august 1948, anchetat într-un proces al elevilor, sub acuzația de complot împotriva statului democrat-popular şi condamnat la opt ani de temniță grea. Detenția la Aiud, unde îi cunoaşte pe Nichifor Crainic şi Radu Demetrescu-Gyr. Despre detenția de aici şi supraviețuirea în infernul închisorilor comuniste, Dumitru Oniga mărturiseşte în memorialistica sa: „Deținuții politici au găsit totuşi resurse interioare pentru a mobila cât de cât imensul gol care îi înconjura. Ei au avut tăria credinței, voinței, speranței şi răbdării, convinşi fiind că sunt de partea binelui, dreptății şi adevărului şi apără valorile umanității. […] Ei au găsit forțele care i-au ajutat să traverseze acel cumplit deşert. Astfel, se povesteau romane, piese de teatru, filme, opere, se dezvoltau subiecte de istorie, geografie, artă şi istoria artelor, literatură, ştiințe politice, filosofie şi religie, se discutau chestiuni politice, se spuneau

---

[157] Emil Satco, *op. cit.*, vol. II, p. 162; Preot Dumitru Valenciuc, *„Cuvântul Preoțesc”, gazetă profesională a clerului din Bucovina, 1934-1942*, volumul I, Suceava, 2002, p. 65, 82, 84. Niciuna dintre lucrările citate nu-l menționează pe preotul bucovinean Vasile Onica printre victimele represiunii regimului comunist.

[158] Ioan Iețcu, *Poetul martir din Stupca sau destinul unui fiu de țărani bucovineni; poezia, politica şi istoria*, postfață la volumul Dumitru Oniga, *Iubiri – sonete*, Suceava, 2004, p. 146. Studiul cuprinde cele mai bogate date şi informații biobibliografice referitoare la Dumitru Oniga, într-o încercare de încadrare totodată în paradigma culturală a epocii. Vezi şi Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor…*, p. 240-243; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VII, p. 210-211; Daniela Micuțariu, *Mărturii. Urme de lacrimi şi 20 de ani de închisoare*, în „Monitorul de Suceava”, anul XI, nr. 124 (3194), 29 mai 2006, p. 6.

şi se scriau în gând poezii şi romane, se predau şi se învățau limbi străine”[159]; „Ca să poți supraviețui în infernul închisorilor din întunecata epocă a comunismului, trebuia să-ți găseşti o preocupare. Cei închişi fiind în cea mai mare parte intelectuali, cea mai obişnuită metodă de a te smulge din nenorocirea în care te zbăteai era să te rogi, dacă erai credincios, şi, cum majoritatea erau, rugăciunea reprezenta cea mai importantă preocupare a noastră; apoi venea la rând memorarea oricărui aspect frumos şi bun pe care-l găseai la cei cu care te aflai în celulă sau la lucru. […] Totul se transmitea oral. Reluam experiența vechilor civilizații, când scrisul era apanajul anumitor caste. Se învățau de toate: limbi clasice şi moderne, poezii franțuzeşti, englezeşti, italiene etc., chiar dacă habar nu aveai de limba respectivă. Se învăța turceşte, tătăreşte, idiş sau țigăneşte. Totul depindea cu cine erai în celulă sau la lucru în fabrică. Nu învăța chiar toată lumea. Unora le plăcea să coase, să împletească, să sculpteze pe o bucățică de os găsită în ciorbă, să facă piese de şah din pâine şi să joace, dar toate acestea aveau repede un sfârşit, pentru că, în timp, experiența călăilor în distrugerea personalității umane a devenit diabolică. […] Am văzut țărani recitând poezia *If* de Kipling în limba engleză, muncitori ce ştiau poezii franțuzeşti şi oameni simpli care şi-au lărgit mult orizontul cunoştințelor. Am cunoscut un tânăr de la țară cu doar câteva clase elementare, dar care, ajutat de cei din jur, a parcurs tot materialul ce se predă în liceu şi, dacă s-ar fi luat la întrecere cu orice bacalaureat, sunt sigur că ar fi câştigat concursul. Literatura română avea prioritate. De la *Luceafărul* lui Eminescu, pe care-l învățau cei mai mulți, la psalmii lui Arghezi, *Joc secund* a lui Barbu, poeziile lui Alecsandri, psalmii lui Dosoftei sau versurile lui Enăchiță Văcărescu. Te surprindea varietatea autorilor şi a operelor. Cele mai obişnuite erau însă poeziile create acolo, între zidurile temnițelor, cei mai cunoscuți poeți ale căror producții circulau prin toate închisorile fiind Radu Gyr şi Nichifor Crainic. În general, versurile se creau mintal şi în acelaşi timp se memorau, apoi li se comunicau celor din jur care le învățau pe de rost şi, după aceea, se transmiteau, în măsura posibilităților, în alte celule. Cu ocazia deselor schimbări sau transferuri, luau lungul drum al temnițelor sau şantierelor din țară, ca să mângâie şi să aline”[160]. Grav bolnav de TBC,

[159] Gheorghe Năstase, *„Academia” din Aiud. In memoriam prof. univ. Ion Petrovici*, în „Memoria”, nr. 2 (43), 2003, p. 18-25.

[160] Dumitru Oniga, *Poezie şi destin: Radu Gyr*, în „Bucovina literară”, serie nouă, Suceava, anul XV, nr. 9 (175), septembrie 2005, p. 30-31. Memorialistica publicată aici, precum şi în alte periodice din țară, de Dumitru Oniga, oferă cercetării ştiințifice informații prețioase, având, în acelaşi timp, calități artistice alese, ce învederează şi un prozator

Dumitru Oniga este eliberat în 3 iulie 1956. După tratamentul efectuat la Sanatoriul Solca, este rearestat şi trimis cu domiciliu obligatoriu în comuna Răchitoasa din Bărăgan. Arestat din nou, în 12 septembrie 1958, şi internat în lagărul Noua Culme, apoi la Periprava. Eliberat în 7 mai 1964, prin decretul de graţiere 411. Întors la Stupca, bucovineanul Dumitru Oniga găseşte acasă, ca mulţi intelectuali din generaţia sa, aceeaşi realitate dureroasă: soţia persecutată, îndepărtată din serviciu, obligată să divorţeze spre a-şi putea creşte fetiţa de şase ani. Împreună cu familia, se stabileşte în Suceava. Se angajează la Combinatul de Celuloză şi Hârtie, ca lăcătuş. Tenace, îşi susţine examenele pentru ultima clasă de liceu, obţine bacalaureatul şi urmează apoi, la cursurile fără frecvenţă, Facultatea de Ştiinţe Economice a Universităţii din Iaşi, obţinând licenţa în 1972. Până la pensionare, în 1980, este economist. În primăvara anului 1989 este, pentru ultima oară, anchetat de Securitate.

Debutul poetic al lui Dumitru Oniga se produce „în umbra zidurilor”, în anii detenţiei de la Aiud. Mărturisirea sa, făcută în 1997, este cutremurătoare, ca document al unei „experienţe tragice”, ilustrând în acelaşi timp o conştiinţă de un rar civism: „Ca deţinut politic, cu peste 19 ani de închisoare, lagăr şi domiciliu obligatoriu, bruma de talent ce mi-a fost hărăzită s-a dezvoltat în umbra zidurilor, a gratiilor şi zăvoarelor. Multe sonete din acest volum, ca şi majoritatea poeziilor, au fost create în temniţă. Niciodată în timpul acestei perioade crâncene nu m-am gândit că versurile mele vor vedea lumina tiparului. O bucăţică de hârtie sau un capăt de creion găsite asupra unui deţinut îl puteau costa viaţa şi de aceea, când am putut scrie, am scris pe săpun, pe geam, pe-un colţ dosit de perete cu un băţ, un ac, un cui şi câte lucruri minunate nu s-au scris cu asemenea scule?! Cel mai des se lucra însă fără nici un fel de suport material, ci doar în minte. Se crea, se memora şi se transmitea la ceilalţi fraţi din jur cu care înfruntam absurdităţile secolului ca să mângâie şi să aline. Şi aşa, aceste poezii vitregite călătoreau din celulă în celulă, din temniţă în temniţă. Aşa a avut loc şi debutul meu ca poet şi nu ştiu dacă vreodată voi avea satisfacţie mai mare ca atunci.

Fiind deseori pus în situaţii limită, când îmi doream mai degrabă sfârşitul, puţine din aceste creaţii mi-au rămas integral în minte, iar mulţi din cei care le-au învăţat le-au luat cu ei în morminte. După ce am fost liber, am căutat să le refac dintr-un vers sau dintr-o strofă rătăcită prin ungherele

înzestrat cu o memorie prodigioasă, cultivată în anii grei de detenţie, instruit, sensibil, elegant şi talentat.

memoriei. Ce am scris ulterior a fost tot cu teamă şi cu deosebite precauţii, încât după revoluţie a trecut mult timp până să-mi găsesc carneţelele ascunse.

Dacă prin închisori am scris pentru mine şi pentru fraţii mei de suferinţă, acum scriu şi doresc să tipăresc pentru tinerii de azi şi pentru generaţiile ce vor veni, ca tragica experienţă ce am trăit-o noi să nu se mai repete.

Fie ca dragostea ce a stat la temelia jertfei noastre pentru Hristos şi neamul românesc să le umple sufletele şi să le întoarcă faţa spre Lumina cea Adevărată”[161].

După evenimentele din 1989, Dumitru Oniga publică versuri şi proză memorialistică în mai multe periodice: „Crai nou”, „NordPress”, „Glasul Bucovinei”, „Ţara Fagilor”, „Bucovina literară” (Suceava), „Plai Românesc”, „Codrul Cosminului”, „Zorile Bucovinei”, „Ţara Fagilor” (Cernăuţi), „Chemarea Moldovei” (Iaşi), „Ţara” (Chişinău), „Memento” (Timişoara), „Tribuna Ardealului” (Cluj-Napoca), „Puncte cardinale” (Sibiu), „Literatorul”, „Destine”, „Memoria”, revista gândirii arestate (Bucureşti). În ultima vreme, este prezent cu proză memorialistică în paginile publicaţiei electronice „Altermedia. info”, editată de World Wide News For People of European Descent.

Mai târziu, cu sprijinul generos al unor sponsori şi binefăcători publică volumele de versuri: *Cântece triste,* Suceava (1996); *Lumină şi*

---

[161] Dumitru Oniga, *Cuvânt înainte* la volumul *Lumină şi iubire. Sonete şi rondeluri*, Suceava, 1997, p. 1-2. Pentru experienţa tragică din anii care i-au însemnat drumul spre poezie, vezi şi sonetul din volumul *Lumină şi iubire*, p. 52, inclus ulterior şi în volumul *Iubiri – sonete*, sub titlul *51*, p. 66: „Cu mâna prinsă-n za şi în cătuşă, / Picioru-n lanţ, cu trupul vânătăi, / Ziua coşmar – sudalme şi bătăi – / Noaptea-ngheţată – ghimpe şi ţepuşă… // Adulmecat de sute de potăi / Care pândeau prin gratii şi prin uşă, / Cu gândurile pulberi şi cenuşă, / În inimă înfipte mii de găi… // Mereu flămând ori aşchiat de sete, / Ajuns adeseori la agonie, / Râvnind speranţe,-ngenunchind regrete, // Acestea mi-au fost drum spre poezie. / Am scris pe zid, cu unghia, sonete, / Să pot fura un strop de bucurie”. Poemul *Cântecele mele*, inclus în antologia din 1995, este, de asemenea, ilustrativ: „Cântecele mele, risipite / Pe vremi năprasnice, de moarte, / N-a fost chip să le scriu într-o carte. / Nu-s iscodiri, scorniri, plăsmuiri, / N-au gâdilat urechile doamnelor subţiri. / Nici a[le] domnilor severi, / Ci sunt lacrimi, picături de sânge, dureri. / Condei mi-a fost un ac, un băţ, un cui, / Cu asemenea scule câte nu poţi să spui?! / Am scris pe săpun, pe geam, pe-un colţ dosit de perete / Ori pe alte ciudate suprafeţe / Şi îndată se găsea cine să le înveţe: / Schingiuiţii, flămânzii, întemniţaţii. / Dornici de lumină, de spaţii. / Le murmurau după zăvoare, obloane, după pereţii obscuri, / Să le aline dorul de casă, de soare, de păduri. / Unii se regăseau în versuri, în cuvinte / Şi mulţi le-au luat cu ei în morminte. // Poate când vor buciuma vremile de apoi / Au să vină prigoniţii veacului câte unul, câte doi / Să mi le aducă înapoi. / Atunci cred că voi avea şi eu parte / Să-mi adun cântecele şi să le pun într-o carte” (p. 215).

iubire. Sonete şi rondeluri, Suceava, (1997), *Novissima Tristia*, reunind creaţii din perioada 1948-1989, Suceava (1998), *Plantă acvatică. Versuri*, Suceava (1999), *Fiorduri. Poezii,* cu o prefaţă, *Descătuşarea prin poezie*, Suceava (2000), *Iubiri – sonet*, Suceava (2004). Cu un grupaj de 19 poezii şi un profil biobibliografic, Dumitru Oniga este inclus în antologia *Poeţi după gratii*, vol. III, coordonată de Constantin Aurel Dragodan, Arhiva Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din România, Bucureşti, 1995, p. 202-233. În Bucovina, Emil Satco îl include şi el, cu două texte preluate din volumul *Plantă acvatică,* în *Antologia poeţilor români din Bucovina (1775-2002)*, Iaşi, 2002, p. 166-167.

Născut într-o „civilizaţie barbară", apăsată de „blestemul amarnic" al strămoşilor „hăituiţi de valurile de foc ale veacurilor", în solitudine, „lângă lumina crucificată a durerii" până şi „visele plâng" la patul suferinţei sale, aducându-i „parfumul florilor, zborul păsărilor" şi dorinţele neîmplinite. Asemenea lui Ovidiu, „printre sălbatici stăpâniţi de ură", într-un „timp imens şi gol", îngenuncheat în pulbere, Dumitru Oniga aşteaptă zadarnic „la capătul lumii", tânjind însetat „ după un strop de umanitate". Poemul *Într-un lagăr din Deltă,* cuprins în volumul de debut editorial, recreează „existenţa tragică" a unei generaţii sacrificate, prin decorul expresionist, imperfectul verbelor şi repetiţie, constituindu-se totodată într-un document al vieţii din universul concentraţionar: „Niciodată nu am văzut un soare mai imens / Ca soarele ce apunea peste pădurea Letea, / Când brigăzi de robi sfichiuite de vânt şi nisip / Se târau, biete omizi negre, ostenite, / Pe un drum fără sfârşit / Hăituite de haidăii în uniforme. // Niciodată nu am văzut un soare mai însângerat / Înfipt în vârfurile suliţelor din Deltă, / Ca atunci, când robii, în zdrenţe vărgate, / Cărau în amurg, spre infinit, snopi mari de stuf / Ca într-o permanentă golgotă, / Sfâşiaţi de coşcari, răcnete şi bice. / Parcă un tarpan uriaş / Retezase partea de jos a discului solar / Şi curgea un râu de sânge înspre noi, / Răsfrânt în gheţuri, ochiuri de apă şi lacrimi. // Niciodată nu mi s-a părut cerul mai negru / Ca în nopţile când se dădea alarma în lagăr / Şi stăteam ore nesfârşite / În poziţie de drepţi cu mâinile la ceafă, / Apoi pe rând desbrăcaţi, îmbrânciţi, scotociţi, / Percheziţionaţi, loviţi, târâţi, înjuraţi… / Şi noaptea cădea tot mai neagră / Peste fiinţele noastre infime / Ca nişte fire de nisip pierdute / În dunele Deltei spulberate de viscol. // Şi ne rostogoleam mai adânc, mai adânc / Într-un întuneric absurd"[162].

[162] Dumitru Oniga, *Cântece triste*, p. 26.

Alături de textele ce aparţin „poeziei carcerale”, propriu-zis concentraţionare[163], datând din perioada 1948-1964, găsim la Dumitru Oniga creaţii numeroase în care „universul penitenciar”, extins şi uniformizat până la hotarele României[164], se constituie într-o terifiantă radiografie a coşmarului, îndeplinind, ca şi cele dintâi, o funcţie „documentar explicativă”. Din această categorie fac parte, printre altele: *Smochinul*[165], *Libertate*[166], *Robie*[167], *Fanariotul*[168], *Rondelul umilinţei*[169], *Martor*[170], *Nocturnă suceveană*[171], *Rondelul muncii*[172], *Rondelul neputinţei*[173], *Veac hidos*[174], *Rugă*[175].

---

[163] Cf. Angela Furtună, *Dumitru Oniga – poetul în permanentă răstignire*, în „Bucovina literară”, serie nouă, Suceava, anul XII, nr. 9 (139), septembrie 2002, p. 26-27.

[164] Vezi Eugen Uricariu, *Universul nostru penitenciar*, în „Memoria”, Bucureşti, anul IX, nr. 26, 1998, p. 72-76.

[165] *Cântece triste*, p. 46-47. Text datat 23 mai 1965. Inclus şi în volumele *Lumină şi iubire. Sonete şi rondeluri*, sub titlul *17*, p. 13, *Iubiri – sonete*, p. 29.

[166] *Ibidem*, p. 49. Text datat 18 decembrie 1980. Inclus şi în volumele *Lumină şi iubire. Sonete şi rondeluri*, sub titlul *49*, p. 26, *Iubiri – sonete*, p. 43.

[167] *Ibidem,* p. 50-51. Text datat 31 octombrie 1983. Inclus şi în volumele *Lumină şi iubire. Sonete şi rondeluri*, sub titlul *48*, p. 47, *Iubiri – sonete*, p. 63.

[168] *Ibidem*, p. 52. Text datat 8 martie 1981. Inclus şi în volumele *Lumină şi iubire. Sonete şi rondeluri*, p. 29, *Iubiri – sonete*, sub titlul *31*, p. 54.

[169] *Lumină şi iubire. Sonete şi rondeluri,* p. 17. Text datat 30 iunie 1988.

[170] *Ibidem*, p. 25. Text datat 29 septembrie 1980. Inclus şi în volumul *Iubiri – sonete*, sub titlul *28*, p. 42 („Am fost martor la nelegiuirea / din veacul meu barbar, obtuz, confuz, / când gheare lungi au sugrumat iubirea”).

[171] *Ibidem*, p. 44. Text datat 3 iulie 1983. Inclus şi în volumul *Iubiri – sonete*, sub titlul *45*, p. 60: „Petru Muşat se-ncruntă: «– Îl omor, / Cine-a făcut această mârşăvie? / Au capitala mea-i babilonie? » // Stă Petru Rareş galben de mânie / Bătându-se în piept convingător: «– Ah, cum aş pune mâna pe topor, / Ce regulă aş face la domnie!…» // Iar Ştefan îşi roteşte buzduganul: «– Unde-s răzeşii mei, posteritate?» / Răcneşte Rareş: «– Rob e moldovanul, // Munceşte la colhoz năimit cu anul, / Un nou fanar stăpân e pe cetate!» / Un clopot voievodal sinistru bate…”.

[172] *Ibidem*, p. 51. Text datat 26 septembrie 1988.

[173] *Ibidem*, p. 64. Text datat 10 octombrie 1988.

[174] *Ibidem*, p. 90. Text datat 19 august 1991. Inclus şi în volumul *Iubiri – sonete*, sub titlul *80*, p. 97.

[175] *Ibidem*, p. 80. Text datat 14 martie 1989. Inclus şi în volumul *Iubiri – sonete*, sub titlul *72*, p. 89: „Istoria ne-a fost un rug aprins, / Când orice zi pândea acuzatoare, / Fiece pas sau gest, o condamnare, / La orice colţ, o moarte ne-a surprins. // Ocări, blesteme, nedreptăţi amare; / Încătuşaţi de ziduri reci, ne-am stins; / Viaţa ca o rană s-a prelins, / Meniţi la gloanţe sau spânzurătoare. // O, Doamne, să-ţi aduci de noi aminte, / Suntem un râu de suferinţi şi sânge / Şi-un munte nesfârşit de oseminte. // Lumina spre apus acum se frânge, / Şi totuşi cerem lacrimi şi cuvinte, / Să mai putem iubi, ierta şi plânge”.

Frecvent, în volumele publicate de Dumitru Oniga, poezia „ca instrument de autocatharsis” oferă soluția ieşirii din acest perpetuu „univers penitenciar” prin iubire şi credință, ca în parabola *Frate Cain*: „Frate Cain, / Mă ridic din pământ / Pe rouă, / Pe vânt / Ca o bură de ceață uşoară, / Pe dimineață, / Pe seară, / Curcubeu – / Să opresc glasul sângelui meu / Care strigă neîncetat – / Cu ură, / Cu păcat. // M-am săturat de atâta însingurare, / De atâta întuneric şi gol. // Din capul timpului şi până acum / Numai vrajbă, flăcări şi scrum, / O sângerare continuă, / O rătăcire turbată, / O lume, o istorie vinovată. // Frate Cain, / Frate Cain, / Tălăngile oilor sună lin, / Roadele pământului coapte aşteaptă. / Printre smochini, / Mioarele albastre / Rumegă lacrimi, tăceri şi speranțe. / Acum, când umbrele noastre / Se răsfrâng pe planetă, pe astre, / Ne vom putea da seama / Să ne întoarcem acasă la tata, / La mama, / Să le sărutăm mâinile, / Să le plângem în poală / Pentru viața noastră absurdă, / Goală. // Poate ei mai ştiu drumul pietros şi greu / Spre poarta grădinii lui Dumnezeu”[176].

Meditația, satira, elegia, poemul, sonetul, rondelul, glossa, distihul, terțina sunt speciile favorite[177] ale acestui „cocor rănit” țipând în noaptea unui veac de zgură în pribegia sa spre „porțile luminii”, pentru care poezia e „foc mistuitor”. Printre sonetele şi cântecele sale, există destule texte care ar putea sta onorabil în orice antologie a poeziei noastre: „Doamne, dorul meu pribeag / A plecat fără toiag, / Nici merinde nu şi-a pus / Şi s-a dus, şi tot s-a dus. // Cum să fac şi cum să-l strig? / Vine noaptea şi e frig, / N-are haină, nici cojoc, / Nu ştie să facă foc. // De mâncare cin’ să-i dea? / Lumea-i mare, lumea-i rea. / Dorule, vino să-ți spun, / Nu fi şui, nu fi nebun! // Să-ți dau haine să te-mbraci / Şi merinde în desagi, / Şi să-ți dau opinci de fier / Şi toiagul de oțel, // Şi-o cămaşă fermecată / Săgeata să n-o răzbată. / Înzăuat şi ferecat, / Du-te, dor, în lung şi-n lat. // Căci aşa cum ai fugit / Mă tem că n-ai nimerit / Şi-ai să vii într-un târziu / S-aduci jale şi pustiu, / Fața toată – lăcrimată, / Inima – însângerată”[178]; „Valea strâmbă, dealul şui, / Pe vreun stei, pe vreun gurgui, / Tot să urci, să te tot sui, / Să culegi de peste grui / Lacrima albastrului! / Tot un fir şi-un bob s-o pui / Pe o floare de gutui, / S-o

---

[176] *Cântece triste*, p. 28-29. Inclus şi în volumul *Novissima Tristia*, p. 61-62. Este dedicat ofițerilor de securitate care l-au torturat, în anul 1948, la Satu-Mare. Textul este datat 20 noiembrie 1978.

[177] Vezi şi Dan T. Gürtesch, *Dumitru Oniga*, în „Țara Fagilor”, serie nouă, Suceava, anul XIII, nr. 2 (51), aprilie – iunie 2005, p. 39: „Dumitru Oniga este un maestru al prozodiei, specializat în sonete şi rondeluri”.

[178] *Dor*, text inclus în volumele *Cântece triste*, p. 37-38, *Fiorduri*, p. 34 şi datat 18 decembrie 1972.

porneşti la drum hai-hui / Pân' la poarta nimănui! / Gând smerit şi of verzui / La măicuța dorului / Să te-nchini, să te supui, / Inima să ți-o descui / Ca un pui, ca un vătui!"[179]; „Visule, aprinde un lampaş / Pe cărări ferite, făclieş, / Să găsesc durerii un schimbaş. // Dorule, săgeată fără greş, / Tare eşti amarnic şi abraş! / Plâng petale albe de cireş… // Inimă, puhoi şi grohotiş, / M-ai legat de viață fedeleş, / M-ai pus pe jăratic clocotiş… // Şi mă duc pe drum tehui, târâş, / Jale zic pe văi, pe povârniş, / Doină cânt, urcuş şi coborâş. // Lacrima în piept e-un cocoloş, / Un hanger ce mă străpunge câş. / Sângeră în ochi amurgul roş… // Suflete, de scai, de rumeguş, / Ba eşti răzvrătire, ba reproş, / Când un pas sublim, când lunecuş… // Luna urcă noaptea în căuş"[180].

Sensul înalt al poeziei lui Dumitru Oniga, supraviețuitor înțelept, echilibrat, elegant şi iertător al gulagului românesc, se adună, generos, în cântec înfiripat din răstignire, iubire, lumină şi bucurie: „Lerui, Doamne, Lerui Ler, / Trupu-i slab, glasul stingher. / Către-o margine de cer, // Vântul tremură fior / Pe un fluer de păstor. / Creşte steaua Magilor // Peste ieslea cea săracă, / Cu țurțuri de promoroacă, / Dorul vine, gândul pleacă. // Bate-un înger din aripă, / Pe a stelelor risipă / Cântecul se înfiripă. // Împletind raze şi fire / Pe-a luminii viscolire – / Pace şi bunăvoire. // Pe-un crâmpei de veşnicie, / O cupă de bucurie, / Gândul treacă, dorul vie. // Un colind, un colț de cer, / Peste gene fulgi de ger, / Lerui, Doamne, Lerui Ler!"[181].

Dumitru Oniga a supraviețuit închisorilor politice din veacul trecut ca martir şi martor. „Cavaler cu-armuri ca în hrisoave", „suind golgote spre desăvârşire", el „revarsă bucurie şi lumină" pe vatra pustiită de „dragostea încrustată în ideal", prin poezia-spovedanie, poezia-„penitență, drum de izbăvire" ori „cântec îngeresc" urcând spre înălțimi ca „ecou uitat din Paradis". În „cetatea bolnavă" şi în paragină, din cuvântul „frânt pe roțile ororii", el aduce prin poezia în care „ard idealuri sfinte, argintate, cu sângerări în nopți de priveghere", „un aer de noblețe" hieratică: „Am străbătut vremi vitrege, de groază, / Am supraviețuit câțiva, anume, / Ca să fim martori în această lume, / Să ştim că adevărul se păstrează. // N-am căutat nici glorii, nici renume, / Ci neamului şi țării stând de pază, / Pământul strămoşesc, o scumpă oază, / S-avem un țel, un ideal, un nume. //

---

[179] *Dor de dor*, text inclus în volumul *Cântece triste*, p. 40-41 şi datat 14 septembrie 1985. Inclus ulterior şi în volumul *Fiorduri,* cu titlul *Dor*, p. 54.

[180] *Cântec II*, în volumul *Fiorduri*, p. 50. Text datat 7 septembrie 1984.

[181] *Colind târziu*, în volumul *Cântece triste*, p. 42-43. Text datat 4 decembrie 1986. Cu modificare de titlu, *Colind II*, este inclus şi în volumul *Fiorduri*, p. 57.

Călăi ne-au frânt pe roțile ororii, / Râuri de sânge, munți de oseminte, / O jertfă ne sunt faptele-n istorii. // Urmatu-ne-am mereu visele sfinte, / Din suferinți noi am cules victorii / Şi dragostea, o flacără fierbinte”[182].

Oțel-Petrescu, Aspazia. Născută la 26 noiembrie / 9 decembrie 1923, în Cotul Ostriței – Cernăuți, în familia unor învățători. Studii în comuna Ghizdita-Fântânele, județul Soroca, Bălți, şi la Liceul Ortodox „Elena Doamna” din Cernăuți, între anii 1936 şi 1944. Refugiată, împreună cu familia, la 18 martie 1944, la Şugag, județul Alba. Bacalaureatul la Orăştie, în 1944, sub bombardamente. Studentă la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universității din Cluj (1944–1948). Dactilografă la Centrul de Studii şi Cercetări Transilvane, condus de profesorul academician Silviu Dragomir (1946-1948). Participantă la manifestațiile studențeşti de la Cluj, din 9-10 mai 1946. Ultima secretară a Societății Studențeşti „Junimea”, reînființată la Cluj de către studenții bucovineni. Membră în Societatea „Frăția Ortodoxă Română Studențească” (F.O.R.S.), în cadrul căreia susține conferințe, cea mai importantă fiind *Iisus în poezia românească* (1947). Arestată în timpul sesiunii de examene, la 9 iulie 1948, la Şugag-Bârsana, pe Valea Frumoasei. Bătută cu cruzime la Alba Iulia şi Cluj. Anchetată la Cluj în „lotul Centrului Studențesc Cluj” şi condamnată la 10 ani de temniță grea şi patru ani de degradare civică, pentru „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale”, „ajutor şi activitate legionară nedovedită” (!)[183], prin sentința Tribunalului

[182] Dumitru Oniga, sonetul *122*, tipărit în volumul *Iubiri – sonete*, p. 140, cu mențiunea: Suceava, 10 iulie 2003. Corelativ, vezi şi sonetul *126*, inclus în acelaşi volum, p. 145: „Aici am plâns în chinuri şi durere, / Stropind cu lacrimi sfintele morminte, / De-atâta jale n-am avut cuvinte / Pentru cumplita țării sfâşiere. // Ne flagelează-aducerile-aminte / Şi jertfe noi istoria ne cere, / Îngenunchiați în rugă şi tăcere, / Credința noastră a rămas fierbinte. // Patria mea, frumoasă şi iubită, / Tu eşti viața noastră, eşti lumină / Dar aşteptăm o zi de mult râvnită // Când s-o curma robia şi ruina. / Azi nația-i trădată, sărăcită, / Amare lacrimi curg în Bucovina”. Textul este însoțit de mențiunea: Suceava, 17 martie 2004.

[183] Un alt exemplu, ilustrativ pentru disproporția între motivul condamnării şi pedeapsa aplicată de justiția statului totalitar, îl oferă cazul Auricăi Gorgos-Hrib. Născută la 3 octombrie 1923, în satul Soci, comuna Ştefan cel Mare din județul Neamț, casnică, aceasta este arestată la 17 iunie 1951. Torturată în timpul anchetelor la Securitatea din Bacău şi Iaşi. Condamnată la 25 de ani muncă silnică, prin sentința nr. 100, din 13 martie 1953, pentru răspândire de manifeste anticomuniste. Reproducem textul unuia dintre acestea: „Tatăl nostru cel din Moscova, / Prăbuşească-se împărăția ta, / Facă-se voia ta / Precum în Germania / Aşa şi în Rusia. / Pâinea noastră cea de un sfert pe săptămână, / Dă-ne-o nouă astăzi şi-n fiecare zi, / Şi ne iartă nouă condițiile de armistițiu, / Precum şi noi iertăm jafurile voastre. / Şi nu ne duce pe noi în ispită / De a mai trece o dată Nistrul / Şi ne izbăveşte de prietenia cu Rusia sovietică. / Amin!”. Aurica Gorgos–Hrib trece prin

Militar din 27 aprilie 1949, pronunțată în sâmbăta Paştelui. Trece prin penitenciarele Mislea, Dumbrăveni, Miercurea Ciuc, Jilava, Botoşani şi Arad, având peste tot o atitudine demnă şi ajutându-şi colegele de suferință. Pusă în libertate la 14 iulie 1962[184]. Stabilită în oraşul Roman, unde lucrează pe un post de contabil într-o cooperativă, până în 1980, când se pensionează. Căsătorită în 1964 cu Ilie-Alexandru Petrescu, fost profesor de contabilitate la Liceul Comercial din Roman, desființat de regimul comunist. În această perioadă încearcă să-şi refacă studiile, însă nu-i sunt validate examenele şi i se atrage atenția că nu va putea deveni profesoară din cauza cazierului. Anchetată în repetate rânduri (1983, 1987 şi 1989), percheziționată sever la domiciliu în 1983. Autoarea cărții *Strigat-am către Tine, Doamne*, tipărită în anul 2000 şi retipărită în 2004, o impresionantă reconstituire memorialistică a anilor din studenție şi detenția sa politică: „Prin noi, prin toate aceste victime prin care flacăra roşie şi-a experimentat arsura, s-a arătat că pentru cei mai mulți comunismul a însemnat o imensă nefericire: arta lui de a guverna a fost teroarea, puterea lui de a convinge a fost tortura, orizontul lui spiritual a fost satanismul, adică întunericul cel mai din afară, victoria lui a fost înrobirea ce s-a făcut prin râuri de lacrimi şi de sânge şi prin munți de cadavre.

Din imensele şi încă nedeplin cunoscute hecatombe se ridică rumoarea ce poate fi auzită doar de conştiințele vii. Este uluitor faptul că glasurile tuturor celor ce nu mai sunt, exprimate prin cei care mai adastă într-o dezolantă înserare, nu cer nici răzbunare, nici răscumpărarea. Se cere doar aducerea în lumină a adevărului prin care s-a martirizat un neam binecredincios. […] Până când se vor cunoaşte toate avem datoria să aducem mărturii, să dezvăluim treaptă cu treaptă toate pragurile suferințelor hărăzite acestui mereu şi mereu încercat popor de-a lungul dăinuirii sale”[185]. Alte lucrări: *Crucea de la Miercurea Ciuc şi Paraclisul „Naşterea Maicii Domnului” de la Mislea, Adusu-mi-am aminte* (memorii), *A fost odată…* (poveşti pentru copii), cronici, recenzii, evocări publicate în periodice locale şi centrale[186].

închisorile Jilava, Mislea, Miercurea Ciuc şi Arad. Grațiată, în 1964, cu Decretul nr. 411. Vezi Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. IV, p. 257–258.

[184] Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VII, p. 242–243 şi vol. VIII, p. 209.

[185] Aspazia Oțel Petrescu, *Strigat-am către Tine, Doamne*. Ediția a II-a, Botoşani, 2004, p. 390.

[186] Aspazia Oțel Petrescu, *Date biografice*, fişier transmis nouă de autoare, în 2006, care completează datele sumare din lucrarea lui Cicerone Ionițoiu.

Paliuc, Gheorghe. Născut în 1901, în Frătăuții Vechi. Inginer geolog, cu stagii de pregătire în Occident, profesor universitar. Combatant în armata română. Arestat în 1948, judecat şi condamnat la 16 ani de închisoare. Trece prin închisorile politice de la Jilava, Piteşti şi Aiud, ca exemplu de rectitudine morală. Eliberat în 1964[187].

Pătrăucean, Cozma. Născut la 31 octombrie 1909, în comuna Straja. Fiul lui Iosif şi al Elisabetei. Muncitor forestier. Face armata la Regimentul 16 Infanterie. Participă la operațiuni militare pe Frontul din Răsărit, ca infanterist, apoi încadrat în Regimentul 2 Artilerie Antiaeriană. Considerat „criminal de război" şi urmărit în 1948. Fuge de acasă, se înarmează şi se asociază mai întâi cu Constantin Gherman, iar din mai 1950 cu Constantin Cenuşă. Se predă la 30 august 1951. Judecat şi condamnat la un total de 22 de ani de închisoare, prin sentința nr. 508 din 19 mai 1952. Pus în libertate la 29 august 1959. Moare în Rădăuți, la 10 iunie 1992[188]. Autorul unor *Amintiri* publicate de Mihai Rădulescu, în 2004, „documente înduioşătoare sau înfricoşătoare asupra existenței în munți a fugarilor din fața răzbunării comuniste", scrise, ca şi în cazul Marioarei Cenuşă, la îndemnul Oltei Nistor, născută Robu, „din dragoste pentru recuperarea istoriei contemporane a neamului nostru şi din iubire pentru spița bucovinenilor care mulți eroi a dat în lupta lor fără şansă, nici nădejde, împotriva ruşilor şi a comunismului"[189].

Pânzariu, Vasile[190]. Născut la 12 ianuarie 1930, în localitatea Burdujeni, într-o familie cu opt copii. Tatăl său a luptat în Războiul de

---

[187] Filip-Lucian Iorga, *Arca memoriei*, documentar cuprinzând extrase din volumul VIII al dicționarului elaborat de Cicerone Ionițoiu, „România literară", anul XXXVIII, nr. 6, 16-22 februarie 2005, p. 16. Vezi şi Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste...*, vol. VIII, p. 26.

[188] Adrian Brişcă, *Rezistența armată din Bucovina, 1950-1952*, vol. II, p. 233.

[189] Mihai Rădulescu, *La capătul iadului. Mărturii şi documente*, Bucureşti, 2004, p. 165-188.

[190] Vasile Pânzariu, *Arestat pentru poezie*, în „Analele Sighet", tomul VII, *Anii 1949-1953: mecanismele terorii*. Comunicări prezentate la al VII-lea Simpozion al Memorialului de la Sighetu Marmației (2-4 iulie 1999). Editor Romulus Rusan, Bucureşti, 1999, p. 593-599. Vezi şi Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste...*, vol. VIII, p. 134-135; Mugur Geu, *Viață luată cu japca*, în „Crai nou", Suceava, anul XV, nr. 3615, 9 martie 2004, p. 1 şi 3, Mihai Vicol, *Suceveanul Vasile Pânzariu şi Gulagul românesc*, în „Cronica Sucevei", 3 septembrie 2004, p. 4, Tiberiu Cosovan, *Fărâmitura de lumină din sufletul lui Vasile Pânzariu*, în „Monitorul de Suceava", 27 aprilie 2005, p. 12, documentare cu bogate informații biografice referitoare la Vasile Pânzariu. Informații bogate şi în Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor...*, p. 189-193. De interes sunt şi prezentările semnate de foşti colegi de detenție: I[on] V[ictor] Pica, *Vasile Pînzariu*, în „Cuget şi veghe", Braşov, nr. 1990,

Întregire, la Mărăşeşti şi Oituz, distingându-se prin fapte de eroism, şi a participat la campania din Ungaria, pentru înăbuşirea revoluţiei bolşevice. Elev la Liceul Comercial din Suceava, exmatriculat, în 1948, pentru că a recitat în clasă *Momiţa republicană, Măgarul şi libertatea* din volumul lui Păstorel Teodoreanu *Tămâie şi otravă.* Arestat, în 26 august 1950, anchetat şi torturat în lotul celor 13 tineri din „nucleul de rezistenţă şi luptă anticomunistă" „Cetatea lui Ştefan". Condamnat la zece ani muncă silnică prin sentinţa Tribunalului Militar Iaşi. Trece prin închisorile şi lagărele de muncă Suceava, Copou – Iaşi, Jilava, Gherla, Baia Sprie, Mina Cavnic, Poarta Albă, Văcăreşti, unde îi cunoaşte pe Ion Caraion, Ovidiu Papadima, Romulus Dianu, Radu Demetrescu-Gyr, Ilie Popescu-Prundeni, Tudor Popescu. Eliberat în 24 august 1960. Membru al Cenaclului Literar „Nicolae Labiş" din Suceava, condus de prozatorul şi jurnalistul Radu Mareş. Rearestat, în 22 septembrie 1970, anchetat şi condamnat, în 17 noiembrie 1970, la şase ani de temniţă şi patru ani de interdicţie a drepturilor civile, pentru şase din poeziile citite într-o şedinţă de cenaclu. Trece prin închisoarea Aiud, unde se mai aflau 300 de deţinuţi politici dintre cei arestaţi şi condamnaţi în anii '50. Pus în libertate şi reabilitat în 1972.

Editorial, Vasile Pânzariu debutează în 1994 cu volumul *Dincolo de azi*, cuvânt prefaţator de Gheorghe Gorda, Hliboca – Cernăuţi, 42 p. Placheta apare într-un tiraj inadmisibil de mic şi în condiţii revoltător de modeste nu în România, din nevoia dreptului la adevăr şi a respectului pentru valori, ci sub egida Cercului Cultural „Arboroasa" din Cernăuţi, având-ul ca redactor pe Nicolae Şapcă[191]. Un an mai târziu, mai multe poeme îi sunt cuprinse în volumul colectiv *Poeţi după gratii*[192], îngrijit de Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici din România. Acestora le urmează: *Coşmar în noaptea veacului*, Suceava (1996), *Amprente pe Golgota lumii*, Suceava (1998), *Revelaţia Trinităţii*, Suceava (2003), *Clopoţei de lună.*

p. 4 şi Teofil Botlung, *Fila de memorie*, în „Memento", publicaţie periodică a Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici Timiş, Timişoara, anul VII, Nr. 1 (47), ianuarie 1997, p. 3. Informaţii de fişier biografic se publică şi în Constantin-Aurel Dragodan (coord.), *Poeţi după gratii*, vol. III, p. 289.

[191] Vezi Ion Drăguşanul, *De parcă ţara ar exista în afara graniţelor ei*, în „NordPress", Suceava, anul III, nr. 145 (582), 2 august 1995.

[192] Constantin-Aurel Dragodan (coord.), *Poeţi după gratii*, vol. III, p. 268-289. Aici îi sunt publicate 15 poezii, urmate de un profil biografic, p. 289. Tot acum este prezent şi în volumul *Poezia în cătuşe*. Antologie, prefaţă şi note de prof. univ. dr. Aurelian I. Popescu. Postfaţă de Nicolae Panea, Craiova, 1995, cu două poeme, *Mesaj de pe Golgota*, p. 122 şi *Rugă subterană*, p. 145-146.

Versuri pentru copiii mari şi mici şi iubiţii lor bunici, Suceava (2004), *Coşmar în noaptea veacului*, antologie de autor, Suceava (2005). După debutul său editorial, Vasile Pânzariu este inclus şi în câteva antologii realizate de bucovineni, dar tipărite în afara provinciei: Adrian Dinu Rachieru, *Poeţi din Bucovina*. Selecţie, studiu introductiv şi profiluri critice, Timişoara, 1996, p. 321-325; Emil Satco, *Antologia poeţilor români din Bucovina (1775-2002)*, Iaşi, 2002, p. 131-132.

Cu versuri şi amintiri din anii de aspiraţii, detenţie şi prigoană, Vasile Pânzariu colaborează la „Zori noi", Crai nou", NordPress", Bucovina literară" (Suceava), „Literatura şi arta" (Chişinău), „Codrul Cosminului", periodic al Cercului „Arboroasa" (Cernăuţi), „Ţara Fagilor", almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni (Cernăuţi–Târgu-Mureş), „Analele Sighet".

Vasile Pânzariu, „poetul cu rădăcini răzăşeşti", „nu este un aspirant la gloria [literară], ci un martor" al infernului din universul concentraţionar al veacului trecut. În „poezia [sa] carcerală", puţinii exegeţi care au zăbovit asupra sa au sesizat „o pronunţată tendinţă spre discursiv" în poeme care se transformă „într-un fel de cronici versificate ale universului detenţiei[193]. Poemele acestea îndeplinesc, în primul rând, o funcţie „documentar explicativă": „Am văzut oameni cu burţile supte de foame, / cu buzele vinete şi crăpate de sete, / muribunzi delirând prin moderne sodoame, / doborâţi de-ntuneric, zăcând pe tinete. // Am văzut oameni ce visau fericirea / într-o coajă de pâine şi-o picătură din ape, / cu ea să-şi sature carnea şi firea, / o clipă măcar şi pe urmă să crape. // Am văzut oameni târâţi în cavouri, / să trăiască în beznă alături de morţi, / lungiţi între dânşii ca nişte lingouri, / păzite şi-nchise de straşnice porţi. // Am văzut oameni fără digestii, / doborâţi de cumplită tortură / chiar de semenii lor, nişte bestii, / pentru blidul mai plin de fiertură. // Am văzut oameni sfărâmaţi de şenile, / alţii bând mâl în două cu sânge, / orbi şi ciungi, năpădiţi de reptile, / ce doreau ca să scape cu zile. // […] Tot prin cloaca de molimi şi bezne, / bojbăind prin hârjoana minciunii / ce-a legat adevărul de glezne / la belciugul din zidul genunii"[194]. Acestei categorii de texte-document le aparţin şi poemele *Rugă subterană*[195], *Golgota subterană*[196], *Pe dunele*

---

[193] Vezi Octavian Nestor, *Vasile Pânzariu – „Dincolo de azi"*, în „Bucovina literară", serie nouă, Suceava, anul V, nr. 11-12 (57-58), noiembrie-decembrie 1995, p. 12.

[194] *Mărturie*, text inclus în volumul *Dincolo de azi*, p. 29. Retipărit în volumul *Coşmar în noaptea veacului*, p. 40-41.

[195] *Coşmar în noaptea veacului*, p. 42-43. Text însoţit de menţiunea: Baia Sprie, 1953.

iernii[197], *Străinul*[198], *Semne pentru neuitare*[199], *Coşmar în noaptea veacului*[200], *Doină din surghiun*[201], *Din cavoul 101*[202], *Aşchia de os*[203], *Sublima evadare*[204].

Un fragment din *Doină în surghiun* este ilustrativ şi ar trebui citit, ca de altfel toate textele menţionate mai sus, în paralel cu producţiile din bogata poezie oficială a „obsedantului deceniu": „Uite! mamă şi bunică, / tată şi bunic cum pică, / copilaşi blajini şi fiice / sub şenile venetice. / Neamul? Este numai rană, / văzu-i sângeră sub geană! / Ţara-i ţarc, ţara e dubă, / ţara coace ca o bubă. / De prin râpi, de prin hârtoape, / ies dihănii să se-ndoape / din tot spicul care-l frânge, / din sudoare şi din sânge. / Prin odăi, prin şuri, prin tinde / suge tot ce pot cuprinde, / în prisăci, în stâni, în cripte / colţi şi gheare sunt înfipte. / Pasc omizile scursurii / pe cununile pădurii, / şi vârtejul destrămării / ne-a-ntinat albastrul zării! / Joacă, joacă

196 *Amprente pe Golgota lumii*, p. 80-81. Text din perioada detenţiei de la Baia Sprie, nedatat.

197 *Dincolo de azi*, p. 17-18. Inclus şi în volumul *Amprente pe Golgota lumii*, p. 83-84, cu menţiunea: Baia Sprie, 1954.

198 *Amprente pe Golgota lumii*, p. 77-79. Text însoţit de menţiunea: Gherla, 1956.

199 *Ibidem*, p. 90-91. Text însoţit de menţiunea: Gherla, noiembrie 1956.

200 *Coşmar în noaptea veacului*, p. 52-53. Text însoţit de menţiunea: Gherla, iunie 1957. Poem terifiant, amintind de maniera lui Tudor Arghezi din *Flori de mucigai:* „Guşata hrubă prins-a să-nşurube / în piatra vremii viermuita-mi soartă, / prin leşu-i ciur, spre-o nălucită poartă, / se-ngrămădeau copturi de răni şi bube. // Înghesuit de spaimă-n colţuri mute, / simt moartea cu rânjirea-i rece / cum după mine coasa şi-o petrece, / peste cadavre de-amintiri durute".

201 *Amprente pe Golgota lumii*, p. 86-88. Text însoţit de menţiunea: Gherla, 1957.

202 *Coşmar în noaptea veacului*, p. 34-36. Text însoţit de menţiunea: Gherla, 1958.

203 *Revelaţia Trinităţii*, p. 86-88. Text însoţit de menţiunea: Gherla, 1958. Câteva strofe din acest poem reprezintă o mărturie despre anii de „şantier literar" din detenţie: „Păstram ca pe un semn, dăruit de Cristos, / în loc de creion, o aşchie de os, / ce rămăsese lipită pe-un fund de gamelă, / după ce sorbisem zilnica ciorbă chioară, / pe care-o tăinuiam, de atunci, cu străşnicie. // Cu ea îmi scriam gândurile, bunăoară, / pe zidul ce devenise hârtie!… / De aceea, temnicerii, cu o ură drăcească, / urmăreau prin vizetă să surprindă presupusa memorie / şi pe cei ce-o făceau pentru a deveni istorie, / temându-se ca nu cumva, cine ştie, / şi pereţii vor prinde să vorbească… // […] Ei nu ştiu că din ciornele de pe pereţi / înfloresc poeme însufleţite de har, / suind prin stările de bucurii şi tristeţi / din rădăcinile iluminărilor sfinte, / ce-s transpuse, apoi, ca într-un glosar, / în tezaurul tainic din minte… // Chiar de-am rămas fără de aşchia cea de os, / neamului meu, ocrotit de Cristos, / din mormântul acesta vremelnic îi scriu / c-o peniţă de gând, muiată-n cerneala jertfirii, / scrisoarea pe care-o semnez ca ostaş şi ca fiu, / dorindu-i libertate, în pacea iubirii!"

204 *Ibidem*, p. 82. Text însoţit de menţiunea: Gherla, 1958.

talpa urii / pe obrazul bătăturii. / Peste cruci, peste icoane, / năvăliri de lighioane, / ghiarele şi le destupă / carnea neamului s-o rupă”.

Din această experienţă tragică s-a născut şi poezia lui Vasile Pânzariu: „Pentru a scăpa de teama singurătăţii şi îndepărtării, cu gândirea cutreieram spaţiul propriului cer, în care mi se profilau tărâmuri şi lumi incendiate de lumina bucuriei. De-acolo îmi decupam pentru rezistenţă, clipele de vise, ce le închideam apoi, [spre] a nu le pierde, în litere. […] De acolo, din mijlocul oprimărilor, gândirea şi imaginaţia mi-au fost mijloacele cele mai eficace prin care strângeam şi organizam sentimentele şi previziunile în cuvinte, care, odată cristalizate, le depozitam pe filele memoriei. Poeziile mele n-au înflorit sub cer de libertate şi vremuri prospere, ci prin întunericul din burta pământului şi între zidurile închisorilor groase şi reci. Nu m-a supărat niciodată anonimatul, n-am fost invidios, nici n-o să fiu asupra lucrărilor altora, chiar dacă de privilegii efemere au beneficiat şi mai beneficiază măscăricii dârelor de fum, ce ornează orgolioşi palatul culturii! Eu rămân cu piatra modestiei mele, în temelie!”[205]

Uniformizarea şi extinderea „universului penitenciar” dincolo de zidurile închisorilor comuniste formează substanţa unor texte apropiate de „poezia adevărată care se citeşte pe şoptite, ca o litanie”[206]: *Vremea minciunii*[207], *Cobaiul umilinţei*[208], *Moara neagră*[209], *Fără libertate*[210], *Priponul*[211], *Noaptea oprimării*[212], *Ciracii tiranului*[213], *Fântâna părăsită*[214], *Absurditate*[215], *Visul haiducului din veac*[216], *Vai de voi!*[217], *Ciocoiul roşu*[218],

---

[205] Cf. *Prefaţă* la volumul *Amprente pe Golgota lumii*, Suceava, 1998, p. 5-6.
[206] *Ibidem.*
[207] *Dincolo de azi*, p. 39-40; *Coşmar în noaptea veacului*, p. 38-39.
[208] *Dincolo de azi*, p. 38.
[209] *Ibidem*, p. 32.
[210] *Ibidem*, p. 12.
[211] *Amprente pe Golgota lumii*, p. 71. Text datat 1985.
[212] *Ibidem*, p. 75-77. Text datat 1988.
[213] *Ibidem*, p. 92-93.
[214] *Ibidem*, p. 93-94.
[215] *Ibidem*, p. 108-109.
[216] *Ibidem*, p. 110-112.
[217] *Ibidem*, p. 122-123. Diatribă la adresa celor ce „au răstignit lumina lacrimii”: „Pe-un câmp de sânge, / tot ce-aţi semănat veţi strânge; / ura, bezna şi pustiul! / Nouă ne ajunge viul / jertfelor, ce-or naşte îngeri! / Neamul meu, ce plângi şi sângeri, / prins pe crucile durerii / crede-n soarele-nvierii!”
[218] *Ibidem*, p. 132-134.

Nu sunt destule mărturii?[219], *Fântâna libertăţii*[220], *Delirul tiranilor*[221], *Trambulina parvenitului*[222], *Roata ciubucului*[223], *Hiene în sanctuar*[224] ş.a. „Îngropat de viu, în cimitirul cu sute de cavouri suprapuse”, unde pătrund doar „ruga neamului” şi „veghea Domnului Isus”, Vasile Pânzariu, asemenea atâtor clăcaşi ai „nefericirii totalitare”, îşi simte sufletul „în dureroasă ramă, lipsit de conţinutul unui chip”, convins că „necunoaşterea te menţine slugă şi calic folositor experimentului”: „Spre-o viaţă-n grămadă ce nu ne-aparţine / din secolul groazei, cu alt soi de robi, / împinşi de vătavi moderni, ce-o duc bine, / feriţi de mizerii, de munci, de microbi, // prin glodul minciunii ajuns la putere, / noi, gloata tăcerii trudite. Şi atât. / Aducem plocoanele cum ni se cere, / cât stăm cu tăişul forţării la gât. // Rămânem zdrobiţi de dureri şi prigoane, / cu inimi ucise, lipsiţi de avânt, / ca nişte copaci cu trunchi şi coroane / ce n-au rădăcinile-nfipte-n pământ”[225].

Vasile Pânzariu traversează „deşertul urii” din veacul pătimirii, cu sufletul oază de lumină, urzindu-şi cuvântul din „dorul libertăţii şi-al iubirii”. Poemele sale au rostul „să-nveţe, s-arate, s-aline, să ierte”, rost înalt al suferinţei unei întregi generaţii de martiri, exprimat ca în *Rugă către viitor*: „Ah! Cum dorim cenuşa din dezastru / s-o faci ulcior şi să ne-aştepţi în cale, / să bem tăria mustului albastru / din podgoria veşniciei tale. // Când îţi vom duce pe-ntomnate rodul / trudirii noastre, să-ţi surâdă crinii, / să ascultăm cum duruiesc prin podul / eternităţii nucile luminii. // Şi pâinea ta din liniştea senină / cu miez adânc de-nţelepciune vie, / am vrea să o avem la cină / pe masa grea de har şi bogăţie. // Iar din prisaca păcii, blând părinte, / din stupi de dor cu-albini nemuritoare, / am vrea să curgă dragostea-n cuvinte / când ne vei stoarce fagurii de soare”[226] ori ca în textul *Îndemn*: „Să ne spălăm obrajii memoriei / cu roua clipelor frumoase, / ce ne rămâne din

[219] *Coşmar în noaptea veacului*, p. 48-49.

[220] *Ibidem*, p. 44-45: „Săpat-am însetaţi în veacul / uscat de ură şi de crime, / să aibă parte neamul meu, săracul, / de-a-şi scoate apa lui din adâncime. // Săpat-am greu şi chinuiţi fântâna / prin roci de suprapuse oseminte, / de-ajunserăm acum până la vâna / ce poartă apa libertăţii sfinte. // Dar tot n-o bem, ne mai înşeală unii / ce-au deturnat puterea din răscoală, / legându-i dinadins mai scurte funii, / tragem în sus găleata încă goală”.

[221] *Amprente pe Golgota lumii*, p. 134-135.

[222] *Ibidem*, p. 135-136.

[223] *Ibidem*, p. 137-138. Text datat 1986.

[224] *Ibidem*, p. 163.

[225] *Dincolo de azi*, p. 38-39.

[226] *Dincolo de azi*, p. 26.

viața cernută / prin sitele-nțelepciunii / de a nu devia traiectoria / ce ne păstrează şi luminează / cu adevărat istoria”[227].

Pivin, Gheorghe. Născut la 1 noiembrie 1922, în Horecea – Cernăuți. Tatăl său, Dumitru, combatant în Primul Război Mondial, primar în Horecea, „păstrător de obiceiuri şi tradiții populare, ținea la cuvântul dat şi la demnitatea sa de om şi de bun român”. Mama sa, Maria, era rudă cu Zaharia Voronca, prietenul lui Ciprian Porumbescu. Studii la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți. În timpul primei ocupații sovietice (1940-1941), părinții îi sunt deportați în noaptea de 13/14 iunie 1941 şi mor de foame în Siberia. După terminarea liceului, participă la eliberarea Ardealului de Nord, ca elev al Şcolii Militare de Ofițeri din Radna. Se înscrie la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universității din Iaşi. Arestat în noaptea de 14 spre 15 mai 1948. Pus în lanțuri, împreună cu Neculai Popa, anchetat şi torturat la Siguranța din Piatra-Neamț, unde a încercat să se sinucidă, tăindu-şi venele. Condamnat la 20 de ani muncă silnică, pentru „crimă de uneltire împotriva statului”. Trece prin penitenciarele Jilava, Aiud, Piteşti şi lagărele de muncă de la minele de plumb Baia Sprie şi Valea Nistrului. Este pus în libertate în 1963, fixându-i-se domiciliu obligatoriu în județul Bacău. Se căsătoreşte în comuna Gârleni. Profesor, pentru un scurt timp, la Şcoala Generală din Tazlău – Neamț. Metodist la Centrul de Librării şi Difuzarea Cărții (C.L.D.C.) Bacău, librar în Gara Bacău. În 1965, se întoarce în vizită la Horecea – Cernăuți, unde revine o dată pe an şi după 1989. Poet şi prozator talentat, publică în „Revista Bucovinei” de la Cernăuți, semnând cu pseudonimul George Pivin-Leandru. Intelectual cu o vastă cultură filosofică, literară, muzicală[228]. Astăzi uitat, pe nedrept, în Bucovina, unde nu-l menționează nimeni. Despre tragismul vieții din „captivitatea roşie”, George Pivin-Leandru scrie: „Călăii veacului bolşevic ne-au urmărit, ne-au prins şi ne-au aruncat după zăbrele. Au surpat beznele iadului peste noi şi ne-au amestecat cu şobolani şi libărci. Bătăi, frig şi foame muşcau din carnea noastră. Şi asta nu o zi, o lună sau un an, ci zeci de ani. Martirajul era atât de îngrozitor, încât îmi vine greu să-l descriu. Depăşeşte cu mult martirajul primilor creştini, prin durata şi cruzimea sa, spre a ucide nu numai trupul, ci

[227] *Ibidem*, p. 39.

[228] Aspazia Oțel Petrescu, *Pivin D. George–Leandru. Date biografice*, manuscris inedit, datat 20 iunie 2006.

şi sufletul. Dacă zidurile ar fi înregistrat plânsul, vaietele celor schingiuiţi, ar fi fost cea mai teribilă simfonie a groazei”. Moare la 18 aprilie 1995[229].

Pohonţu, Eugen. Născut la 10 iunie 1897, în Mihăileni, judeţul Dorohoi. Studii la Liceul „Laurian” din Botoşani. Bacalaureatul la Şcoala Reală Superioară Ortodoxă din Cernăuţi (1922). Participă la operaţiunile militare din zona Mărăşeşti – Caşin, luptând în cadrul Regimentului 37 Infanterie, ca ofiţer de rezervă. Licenţa în litere şi filosofie la Universitatea din Cernăuţi (1927). Profesor la Liceul Militar „Ştefan cel Mare” din Cernăuţi (1925-1934). Membru al Şcolii Române de la Fontenay aux Roses (1927-1929). Cofondator al Societăţii Artiştilor şi Amicilor Artelor Plastice din Bucovina (1931), profesor la clasa palatină a Şcolii Voievodului (din 1934), membru în conducerea Oficiului de Educaţie a Tineretului Român (O.E.T.R.) şi al Organizaţiei „Straja Ţării”. Profesor de estetică şi istoria artelor la Academia de Arte Frumoase din Iaşi. Cărturar de „aleasă spiţă” şi de o modestie distinsă[230], cu o bogată activitate publicistică, autor al unor contribuţii de pionierat în istoria şi critica noastră de artă. Arestat şi condamnat. Detenţia politică în coloniile de muncă de pe Canal (1952-1953)[231].

Pojar, Iacob (Matias). Născut în 1912, la Iacobeni, într-o familie stabilită aici prin colonizarea Bucovinei, sub administraţia austriacă. Preot romano-catolic şi profesor la Liceul „Pitar Moş” din Bucureşti. Arestat în 1951 şi condamnat pentru delictul de „înaltă trădare”, în procesul înscenat Nunţiaturii Apostolice din Bucureşti. Detenţia, printre altele, la Piteşti. Pus în liberate în 1964. Ulterior reuşeşte să plece din România şi se stabileşte în Austria[232].

---

[229] Ilie Pivin, *Mă doare trecutul ca o rană deschisă*, în „Ţara Fagilor”, almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni (VII), Cernăuţi–Târgu-Mureş, 1998, p. 138-141; Petru C. Baciu, *Gh. Pivin-Leandru*, în „Crezul nostru”, revistă de atitudine românească, Bacău, anul I, nr. 10, octombrie 2000, p. 6; Aspazia Oţel-Petrescu, *Cuvânt de reculegere pentru fratele Leandru*, în volumul *Strigat-am către Tine, Doamne*. Ediţia a II-a, Botoşani, 2004, p. 429-431; Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VIII, p. 252.

[230] Dan Grigorescu, *Modestia cărturarului*, în „România literară”, Bucureşti, anul XX, nr. 31, 30 iulie 1987, p. 18.

[231] Vasile I. Schipor, *Eugen Pohonţu (1897-1992) şi Societatea Artiştilor şi Amicilor Artelor Plastice din Bucovina (1931-1934)*, în „Analele Bucovinei”, anul XI, nr. 2, 2004, p. 283-293. Cicerone Ioniţoiu nu-l menţionează, în dicţionarul citat, printre victimele regimului comunist, vezi vol. VIII.

[232] Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii…*, p. 61; Cicerone Ioniţoiu, *Martiriul creştin din România comunistă…*, p. 349 (aici numele de familie este trecut altfel: Pozar Matiaş); Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii*

Popovici, Dori (Dorimedont). Născut la 10 decembrie 1873. Studii universitare de Drept la Cernăuţi. Funcţionar la Direcţia Generală a Fondului Bisericesc din Bucovina, ajutor de primar al oraşului Cernăuţi. Vicepreşedinte al Consiliului Naţional Român din Bucovina (27 octombrie 1918), participant la Congresul General al Bucovinei care a hotîrât Unirea provinciei cu România (28 noiembrie 1918). Om politic, deputat în Parlamentul României (1926), ministru (1921, 1926-1927). Arestat în noaptea de 5 spre 6 mai 1950 şi închis la Sighet, unde moare la 12 iunie 1950, în condiţii de exterminare[233].

Preda, Dionisie. Născut în 19132. Preot ortodox, hirotonit în 1935, administrator parohial în Calafindeşti[234], paroh în localitatea Părhăuţi. Arestat şi închis la Gherla (1948-1951). Rearestat şi închis la Aiud (1953-1955). Preot în Suceava. Trece la Domnul în 1998[235].

Prelipceanu, Paisie. Născut în 1911, absolvent al Seminarului Monahal Cernica, cleric în 1928, monah în 1934, ierodiacon în 1936[236]. Stareţ al Mănăstirii Putna. Condamnat pentru curajul de a o fi ajutat pe Marioara Cenuşă, soţia partizanului Constantin Cenuşă[237].

Puiu, Victor-Visarion. Născut la 27 februarie 1879, în Paşcani. Fiul lui Ioan, funcţionar feroviar, şi al Elenei, absolventă a Şcolii Profesionale „Sf. Sava” din Iaşi. Absolvent al Seminarului Teologic din Roman şi Iaşi. Licenţiat al Facultăţii de Teologie din Bucureşti. Studii la Academia Duhovnicească din Kiev (1907-1908). Tuns monah ortodox la 22 decembrie 1905, la Episcopia de Roman. Hirotonit ca diacon (25 decembrie 1905) şi preot (1908). Vicar al eparhiei Dunării de Jos (1909), director al Seminarului Teologic „Sfântul Andrei” din Galaţi (1909-1918) şi al Seminarului

comuniste…, vol. VIII, p. 287. Dorin Dobrincu nu-l menţionează în lucrarea sa *Proba infernului. Personalul de cult…*.

233 Vezi Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VIII, p. 400; Ion I. Nistor, *Amintirile din închisoare* în lucrarea *Istoria românilor*, vol. II, Bucureşti, 2003, p. 547-555.

234 *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 131.

235 Vasile Manea, Cicerone Ioniţoiu, *Martiri şi mărturisitori ai Bisericii din România…*, p. 146; Vasile Manea, *Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste*, p. 185; Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VIII, p. 442.

236 *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 31.

237 Vasile Manea, Cicerone Ioniţoiu, *Martiri şi mărturisitori ai Bisericii din România…*, p. 128; Vasile Manea, *Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste*, p. 163. Vezi şi Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VI, p. 86. În aceste surse apare consemnat doar cu numele Paulian. Tot aici, p. 87, este menţionat Paulian Victor, condamnat. Detenţia la Jilava şi minele de plumb de la Baia Sprie. Acesta ar putea fi chiar stareţul Mănăstirii Putna, Paulin Prelipceanu, care a ajutat-o pe Marioara Cenuşă.

Teologic din Chişinău (1918), exarh al mănăstirilor din Basarabia, Episcop al Argeşului (1921), Episcop al Hotinului (1923-1935). Mitropolit al Bucovinei în perioada 1935-1940. Despre „această harnică păstorire" în Bucovina a „călugărului luptător" Visarion Puiu, Nicolae Iorga scrie, în 16 februarie 1937, în „Neamul Românesc pentru popor": „Un an de trude şi strădanii. Un an de cufundare în taina care a îngrămădit în veacuri atâta belşug de aur şi bogăţie evlavioasă. Un an apoi de înălţare deasupra nimicniciilor pământeşti. Şi totul şi-a schimbat faţa, înveşmântându-se, ca şi altă dată, în măreţie şi strălucire. În locul hambarelor goale şi răvăşite, în locul bisericilor uitate, ogorul eparhiei e în rod, grădinile în floare, casa în belşug şi visteria refăcută ca în vremurile cele bune de altădată". Mitropolit al Transnistriei (1942-1944). Rămâne, în 1944, în Occident. Victimă a politicianismului din România, persecutat de regimul comunist. Condamnat la moarte, la 20-21 februarie 1946, de Tribunalul Poporului din Bucureşti. Depus din treaptă de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la 28 februarie 1950. Chiriarh al Episcopiei Ortodoxe Române de la Paris, ataşate Sinodului Bisericii Ruse din exil cu sediul la New York (1949-1958). Trece la cele veşnice, la 10 august 1964, într-o suburbie a Parisului. Reabilitat de Biserica Ortodoxă Română în septembrie 1990[238].

---

[238] Vezi Dumitru Valenciuc, *Visarion Puiu, Mitropolit al Bucovinei (1935-1940), un martir al demnităţii ortodoxe*, în „Analele Bucovinei", Bucureşti, anul XI, nr. 1, 2004, p. 41-82; Constantin N. Tomescu, *Prietenul meu Visarion Puiu*. Ediţie, note şi addenda Pr. Dumitru Valenciuc, Dragoş-Radu Mihai, Suceava, f. e., 2005. Vezi şi Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste*...,vol. VIII, p. 481; Mihai Pelin, *Opisul emigraţiei politice*..., p. 272. Spre deosebire de Bucovina, unde este cinstit, cu veneraţie, doar de un preot, Dumitru Valenciuc, paroh la Volovăţ, la Paşcani, locul de naştere al lui Visarion Puiu, se desfăşoară, începând din 1997, manifestări ştiinţifice izvorâte dintr-o „datorie de conştiinţă" a contemporanilor faţă de cărturarul locului, „una din marile personalităţi ale neamului românesc şi ale Bisericii sale străbune, cunoscut şi apreciat pe mai multe continente". La aceste manifestări, de nivel naţional, participă personalităţi ale vieţii ştiinţifice din România şi de peste hotare, preoţi, profesori, cercetători, arhivişti. Documentele manifestării se publică în „Valori păşcănene". Studii, documente, mărturii, publicaţie periodică a Asociaţiei „Visarion Puiu", Paşcani, anul I, nr. 1, februarie, 2006, 126 p. Manifestările celei de a zecea ediţii, 27-28 februarie 2006, se bucură de o „participare de excepţie", cuprinzând la începutul programului o slujbă de pomenire a mitropolitului Visarion Puiu, celebrată la Biserica „Sfinţii Voievozi" din Paşcani. În prima parte a sesiunii de comunicări ştiinţifice, moderată de acad. Constantin Ciopraga şi prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu, susţin comunicări: Gheorghe Buzatu, *Epoca în care a trăit Mitropolitul Visarion Puiu*; acad. Constantin Ciopraga, *Mitropolitul Visarion Puiu şi Paşcanii*; Gabor-Gabriel Codrea, *Pribegia în Italia a Mitropolitului Visarion Puiu*; Elena Istrăţescu, *Mitropolitul Visarion Puiu, un reper moral al spiritualităţii româneşti şi europene*; Ioan Lăcătuşu, *Mitropolitul*

Roşca, Alexandru. Născut la 2 octombrie 1895, în localitatea Braşca-Ilişeşti, într-o familie de ţărani. Absolvent al Liceului „Ştefan cel Mare” din Suceava (1923). Licenţiat al Universităţii din Cernăuţi în ştiinţe biologice (1927). Profesor de liceu în Bistriţa-Năsăud (1927-1928). Din 1928, asistent, apoi şef de lucrări la Universitatea din Cernăuţi. Doctorat în biologie (1936) cu teza *Fauna Araneelor din Bucovina (Sistematica, ecologia şi răspândirea geografică)*, publicată în „Buletinul Facultăţii de Ştiinţe Cernăuţi”, vol. X, fasc. 1 şi 2, 1936. Întemeietorul cercetărilor sistematice arahnologice din România. Director al Muzeului de Ştiinţe Naturale din Cernăuţi. Refugiat în 1940 şi 1944. În 1945 se stabileşte la Iaşi,

---

Visarion Puiu şi Transilvania; Ilie Manole, *Aspecte privind caterisirea Mitropolitului Visarion Puiu*; Oana Ionel, *Situaţia bunurilor personale ale Mitropolitului Visarion Puiu după începerea urmăririi penale şi condamnarea sa la moarte*; Dragoş Marcu, *Documente din arhiva Ministerului de Externe al României cu privire la Mitropolitul Visarion Puiu în perioada exilului*; Mihai Mocanu, *Mitropolitul Visarion Puiu – „păstorul cel bun” implicat în acţiuni de interes obştesc dincolo de obligaţiile sale bisericeşti*; Constantin Moşincat, *Mitropolitul Visarion Puiu şi mişcarea spirituală din vestul României Mari*; Ioan Negoescu, Dumitru Stavarache, *Dosarul de condamnare la moarte a Mitropolitului Visarion Puiu.* În partea a doua a manifestărilor din prima zi, moderate de dr. Ioan Lăcătuşu şi prof. dr. Aurel Pentelescu, susţin comunicări: Aurel Pentelescu, *Mitropolitul Visarion Puiu şi Episcopul Armatei, Dr. Partenie Ciopron*; Adrian-Nicolae Petcu, *Mitropolitul Visarion Puiu şi organizarea bisericească a românilor din exil*; Ioan Secărescu, Dumitru Stavarache, *Zilele „Mitropolit Visarion Puiu”. Repere retrospective (1997-2005)*; Alin Spânu, *O acţiune de compromitere a Mitropolitului Bucovinei Visarion Puiu, în aprilie 1940*; Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu şi Nicolae Iorga. Aprecieri reciproce şi corespondenţă*; Liviu Ţăranu, *Dosarele unor păşcăneni în Arhivele Securităţii: Visarion Puiu, Gheorghe I. Brătianu, Valeriu şi Cicerone Iordăchescu*; Florin Ţuscanu, *Noi mărturii cu privire la relaţiile Mitropolitului Visarion Puiu cu arhiereul Ilarion Mircea Băcăoanul*; Nicolae Videnie, *Imaginea Mitropolitului Visarion Puiu în presa exilului românesc (1945-1989).* Manifestarea ştiinţifică Zilele „Mitropolit Visarion Puiu”, ediţia a X-a, continuă în ziua de 28 februarie. Din programul zilei: întâlnirea participanţilor cu profesorii şi elevii Seminarului „Veniamin Coastachi” Neamţ, pe tema „Un mare ierarh al Bisericii Ortodoxe Române – Mitropolitul Visarion Puiu”, vizitarea Casei Memoriale „Visarion Puiu” de la Schitul Vovidenia şi a Mănăstirii Neamţ, dezbaterea cu tema „Prezent şi perspective în evaluarea memoriei Mitropolitului Visarion Puiu”. Dintre cărţile consacrate lui Visarion Puiu şi lansate acum: Dumitru Stavarache, Ion Negoescu, *Mitropolitul Visarion Puiu. Relaţiile cu bisericile din Canada şi SUA*, Bucureşti, Editura Publirom, 2005; Eugen Drăgoi, *Arhimandritul Visarion Puiu. Documente inedite (1908-1917)*, Galaţi, Editura Episcopiei Dunării de Jos, 2006. În impresionanta bibliografie consacrată mitropolitului Bucovinei Visarion Puiu, acestea se adaugă unor cărţi publicate anterior: Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente de pribegie (1944-1963)*, Paşcani, 2002; Mitropolit Visarion Puiu, *Însemnări din viaţa mea*. Ediţie, note şi addenda de Dumitru Stavarache şi Gheorghe Vasilescu, Iaşi, 2004.

funcţionând la Universitate până la 1 septembrie 1947. Îndepărtat din învăţământ. Nu i se recunoaşte titlul ştiinţific obţinut la Cernăuţi. Căsătorit cu Silvia Popescu din Botoşeniţa-Calafindeşti (1931). De la bunicii soţiei sale, Dumitru şi Agripina de Repta, moşteneşte gospodăria cu livadă şi 18 ha de teren arabil. Arestat şi condamnat, în 1952, de către Tribunalul Rădăuţi, la şase luni închisoare corecţională, pentru că „n-a dezmiriştit la timp miriştea după grâu". Profesor la Şcoala Elementară de şapte ani din comuna Stroieşti (1953-1960). În 1964 o comisie specială îi analizează activitatea ştiinţifică, recunoscându-i meritele profesionale. Familia profesorului bucovinean este, de asemenea, persecutată în perioada stalinistă. Soţia sa, Silvia Roşca, este condamnată, în 1953, la şase luni închisoare corecţională, pentru „sabotaj": nu a predat la termen cota obligatorie de lapte. Fiica lor, Olivia-Nicoleta, absolventă a Liceului Comercial Suceava (1951), nu poate urma cursurile universitare. Pentru a putea munci undeva şi a supravieţui, părinţii sunt obligaţi să divorţeze, în 1953[239]. Decedat la 7 august 1969, în satul Bălăceana, comuna Ciprian Porumbescu. Reînhumat, în 1980, împreună cu soţia sa în Cimitirul Eternitatea din Iaşi.

Sauciuc-Săveanu, Theofil. Născut la 21 octombrie 1884, în Bosanci. Fiu de preot. Studii la Liceul de Stat nr. 1 Cernăuţi (1894-1902). Studii universitare de filosofie la Cernăuţi şi Viena (1902-1906). Doctoratul în litere şi filosofie la Viena (1909). Specializare la Viena şi Atena. Profesor la Catedra de Filologie Clasică a Universităţii din Cernăuţi, decan (1921-1922), rector (1924-1925). Profesor la Universitatea din Bucureşti (1940-1947), prodecan (1941) şi decan (1946) al Facultăţii de Litere şi Filosofie. Membru corespondent al Academiei Române (24 mai 1945). Director al Muzeului Naţional de Antichităţi. Specialist în epigrafie, arheolog şi istoric, cunoscut şi în străinătate. Om politic, deputat (1926, 1927), senator (1931-1933). Profesor de mare ţinută ştiinţifică. Recunoaştere publică a meritelor sale prin acordarea de înalte ordine şi medalii ale Statului Român. Membru de onoare al Societăţii Numismatice Române (1934), membru corespondent al Institutului Arheologic Austriac şi al Institutului Arheologic German. Îndepărtat din Academia Română prin Decretul nr. 76 din 9 iunie 1948, arestat şi întemniţat la Sighet în perioada mai 1950 – octombrie 1956, pentru

[239] Vezi Emil Satco, *Bucovina. Contribuţii cultural-ştiinţifice*, Suceava, 2000, p. 350-352. Informaţii mai multe pe această problemă în *Prof. dr. Alexandru Roşca. Completări privitoare la biografia sa*, scrisoare a doamnei Toderaş Olivia-Nicoleta, fiica profesorului, Iaşi, 28 februarie 2006, trimisă medicului Aristotel Bacinschi din Rădăuţi, strada Bogdan Vodă, nr. 83, bloc 39, ap. 46, et. II, sc. C, pe care a pus-o la dispoziţia noastră de Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel.

activitatea sa politică. Moare la 26 iulie 1971 în Bucureşti[240]. Repus în drepturi ca membru corespondent al Academiei Române la 3 iulie 1990.

Scripcaru, Eusebie. Născut la 4 aprilie 1896, în localitatea Ilişeşti. Absolvent al Liceului „Aron Pumnul" din Cernăuţi. Studii de silvicultură, timp de doi ani, la Viena. Licenţiat în drept la Universitatea din Iaşi. Avocat şi magistrat la Fălticeni, membru al Partidului Naţional Liberal. Căsătorit cu Eugenia Roşu, profesoară de limba română la Liceul de Fete, fostă studentă a lui Garabet Ibrăileanu, sora filosofului Nicolae Roşu (arestat şi condamnat, mort la Aiud, pentru convingerile sale politice). Primar al oraşului Fălticeni în perioada 1933-1937. Arestat pentru convingerile sale politice. Trece prin mai multe închisori ale regimului comunist, ca „model de dârzenie şi conştiinţă naţională", este semnalat în primăvara anului 1953 în lagărul morţii de la Galeş. Regimul comunist îi confiscă proprietatea, „o casă impozantă şi cu etaj". Intelectual cu o solidă cultură umanistă, „un strălucit om de condei". Toate lucrările sale (romane, povestiri, basme, studii istorice) au rămas în manuscris. Dintre acestea: *Ilişeşti*, roman (1945), *Povestea mămăligii*, basme populare (1947), *Nunta*, povestire istorică din viaţa Bucovinei de la 1804 (1947); *Epigonii*, roman autobiografic (1948). Decedat la 2 octombrie 1964, la Fălticeni, şi înmormântat la Ilişeşti[241].

Scutăreanu, Vasile. Născut la 14 iulie 1914, în satul Pâraie, comuna Mălini, într-o familie care „a pus la temelia educaţiei copiilor morala şi credinţa". Absolvent al Şcolii Normale „Mihai Eminescu" din Botoşani, învăţător la Mălini. Arestat, după 9 mai 1945, la Ferneziu – Baia Mare, în ajunul căsătoriei. Bătut la închisoarea din Baia Mare şi închis la Aiud, în „cel mai mare forum al morţii", la Ocnele Mari (1948-1950) şi în lagărele de muncă pe Canal (1950-1955). Autorul unor volume de amintiri din închisorile comuniste: *Prin Gulagul valah* (1995), reeditat cu titlul *Zebrele*

---

[240] Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 746; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 346-347. Vezi şi Petre Popescu Gogan, [*„Demolarea" Academiei Române*] *Memento!*, în „Memoria", anul X, nr. 28, 1999, p. 45. Informaţii consistente, de acelaşi autor, şi în articolul *Tragedia de la Sighet şi Academia*, p. 122-150; Ion I. Nistor, *Amintirile din închisoare*, în *Istoria românilor*, vol. II, Bucureşti, 2003, p. 547-555.

[241] Cf. Dumitru Neculăeasa, *Eusebie Scripcaru*, manuscris, datat 8 iulie 2006, transmis nouă cu ocazia seminarului ştiinţific *Martirologiul Bucovinei. Arestaţi, condamnaţi, deportaţi, exilaţi, persecutaţi pe motive politice sub regimul comunist (1940-1941, 1945-1989)*, Rădăuţi, 8 iulie 2006. Dumitru Neculăeasa este membru al A.F.D.P.R., Subfiliala Fălticeni. Vezi şi Eugen Dimitriu, *Oraşul muzelor. Case şi locuri memoriale la Fălticeni*. Prefaţă de acad. Constantin Ciopraga. Volum îngrijit de Constantin Severin, Suceava, 2002, p. 171-172; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 372, care nu menţionează, însă, persecuţia politică la care a fost supus bucovineanul Eusebie Scripcaru.

Domnului şi *Ucigaşii lui Dumnezeu. Cu pronia în ţarc rusesc* (1999), precum şi al unor poeme creştine care celebrează „bucuria de a trăi în eternitate”, din perspectiva filosofiei creştine, „cu inima plină de credinţă şi dorinţa de a face bine, cu inima bogată şi mintea încrezătoare”: *Buna Vestire. Apusul Răsăritului* (1999), *Ecce Homo!*, *Paradisul pierdut. Cântarea cântărilor*[242]. Se stinge din viaţă într-un azil de bătrâni din Suceava, la sfârşitul lunii august 2005.

Stoleru, Vasile. Născut la 30 ianuarie 1907, în comuna Davideni, judeţul Storojineţ. Fiul lui Ilie şi al Mariei Stoleru. Studii la şcoala primară din Davideni şi, cu întrerupere, la Liceul „Regele Ferdinand I” din Storojineţ. Bacalaureat în 1929. Învăţător în comuna natală, în perioada când şi-a întrerupt studiile liceale pentru a-şi întreţine fratele. Cursuri universitare la Facultatea de Teologie a Universităţii din Cernăuţi (1929-1934). Licenţiat în Teologie, la 6 iulie 1934, cu teza *Tratarea pastorală a săracilor*. Membru activ al Societăţii studenţeşti „Dacia”. Căsătorit, la 14 ianuarie 1934, cu Viola Păuş, fiica cântăreţului bisericesc din comuna Budeniţ[243]. Hirotonit preot ajutător pe seama parohiei din Botoşeniţa, judeţul Rădăuţi, unde funcţionează până în 1935. În 1935 se stabileşte la Budeniţ, judeţul Storojineţ. În 1940, este transferat la parohia Carapciu pe Siret, de unde, în luna iunie, la invazia sovietică, se refugiază la Mitocul Dragomirnei. Revine la Carapciu pe Ceremuş în iulie 1941 şi funcţionează aici până în martie 1944. Împreună cu familia se refugiază la Avrig, judeţul Sibiu, până în 1945, când ocupă un post de coslujitor la Iţcani – Suceava (1945-1946). După un an, când slujeşte la Drăgoeşti, se stabileşte la Bălăceana ca preot paroh. Arestat în noaptea de 15 spre 16 iulie 1959 şi depus la închisoarea M.A.I. din Suceava. I se percheziţionează locuinţa, este interogat, până în 22 octombrie 1959, în legătură cu „activitatea [sa] duşmănoasă la adresa R.P.R.” şi a regimului: desfăşurarea de „activităţi cu caracter legionar” – împrejmuirea cimitirului comunal, plantarea de pomi în grădina bisericii, pregătirea bisericii pentru sfinţirea oficiată de mitropolitul Sebastian Rusan, la 3 iunie 1951, sfinţirea unei fântâni, oficierea de slujbe pentru pomenirea morţilor (parastase), ţinerea unor predici privind rânduiala muncilor agricole şi respectarea sărbătorilor creştine (părintele i-ar fi

---

[242] Cf. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 376-377; Mihaela Buculei, *Vasile Scutăreanu – o cronică a sincerităţii*, în „Crai nou”, Suceava, anul XV, nr. 3731, 19 august 2004, p. 5.

[243] Informaţii puţine în *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 142, 156. Volumul publică, în schimb, fotografia sa, în medalion, la pagina 142.

îndemnat pe oameni să nu meargă „în anumite sărbători la arat şi însămânţat”, afirmând că „omul seamănă toată săptămâna pe ogor, iar duminica şi în alte sărbători trebuie să semene în biserică”). Condamnat, la 22 octombrie 1959, de către Tribunalul Militar Suceava, în deplasare la Botoşani, prin sentinţa nr. 603, la 10 ani de muncă silnică, şapte ani degradare civică şi confiscarea averii personale, pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale”. La 2 decembrie 1959, Tribunalul Militar al Regiunii a II-a, prin decizia nr. 2961, respinge cererea de recurs a părintelui Vasile Stoleru ca nefondată. După pronunţarea condamnării definitive, preotul bucovinean Vasile Stoleru trece prin penitenciarele Botoşani, Jilava şi Aiud, fiind supus regimului de exterminare, deşi era bolnav, suferind de o „maladie ulceroasă”, potrivit certificatului medical din 18 iulie 1959. La 10 decembrie 1960, „deţinutul contrarevoluţionar” Vasile Stoleru este internat în spitalul formaţiunii 0622 Aiud, unde trece la Domnul la 12 decembrie 1960[244].

Şutu, Gheorghe. Născut la 16 ianuarie 1938, în localitatea Frumosu. Fiul lui Constantin şi al Garofei. Arestat, judecat de Tribunalul Militar Iaşi şi condamnat la cinci ani de închisoare, pentru „uneltire contra ordinii sociale”. După eliberare, paroh la Costâna, comuna Todireşti[245].

Tarangul, Marin. Născut la 1 mai 1938, la Bucureşti. Bacalaureatul la Liceul „I. L. Caragiale” Bucureşti (1955). Licenţiat al Institutului Teologic din Sibiu (1955-1959). Studii de drept în istoria religiilor la Institutul Teologic din Bucureşti (1959-1961). Licenţiat al Institutului de Arte Plastice din Bucureşti, secţia istoria şi teoria artei (1966-1971). Redactor la revista „Amfiteatru” şi la Studioul Animafilm. Din 1979, stabilit în Franţa. Licenţiat al Facultăţii de Filosofie a Institutului Teologic din Paris (1979-1983). Licenţiat al Facultăţii de Filosofie Sorbona, Paris IV (1982-1986). Doctor în Teologie cu teza *Icoana, experienţă şi realitate* (1985). Doctor al Institutului Naţional de Limbi şi Civilizaţii Orientale (INALCO) din Paris, cu teza *Poezia lui Nichita Stănescu şi arta poetică* (1987). În aprilie 1989 semnează un apel colectiv pentru liberalizarea vieţii culturale din România.

---

[244] Cf. Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii...*, p. 74; Cicerone Ioniţoiu, *Martiriul creştin din România comunistă...*, p. 154; Vasile Manea, Cicerone Ioniţoiu, *Martiri şi mărturisitori ai Bisericii din România...*, p. 165; Vasile Manea, *Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste*, p. 207. *Martiri pentru Hristos...*, p. 666-670. Articolul de aici este semnat de Adrian Nicolae Petcu, consilier principal, Direcţia de Cercetare a CNSAS; Adrian Nicolae Petcu, *Părintele Vasile Stoleru – un martir al Bisericii bucovinene*, în „Rost”, Bucureşti, anul III, nr. 12 (34), decembrie 2005, p. 54-56. Vezi şi Dorin Dobrincu, *op. cit.*, p. 84.

[245] Conform *Cererii de înscriere în AFDPR – Filiala Suceava*, din 21 septembrie 1990.

Debut literar în „Gazeta literară” (1966), debut editorial cu volumul de versuri *Threnos* (1968). Semnează în *Encyclopédie des religions* (Bayard, Paris, 1997) articolele *Icoana* şi *Calea inimii în isihasm.* Dintre celelalte lucrări, menţionăm *Intrarea în infinit sau dimensiunea Eminescu* (1992). Arestat la 9 decembrie 1961 şi condamnat la patru ani închisoare şi trei ani interdicţie corecţională, prin sentinţa nr. 181 din 28 mai 1962 a Tribunalului Militar Bucureşti, pentru „uneltire contra ordinii sociale”. Eliberat la 29 iulie 1964, în baza Decretului-lege nr. 411 din 1964[246].

Tipa, Mihai. Născut în 1890, în localitatea Soloneţ. Absolvent al Facultăţii de Teologie de la Cernăuţi. Preot în 1925, paroh în Solca din 1930[247]. Pentru condamnarea comunismului în predici, arestat şi condamnat în 1950. A trecut pe la Canal şi prin închisorile comuniste. Trece la Domnul la scurt timp după eliberare, fiind înmormântat în Soloneţ[248].

Toma, Filaret N. Născut la 28 noiembrie 1925, în Stulpicani. Absolvent al Şcolii Normale de Băieţi din Bacău (1946). Învăţător şi animator cultural în satul natal (1946-1947). Absolvent al Facultăţii de Planificare a Academiei Comerciale (1950). Arestat în Bucureşti, la 31 martie 1952. Bătut în timpul anchetei la închisorile Rahova, Văcăreşti şi Jilava, judecat în „lotul Turtureanu” şi condamnat, în mai 1955, la zece ani de temniţă grea, pentru „crimă de uneltire”. Trece prin închisorile Jilava, Dej, Gherla, Aiud şi coloniile de muncă Strâmba, Mărăraşu, Stoeneşti, Salcea, Periprava şi Giurgeni. Pus în libertate la 29 aprilie 1962. Cartea sa de amintiri, în cea mai mare parte consacrată detenţiei şi spaţiului concentraţionar al regimului comunist, este intitulată *Pe drumul pavat cu ghimpi*[249]. „Carte de istorie”, „roman”, „carte de învăţătură”, *Pe drumul pavat cu ghimpi* luminează o jumătate de veac de tăcere şi umilinţă din istoria noastră contemporană. „Scormonind la rădăcina anilor”, „descosând trecutul din aproape în aproape”, în recuperarea memoriei sale şi a neamului său căzut în robie, autorul resimte „fierbinţeala durerii” şi mărturiseşte că trecutul nu trebuie uitat: „Cu trecerea timpului şi după mulţi ani, am reuşit ca iertarea să se aştearnă peste tot ce-a fost, uitarea, nici într-un caz”[250].

---

[246] Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 656-657; Mihai Pelin, *Opisul emigraţiei politice…*, p. 320.

[247] *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 48.

[248] Vasile Manea, Cicerone Ioniţoiu, *Martiri şi mărturisitori ai Bisericii din Români…*, p. 172; Vasile Manea, *Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste*, p. 216.

[249] Filaret N. Toma, *Pe drumul pavat cu ghimpi. Amintiri*, Suceava, 2005.

[250] Filaret N. Toma, *op. cit.*, p. 6.

Exploatând motivul drumului, ce străbate aproape întreg spațiul național, Filaret N. Toma realizează o frescă a vremii sale frământate, marcate dramatic de evenimente şi procese politice, sociale, economice: ravagiile războiului, ocupația sovietică, comunizarea țării, rezistența antisovietică şi anticomunistă, alegerile din 19 noiembrie 1946, seceta şi foametea, percheziții, anchete, arestări, nesiguranța şi teama continuă, colectivizarea forțată a agriculturii, nemulțumirile țăranilor, revolta, opresiunea. Ca şi alți tineri, el are „încrederea nestrămutată în destinul nealterat al neamului românesc" şi caută „alte forme de rezistență pentru menținerea credinței şi spiritualității româneşti"[251]. În cel de al doilea plan al *Amintirilor* sale, cel al spațiului concentrațional al regimului comunist, autorul realizează o altă frescă, printr-o bogăție de mărturii referitoare la arestare, anchetă, anchetatori, tortură, oameni de seamă ai lumii vechi (bucovinenii Flondor, Dionisie Cornea) şi tineri (Ovidiu Cotruş, Marcel Petrişor, Nicolae Cerveni, Mihai Grama, Teodor M. Gherasim) agonizând sub teroare, „într-un degradant şi apăsător provizorat", reeducare (scenariu, călăi, victime, teroarea continuă, extinderea experimentului)[252].

În acest univers dantesc, căutarea şi aplicarea strategiilor de supraviețuire de către deținuții politici sunt impresionante: „Între timp, eu îmi găsisem un cunoscător de limbă germană, care s-a oferit să-mi dea lecții. Era un tânăr evreu din Timişoara, pe nume Por Francisc[253], arestat pentru activitate sionistă. Absolvent al Conservatorului, melodiile din operele învățate cu pasiune îl însoțeau peste tot. Fluiera în surdină, arii după arii cât era ziulica de mare. Înalt, blond, cu ochii albaştri, prin comportare şi naivitatea lui se făcea plăcut tuturor. Cu mine nu pierdea mult timp, pe săpunul făcut tăbliță, eu scriam câteva cuvinte româneşti, el mi le traducea în nemțeşte. După ce le învățam bine, pregăteam tăblița pentru o nouă lecție, şi tot aşa…"[254]; „Pentru sutele de mii de deținuți politici, poeziile lui Radu Gyr şi Nichifor Crainic au reprezentat un suport moral de neînlocuit. Transmise prin morse de la celulă la celulă, prin viu grai de la om la om, versurile, în a[l] căror conținut toți ne regăseam, erau sorbite cu foamea celor nemâncați de ani… Zeci de poezii erau înmagazinate în mintea şi sufletul fiecăruia, cu dorința de a le transmite mai departe.

---

[251] *Ibidem,* p. 172, 221.

[252] *Ibidem*, p. 301, 312-321,

[253] *Por Francisc.* Biolog evreu, arestat, în 1953, împreună cu soția sa. Anchetați la M.A.I. şi Securitatea Capitalei din Calea Rahovei, pentru activitate sionistă. Vezi Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste…*, vol. VIII, p. 417.

[254] *Ibidem*, p. 307.

În condiţiile unui regim draconic instaurat în toate închisorile politice din ţară, în scopul dezumanizării, animalizării şi exterminării duşmanului de clasă, numai poeziile lui Radu Gyr au putut să-i opună cea mai dură şi de neaşteptat rezistenţă. […] La îndemnul chemării lui Gyr, mii şi mii de oameni, măcinaţi în torturi, reuşeau să-şi regăsească echilibrul, să se ridice-n capul oaselor, să [se] mişte, să nu se lase doborâţi sub loviturile nemiloase ale fiarei bolşevice”[255].

Filaret N. Toma nu este numai un mărturisitor, ci şi un autor înzestrat cu reale disponibilităţi şi cu o conştiinţă rară a apartenenţei sale la un model cultural, raportat mereu la duratele lungi ale istoriei naţionale: „Chiar dacă cei mai frumoşi ani ai tinereţii i-am petrecut prin «şerpării», osândit, dispreţuit şi maltratat, sunt mândru că viaţa mi-a oferit şansa de a fi alături de sutele de mii de români care n-au «bătut palma» cu duşmanul cotropitor, preferând jertfa şi tortura, că mai presus de orice în viaţă mi-am dorit să rămân credincios idealurilor părinţilor, moşilor şi strămoşilor mei”[256].

Toniuk, Stanislav Isidor. Născut la 12 februarie 1912, în localitatea Seletin, judeţul Rădăuţi, fiul lui Teodor şi al Iuliei. Preot greco-catolic, domiciliat în Rădăuţi, strada Crişan, nr. 4. Arestat la 27 august 1959 şi condamnat, prin sentinţa nr. 635 din 1959 a Tribunalului Militar Iaşi, la opt ani de închisoare corecţională, pentru „agitaţie”[257].

Torouţiu, Ilie E. Născut la 17 iunie 1888. Studii liceale la Suceava (1903-1910), studii universitare la Cernăuţi şi la Frankfurt pe Main, în Germania. În 1914 se refugiază în România. Profesor de limba germană la Liceul „Cantemir Vodă” din Bucureşti. La Bucureşti pune bazele Tipografiei „Bucovina”, editează ziarul „Bucovina” şi revista „Floarea soarelui”. Director al revistei „Convorbiri literare” (1939-1944) şi al „Caietelor Eminescu”. Autor al unor studii valoroase de sociologie, istorie şi critică literară, economie, demografie: *Românii şi clasa intelectuală din Bucovina* (1911), *Românii şi clasa de mijloc din Bucovina* (1912), *Poporaţia şi clasele sociale din Bucovina* (1916), *Carmen Sylva în literatura română* (1922), *Modernismul* (1926), *H. Heine şi heinismul în literatura română* (1930), *Hermann Sudermann în literatura românească* (1930), *Pagini de istorie şi critică literară* (1936). Opera sa principală este seria de *Studii şi documente literare*, vol. I-XIII (1931-1946), care îl consacră drept „un

[255] *Ibidem*, p. 307-308.

[256] *Ibidem*, p. 498.

[257] Dorin Dobrincu, *op. cit.*, p. 117. Numele de familie este, însă, greşit aici: Oniuk Stanislav Izidor.

Hurmuzachi al literaturii române”. Culegător de folclor, traducător. Membru corespondent al Academiei Române (26 mai 1936). Îndepărtat din Academia Română prin Decretul nr. 76 din 9 iunie 1948. Moare la 23 noiembrie 1953, în aceeaşi zi cu soţia sa, Elvira (născută Morariu), sub presiunea persecuţiilor şi a confiscării bogatului său fond documentar. Repus în drepturi ca membru corespondent, la 3 iulie 1990[258].

Totoescu, Virgil cavaler de. Născut la 23 iulie 1921, în comuna Măriţei, în familia învăţătorilor George şi Lucreţia Totoescu, care le-au oferit celor trei copii o educaţie românească şi creştină. Studii medii. Participant la operaţiunile militare pe Frontul de Răsărit, demobilizat în decembrie 1944. Arestat la 23 iunie 1948, anchetat de Securitate la Piteşti, Sighişoara, Mediaş şi Sibiu. Condamnat prin sentinţa Tribunalului Militar Sibiu la 12 ani muncă silnică, pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale”. Depus cu mandatul nr. 4151/1949 la închisoarea Aiud. Trece prin penitenciarele şi lagărele de muncă Sighişoara, Sibiu, Aiud, minele de plumb Baia Sprie, Gherla. Participă la greva foamei declarată de deţinuţii politici de la Aiud, în perioada 25-30 martie 1956, pentru obţinerea de tratament uman, asistenţă spiritual-religioasă şi legături cu familia. După expirarea pedepsei este condamnat administrativ la încă doi ani, pedeapsă pe care o execută în Deltă, la Periprava, de unde este pus în libertate cu biletul de eliberare nr. 5132 din 25 iunie 1962. Despre anii de detenţie şi prigoană politică, mărturiseşte în însemnările sale: „Mulţumesc Bunului Dumnezeu pentru Crucea pe care ne-a dat-o s-o ducem. El ne-a dus-o. N-am luat cu mine decât tot ce a fost frumos şi înălţător. L-am simţit pe Dumnezeu lângă noi. Cu ajutorul Lui am transformat celularul şi locurile de detenţie în chilii. Dincolo de toate privaţiunile la care am fost supuşi de un regim fără Dumnezeu şi abject din toate punctele de vedere, adevărurile şi principiile după care ne-am condus s-au adâncit şi spun că nu este o altă cale şi soluţie de a rezolva problemele spirituale, sociale, politice şi personale decât în voia lui Dumnezeu şi binele neamului din care facem parte. Atunci dispare şi ura dintre noi şi dintre neamuri, aceasta se realizează prin crearea unor oameni

---

[258] Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 837; Emil Satco, Ioan Pînzar, *Dicţionar de literatură Bucovina*, Suceava, 1993, p. 233-234. Referiri la sfârşitul tragic al soţilor Torouţiu şi în volumul Ilie E. Torouţiu, *Frunză verde. Cântece şi basme poporale din Bucovina*. Ediţie îngrijită de Ion Filipciuc, Câmpulung Moldovenesc, 2003, p. XVI-XIX, precum şi în volumul I. E. Torouţiu, *Exegeza eminesciană. Poeziile antume din punct de vedere filologic*. Antologie, notă editorială şi bibliografie de Doina Rizea, Prefaţă de Nicolae Georgescu, Bucureşti, 2002, în care se publică scrisorile academicianului bucovinean din 22 octombrie, 16 decembrie 1947 şi 26 ianuarie 1948 către Perpessicius, p. 247-252.

care când şi respiră să respire creştineşte”[259]. După eliberare lucrează în construcţii timp de doi ani, apoi ca funcţionar economic la Spitalul de Neuropsihiatrie Infantilă din Siret. „Acest excepţional om, de-o luminozitate care m-a tulburat şi pe care nu mi-o pot explica”, „majestuos, frumos la chip, atletic de parcă nu ar fi stat nici o zi în puşcărie”, „credincios idealurilor cărora şi-a dăruit atâţia ani din tinereţe”, „surâzător şi iertător”[260] are convingerea că singura noastră condiţie de a fi ca oameni este dăruirea cu generozitate, spre binele semenilor şi al neamului nostru.

Tudoraş, Liviu. Născut la 5 septembrie 1932, în oraşul Suceava. Absolvent al Facultăţii de Chimie din Bucureşti. Îşi continuă studiile la Facultatea de Litere Bucureşti, de unde este exmatriculat în 1959 pe criterii politice. Arestat, anchetat şi condamnat de către Tribunalul Militar Bucureşti la cinci ani închisoare corecţională, trei ani interdicţie corecţională şi confiscarea averii, pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale”. Trece prin închisorile Uranus, Jilava, coloniile de muncă forţată Luciu–Giurgeni, Stoeneşti, Salcia, Grădina, Periprava-Bac. Pus în libertate în 1963, prin decretul de graţiere. În timpul anchetelor, detenţiei şi după eliberare a avut un comportament demn, refuzând orice fel de colaborare cu organele represive. Tatăl său, Gavril Tudoraş, inginer silvic, prefect şi deputat, a fost arestat de mai multe ori şi condamnat la doi ani de detenţie la Canal. Un frate, doctorul Radu Tudoraş, a fost condamnat la 22 de ani de muncă silnică, opt ani degradare civică şi confiscarea averii, pentru apartenenţă la o organizaţie antistatală[261].

Udişteanu, Dionisie. Născut la 25 septembrie 1900, în satul Ştirbăţ, într-o familie bucovineană, originară din Udeşti. Fiul lui Ilie şi al Marghioalei Udişteanu. Rămas orfan de mamă încă de la naştere, este adoptat de rudele apropiate, în casa cărora se bucură de „o bună creştere şi o aleasă îngrijire, creştinească şi românească”, alături de patru fete care îl îngrijesc ca pe fratele lor adevărat. În casa părinţilor săi adoptivi, pe care îi va preţui mereu „pentru viaţa lor pilduitoare şi pentru sufletul lor mare şi curat”, învaţă de mic să iubească munca şi cartea. Cursurile şcolii primare le face la Fântânele (1908-1913), după care învaţă „cântările bisericeşti şi citirea veche” la dascălul Gheorghe Vizitiu din Băneşti (1913-1914).

---

259 Virgil Totoescu, *N-am luat cu mine decât tot ce a fost frumos şi înălţător*, manuscris autobiografic.

260 Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor...*, p. 214.

261 Liviu Tudoraş, *Cea mai mare tragedie a ţăranului român: colectivizarea*, în „Memoria”, Bucureşti, anul IX, nr. 23, 1998, p. 104-108. Revista publică aici şi o notă biografică, p. 105.

Ademenit de „alte zări” decât cele ale satului tradițional şi de „dorul învățăturii de carte”, este, pe rând, ucenic la Mănăstirea Vorona (1914), la Schitul Preuteşti şi Mănăstirea Secu (1914-1918), dorind să deprindă cântările bisericeşti de la cunoscuții monahi Irinarh Vântu, Ghervasie Hulubaru, citirea pravilei şi scrisul frumos, sub privegherea unui „călugăr îmbunătățit”, Vichentie Mălău. În 1917 este recrutat la Fălticeni şi repartizat la Regimentul 8 Artilerie Bacău, fără a fi însă încorporat. În octombrie 1918, Dionisie Udişteanu devine canonarh la Catedrala Mitropolitană din Iaşi, ucenicind sub ascultarea arhidiaconului Varlaam Arghirescu, „samaritean milostiv şi călugăr încuviințat”. Aici, în iulie 1919, susține examenul de absolvire a Şcolii de Cântăreți. La 15 octombrie 1919 începe cursurile Seminarului „Sfântul Andrei” din Galați, evidențiindu-se ca „elev sârguitor”, apreciat de profesori pentru „ținuta [sa] deosebită”, cursuri pe care le continuă la Seminarul Teologic din Huşi (1920-1925). În toamna anului 1925 susține la Seminarul „Veniamin Costache” din Iaşi examenul pentru diploma de absolvire a Seminarului. „Călugăria şi cărturăria”, ca preocupări majore, îi animă tânărului anii de studii petrecuți aici. În toamna anului 1922 este tuns rasofor de către arhimandritul Chesarie Păunescu, primind numele călugăresc Dionisie şi hirotonit diacon, la 21 noiembrie 1922, pe seama Catedralei Epicopale Huşi. La Huşi funcționează ca diacon în perioada 1 decembrie 1922 – 1 octombrie 1929. În perioada 1925-1929 îşi continuă studiile la Facultatea de Teologie din Bucureşti, susținându-şi licența la 28 iunie 1929. După absolvirea cursurilor Facultății de Teologie, Dionisie Udişteanu este numit profesor de Educație Morală şi subdirector la Seminarul Monahal de la Cernica, unde funcționează până în 1941, când acesta este închis. Pe lângă activitatea de profesor şi îndrumător al unui curent nou, de renaştere a monahismului românesc, prin cultură, conduce activitatea tipografiei şi publică mai multe lucrări cu caracter istoric şi monahal, în volum şi în periodice teologice. În perioada 1941-1945 funcționează la Seminarul „Sfântul Andrei” din Galați, apoi este transferat la Seminarul Central din Bucureşti (1946-1948). După reforma învățământului public din 1948, Dionisie Udişteanu se pensionează pe motiv de boală. La recomandarea stăreției Mănăstirii Neamț, în iunie 1949, Patriarhul Iustinian Marina îi aprobă închinovierea la Mănăstirea Secu. Se ocupă aici de îmbunătățirea vieții economice şi de înduhovnicirea viețuitorilor din obşte. La 29 august 1957, de hramul anual al Mănăstirii Secu, organizează sărbătorirea mitropolitului Varlaam Moțoc al Moldovei, la împlinirea a 300 de ani de la moartea sa. Prin aplicarea Decretului 410, la 25 aprilie 1959, Dionisie Udişteanu este obligat să părăsească Mănăstirea Secu, stabilindu-se

la Valea Oilor, comuna Bălțați, din județul Iaşi, şi ulterior la Moineşti, unde viețuiau unele rude ale sale, „îndurând toate prigonirile şi neajunsurile vremurilor”, alături de confrații săi din schituri şi mănăstiri, îndepărtați de la rostul lor firesc şi necesar în lume şi în Biserică. În 1970, reînchinoviat în Mănăstirea Slatina, județul Suceava, unde este hirotesit arhimandrit şi duhovnic până la trecerea sa la Domnul, survenită la 28 decembrie 1984[262]. Postum, o parte din scrierile sale văd lumina tiparului, în colecția *Restituiri – Dionisie Udişteanu*. Prin grija unui nepot de-al părintelui arhimandrit Dionisie I. Udişteanu, publicistul bucovinean Mircea Motrici, în perioada 2004-2007, în această colecție se tipăresc opt cărți: *O viață ca oricare alta* (2004), *Udeştii de pe Suceavă. Cercetare istorică* (2005), *Seminarul Monahal Neamțu. Contribuții la o istorie a şcoalelor călugăreşti* (2005), *Graiul evlaviei străbune*, ediția a II-a revizuită şi adăugită (2005), *Ogor înțelenit* (2005), *Ieroschimonahul Ghervasie Hulubaru* (2006), *Popas la 300 de ani de la moartea Mitropolitului Varlaam Moțoc* (2006), *Misail Mitropolitul Moldovei şi Sucevei* (2007).

Ungureanu, George. Născut la 12 aprilie 1912, în Câmpulung Moldovenesc într-o familie de țărani neştiutori de carte, cu nouă copii. Este arestat la data de 5 august 1949 de Securitatea din Covasna. Fuge de sub escortă şi este condamnat în contumacie la doi ani de închisoare de Tribunalul Militar Braşov. Stă ascuns timp de şapte ani într-un loc amenajat în peretele dublu al casei, până în 1956, când se predă Securității. Arestat în februarie 1958, anchetat la Botoşani de 75 de anchetatori şi torturat, George Ungureanu este condamnat la moarte pentru „insurecție armată”. În lanțuri, la Jilava, timp de 401 zile, aşteaptă execuția în camera zero. După aceste „zile de supliciu”, pedeapsa îi este comutată în muncă silnică pe viață. La Jilava şi Aiud cunoaşte oameni deosebiți, precum şi personalități ale vremii: Valeriu Anania, Ion Ianolide, Alexandru Mironescu, Sandu Tudor, prințul Ghica. Este eliberat la 30 iulie 1964.

---

[262] Dionisie I. Udişteanu, *Testamentul, viața şi lucrarea mea*, Mănăstirea Slatina, manuscris dactilografiat; Dionisie I. Udişteanu, *O viață ca oricare alta*, colecție recuperată şi îngrijită de Mircea Motrici (1), Suceava, 2004. Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu, în *Mărturisitori de după gratii…*, p. 56, îl trec cu numele de familie greşit: Odişteanu, menționând că „a fost deținut”. Vezi şi Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri şi mărturisitori ai Bisericii din România…*, p. 177. Autorii precizează aici că arhimandritul Dionisie Udişteanu „a fost deținut politic”. Acelaşi lucru îl susține Vasile Manea şi în lucrarea *Preoți ortodocşi în închisorile comuniste*, p. 222. Cicerone Ionițoiu, în *Victimele terorii comuniste…*, vol. VII, p. 181, preia greşeala în scrierea numelui de familie, Odişteanu, susținând că „a fost arestat”.

George Ungureanu este un autor bucovinean mai puțin cunoscute publicului larg, un „povestitor neîntrecut", „scriitor adevărat, cu mari şi surprinzătoare resurse", care „nu a trecut prin cenacluri, în care să-şi perfecționeze meşteşugul scriitoricesc, nu a avut alți maeştri ai limbii decât cărțile citite şi graiul oamenilor în mijlocul cărora s-a născut şi trăieşte de o viață, nu a frecventat şcoli înalte"[263]. Un fragment din mărturisirile lui George Ungureanu se publică în „Memoria"[264]. Sub acelaşi titlu, *Camera Zero*, acestea apar într-un volum la Timişoara (1998) şi reprezintă „un document zguduitor, care acuză regimul comunist de crimă împotriva națiunii"[265]. Câteva excerpte ar trebui în mod special reținute: „Camera Zero se poate compara cu un grajd de abator, unde sunt ținute vitele înainte de sacrificare.

În timpul dictaturii comuniste, cei aduşi în această cameră erau tratați la fel ca vitele, până le venea rândul să fie împuşcați. Sub regimul totalitar, începând cu deceniul cinci al acestui veac, Camera Zero n-a fost niciodată liberă, călăii şi-au făcut planul din plin.

Osândiții la moarte erau ținuți aici în lanțuri un timp oarecare, ca material de şcoală şi experiență pentru călăi, ca aceştia să-şi poată da seama cât poate omul rezista schingiuirilor. Ca fost locatar al acestei camere, timp de peste patru sute de zile, mi-am putut da seama şi eu că sadismul comuniştilor nu avea limite"[266]; „La sosire, şeful închisorii Jilava, Gheorghiu, ne-a spus: – Ştiți că ați fost aduşi aici pentru a fi executați. Aceasta se va face pe încetişorul, nu deodată. Aici aveți dreptul la pat, mâncare şi moarte. Luați act de aceasta, să nu încercați să-mi dați de furcă, să grăbesc moartea voastră, pe care o pot face oricând, fără să dau socoteală cuiva pentru bandiți!"[267]

Vataman, Ioan. Născut la 15 august 1904, în comuna Frătăuții Noi, de profesie zidar, tatăl a doi copii. „Internat administrativ" timp de 22 de luni în lagărele de muncă de la Canal, în perioada 1952-1954. Arestat în 1959, în ziua de Sfântul Gheorghe, judecat la Botoşani şi condamnat, prin sentința nr. 434 din 23 iulie 1959 a Tribunalului Militar Iaşi, la 20 de ani muncă silnică, zece ani degradare civică şi confiscarea totală a averii, pentru

---

[263] Ion Popescu-Sireteanu, *Un povestitor: George Ungureanu*, în *Bucovina. Oameni şi cărți*, Timişoara, 2005, p. 292-300.

[264] George Ungureanu, *Camera Zero*, în „Memoria", anul VI, nr. 14, 1995, p. 16-19.

[265] Ion Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 294.

[266] George Ungureanu, *op. cit.*, p. 16.

[267] *Ibidem*, p. 19.

„crimă de uneltire contra ordinii sociale”[268]. După condamnare, soţia sa, funcţionară la Bancă, este îndepărtată din serviciu. Obligată să divorţeze, este încadrată ca îngrijitoare şi apoi ca infirmieră la Spitalul Orăşenesc. Pus în libertate în 1964. Se stinge din viaţă în 1986. La 13 ani de la moartea sa, în 1999, este graţiat de Curtea Supremă de Justiţie. Fiul său, Dorin Vataman, deputat în Parlamentul României (1996-2000), îi închină pagini emoţionante în lucrarea *Aşa a fost*, scrisă în anii 1999-2000, dar rămasă încă în manuscris.

Vatamaniuc, Gavrilă. Născut la 25 noiembrie 1924, în comuna Suceviţa, judeţul Rădăuţi. Este al zecelea copil al gospodarilor Vasile şi Elisabeta Vatamaniuc. Rămâne orfan de tată la 14 ani. După cei şapte ani de şcoală generală, din dorinţa de a fi liber şi independent financiar, îmbrăţişează viaţa de cazarmă. La 17 ani şi jumătate, în 1943, pleacă pe front, în Crimeea. Reîntors de pe front, intră în Şcoala Militară din Făgăraş, clasa subofiţeri de infanterie. Ca absolvent al acesteia, participă la operaţiuni militare pe frontul din Cehoslovacia, în cadrul Regimentului 31 Dorobanţi. Se întoarce în ţară pe jos, ca întreaga armată română, şi este transferat la jandarmi, urmând la Constanţa Şcoala de agenţi de poliţie judiciară. După absolvirea şcolii, până în 1947, lucrează în cadrul Legiunii de jandarmi Putna – Focşani şi în Batalionul de jandarmi nr. 2, intervenţie, Târgu Ocna.

În 1947, pe tânărul bucovinean înzestrat cu „inteligenţă nativă” timpul îl „revoltă şi aşează pe un drum cu destin”. Este anul de cotitură din viaţa sa, dominat de realităţi crude: foametea pustiitoare din ţară, compromiterea deliberată a ajutoarelor alimentare oferite de americani, contactul cu „ecepiştii” / politrucii din diviziile „Tudor Vladimirescu” şi „Horia, Cloşca şi Crişan”. Este disponibilizat în 1948.

La 24 de ani, în ziua de 25 noiembrie 1948, „renunţă la lumea comună, logodindu-se cu singurătăţile primejdioase ale munţilor”, sărbătorindu-şi ziua de naştere în munţi, împreună cu fratele său, Ion Vatamaniuc. Începe acum un capitol dramatic din viaţa temerarului Gavrilă Vatamaniuc. De la fratele său Ion învaţă că „partizanul trebuie să fie un om care luptă pentru o cauză sfântă şi nu are voie să facă compromisuri”. Partizanul trebuie „să lupte împotriva minciunii, împotriva necredincioşilor, să fie cinstit, corect, devotat până la pierderea propriei vieţi”. Numai astfel cei

[268] Vezi *Cu unanimitate de voturi*. Sentinţe politice adunate şi comentate de Marius Lupu, Cornel Nicoară şi Gheorghe Onişoru, Bucureşti, 5, 1997, p. 321-333.

retraşi în munți se situează „împotriva unei dictaturi care era copiată fidel după modelul Moscovei şi aplicată în mod sălbatic poporului român”[269].

Într-o vreme când „puterea străină, roşie, cotropitoare era în plină dezlănțuire apocaliptică”, declanşând „vânătoarea de oameni”, când „victimele şi martirii se arătau la orizont”, nici partizanii bucovineni nu pot sta pasivi, „indiferenți la starea de deteriorare, tot mai evidentă, a lumii româneşti, a vieții satelor noastre”, întreținând prin „replicile” lor speranța oamenilor. Acțiunile lor, chiar şi cele cu aparența de „jocuri”, sunt „semne pentru trezirea din duplicitate, apeluri la bunul simț”[270]. Departe de imagologia din literatura de propagandă a regimului comunist şi de remanențele acesteia, partizanii sunt altceva decât „bandiți”. Deşi cei mai mulți sunt oameni simpli, ei au o ştiință a vieții şi o cultură a războiului. Folosesc inteligent terenul, stau de vorbă cu oamenii, îi studiază atent, până la examinarea amănunțită a biografiilor, în spiritul unei „morale născute din mistica pământului”: „Dădeam importanță politicii pe care au făcut-o, moralității, credinței, onestității, curajului acestora, mereu gândindu-ne la posibilități de salvare la vreme de necaz”[271]. Astfel, partizanii din grupul condus de Gavrilă Vatamaniuc tipăresc cu mijloace rudimentare şi răspândesc manifeste anticomuniste de hramul Mănăstirii Sucevița (6 august 1953), distrug busturile lui Lenin şi Stalin de la Căminul Cultural din Sucevița, în noaptea de 22-23 august 1953, luptă împotriva autorităților instalate de trupele sovietice: „Împotriva acestor autorități comuniste, fidele Moscovei, împotriva acestor trădători au luat ființă grupurile de partizani, împotriva unor oameni care nu aveau nimic cu patriotismul, cu naționalismul, cu România, cu poporul român”[272].

Gavrilă Vatamaniuc este capturat, prin trădare, la 18 octombrie 1955. Anchetat şi torturat cu sălbăticie la Securitatea din Rădăuți şi Suceava, „banditul care s-a pus să dărâme republica” este judecat într-un lot de 25 de persoane şi condamnat la muncă silnică pe viață (pedepsele pronunțate în acest proces însumând peste 138 de ani de închisoare)[273]. În

---

[269] Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor…*, p. 36.

[270] *Ibidem*, p. 28, 54, 56.

[271] *Ibidem*, p. 72.

[272] *Ibidem*, p. 37.

[273] *Ibidem*, p. 275. Vezi şi Valerian I. Procopciuc, *op. cit.* – în subcapitolul *Zilele de îngropăciune la Sucevița. Rezistența sucevițenilor împotriva comunismului*, p. 173-177, autorul prezintă al Doilea Război Mondial, consecințele dezastruoase ale acestuia, precum şi rezistența la comunizare a unui „popor cu inima deschisă şi bună, evlavios şi darnic, de

lanțuri, Gavril Vatamaniuc trece prin penitenciarele Suceava, Jilava, Aiud, Botoşani, Gherla. Este eliberat la 3 august 1964. Iese din închisorile comuniste ca „un om luminos” şi devine „omul hăituit” neîncetat de Securitate. Acasă, la Sucevița, găseşte vatra pustiită: mama moartă, părul văratic sădit cândva în libertate, retras în amintire, după ce a fost trăsnit şi s-a uscat, Natalița – căsătorită.

Călăuzit de deviza „Munceşte ca să trăieşti”, Gavrilă Vatamaniuc lucrează temporar la Sucevița, pe şantierul de renovare a Mănăstirii, la Porțile de Fier, la Işalnița – Craiova şi Bucureşti. Despre aceşti ani mărturiseşte cu amărăciune: „În Bucovina mi-am ratat tinerețea şi sentimentele, în Bucureşti mi-am schimbat radical existența”[274]. De o „generozitate recuperatoare”, spirit creştin, iertător, se căsătoreşte, îngrijind după pensionare proprietatea de la Potlogi, ca un înțelept grădinar. După moartea soției, se retrage în Bucovina, stabilindu-se la Frasin – Câmpulung Moldovenesc.

„Copleşit de amintiri în crepuscul”, Gavrilă Vatamaniuc înaintează în viață cu două convingeri: „Dumnezeu are planuri peste care omul nu poate să treacă”, „numai munții rămân neschimbați în prietenie”[275]. În literatura noastră, Gavrilă Vatamaniuc a devenit personaj literar, cu ani în urmă, în *Muntele Calvarului*[276], eternizat de scriitorul Vasile Andru sub numele sugestiv de Victor Muşat. Mărturisirea lui de aici[277], făcută în numele unei generații de luptători şi martiri, este cutremurătoare şi trebuie reținută pentru admirabila-i capacitate de sinteză şi generalizare: „Iluzia noastră, atunci, erau americanii. […] Îi vedeam idealişti şi mari, făcând dreptate în lume. Dar ei erau foarte departe. Nu erau lăsați să se apropie de prada balcanică. […] Eram singuri. Mâna de fier a lui Stalin încercuia munții. Eram prea singuri […]. Nu ştiam că înfruntăm două imperii, credeam cu luptăm cu o minoritate comunistă, instalată samavolnic. În toți munții se aflau grupuri de rebeli. Dar ele n-au ştiut să se unifice. Nu au devenit un front. A lipsit atunci un lider. Nimeni din noi n-a fost atât de mare sau atât de priceput ca să devină simbol. Eram dezbinați şi uşor de înfrânt. […] Noi am ținut sus ultimul tricolor fără pată. […] România a fost înşelată, după război. Înşelată de marile puteri, înşelată de comunişti.

---

muncă şi cuvânt” (Nicolae Iorga): 46 de oameni condamnați la 341 de ani de temniță grea, 28 de victime, împuşcați, deportați, morți în detenție ori din cauza detenției.

[274] *Ibidem*, p. 269.

[275] *Ibidem*, p. 143.

[276] Vasile Andru, *Muntele Calvarului*, Bucureşti, 1991.

[277] *Ibidem*, p. 88-90.

Oamenii de valoare au fost zvârliți în închisori. Niciodată n-am crezut că românii vor putea fi atât de duşmănoşi cu românii. Noi eram formați de democrația interbelică şi nici nu ne dădeam seama cât de rău stau lucrurile. Credeam că poporul mai are un cuvânt de zis. Noi mai credeam că, după război, oamenii cu cap îşi vor spune cuvântul. Nu ne dădeam seama că un întreg popor intra în temniță. Era pentru prima dată în istoria modernă când un întreg popor intra în temniță, iar şefii săi deveneau temniceri şi torționari. […] Istoria ne-a înşelat!”[278].

Vişan, Ilie. Născut la 2 septembrie 1896, în localitatea Putna. Fiul lui Dumitru şi al Zenoviei, țărani. Absolvent al Liceului de Băieți din Suceava (1916). Încorporat în armata imperială austriacă, ofițer pe frontul din Italia. Prizonier la italieni, se înscrie în Legiunea de Voluntari Români. Absolvent al Facultății de Litere şi Filosofie din Iaşi (1919). Profesor de limba română la Liceul de Fete şi la Liceul de Băieți „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți. Prefect al județului Rădăuți (1928-1933), inspector general pentru învățământ şi cultură al Ținutului Suceava (1938-1945). Activist cultural. În 1934 publică albumul *Județul Rădăuți în imagini*, în colaborare cu Carol Krepler, fotograf amator din Rădăuți, care valorifică „vederea sărbătorească” a Bucovinei de altădată. Arestat în 1947 şi închis la Văcăreşti, timp de o sută de zile, fără să fie judecat. După eliberare, profesor la Şcoala Tehnică Zootehnică din Rădăuți. Îndepărtat din învățământ în iulie 1952. Arestat la 15 august 1952 şi trimis, fără să fie judecat, în coloniile de muncă forțată de pe Canal (Coasta Galeş şi Peninsula). Pus în libertate la 25 mai 1954. Intelectual erudit, marginalizat în timpul regimului comunist. Traduce în limba română lucrarea lui Franz Wiszniowski *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, tipărită în 1966 în Germania, traducere valoroasă, rămasă, din păcate, până astăzi în manuscris. Moare la 13 august 1977, fiind înmormântat la Putna[279].

---

[278] *Ibidem*, p. 290.

[279] Vasile Bâtă, *Profesorul Ilie Vişan, personalitate complexă a timpului său*, în „Anuarul Colegiului Național «Eudoxiu Hurmuzachi» 1997-1998”, Rădăuți, 1999, p. 47-53. Avocatul Vasile Lazăr îl întâlneşte în lagărul de la Peninsula în toamna anului 1952 – în *op. cit.*, p. 147-148, notează: „Din Rădăuți, l-am găsit pe profesorul meu de limba română Ilie Vişan, fost prefect țărănist prin anii 1930-1932, şi pe Percec Ştefan, fost deputat, poate şi senator, tot țărănist. […] Când ne-au văzut, s-au bucurat grozav, iar noi le-am dat câte un dărab de pâine, având grijă să nu venim cu mâna goală. […] I-am găsit într-o stare jalnică, de plâns; nişte epave, distruşi fizic şi complet demoralizați, cu toate că nu erau arestați decât de vreo trei, poate patru luni. Noi eram «bandiți» vechi cu cel puțin patru ani de claustrare, încercați de toate neamurile şi ororile închisorilor comuniste. Eram mai căliți ca fierul şi nu ne lăsam îndoiți oricum, orice presiuni s-ar fi exercitat asupra noastră. Ei erau

Ursu, Zinca. Monahie ortodoxă originară din Bucovina. Internată în Azilul psihiatric de la Socola – Iaşi, pentru propagandă creştină şi colaborare cu preotul Dumitru Zamisnicu[280].

Zmoşu, Gheorghe. Născut într-o familie de oameni gospodari din cătunul Ilinca al satului Pătrăuţii de Jos, judeţul Storojineţ. Fiul lui Ion şi al Elisavetei. Face studii la îndemnul preotului Victor Puiu, parohul satului. Şcoala de Cantori din Cernăuţi, 1941-1944. Dascăl în satul natal (din 1945), diacon (1947). Căsătorit cu Viorica, fiica lui Arcadie şi a Casandrei Schipor, deportaţi în Kazahstan, la 13 iunie 1941 (unde vor muri amândoi), împreună cu cei patru copii, şi revenită acasă după şase ani de deportare. Hirotonit preot la Cernăuţi, în iunie 1954, de către Eugenie, episcop al Cernăuţilor şi Bucovinei. Numit preot la Cupca şi Corceşti, unde se remarcă prin slujirea Cuvântului lui Dumnezeu în limba română, bucurându-se de dragostea şi preţuirea enoriaşilor. Persecutat de politrucii locali şi de autorităţile puterii seculare de ocupaţie pentru „delicte grave" în „societatea sovietică": tragerea clopotelor, pentru împrăştierea norilor grei, aducători de grindină, frecventarea bisericii, în Postul Mare, de către copii. În anii „puterii sovietice" i se confiscă pământul de lângă casă şi i se interzice să crească animale, pentru subzistenţa familiei (o vacă şi un porc). Soţia sa este scoasă la „norme în colhoz", muncind ziua întreagă, deşi avea acasă doi copii mici de crescut. În 1966 şi 1967, fiul său, Valeriu, nu este admis la facultate, pe motiv că este „fecior de popă". Acesta reuşeşte să-şi facă studiile doar în afara regiunii Cernăuţi, la Facultatea de Geografie a Institutului Pedagogic din Tiraspol şi este angajat, cu mare greutate, pe un post de profesor de

firavi, ofiliţi şi descumpăniţi, ca frunzele brumate toamna, gata să cadă la cea mai mică adiere a vântului de pe crengile copacilor".

[280] Cicerone Ioniţoiu, *Calvarul femeii române*, în *Cartea de Aur a rezistenţei româneşti împotriva comunismului*, vol. I, p. 261, 361. Dumitru-Gheorghe Zamisnicu, născut la 14 octombrie 1910. Absolvent al Facultăţii de Teologie de la Cernăuţi. Hirotonit preot în biserica din comuna Dorobanţi, judeţul Botoşani. Licenţiat în Drept (1940). Preot în Popricani, judeţul Iaşi. După vizita la Mănăstirea Vladimireşti, din 1953, devine un apărător înflăcărat al credinţei creştine în lupta împotriva comunismului ateu. Arestat la 15 iunie 1957 şi condamnat de către Tribunalul Militar Iaşi, prin sentinţa din 31 decembrie 1958, la 25 de ani de închisoare, pentru „zel misionar" („îndrăzneala cu care l-a propovăduit pe Hristos"). După eliberare (1964), internat în Azilul psihiatric Socola – Iaşi. Trece la Domnul acasă, în 15 martie 1974, marcat grav de tratamentul ce i s-a aplicat. Vezi Ştefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Şt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii…*, p. 84; Cicerone Ioniţoiu, *Martiriul creştin din România comunistă…*, p. 364; Vasile Manea, Cicerone Ioniţoiu, *Martiri şi mărturisitori ai Bisericii din România…*, p. 184; Vasile Manea, *Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste*, p. 230.

educaţie fizică, la şcoala din cătunul învecinat Arşiţa, fiind plătit cu o jumătate de salariu. Profesorul Valeriu Zmoşu este îndepărtat din serviciu, în 1977, deoarece nu l-a convins pe tatăl său să-şi înmormânteze soţia fără preot, după „noul model sovietic”[281] şi este reprimit în serviciu abia în 1995, la patru ani după dezmembrarea U.R.S.S.-ului. În 1992, prin contribuţia preotului Gheorghe Zmoşu şi a enoriaşilor din Pătrăuţii de Jos, are loc dezvelirea unui monument ridicat în amintirea jertfelor represiunii staliniste din acest sat bucovinean: 142 de victime în perioadele 1940-1941, 1944-1947, din care 16 au fost împuşcate la Fântâna Albă în ziua de 1 aprilie 1941[282]. Timp de o jumătate de secol, părintele Gheorghe Zmoşu „a fost supus la multe nedreptăţi. El nu s-a închinat autorităţilor care-l vroiau înfrânt, ci s-a închinat unuia Dumnezeu şi a fost unul dintre cei mai înflăcăraţi păstrători şi propagatori ai limbii române [în Bucovina înstrăinată], limbă în care a slujit în Sfânta Biserică, limbă în care şi-a povăţuit şi îndrumat spre bine enoriaşii”[283].

Zotta, Sever I. cavaler de. Născut la 14/27 aprilie 1874, în localitatea Chisălău-Coţmani, fiul lui Iancu cavaler de Zotta, om politic român, deputat în Dieta Bucovinei (1876, 1879-1890), reprezentant în Consiliul Imperial din Viena, preşedinte al Societăţii „Concordia” (1879-1895), membru al

---

[281] Profesorul bucovinean Valeriu Zmoşu relatează evenimentul în proza memorialistică *Mărturisiri despre mama*, inclusă în volumul *Un sat bucovinean de pe Valea Siretului: Pătrăuţii de Jos. Mărturii spirituale*. Studiu introductiv de conf. univ. dr. Cornelia Mănicuţă. Ediţie îngrijită de dr. Alexandrina Cernov, m. o. al Academiei Române, Cernăuţi, 2006, p. 364-368: „Bietul tata a fost chemat de câteva ori la primărie de către şefii secţiei raionale a învăţământului public, pentru a-l înfricoşa să-şi înmormânteze soţia aşa cum dorea, altfel, eu voi rămâne precis fără serviciu. Tata le-a spus la toţi tare şi răspicat: «– Când fiului meu Valeriu o să-i repauseze soţia, o s-o îngroape cum ziceţi voi, dar eu pe a mea o s-o înmormântez după datina creştină». Văzând această situaţie, şefuleţii raionului Storojineţ au dat ordin să fie blocat cimitirul satului, ca mama să nu aibă loc de odihnă în el. Cimitirul a fost păzit trei nopţi şi trei zile în şir”. Cu toate măsurile represive ale autorităţilor sovietice, împreună cu câţiva enoriaşi, preotul Gheorghe Zmoşu sapă, pe ascuns, noaptea, locul de veci al soţiei sale nu în cimitirul satului, ci în apropierea bisericii. Scena este impresionantă: „ A treia zi s-a adunat lumea din satul nostru şi din satele din împrejurime. Poporul era agitat şi se întreba unde va fi înmormântată preoteasa, dacă nu s-a permis să i se sape groapa în cimitir. Noi tăceam, nu intram cu nimeni în discuţii, fiindcă nu ne era a vorbi. După ceremonialul creştinesc de înmormântare, săvârşit de către un sobor de preoţi, corpul neînsufleţit al mamei a fost coborât în groapa din spatele bisericii. Groapa a fost pecetluită, iar la cap i s-a aşezat o cruce de granit, ca nimeni să n-o poată scoate şi arunca. N-a trecut mult timp şi, după cum am fost ameninţat, m-am pomenit fără serviciu. Din motive ideologice, nu mai puteam face parte din cadrul vreunui corp didactic” (p. 367-368).

[282] Cf. Vasile Ilica, *op. cit.*, p. 456-460.

[283] Valeriu Zmoşu, *O jumătate de secol de slujire a Sfântului Altar*, în *Un sat bucovinean de pe Valea Siretului: Pătrăuţii de Jos. Mărturii spirituale*, p. 368-376.

Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina. Studii liceale la Cernăuţi, studii universitare juridice la Viena şi Bucureşti, cu licenţă (1904) şi doctorat (1905). Director al Arhivelor Statului din Iaşi (1912-1913), fondator al revistei „Arhiva genealogică” (1912-1913). Membru corespondent al Academiei Române (7 iunie 1919). Fondator, împreună cu Gheorghe Ghibănescu, al Societăţii de Istorie şi Arheologie (1921). Autor al unor valoroase studii de genealogie şi istorie. La ocuparea Bucovinei de către sovietici, rămâne la Davideni – Storojineţ, împreună cu valoroasa sa bibliotecă, în care adunase numeroase documente şi manuscrise. Deportat în noaptea de 13/14 iunie 1941. Moare la Orsk, într-un lagăr din Urali, la 10 octombrie 1943[284].

[284] Ioan Pînzaru, Petru Froicu, Eugen Dimitriu, *Ştiinţa în Bucovina*, vol. III, Suceava, 1984, p. 354-355; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 911; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 626. Informaţii valoroase în Ştefan S. Gorovei, *Sever Zotta – mărturii documentare*, în **ArhGen**, Iaşi, anul II (VII), nr. 1-2, 1995, p. 311-329, care se referă şi la sfârşitul tragic al cărturarului bucovinean, „delicatul şi inimosul Sever Zotta”, care îi scria cu amărăciune lui Vasile Grigorcea, cumnatul său, în toamna anului 1940, din Bucovina ocupată de sovietici: „Am făcut un serviciu civilizaţiei umane şi poate naţiunii. Viaţa e trecătoare, documentele rămân”. Din scrisoarea Nadejei Flondor, fiica lui Barbu Ştirbei şi soţia lui Şerban Flondor, nepotul de soră al lui Sever Zotta, aflăm că acesta a fost îngrijit în lagăr, înainte de a muri, de câţiva evrei, Rosener, doctorul Welt şi doctorul Weiner, din Storojineţ, deportaţi şi ei de sovietici. Din aceeaşi scrisoare mai reţinem un fragment: „Amintirea lui este atât de tare legată de toate lucrurile frumoase şi bune pe care în Bucovina am învăţat să le cunosc şi să le iubesc, încât fiecare gând despre el îmi va rămâne scump” (*ibidem*, p. 325).

VIAȚA BUCOVINEANĂ ÎN RÂMNICU VÂLCEA POSTBELIC*

CONSTANTIN POENARU
(Bucureşti)

După dictatul de la Viena din 1940, care a rupt din trupul țării nu doar Basarabia, dar şi nordul Bucovinei şi Ținutul Herței, mulți români din teritoriile ocupate au fugit din fața hoardelor bolşevice invadatoare şi au căutat refugiu în oraşele şi satele din Oltenia subcarpatică, ba chiar la Craiova, Sibiu sau Caransebeş, cât mai departe de granița nesigură de nord-est. În vara lui 1941, unii dintre ei s-au reîntors în teritoriile eliberate de ostaşii români, dar numai până în februarie-martie 1944, când armata sovietică a declanşat o puternică ofensivă, revenind definitiv în granițele pierdute. La 29 martie era deja ocupat oraşul Cernăuți, iar trupele sovietice avansate ajunseseră pe pantele estice ale Carpaților.

Aşa a început marele exod al populației şi al instituțiilor române din Basarabia, nordul Bucovinei şi Ținutul Herței către tărâmurile salvatoare din interiorul țării. România a pierdut o suprafață de 50.762 km^2, adică 20,5% din terenurile agricole ale țării, şi 3.776.309 locuitori, dintre care 53,49% români, 10,34% ruşi, 15,30% ucraineni şi ruteni, 7,27% evrei, 4,91% bulgari, 3,31% germani, 5,12% diverşi[1]. În acest al doilea refugiu (1944) se dă informativ numărul de 700.000 de oameni plecați din locurile lor de baştină[2]. Nu există date exacte despre numărul bucovinenilor şi basarabenilor refugiați în Vâlcea, iar estimările oscilează între 10.000 şi 70.000 de oameni (ultimul număr exagerat, credem), dintre care circa 900-1000 de preoți. Doar vreo 200 dintre ei şi-au găsit biserici în care să slujească în cuprinsul

---

* Textul a apărut şi în „Revista română”, anul XV, nr. 3 (57), Iaşi, septembrie 2009, p. 18-20 şi nr. 4 (58), noiembrie 2009, p. 14-17 cu titlul *Viața bucovineană în Râmnicu-Vâlcea postbelic*.

[1] Dinu C. Giurescu, *Cine poartă răspunderea?,* în **MI**, nr. 7, iulie 1998, p. 7.

[2] Cf. Eugen Holban, *12 septembrie 1944 – Semnarea Convenției de armistițiu cu URSS. Cum au fost salvați de la „repatrierea” în URSS mii de basarabeni refugiați în România.* Scrisoare din Paris, în „Literatura şi arta”, Chişinău, nr. 20 (2856), 18 mai 2000, p. 3.

Mitropoliei Olteniei. Cert este că astăzi au mai rămas doar puțin peste 300 de persoane venite în 1940-1944, în majoritate covârşitoare urmaşi, care locuiesc, încă, în județul Vâlcea şi care şi-au depus dosarele pentru a fi despăgubite[3].

Sunt mai multe instituțiile culturale importante ale Cernăuțiului evacuate la Râmnicu Vâlcea şi în împrejurimi. Muzeul Bucovinei (sau *Landesmuseum* – Muzeul Țării), de exemplu, ajunge în primăvara lui 1944 la Râmnicu Vâlcea, împreună cu alte bunuri culturale şi bisericeşti bucovinene. A venit şi directorul Nicolae Grămadă, istoric, care va sta aici vreo doi ani. Muzeul va fi mutat, în 1947, la Muzeul din Suceava, numindu-se inițial Muzeul Regional al Bucovinei, denumire schimbată în 1951 în Muzeul Raional Suceava.

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cernăuți se va refugia şi ea la Râmnicu Vâlcea în martie 1944, de unde va fi mutată la începutul lunii aprilie 1945 la Suceava. Deşi a funcționat într-un spațiu nepotrivit, „a creat condiții de activitate cât se poate de normale, acordând chiar şi un titlu de doctor fostului student eminent de la Chişinău, preotul Paul Mihail”[4], care slujea la Biserica „Bunavestire” din RâmnicuVâlcea. Împreună cu Facultatea au venit şi profesorii ei:

Alexandru (Alecu) Ieşan (1883-1965), profesor de Filozofie şi Pedagogie, decan şi senator al Universității din Cernăuți. După mutarea Facultății de Teologie la Suceava, nu va merge cu aceasta, ci se va stabili la Sibiu[5].

Eusebiu Saghin, secretarul Facultății de Teologie din Cernăuți, care a cântat ca tenor în mai multe spectacole ale Societății „Armonia”, precum marele Concert Arborosean din 10 decembrie 1942, pe scena Teatrului Național din Cernăuți.

Orest Bucevschi (1897, Păltinoasa – 1992, Bucureşti), profesor de Teologie morală la Facultatea de Teologie din Cernăuți, al cărei prodecan va fi între 1941 şi 1945. Ajunge împreună cu Leca Morariu la Râmnicu Vâlcea în 26 martie 1944. Între 1948 şi 1962 va fi profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti, unde se stabileşte definitiv.

---

[3] Alina State, *Moldovenii deportați de sovietici vor despăgubiri,* în „Gazeta de Sud”, anul XII, nr. 3832, Craiova, 20 septembrie 2007, p. 5.

[4] Mihai Vizitiu, Virginia Popa, *Istoria învățământului teologic superior din Moldova şi Bucovina*, Iaşi, 2007, p. 111.

[5] Multe din datele biografice ale intelectualilor bucovineni sunt preluate din *Enciclopedia Bucovinei* de Emil Satco, vol. I-II, Iaşi, 2004.

Constantin N. Tomescu (1890, Constanța – 1983, Bucureşti), profesor de Istoria Bisericii Române, inclusiv în perioada refugiului de la Râmnicu Vâlcea şi Suceava. Secretar general al Bisericii din Basarabia, redactor şi colaborator la diverse reviste, autor al unor studii şi articole cu caracter istoric sau teologic-misionar. Va edita un număr din revista „Deşteptarea" la Râmnicu Vâlcea.

Milan Pavel Şesan (1910, Cernăuți – 1981, Sibiu), fiul canonistului Valerian Şesan. Doctor în istorie şi teologie, a fost profesor de Istoria Bisericii Universale, inclusiv în perioada refugiului Facultății la Râmnicu Vâlcea şi la Suceava. Din 1952 până la pensionare a predat la Institutul Teologic Universitar din Sibiu. A publicat peste o mie de studii şi articole cu caracter istoric.

Simeon Reli, adus profesor de Leca Morariu şi Vasile Loichiță, a fost chiar şi decan vreo doi ani la Facultatea de Teologie din Cernăuți

Vasile Loichiță (1881, Jebel-Timiş – 1958, Timişoara), profesor de Dogmatică, decan în 1941-1944. În refugiu la Râmnicu Vâlcea până în primăvara lui 1945, când facultatea se mută la Suceava. Redactor la „Foaia Diecezană" din Caransebeş şi la revista „Făclia". A publicat lucrări de istorie şi critică literară, poezii.

Alexandru Ciurea (născut în 1912, Tătăreni-Vaslui), profesor de Istoria Bisericii Ortodoxe Române la Facultatea de Teologie din Cernăuți, pe care o urmează şi în refugiul acesteia la Râmnicu Vâlcea şi Suceava, apoi la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti.

Valeriu Iordăchescu (1885, Sodomeni-Iaşi – 1975, Bucureşti), frate cu Cicerone Iordăchescu, profesor de Teologie morală la Facultatea de Teologie din Chişinău, apoi la cea din Cernăuți (din 1941), pe care o va urma şi în refugiul de la Râmnicu Vâlcea (1944-1945) şi apoi Suceava (1945-1947), de unde se va pensiona. Între 1951 şi 1960, preot la Biserica „Belvedere" din Bucureşti. A scris şi a publicat puțin.

Cicerone Iordăchescu (1892, Litca-Miclăuşeni – 1966, Iaşi), frate cu Valeriu Iordăchescu, profesor de Istoria Bisericii vechi şi Patrologie la Facultatea de Teologie din Chişinău, apoi la cea din Cernăuți (din 1941), pe care o va urma în lungul ei refugiu de la Râmnicu Vâlcea şi Suceava, de unde se va pensiona în 1947. Decan în perioada 1945-1946. A publicat studii de filozofie creştină şi patrologie, a tradus din Sfinții Părinți.

Nicolae Popescu-Prahova, pe numele de botez Ionescu Nicolae (1886, Tătărani-Prahova – 1945, Bucureşti). Profesor controversat de Drept Bisericesc la Facultatea de Teologie din Chişinău, iar din 1941 la cea din Cernăuți. Între 1944 şi 1945, secretar general la Ministerul Cultelor.

Traian Prodan, refugiat cu soția, lucra la biblioteca Facultății de Teologie, evacuată şi ea la Râmnicu Vâlcea. Din 1947 până în 1979 va fi directorul-bibliotecar al Bibliotecii Institutului de Medicină şi Farmacie din Bucureşti (actuala Universitate „Carol Davilla”).

Din 1944 până în 1945 s-a aflat la Râmnicu Vâlcea şi Curtea de Apel din Suceava, care, prin Decretul-lege pentru modificarea unor dispoziții din Legea de organizare judecătorească din 22 septembrie 1940, dat ca urmare a efectelor administrative create de ocuparea de către sovietici a nordului Bucovinei şi a Basarabiei în urma ultimatumului din 28 iunie 1940, înglobase şi fosta Curte de Apel de la Cernăuți, evacuată.

Se pare că la Râmnicu Vâlcea au fost evacuate temporar, după 1944, şi alte instituții, precum Facultatea Politehnică sau Teatrul Național din Iaşi.

La Mănăstirea Turnu şi la Mănăstirea Cozia au fost depozitate o parte din bunurile şi odoarele Mitropoliei Basarabiei[6], la Mănăstirea Turnu fiind adusă şi relicva Sfântului erou şi martir Ioan cel Nou de la Suceava[7], păzită de părintele Ioachim Sofițchi, licențiat al Facultății de Teologie din Chişinău. Conform celor notate de către Leca Morariu în *Jurnalul* său, bunuri ale Mitropoliei din Iaşi, ca şi ale unor mănăstiri din nord-estul țării, s-ar fi pus la adăpost la Mănăstirea Govora.

O parte dintre intelectualii de marcă din Cernăuți se stabilesc în Râmnicu Vâlcea, liniştitul orăşel de la poalele Capelei, alții se duc în satele din împrejurimi, la Govora, Călimăneşti şi Drăgăşani sau chiar mai departe, în adâncul munților, la Brezoi, pe Valea Lotrului. Unul dintre primii care vin este istoricul literar, folcloristul, publicistul şi scriitorul Leca (Alexandru) Morariu, cunoscut profesor la Universitatea din Cernăuți, aceeaşi la care învățase şi Mihai Eminescu. Era însoțit de soția sa, Octavia Lupu. Îi urmează, la scurt timp, şi fostul său student şi discipol în studierea istro-românei, Traian Cantemir.

Născut la 13/25 iulie 1888, la Cernăuți, Leca Morariu a studiat literatura şi filozofia la Cernăuți, între 1906 şi 1911. După ce îşi ia

---

[6] Lista completă a bunurilor Arhiepiscopiei Chişinăului, ale altor mănăstiri şi biserici basarabene evacuate în Vâlcea şi în întreaga Oltenie, la Iulian Chifu, Vlad Cubreacov, Mihai Potoroacă, *Dreptul de proprietate al Mitropoliei Basarabiei şi restituirea averilor bisericeşti*, Chişinău, 2004, accesibilă şi online la adresa www.mitropoliabasarabiei.ro/acte_doveditoare.html. La mănăstirea Turnu s-ar fi aflat evacuată şi „mobila mitropoliei Cernăuți”, potrivit însemnărilor de jurnal ale lui Leca Morariu, din 4 iulie 1944, reproduse în Leca Morariu, *Pe urmele lui Ion Creangă şi Drumuri oltene*, ediție îngrijită şi cuvânt înainte de Liviu Papuc, Iaşi, 2004, p. 171.

[7] Leca Morariu, *Pe urmele lui Creangă şi Drumuri oltene*, p. 171.

doctoratul în filologie în 1921, la Cluj, cu teza *Morfologia verbului predicativ român*, se reîntoarce la Universitatea din Cernăuți, ca profesor la catedra de literatură modernă şi folclor (1922-1940), fiind numit în două rânduri (1936-1937 şi 1937-1938) decan al Facultății de Litere şi Filozofie. Spirit complex şi dornic să se afirme în cât mai multe domenii, nu se sfiieşte să se înscrie la recent înființatul Conservator de Muzică din Cernăuți, deşi era deja cadru didactic universitar. Aici va învăța să cânte la violoncel, fără să ştie că acest lucru îi va fi de mare folos în împrejurările vitrege ale exilului său din anii '50-'60, la Râmnicu Vâlcea, când va fi nevoit să se întrețină învățând elevii de la Şcoala de Muzică să cânte la acest instrument[8].

Râmnicu Vâlcea nu era, însă, după război, decât o reşedință de raion cu nici 20.000 de locuitori, față de cei 400.000 ai Cernăuțiului, fără învățământ superior care să pună la lucru energiile unor profesori sau tineri studenți, fără teatru sau orchestră simfonică, fără reviste literare sau ziare care să facă cunoscute ideile ori creațiile intelectualilor locali sau venetici. De aceea, încercarea de a reconstrui aici o parte din climatul literar-artistic şi universitar pe care fusese nevoit să-l părăsească în graba refugiului se va dovedi aproape imposibilă. Catedra de literatură modernă şi folclor a Facultății din Cernăuți, mutată pentru scurt timp în oraşul de pe Olt, va fi desființată în 1944 şi, tot atunci, apar ultimele numere ale revistelor „Făt Frumos"[9] şi „Fond şi formă"[10], scrise aproape în întregime de Leca Morariu.

Astfel, fostul preşedinte al Societății „Armonia" şi director al Teatrului Național din Cernăuți din anii 1933-1935 a trebuit să se mulțumească doar cu postura de animator cultural, e drept, unul extrem de activ, fiind sprijinit cu devoțiune de soția sa, Octavia Lupu pe numele său de fată. Aceasta avea, ca şi soțul său, o dublă pregătire: una umanistă (urmase literele şi filozofia la Cernăuți), dar şi muzicală – studiase la Viena, unde, în 1932, fusese chiar laureată a unui concurs muzical internațional. Cei doi nu vor activa doar ca profesori – de violoncel şi, respectiv, pian – la Şcoala de Muzică din Râmnicu Vâlcea, ci vor organiza şi vor conduce prima orchestră semisimfonică din oraş, o formație camerală a Sindicatului Învățământ, vor urca ei înşişi pe

---

[8] Date preluate din Liviu Papuc, *Leca Morariu. Studiu monografic*, Iaşi, 2004.

[9] „Făt-Frumos", revistă de literatură şi folclor, la care redactor şi editor este Leca Morariu, iar din 1930 şi director. A apărut la Suceava (ianuarie-februarie 1926 – septembrie-decembrie 1933), Cernăuți (ianuarie-februarie 1934 – mai-iunie 1940; iulie-august 1941 – iunie 1944) şi Râmnicu Vâlcea (iulie – decembrie 1944).

[10] „Fond şi formă", revistă scoasă de Leca Morariu, din care au apărut numai două numere, primul la Cernăuți (1938), ultimul la Râmnicu Vâlcea (1944). Avea ca subtitlu: *Critică generală şi specială. Specificul şi pitorescul limbii*.

scenă ca interpreţi şi vor ţine prelegeri, urmate de audiţii muzicale, pentru elevi şi tineri[11].

Despre toate aceste tribulaţii zilnice ale distinsului intelectual bucovinean la Râmnicu Vâlcea vom afla din jurnalul pe care acesta l-a ţinut în mod regulat vreme de aproape două decenii, între 1944 şi 1963, jurnal aflat în curs de tipărire, sub îngrijirea cercetătorului ieşean Liviu Papuc şi a subsemnatului. Jurnalul, scrupulos ţinut de Leca Morariu, constituie o sursă de informaţii şi date deosebit de preţioase nu doar pentru cunoaşterea vieţii refugiaţilor în noua lor aşezare de adopţie, ci şi pentru activităţile culturale desfăşurate de aceştia împreună cu localnicii.

Astfel, din însemnări reiese că Leca Morariu a părăsit Cernăuţiul pe 21 martie 1944, cu trenul, ajungând la Râmnicu Vâlcea duminică, 26 martie, la orele şase seara. Era însoţit de profesorul Orest Bucevschi de la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, evacuată încă din 1941 la Suceava şi, apoi, în 1944, la Râmnic. Aici erau mutate, provizoriu, şi Catedra de literatură modernă şi folclor a Facultăţii din Cernăuţi, şi Institutul de Literatură, Filologie, Istorie şi Folclor „Mihai Eminescu", care vor încerca să-şi desfăşoare activitatea aproape în mod normal. Iată câteva notaţii în acest sens[12]:

„**Miercuri 19/IV.** Pornit după fier („maşină") de călcat, mă întâlnesc cu Al. Ieşan. Deci Al. Ieşan la noi, şi, poate, candidat la cameră la noi. Ieşit cu Al. Ieşan, întâlnit cu d-na şi d-l Prodan, N. Grămadă, Obadă etc. Tândălim pe la Facultate. Colegii Iordăcheşti mi-i aduc pe cumnatul lui Cantemir cu doamna. [...] Stau de vorbă cu musafirii lui Bibi Onciul: funcţionarii Societăţii pentru cultură Galan şi Puşcaşu.

Vineri 21/IV. C. Tomescu cu poetul Ion Buzdugan, care-şi caută debuşeu pentru stihurile sale. Trimit una-alta pentru „Revista Bucovinei" şi „Gazeta Transilvaniei".

Sâmbătă 29/IV. A.m. primul Consiliu al Facultăţii. Ticăloşelul de Popovici care şi-a îmbarcat mai toată mobila, în loc de cărţi, scapă foarte ieftin, ba chiar cu 15.000 lei premiu. Cu Loichiţă şi Ieşan la şeful poliţiei.

Marţi 9/V. A.m. (lucrând la m-sul protopopului Cândea, tatăl lui Romul) ne vizitează d-na şi d-l G. Drumur. Îi cer versuri pentru *Făt!* La

[11] Constantin Poenaru, *Intelectuali bucovineni la Rm. Vâlcea: Leca Morariu şi soţia sa Octavia*, în „Info-Puls", Râmnicu Vâlcea, 3 martie 2005.

[12] Publicate fragmentar de Constantin Poenaru, în *Leca Morariu şi Jurnalul său vâlcean,* în „Povestea vorbei", nr. 2, Râmnicu Vâlcea, iulie 2007, p. 8.

tipografia „Unirea” (nouă) pun la cale publicarea *Fătului.* D.a. ne vizitează Ilie Doboş-Boca… cu 500 lei abonament pentru *Făt!*

Joi 15/VI. Vizită: Ilie Doboş-Boca. Îl iau la şedinţa *Institutului „Cernăuţi”* – şedinţă, iarăşi splendidă, cu 12 participanţi (între care noi, Iancu Prelipcean şi Mihai Cazacu) şi 10 comunicări! Chiar şi a lui Al. Ieşan şi… C. Tomescu”.

După cum se vede, floarea intelectualităţii cernăuţene se mutase în Vâlcea, fără a-şi înceta obişnuitele activităţi universitare, literare şi muzicale. În Râmnic se găseau atunci:

George Drumur (pseudonimul literar al lui George Pavelescu), poet, publicist, muzicolog şi traducător (1911, Horecea Mănăstirii, Cernăuţi – 1992, Timişoara). Cooptat în conducerea mai multor reviste literare din Cernăuţi („Iconar”, „Bucovina literară”, „Deşteptarea”), funcţionar la Mitropolia Bucovinei, profesor la diverse şcoli. Refugiat în Vâlcea, se stabileşte la Brezoi, localitate la circa 35 km nord de Râmnicu Vâlcea, unde predă vreme de doi ani la Şcoala profesională de ucenici. Din vara lui 1946 se mută la Timişoara, unde va lucra ca secretar literar-muzical la Opera de Stat (1957-1972) până la pensionare.

Ion Buzdugan (pe numele adevărat Ivan Alexandrovici Buzdâga), născut în anul 1887, în Brânzenii Vechi – Soroca, poet minor, folclorist şi publicist român din Basarabia, deputat şi senator în mai multe legislaturi. În calitatea sa de secretar al Sfatului Ţării, a redactat şi a citit, la 27 martie 1917, moţiunea de Unire a Basarabiei cu Ţara. Refugiat, ca şi George Drumur, la Brezoi, un sat între munţi, pe Valea Lotrului. A murit în 1967, la Bucureşti.

Mircea Hoinic (1910, Cernăuţi – 1986, Timişoara), compozitor şi dirijor de coruri. A stat cu mama sa până în 1946, când se mută la Timişoara, unde devine profesor de Teoria muzicii şi Solfegiu la Conservatorul de Muzică din Timişoara. Lucrează apoi ca violoncelist (1950-1960) şi dirijor (1951-1972) al Orchestrei Filarmonicii „Banatul”. Membru al Uniunii Compozitorilor din România.

Liviu Rusu (1908-1991), compozitor şi profesor de armonie, contrapunct şi forme muzicale la Conservatorul din Cernăuţi, dirijor al Societăţii „Armonia” până în 1940. După o scurtă şedere la Râmnicu Vâlcea, din toamna lui 1944 îl găsim la Timişoara: profesor la Conservator, violonist-solist la Filarmonica „Banatul” şi secretar al filialei Uniunii Compozitorilor. Din 1958 se stabileşte definitiv la Bucureşti, unde va fi o vreme redactor-şef la Editura muzicală.

Olvian Soroceanu (născut în 1885), preot şi traducător din Cernăuţi.

Ilie Grămadă (1914-1984), istoric, refugiat în 1944 de la Cernăuți, s-a căsătorit la Râmnicu Vâlcea în 1945. Va ajunge Profesor de Istoria Artei şi Istoria Universală Medievală la Universitatea din Iaşi, director al Teatrului Național „Vasile Alecsandri" de aici. Autor a numeroase studii şi lucrări de istorie universală.

Mai erau şi alți intelectuali refugiați din Cernăuți, precum familia **Halițchi**, unde Victor era medic, iar soția sa Heda cânta la pian în orchestra încropită de Leca Morariu, fiind membră de onoare a Societății „Armonia" şi una din interpretele care au dat culoare marelui Concert Porumbescu din 20 iunie 1943, prezentat în Sala festivă a Palatului Cultural din Cernăuți. **Ioan Țincoca**, tatăl renumitului dirijor şi compozitor Remus Țincoca, era preot şi traducător, şi se refugiase o vreme la Râmnicu Vâlcea, căci în timpul celui de-al doilea război mondial, deşi pensionar, a mers ca preot misionar în Transnistria, fiind protoiereu al oraşului Odesa. Preotul **Țurcanu** s-a stabilit în oraşul de pe Olt încă din vara fierbinte a lui 1940, slujind mulți ani la Biserica „Toți Sfinții" şi predând muzica la diverse licee din oraş.

Mai erau frații basarabeni, poeții **Vasile** şi **Antonie Luțcan**, nepoții lui **Pan Halippa**, fost preşedinte al Sfatului Țării în perioada Unirii Basarabiei cu patria-mamă România, a cărui arhivă s-a păstrat mulți ani la primul dintre ei, profesor la Liceul Teoretic din Drăgăşani, celălalt fiind preot într-un sat din apropiere. Au venit, apoi, o mulțime de profesori de liceu originari din Soroca, Bălți sau Storojineț, care se vor stabili definitiv la Râmnicu Vâlcea, dar şi polonezi fugiți în 1939, când nemții le invadaseră țara, precum acordorul de pian al formației simfonice **Tadeusz Kropiwko**.

Aşadar, se adunaseră şi trăiau în bună pace aici, în frumoasa şi ocrotitoarea „grădină a Maicii Domnului", cum i se spune ținutului Vâlcii, oameni de diverse etnii şi culturi.

Un alt intelectual bucovinean care se va alătura lui Leca Morariu şi soției sale, Octavia, venind în toamna lui 1944 la Râmnicu Vâlcea, este profesorul Traian Cantemir (1907, Pătrăuți-Suceava – 1998). Lingvist, folclorist, istoric şi critic literar, acesta i-a fost student şi apoi asistent lui Leca Morariu la Facultatea de Litere şi Filozofie din Cernăuți, precum şi secretar la Institutul de Literatură, Filologie, Istorie şi Folclor. Împreună cu Petru Iroaie va continua studiile magistrului asupra folclorului şi limbii istro-române. Foarte bun prieten de familie cu Leca Morariu, va sta la Râmnicu Vâlcea mai tot timpul în preajmă, ajutându-l până la moartea acestuia, în 1964, când se va muta la Bacău, unde va fi, până la pensionare, cadru didactic la Institutul Pedagogic din localitate. Fiul său, Lorin, a crescut în casa lui Leca Morariu aşa cum crescuse şi tatăl acestuia în casa

unchiului Constantin Morariu-Andrievici. Va învăța pianul cu doamna Octavia şi va cânta în orchestra condusă de Leca. Între 1944 şi 1964, Traian Cantemir, împreună cu soția sa Tatiana, va preda Limba şi literatura română în învățământul secundar, aşa cum mai predase între 1934 şi 1936 la Hotin şi Cernăuți. Spirit dinamic şi bun organizator, va fi nu doar profesor şi director la Şcoala Medie Tehnică de Comerț din Râmnicu Vâlcea (1949-1953), dar şi preşedinte al Consiliului Interşcolar Vâlcea în aceeaşi perioadă, în 1952 ocupând şi funcția de director al Institutului de Perfecționare a Cadrelor Didactice. Preşedinte al Cenaclului literar „I. L. Caragiale" al Casei de Cultură din Râmnicu Vâlcea, precum şi al filialei Vâlcea a Societății de Ştiințe Filologice (1955-1964) şi a celei din Bacău (1964-1974). A publicat studii şi lucrări de lingvistică şi folclor.

După 1944, în condițiile grele de privațiuni materiale ale anilor de după război şi ale schimbărilor intervenite în politica culturală a noilor guvernanți, atmosfera oraşului de la poalele Capelei devenise tot mai cenuşie şi mai plicticoasă. Cert lucru, Râmnicu Vâlcea nu avea forța artistică şi intelectuală a unui Cernăuți. Nu avea actori, regizori sau muzicieni, nu mai avea nici măcar o sală de spectacole ca lumea, căci pe locul fostului Teatru „Adreani" se ridicase cinematograful „Modern".

În această situație, disperați că se vor sufoca de atâta mediocritate spirituală şi prostie omenească, Leca Morariu şi soția sa au trecut la o „rezistență" originală. Se păstrează departe de orice implicare politică, mai ales că vremurile erau încă tulburi, şi, la început, se rezumă să facă scurte excursii în împrejurimile Râmnicului, unde vizitează mănăstirile Cozia, Turnu şi Stânişoara, considerate de ei „Elveția noastră", dar şi frumoasele locuri de la Olăneşti, Govora, Călimăneşti, Căciulata, Brezoi şi Ocnele-Mari. Aceste călătorii nu aveau doar un scop turistic şi cultural, ele le dădeau şi posibilitatea să se întâlnească, feriți de ochii autorităților tot mai curioase, cu o mulțime de cunoscuți şi prieteni bucovineni, dar şi bucureşteni sau ieşeni fugiți ca şi ei de furia cotropitorilor ruşi. Astfel, la Brezoi, Leca Morariu îl întâlneşte, la 24 iulie 1944, pe poetul Radu Gyr, cu care discută despre „pezevenghii culturali" Şerban Cioculescu, Octav Neamțu, D. Caracostea sau Al. Rosetti, dar şi, probabil, despre situația periculoasă a fostului comandant legionar al Olteniei, care va fi judecat şi arestat peste nu multă vreme.

Leca Morariu şi soția au reînsuflețit activitatea Societății „Armonia", înființată la Cernăuți cu ani în urmă, şi au reluat „audițiile de cameră", ținute în casele unor prieteni, iubitori şi ei de muzică bună. În 1955 se ajunsese la 66 de asemenea mini-spectacole. De altfel, tuturor bucovinenilor şi

basarabenilor, ca şi moldovenilor, „le plăceau petrecerile, muzica, spectacolele, dansul", îşi aminteşte scriitorul Constantin Mateescu[13].

Hotărât să transforme mentalitatea localnicilor, Leca Morariu a început să-i caute prin oraş pe intelectualii cu preocupări în domeniul artistic. Pentru că urmase Conservatorul de Muzică, ca şi soția sa, i-a căutat în primul rând pe cei care aveau cunoştințe muzicale sau care cântau la un instrument muzical. Astfel, înjghebează o mică orchestră simfonică, în care el e dirijor şi cântă la violoncel, Lorin Cantemir, băiatul bunului său prieten Traian, cântă la pian, Eugen Niculescu, la violă, iar soția sa, Octavia Lupu, la pian şi canto, fiind ajutați la vioară de poetul I. I. Alexandrescu şi şeful poliției, Sufleţel. Li se alătură căpitanii Ion Stamatiad şi Lăcătuş, Atanase Duma şi Teodor Geantă. În februarie 1947, Prefectura Vâlcii a încercat chiar să transforme micuța orchestra în Filarmonica „Dr. Puțurianu", nume sub care vor concerta o vreme. Oriunde mergeau, la Drăgăşani, la Horezu sau la Govora, începeau concertele neapărat cu Ciprian Porumbescu, interpretând atât *Dorul* şi *Balada,* cât şi *Potpourriul* din opereta *Crai nou.*

După o oarecare perioadă de aclimatizare cu oraşul, cu oamenii şi autoritățile locale, familiile Leca Morariu şi Traian Cantemir se integrează în viața cotidiană din Râmnic, aducând cu ele specificul bucovinean, atât al mâncărurilor, cât şi al felului de a fi şi a se manifesta artistic. Leca începe să colaboreze fructuos cu intelectualii localnici îndeosebi în domeniul muzical, dar nu numai. Cu unii dintre aceştia se împrieteneşte, se vizitează reciproc, fac petreceri comune la care cântă împreună, fiecare la un instrument muzical. Aşa se apropie de:

Emil Ştefănescu (1899, Țigăneşti-Tecuci – 1993, Sibiu), pictor şi profesor la Râmnicu Vâlcea, dar şi component al Orchestrei conduse de Leca Morariu.

Teodor Geantă (1890, Bujoreni-Vâlcea – 1968, RâmnicuVâlcea), profesor, publicist şi animator cultural. Absolvent al Conservatorului din Bucureşti, fost deputat în Parlament în 1939, este şi el component al Orchestrei semisimfonice.

În 1947 îl cunoaşte şi pe **Ionel Geantă** (1913, Goleşti-Vâlcea – 1980, Bucureşti), muzicolog şi autor de manuale şcolare, băiatul lui Teodor Geantă, împreună cu care va executa un Trio de Haydn la o agapă în casa lui Emil Ştefănescu.

---

[13] Constantin Mateescu, *Râmnicul, Râmnicul... Jurnal indian*, Râmnicu Vâlcea, 1994, p. 68.

În 1948 vine la Râmnicu Vâlcea **Mircea Buciu** (1907, Fârtățeşti-Vâlcea – 1974, Bucureşti), artist liric şi dirijor român, pe atunci bas la Opera Română din Bucureşti, care a susținut un concert fiind acompaniat la pian, cu multă măiestrie, de Octavia Lupu-Morariu, soția lui Leca.

Suferind şi având nevoie să fie îngrijit mai tot timpul, Leca se împrieteneşte cu o mulțime de medici locali, la care se tratează sau cu care se vizitează şi se ajută reciproc, cei mai mulți şi cu preocupări muzicale, precum **Gh. Stoenescu, Iliescu** sau **Gheorghiu. Dumitru Zeana** era un medic chirurg de origine aromână, cu lucrări publicate în domeniu şi aspirații universitare, ajungând să predea la Facultatea de Medicină din Cluj. Fost membru al Partidului Poporului, apoi al Partidului Național Agrar, a avut oarece simpatii legionare, drept pentru care autoritățile comuniste l-au închis la Aiud, unde a şi murit. **Constantin Nisipescu** era doctor în medicină şi chirurgie, autor al mai multor lucrări ştiințifice (în colaborare cu dr. C. I. Parhon, dr. Gh. Dumitrescu şi dr. I. Puțurianu) apărute în publicațiile de specialitate. Un alt medic curant a fost şi **Amedeu Florantin**, prieten foarte bun de familie, care îi va îngriji atât pe Leca Morariu, cât şi pe soția sa Octavia. Tatăl acestuia a fost scriitorul Ion Pop-Florantin, profesor de filosofie, care l-a suplinit într-o vreme pe Titu Maiorescu la Universitatea din Iaşi. Ar fi avut scrisori de la Mihai Eminescu.

Este interesant câte afinități au existat de-a lungul timpului între intelectualii din Bucovina şi Basarabia şi cei din Vâlcea. Astfel, în 1925, Arthur Gorovei propunea organizarea unui congres de folclor la Râmnicu Vâlcea, patria lui Anton Pann[14], iar Gib Mihăescu din Drăgăşanii Vâlcii publica, în 1933, romanul *Rusoaica*, inspirat de realitățile de pe vechea frontieră de pe Nistru, după ce el însuşi fusese în 1918 în zonă ca militar, iar în 1922 a încercat să-şi facă o carieră de jurist la Chişinău. Liviu Papuc mi-a semnalat o povestire a lui Henri Stahl a cărei acțiune se petrece în gara oraşului Râmnicu Vâlcea, la începutul secolului trecut, povestire publicată în revista „Bucovina”, anul I, nr. 144 din 18 septembrie 1919, editată de Societatea „Unirea” din Cernăuți, la puțină vreme după integrarea Bucovinei în Regatul României. Tiberiu Crudu publică şi el *Notele de călătorie* despre Râmnicu Vâlcea cam în aceeaşi perioadă în „Revista Moldovei”, anul I, nr. 10, 1 februarie 1922, care se tipărea la Botoşani.

Grație infuziei de intelectuali bucovineni şi basarabeni, veniți în împrejurările tragice ale anilor 1940 şi 1944, Râmnicu Vâlcea a avut parte, imediat după război, de o viață culturală bogată şi diversă, care a transformat

[14] Liviu Papuc, *Frământări folclorice interbelice*, în **CvL**, anul CXLII, iulie 2003.

pentru o vreme patriarhalul orăşel de la poalele Capelei într-un „mic Cernăuţi”. Deşi cu teamă de a nu li se recunoaşte obârşia, aceşti năpăstuiţi ai acelor vremuri tulburi au încercat să-şi păstreze nealterate obiceiurile de acasă, celebrând sărbătorile creştine (Paşte, Crăciun) cu bucate şi cântece tradiţionale, strângându-se împreună pe la câte unul din ei, dar mergând şi la biserică alături de ceilalţi oameni ai locului. Poate s-ar fi putut face mai multe dacă refugiaţii bucovineni şi basarabeni nu ar fi fost prigoniţi, din toamna lui 1944, de către organele de ordine şi de NKVD să-şi declare cetăţenia sovietică, în baza Decretului Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 8 martie 1941 şi să fie repatriaţi cu forţa. Unii s-au sinucis decât să ajungă din nou sub cizma roşie, mulţi s-au ascuns prin sate şi munţi, alţii, ajutaţi de prieteni din poliţie şi primărie – ca Leca Morariu, de exemplu –, au declarat că au venit la Râmnicu Vâlcea de bunăvoie, fără a fi siliţi, că vor să rămână aici şi că renunţă la orice despăgubire privind bunurile lăsate la Cernăuţi. Cu lacrimi în ochi, ei au luat practic viaţa de la început, înjghebând cu trudă traiul noilor generaţii născute în aceste locuri de adopţie, dar păstrându-şi neştirbit în suflet dorul după „dulcea Bucovină”.

MOMENTE ALE REDESCHIDERII PROBLEMEI TERITORIILOR ROMÂNEŞTI ANEXATE DE UNIUNEA SOVIETICĂ ÎN 1940 (1964-1967)

MIHAELA TEODOR
(Iaşi)

În istoriografia română din perioada 1940-1945, ocuparea şi anexarea Basarabiei, a nordului Bucovinei şi a ţinutului Herţa au devenit subiecte foarte dezbătute, fiind apreciate ca „evenimente tragice”. După cum se cunoaşte, aplicarea Pactului Ribbentrop-Molotov a avut consecinţe tragice pentru populaţia românească din teritoriile cedate în 1940, dar şi pentru România ca stat naţional. Anexarea acestor provincii româneşti, la 28 iunie 1940, de către Uniunea Sovietică, a fost urmată de măsuri de represiune şi de deznaţionalizare asupra românilor basarabeni şi bucovineni. Reocuparea acestor teritorii în 1944 de către trupele sovietice şi consfinţirea pierderii teritoriale prin Convenţia de Armistiţiu şi, apoi, prin Tratatul de Pace de la Paris[1], dar mai ales politica de tăcere absolută asupra acestei pierderi impusă de autorităţile române comuniste, după 1944, au dus la formarea ideii că problema teritoriilor româneşti anexate de către Uniunea Sovietică ar fi fost dată uitării de-a lungul întregii perioade comuniste.

Poziţia oficială faţă de problema acestor teritorii şi a românilor basarabeni şi bucovineni a diferit de la o perioadă la alta, în funcţie de interesul de moment al guvernelor româneşti, dar şi de contextul politic

[1] Clauzele teritoriale din Convenţia de Armistiţiu din septembrie 1944 şi apoi din Tratatul de Pace de la Paris din 1946 consemnau faptul că frontiera de stat dintre România şi Uniunea Sovietică rămânea cea din 28 iunie 1940, ceea ce însemna recunoaşterea de către marile puteri a anexării Basarabiei, nordului Bucovinei şi a ţinutului Herţa de către sovietici; mai prevedea şi nulitatea Dictatului de la Viena, din 30 august 1940, deci revenirea Ardealului de Nord în graniţele ţării. Oamenii politici români au acceptat pierderea Basarabiei şi a nordului Bucovinei în schimbul recâştigării Ardealului de Nord, cu speranţa posibilităţii reluării discuţiilor asupra pierderii teritoriale după încheierea războiului.

internațional. Au rămas, totuşi, mărturii ale existenței mai multor momente de rupere a tăcerii şi de redeschidere a acestei probleme, în timpul perioadei de relativă liberalizare (1962-1969) a sistemului comunist românesc, atunci când relaxarea de pe scena politică internațională a dat ocazia liderilor români de a readuce în discuție problema acestor teritorii.

Imediat după 1944, prin intermediul Armatei Roşii, a consilierilor şi a agenților sovietici, dar folosindu-se de partidele comuniste, Moscova a urmărit să-şi impună sistemul politic în toate teritoriile ocupate. În acest context s-a înscris politica de rusificare forțată a vieții culturale româneşti şi de rupere a legăturilor cu trecutul dusă de guvernul comunist român imediat după acapararea puterii, politică care presupunea interzicerea oricărei referiri la teritoriile anexate de către Uniunea Sovietică. Pe baza decretului-lege[2] nr. 364 din 2 mai 1945, decret care viza aplicarea articolului al 16-lea din Convenția de Armistițiu, au fost retrase din circulație toate cărțile şi studiile referitoare la acest subiect, cuvintele „Bucovina de Nord” şi „Basarabia” devenind tabu şi pentru presa românească, care evita să le folosească pentru a nu fi acuzată de sabotarea Convenției de Armistițiu. Acest decret prevedea organizarea Comisiei pentru epurarea cărților şi a publicațiilor de pe lângă Ministerul Propagandei, comisie care a procedat la întocmirea a trei liste de publicații periodice şi neperiodice interzise (1945, 1946, 1948). Prevederile sale vizau, pe lângă întocmirea listelor şi retragerea din circulație, şi predarea publicațiilor interzise către prefecturi sau către Depozitul Oficiului de Hârtie pentru distrugerea lor şi depozitarea celor din biblioteci în fonduri speciale, fonduri care au fost retrase din circulație. Erau interzise publicațiile periodice şi neperiodice apărute de la 1 ianuarie 1917 până la 23 august 1944 care cuprindeau „idei legionare, fasciste, hitleriste, şoviniste, rasiste sau *pasagii dăunătoare bunelor relații ale României cu Națiunile Unite*” [subl. n.][3]. În total au fost interzise aproximativ 8000 de titluri, între care toate vechile hărți ale României Mari, volumele despre Unirea de la 1918, lucrări ale lui Ion Nistor, N. Iorga şi ale altor oameni de cultură români sau străini care au avut ca subiect Basarabia sau nordul Bucovinei[4].

---

[2] Publicat în **MO**, nr. 102 din 4 mai 1945.

[3] Pantelimon Halipa, Nicolae Nitreanu, Victor Nitreanu, *Calvarul românilor basarabeni şi bucovineni. Documente – Studii*, Ceraşu-Prahova, 2001, p. 21-22.

[4] Paul Caravia, coord., *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, Bucureşti, 2000, p. 26. Având ca preocupare presa românească din perioada 1944-1947, am consultat, la Arhivele Naționale, fondul Ministerul Propagandei Naționale (în continuare M.P.N.), unde am găsit listele de cărți epurate şi cenzurate. Dosarul nr. 1137, fond M.P.N., parte structurală Informații, conține liste şi tabele cu cărți epurate, care nu figurează în

Menţinerea unor relaţii bune cu aliaţii şi mai ales cu Uniunea Sovietică a însemnat, pentru perioada de început a regimului comunist, acceptarea necondiţionată a pierderilor teritoriale şi nediscutarea problemei acestor teritorii, fapt care, de altfel, nu contravenea poziţiei oficiale a comuniştilor români faţă de această problemă[5]. Istoricii români oficiali din perioada stalinistă (din „deceniul obsedant” 1948-1962), în frunte cu M. Roller, perioadă în care stalinismul a dus la distrugerea culturii naţionale, afirmau că Basarabia a fost cedată la 1812 de către turci direct Rusiei şi că Unirea provinciei în 1918 cu România nu a fost altceva decât o răpire făcută cu complicitatea aliaţilor. Unii istorici au observat falsitatea motivării pretenţiilor Uniunii Sovietice asupra Basarabiei şi a nordului Bucovinei, dar fie nu au avut posibilitatea de a se exprima, fie le-au trecut sub o tăcere totală în spiritul poziţiei oficiale. Autorităţile comuniste au acceptat, fără obiecţii, teoriile sovietice despre „reunificarea Basarabiei cu Uniunea Sovietică” şi „reunirea Bucovinei de nord cu Ucraina Sovietică”[6].

O tendinţă de modificare a poziţiei oficiale în această problemă s-a observat la sfârşitul deceniului al şaselea, pe fondul politicii de destindere şi de întrecere paşnică dintre cele două sisteme dominante, promovată de Hruşciov. Gheorghe Gheorghiu-Dej şi tovarăşii săi au definit şi au urmat, cu precauţie, o politică naţională şi au găsit posibilitatea afirmării, în cele din urmă, a independenţei României faţă de Moscova. Opoziţia României faţă de Uniunea Sovietică poate fi privită dintr-o triplă perspectivă[7]: economică (prin contestarea planurilor sovietice de creare a unor organisme suprastatale în cadrul C.A.E.R. şi, apoi, prin respingerea planului Valev)[8]; politică[9] (prin

---

broşura Ministerului Informaţiilor din ianuarie 1948. Cele 227 de file ale dosarului conţin 67 de liste în care figurează foarte multe titluri de cărţi interzise ale lui Ion Nistor şi ale lui N. Iorga, privind istoria Basarabiei şi a Bucovinei.

[5] Pantelimon Halipa, Nicolae Nitreanu, Victor Nitreanu, *op.cit.*, p. 24-25. Fără a găsi scuză guvernului român, reprezentanţii de seamă ai românilor basarabeni şi bucovineni refugiaţi în România explicau astfel poziţia acestuia în primul deceniu al regimului comunist faţă de rapturile teritoriale. În România nu se puteau pronunţa numele de Basarabia şi Bucovina pentru că guvernul sovietic a impus guvernului român o convenţie care pedepseşte aspru pe cel ce le pronunţă. Iar guvernul român a transformat-o în lege şi a pus-o şi în codul penal care prevedea „infracţiunea de înrăutăţire şi stricare a bunelor relaţii cu statele vecine” şi pedeapsa de până la 15 ani sau muncă silnică.

[6] Ion Şişcanu, *Basarabia în contextul relaţiilor sovieto-române. 1940*, Chişinău, 2007, p. 13.

[7] Idee lansată de Ghiţă Ionescu, *Comunismul în România*, Bucureşti, p. 374-378.

[8] Victor Frunză, *Istoria Stalinismului în România*, Bucureşti, 1990, p. 437-440. Planul lui Hruşciov, prezentat la Moscova membrilor C.A.E.R., la 3-5 august 1961,

plasarea pe o poziție intermediară în conflictul sino-sovietic, prin înlăturarea consilierilor sovietici şi, în final, prin *Declarația din aprilie 1964*) şi ideologică[10] (prin abandonarea comunismului internaționalist şi promovarea valorilor comunismului național).

---

conferea organismului un rol de planificare supranațională, care, dacă ar fi fost acceptat de România ar fi obligat-o să rămână un furnizor de materii prime şi să abandoneze programul său de industrializare rapidă, riscând astfel haosul economic în interior. O asemenea măsură ar fi determinat continuarea exploatării economice de către Uniunea Sovietică. Bucureştiul a opus acestor propuneri principiul suveranității şi al egalității, al colaborării economice bilaterale şi al participării benevole la programe comune, al coordonării programelor economice naționale şi nu al integrării economice, al reciprocității, întrajutorării şi avantajului reciproc. Deşi acceptate de tovarăşii din celelalte țări comuniste, aceste propuneri nu au oprit elaborarea pe mai departe a planurilor de integrare economică. Boicotul comercial asupra României impus de Moscova a grăbit orientarea către schimburi cu Occidentul şi a determinat începutul unei politici de industrializare rapidă, care a însemnat costuri şi eforturi uriaşe, dar care a dat roade pe drumul emancipării față de Moscova şi de ceilalți sateliți ai acesteia.

[9] *Ibidem*, p. 429-433. Dej a avut abilitatea de a se folosi de destalinizare pentru consolidarea propriei puteri şi a îndepărtării treptate de linia externă a Moscovei. Efortul diplomatic românesc de a scoate trupele ruseşti de pe teritoriul țării s-a împlinit în anul 1958 şi a fost o mare victorie a lui Gheorghiu-Dej, fapt care a permis mai târziu, în 1964, formularea celebrei *Declarații din aprilie*, practic dobândirea independenței României şi a autonomiei partidului. După retragerea trupelor a urmat şi retragerea consilierilor sovietici de pe lângă Securitatea română. Primul semn al distanțării de sovietici în privința politicii externe s-a vădit în conflictul ruso-chinez, când Gheorghiu-Dej nu s-a plasat deschis alături de partidul comunist chinez sau alături de cel sovietic. Gheorghiu-Dej a folosit formula egalității tuturor statelor socialiste pentru a justifica propria sa politică de autonomie față de Uniunea Sovietică şi a primit sprijinul chinez pentru respingerea planului de reorganizare a C.A.E.R. Conflictul era indispensabil pentru sfidarea, de către Gheorghiu-Dej, a lui Hruşciov, dar conducătorul român a manifestat grija de a-şi păstra neutralitatea în dispută şi de a evita o iritare peste măsură a Moscovei.

[10] Tiberiu Trancotă, *România comunistă. Propagandă şi cenzură*, Bucureşti, 2006, p. 154-159. Liderii români se aflau în căutare de argumente şi surse de legitimitate pentru politica lor de independență. Partidul a adoptat, astfel, o perspectivă patriotică şi nu se mai consideră detaşamentul românesc al Internaționalei moscovite, ci un corp integrat naționalismului românesc. Utilizarea acestor forme naționale a fost brutal reprimată, mai ales după 1944, deoarece propaganda oficială şi cenzura creaseră, prin măsurile de rusificare, un mediu cultural străin de tradițiile şi istoria poporului român. Prin exploatarea sentimentului național, elita pune accent pe continuitatea regimului valorizând anumite simboluri naționale. Valorificarea moştenirii culturale însemna selectarea acelor opere care puteau servi noii orânduiri. Un număr important de scriitori şi savanți sunt reintroduşi în circuitul editorial. Retipărirea unor opere ale lui N. Bălcescu, M. Eminescu, Titu Maiorescu, N. Iorga etc. nu au fost doar acte de reparație, de introducere în circuitul valorilor culturale ale acestora, ci şi instrumente la care propaganda a apelat pentru

Strategiile folosite pentru îndepărtarea ideologică de Moscova şi pentru câştigarea suportului politic intern au fost variate: manipularea simbolurilor naționale; exploatarea sentimentului național; valorificarea moştenirii culturale, dar cu selectarea acelor opere care puteau servi regimului, şi folosirea puternicului sentiment antisovietic al românilor. Consecințele acestui demers au fost desovietizarea spațiului cultural românesc, o prudentă deschidere spre Occident, o relativă relaxare a cenzurii, care a avut ca urmare dinamizarea vieții culturale şi schimbarea de atitudine a partidului în problema Basarabiei şi a nordului Bucovinei. Motivațiile acestei schimbări radicale de poziție pot fi:

1. liderii comunişti români s-au folosit de redeschiderea problemei teritoriilor pierdute pentru a stimula sentimentul antisovietic al românilor şi pentru a creşte popularitatea regimului;

2. conducerea partidului a realizat, în timp, că nimic nu-i înfurie mai mult pe sovietici decât reînnoirea cererilor de restituire a teritoriilor anexate şi au folosit aceasta ca o replică la orice amenințare venită din partea Moscovei. Odată cu scăderea presiunii sovietice sau cu satisfacerea unor doleanțe economice înceta şi evocarea drepturilor istorice ale României asupra teritoriilor anexate;

3. liderii politici români se temeau de un acord sovieto-ungar, care ar fi încurajat tendințele revizioniste maghiare, şi au folosit ca metodă de descurajare a acestor tendințe ridicarea problemei dreptului românilor asupra teritoriilor pierdute în 1940;

4. sau poate chiar îndepărtarea de Moscova a trezit conştiința națională a liderilor comunişti români, făcându-i sensibili în fața problemelor românilor din teritoriile pierdute, asupra cărora nu încetaseră măsurile represive.

Nu negăm faptul că aceste motivații au fost mai mult sau mai puțin morale şi nici faptul că nu au fost întotdeauna cu caracter revendicativ, însă

---

promovarea noilor obiective politice propuse. Intelectualilor apropiați de regim li se permite să călătorească în străinătate, să participe la simpozioane, sesiuni de comunicări, congrese, conferințe şi târguri internaționale. Filmele occidentale îşi fac apariția pe ecranele cinematografelor româneşti, iar turneele unor artişti şi conferințele intelectualilor străini devin frecvente. Începând cu anul 1962, represiunea îşi va diminua treptat tendințele violente, cadrul legislativ devenind mult mai permisiv. Tot mai multe decrete ale Consiliului de Stat au permis amnistia deținuților politici, între 1962 şi 1965. Acest complex de măsuri au fost luate pentru reabilitarea relațiilor putere-societate, dar mai ales pentru a şterge din memorie efectele opresiunilor anterioare şi pentru a câştiga suportul intern.

existența momentelor redeschiderii problemei în perioada 1964-1967 nu poate fi contestată, fapt pentru care vom încerca să le trecem în revistă.

O serie de măsuri antiruseşti au fost introduse încă din 1963: închiderea Institutului „Maxim Gorki” din Bucureşti, eliminarea limbii ruse ca materie obligatorie în şcoli şi înlocuirea numelor ruseşti ale străzilor şi ale unor clădiri publice sau piețe, care ar fi trebuit să simbolizeze „eterna prietenie româno-sovietică”, cu nume româneşti[11]. Pe acest fond, *Declarația din aprilie 1964*[12] apare ca o adevărată declarație de independență, marcând apogeul „mini-războiului rece” cu Moscova[13]. Declarația a fost un început, cel puțin din perspectivă istorică; din acest moment va fi reevaluată întreaga istorie postbelică a României: prin reevaluarea actului de la 23 august[14]; prin dezbaterea, uneori publică, a problemei rapturilor teritoriale sovietice din timpul şi de după al doilea război mondial[15]. Din acest moment, problema

[11] Victor Frunză, *op. cit.*, p. 456: Institutul „Maxim Gorki”, înființat în 1948, pentru a pregăti profesori de limba şi literatura rusă, a devenit Facultatea de slavistică în cadrul Institutului de limbi străine. În Bucureşti, străzile şi unele instituții au recăpătat numele vechi de esență burgheză sau nume noi: Bd. Tolbukin a redevenit Pache Protopopescu, liceul Zoia Kosmodemianskaia rebotezată Şcoala Centrală de fete; străzii Popov i s-a spus Nuferilor, iar strada Jdanov a devenit Primăverii.

[12] *Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mişcării comuniste şi muncitoreşti internaționale*, în „Scânteia”, anul XXXIII, nr. 6224, 23 aprilie 1964, p. 1. Această desatelizare a fost inițiată conştient de Gheorghiu-Dej, fără slăbirea controlului exercitat de partid asupra societății, fără a se permite spontaneități populare care să deschidă o breşă în controlul exercitat de aparat.

[13] Termen folosit de Victor Frunză în *op. cit.*, p. 433, şi preluat de alți cercetători.

[14] Mircea Chirițoiu, *Între David şi Goliath. România şi Iugoslavia în balanța Războiului Rece*, Iaşi, 2005, p. 412-416. Publică, în acest volum de documente, normativele privind organizarea celei de a XX-a aniversări a eliberării României de sub jugul fascist, culese din Arhiva C.C. al P.C.R. Documentele atestă reevaluarea evenimentelor din 1944. Insurecția, respectiv răsturnarea regimului Antonescu, trecerea de partea aliaților şi curățirea capitalei de germani, ca şi, în bună măsură, eliberarea Transilvaniei, sunt considerate, din acest moment, opera românilor.

[15] Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, vol. I, Bucureşti, 1997, p. 34-35. Autorul, fost membru al conducerii de partid, neagă caracterul restrâns al acestor discuții, idee susținută de istoricii de după 1989. El afirmă că dezbaterea acestei probleme, şi în general a unor probleme de interes național, a depăşit cadrele restrânse ale biroului politic şi a devenit publică. Se organizau reuniuni în uzine, săli de teatru sau de studii, cu orice ocazii, campanii de prezentare pe larg a politicii de apărare a independenței naționale şi de expunere a unor probleme de politică externă. Aceste campanii erau susținute de lectorii C.C. şi de liderii comitetelor de partid, între problemele abordate fiind şi tezele lui Marx şi Engels despre Basarabia şi chiar planul Valev. Niculescu-Mizil a fost între organizatorii acestor campanii în 1964 şi în anii următori şi, afirmă el, metoda expunerilor publice, urmate de întrebări şi răspunsuri, era o formă eficientă de comunicare, dar şi de propagandă politică.

anexiunilor ruseşti şi sovietice de la România a fost abordată de pe poziţia dreptului poporului român asupra teritoriului său naţional, marcând o schimbare radicală faţă de poziţia comuniştilor români din anii ilegalităţii şi până după 1950, în aceeaşi problemă[16].

Premisa redeschiderii discuţiilor a constat în menţionarea existenţei problemei Basarabiei de către China, în 1964, atunci când aceasta a protestat împotriva ratificării, de către U.R.S.S., a cuceririi teritoriilor chineze făcute de către Rusia ţaristă. Organul central de presă al P.C. Chinez, ziarul „Jenminjibao", a publicat textul unei declaraţii făcute de Mao-Tze-Dun la o întâlnire cu o delegaţie sindicală japoneză. In această declaraţie, preşedintele partidului şi şeful de stat chinez a menţionat pe nume Basarabia (şi nu R.S.S. Moldovenească) drept teritoriu românesc[17]. Era prima menţiune a acestei probleme, într-o declaraţie a unui alt partid comunist decât cel român sau sovietic, menţiune la care partidul român nu a ripostat. Iritarea sovieticilor a fost evidentă. Prin intermediul organului oficial, „Pravda", au fost reproduse afirmaţiile lui Mao-Tze-Dun şi au fost înfierate cu promptitudine. Acest fapt a făcut un mare serviciu poporului român, dovedindu-se existenţa unui punct sensibil în relaţiile româno-sovietice, fapt speculat de liderii politici români.

Reacţia, sau mai bine spus, lipsa de reacţie a liderilor comunişti români faţă de declaraţiile părţii chineze a determinat presiuni asupra partidului român din partea Moscovei. Hruşciov ar fi ridicat formal, dar nu public, în timpul escalei făcute de delegaţia română la Moscova, în martie 1964, la întoarcerea lor din China, chestiunea revizuirii teritoriale în Transilvania şi ar fi indicat chiar disponibilitatea de a organiza un plebiscit atât în Basarabia, cât şi în Transilvania, de unde se auzeau voci revizioniste[18]. Legarea problemei Transilvaniei şi a teritoriilor anexate de Moscova în 1940 de aceea a conflictului sino-sovietic i-a pus pe gânduri pe români, dovedind că problema era deosebit de sensibilă. Pentru a nu risca un conflict deschis şi, probabil, de proporţii, era nevoie de maximă prudenţă şi de o anumită abilitate. Comitetul Central a evitat o discuţie publică pe această temă şi a exclus orice aluzie la problema teritoriilor româneşti anexate în 1940 în *Declaraţia din aprilie*. Ca răspuns la ameninţările şi la presiunile sovietice va fi autorizată, însă, imediat după aprilie 1964, apariţia

---

[16] Victor Frunză, *op. cit.*, p. 452.

[17] *Ibidem*, p. 452. Informaţia apare şi în Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 13.

[18] Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghe Gheorghiu-Dej şi statul poliţienesc, 1948-1965*, traducere Lucian Leuştean, Iaşi, 2001, p. 214.

unor lucrări importante pentru demonstrarea dreptului românilor asupra teritoriilor de dincolo de Prut.

Două evenimente editoriale au avut loc imediat după *Declarația din aprilie*, ambele putând fi considerate ca mărturii ale redeschiderii problemei teritoriilor anexate. Primul a fost publicarea, în 1964, a unui volum din seria operelor lui Fr. Engels, conţinând o scrisoare a sa către I. Nădejde, în care este condamnat, în termeni categorici, Imperiul rus pentru anexarea Basarabiei. Aceeaşi scrisoare fusese publicată după război, fără referirile la Basarabia, în „Scânteia”, cu ocazia comemorării morții lui Engels[19].

Cel de al doilea a fost în luna mai 1964, când Comitetul Central al Partidului a autorizat – drept replică deliberată la amenințările sovietice – editarea manuscriselor lui Karl Marx, în traducere după originalele aflate în păstrare la Institutul Internațional de Istorie Socială din Amsterdam, ediție îngrijită de acad. A. Oțetea[20]. Volumul intitulat *Karl Marx. Însemnări despre români (Manuscrise inedite)* cuprindea zeci de pagini în care erau condamnate expansionismul rusesc, ocuparea repetată a Principatelor Române de către trupele ruseşti şi anexarea teritoriului dintre Prut şi Nistru de către Rusia țaristă. Se vorbea, pentru prima oară după 1947, despre Basarabia ca pământ românesc. Apariția volumului în librăriile din România a fost încă un semn că începuse, de sus, desprinderea ideologică de Moscova. Prin tipărirea însemnărilor lui Karl Marx, românilor li se oferea o lecție de istorie românească, interzisă în 1944, aceea a cotropirilor şi exploatării lor de către ruşi.

Paul Niculescu-Mizil, martor al evenimentelor care au premers apariția volumului, a dezvăluit cum s-a ajuns la publicarea manuscriselor. Un profesor universitar din Szczecin – Polonia, Stanislas Schwann, a avut ocazia să studieze Arhiva Marx-Engels a Institutului Internațional de Istorie Socială din Amsterdam, unde a descoperit patru manuscrise inedite ale lui Karl Marx despre români. Plin de bunăvoință, a semnalat existența lor unui membru al Secției de propagandă a C.C. al P.M.R., Petre Lucaci, în timpul unei vizite oficiale în Polonia. Niculescu-Mizil şi Petre Lucaci l-au informat,

[19] Victor Frunză, *op. cit.*, p. 453; Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 12.

[20] Karl Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*. Publicate de acad. prof. A. Oțetea şi prof. S. Schwann, Bucureşti, 1964. Manuscrisele autografe sunt însemnări făcute pe marginea cărții *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes* a lui Elias Regnault, care a apărut la Paris, în 1855. *Însemnări despre români* a fost cartea care a avut un rol important pentru îndepărtarea ideologică a Bucureştiului de Moscova, dar şi unul dintre momentele principale ale rediscutării problemei teritoriilor româneşti pierdute în 1940.

apoi, pe Gheorghiu-Dej, care ar fi cerut o cercetare amănunţită a manuscriselor, direct la Amsterdam. Oficialităţile de partid l-au pus în contact pe S. Schwann cu istoricul român Andrei Oţetea, reprezentantul Academiei R.P.R., şi cu alţi cercetători români, care au reuşit, în 1961, să traducă şi să publice, cu acordul partidului, prima ediţie a însemnărilor. Această ediţie era doar pentru uz intern, la indicaţiile lui Dej de a nu face din aceasta o problemă politică, ci de a menţine discuţiile pe teren ştiinţific. Apariţia volumului la Editura Academiei şi nu la Editura Politică, unde apăreau toate lucrările lui Marx sau ale lui Engels, trebuia să dea impresia unei probleme de ordin ştiinţific şi a neimplicării factorului politic. O a doua ediţie a fost cea din 1964 în tiraj de masă, iar a treia în 1965, tot la Editura Academiei R.P.R[21].

Incidentul nu a fost trecut cu vederea de către Moscova, contraofensiva fiind dată în acelaşi mod, sub forma unei dezbateri ştiinţifice prin planul Valev[22] şi prin articole apărute în revista „Literaturnaia Gazeta" sau pe cale diplomatică, prin aluzii subtile[23]. Iritarea sovieticilor faţă de

---

[21] Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 51-53.

[22] Victor Frunză, *op. cit.*, p. 454. Presiunea din partea Moscovei a sporit până în 1964, când s-a lansat un plan pentru crearea unei regiuni economice cuprinzând mare parte din R.S.S. Moldovenească, jumătate din România şi o parte din Bulgaria; elaborarea planului poate fi legată de momentul editării *Însemnărilor despre români* a lui Marx şi, deci, a punerii în discuţie a anexării Basarabiei de către Uniunea Sovietică. Al IV-lea Congres al Societăţii de geografie a U.R.S.S., ţinut la Moscova între 25 şi 30 mai 1964, se plasează cronologic imediat după evenimentele din aprilie din România şi după editarea volumului. Congresul respectiv a fost cadrul în care a fost formulat răspunsul sovietic, o ameninţare voalată, nu la adresa conducerii P.M.R., ca autoare a *Declaraţiei*, ci a României, ca entitate naţională. Cunoscut drept Planul Valev, autorul său fiind profesor de economie la Universitatea din Moscova, acesta a primit un răspuns ostil din partea guvernului român, care l-a condamnat în mod public, mai ales prin intermediul unei publicaţii ştiinţifice, „Viaţa economică".

Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 13, ne dezvăluie împrejurările în care s-a hotărât publicarea articolului *Concepţii potrivnice principiilor de bază ale relaţiilor economice din ţările socialiste*, în iunie 1964, în „Viaţa economică", semnat de Costin Murgescu. Hotărârea de a publica articolul i-a aparţinut lui Dej, pentru a nu lăsa fără răspuns ameninţarea sovietică. La orientarea conţinutului articolului ar fi contribuit Al. Bârlădeanu, iar autorul ar fi fost ales chiar de Niculescu-Mizil.

[23] Mioara Anton, Ioan Chiper, *Instaurarea regimului Ceauşescu. Continuitate şi ruptură în relaţiile româno-sovietice*, Bucureşti, 2003, p. 58-68, Document nr. 2, Stenograma discuţiilor purtate de Ghizela Vass şi Gheorghe Roşu cu reprezentanţii delegaţiei sovietice, L. N. Tolkunov şi Karpeşcenko, la Bucureşti în 23-26 februarie 1965. Unul dintre funcţionarii sovietici prezenţi la întâlnire a făcut o aluzie la publicarea

publicarea volumului *Însemnările lui Marx despre români* era vizibilă. Leonid Brejnev însuşi atrăgea atenţia, la întrevederea cu delegaţia română condusă de Nicolae Ceauşescu, la 9 septembrie 1965, că cele trei ediţii ale *Însemnărilor lui Marx despre români* erau supărătoare: „Tocmai aceste extrase (cele referitoare la politica Rusiei ţariste în Basarabia) au început să apară pe scară largă în multe reviste. Când aceasta capătă un caracter atât de larg şi se reia de restul presei, atunci, în mod natural, istoricii şi persoanele competente califică asta ca o acţiune cu caracter tendenţios. Aceasta provoacă îngrijorare în rândul opiniei publice sovietice, care doreşte relaţii bune cu România”[24]. Brejnev considera că lucrarea prezenta în mod tendenţios unele probleme ale istoriei, scoţând în evidenţă unele aspecte negative ale relaţiilor româno-ruse, şi punea la îndoială veridicitatea documentelor: „În această lucrare sunt publicate anumite manuscrise, chipurile ale lui Marx, şi anume, extrase din lucrările unor autori burghezi. Natural, noi n-am citit aceasta, însă avem şi noi academie, avem istorici şi au început să gândească şi să compare pe Marx cel adevărat cu Marx arătat în lucrarea respectivă şi au stabilit că cartea lui Marx, *Însemnări despre români*, din punct de vedere ştiinţific nu este fundamentată, consistentă. [...] Eu cred că la dv., ca şi la noi, sunt unele cărţi care se editează fără să fie aprobate”[25]. Paleografi specializaţi în lectura manuscriselor lui Karl Marx de la Institutul Internaţional de Istorie Socială din Amsterdam şi specialişti din România au apreciat în mod deosebit calitatea acestei traduceri, fapt folosit de partea română pentru a contracara orice acuzaţie de lipsă veridicitate a documentelor şi de caracter ştiinţific al volumului. În privinţa acuzaţiilor de editare fără acordul partidului, girul Editurii Academiei Române unde a fost publicat este singura dovadă a existenţei acestuia. Academia Română, ca de altfel orice editură, nu putea publica nimic fără a avea acordul cenzurii, deosebit de strictă, cu atât mai puţin o lucrare a lui Karl Marx şi în trei ediţii.

Cu tot pericolul de escaladare a polemicii începute, şi pentru că momentul era prielnic, partidul a continuat, în 1964, seria de măsuri care vizau derusificarea vieţii culturale româneşti. Operaţiunea a fost finalizată relativ repede şi nu a lăsat nici un fel de urme, pentru că procesul de rusificare fusese cu totul artificial. Limba rusă, care fusese un obiect de

volumului, spunând că şi-ar fi dorit să scrie o lucrare cu titlul *Karpeşcenko despre români*, dovedind astfel iritarea cercurilor sovietice la apariţia volumului.

[24] *Ibidem*, p. 161-163, Document nr. 22, Stenograma discuţiilor purtate în timpul vizitei delegaţiei de partid şi guvernamentale a R.P.R. în U.R.S.S., 3-11 septembrie 1965.

[25] *Ibidem*.

studiu obligatoriu în toate şcolile, devine una dintre limbile la alegere, alături de engleză, franceză, germană, spaniolă. Muzeul româno-rus a fost închis, angajații lui completând colectivul Institutului de istorie „Nicolae Iorga”. În clădirea fostului muzeu româno-rus s-a deschis Muzeul literaturii române. Au fost, de asemenea, desființate Institutul de studii româno-sovietice şi editura „Cartea rusă”, devenită Editura pentru Literatură Universală, în timp ce librăria cu acelaşi nume a fost închisă sub pretextul aplicării unui plan de sistematizare a spațiului[26]. Măsuri similare au fost luate în toate oraşele mari ale țării. În relațiile culturale a fost introdus principiul reciprocității, încă din 1963 fiind redus spațiul acordat diverselor producții sovietice în presă, la radioteleviziune şi edituri. Despre aceste măsuri nu a apărut în presa sovietică nici un cuvânt.

Între 1964 şi 1967 au continuat fricțiunile dintre România şi U.R.S.S. pe tema pretențiilor româneşti în problema teritoriilor anexate, fără însă a se produce incidente apreciabile. Un moment important a fost atunci când Nicolae Ceauşescu, în cuvântarea rostită la 7 mai 1966, denunța rezoluțiile Congreselor al III-lea, al IV-lea şi al V-lea ale Partidului Comunist Român, în care se pleda în favoarea dezmembrării României Mari[27]. Prin aceasta, partidul renunța, după 40 de ani, la politică separatistă, pe care o repudia motivând că fusese impusă de Komintern. În 1967, după stabilirea relațiilor diplomatice dintre România şi R.F.G., împotriva voinței Moscovei, reluarea presiunilor diplomatice sovietice asupra României a fost urmată de discuții între Ceauşescu şi Brejnev privind problema Basarabiei. Ridicarea problemei în martie 1967, în timpul vizitei la Moscova a delegației de partid şi de stat a României, demonstra, încă o dată, că la orice presiune a Moscovei guvernul român răspundea cu redeschiderea problemei teritoriilor româneşti anexate, astfel că diplomații occidentali acreditați la Bucureşti apreciau starea relațiilor româno-sovietice prin prisma accentuării sau nu a problemei acestor teritorii[28]. În acelaşi timp, liderii de la Bucureşti foloseau sentimentele naționaliste ale românilor şi de indignare contra deportărilor continue ale românilor basarabeni şi bucovineni în Asia Centrală, pentru a consolida popularitatea regimului[29].

---

[26] Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 14.

[27] Victor Frunză, *op. cit.*, p. 457.

[28] Şerban Orescu, *Ceauşismul. România între anii 1965 şi 1989*, Bucureşti, 2006, p. 95.

[29] Horia Georgescu, *Pentru cauza românească*, Bucureşti, 1998, p. 82-83. Victor Bârsan, *Masacrul inocenților*, Bucureşti, 1993, p. 18-19: În timpul regimului stalinist şi nu numai, R.S.S. Moldovenească şi regiunea Bucovinei încadrată în granițele Ucrainei au fost surse de forță de muncă gratuită pentru marile obiective industriale, zăcămintele petroliere,

După aproape un deceniu de tensiune, conducerea PCR s-a văzut nevoită să-şi revizuiască poziţia în chestiunea teritoriilor anexate. Din nou s-a schimbat poziţia oficială, liderii români încetând să abordeze problema în contextul politicii externe, fără însă a o abandona definitiv. Ea este reluată periodic, ca temă istorică, iritându-i pe liderii politici şi pe istoricii sovietici[30]. Istoricii români erau autorizaţi, din când în când, să atragă atenţia asupra problemei acestor teritorii atât în publicaţii de largă circulaţie ca „Magazin istoric", cât şi în publicaţii specializate.

minele de cărbuni şi industria lemnului din întreaga Uniune Sovietică. Între 28 iunie 1940 şi 22 iunie 1941 au fost deportaţi 300.000 de români; între 1944 şi 1948 au fost deportaţi 250.000; în 1946 şi 1947, 300.000 de români morţi în urma foametei; la 6 iulie 1949 începe a treia deportare masivă, 11.324 familii deportate; între 1954 şi 1964, 300.000 de români deportaţi în Rusia şi Kazakhstan.

[30] La întâlnirile dintre Leonid Brejnev şi Nicolae Ceauşescu, din 5 august 1977, în Crimeea; din 13-14 octombrie 1978, de la Bucureşti; din l august 1979, în Crimeea.

RESTITUTIO

Readucerea în actualitate a unor texte puțin cunoscute sau uitate reprezintă o chestiune obişnuită în România ultimilor 20 de ani. Un astfel de act se dovedeşte necesar fie şi din dorința de a revigora, în memoria publică, diverse repere ce fuseseră ignorate sau mascate din cauza vitregiei vremurilor sau pur şi simplu pentru a redescoperi un filon călăuzitor pentru o orientare istoriografică pertinentă şi corectă.

Textele care sunt încadrate în această secțiune a volumului oferă cercetătorilor şi lectorilor avizați câteva percepții asupra unor realități specifice spațiului bucovinean în diverse momente istorice. Johann Polek, Josef Strzygowski, Sever Zotta şi Traian Larionescu reprezintă nume cu un anumit impact pentru preocupările referitoare la studierea trecutului Bucovinei. Tocmai de aceea prezența respectivelor texte, mai puțin cunoscute, nu este deloc întâmplătoare.

Inevitabil, procesul de pregătire a volumului a impus de la sine efectuarea a diferite uniformizări, mai ales dacă luăm în calcul faptul că, inclusiv acum şapte decenii, normele utilizate pentru întocmirea unui aparat critic nu implicau o rigurozitate atât de mare ca în zilele noastre. Astfel, au fost corectate erorile de tipar, în măsura identificării lor, citările au fost unificate, au fost inserate abrevieri pentru titlurile publicațiilor menționate frecvent şi care se regăsesc şi în cadrul volumului, iar completările şi rectificările trimiterilor necorespunzătoare sau imprecise au fost efectuate tacit. De asemenea, au fost respectate stilul şi grafia autorilor, îndreptând, însă, unele cuvinte conform normelor şi uzanțelor actuale, înlocuind apostroful cu cratima şi introducând unele semne de punctuație acolo unde se impunea acest lucru.

DIE HULDIGUNG DER BUKOWINA AM 12 OKTOBER 1777*

DR. JOHANN POLEK

Als Bukowiner Bojaren, finden wir aus Anlass der Huldigung verzeichnet: Divornik Angelaki, Wassile Balsch, Theodor N. Flondor, Juon Flondor, Illie Hiereskul, Thodor Hiereskul, Leon Imbault, Juon Kostin, Juon Kalmuczki S., Juon Kalmuczki J., Nicolai Kafenko, Vassili Flondor, Roxandra Strbazoja, Illie Flondor, Illie Kirste, Jenacki Kodresku, Jacob Locotedi, Juon Mitieskul, Juoniza Strska, Vasili Strska, Michalaki Schurschovan, Domitrasch Kavenko, Peter Nagni, Simon Turkul, Vassili Hiereskul und Măria Balschoje[19].

Zu den Mazilen wurden gezählt: Constantin Arapul, Antiochi Capitain, Philipp Archip, Luca Archip, Simeon Boldesku, Vasili Bajeskul, Jordacki Berschul, Georgi Berschul, Andri Botusche, Thodor Pitarul, Sandul Bavonel, Mihalaki Czerniowski, Grigori Draginitsch, Constantin Draginitsch, Domitrasch Draginitsch, Antiochi Dellemann, Baraskiw Grăcul, Juon Gojan, Georgi Gojan S., Georgi Gojan J., Domitrasch Gojan, Juoniza Gore, Costahi Gore, Lupul Galleri, Damian Hollban, Alexander

---

* Prezentul text reprezintă un fragment dintr-un studiu elaborat de Dr. Johann Polek (*Die Huldigung der Bukowina am 12 Oktober 1777*, publicat în „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums Zehnter Jahrgang", redactions-comité C. Mandyczwski, A. Mikulicz, dr. J. Polek und C. A. Romstorfer, Czernowitz, 1902, p. 3-36); fragmentul în cauză (p. 7-11, notele 19-25) conține informații referitoare la nobilimea bucovineană din perioada anexării provinciei de către Imperiul Habsburgic.

[19] Individual-Verzeichnuss deren in dem noch unconscribirten Kais. Königl. Buccowiner District existirenden Bojarn. Czernowiz, den 3. November 1777 (Kopie in der Registratur d. Bukow. Landesregierung).

Die Schreibung der Namen ist im Texte in derselben Weise beibehalten worden, wie sie in dem eben angeführten Verzeichnisse vorkommt. Ebenso werden im folgenden alle Namen der Mazilen, Ruptaschen u. s. w. unverändert wiedergegeben.

Schliesslich sei hier noch bemerkt, dass dieses und die folgenden Individual-Verzeichnisse einerseits und die in Beilage V. abgedruckte „Consignation" vom 12. Oktober 1777 andererseits keineswegs vollkommen übereinstimmen.

Illski, Vassili Jeremitze, Gabriel Krakalie, Mihalaki Krakalie, Georgi Kostrisch, Thodor Kallmuzki, Vasili Kallmuzki, Mihalaki Kuparenko, Vasili Kuparenko, Juon Kuparenko, Constantin Lepatat, Georgi Lenza, Thodor Manescu, Vasili Marcu, Thodor Mitieskul, Sandul Morzun, Vasili Morzun, Petre Morzun, Nicolai Morzun, Constantin Morzun, Juoniza, Mozog, Mihalaki Mozog, Thodor Pavonell, Manole Potlok, Constantin Pirful, Vasili Paladi, Costaki Parzilla, Juoniza Parzilla, Constantin Srojeskul, Mihalaki Strojeskul, Illie Strza, Vasili Semaka, Mihalaki Schean, Juon Sota, Vasili Samson, Jordacki Schelpan, Constantin Schelpan, Stephan Schursohowan, Orsaki Sorotschan, Juon Sawa, Domitrasch Schean, Juon Toutul S., Andri Toutul, Juon Toutul J., Nicolai Toutul, Domitrasch Toutul, Jordacki Tomusej, Georgi Tomusej, Simeon Toutul, Constantin Wolczinski, Vasili Wlad, Juon Wlad, Illie Wlad, Juon Wolczinski S., Juon Wolczinski j., Gligorasch Wolczinski, Georgi Wergulitsch, Alexander Wassilko, Antiochi Wolczinski, Illie Gojan, Georgi Moschanu, Nicolai Gligorcze, Constantin Schahin, Thodor Holubej, Georgi Galleri, Nicolai Wataw, Mihalaki Gojan[20].

Als Ruptaschen galten damals in der Bukowina folgende 109 Familien:

Gabriel sed Brinsan, Georgi Buczura, Jordacki Buczura, Domitrasch Ballasanowiz, Vasili Buczura, Manule, Botusche, Vasili Botusche, v Breda Domowiz Vasilj, Juoniza Sin Brahoje, Miron Sed Draginde, Nicolai Domurug-Juon Dragusch, Georgi Dombrovano, Andre Daskiewiz, Gabriel Draginde, Juon Fronsa, Andronaki Fronsa, Manolo Fronsa, Lazar Gräcul, Vasilj Gräcul, Constantin Gräcul Mihalaki Gräcul, Vasili Gräcul, Nicolai Grigorcze, Vasili Giorgianu, Constantin Gurgan, Sirdi Grirossul, Sandul Galleri, Domitrasch Gienge, Michalacki Gojan, Thodor Holubej, Constantin Jannosch, Georgi Issar, Mihai Iseczesku, Miron Kóstrisch, Vasili Koczacu, Alexander Kostrich, Gligorasch Kosacku, Juon Kozma, Nicolaj Lenza, Timofi Lascheskj, Georgi Mathasar, Gabriel Mihailuck, Juon Marcu, Thanasi Moroginy, Juoniza Muza, Stephan Mallineskul, Georgi sed Mallinesku, Nepotellemann, Nicolai Ontschul, Gabriel Ontschul, Ilie Ontschul, Pentillie Ontschul, Antiochi Poppowitsch, Danillo Pikul, Constantin Paladi, Anton Poppowitsch, Orsakj sin Poppik, Gligorasch Reus, Constantin Ripta, Juon Ripta, Peter Ripta, Illie Reus, Domitrasch Rollopann, Athanasj Ripta, Constantin Schahin, Stephan Seveskul, Gligorasch Stingatsch, Georgi Stirbul, Andre Stingatsch, Michael

[20] Iudividual-Verzeichnuss deren... Mazilen, Czernowiz, den 3. November 1777 (Kopie ebenda).

Stingatsch, Stephan Serendar, Stephan Sota, Vasilj Stingatsch, Thanasi Toutu, Gligorasch Toutul, Domitrasch Tabar, Manoli Tabar, Joun Toutul, Vasilj Toutul, Thodor Toutul, Thoma Toutul, Juoniza Tabar, Illie Wlaicku, Constantin Wlaicku, Stephan Wolczinski, Domitrasch Wlad, Juon Wlad, Welisko, Georgi Ziganiuck, Domitrasch Zoppa, Geordacki Giesescu, Gabriel Kokorano, Mihalaki Draginda, Thodor Reus, Juon Michailuck, Juon Marcu, Kostasch Kogorano, Domitrasch Stingatsch, Alexander Toutul, Gligorasch Glisescu, Thodor Reus, Juonizl Kestrisch, Juon Ontschul, Juon Toutul, Vasilj Grigirossul, Andri Ziganiuck, Thodor Koschan, Andri Koschan[21].

Sehlachzizen waren 142, nämlich: Luppul Braha, Thodor Bossniack, Vasilj Bausch Gligorasch Brinsan, Juoniza Brinsan, Nicolai Bachrin, Thodor Breskornik, Agapi Bachrin, Juon Barnosskj, Petro sed Bachrin, Juon Barwirczuck, Alexander Barbirczuck, Coslasch Bachatirz, Vassili Buczura, Ursul Buczura, Juon Birzul, Lupaschko Banusch, Stephan Brodan, Illasch Ballan, Andronaki Braha, Wassili Gzekallo, Juon Czernohous, Wassili Czernusano, Nigucze Czohodar, Michalaki Dombrawskj, Wassilj Dubez, Juoniza Fallisch, Andrä Gorasch, Gligorasch Gorasch, Welisko Gollasko, Mafte Gorug, Jordacki Gollasko, Gligorasch Gligorcze, Petre Hotintschano, Gabriel Hoidragu, Illasch Jannusch, Constantin Janusch, Jacob Juraffskj, Georgi Iskraba, Stephan Kantimir, Juon Kostrisch, Andrae Koschan, Thodor Koschan, Wassili Koczalui, Wassili Kritschan, Georgi Kritschan, Vassilj Kirste, Danilla Kosack, Vassilj Kostinzuck, Vassilj Komann, Stephan Lastiufka, Stephan Lenza, Alexa Luppulenka, Juon Luppulenka, Juon Linckuza, Juon Mirosch, Sandul Mintitsch, Andri Mintitsch, Thodor Mintitsch, Thodor Muntian, Jordacki Muntian, Constantin Muntian, Juon Muntian, Ciriac Muntian, Nicolai Muntian, Gabriel Moscalu, Thodor Mihovan, Thodor Mahlaj, Sandul Mahlaj, Georgi Mirosch, Juon Marincuck, Axenti Mintitsch, Thodor Naliwacku, Juon Nigucze, Alexander Nogolitni, Grigori Nudzul, Thanasi Orsa, Gligorasch Ontschul, Vasili Ontschul, Sandul Petrasch, Thodor Pitarul, Vassili Popescu, Georgi Popescul, Domitrasch sed Popescul, Miron Panna, Juon Poppowitsch, Vassili Poppowitsch, Andronaki Borschan, Vassili Rottopan, Juon Rosminze, Alexander Romann, Juon Roskip, Gabriel Ripta, Domitrasch Ripta, Thodor Ripta, Athanasi Schastalo, Stephan Sevesku, Ostassi Sorotschano, Ivan

[21] Individual-Verzeichniss deren... Kuptaschen, Czernowiz, den 3. November 1777. (Kopie ebenda).

Seul, Vassili Spun, Vassili Sandulaki, Constantin Tonuza, Thodor Schliatiuk, Thodor, Gabriel Ursulano, Juon Ungareno, Thanasi Ungareno, Mihai Wlaiku, Juon Werenka, Juon Werescka, Juon Zoppa, Gligorasch Zoppa, Wassili Zoppa, Domitrasch Zoppa, Gligorasch Bahiran, Thodor Seul, Andrae Tonuze, Theodor Gienge, Theodor Mihovan, Juon Bachatirez, Simon Daskiewicz, Jstimie Sota, Domitrasch sed Kosacku, Wassili Kattana, Thanassi Muntian, Stephan Kasacku, Thodor Barnowskj, Juon Jascholnik, Andree Davimuck, Vassilj Bazarena, Juon Frazianu, Juon Diakoniuk, Illie Janckul, Georgi Smolinski, Luca Brinsan, Juon Strileckj, Nicolaj Brodan, Constantin Bantasi, Dimitro Stamati, Dimitro Bantasi, Mihalaki Muntian, Georgi Zenta[22].

Von der Geistlichkeit und dem Adel der Moldau besassen in der Bukowina Güter:

a) Gabriel, Metropolit der Moldau; ferner die Klöster Slatina Barnowsky, Czitaczuje, Spiridion, Formosa und Pobrata; endlich der Kaluger (Mönch) Stamati Calistrat[23].

b) Die Bojaren; Joaniza Morgoletz, Alexander Niculcze, Mathei Hormusacky, Nicolai Russet, Thoma Jamandi, Jordaki Lucki, Joaniza Stursa, Constantin Palladi, Jordacki Pallanescul, Joaniza Cantacuzeno, Jenacki Doni, Jordacki Hattmann, Jordacky Cantacuzeno, Constantin Stursa, Chatarina Macricoja, Joaniza Kusa, Jordacki Paskano, Jordacki Aslan, Vasili Jamandi, Jordacki Jamandi, Lupul Nacku, Thodoracki Balsch, Illinka Donitschoje, Georgi Beldemann, Jordacki Dari, Lupul Balsch, Lupul Kostacku, Jenacki Cantacuzeno, Constantin Balsh, Joaniza Paschota, Andri Donitsch, Stephan Silion, Joaniza Cantacuzeno, Maria Cananoe, Jordacki Balsch und Thodor Silleon[24].

c) Die Mazilen: Nicolai Potlok, Wasili Panku, Illie Holban, Jllie Krakalie, Jordaki Manule, Gligorasch Cassimtr, Constantin Sin Schorz, Jordaki Gergel, Wasili Zure, Joaniza Restawan, Nicolai Scheptilit,

---

[22] Individual-Verzeichnuss deren... Schliachten, Czernowiz, den 3. November 1777 (Kopie ebenda).

[23] Individual-Verzeiohnuss der in der Moldau wohnhaften und in der k. k. Bucoviner District possessionirten Geistlichkeit Czernovitz, den 29. Octobris 1777 (Orginal ein k. u. k. Kriegsarchiv in Wien. Sign. 1777–35–40).

[24] Individual-Verzeichnuss der in der Moldau wohnhaften... Bojern. Czernovitz, den 29. October 1777 (Orginal ebenda).

Constantin Kosmiza, Joaniza Kostiano, Georgi Korobej, Mathia Pantisch und Theodorak Sorotschan[25].

Mit Ausnahme des hochbetagten Metropoliten Jakob, der sich durch den Igumen (Klostervorsteher) von Putna, Joasaph, vertreten liess, huldigten alle geistlichen Würdenträger der Bukowina in Person. Auch die Bukowiner Edelleute erschienen bis auf sieben, darunter die Bojarinen Maria Balschoja und Roxandra Strbazoja, selbst. Dagegen blieben die moldauischen Adeligen bis auf zwei Bojaren und zehn Mazilen, die sich persönlich einfanden, und einen Bojaren und einen Mazilen, die Vertreter sandten, von der Huldigung weg. Ebenso fehlten mit Ausnahme des Kalugers Stamati Calistrat, der auch Grossgrundbesitzer war, sämtliche in der Bukowina begüterten Geistlichen der Moldau.

Im ganzen huldigten also:

				In Person	durch Vertr.	gar nicht
aus der Bukowina	von	10	Geistlichen	9	1	–
” ” Moldau	”	8	”	–	1	7
” ” Bukowina	”	26	Bojaren	23	3	–
” ” Moldau	”	36	”	2	1	33
” ” Bukowina	”	92	Mazilen	88	4	–
” ” Moldau	”	16	”	10	1	5
” ” Bukowina	”	109	Ruptaschen	109	–	–
” ” ”	”	142	Schlachzize	142	–	–
zusammen	von	439	Adeligen u. Geistl.	383	11	45

[25] Individual-Verzeichnuss der in der Moldau wohnhaften... Mazilen. Czernovitz, den 29. Oktober 1777 (Orginal ebenda).

COMORI DE ARTĂ ÎN BUCOVINA[*1]

IOSEF STRZYGOWSKI

Cine cunoaşte în Austria numele Dragomirna, Putna, Suceviţa? Numele mănăstirilor ortodoxe de pe plaiurile cu păduri de fagi ale Carpaţilor? De bună seamă, puţini. Şi ce ne interesează pe noi aceste nume? Cu toate acestea, dacă în statul nostru, care mijloceşte între Răsărit şi Apus, ar fi fost o serioasă preocupare de-a preţui valorile culturale existente şi de-a acorda diferitelor neamuri cuvenita consideraţie şi recunoaştere, înainte ca ele să le dobândească prin luptă, atunci negreşit ar fi trebuit să fie mulţi cari să ştie ceva despre aceste mănăstiri întemeiate de voevozii moldoveni pe pământul acum austriac, şi aceasta pentru cuvântul că numesc ale lor proprii nişte comori de artă de o nepreţuită valoare.

Dar la noi se acordă drepturi ca o graţie celor mai pretenţioşi. De aceea oamenii de caracter îşi întorc privirea către focare, unde sunt preţuiţi

---

[*] Textul a fost publicat în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, anul IV, 1913, p. 128-131, traducerea fiind realizată de G. Murnu.

[1] Sub formă de foiţă în marele ziar vienez „Die Zeit” din luna august, d. Iosef Strzygowski şi-a publicat impresiile şi reflecţiile ce i-au sugerat călătoria sa şi vizitarea mănăstirilor şi bisericilor româneşti din Bucovina. O mai entuziastă şi mai competintă apreciere a comorilor artistice ale acestor biserici şi mănăstiri nu cunoaştem până acum. Din fericire cel ce a scris-o nu e nici simplu filoromân, nici diletant, ci vestitul profesor de istoria artelor de la Universitatea din Viena, – o netăgăduită autoritate europeană câştigată prin lucrări fundamentale în materie de artă veche creştină şi bizantină şi în genere printr-o vastă şi rafinată cultură estetică. Întru cât acest articol înseamnă un început de cel mai bun augur, de recunoaştere a marei valori şi a părţii de originalitate a vechei noastre arte naţionale bisericeşti, făcându-i-se cuvenita dreptate în faţa străinătăţii, credem că e de datoria noastră de a-l împărtăşi cetitorilor în traducere românească, nu numai ca un document preţios pentru noi, ci şi ca un omagiu faţă de ilustrul autor, care, după făgăduinţa ce avem, nu va întârzia să se ocupe special cu trecutul nostru artistic, colaborând chiar la acest Buletin; suntem convinşi că prin aceasta, dată fiind competenţa sa şi autoritatea de care se bucură în cercurile savante, nu va aduce numai ţării noastre un mare serviciu, ci şi culturii istorice generale, căreia îi va asigura, de bună seamă, valori noui în domeniul artei (G. Murnu).

fără a o pretinde. Un asemenea focar este pentru partea despre meazăzi a Bucovinei România, acea țară pentru care comorile de artă din Dragomirna, din Putna, Sucevița ş.a. sunt sfinte în înțelesul național. Îşi poate dar cineva închipui ce dispoziție produce faptul că aceste comori ale Bucovinei sunt, ce e drept, inventariate conştiincios şi prețuite sub raportul material din partea austriacilor, dar nu şi luate în seamă şi studiate pe cale ştiințifică. În vremea asta lucrările ce se publică asupra lor în Bucureşti îşi păstrează valoarea lor, şi nouă, austriacilor, ni se impută, cu drept cuvânt, că ştim, ca oameni strâmți la inimă şi biurocrați, numai lucrurile din Occident să le prețuim, ba chiar să le prea prețuim în paguba țărilor noastre ortodoxe.

Bucovina e o țară de graniță. Pe de o parte Slavi, iar pe de alta coborâtori din Daci latinizați şi din legionari romani se războesc acolo pentru hegemonie. Grecii şi Armenii, vechii purtători de cultură ai țării, au pierit ori au dat înapoi. În locul lor pretutindeni se stabileşte Evreul: la şes numărul lui s-a ridicat până la 15 procente, în oraş mai mult de 80.

E drept că şi acum apare poporul de la țară în portu-i alb şi înflorit cu blană de oae, ceea ce-i o desfătare pentru ochii celui ce vine în Orient, fără o transiție, din marile oraşe; dar această pătură pământeană de locuitori e amenințată de-a fi înnăbuşită de paraziții care mişună.

De pe crestele Carpaților se coboară la vale cinci şivoae de apă în țara aceasta ajunsă în decădere prin felurite chipuri în urma despăduririi. Totuş suprafețe întinse sunt încă acoperite de uriaşe păduri de stejari şi fagi şi alcătuesc fondul impresionător al acelor curți liniştite, înverzite şi împrejmuite cu ziduri, în mijlocul cărora stau – aşa încât înălțimile păduroase închee în partea superioară unicul lor tablou – bisericele vechilor mănăstiri, mândria țării. Odinioară ele erau vreo optzeci la număr; astăzi însă, afară de mănăstirea sf-lui Ioan din Suceava, loc de pelerinaj pentru popor, nu se mai păstrează decât numai cele trei lăcaşuri sfinte, locuite fiecare cu câte vreo duzină de călugări. Egumenii lor primesc pe călător totdeauna cu o distinsă amabilitate şi-l îmbie cu obişnuita ospătare.

Când odată mersul pe jos sau călare de la o mănăstire la alta se va face mai des, impresia ce va produce cultul, natura şi arta din Bucovina, independent de centrele orăşeneşti, se va socoti ca una din plăcerile cele mai înviorătoare ale Europei.

Dar ce este ceea ce ar trebui să atragă în aceste îndepărtate văi chiar pe cel mai umblat cunoscător al artei vechi? Sunt tezaure ce el nu le poate vedea nicăiri în altă parte. Pe deasupra tuturor sunt acele curioase biserici, cari, în polihromia înfățişării lor din afară, se pot compara mai curând cu fațadele de la San Marco din Veneția ori cu Domul din Orvieto. Numai că,

fireşte, plastica în Bucovina nu are parte ca acolo; ea se poate socoti ca oprită sub raportul ritual. Singură pictura aruncă asupra feţelor din afară ale bisericelor din Suceviţa, Voroneţ, mănăstirea Humor, Vatra-Moldoviţa ş.a. acea uimitoare reţea de bogat înşiruite chipuri de obârşie teologică ortodoxă, care, în varietatea coloritului său, face impresia covorului oriental. Ceva asemănător nu ne oferă o a doua ţară din lume. Şi această bogăţie de colori înlănţue mai vârtos privirea uimită îndată ce mai intervine înlăuntrul bisericelor strălucirea aurului, al cărui efect artistic atinge desăvârşirea cu ajutorul răsfiratelor raze de soare ce se strecoară în interior.

Cine apoi se osteneşte să pătrundă în aceste cicluri de icoane care se pot compara iarăş numai cu mozaicurile din San Marco sau – considerând numai interiorul – cu bisericele muntelui Athos, acela recunoaşte numai decât marea greşală ce a săvârşit până acum investigaţia ştiinţifică, nevăzând în aceste frescuri decât numai şi numai un răsad al artei athonice.

Altfel însă judecă acela care ţine seamă de înrâurirea cea grozav de mare ce au avut asupra artei din Athos voevozii moldo-valahi cu ale lor aşezăminte, ctitorii şi danii, şi nu uită a socoti, pe de altă parte, belşugul de idei proprii teologice, precum ele se rostesc cu deosebire în manuscrisele şi picturile murale ale mânăstirilor Dragomirna şi Suceviţa; dacă e obişnuit din experienţă lungă să prindă cu privirea raporturile generale, el va fi silit să admită că nu atât Athosul asupra Moldovei, pe cât marea cultură ce deţinem noi Austriacii în mănăstirile Bucovinei, a trebuit să se repercuteze asupra sfântului Munte. Unde rămâne faţă de o asemenea dovadă de mărire naţională valoarea materială a tezaurelor mănăstireşti din Putna, din Suceviţa şi Dragomirna? Ce pot să însemne faţă de un asemenea fapt, broderiile, a căror incrustaţie de mărgăritare numai la o singură piesă e preţuită până la 120.000 de coroane? Mănăstirile, luate la un loc, oferă comori cari se pot măsura cu odoarele tezaurilor împărăteşti; nu mai vorbesc de tezaurul religios de la capela curţii imperiale. Dacă aceste comori artistice s-ar împreuna în reşedinţa arhiepiscopală din Cernăuţi – căci a fost vorba despre asta, – atunci s-ar înfiripa un muzeu de artă orientală din veacul al 16-lea şi al 17-lea, cum nu se poate închipui mai valoros. Mănăstirile înseşi atunci şi-ar păstra mai departe pentru sine strălucitele lor biserici. Dar n-ar trebui să fie despoiate nici de comorile lor mişcătoare, cel puţin nu mănăstirile propriu zise. Trebue să li se recunoască marele lor merit, că au ştiut să-şi păstreze avutul până în ziua de azi. Totuşi este un drum pentru a putea preface în centru de colecţionare al ţării reşedinţa arhiepiscopală care seamănă cu Kremlinul: e destul să adunăm la un loc resturile împrăştiate din desfiinţatele mănăstiri şi să obţinem prin rugăminte,

sub formă de împrumut, dublete din Dragomirna, Putna şi Suceviţa. În aceste trei mănăstiri însă ar trebui să se înfiinţeze localuri potrivite pentru muzee; pentru acest scop în Dragomirna stă la dispoziţie vechea trapezărie, care este iarăşi de restaurat, adică refectoriul, în care sub tencuială se află încă picturi vechi. Nemaipomenit de bogatele şi în toată privinţa preţioasele broderii şi tezaure de aur şi argint, cruci de lemn şi emaiuri din Putna s-ar putea adăposti cu demnitate numai într-o clădire suprapusă sau altă clădire nouă ridicată peste încăperea umedă şi întunecoasă, care fu de curând zidită în acest scop. În Suceviţa însă ar trebui negreşit să se pue în aplicare o veche întrebuinţare de valoare istorică a mânăstirilor, iar minunatele comori religioase să fie depuse în tezaurul bisericei în fiinţă încă, o sală de vreo 32 m.p. de peste capela ctitoricească cea cu bolţi albiate şi cu o scară în spirală; lumina se va putea îmbunătăţi uşor cu prilejul reînoirei necesare cu şindrile a acoperişului, care de altfel e sănătos.

Din stăpânirea unor atât de mari bunuri culturale şi materiale în Bucovina izvorăsc pentru Austria îndatoriri, la îndeplinirea cărora abia se mai gândea cineva până acum. Nu avem numai de înscris o înaltă cultură catolică, ci suntem totodată păstrătorii unor sanctuare ale bisericii ortodoxe, care se cade să se bucure de cea mai înaltă consideraţie artistică şi ştiinţifică, în Rusia ca şi în Balcani, în România şi pretutindeni unde există pricepere pentru floarea unei culturi de o individualitate particulară. Oare când se va cunoaşte şi se va recunoaşte la noi această stare de lucruri şi, pe deasupra tuturor vrafurilor de acte şi a prezumţiei europene occidentale, se vor face acele demersuri cari sunt în stare a duce la deplină strălucire una din pietrele scumpe din coroana imperială a Austriei?

GEORGHIE SION ŞI BUCOVINA*

SEVER ZOTTA

Dintre bărbaţii de seamă ai generaţiei de la 1848, G. Sion a dat cea mai mare atenţie Bucovinei. Atât în „*Suvenire contemporane*”[1], cât şi în „*Notiţe despre Bucovina*”, se ocupă pe larg cu stările de acolo, nu numai ca literat, dar, în „*Notiţe*”, şi ca om politic, criticând neajunsuri şi dând îndrumări, care să fie auzite şi la Bucureşti.

Dacă am fi superstiţioşi, am putea crede că „aşa i-a fost scris” deoarece Sion (ceea ce este puţin cunoscut), nu s-a născut la moşia părintească Hârşova jud. Vaslui[2], ci chiar în *Bucovina*, în Mamorniţa, la hotar, aproape de Cernăuţi[3]. Acesta a fost deci primul lui contact inconştient, dar simbolic, cu Bucovina. Evenimentele din 1848 l-au readus. Prin munţii de incomparabilă frumuseţe dintre Tihuţa şi Dorna şi-a făcut intrarea din Ardeal, unde asistase la adunarea del a Blaj din 3/15 mai. Îl impresionează nu numai frumuseţea naturii, dar şi progresele tehnicei: *şoseaua este lucrată tot din cremene pisată şi săpată în masivul munţilor*[4]. Într-un scurt popas la Suceava, unde vizitează ruinele cetăţii, constată dureroasa înstrăinare a oraşului şi că abia într-o mahala au mai rămas câţiva lăutari bătrâni, care prin cântecele lor întreţin suvenirile naţionale[5]. Se grăbeşte apoi să ajungă la Cernăuţi, unde avea să găsească pe numeroşi compatrioţi refugiaţi de urgia lui Mihai Vodă Sturza. Nu ştim când a sosit,

---

* Textul a fost publicat în „Cetatea Moldovei”, anul II, vol. II, nr. 11-12, 1 august – 1 septembrie 1941, p. 229-245.

1 Bucureşti 1898, nou editate de P. V. Haneş, Bucureşti, Minerva, 1915.

2 Vezi *Enciclopedia Română*, Sibiu, 1904.

3 Gh. Ungureanu, *Familia Sion*, Iaşi, 1936, p. 101. Cf. *Suveniri contemporane*, Ed. 1915, p. 300 şi „*Foaia de calităţi*” pe 1859.

4 Şoselele din Austria impuneau îndeobşte Moldovenilor, dar şi străinilor, vezi Contele d’Hauterive: „*Les chemins de la Bucovine sont bien entretenus*”, 1787, p. 373.

5 Cel mai renumit lăutar era *moş Nicolae*, care a cântat lui Liszt la Cernăuţi în casa lui Doxachi Hurmuzachi. Beu *Franz Liszt în ţara noastră*, p. 24.

dar în 26 iunie s. v. iscăleşte şi el statutele „*Societății Româneşti din Cernăuți*” redijate de Costaki Negri[6].

La Cernăuți a tras la un hotel unde a găsit „încă câțiva emigrați din Moldova”. Care hotel? După toată probabilitatea „*Hotel de Vienne*”, în care locuia şi Costachi Negri, precum reiese din adresele de pe două scrisori către acesta, alăturate dosarului „Societății Româneşti”. Curând intră în relații cu familia Hurmuzaki, care, nefiind aşezată în Bucovina decât de o generație, îşi păstrase nu numai graiul, dar şi tradițiile moldoveneşti, mai ales cele ale largei ospitalități.

În casa Hurmuzaki, care mai există încă (str. Hurmuzaki) era, scrie Sion, „*cartierul nostru general*”, şi Alexandru Hurmuzaki făcu chiar parte din Societatea Românească, ca singurul cetățean străin şi deci nu fără oarecare primejdie din partea guvernului. Însă şedințele par să fi fost secrete şi nimeni, până în momentul când dau rândurile acestea publicității, n-a ştiut de această manifestare iredentistă a lui A. Hurmuzaki[7].

Sion pretinde (p. 271) că Eudoxiu (Doxachi) Hurmuzaki era în 1848 „*un bătrân octogenar*”. Este o eroare. Doxachi n-avea atunci decât 69 de ani precum scrie indirect un anunț mortuar[8] care îl arată de 78 ani la 1857.

La Cernauca îl duce pe Sion (care locuia acum împreună cu Manolaki Kostaki Epureanu, viitorul prim-ministru, la o germană) holera, care făcea ravagii la Cernăuți, de care însă Sion, fatalist, zicem şi mistic ca un adevărat poet, nu se temea, ba parcă o provoca închizând ochii multora. Tragicomică este plecarea lui din Cernăuți cu Epureanu într-o căruță cu care un evreu transporta cadavrele primind 23 cruceri de cadavru. Epureanu păli la lămuririle evreului, care mai arăta şi urmele de sânge, şi strigând sări din căruță; astfel o luară pe jos la Cernauca, însă nu peste „*podul Siretului*” (p. 282) ci ale Prutului.

A mers 3 ceasuri, ceea ce cam corespunde distanței, Cernauca fiind aşezată la circa 12 km linie aeriană la NE de Cernăuți. Acolo găsiră 16 din emigrați, care se bucurau de larga ospitalitate a bătrânului Hurmuzaki în încăpătorul conac şi în frumosul parc englezesc învecinat cu pădurea.

Cine au fost cei 16 nu putem preciza, ci sunt însă de ales din următoarea listă a refugiaților, membri ai „*Societății Româneşti*”: V. Ghica, A. Moruzi, G. Radul, G. Negri, A. Russu, V. Alecsandri, I. Alexandri,

---

[6] Orig. la mine făcând parte din dosarul „Minerva”.

[7] Dosarul Societății a fost la bunicul meu Gheorghie Hurmuzaki şi de la el a trecut la fiul său Eudoxiu (†1931), iar de la acesta la mine. Îl voi publica de-mi va da Dumnezeu zile.

[8] La mine.

P. Cazimir, B. N. Cantacuzino, T. Sion, N. Ionescu, Zaharia Moldovan, I. A. Cantacuzino, A. Rosetti, N. Pisosky, G. Cantacuzino, Lambrino, D. Cuza, Dulcescul (= G. Sturza), Gr. Balş, Dimitrescu.

Cu siguranţă a fost V. Alecsandri, care într-un album, dăruit în 1845 unuia din fraţii Hurmuzaki la Viena, de către Elena Sturza, a însemnat următoarea poezie:

La Cernăuca cea frumoasă
Este-o pasere voioasă,
La Cernauca cea-nflorită
Este-o pasere iubită
(urmează două rânduri şterse)[9]
Căci nu sunt un mrejitor
Să prind paserea din sbor,
Şi s-o duc în ţeara mea
Să trăesc tot lângă ea!
B. Alecsandri

N. B. Paserea cea de bun soi
Este-un tânăr chiţigoi!

Nici aici bietul Epureanu n-avea linişte. După 10 zile se ivi holera şi aici. Toţi şi familia părăsiră Cernăuca, unii refugiindu-se în munţi, alţii, cu mijloace mai mari, plecând spre Viena şi Paris. G. Sion cu pianistul Miculi[10] se duce la Lăpuşna, la izvoarele Siretului, proprietatea cavalerului Iordachi Vasilco, bunicul viitorilor conţi, şi unde, ca la Storojineţi, la N. Flondor, se înfiinţase un stabiliment de băi după sistemul Prisnitz, care a existat până la sfârşitul secolului trecut.

Natura din Lăpuşna o găseşte de o „frumuseţe grandioasă". Este exagerat; e o vale a Carpaţilor, ca oricare vale. De o frumuseţe deosebită este, mai sus de Lăpuşna, parcul Şurdin la o înălţime de 1000 m, cu o splendidă vedere spre munţii galiţieni.

Holera încetând, rândurile emigraţilor se măresc cu un episcop Iustin, pe care nu-l putem identifica, cu Anastasie Panu şi cu M. Kogălniceanu, care a tipărit la Cernăuţi „Dorinţele partidei naţionale din Moldova". În septembrie

9 Din cauza acestei ştergeri suferă unitatea poeziei şi cuvântul „căci" n-are rost.

10 Bucovinean de origine armenească, cunoscut colecţionar de melodii vechi româneşti, elev al lui Chopin şi mulţi ani Director al Conservatorului din Lwow.

mai toate hotelurile din Cernăuți erau pline de refugiați. În octombrie soseşte şi Aron Pumnal, travestit în cioban spre a scăpa din Focşani, după invaziunea Ruşilor. Cu venirea lui, se ştie, începu renaşterea culturală-națională a Românilor din Bucovina. Iarna sosi şi G. Bariț, redactorul „*Gazetei de Transilvania*". Dar cum? „Ferecat în lanțuri", expediat ca periculos de Ruşii din Bucureşti, unde ajunsese excortat de la frontiera Ardealului, ca refugiat periculos „pentru existența statelor monarhice".

În cursul iernii Sion este oaspele familiei cavalerului (apoi 1879 baronului) Emanoil (Manolachi) Stârcea, pe care cu 2 frați ai lui îl cunoştea din Moldova unde aveau rude[11]. Familia patriarhală se aseamănă cu cea a Hurmuzăcheştilor. Laudă calitățile doamnei Stârcea pe care o crede, probabil din cauza aspectului ei bolnăvicios – suferea de stomah – mai în vârstă (v. n. s.) de cât era. Laudă şi calitățile copiilor Eugen şi Victor „plini de spirit şi inteligență". Eugen însă n-avea 15 ci numai 13 ani, iar pe fiica Victoria nu o chema aşa, ci Natalia, viitoarea noră a lui Doxachi Hurmuzachi.

Conacul din Crasna, făcut de Alexandru Iski la începutul secolului al XIX-lea în stil românesc, mai există, mărit de Em. Stârcea şi acum de d-l N. Mavrocordat, actualul proprietar. Cel din Cernauca a fost distrus în timpul ultimului război. Frații Eugen şi Victor Stârcea au avut situații importante în Bucovina, unul ca înalt funcționar administrativ (consilier) şi inspirator al bunului dar leneşului guvernator Baron Alexani, celălalt ca deputat în cameră şi dietă. Ambii culți, inteligenți şi reprezentativi erau spirite ponderate fără a se desolidariza de interesele națiunei. Victor a fost tatăl actualului mare-maiestru de ceremonii I. Stârcea.

În 13/25 mai 1849 „pe la 3 ore după prânz" părăsi M. Sturza Iaşul şi refugiații se pregătiră pentru întoarcerea în țară. Sion considera de „sacra datorie" de a lua rămas bun la Cernăuca de la familia Hurmuzaki cu care se împrietenise. Trecu apoi frontiera la Mihăileni unde găsi ispravnic (administrator) pe prietenul N. Pisoțchi. De acolo adresă ultimul adio Bucovinei prin cunoscuta poezie:

O dulce Bucovină! te las şi înc-odată
Mă-ntorc şi-a ta țărână sărut înduioşat.

---

[11] Stârceştii sunt o familie foarte veche (spița se poate urmări până la începutul secolului al XVI-lea) şi foarte ramificată. Cei doi frați erau Iancu, căsătorit cu Catinca Eni din Văleni (Roman) şi Matei, care locuia la Cernăuți. Pe Emanoil şi Matei i-am cunoscut. Emanoil născut în 1800, a murit abia la 1896. El era căsătorit cu Elena Ralli, născută la Iaşi în 1813, deci n-avea în 1848 decât 35, nu „peste 40" de ani.

Eu mă despart de tine cu inima-ncântată
De multă suvenire ce-n tine-am căpătat.
Etc. etc. etc.

Mai puţin cunoscută decât „Suvenirele contemporane” este „*Notiţie despre Bucovina*” din 1882, pe care o găsesc în biblioteca tatălui meu legată dimpreună cu „*Ciasurile de mulţumire*” ed. 1844! Ce bogată activitate intelectuală! Ea este dedicată surorilor Eufrosina Petrino şi Elisa Sturza născută Hurmuzaki. Pe ambele le-am cunoscut, ele fiind surorile bunicului meu Gh. Hurmuzaki. Una, mama poetului, locuia la Cernăuţi în casa cumpărată de la ultimii Morţuneşti din Bucovina (mărită în vremurile bune ale moştenirei de la unchiul din Florenţa, contele Petrovici-Armis – când cărau aurul şi obiectele preţioase ca căruţele –) şi ne vizita des în casa noastră din Landhausgasse, azi str. Gen. Mircescu no. 2, colţ cu str. Sf. Neculae, unde locuiam noi 3 copii guvernaţi de o nemţoaică, originară din Viena, văduvă după un nobil polon din vechi neam (sec. XVI) Gatkiewicz, fost consilier în administraţia Bucovinei. Totdeauna îi aducea un mic cadou, chiar când marea avere dispăruse. Astfel îi datoresc un herbarium, o colecţie de minerale etc. Aparţinuseră unui alt fiu, Alexandru, care neputându-se deprinde cu un standard de viaţă burghez, – era funcţionar în Ministerul agriculturei din Viena – şi-a pus capăt zilelor. Mătuşa Frosa, cum îi ziceam, vorbea mult, puţin banal, dar avea aerul unei femei de lume mare. Despre ea era în curs o anecdotă, care întru câtva caracterizează dărnicia ei fatală. Ajungând cu abia inaugurata cale ferată la Viena la Nordbahnhof se spune că ar chemat pe conductorul maşinei şi că i-ar fi dat doi galbeni zicându-i, „*danke, sehr gut gefahren*”. Soţul ei P. Petrino nu depunea banii la bancă, ci trăia din capital ţinându-i în cassa de fer. Şi avea mulţi!

Cealaltă, mătuşa Săftica, trăia la Dulceşti aproape de Roman, într-un conac confortabil şi un parc făcut de Sybel, grădinarul oraşului Viena. Soţul ei era acel Dulcescul, iscălit în hârtiile „Societăţii Româneşti” din Cernăuţi, sau apoi Marele Logofăt titular Gh. Sturza. În familie avea, la Hurmuzăcheşti porecla inexplicabilă: *Volturnus*. N-am văzut-o decât o singură dată, când a fost la Cernăuţi, la nepoata ei de soră, d-na Dr. Wolhan, şi a trimis după noi. Îmi aduc aminte de emoţia d-nei Goutkiewier, când, înainte de apariţia mătuşei, întrebând pe d-na Wolan cum trebuie să i se adreseze, aceasta îi răspunse: „*Fürstin*” (Principesă). Pentru o vieneză acest titlu însemna mult mai mult decât pentru cei din vechiul Regat. În fine, după oarecare aşteptare a apărut mătuşa (născută 1821) mică, gârbovită, având musteţi, îmbrăcată în negru şi pe cap ca un fel de pălărie-bonetă „capot”.

Eram atât de intimidați mai ales văzând emoția d-nei Goutkiewier, că nu-mi aduc aminte ce a spus. Dar această femeie rară şi mare unionistă, menționată într-o broşură din anii 1850 şi ceva, era prea cunoscută contemporanilor. Principele Carol I a invitat-o în 14/26 august (duminică) 1866, notând: „Fürst Karl uberzeugt sieh von dieser Begeisterung aufs neue in Dulceschti, einem gute der Frau Ghika, geb Hurmuzaki.

Die Hurmuzakis sind in der Bucovina Ausäsrig, aber begeisterte Rumänen, sie empfangen den deutschen Prinzen, der den rumänischen Thron bestiegen, wie den Retrer ihrer Nation"[12].

Saftica Sturza nu era numa foarte inteligentă; cultă, bună şi impresionabilă (după moartea tatălui a refuzat să se culce, dormea şezând pe două scaune, şi să mănânce, alarmând familia) dar şi foarte evlavioasă. Această evlavie i-a adus o moarte frumoasă; în a doua zi de Paşti, după un post îndelungat care a slăbit mult organismul ei debil, a murit în strana Bisericei de lângă curte. Astfel de femei au fost atunci.

În 1879 primăvara, Saftica Sturza a fost vizitată şi de Principele-moştenitor al Suediei Gustav, atunci de 21 de ani, dimpreună cu Ion Brătianu. Şi s-a dat de băut la dejun, din Cotnarul Hurmuzăcheştilor din 1834, vin excelent, din care mai am patru sticle de la bunicul meu, care atât a plăcut oaspeților că au mai cerut o sticlă pentru drum[13].

„*Notiție despre Bucovina*" este o broşură de 48 de pagini şi cuprind o culegere de 12 articole, apărute în ziarul „Națiunea" în august 1882. După o introducere, în care spune că a petrecut către sfârşitul anului trecut 1881 aproape o lună în Bucovina şi aminteşte pe Hurmuzăcheşti, descriindu-l pe bătrânul Doxachi Hurmuzaki „cu antereul său de cutnie vişinie, cu legătura sa albă la gâtu, cu fesul tradițional adus cam pe frunte, cu figura sa roşcovană, pururea veselă şi voioasă", descriere care corespundea realității[14], se ocupă de Bucovina din punctul de vedere al politicei externe a României.

Reproşează guvernelor „zise naționale, constituționale şi liberale" că arată Bucovinenilor mai puțin interes decât Domnitorii reglementari. De ce s-a creat un consulat la Pesta şi nu la Cernăuți, Braşov şi Sibiu. Cu

---

[12] La Dulceşti a luat Principele dejunul. *Aus dem Leben Konig Karls von Rumänien*, I, p. 106-107. Din eroare s-a publicat Ghica în loc de Sturza. Traducere: principele Carol se încredințează din nou de acest entuziasm la Dulceşti o moşie a doamnei Ghica (recte Sturza) născută Hurmuzaki. Hurmuzăcheştii locuiesc în Bucovina însă sunt Români entuziaşti. Ei primesc pe Principele german care s-a urcat în Scaunul Românesc pe mântuitorul națiunei.

[13] Com. de unchiul meu Eudoxiu Hurmuzaki.

[14] Portretul lui şi a soției şi Murguleț se află la mine.

decorațiile se face risipă în Țară, „cronica scandaloasă” vorbind că „multe decorațiuni s-au dat pentru mită” iar la Bucovina nimeni nu s-a gândit, cu toate că luptători naționalişti ca Kogălniceanu şi N. Ionescu cunosc bine oamenii şi lucrurile din Bucovina. O excepție a fost decorarea unui „brav avocat din Cernăuți, doctorul Alexandru Zotta”, care „într-o bună dimineață s-a pomenit cavaler al Stelei României”. Acesta crezând că din eroare i s-a dat decorația nu o poartă[15].

Foarte justă este observația lui Sion în ce priveşte politica noastră macedoneană. El mărturiseşte că „n-am putut încă bine să înțeleg ideea ce unii din patrioții noştri urmăresc în încurajarea propagandei naționale pentru Românii din Macedonia, deşi am studiat cestiunea din toate cartelele şi fețele sale. E adevărat că zecile de milioane băgate „à fond perdu” în Macedonia puteau să aducă alte roade în Ardeal şi în Bucovina, mai greu în Basarabia, unde nu erau organizațiuni culturale şi nici o mişcare centrifugală. Mult mai aproape sufleteşte de România sunt provinciile vecine cari trăesc cu pulsațiunile noastre cari în războiul independenții au dat „chiar contingentul lor de sânge” iar femeile au trimis „ofrande pentru alinarea şi consolarea răniților[16].

La Cernăuți este un consulat rusesc[17]; nu vrea să-l acuze „de instrument al propagandelor panslavismului”, dar constată „progresele slavismului în provincia Bucovinei”. „Țărani cari auzi că se chiamă *Bună ziua*, *Cale bună*, *Cimbru*, *Trifoiu*, *Rățoiu*, scl.”, răspund că sunt moldoveni, însă „româneşte nu mai pot vorbi”, grozav de tristă este următoarea lui exclamație: „Acolo pe unde ca emigrant la 1848 vorbiam şi mă răsfățam româneşte ca între frați de acelaşi sânge, astăzi nu mă mai pot înțelege cu nimeni!” Bănuiesc că este vorba de Românii din Cernauca şi satele învecinate, mai expuşi rutenizării.

Nu reproşează guvernului Țării din Bucovina lipsă de obiectivitate, deşi protege cultura germană, limba română fiind „tolerată nu numai în şcoalele elementare, ci e introdusă chiar în gimnazii şi în universitate”. Acuză corpul didactic român de apatie şi lipsă de educațiune națională şi constată cu regret că „profesorii sau studenții români, în convorbirile lor

---

[15] Zotta era văr primar cu tată-meu; decorația i s-a dat prin intermediul lui Kalinderu după câştigarea unui proces. Brevetul e la mine.

[16] În Bucovina, scama, la care am lucrat şi eu, având 3-4 ani, era adunată de mătuşa Natalia Hurmuzaki.

[17] Îmi pare că cel dintâi consul pe care l-am cunoscut, om foarte simpatizat, a fost Kivadingan. Venea des la bunica Frosa Hurmuzaki.

familiare, vorbesc mai mult limba germană, ca şi cum s-ar teme sau s-ar ruina a vorbi limba strămoşilor lor”.

Despre Rutenii din Bucovina scrie Sion că „sunt atât de bine organizaţi în cât au şi mai multe publicaţiuni periodice, chiar 3-4 jurnale”, pe când Românii n-au putut ţinea măcar un jurnal care să dea semne de vitalitatea naţionalităţii române. Mă întreb, nu era aici rostul guvernului român de a interveni? Şi cât de uşor de deghizat era un sprijin bănesc când conducătorii erau boieri cu averi *necontrolabile*, ca Flondor, Grigorcea, Mustaţă, Stârcea, Vasilco, Zotta etc. Boierii români din Bucovina erau pionieri de cari nu s-au folosit guvernele României în jocul de şah al politicei externe. Era ea doar înfeodată Austro-Ungare!

Până şi viitorul şi genialul reprezentant al politicei Ententofile, T. Ionescu a scris foarte bine, o broşură în care se declară hotărât aderent al Triplei Alianţe[18].

În ultimul articol Sion se adresează junimei române „de toate classele îndemnând-o ca preumblările balneare sau de vilegiatură să şi le îndrepte către această ţeară”. „Poate câteodată se va expune la neplăceri şi supărări, precum, s-a întâmplat mai anul trecut unui compatriot al nostru, d. T. Burada, care, ducându-se să colecţioneze instrumente vechi muzicale (buciume, fluere, cobze), a fost luat drept agent dacoromanist, dus acolo ca să înveţe pe oamenii a face puşti şi suliţe din fluere şi buciume! Cere Publicisticei să trimită ziarele şi cărţile ca preţuri reduse „până la valoarea hârtiei brute şi a costului de transport” şi termină cu cuvintele de oarecare interes istoric, cerând înfiinţarea unui consulat la Cernăuţi:

„Un asemenea consulat ar fi chiar ca o sentinelă de veghiere contra invaziunii ovreimei, care, prin trecătorile Bucovinei, se strecoară în ţeara noastră emigrând din Rusia şi din Galiţia”.

Eronată este următoarea afirmaţie a lui Sion: „mulţi din acei ce trăiesc pe la moşii (unde locuitorii vorbesc ruteneşte) cu mari cheltuiele şi sacrificii aduc guvernante sau servitori de la noi pentru ca să-şi crească copii de mici în românesce”.

Făcând abstracţie că pe vremea aceia în Nordul Bucovinei nu mai erau mari proprietari decât familiile Tabără (Tabora), Retino, Mustaţă (Mustezra) şi Zotta, nu-mi este cunoscut alt caz de importare a unei guvernante din România decât cel din familia noastră, care producţie a avut loc prin intermediul lui Sion. Era o d-ră de la Azilul Elena Doamnă. Regret

[18] *La politique étrangère de la Roumanie*, Bucureşti, Göbl, 1891. Tradusă în „Rumänische Revue”, Viena.

că mi s-au „pierdut” 5 scrisori ale lui Sion către tată-meu, în care probabil a fost vorba de această guvernantă.

Îmi aduc aminte bine când a sosit pentru că avea ochelari albaştri. Aveam atunci 3-4 ani. Proprietarul bătrân, Tabără amintit de Sion că se plângea „cu foc şi durere de inimă că copiii săi nu ştiu româneşce”, era Emanuel din Repujinți pe Nistru, om foarte bogat şi având cele mai mari urechi pe care le-am văzut vreodată. Fiicele lui nu vorbeau româneşte, dar au învățat limba în liceu şi a grijii ca şi fiul său să o cultive.

Iarăşi eronată este afirmația că „din familia Cronicarilor Costineşii de astăzi n-a rămas decât o fată”. Trăiau atunci Miron Costin viitor colonist român cu surorile Irina şi Adriana şi Em. Costin. Adriana este aceea, de care se ocupă Sion şi care, supt numele Kela, a ales cariera de artistă dramatică.

Am văzut-o în piesa „Narciss” la Burghteater din Viena. Era bine şi a fost aplaudată.

Acum neamul s-a stâns cu fiicele lui Miron.

Este de la sine înțeles că, în urma deselor şi îndelungatelor vizite în Bucovina, vom vedea că Sion a fost şi în 1879, s-au strâns prietenii trainice cu boerimea română şi nu numai cu Hurmuzăcheştii. Am menționat că era în corespondență cu tată-meu, pe care l-a şi vizitat. Îmi aduc aminte că eram copil mici la Chisălău, moşia părintească în Nordul Bucovinei, când într-o seară pe la nouă trase trăsura tatei şi coborî un domn cărunt, aşteptat de toți, între care bunica Ruxanda Zotta, Vasilco, a cărei mamă era sora bătrânului Doxaki Hurmuzaki. Prezența bunicii, seara, care locuia pe moşia învecinată cu Borouți, era un eveniment şi poate de aceea țin minte surâsul ei senin la întâmpinarea vechiului prieten din camera unchiului şi tinereței ei. Dar totuşi, neavând decât 5 ani, era sigur în 1879, căci în 1884 nu mai locuiam la Chisălău, ci la Ştefăneşti, n-aş fi ținut minte scena, dacă domnul străin nu ar fi avut un mare pachet în formă de mămăligă pe care l-a predat bunicăi. Întrebând ce-i asta, mi s-a răspuns că este un caşcaval. Iată, – să mi se permită gluma – prima cunoştință bărbătească din vechiul Regat era cu simbolicul caşcaval al puterii politicianiste.

Scrisorile, care urmară, sunt, afară de două adresate lut Alexandru Hurmuzachi, cel mai familiarizat cu plăpânda literatură română, el însuşi colaborând la ziarul Bucovina (1848-1850) şi la *Foaia Societății pentru cultura şl literatura română*. Volumul de poezii ale lui Sion, publicate în Bucureşti în 1857 are dedicația: „*Prea bunului meu Amic Alessandru Hurmuzaki, G. Sion*”.

Născut în 1823 era numai cu un an mai mare decât Sion. Studiile le-a făcut la Cernăuți şi la Viena, unde, deşi urma facultatea de drept, a câştigat

multe cunoştinţe în alte domenii, mai ales în cel al limbisticei. I. Sbiera pretinde că s-a întors în Bucovina în 1845,[19] se poate, dar în mai 1847, când Iiszt era la Cernăuţi, Alecu Hurmuzaki era la Viena, precum scrie dintr-o scrisoare bunicului meu despre această vizită[20]. El avea în familie porecla „*Moriz*”. Constantin: „*Ursus*”, Eudoxiu: „*Limborius*”, Nicu: „*Grunzl*”, bunicul Gheorghie: „*Limbiciu*”, bunica Frosa: „*Nora*”, Săftica Sturza: „*Raţă*”, iar soţul ei Logofătul Gheorghie Sturza (Dulcescul) „*Volturnus*”. Cunoaşterea acestor porecle este necesară pentru înţelegerea scrisorilor Hurmuzăcheşti.

Alecu voia să dedice carierei diplomatice pentru care poliglotismul lui era o bună recomandaţie. El, reiese din o ciornă pentru acest scop a lui Eadoxiu Hurmuzaki[21], stăpânia următoarele limbi: româna, germana, franceza, engleza, italiana, polona şi ruseasca. Numeroase dicţionare în limbele acestea au rămas dela el. Mai avea interes, scrie acelaşi, pentru ştiinţele politice şi pentru istorie. Ştiu că a dat lui Papiu Ilarian spre publicare două manuscrise despre Horia, Cloşca şi Crişan[22].

Iată şi descrierea lui A. H. de E. H. (trad. din limba germană). „De statură mijlocie, cu trăsături regulate, de constituţie fină, cu temperament vioiu este el tenace la muncă şi abil în Societate”. Constituţia pare să fi fost mai mult debilă, căci tuberculoza a pus mâna pe ea şi el a murit în 8/20 martie 1871 în vârstă de numai 48[23] de ani la Neapoli. Pare să fi fost, judecând după scrisorile lui, foarte nervos şi impresionabil. La 1866 fu ales, dimpreună cu I. Sbiera, membru al Academiei.

În anul morţii era deputat în camera din Viena, şi în dieta Bucovinei. Nepotul său de soră poetul D. Petrino i-a dedicat un necrolog în versuri supt titlul *Umbrei lai Alexandru Hurmuzaki* tipărită în tipografia Mehitariştilor din Viena, din care reiese marea admiraţie ce o avea pentru sentimentele naţionale ale acestui distins bărbat, căruia soarta nu i-a permis să dea întreaga măsură a talentului său.

Dăm acum curs scrisorilor lui Sion[24].

[19] *Enciclopedia Română*, Sibiu, 1900.

[20] Sever Zotta, *Franz Liszt în Cernăuţi*, în „Allgemeine Zeitung”, Cernăuţi, 1936.

[21] La mine.

[22] *Terano* III, 300 bis.

[23] Anunţul mortuar arată vârsta de 45 de ani. Deci s-ar fi născut în 1826. Însă în acest an, în Martie s-a născut cel mai tânăr dintre fraţi, Neculai. Pare să fie o eroare de tipar des întâlnită.

[24] Una adresată fraţilor Hurmuzaki, a fost publicată de d-l Gh. Ungureanu în vol. *Familia Sion, Studii şi documente*, Iaşi, 1936, p. 152-153.

27 decemvrie 1856.

Iubite Alecule!

Mă aflu la Şcheia: aice am primit scrisoarea ta cea mult dorită, pe care am sărutat-o înainte de a o ceti. – Nu-ți răspund acuma, fiind că mă gătesc să fac o partidă de vânătoare la căprioare pe locurile pe unde odinioară Ştefan Vodă vâna Unguri şi Turci. Anul nou cuget să-l fac la Dulceşti, de acolo-ți voi răspunde: şi-ți voi trimite şi Pluguşorul ce am făcut pentru anul nou ca să contribuie la popularizarea unirei. Ți-l voi trimite pentru ca să nu crezi că muza mea tace, de şi nu-ți voi spune că-i prea harnică. Adio! te îmbrățişez de o sută de ori.

Arată scumpilor tăi părinți că le sărut mânile. – Scrisoarea lui Kogălniceanu i-am trimis-o. –

Al tău,
G. Sion.

Iassi, 19 aprilie 1857.

Scumpe Alecsandre!

Dacă nu ți-am scris de atâta timp, ai putut înțelege, scumpe frate, că nu aveam curajul a întrerumpe dureroasele tale momente; căci prețuind, întocmai ca voi, perderea iubitului şi memorabilului vostru părinte, credeam şi cred încă că se cuvine a vă lăsa să plângeți fără a mă cerca să vă mângâi sau să vă distrug.

Merită, întru adevăr, să plângeți şi să tânguiți un asemine părinte, şi durerea voastră, eu unul, cu atâta mai mult o resimt cu cât totdeauna am admirat calitățile răposatului şi am bine cuvântat cu gelozie fericirea voastră că ați avut un tată atât de scump.

Crede-mă, iubite frate, că nu am plâns mai puțin de cât voi. Când mă duc în casa mult întristatei tale surori, în toată ziua trebui să văd duioasa scenă a doliului celui mai dureros; şi dacă fireasca venerare ce am avut pentru părintele tău ar fi fost ceva mai slabă, crede-mă că aş fi rărit de a face în toată ziua vizite ce-mi storc lacrimi. Dacă Constantin nu-ți scrie trebuie să

Important în ea cuvintele lui Talleyrand, comisarul Franței.

înțelegi că nu are curajul să-ți descrie starea lamentabila a cucoanei Săfticăi. Adeseori mă încerc cu slaba mea filozofie să o mângâi, dar în deşert. Bine ai face dară să vii, cât mai curând; poate vederea ta să o mai aline.

Venirea ta îi ar face bine şi chiar ție, căci nu trebuie să laşi să ți se sfarme inima pentru o întâmplare atât de naturală, când ai încă datorii de împlinit pe pământ. Vino să admiri pe fratele tău carele, în mijlocul durerei ce l-au lovit, lucrează cu atâta energie pentru cauza comună.

De când au venit comisarii, s-au petrecut lucruri care ar fi prea lung pentru ca să ți le scriu. Vino şi le vei afla. Ei ne-au promis multe dar pân-acuma nu vedem încă nici un rezultat, şi peste o săptămână vor să se ducă!

Nu-ți scriu ce fac, căci şi asta ar fi prea lung şi mai ales neinteresant. Acuma toți nu facem alta decât patriotism şi sacrifițuri, iar unii din noi mişelii, – adică taraful lui Istrati *et compagnie*.

Jurnale încă nu ne s-a dat voi să scoatem, cu toate că comisarii ne-au promis libertatea de care se bucură Muntenii.

La Bucureşti scriu, fără mărginire alta de cât să nu atace pre marele puteri.

Din România am văzut un număr, dar nu mi-a plăcut; cel puțin e nulitate pe lângă Concordia[25]. Mai esă un jurnal în Româneşte şi franțuzeşte, întitulat Israelitulu Român, scris destul de bine.

Timpul, după ce a fost câtva timp suspins, acuma a început a reeşi sub titlu de *Secolul*; acesta se vede a fi mai pronunțat organ al burgheziei. Are 1800 abonați numai în Bucureşti, fiindcă sfâşie clasa boerilor.

Aşteptându-te cu nerăbdare ca să te îmbrățişez, sunt.

Al tău frate, *G. Sion*.

Bucureşti, 26 februarie 1858.

Scumpe şi neuitate frate.

Voiam să scriu lui Constantin, dar crezând că poate până acuma îl vor fi gonit de acolo onorabila noastră cârmuire, îți adresez d-tale scrisoarea. – Nu crez să iai aceasta la înțeles rău, căci dacă până acuma cam de mult nu ți-am scris, cauza nu e că te-am uitat: nişte amici ca voi nu se uită; şi apoi dacă am scris celorlalți frați, mi se pare că tot una face, fiindcă toți faceți un suflet şi toți sunteți amicii inimei mele.

---

[25] O redige Bosianu, fostul director al şcolilor şi acum el dep. dreptății la Bucureşti.

Vă aflaţi încă, sunt sigur, impresiunea durerelor ce v-a cauzat perderea scumpilor voştri părinţi. Nu am cuvinte de mângâiere a vă adresa, căci eu de optsprezece ani am pierdut pe mama mea şi încă nu o uit: drept dovadă îţi alătur câteva strofe care am aruncat în memoria ei mai alaltăieri.

Dar acuma ce să-ţi mai scriu? Să vă întreb de sănătate? asta e prea puţin. Să-ţi spun dară că am găsit pe malurile Dâmboviţei

O frumoasă copiliţă
Cu suflet de porumbiţă
Şi cu rouă pe guriţă.

Care s-a înamorat de mine, şi pe care am hotărât

S-o fac mie soţioară
Şi s-o strâng la inimioară,
Pân ce doru-n ea să moară.

Aşadară să ştii că de Duminica Tomei:

Poţi ca să mă vezi că-s mire
În duioasă fericire,
Şi în viaţă ca iubire.

Asta socot că e destul într-un cât priveşte ca să ştii ceva despre mine.

Cât despre politică îţi pot spune că pe la capătul lui martie comisarii se zice că-şi termină lucrările, şi apoi ce-a vra Dumnezeu şi împăraţii.

Spune lui Costantin că de voieşte să scrie lui Niţu, adresa lui este: *Wiedenallée gasse* (sic) însă auz că scrisorile *ce i* adresează lui se mistifică; prin urmare...

Dacă-i vra să-ţi dai osteneala a-mi răspunde, scrie-mi à *Bucarest, hotel Bossel*; şi spune-mi despre sănătatea mai întâi a celor din casele voastre, şi apoi despre a amicilor care am cunoscut acolo.

Pe tânărul Docsuţă, pe care l-am ţinut pe genunchi şi-l învăţam a face nebunii, sărută-l pe frunte din partea mea; Dumnezeule! oare când mă voi învrednici a veni la Cernăuţi?

Amabilei tale consoarte dulcile mele suvenire.

Nu uitaţi pe sincerul vostru amic şi frate.

G. Sion.

21 aug. | 2 sept. 1879.

Doamna mea,

Vă rog primiţi ca suvenir opusculul meu, căci în adevăr nu am alt mod spre a vă exprima simţimintele mele de amiciţie şi gratitudine ce vă datoresc.

Sosind în Cernăuţi, am găsit pe Cucoana Aglăiţa, căreia am promis a-i face o vizită chiar mâne. Pe gentila nora Dv. am vizitat-o imediat, după venirea mea; şi cred că astăzi va pleca spre Viena, fiind că timpul s-a răcit.

Vă rog anunţaţi pe persoana de care îmi vorbeaţi ca să vie să mă găsească, de e liberă, căci chiar nevasta mea îmi scrie să-i duc o femeie depe aice.

Dorindu-vă sănătate şi inimă bună, vă rog nu uitaţi pe sincerul amic şi

Serv,
G. Sion.

NOTE

La no. 1. Şcheia este satul istoric din jud. Romanului. Pare să fi fost atunci a fam. Sturza. Poezia *Pluguşorul* publicată în ed. din 1857 p. 242-45, se află între scrisori răzleaţă fără o scrisoare întovărăşitoare. Este textul *original*, care diferă de cel publicat şi reprodus de Haneş, *op. cit.* p. 125-28 precum urmează: Versul 4: În loc de „s-*a ara*” este „*a cânta*”.

Strofa II, versul 3 în loc de „*că se curmă de acum a nevoilor greu drum*” este: „*Cum-că lanţul de nevoi de-acum pere dintre noi*”.

Ibid., ultimul vers, în loc de „*Să nu mai avem nevoi*” este: „*Doar ne-ar feri de nevoi*”.

Strofa III, versul 6, în loc de, „*Ca să mai trăim şi bine*” este: „*Să trăim ceva mai bine*”.

Ibid., versul 8, în loc de „*Orice rele şi nevoi*”, este: „*Oşti străine şi nevoi*”.

Strofa IV, versul 2, în loc de „*timp mai bun*”, este: „*timp mai lin*”.

Strofa V, versul penultim, în loc de „*ce-am ara*”, este: „*ce-am brazda*” şi în loc de „*grâne de aur*” este: „*roade de aur*”.

La No. 2. Sion se arată alarmat de starea Săfticăi Sturza din Dulceşti. Scrisori de ale lui Constantin Hurmuzaki o confirmă. Ea nu mânca şi nu

dormea decât întinsă foarte puţine ore în poziţie semi-şezută pe două scaune şi nu părăsi camera ei. Şi ea era ca şi Alexandru prea inpresionabilă, căci la urma urmei, nu se întâmplase nici o catastrofă în familie, ci o moarte bună a unui moşneag de 79 de ani, iar mama, n. Murguleţ, mai trăia şi a murit în 17/29 ianuarie 1858 în vrâstă de 62 de ani.

Se pare că şi Alexandru era distrus sufleteşte şi Sion îi ridică moralul dându-i pe Constantin ca exemplu. Spre a-l scoate din Cernauca îl face curios.

Taraful lui Istrati este cel antiunionist al lui N. Istrati, care la început, 1858, era unionist.

La No. 3. Scrisoarea aceasta, deşi fără plic şi adresă este evident trimisă bunicului meu Gheorghie H. pentru că reiese din ea că primitorul era căsătorit. Era şi Nicu, dar de curând, şi de altfel nu s-ar fi adresat celui mai tânăr într-o scrisoare de condolenţe după recenta moarte a bătrânei. H. Doxuţă, de care este vorba, era fiul bunicului, născut în 10 iunie 1831. Un indiciu mai mult pentru identificarea adresantului.

Poezia, cred inedită, „*Maica mea*”, este anexată. Nu o reproducem, decât în parte, fiind prea lungă (are 4 strofe a 12 versuri) şi nu tocmai prea reuşită. Criticii lui Maiorescu în orice caz n-ar rezista având o imagine macabră neadmirabilă după Maiorescu în poezie. Spre a-şi face cetitorii o ideie despre ritm şi rimă voi reproduce însă începutul.

Optsprezece primăvere
Doamne Sfinte! au trecut
De când plâng şi simt durere
Pentru muma ce-am perdut.

Scrisoarea aceasta are interes biografic întrucât aflăm că Sion se va logodi de Duminica Tomei 1858.

*La Nr. 4***.** Scrisoarea aceasta pare să fie adresată bunicei, Eufrosina Hurmuzaki şi nu cumnatei ei, E. Petrino, deşi e menţionată cucoana Aglăiţa care nu poate să fie decât fica E. Petrino căsătorită N. Vasilco. „Gentila noră” este în acest caz Ştefania, soţia lui Doxuţă Hurmuzaki. Nu poate să fie nora E. Petrino pentru că aceasta, şi n-a avut decât una, Victoria, M. Dobrovolski de Buchenthal, era moartă în 1879[26].

[26] Despre fam. Petrino scrie Sion pe larg în prefaţa la *Flori de mormânt* ale lui D. P.

FAMILII VECHI BUCOVINENE[*1]

TRAIAN LARIONESCU

Bucovina, această minunată grădină a Moldovei, în care se înălţau falnice odinioară puternicile ziduri ale primelor ei capitale şi în care şi-au ales lăcaşul de vecinică odihnă cei mai de seamă voievozi ai ei[2], a fost şi leagănul multora dintre cele mai vechi familii[3].

Prin răpirea şi anexarea ei însă la Imperiul Habsburgic aproape toate familiile din Ţara de Sus au devenit supuse austriace. Numărul acestora, după datele recensământului făcut de austriaci atunci, era de 18 familii de boieri mari, 119 de boieri mai mici şi 154 de familii de mazili[4].

Pentru a reglementa starea lor în raport cu situaţia nobilimii din Austria, sau mai precis a celei din regatul Galiţiei şi al Lodomeriei[5], la care a fost la început încorporată noua provincie[6], împăratul Iosif al II-lea a semnat la 14 martie 1787 următoarea patentă imperială:

Noi Iosif al Doilea

---

[*] Textul a fost publicat în „Arhiva Genealogică Română", Bucureşti, Tipografia Ministerului de Război, 1944.

[1] Comunicare făcută în şedinţa de deschidere a conferinţelor „Cercului Genealogic Român" din 14 iunie 1943.

[2] Bogdan I, † 1365?; Laţcu † 1373?; Roman I Muşat † 1394; Ştefan I Muşat † 1399; Bogdan al II-lea † 16 oct. 1451 (în Rădăuţi); Ştefan cel Mare † 2 iulie 1504; Bogdan cel Orb † 20 aprilie 1517; Ştefăniţă † 14 ianuarie 1527 (în mănăstirea Putna); Ieremia Movilă † 30 iunie 1606; Simeon Movilă † 14 septembre 1607 (în mănăstirea Suceviţa).

[3] Costinii în sec. XIV; Arbore, Goian şi Tăutul în sec. XV.

[4] Franz I. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Wien, 1781, vol. I, p. 428.

[5] Fostele principate de Halicz şi de Wladimir, anexate de Austria la 1772, cu ocazia primei împărţiri a Poloniei.

[6] Ocupaţia a avut loc la 1774, tratatul cu Poarta la 1775, jurământul notabililor la 1777, iar la 1786 Bucovina a fost alipită la Galiţia, din motive administrative, până la 1849, când devine ducat şi provincie autonomă.

Din mila lui Dumnezeu ales împărat Roman, măritor în toate timpurile al Imperiului, rege în Germania, Ungaria, Boemia, Galiția şi Lodomeria, arhiduce de Austria, duce de Burgundia şi de Lotaringia etc., etc.

Pentru a ajunge cu atât mai sigur scopul final pe care noi l-am avut la încorporarea Bucovinei la Galiția în vedere, şi pentru a uni cu atât mai mult între ele aceste țări, credem potrivit să dăm şi nobilimii Bucovinei o formă identică celei galițiene.

În vederea căreia stabilim următoarele:

1. Pe viitor, titlurile de boier, mazil etc. vor înceta cu totul şi întreaga nobilime a Bucovinei va fi împărțită în: „Herrn" şi „Ritterstand".

2. „Herrenstand"-ul coprinde în sine rangurile de conte şi de baron pe care le primesc toate familiile care au ocupat în Moldova vreuna din cele 12 boierii mari şi dovedesc că au din țările cesaro-crăieşti 3000 florini venituri anuale.

Pentru rangul de conte au de achitat aceste familii taxa întreagă, iar pentru titlul de baron, nici o taxă.

3. Înălțarea fără taxă în rangul de baron va fi cerută până în doi ani. După trecerea acestui răstimp poate fi obținut acesta numai prin achitarea întregii taxe.

4. Episcopul Bucovinei aparține ca şi episcopii galițieni, „Herrenstand"-ului.

5. „Ritterstand"-ul, cu dreptul de înmatriculare este recunoscut prin aceasta tuturor boierilor şi mazililor fără să fie nevoie să-l solicite, la fel ca şi nobililor poloni, prin patenta din 13 iunie 1775.

6. Ca boieri vor fi considerați toți aceia cari poartă în prezent acest titlu; ca mazili însă vor fi recunoscuți numai aceia cari sunt coprinşi în tabloul comunicat de Moldova.

Acei cari nu figurează în acest tablou şi se cred în drept să pretindă acest titlu, trebue să susție argumentele lor prin documente incontestabile şi să demostreze, cel puțin, că li s-a atribuit titlul de mazil la judecăți sau într-un alt caz de procedură publică.

7. Fiecare „Landstand" înmatricolat care plăteşte o contribuție de 75 florini are dreptul să obție un loc şi să voteze în Dietă. Pentru a se pronunța pentru aceasta se aprobă un termen de 6 luni.

8. Pentru aşa-numiții „sujets mixtes", cari îşi pot dovedi dreptul lor de a participa la Dietă şi vor să se folosească de acest drept, trebue să stea anual în țară şase luni întregi sau să achite dublul contribuției.

9. Ruptaşilor, în fine, li se recunoaşte dreptul de proprietate atât în privința moşiilor lor de mai înainte cât şi pentru dobândirea altora noui.

Autoritatea judecătorească a ruptaşilor în procese de moşii tabulare e „Landrecht"-ul[7], în toate celelalte procese personale şi reale e însă judecătoria locală.

Dată în oraşul principal şi de reşedinţă Viena la a 14-a zi a lui martie într-al şaptesprezeci sute şi optzeci şi şaptelea an, al Imperiului nostru celui Roman în al două zeci şi treilea, al ţărilor succesorale în al şaptelea[8].

Iosif

Leopoldus Comes a Kollowrat. Reg-is Boh-iae Sup-us A. A. p-mus
Canc-ius Johann Rudolph Graf Chotek
Ad Mandatum Sac. Caes. Regiae Majestatis proprium.
Aloysius Graf von Ugarte.

Se recunoaşte, în rezumat, deci tuturor familiilor boiereşti nobleţea străveche iar acele familii, ai căror membrii avuseseră rangul unor boierii mari li se recunoaşte titlul de baron sau de conte.

În Austria, în afară de titlurile de duce şi prinţ (arhiduci erau numai membrii familiei imperiale) şi cari împreună alcătuiau „Furstenstand"-ul mai existau două clase distincte ale nobilimii:

„Herrenstand"-ul, sau nobilimea înaltă, înglobând familiile cu titlurile de Baron şi de Conte, şi

„Ritterstand"-ul, care avea trei trepte deosebite, cu titlurile respective: 1) „Ritter von" – Cavaler de – 2) „Edler von" – nobil de, – şi 3) nobilimea străveche fără titluri, – „Uradelige" – cari înaintea numelui lor aveau numai simpla particulă „von" – de.

Conformându-se acestui decret, cele mai multe familii au cerut legitimarea sau indigenatul[9] şi înmatricolarea în registrul de evidenţă al nobilimii, numit „Bukowiner Majestatsbuch".

Astfel începând cu anul 1788 li s-a recunoscut calitatea de vechi nobili „Uradelige" – şi li s-a conferit titlul nobilitar de „Ritter", sau cavaler, –

---

[7] Judecătoria nobililor, numită şi „Forum Nobilium" (T. Bălan, Forum Nobilium *în Bucovina*, Cernăuţi, 1927, p. 11).

[8] Traducere după o copie în limba germană, aflată în Arhivele Statului din Cernăuţi.

[9] Cetăţenie. Solicitantul devenia supus galiţian, nu austriac „galizischer unterthan" (denumire rămasă sub forma de „un târtan" mai târziu evreilor galiţieni, în Moldova, cari la început se denumiau aşa singuri).

cel mai înalt titlu din cele trei care împreună alcătuiau „Ritterstand”-ul tuturor acelora cari puteau dovedi cu acte şi nu cu simple declaraţii semnate de martori că şi înainte de alipirea la Austria fuseseră întotdeauna consideraţi drept boieri sau mazili.

Aşa a fost legitimate obţinând „atestatul”[10] familiile[11]

Arab (Arap)	la 19.XI.1788	(pag. 331)
Arbore	la 7.IV.1796	(pag. 167)
Arhip	la 18.XI.1789	(pag. 484)

---

[10] Astfel erau întitulate diplomele de nobleţe eliberate şi care aveau următoarea redactare:

„Nos collegium statuum Regnorum Galliciae et Lodomeriae, Ducatuumque Osviecimae et Zatoriae, sub auspiciis Augustissimi feliciter Nobis Dominantis Iosephi II-di Imperatoris benignissime erectorum, humillimo petito…… Nobis paesente…… anno currenti, in consequentiam Supremorum de incorporatione Nobilitatis circuli Bucovinensis, dd-o 14 Martii 1787, emanatorum Valentalium exhibito, annuendo, visis ac lectis in conformitate superius citatae legis 5 coram Nobis reproductis documentis, notum testatumque facimus modernos supplicantes:…… Masillos seu Nobiles Circuli Bucovinensis titulo nobilitari gavisos fuisse et gaudere.

In quorum omnium majorem fidem praesens Attestatum manibus propriis subscripsimus, et sigilium officiosus apponi jussimus”.

sau:

„Nos, Collegium Statuum Regnorum Galliciae et Lodomeriae Ducatumque Osvicimiae et Zatoriae sub auspiciis Augustissimi piae memoriae Iosephi II-di Romanorum Imperatoris benignissime erectum supplici petito…… nobis sub presentato…… Mensis…… anni currentis exhibito annuendo, visis al lectis, in conformitate Patentalium de incorporatione Nobilium Circuli Bukovinensis sub die 14 Mensis Martii 1787 anni emanatorum nobis reproductis Documentis, notum testatumque facimus, modernos supplicantes…… veros Masillos seu Nobiles Circuli Bukovinensis esse eodemque titulo nobilitari gavisos fuisse et ad praesens legaliter gaudere.

In quoarum omnium majus robur praesens testimonium manibus propriis subscrisimus et sigillum officiosum Regni apponi jussimus

Datum Leopoli die……”.

(Diplomă eliberată după moartea lui Iosif al II-lea).

[11] Numele sunt redate după registrul întitulat: „Consignatio Legitimatorum Incolarum Bucovinensium”, aflat în Arhivele Statului din Cernăuţi. Cele mai multe familii sunt trecute în registru de mai multe ori prin faptul că mai multe ramuri ale aceleaşi familii au cerut în mod separat înmatricolarea. Adaogăm totodată şi numele cu ortografia cu care e trecuta în registru familia pentru cazul când s-a folosit ortografia germană, care face numele de nerecunoscut. Cifrele ce urmează după fiecare nume de familie sunt ziua, luna şi anul înmatricolării. Am ţinut cont numai de prima înregistrare (în cazul când familia e trecută de mai multe ori), iar cifrele din paranteze corespund cu paginile la care familia respectivă se află trecută.

Baloşescul[12]	la 19.VI.1800	(pag.	340)
Barbier	la 18.XI.1789	(pag.	486)
Barbul	la 1810	(pag.	23)
Bejan (Pehsan, Beschan)	la 9.X.1793	(pag.	323)
Bobele	la 4.VIII.1802	(pag.	99)
Boldescul	la 22.X.1788	(pag.	282)
Bonteş	la 1816	(pag.	311)
Borce (Bordze)	la 18.XI.1789	(pag.	480, 481, 111)
Borcilă (Borczyle)	la 18.XI.1789	(pag.	487)
Borşan (Borschan)	la X.1793	(pag.	339)
Botezat-Ivanovici	la 1805	(pag.	328, 63)
Brăescul	la 22.X.1788	(pag.	290)
Braha	la 22.VI.1796	(pag.	224)
Brânzan (Brenzan, Brinzan)	la 22.X.1788	(pag.	287)
Buțura (Buczura)	la 19.XI.1788	(pag.	351)
Calmuțchi (Kalmucki)[13]	la 17.1X.1788	(pag.	228, 465, 478)
Cârste (Kirste)	la 12.XII.1792	(pag.	360)
Cautiş	la 21.I.1789	„	461
Cazacescul (Kozaczeskul)	la 23.V.1792	„	
Ciolpan (Czolpan)	la 8.X.1788	„	246
Cocea (Kocza)	la 13.VIII.1788	„	186
Coceala (Coczale, Koczala)	la 6.V.1789	„	174
Cocoran	la 21.I.1789	„	458
Cojan (Koschan)	la 18.VI.1788	„	138
Costin (Kostin)	la 9.X.1793	„	336
Costriş	la 1.IV.1789	„	94
Cosma	la 6.XI.1800	„	154
Cozmiță (Kotzmitza)	la 19.IX.1792	„	252
Cracalie[14]	la 6.V.1789	„	171

[12] Toate numele bucovinene terminate în „escu” se scrieau în Austria cu „l” la sfârşit, pe care îl mai păstrează şi azi unele familii.

[13] Familia Calmuțchi are şi titlul polon de nobleţe, de la regele Ioan Sobieschi, din anul 1676 februarie în 4. La 1809, un Calmuțchi (Mihalachi cav. de Calmuțchi) numit atunci căpitan, formă şi orgăniză sub conducerea sa doua escadroane de voluntari nobili bucovineni, pentru a lupta în contra lui Napoleon. El era ajutat de contele Alois Logothetti şi avea, ca ofițeri, pe frații săi Vasile, Ştefan şi Ioan Calmuțctii, pe Vasile Goian, Enache Tabora şi Constantin Ianoş (I. cav. de Onciul, *Volintirii*, Cernăuți, 1899).

[14] Familia este azi ucrainizată.

Cuparencu	la 24.II.1793	pag.	77
Daşchevici[15]	la 13.II.1792		
Draghinda	la 19.XI.1788	„	325
Drăghinici (Dreginicz)	la 17.VI.1789	„	228
Dubău-Ieremievici	la 1.IV.1789	„	98
Flondor[16]	la 19.XI.1789	„	470
Frunză	la 19.XI.1788	„	348
Gafencu	la 17.IX.1788	„	227
Galer	la 1.IV.1789	„	89
Galin alias Popaza	la 15.VII.1795	„	216
Ghenghe (Genge)	la 1.IV.1789	„	88
Ghengoaie (Gengoia)	la 19.XI.1788	„	352
Gheorghean (Gieorgianul)	la 12.X.1796	„	363
Ghițescu (Giczeskul)	la 8.X.1788	„	251
Giurgiuvan (Czurczawan)	la 21.I.1789	„	486
Goian	la 8.X.1788	„	250
Gore	la 24.II.1790	„	76
Grierosu	la 14.VIII.1799	„	251
Grigorcea (Grygorcze)	la 17.XII.1788	„	408
Herescul			
Holubei	la 18.XI.1789	„	467
Hurmuzachi[17]			
Ianoş (Janesz)	la 1.IV.1789	„	93
Ilschi (Ilski)[18]	la 19.XI.1788	„	333
Isăcescul			
Isar	la 12.II.1792	„	25

[15] Deşi la data răpirii Bucovinei membrii familiei erau boieri români de mai multe generații, totuşi originea lor este streină, şi descind în linie directă din una din cele mai mari familii medievale. Străbunul familii e Dascko, nepotul lui Korybut, fratele lui Vladislav Iagello, întemeetorul dinastiei Iagelonilor, strănepotul lui Olgird, Marele Duce al Lituaniei, (1341-1377) şi stră-strănepotul Marelui Duce Gedimin (1315-1341) întemeetorul dinastiei lituane, protopărintele celor mai multe dinastii europeene. Blasonul familiei Daşchevici (cu coroană princiară) păstrat uimitor de bine pe un act păstrat în Arhivele Statului din Cernăuți (Acte nobilitare, pachetul fam. Daşchevici) e blazonul „Korybut" acelaşi ca şi al familiilor Principilor Wişjnoviecki, Vproniecki, Gallitzin, Trubețcoi, şi alte – în total – zece mari familii, cari au toate aceiaşi origine comună: ducele Korybut. (Zernicki-Szeliga, *Der Polnische Adel*, Hamburg, 1900, p. 195).

[16] Numele vechi al familiei era Albotă.

[17] A cerut înmatricolarea abia mai târziu.

[18] Familie de origină polonă, sau lituană, nobilitată în Lituania la 1500.

Jian (Szian, Schian)	la 19.XI.1788	pag.	330
Lastiuca (Lastiuvka)	la 1.IV.1789	„	109
Lența (Lenza)	la 21.I.1789	„	13
Lepădat (Lepedat)	la 1.IV.1789	„	95
Mălai	la 19.XI.1788	„	327
Malinescul	la 4.VIII.1802	„	98
Manescul	la 12.X.1788	„	288
Marcu	la 18.VI.1788	„	136
Matinescul	la 24.II.1790	„	75
Mintici	la 24.II.1790	„	81
Mitescul	la 9.X.1793	„	329
Morțun	la 17.XII.1788	„	415
Moțoc	la 1.IV.1789	„	86
Muntian	la 18.XI.1789	„	462
Mihailiuc	la 19.XI.1788	„	350
Onciul	la 19.XI.1788	„	325
Paladi	1811	„	141
Pârvul (Pirvul)	la 17.IX.1788	„	231
Păunei (Pounell)	la 18.VI.1788	„	137
Păuş	1807	„	303
Perjul (Perschul)	la 21.I.1789	„	463
Petraşcu			
Peletiuc	la 19.XI.1788	„	332
Poclitar	la 11.X.1797	„	485
Popescul	la 19.VI.1800	„	339
Potlog (Podlog)	la 24.II.1790	„	95
Preda	la 9.X.1793	„	337
Prodan	la 30.III.1792	„	106
Pruncul (Pronkul)[19]	la 22.X.1790	„	345
Racoce	1816	„	301

[19] Familie bucovineană veche, de origine armeană dar românizată cu totul ca şi familiile de mai târziu: Aritonovicz, Botuşan, Capri, Gheorghean, Giurgiuvan, Mikuli, Romaşcan şi altele. Străbunii familiei Pruncul au jucat un rol important în viața Armenilor din Moldova. Din tradiție familiară familia Pruncul ar descinde din familia Danovac întâlnită încă pe la 1512, când Dragan Danovac a zidit biserica Haci-gadar (Mitoc) de lângă Suceava locul de pelerinaj al Armenilor bucovineni. Pe timpul răpirii Bucovinei un Grigore Pruncu era „Judex Bucovinae”, avea deci boeria de staroste armenesc (Dimitrie Dan, *Armenii orientali din Bucovina*, Cernăuți, 1891, p. 10, 17-19 şi 28; Gh. Bezviconi, *Figuri şi umbre din Nordul Moldovei*, în „Din Trecutul Nostru”, anul III, 1935, nr. 21-24, p. 30).

Repta (Ripta)	la 21.I.1789	pag.	3
Reus alias Merza	la 1.IV.1789	„	90
Roşca	1811	„	279
Roschip (Roskip)	1810	„	24
Rotopan	la 21.I.1789	„	14
Samson	la 21.I.1789	„	467
Sava	la 8.VIII.1794	„	278
Savescul	la 19.XI.1788	„	339
Semaca (Semeka)	la 22.X.1797	„	297
Scraba	la 30.III.1797	„	90
Sorocean	la 19.XI.1788	„	334
Stirbăţ (Stirbetz)	la 18.XI.1789	„	479
Stîrcea	la 18.XI.1789	„	474
Stratulat	1812	„	116
Străşca	la 4.VIII.1802	„	163
Stroiescul	la 8.X.1788	„	259
Stroici[20]	la 9. IX.1795	„	250
Tabără (Tabora)	la 22.X.1788	„	280
Tarangul[21]	la 27.III.1909		
Tăutu (Teutul, Toutul)	la 8.X.1788	„	245
Teliman (Tilliman)	la 8.X.1788	„	242
Tiron (Tyron)	la 12.XII.1788	„	407
Tomiuc (Tumjuk)	la 9.X.1793	„	395
Tomusei	la 21.I.1789	„	465
Ţopa (Zopa)	la 18.XI.1789	„	476
Totoiescul	la 9.X.1793	„	335
Tumurug (Tuiriuriuc)	la 17.XII.1788	„	411
Turcul	1782		
Ungurian	la 8.VIII.1794	„	303
Vasilco (Wassilko)[22]	la 17.IX.1788	„	229
Verdeş	1807	„	304
Verigă	la 3.VIII.1796	„	310

[20] Familie de origine turcă, stabilită în Moldova mai demult.

[21] Familiei Tarangul nu i s-a recunoscut titlul de „Ritter" ci i s-a conferit cel de „Edler", cu predicatul „von Valea Utsei" (Tarangul mobil de Valea Uţei). Vezi şi nota 28: Familia Arszynovski.

[22] Familia Wasilco are următoarele titluri: titlul de „nobil" conferit de regele polon Ioan Sobieschi, la 1675, cel de „Ritter" recunoscut la 1788; cel de „baron" conferit la 1855 şi titlu de conte la 1916.

Vlad	la 8.X.1788	pag.	252
Vlaicu (Vlaico)	la 22.X.1788	„	285
Volcinschi[23]	la 1.IV.1789	„	92
Zgură	la 19.VI.1800	„	109
Zotta	la 22.X.1788	„	279

Pe lângă aceste familii vechi boiereşti bucovinene însă au profitat de decretul acesta şi au fost introduse în „Majestäts-buch" şi alte familii – stabilite în Bucovina abia după răpire – sau numai cu puţin înainte – armeneşti cele mai multe din ele, dar care spre deosebire de unele care sunt şi erau şi pe atunci românizate şi identificate cu interesele neamului nostru[24] erau – cele noui – în majoritate de altă confesiune, cea armeno-catolică – şi-şi însuşiseră şi o altă origine etnică, adoptând-o pe cea polonă.

Şi această separare nu o facem din alte motive ci numai cu scopul de a sublinia şi mai mult faptul că Bucovina pe timpul răpirii era curat românească şi ca să nu se creadă din amestecul acestor nume streine că boierimea bucovineană ar fi „în mare parte străină", cum se susține uneori azi[25].

Astfel, acelaş titlu de „Ritter" a fost recunoscut şi familiilor:

Abgarowicz	la	1812	pag.	404
Abrahamovicz	„	1817	„	11
Agopsowicz[26]	„	1814	„	87
Antonowicz - Kap de Bou	„	1816	„	312

[23] Urmaşa familiei Bainschi, o ramură a familiei Volcinschi are în Silezia titlul de baron.

[24] Familiile: Aritonovici, Botuşan, Capri Gheorghean, Giurgiuvan, Miculi, Pruncul şi Romaşcan, amintite deja (în nota de la familia Pruncul) sunt vechi familii din Moldova, unde Armenii se aflau deja, pe timpul lui Alexandru cel Bun. Acesta mai aduse, la 1418 alte 3000 de familii pe care le aşeză în Suceava, Botoşani, Dorohoi, Vaslui, Hotin şi Cetatea Albă. Totuşi, la recensământul făcut în anul 1775 de generalul Baron Spleny în Bucovina se aflau numai 58 de armeni, iar la 1778, noul guvernator, generalul Carol „Freyherr" von Enzenberg, află 200 de armeni, împreună cu greci, la un loc (Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 6 şi 21).

[25] Ucrainienii au venit abia mai târziu din Galiția, ca lucrători pe moşiile boierilor români şi nu există în Bucovina nici o singură familie boierească de origine ucraineană. Familiile: Diaconiuc, Mihailiuc, Peletiuc etc., nu sunt ucrainene; toţi membrii din sec. XVIII ai acestor familii au nume de botez româneşti (T. Bălan, *Documente bucovinene*, vol. VI, p. 452 şi 455). În ce priceşte pe evrei, aceştia erau la 1774, la recensământul făcut de guvernatorul de atunci: generalul Spleny, în total 526 de persoane numai (Dimitrie Dan, *Evreii din Bucovina*, Cernăuți, 1899, p. 6).

[26] Deşi venită din Galiția, e posibil să fie o urmaşă a familiei Agopşinu, care zidi la 1551 mănăstirea armenească Zamca, de lângă Suceava.

Aritonowicz[27]	„	1907	pag.	
Arszynovski[28]	„	22.III.1802	„	55
Aslan	„	1812	„	117
Aywas	„	8.VII.1789	„	268
Balasinowicz	„	17.XII.1788	„	405
Botuşan (Botuczan)	„	1. IV.1789	„	84
Brajas ?	„	18.XI.1789	„	477
Cristofovici	„	13.II.1792	„	58
Diaconiuc	„	1807	„	307
Grecul[29]	„	4.VIII.1803	„	145
Holub alias Holubaş	„	1816	„	17
Malewicz	„	1817	„	12
Manugiewicz	„	1814	„	86
Mikuli	„	1811	„	227
Moszoro	„	1816	„	382
Mustaţă[30]	„	4.XI.1794	„	492
Ohanowicz	„	1817	„	132
Pahsakas[31]	„	1808	„	94
Pantazi[32]				
Petrowicz	„	1817	„	14
Popovici[33]	„	24.II.1796	„	84
Romaşcan	„	8.VII.1789	„	267
Şahin[34]	„	11.IV.1789	„	111

[27] Recunoscuţi nobili şi prin faptul că pe timpul răpirii Bucovinei străbunul familiei fusese în Moldova căpitan de darabani.

[28] Familie de origine rusă, azi stinsă. Dimitrie (?) Arsinof, ofiţer în armata lui Petru cel Mare, rămase în Bucovina, căsătorindu-se cu unica fiică a ultimului Tarangul. Din cei doi fii ai săi, unul reluă numele Tarangul al mamei sale, reînviind astfel familia ce se stinsese, iar celalt avu un singur fiu, necunoscut de austriaci „Ritter" cu numele de Arsinowski, cu care familia **s**-a stins.

[29] Familie de origine greacă din Riza, lângă Trapezunt, au numele vechi Mazian sau Maţoiani (T. Bălan, *Der Ursprung der Familie Constantinovici-Grecul*, în „Archiv für Landeskunde der Bukowina", Rădăuţi, 1930; Gh. Bezviconi, *Figuri şi umbre din Nordul Moldovei*, *op. cit.*, p. 15).

[30] Macedo-români din Ianina, Epir.

[31] Armeni veniţi din Ungaria.

[32] Familie de origine greacă, din Thesalia (N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, I, p. 584). A obţinut titlul de „Ritter". Nu se află trecută nici în *Consignatio Legilimatorum*, nici în *Buccowiner Majestäls-Buch*.

[33] Macedo-Români. Numele vechi al familiei a fost Nicoliţa.

[34] Familie de origine turcă.

Teodorowicz	„	23.V.1792	pag.	167
Torosiewicz	„	1812	„	259
Ţiganiuc (Cyganiuk)	„	6.V.1789	„	168
Zadurowicz	„	1816	„	18
Zahariasiewicz	„	1812	„	201
Zerikiewicz	„	1812	„	248

Totalul familiilor legitimate deci între anii 1788 şi 1817 a fost – conform registrului amintit – de 158. Nu toate aceste familii se află trecute[35] şi în „Buccowiner Majestäts-Buch" („Buccowiner Majestäts-Buch über den hierländigen Adel" aflat în Arhivele Statului din Cernăuţi); sunt amintite aproape toate însă şi în marea genealogie polonă „Der Polnische Adel", (Hamburg, 1900) care cuprinde vreo 30.000 de familii, de Em. von Zernicki-Szeliga[36].

În „Buccowiner Majestäts-Buch" se mai află trecute şi familiile: Andrzejowski, Braun, Szerniewski, Grocholski, Issakiewicz, Mokranski, Romanowicz, Szymonowicz[37], Tarnowicki şi Woicichewicz, pe care nu le-am amintit încă. Faptul că nu au fost trecute însă în registrul „Consignatio Legitimatorum…" arată clar că nu au fost familii vechi bucovinene.

În afară însă de aceste familii, care în marea lor majoritate erau familii de mazili, sau de boieri mai mici, îşi aveau în Bucovina moşiile, – şi unele şi curţile lor de statornică aşezare – şi alte familii, de boieri mari, – unii aflaţi încă în funcţie, ca[38]:

Manole Balş, la Româneşti şi Stăneşti
Lupul Balş, la Scheia
Teodor Balş la Cadobeşti
Ioniţă Başotă la Liteni
Gheorghe Beldiman, la Bobeşti

[35] Din familiile amintite deja, numai 58.

[36] Zernicki-Szeliga, mai aminteşte următoarele familii originare din Moldova, cari au obţinut un titlu de nobleţe polon: Assakiewicz, la 1812; Chabaszewski la 1676; Chalipinski la 1676; Dobrowolski la 1800 (fam. Dobrowolski a obţinut mai târziu în Bucovina şi titlul austriac de „Ritter" cu predicatul „von Buchenthal"); Logothetti la 1607; Lozan, la 1607; Manowarda, la 1788; Mironowski la 1796; MOHYLA la 1593 şi 1596; Mojsa de Rossochacki la 1881; PETRICEICU la 1676; Petruţ la 1807; Popaza la 1792; Roskoschny la 1818; Şerban la 1800; STROICI (familia cea veche stinsă în sec. XVII) la 1593; TURKUL (străbună fam. Murguleţ) la 1676; URECHE la 1607 şi Woinowicz la 1793.

[37] Nobilitată la 29 decembre 1817.

[38] Vezi „Verzeichnis der Bukowiner Masilen und Adels von 25.VI.1788", în Arhivele Statului din Cernăuţi.

Dinu Cantacuzino, la Corlata, Ipoteşti şi Tişăuți
Ioniță Cantacuzino, la Revăcăuți
Ienachi Cantacuzino, la Oşelib
Iordache Cantacuzino la Verenceanca, Jujineţ, Şişcăuți, Onut, Sămuşeni, Pârâul Negru şi Ocna
Ioniță Cuza, la Dobronăuți
Iordachi Dari, la Ispas
Iordachi Donici, la Tutre
Iordachi Giga, la Viteluvca
Iordachi Hurmuzachi, la Vaslăuți
Matei Hurmuzaki, la Cernauca
Frații Iamandi, la Poroşăuți
Iordachi Luca, la Lujeni
Lupul ? vornicul, la Zahareşti
Vasile Neculcea, la Boian
Constantin Răşcanu, la Rohozna
Const. Roset, la Berhomet
Gheorghe Roset, la Mitcău
Nicolai Roset, la Văscăuți şi Sadubriuca
Nicolai Stratulat, la Securiceni
Constantin Sturza, la Calafindeşti
Dumitraş Sturza, la Cuciurul Mic
Ioniță Sturza, la Dubovăț şi Milie

Şi afară de aceştia mai erau şi multe alte familii vechi boiereşti al căror nume nu l-am amintit. Nu au cerut toate familiile însă un titlu, unele din lipsă de acte, altele – mai ales familiile mari – din nepăsare sau din desconsiderare pentru aceste titluri străine, astfel că multe familii n-au avut în Austria nici un titlu nobiliar.

Şi aşa se explică şi faptul că nici o familie nu a fost admisă la început – conform dispozițiilor decretului – în „Herrenstand”.

Singurii, cari au avut titlul de Baron la 1781 a fost Vasile Balş, în calitatea funcțiunei sale administrative, şi Dositei Herescul, episcopul, la 1788.

Admiterea în „Herrenstand” se făcea şi cu mult mai greu însă. În această clasă a nobilimii înalte nu puteau fi admişi decât numai aceia cari puteau documenta că străbunii lor – şi filiațiunea trebuia în mod documentar dovedită – au avut una din primele 12 mari boierii, care pe atunci erau[39]:

[39] În Moldova.

1) mare logofăt, 2) mare vornic al Țării de Jos, 3) mare vornic al Țării de Sus, 4) hatmanul 5) mare postelnic, 6) mare spătar, 7) mare vistiernic, 8) mare ban, 9) mare paharnic, 10) mare stolnic, 11) mare căminar şi 12) mare comis. Cum rangurile acestor boierii variau însă de la o epocă la alta, la 1716, în rangul al 12-lea era mare clucer (având un rang mult mai mic căminarul), iar la 1664 în rangul al 11-lea era boieria de mare medelnicer în al 12-lea cea de serdar (boieria de ban, în Moldova nici nu era cunoscută) era – pe atunci – greu de stabilit dacă o anumită boierie făcea parte la data respectivă din primele 12 ranguri[40].

Pentru titlul de conte se cerea, mai ales, şi un venit anual de 3000 florini din moşii din Bucovina. Cum însă suma aceasta era enormă pe atunci – vel stolnicul Iordachi Cantacuzino, din şapte mari moşii avea la 1777 abia 2050 florini venit[41] – şi cum venitul acesta trebuia să fie numai din lăuntrul hotarelor Austriei, obținerea titlului de conte se lovea de condiții imposibile de îndeplinit. Astfel familiei Hurmuzaki, care se stabili în mod definitiv abia mai târziu în Bucovina, nevoind să renunțe la cetățenia Moldovei şi care făcea parte din categoria amintită în Patenta imperială sub numele „sujets mixtes" nu i se recunoscu acest titlu ci numai cel de baron, titlu pe care Doxachi Hurmuzaki refuză sa-l primească[42].

Titlul de Baron a fost conferit totuşi câtorva familii, dar, afară de o singură excepție, această acordare de titluri n-a fost o recunoaştere, în conformitate cu prevederile decretului lui Iosif al II-lea din 1787, ci o înălțare în rang de baron („Erhebung in Freyherrenstand"). Astfel familiei CAPRI i se conferi titlul de Baron austriac la 20 decembrie 1791[43] cu condiția să-şi dea concursul unirii armenilor orientali din Bucovina cu biserica de rit catolic; familiei CRISTE i se recunoscu titlul de baron la 12 decembrie 1792[44]; familiei MUSTAȚA i se acordă titlul austriac la 1821[45];

---

[40] Sever de Zotta, în **ArhGen**, an II, 1913, p. 266.

[41] *Ibidem*, p. 267.

[42] Comunicat de către d. Alexandru baron Hurmuzaki. Vezi şi adresa de la Guvernul din Lemberg din 31 decemvrie 1835, în Arhivele Statului din Cernăuți" (Acte nobilitare, pachetul fam. Hurmuzaki).

[43] Familia Capri fu nobilizată la 1785, cu predicatul „Edler von Meretsei". Pe timpul răpirii Bucovinei ea avea în arendă 1/2 din moşia Iacobeşti, pe atunci proprietatea mănăstirii Solca. Familia era însă extrem de bogată căci plătea numai taxe vamale, pentru prăvălie ei din Suceava, suma – enormă pe atunci – de 3000 florini anual (Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 27-28).

[44] Gh. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut şi Nistru,* vol. I, 1940, p. 205-206. Se pare că e singura familie căreia i s-a recunoscut conform decretului din 1787 titlul de Baron.

familiei PETRINO, titlul galiţian la 1836[46]; familiei VASILCO, titlul austriac la 14 iunie 1855[47]; familiei STIRCEA la 30 decembrie 1876; familiei HURMUZAKI – pentru a doua oară – la 2 octombrie 1881 şi familiei FLONDOR – unei singure ramuri numai[48] – în 1913.

Un singur titlu de conte a fost conferit de austriaci totuşi, în Bucovina, familiei VASILCO, şi acesta tocmai în ajunul prăbuşirii imperiului ei, abia la 1916.

Celelalte familii din Bucovina, cari au titlul de baron: familiile Romaszkan (de la 1857), Szymonowicz şi Stephanowicz (1915) au primit acest titlu în Galiţia, şi de fapt nu sunt bucovinene. Iar familiile conţilor DELLA SCALLA[49] şi LOGOTHETTII, sunt streine, şi titlurile ambelor familii sunt italiene. Ultima s-a stins în Bucovina[50].

Familiile bucovinene, deşi familii vechi şi mari multe din ele, şi deşi înrudite unele de aproape cu familii domneşti (fam.: Costin, Hurmuzaki şi altele) n-au fost familii domneşti nici una. Afară – poate – de familia câmpulungeană Calmăşul, străbuna familiei Callimacki (şi a familiei Calmuţchi totodată) şi pe care de altfel şi Basarabia o revendică[51] şi – poate – şi de cea a Movileştilor, pe cari i-ar putea revendica Bucovina în oarecare măsură, nici unul din membrii vreunei familii bucovinene n-a ajuns în scaunul domnesc. În viaţa Moldovei însă, multe din aceste familii au avut un rol atât de însemnat încât multora dintre ele le-a devenit aproape legendar numele. Familii ca: Arbore, Costin, Goian, Moţoc, Neculcea, Stroici, Tăutu, Ureche, sunt atât de cunoscute încât nici nu mai e nevoie să insistăm şi pentru rolul ce l-au avut vorbeşte îndeajuns singur numele. Despre familia Hurmuzaki, această mecenă a Bucovinei care a cheltuit o imensă avere pentru scopuri naţionaliste şi care în toate ramurile vieţii Bucovinei a avut un rol covârşitor, s-a scris atât de mult încât orice adaos ar fi de prisos. Şi tot

Totuşi Sever de Zotta era de părere că familia Criste nu a avut acest titlu (vezi **ArhGen**, an II, 1913, p. 239) şi de asemeni nici Zernicki-Szeliga, în opera sa, nu aminteşte de ea.

[45] Familie de origine macedo-română, din Ianina, Epir.

[46] Idem ca şi fam. Mustaţă.

[47] Cu predicatul „Serecki" (Wassilko-Serecki).

[48] D. Nicu Flondor, cu fii săi; d-nii Radu Flondor Ministru, actualmente la Viena şi Alexandru (Alea) Flondor.

[49] Familie foarte veche, italiană. Familia conţilor Della Scala a domnit în Veneţia până la 1387, când fu detronată de Giovanni Galleazzo Visconti.

[50] Titlul de conte al familiei Logothetti, fam. de origine bizantină, era tolerat numai în Austria, ca titlu străin. Aci obţinuse numai titlul de „Ritter".

[51] Gh. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut şi Nistru*, vol. II, Bucureşti, 1943, p. 23.

aşa şi despre familia Flondor, căreia i se datoreşte unirea Bucovinei, în 1918. Iar cât despre celelalte familii, e de ajuns să amintesc că plaiurile Bucovinei, pe lângă atâtea ctitorii domneşti, cu gropniţele lor sfinte, sunt presărate peste tot cu nenumărate biserici, ctitorii boiereşti.

Astfel îşi au ctitoriile:

Fam. *Arbore*, biserica: „Tăierii capului Sf. Ioan Botezătorul" în com. Arbore, zidită la 1502.

„ *Baloşescul*, biserica „Adormirei Maicii Domnului" în com. Comăneşti, zidită la 1812; bis. „Înălţarea Sf. Cruci" în Stăneştii de Sus, zidită la 1890 şi bis. „Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul" în com. Comăreşti, zidită la 1928.

„ *Cauteş*, biserica „Adormirea Maicii Domnului" în Culeuţi, la 1779[52].

„ *Bonteş*, a zidit biserica „Pogorârea Sf. Duh" în Valea Sacă la 1820.

„ *Calmuţchi*, biserica „Adormirei Maicii Domnului" în Berbeşti, la 1877.

„ *Cantacuzino*, bis. „Sf. Constantin şi Elena" în Oşehlib, la 1779 şi bis. „Sf. Ioan Teologul" în Ocna, la 1826.

„ *Capri*, bis. „Sf. Dimitrie" în Negostina, la 1885.

„ *Criste*, bis. „Sf. Cosma şi Damian" în Dănila, la 1786 şi bis. „Sf. Gheorghe" în Costăna, la 1811.

„ *Costin*, bis. „Naşterea Maicii Domnului" în Şipeniţ, la 1812.

„ *Cuparenco*, bis. „Sf. Mihail şi Gavril" în Călineştii lui Cuparencu, la 1805.

„ *Dobrovolscht*, (Buchenthal) bis. „Sf. Nicolae" în Dobronăuţi la 1826.

„ *Flondor*, bis. „Adormirea Maicii Domnului" din Hliniţa, la 1786 şi bis. „Sf. Gheorghe" din Storojineţ la 1888.

„ *Gafencu*, bis. „Adormirea Maicii Domnului" din Bănila pe Ceremuş, şi bis. „Acoperemântul Maicii Domnului" din Zanostie 1898.

„ *Goian*, bis. „Sf. Mihail şi Gavril" din Jadova la 1804 şi bis. „Sf. Ioan cel Nou de la Suceava" Coşciuia, la 1890.

„ *Grigorcea*, bis. „Sf. Evanghelist Ioan" din Prisăcăreni la 1798; bis. „Sf. Cosma şi Damian" din Prisăcăreni 1816 şi bis. „Sf. Dumitru" din Gogolina la 1833.

„ *Hulubei*, bis. „Naşterea Maicii Domnului" din Botuşaniţa la 1763.

„ *Hurmuzaki*, bis. „Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril" din Cernauca la 1825[53].

[52] Biserica e zidită împreună cu familia Moţoc, prim ctitor e însă familia Cauteş.

Fam. *Ilschi*, bis. „Naşterea Sf. Ioan Botezătorul” din Crasna-Ilschi la 1793.
„ *Isăcescul*, bis. „Adormirea Maicii Domnului” din Ilişeşti la 1714.
„ *Istrătuţă*, bis. „Sf. Nicolai” din Stăneşti-de-Jos la 1808.
„ *Marcu*, bis. „Acoperemântul Maicii Domnului” din Răpujineţ la 1791.
„ *Morţun*, bis. „Sf. Mihail şi Gavril” din Budeniţ la 1791.
„ *Motoc*, bis. „Adormirea Maicii Domnului” din Culeuţi la 1779[54].
„ *Mustaţă*, bis. „Sf. Nicolai” din Dracineţ la 1812.
„ *Neculcea*, bis. „Adormirea Maicii Domnului” din Boian la 1834.
„ *Onciul*, bis. „Sf. Nicolai” din Cuciurul Mic la 1822[55].
„ *Păunel*, bis. „Sf. Paraschiva” din Nepolocăuţi la 1873[56].
„ *Petrino*, bis. „Sf. Nicolai” în Văscăuţi la 1834.
„ *Popovici*, biserica „Naşterea Maicii Domnului” în Stroeşti la 1861.
„ *Preda*, bis. „Sf. Ioan Teologul” în Crişceatec la 1765.
„ *Stroescul*, bis. „Sf. Nicolai” în Cernăuţi la 1607 şi bis. „Sf. Mihail şi Gavril” în Băieşeşti la 1778.
„ *Stroici*, bis. schitului „Prooroci Enachi, Ilie şi Sf. Ioan Teologul” în Dragomirna la 1602.
„ *Tabără*, bis. „Sf. Nicolai” din Cuciul Mic la 1822 şi bis. „Naşterea Maicii Domnului” din Vasilău la 1835[57].
„ *Tăutu*, bis. „Adormirea Maicii Domnului” din Comăneşti la 1772 şi biserica „Sf. Paraschiva” din Nepolocăuţi la 1873[58].
„ *Ungurian*, bis. „Sf. Mihail şi Gavril” din Grăniceşti la 1758.
„ *Vasilco*, bis. „Sf. Dimitrie” din Baineţ la 1807; bis. „Aducerea Moaştelor Sf. Nicolai” din Stăneştii de Sus la 1835; bis. „Sf. Varvara” din Şipotele Şiretului la 1881 şi bis. „Sf. Gheorghe” din Berhomet la 1897.
„ *Vlaicu*, bis. „Adormirea Maicii Domnului” din Horoşăuţi la 1858[59].
„ *Volcinschi*, bis. „Naşterea Maicii Domnului” din Zvineace la 1797 şi bis. „Sf. Dimitrie” din Poieni la 1811.
„ *Zotta*, bis. „Adormirea Maicii Domnului” din Vrânceni la 1794 şi bis. „Acoperământul Maicii Domnului” din Borăuţi la 1851.
„ *Zbierea*, bis. „Sf. Dumitru” din Şiret la 1730.

[53] Biserica va fi restaurată la 1869 de familia Petrino.
[54] Amintită deja la familia Cauteş.
[55] Zidită cu familia Tabără totodată, care este prim ctitor.
[56] Prim ctitor al bisericii a fost familia Tăutu.
[57] Amintită deja şi ca ctitorie a familiei Onciul.
[58] Amintită şi ca ctitorie a familiei Păunel.
[59] Biserica a fost zidită de familiile Vlaicu şi Wartarasiewicz.

Cu timpul, însă, cu excepția familiei Vasilco[60], a familiei Flondor, a familiei Grigorcea şi a câtorva altele, cele mai multe şi-au pierdut averea[61] – şi unele chiar şi poziția socială. Unele s-au stins.

Şi azi, când în zbuciumul zilnic al vieții, problemele actuale precumpănesc atât de mult în preocupări, devin din ce în ce mai anonimi, cei de altă dată, familiile cu un rol în trecut.

Ca un pios omagiu, în aceste câteva pagini, am încercat să le evocăm amintirea, ridicând de pe ele vălul uitării.

[60] Familia Vasilco mai posedă încă vreo 25.000 de hectare, în majoritate păduri seculare, în Nordul Bucovinei.

[61] Din suprafața totală a Bucovinei de 1.044.290 ha se aflau în anul 1915 30,21% în posesia a 63 de mari proprietari cu mai mult de 2000 ha moşii fiecare. Din toată suprafața Bucovinei însă numai 3,5% era proprietatea boierilor români (Direcțiunea Presei şi propagandei din Ministerul Afacerilor Externe: Bucovina).

ABREVIERI

AARMSI	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, București
AIIAI	= Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol”, Iaşi
AIIX	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iaşi
AMAE	= Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, Bucureşti
ArhGen	= Arhiva Genealogică, Iaşi
ASI	= Arhivele Statului Iaşi
AŞUI	= Analele Ştiințifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi
BAR	= Biblioteca Academiei Române
CDM	= Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhivele Centrale de Stat, Bucureşti, vol. 1-5, supl. I
CvL	= Convorbiri literare, Iaşi
DANIC	= Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Bucureşti
DIR	= Documente privind istoria României
DRH	= Documenta Romaniae Historica
MI	= Magazin Istoric, Bucureşti
MMS	= Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Iaşi
MO	= Monitorul Oficial, Bucureşti
OI	= Opțiuni istoriografice, Iaşi
RI	= Revista istorică, Bucureşti
SMIM	= Studii şi Materiale de Istorie Medie, Bucureşti